

EDITOR UNIUNEA SCRITORILOR DIN ROMÂNIA ANUL CXLIII

CONVORBIRI LITERARE

REVISTĂ FONDATĂ DE SOCIETATEA JUNIMEA DIN IAȘI, LA 1 MARTIE 1867

Redactor șef: Cassian Maria SPIRIDON

„Iisus Hristos – imaginea și mesajul lui pentru omul actual”

Masă rotundă: Nicolae STROESCU-STÎNIȘOARĂ,
părintele Viorel MEHEDINȚIU, Alexandru URECHIA,
Ion ALEXANDRESCU

ANCHETA REVISTEI: Istoria literaturii române postbelice, între premise și realizări

– Gheorghe GRIGURCU, Gheorghe MANOLACHE

POEZIE: Liviu GEORGESCU, Christian W. SCHENK, Sterian VICOL

PROZĂ: Val BUTNARU, Călin CIOBOTARI, Vasile IANCU

Irina MAVRODIN: Încerc să-mi dau un răspuns...

Elvira SOROHAN: Cozerii colorate erudit și poliglot de Șerban Foarță

Maria CARPOV: Despre plurilingvism

Constantin CIOPRAGA: Viorica Toporaș – elogiul „copacului”...

Dinu FLĂMÂND: Cea de a doua descălecare a Moldov

Alexandru ZUB: Independența de stat a României...

Ioan HOLBAN: Realul ca o papirosferă

STUDII SUSȚINUTE LA A XIII-A EDIȚIE A ZILELOR REVISTEI:

Paul CERNAT, Chris TANASESCU

Antonio PATRAȘ: Geneza esteticii românești...

Ion PAPUC: Cei doi frați Fărcășanu

Mircea TOMUȘ: Omul miloșian

Emanuela ILIE: Marius Chelaru: poeme despre iluzie și înșelăciune

Anton ADĂMUȚ: Sfântul Augustin și filosofia istoriei

Dan CIACHIR: Fuga lui Petru Dumitriu

Petru URSACHE: Cartea-document biruită diktatele

Dragoș COJOCARU: Un trubadur pentru Sondra

Cronică literară

Cristian LIVESCU

Constantin DRAM

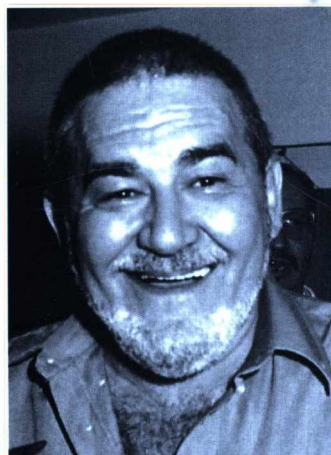
Dan MĂNUCĂ

Comentarii critice:

Adrian Dinu RA

Vasile SPIRIDON

Daniela PETRO

Mai 2009, Nr. 5 (161)

CONVORBIRI LITERARE

REVISTĂ FONDATĂ DE
SOCIETATEA JUNIMEA DIN IAȘI
LA 1 MARTIE 1867

EDITOR:
UNIUNEA SCRITORILOR
DIN ROMÂNIA

Redacția:

Redactor șef: *Cassian Maria SPIRIDON*
Redactor șef adjunct: *Dan MĂNUCĂ*
Secretar general de redacție: *Dragoș COJOCARU*
Redactori: *Constantin DRAM, Liviu PAPUC,*
Antonio PATRAȘ

Colegiul:

Anton ADĂMUȚ
Adrian ALUI GHEORGHE
Marius CHELARU
Aurelian CRĂIUȚU
Mircea A. DIACONU
Gellu DORIAN
Florin FAIFER
Gheorghe I. FLORESCU
Gheorghe GRIGURCU
Ioan HOLBAN
Ovidiu HURDUZEU
Miron KIROPOL
Cristian LIVESCU
Irina MAVRODIN
Basarab NICOLESCU
Nicolae PANAITE
Mircea PLATON
Adrian Dinu RACHIERU
Elvira SOROHAN
Nicolae STROESCU-STÎNIȘOARĂ
Lucian VASILIU
Alexandru ZUB

Preprint: *Doina BUCIULEAC*
Culegere: *Mariana IRIMIȚĂ*

Foto coperta I: *Șerban FOARTĂ*
Mircea TOMUȘ
Val BUTNARU

Foto coperta IV: Fotografii de la
Zilele CONVORBIRI LITERARE
ediția a XIII-a, 23-25 aprilie 2009

<http://convorbiri-literare.dntis.ro>

Conform prevederilor Statutului, Uniunea Scriitorilor din
România nu este responsabilă pentru politica editorială
a publicației și nici pentru conținutul materialelor publicate.

CUPRINS

Cassian Maria SPIRIDON – Sahara videouniversului / 1
Iisus Hristos – imaginea și mesajul lui pentru omul actual / 7
Masă rotundă: *Nicolae STROESCU-STÎNIȘOARĂ, Părintele Viorel*
MEHEDINȚIU, Alexandru URECHIA, Ion ALEXANDRESCU

ANCHETA REVISTEI:

Istoria literaturii române postbelice între premise și realizări / 14
Gheorghe GRIGURCU / 15, Gheorghe MANOLACHE / 19

Irina MAVRODIN – Încerc să-mi dau un răspuns / 23

Maria CARPOV – Despre plurilingvism / 24

Elvira SOROHAN – Cozerii colorate erudit și poliglot
de Șerban Foartă / 27

Constantin CIOPRAGA – Viorica Toporaș – elogiul „coapcului” / 30

Dinu FLĂMÂND – Cea de a doua descălecăre a Moldovei / 31

Alexandru ZUB – Independența de stat a României:
o perspectivă istoriografică / 33

Ioan HOLBAN – Realul ca o papirosferă / 37

STUDII sustinute la a XIII-a ediție a Zilelor revistei:

Paul CERNAT – Primbări literare în Munții Neamțului.
O mitologie specifică / 40

Chris TANASESCU – Moștenirea poetică pierdută
a Academiei Libere de la Iași / 43

INEDIT:

Radu BRATEȘ – Literatură carcerală / 47

POEZIE:

Liviu GEORGESCU / 50

Viorica RĂDUTĂ / 51

Christian W. SCHENK / 51

Sterian VICOL / 52

PROZĂ:

Val BUTNARU – Cartea nomazilor subterani (fragment de roman) / 53

Călin CIOBOTARI – Îngerul a iubit-o... / 56

Vasile IANCU – Generalul-guard / 58

CRONICA LITERARĂ

CRITICA POEZIEI: Cristian LIVESCU – Francisca Ricinski
sau poezia concretistă / 62

CRITICA PROZEI: Constantin DRAM – Cărțile vieții/ viața din cărți / 66

CRITICA CRITICII: Dan MĂNUCĂ – Sic iubeo, sic volo (I) / 69

COMENTARIILE CRITICE

Adrian Dinu RACHIERU – Poezie – neoromantism și
militantism (II) / 72

Vasile SPIRIDON – Zi de primăvară până în seară / 75

Daniela PETROȘEL – Mateiu I. Caragiale: profil psihiatric / 78

EX LIBRIS

Antonio PATRAȘ – Geneza literaturii române,
între imitație și modă romantică / 80

Mircea TOMUȘ – Omul miloșian / 83

Emanuela ILIE – Marius Chelaru: poeme despre iluzie și discrepanță / 84

Henri ZALIS – Coordonata ispășirilor crude (mirajul neantului lui
Eusebiu Camilar) (II) / 86

Alexandru GAFTON – Cum se studiază istoria / 88

Gellu DORIAN – Liviu G. Stan – Yima / 91

ISTORIE LITERARĂ

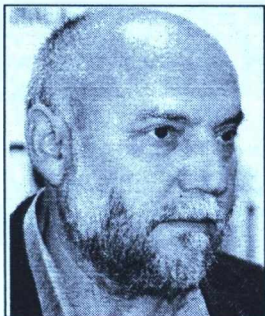
Livia COTORCEA – Dostoievski în memoria culturală a avangardei / 93

Constantin PARASCAN – Istoria Junimii postbelice (XL) / 97

Liviu PAPUC – Înregimentarea lui Eminescu în 1915 / 100

P/452073

SAHARA VIDEOUNIVERSULUI

Cassian Maria SPIRIDON

Cartea lui Giovanni Sartori, *Homo videns, Imbecilizarea prin televiziune și post-gîndirea* (apărută în 2006 la editura Humanitas, în traducerea lui Mihai Elin) se centrează pe ideea că *televiziunea modifică radical (sărăcindu-l) aparatul cognitiv al lui homo sapiens*. Idec nu neapărat nouă, dar inteligent argumentată în încercarea de a puncta complexitatea efectelor malefice asupra capacităților noastre de cunoaștere și implicit de exprimare.

Revoluția multi-media într-o continuă și rapidă expansiune – tv, internet, calculatoare personale, crearea unui ciber spațiu global și globalizant – are, pe aceste multiple căi, cum îndreptățit atenționează eseistul italian, un numitor comun: „tele-vedere”, și prin aceasta o „tele-trăire” a noastră.

Revoluția română este și un produs al revoluției multi-media, în premieră al televiziunii, așa cum la începutul lui aprilie a.c. am asistat la mișcarea de la Chișinău, un produs, în premieră al internetului – tinerii s-au adunat în Piață, comunicînd și chemîndu-se unii pe alții, prin intermediul poștei electronice. Sînt efecte ale revoluției multi-media favorabile lărgirii libertății de exprimare, dar numai atît. *Fenomenul video*, cum spune Giovanni Sartori, îl transformă pe „homo-sapiens” produs al culturii scrise într-un „homo-videns”, în care cuvîntul e detronat de imagine.

Comunicăm sau ni se comunică numai prin imagine, închidem ușa cunoașterii care se întemeiază pe abstractizare, pe ideea vehiculată de cuvînt. O imagine nu-ți transmite concepte. Te poate cel mult impresiona.

La început era Cuvîntul, citim în Ioan, 1, 1-4 – logosul, gîndul care dă viață, săvîrșește. *Tele-vedere* provoacă metamorfoza omului, schimbarea naturii sale, schimbare care începe de la vîrste

foarte fragede – copilul devine *video-copil*; este, cum constată cercetătorul italian, un exemplu foarte recent de *ființă umană educată de televiziune* – în fața unui televizor – înainte chiar să învețe să scrie și să citească.

Un efect imediat al *primatului imaginii* este prioritatea vizibilului, a imaginii video în defavoarea inteligibilului. Un alt efect este amploarea căpătată pe ecrane de *video-politică*.

Preocupat de educație, de ceea ce înțelegeau vechii greci prin *paideia* și de impactul în formarea *video-copilului*, hrănit informațional de fluxul filtrat de *canalele de comunicație în masă*, constată, la nivel de certitudine, că *televiziunea* – spre deosebire de *instrumentele de comunicare care au precedat-o (pînă la radio)* – mai mult distruge decît transmite în materie de cunoaștere și înțelegere.

Jean Baudrillard, despre binefacerile unei astfel de comunicări, exclama sarcastic: „Informația, în loc să transforme masa în energie, produce și mai multă masă”.

În cruciada pe care a pornit-o în contra lui *homo videns*, într-un context în care explozia multimedia aflată în continuă expansiune (pe cale să cuprindă întreaga planetă), este conștient că posibilitățile de blocare sînt nule și nu exclude faptul că în această extindere exponențială are și efecte benefice, este într-o anumită măsură folositoare, cu amendamentul: *doar dacă nu se scufundă în „viața inutilă”, într-o existență care înseamnă doar omorîrea timpului* și implicit ștergerea creierului, a capacității de a gîndi cu propriul cap, de a discerne și a lua decizii în cunoștință de cauză.

Dacă prin cele semnalate sigur nu va stopa inevitabilul, *sper*, ne spune Giovanni Sartori, *să-i sperii îndeajuns pe pășinți cu ceea ce se va întîm-*

Biblioteca Județeană
"OVID DENSUSIANU"

Hunedoara-Deva

Nr. inv. P/452073

pla video-copilului lor, astfel încât să-i transform în părinți mai responsabili. Sper ca școala să se debaraseze de pedagogia ei dăunătoare și să iasă din degradarea în care a căzut, sper, așadar, într-o școală aptă să lupte împotriva acelei post-gândiri pe care astăzi o întreține. Sper de asemenea să avem ziare mai bune, și la urma urmei și o televiziune mai bună.

Escistul, conștient că bălălia este dinainte pierdută, se vede dator să tragă sirena prin care, măcar în ultima clipă, să anunțe cataclismul, așa, *cine are urechi de auzit să audă* (Matci, 11, 15). Bătălia este mai importantă decât victoria. În întreprinderea sa, conducându-se după spusa lui Wilhelm de Orania, „*point n'est besoin d'esperer pour entreprendre, ni de réussir pour persévérer*”.

Pentru a-i diferenția pe *homo-sapiens* de *homo-videos* se cere definirea lor. În *Sistemul naturii* (1758), Carl von Linné califică specia umană drept *homo sapiens* (omul înțelept). Fiziologic, *homo sapiens* nu are elemente care să-l facă unic între primat – genul de care neamul omenesc aparține ca specie. Unicitatea lui *homo sapiens* este asigurată de capacitatea, implicit posibilitatea de a opera cu simboluri.

Ernst Cassirer (1874-1945), în *Filosofia formelor simbolice* (*Limbaajul* – 1923, *Gândirea mitică* – 1925, *Fenomenologia cunoașterii* – 1929), nu mai puțin în *Eseu despre om* (1944), îl definește pe om drept un animal simbolic. Și în *Eseu despre om* explică: „Omul nu trăiește într-un univers pur fizic, ci într-un univers simbolic. Limba, mitul, arta și religia [...] sînt diferitele fire care alcătuiesc țesătura simbolică [...] Orice progres uman în gândire și experiență întărește această țesătură [...] Definiția omului ca animal rațional nu și-a pierdut deloc valabilitatea [...] dar e lesne de văzut că această definiție este doar o parte dintr-un întreg. Pentru că alături de limbajul conceptual există un limbaj al sentimentului, alături de limbajul logic sau științific există limbajul imaginației poetice”.

Omul ca *animal symbolicum* cuprinde integralitatea *formelor vieții culturale*. Capacitatea de a percepe, produce și lucra cu simboluri se manifestă, cum consemnează și savantul italian, prin limbaj, prin capacitatea de a comunica prin artic-

ularea unor sunete și semne „semnificante”, purtătoare de semnificație.

Pentru Albertus Magnus, *Homo inquantum homo solus est intellectus*; pe românește: Omul, în măsura în care este om, este doar intelect. Or, multimedia și universul ei video multifuncțional, prin apel prioritar la imagine îi diminuează pînă la dispariție această calitate esențial umană.

Omul este un animal simbolic pentru că, în concomitență, este și un animal vorbitor, un *animal loquax*, unul cum spune Cassirer, în *permanență conversînd cu sine însuși*. Aici vede escistul italian, la om, *principala însușire care îl deosebește radical de orice altă specie de ființă vie*. Prin limbaj omul poate vorbi despre sine, reflectă asupra-și, la ce spune, poate comunica. Totodată cunoașterea, procesul cognitiv, gândirea în genere, elemente ce-l definesc ca animal simbolic, se constituie, sînt funcționale în și prin limbaj. Cugetarea nu are nevoie de vedere. Giovanni Sartori dă ca exemplu orbii care au dificultăți în *actul gândirii* din cauză că nu pot citi, nu pentru că nu văd lucrurile despre care gîndesc. În concluzie, *lucrurile pe care le gîndim nu le văd nici cei care văd: ele nu sînt „vizibile”*.

Esențială în dezvoltarea civilizațiilor a fost apariția scrierii, *trecerea de la comunicarea orală la cuvîntul scris*. Apariția tiparului la sfîrșitul secolului XV, a Bibliei tipărite de Gutenberg, a posibilităților de retipărire și multiplicare a textelor într-un număr tot mai mare de exemplare, a permis *transmiterea scrisă a culturii*, devenind astfel *potențial accesibilă tuturor*.

Un alt salt este nașterea, la sfîrșit de secol XVIII, început de secol XIX, a gazetei tipărite zilnic, a cotidianului la care încă apelăm și în prezent pentru informații. Urmează invențiile lui Alexander Graham Bell, telegraful, apoi telefonul, care anulau distanțele, asigurînd comunicațiile directe între oameni aflați în oricare punct al planetei. Radioul, alături de celelalte două invenții, pe lîngă anulara distanțelor, este însoțit de comunicarea printr-o voce accesibilă în toate spațiile dotate cu un astfel de aparat. Este un puternic difuzor al comunicării, unul – cum observă autorul volumului *Pluralism și multiculturalism care nu știrbește natura simbolică a omului*; radioul

„vorbește”, comunică prin cuvinte. În toate aceste invenții limbajul, comunicarea lingvistică își păstrează prioritatea.

Marca ruptură se produce o dată cu apariția la jumătatea secolului trecut a televizorului și a televiziunii. E invenția care asigură *vederea de departe* (tele), accesarea de către publicul spectator a unor imagini din orice loc, indiferent de distanță. „În televiziune, *vederea* e precumpănitoare față de vorbire, în sensul că vocea de la fața locului, sau cea a unui vorbitor, se află pe planul doi, depinde de *imagine*, comentează imaginea. În consecință, telespectatorul este mai mult un animal *văzător* decât un animal simbolic” (Giovanni Sartori).

Prin televiziune imaginile surclasază comunicarea prin cuvinte; o schimbare radicală prin care *homo sapiens* se îndepărtează, își pierde *capacitatea simbolică* pentru a-l apropia prin *vedere* de starea inițială, asistăm la un regres către starea originară a animalității vizuale și părăsirea lumii conceptului. Cum ne atenționează Ernst Cassirer, în introducerea la *Filosofia formelor simbolice*, *conceptul nu este numai mijlocul de a prezenta viața concretă a spiritului, ci el este elementul propriu substanțial al spiritului însuși*.

Toate invențiile din domeniul comunicațiilor au fost, în timp, întâmpinate aproape totdeauna mai mult decât favorabil. Spre exemplu *Iluminismul* (provocat de editarea începând cu 1751 a *Marii Enciclopedii*, *L'Encyclopédie* a lui Diderot, operă finalizată în 1789, organizată în 28 de volume în folio cu un tiraj de 24000 de exemplare) n-ar fi fost posibil în absența tiparului.

Până la jumătatea secolului trecut capacitățile vizuale ale omului și-au lărgit granițele în lumea microcosmosului cu ajutorul microscopului, pentru depărtarea a apelat la binoclu și telescop.

Odată cu televiziunea, *vedem totul* din fotoliu, sîntem agresați de pretutindeni cu imagini. Era cibernetică, în nici jumătate de secol, a cucerit planeta. Calculatorul, implicit internetul, *nu numai că unifică cuvîntul, sunetul, imaginile, dar, sîntem atenționați, introduce în rîndul celor „vizibile” realități simulate, realități virtuale...ne face să vedem imagini „imaginare”*. Așa-numita *realitate virtuală este o irealitate creată pe ecran și ea este*

realitate numai pe ecran. Virtualul, simulările lărgesc peste măsura posibilitățile realului; dar ele nu sînt, ca atare, realitate. Intrăm în era *multimedială*, în care calculatorul este rege. Are loc translația comunicării din domeniul limbajului, a cuvîntului scris sau vorbit, în cel al imaginii. „Cuvîntul este un «simbol» dizolvat în întregime în ceea ce semnifică, în ceea ce ne face să înțelegem. Iar cuvîntul ne face să înțelegem numai dacă e înțeles, cu alte cuvinte dacă cunoaștem limba căreia îi aparține; altminteri este literă moartă, un semn sau un sunet oarecare. Imaginea, dimpotrivă, e pur și simplu reprezentare vizuală. Imaginea se vede și gata; iar pentru a o vedea e suficientă vederea, e de ajuns să nu fim orbi. Imaginea nu se vede în chineză, în arabă sau în engleză. Repet: se vede și gata” (G.S.).

Cu televiziunea asistăm la o scindare, la o schimbare radicală față de mai vechile mijloace de comunicare, ca nu se adaugă la cele existente, *este mai ales o substituție care răstoarnă raportul dintre a înțelege și a vedea*.

Pînă mai ieri, lumea și evenimentele ei ne erau prezentate în scris sau vorbite, în prezent avem parte doar de explicația în marginea unor imagini video. Rolul televiziunii nu se menține în limitele vehiculării de imagini, ci produce o *transformare, o metamorfoză* a naturii de *animal symbolicum* a lui *homo sapiens*; pentru că ea devine și un instrument *paideic*, unul *antropogenetic*, care determină apariția unui *tip nou de ființă umană*. Astăzi copiii, mult înainte de a învăța să scrie și să citească, se uită nenumărate ore la televizor. Sînt robii ecranului. Și nu atît pericolul de a deveni un adult violent, prin scenele de violență vizionate în copilărie, ci, pericolul real este de a-și pierde capacitatea de a opera cu simboluri, în fond de a gîndi.

Dacă Evanghelia lui Ioan se deschide cu: *La început a fost cuvîntul* – pentru copiii de astăzi *s-ar putea spune „la început este imaginea”*.

Pentru a puncta efectele înlocuirii cuvîntului de imagine, eseistul apelează la un citat din Francesco Alberoni: „Copiii trec prin lumea adultă a școlii, a statului [...] a profesiei ca niște clandestini. La școală ascultă cu apatie niște lecții [...] pe care le și uită repede. Nu citesc ziarele [...] Se baricadează în propria cameră împreună cu posterele croilor lor,

privesc la propriile lor spectacole, merg pe strada cufundați în muzica lor. Se trezesc numai atunci când se adună noaptea la discotecă. Când, în sfârșit, gustă din plin beția de a se îngheșui unii în alții, beatitudinea de a exista ca unic trup colectiv dănuitor”.

Și comentează în continuare, din nefericire, cu deplină îndreptățire: „Nici că l-aș putea zugrăvi mai bine pe video-copil, adică pe copilul educat de video-vedere. Copilul acesta nu devine oare nicio-dată matur? Devine în oarecare măsură, prin forța lucrurilor. Dar e vorba întotdeauna de un adult care rămîne surd pe viață la stimulii cititului și ai cunoașterii transmise de cultura scrisă. Stimulii la care continuă să răspundă, ca om mare, sînt aproape exclusiv audio-vizuali. Prin urmare, video-copilul nu crește mai mult de atât. La treizeci de ani se trezește că e un adult sărăcit, educat de mesajul «cultura, ce pisălogeală» lansat de Ambra Angiolini (copilul minune care a animat un sezon marele sat de vacanță preluat de televiziune), și deci un adult marcat pe viață de atrofie culturală”.

Apărătorii spațiului video consideră cultura cărții, drept un apanaj al celor puțini, al elitei, iar cultura audio-vizuală se adresează, aparține celor mulți.

Nu numărul celor implicați exprimă natura și valoarea unei culturi. Fenomen care îl îndreptățește pe Giovanni Sartori să afirme că, *dacă prețul plătit pentru o cultură a tuturor este declasarea într-o sub-cultură, care e de fapt – din punct de vedere calitativ – „incultură” (ignoranță culturală), atunci operațiunea aduce doar pierde. Cu toții inculți sună oare mai bine decît puțini culți? Dorim oare o cultură în care nimeni să nu știe nimic? Într-un cuvînt, dacă învățătorul știe mai mult decît elevul, trebuie atunci să-l ucidem pe învățător; iar cine nu judecă așa e un elitist. Dar asta e o logică lipsită de orice logică.*

E o constatare ce înfioară. Să ne amintim ce s-a întîmplat în Cambodgia sub regimul lui Pol Pot, când o primă măsură a fost lichidarea fizică a știutorilor de carte.

Televiziunea se impune a fi cercetată cu discernămint. Cum spune și savantul italian, *e sigur că televiziunea distrează și amuză*, spre mai marea încîntare a lui *homo ludens* – este ceea ce ține de

televiziunea spectacol, dar devine cu totul malefic *dacă televiziunea transformă totul în spectacol*.

Totodată are și un rol trezitor, e drept unul violent și total diferit de radio, spre exemplu. „Pînă în secolul XX, trei sferturi dintre muritori stăteau închiși și adormiți în satele lor (cel mult în orășelele lor). Acum sîntem cu toții, șase miliarde la număr, treziți sau trezibili. Este o schimbare colosală, al cărei impact exploziv încă nu-l putem măsura. Pe moment, oricum, e sigur că o trezire înseamnă o deschidere spre progres în accepția iluministă a termenului. Dar, dimpotrivă, e tot atât de sigur că în fața acestor progrese se află un regres fundamental: sărăcirea înțelegerii” (G.S.).

Asistăm, practic, la o tembelizare generalizată, primatul imaginii provoacă erodarea capacității de abstractizare a omului. *Întregul nostru vocabular cognitiv și teoretic*, așa cum constată profesorul de la Universitatea din Florența, *constă din „cuvinte abstracte” care nu au nici un corespondent în lucrurile vizibile, și a căror semnificație nu e raportabilă la și nici nu e traductibilă în imagini. Oraș este un alt cuvînt „vizibil”; dar națiune, stat, suveranitate, democrație, reprezentanță, birocrație și așa mai departe nu sînt; ele sînt concepte abstracte, elaborate prin procese mentale de abstragere, care indică entități construite de mintea noastră; sînt de asemenea abstracțiuni „non vizibile” conceptele de justiție, legitimitate, legalitate, libertate, egalitate, drept (și drepturi). Tot astfel, și de-a valma, cuvinte ca șomaj, inteligență, fericire sînt și ele abstracte.*

Posibilitatea de a gestiona realitatea, indiferent de modalitățile de manifestare – politică, economică, socială – se întemeiază pe *gîndirea prin concepte*, concepte prin natura lor invizibile și inexistente pentru ochiul liber, toate fiind în fapt abstracțiuni. Depășirea primitivității a fost asigurată de această capacitate de a utiliza un limbaj abstract ce permite accesul la cunoașterea analitic-co-științifică.

Imaginile video nu produc *idei*, încît *homo sapiens* prin atrofie culturală este tot mai vizibil înlocuit de *homo videns*. „La acesta din urmă limbajul conceptual (abstract) e înlocuit de un limbaj perceptiv (concret) care e infinit mai sărac: mai sărac nu doar în cuvinte (prin numărul de cuvinte),

ci mai ales în bogăția de semnificații, în capacitatea conotativă” (G.S.).

Mondializarea televiziunii este un fapt ce se înscrie în categoria inevitabilului. Această caracteristică nu elimină dreptul la o privire critică asupra efectelor cât și în aflarea căilor de stopare și/sau eliminare a celor cu impact negativ. Așa cum se întâmplă, spre exemplu, în cazul pericolului încălzirii globale ca efect al industrializării.

Se afirmă că nu există contradicție între imagini și cuvânt încât, cum comentează și profesorul italian, *înțelegerea prin concepte și înțelegerea prin văz se combină în „sumă pozitivă”, susținându-se sau cel puțin integrându-se una cu cealaltă. Teza ajunge să fie, astfel, că omul cititor și omul privitor, cultura scrisă și cultura audio-vizuală dau naștere unei sinteze miraculoase. Ar fi cu adevărat un miracol să asistăm la realizarea acestei sume pozitive. Or, realitatea ne dezmințe și este la îndemâna oricui să verifice. Încă n-am ajuns la o sinteză eficientă între cele două tipuri de cultură. Relația dintre omul cititor și *homo videns* – și aici sînt puține argumente în a-l contrazice pe escist – este – în realitate – de „sumă negativă” (ca într-un joc în care pierde toți).*

Cîteva statistici argumentează o evidentă și drastică scădere a timpului acordat lecturii, tipăriturilor, în favoarea creșterii exponențiale a orelor petrecute în fața micului ecran. Dacă în 1954 urmărirea programelor tv îi răpea unui american trei ore, în 1994 numărul acestora ajungea la șapte. Un calcul simplu al utilizării celor 24 de ore, cîte adună o zi completă, timpul de muncă, timpul de odihnă și activități menajere, ce rămîne vedem că este cu totul fagocitat de ecranele tv.

Marele păcat al imaginii este că nu asigură *prin ea însăși, aproape nici un fel de inteligibilitate*. Pînă cînd nu vom avea parte de o televiziune care să ne explice și să ne comunice inteligibil ceea ce ne oferă, șansa integrării lui *homo sapiens* și *homo videns* rămîne doar o himeră.

Marșul atrofierii înțelegerii, început acum mai bine de jumătate de veac prin afirmarea explozivă a televiziunii nu are șansa de a fi nici măcar frînat.

„Cunoașterea prin imagini”, afirmată ca un progres de unii triumfaliști, nu e o cunoaștere, sîntem îndreptățiți atenționați, în sensul cognitiv al

cuvîntului și (...) în loc să răspîndească cunoaștere, ea mai mult îi erodează premisele.

Saltul în era digitală a adăugat noi instrumente spațiului video, calculatorul ca *hard* și internetul ca *soft*. Utilizatorul, din pasiv consumator de imagini tv, devine unul activ: internetul, *rețeaua rețelilor* deschide o multitudine de posibilități – primește și transmite imagini, dar și texte scrise, permite intercomunicarea între utilizatori, satisface cele mai variate curiozități; este și o imensă bibliotecă oricînd disponibilă.

Giovanni Sartori vede în această multitudine de oportunități *trei posibilități de folosire: I) o utilizare strict practică, II) o utilizare pentru divertisment, III) o utilizare educativ-culturală. În legătură cu utilizarea Internetului pentru a ne gestiona afacerile și serviciile previziunea e indubitabilă: copiii de astăzi vor fi toți, mîine, „internetiști practici”. Dubiile încep în legătură cu celelalte utilizări.*

Întrebarea care rămîne este dacă Internetul *produce sau nu o creștere culturală*. Este limpede că *rețeaua rețelilor* este și o veritabilă sursă de cunoaștere. „Obstacolul de-a lungul acestui parcurs e că micuțul de trei-patru ani începe cu televizorul. Prin urmare, atunci cînd ajunge la Internet interesul lui cognitiv nu e sensibilizat în cheie abstractizantă. Și cum fără capacitate de abstracție nu se poate intra în *mundus intelligibilis*, e foarte probabil ca știința înmagazinată în rețele să rămînă în cea mai mare măsură neutilizată. În teorie, spuneam, Internetul ar trebui să promoveze creșterea culturală. În practică, se poate întâmpla chiar contrariul, de vreme ce *homo videns* există deja ca atare atunci cînd descoperă rețeaua. Desigur, Internetul ne poate ajuta să ieșim din închiderea în *mundus sensibilis*. Dar pe cîți dintre noi?” (G.S.).

Trebuie să recunoaștem că internetul, ca instrument cultural, are un viitor modest. Și cum observa escistul, alături de Umberto Eco, *adevărații cercetători vor citi în continuare cărți, folosindu-se de Internet pentru umpluturi, pentru bibliografii și pentru informații pe care mai înainte le găseau în dicționare; dar mă îndoiesc că vor face o pasiune pentru el.*

Șansele ca utilizatorii de internet să fie animați

de autentice interese intelectuale, de accesare la noi cunoștințe care să le lărgescă capacitățile de înțelegere sînt sublime dar, cum spune Caragiale, lipsesc cu desăvîrșire. „*Paidēia* universului video promite să paseze Internetului analfabeți culturali uitînd repede puținul pe care au fost nevoiți să-l învețe în școală, deci analfabeți culturali care își vor omorî pe Internet timpul lor gol în tovărășia unor „suflete gemene” sportive, erotice, sau a unor *hobby-uri* mărunte. Pentru soiul acesta de utilizator Internetul este mai ales un *terrific way to waste time*, un mod formidabil de a-ți omorî timpul, investindu-l în futilități. Unii vor spune că nu e nimic rău în asta. Da, dar nici ceva bun nu este. Și cu atît mai puțin vreun progres. Ba dimpotrivă” (G.S.).

După vorba lui Ion Creangă din *Amintiri...*, se vede că internetul pare a fi *cumplit meșteșug de tîmpenie*.

Ciberlumea se înscrie între ultimele achiziții ale spațiului digital. Teoretizată de Nicholas Negroponte, se definește astfel: „în universul digital, cel care recepționează poate elabora informația «resetînd-o» după bunul său plac; prin aceasta, controlul formal asupra mesajului se individualizează, devine *al său*”.

Se deschide poarta spre lumea virtuală, una pe care ți-o edifice după cum vrei, este locul de refugiu din *realia* în *virtualia*. Nu ne referim aici la aplicațiile științifice, ci la simpli utilizatori, pentru care rămîne un fel de joc video generalizat, cale prin care sînt șanse să-și piardă simțul realității, capacitatea de a discerne între real și imaginar, adevăr și fals.

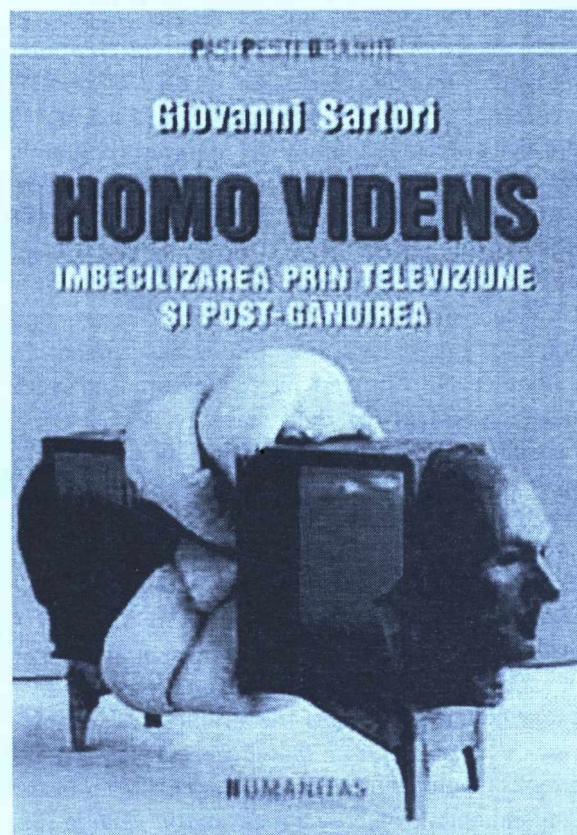
Există pericolul de a fi cu toții absorbiți în această ciberlume în care tronează *post-gîndirea* profețită de Negroponte, unde *mașina e cea care într-adevăr face totul*. Și este o lume, tot după același Nicholas Negroponte, *guvernată de o „logică circulară” (nu o lume guvernată de o logică liniară și de înlănțuirea cauzală), nemaiavînd nici un centru*.

Pe cît de adevărat sună, pe atît de fals este: *logica circulară* poate fi acceptată cel mult ca metaforă, *ca logică nu există*. După cum ne spune și profesorul de la Florența: „Logica stabilește regulile gîndirii corecte (care, fiindcă veni vorba, sînt

reguli de înlănțuire deductivă, nu de înlănțuire cauzală); iar noțiunea de centru aparține logicii în aceeași măsură în care noțiunile de dreapta și stînga aparțin matematicii. Prin urmare, «circularitatea» lui Negroponte evocă numai o horă amețitoare de incoerențe. Într-unul din comentariile sale la *Infernul* lui Dante, T.S. Eliot îl descria ca pe un loc în care nimic nu se leagă cu nimic. Păstrînd criteriile, logica circulară e un infern (logic)”.

Oricum, dacă posibilitatea de răspîndire a invențiilor video, inclusiv a internetului este într-o măsură limitată, televiziunea, acolo unde ajunge, intră în toate căminele într-un procent de sută la sută.

La acest început de secol și sfîrșit de deceniu *homo sapiens* nu se află doar într-o criză economică mondializată ci, în urma invaziei televiziunii și a ciberspățiului, și într-o criză culturală, *a pierderii înțelepciunii și a capacității de cunoaștere*. Sahara intelectuală a videocuniversului se extinde exponențial pe întreaga planetă. Rămîne să decelăm efectele ei asupra politicii și democrației.

A T I T U D I N I
CONVORBIRI LITERARE

IISUS HRISTOS – IMAGINEA ȘI MESAJUL LUI PENTRU OMUL ACTUAL

**MASĂ ROTUNDĂ: NICOLAE STROESCU STÎNIȘOARĂ,
PĂRINTELE VIOREL MEHEDINȚIU,
ALEXANDRU URECHIA, ION ALEXANDRESCU**

NS: S-a spus că, dacă ai vrea să obții cel mai scurt rezumat al Evangheliei, ai putea să-l faci prin două cuvinte: „Iisus Hristos”. Căci, spre deosebire de alte mari religii ale omenirii, în creștinism, întemeietorul religiei nu este numai marele învățător, ci Iisus este El însuși adevărul și viața. Aici, istoria se întâlnește și se confundă cu ceea ce e mai presus de istorie, Iisusul istoric cu Hristosul supraistoric, căci Logosul, Cuvîntul divin, s-a întrupat. Dar acest Iisus Hristos, supremul învățător și prooroc, supremul arhiepiscop, care s-a adus pe sine însuși ca jertfă, dar care, cu toate că este Conducătorul universului, nu pregetă să sălășluiască în fiecare dintre noi, să sufere în fiecare dintre noi și să ne ajute pe fiecare dintre noi, nu a lucrat de la început și pînă în zilele noastre niciodată la nivelul sau sub semnul unei filosofii abstracte sau sub semnul seninătății olimpice, ci, iată că evanghelistul Luca ne povestește cum de la început a existat o contradicție: „Maria, ducîndu-l pe pruncul Iisus la Ierusalim, după datina legii, la templu, acolo se găsea Simeon, căruia i se vestise de către Duhul Sfînt că nu va muri pînă să nu-l vadă pe Mîntuitorul”. Nu vreau să citez mai mult din acest moment, dar este important totuși că Simeon a spus, după ce a binecuvîntat pruncul și pe Maria: „Iată, acesta este pus spre căderea și ridicarea multora din Israel și ca un semn de tăgadă, iar prin sufletul Tău va trece sabie, ca să se dea pe față gîndurile multor inimi”. Deci Iisus se întâlnește de la început, cu tăgada cu contradicția. Și noi știm prea bine că imperiul sovietic, care ține în cercul lui de fier și țările Europei răsăritene, deci și România, este o

imensă construcție istorică, întemeiată în primul rînd pe cea mai totală tăgadă a lui Iisus Hristos. Și totuși, Cel care a învins moartea nu va putea fi niciodată învins.

Dar vrem să vorbim despre El. Și cred că metoda cea mai bună ar fi formularea cea mai directă a întrebării. Părinte Mehedințiu, cine este Iisus Hristos?

VM: Dumneavoastră ați schițat deja unele din trăsăturile fundamentale ale chipului spiritual al lui Iisus Hristos, poate mai reușit și mai direct decît o pot face mulți teologi. Socotesc necesar să prezentăm cîteva din trăsăturile chipului lui Iisus ascultătorilor noștri, pentru că știm foarte bine că, din păcate, nu toți sînt familiarizați cu figura lui, între timp sînt foarte mulți care nu știu prea mult cine este Iisus Hristos. Dar dacă vorbim despre El astăzi, nu o facem numai din cauza unui prilej sărbătoresc, ci pentru că vrem să știm care este semnificația lui Iisus Hristos pentru omul de astăzi, pentru lumea modernă. Chiar și ateistii și marxistii știm foarte bine că se ocupă intens cu Iisus Hristos și nici ei nu pot să scape de El. O mulțime întreagă de generații de oameni de știință au studiat Biblia, au sucit-o și răsucit-o, ca să afle cine este Iisus Hristos. Am spus în mod intenționat cine este? Pentru că Iisus Hristos nu este o figură a trecutului, ci El a fost, este și va fi, El este prezent și astăzi în mijlocul nostru. Numai din punct de vedere istoric ne aflăm la mare distanță de El. Dar, din punct de vedere concret, sîntem contemporanii Lui, pentru că El este și astăzi – cum am spus – în mijlocul nostru. Nimenea nu poate să schițeze îndeajuns și destul de adecvat

chipul divino-uman al lui Iisus Hristos. Nici noi nu avem pretenția că o putem face, ci încercăm numai să schițăm câteva din trăsăturile chipului Lui.

Unii văd în El un mare idealist, alții un revoluționar, pornit să răstoarne ordinea lucrurilor de pe vremea aceea. Alții îl socotesc întemeietorul unei noi religii, care avea să schimbe fața lumii și să așeze omenirea pe noi temelii. Una din coordonatele majore ale chipului Lui este aceea că Iisus Hristos a fost om adevărat născut din fecioara Maria, a suferit, a fost răstignit pe cruce și a murit. Evangheliile nu ne vorbesc despre Iisus Hristos ca despre unul care a trăit și a murit, ci și de unul care și astăzi trăiește și este printre noi. El nu ne apare în fața ochilor de undeva de departe, din trecut, din negura și adâncul vremurilor, chiar dacă ne este înfățișat în mijlocul mulțimilor de atunci, înconjurat de rabini, de farisei, de cărturari, de săraci, de suferinzi, de oameni bolnavi, ni se spune despre El că vorbea cu putere, cuvântul Lui avea o putere deosebită, a făcut atâtea fapte minunate, a vindecat atîția bolnavi cronici de la distanță – și numai cu cuvîntul. El cunoștea gîndurile cele mai ascunse ale celor care veneau să-L ispitească, gîndurile șirete. El n-a fost niciodată ironic cu cei din jurul lui sau neutral, și nici de o blîndețe egală și permanentă. El s-a înfuriat, cum știm, în templu împotriva vînzătorilor de acolo. A scos demonii din cel demonizat, s-a îndurat de atîția, i-a părut rău de cei necăjiți. Trăsăturile chipului lui sînt deci foarte multiple. El n-a fost numai neîndurător cu cei răi, mincinoși, ipocriți, ci și blînd, îndurător și ajutor.

Iisus Hristos, din această expunere succintă, a fost deci om deplin, cu adevărat. A trăit într-o perioadă istorică. A fost înconjurat de o mulțime de lume, a fost văzut de mulți. Dacă Iisus Hristos ar fi numai aceasta, nu ar fi destul și nu ar fi deosebit de atîtea personalități mari ale istoriei omenirii. Și trebuie să spunem că Iisus Hristos a fost și cu totul altceva decît numai om, a fost în același timp om și Dumnezeu. În el a trăit și s-a întrupat Dumnezeu adevărat, în același timp Iisus Hristos este Dumnezeu și om. La început a fost văzut sub chipul omenesc al unui prunc, dar în

același timp aflăm că El vine de sus, din eternitatea dumnezeirii, și că acest prunc nevinovat și neputincios nu este altceva decît fiul lui Dumnezeu cel atotputernic.

NS: Deci în pruncul acesta noi îl vedem deja pe Cel care a înviat, pe Iisus Hristos care trebuia să învieze.

VM: Aceasta trebuie neapărat menționată, pentru că Iisus nu numai a trăit și a murit, ci, cum ați amintit, El a înviat. Aceasta este dovada supremă a dumnezeirii sale, dovada supremă a puterii absolute pe care a avut-o asupra morții.

NS: Ion Alexandrescu?

IA: Aș dori să schițez, pe baza textelor Noii Scripturi portretul lui Hristos, foarte pe scurt al lui Hristos ca instrument și desăvîrșitor al mîntuirii. Natura sa dublă, cea divină și cea umană, apare prin denumirile de „fiu al omului”, care apar în Evangheliile de aproape șaptezeci de ori, denumirea „fiu al lui Dumnezeu”, deci natură divină, care apare de câteva ori în Sfînta Scriptură. El mai este numit „Mesia”, deci îndeplinitorul veacului, al mileniului. Este un act al milosteniei divine, al harului. Hristos mai este numit „sfînt”, „drept”, care sînt atribute mesianice, „fiu al lui Dumnezeu”. Și aici aș vrea să amintesc că Hristos are, datorită acestor atribute și a felului cum au fost ele interpretate de-a lungul a o mie cinci sute de ani de istorie, un caracter de model pentru întreaga istorie a statelor creștine, căci împărații bizantini, domnii Valahiei și ai Moldovei – nu vreau să amintesc decît de *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie*, împărații germani și toți ceilalți suverani ai Europei occidentale erau considerați reprezentanți ai grației divine, trebuiau să fie drepti, trebuiau să reprezinte în actele lor politice, cel puțin înainte de 1600, sfințenia. Deci Hristos este o matrice a istoriei Europei, a istoriei instituționale, a istoriei sufletești și a istoriei ideilor.

NS: Domnule Alexandru Urechia?

AU: Părintele Mehedințu a amintit despre dubla natură a lui Iisus Hristos. Or, Iisus Hristos fiind cu desăvîrșire om și cu desăvîrșire Dumnezeu, ca a doua persoană a Sfintei Treimi, nu era mai puțin Dumnezeu și nu este cu nimic

mai puțin Dumnezeu decât Dumnezeu Tatăl. În consecință, toate atributele pe care I le atribuim noi, respectiv „sfânt”, „bun” etc, sînt separate unele de celelalte numai din cauza incapacității și imperfecțiunii noastre de a concepe perfecția divină. El are, în definitiv, un singur atribut: perfecțiunea totală...

NS: Dumnezeiască.

AU: ... dumnezeiască. Dar noi nu putem să percepem aceasta și trebuie să o împărțim în bucăți, ca s-o înțelegem pe fiecare bucată separat. Dar, atunci cînd aceste atribute se referă la Dumnezeu, fie Dumnezeu Tatăl sau Dumnezeu Fiul sau Sfîntul Duh, această perfecțiune este o perfecțiune unitară, nu este „perfect bun”, „perfect drept”, „perfect sfînt” ș.a.m.d., ci e o perfecțiune dumnezeiască pe care noi, din păcate, nu o putem înțelege și nici nu o putem percepe. Va trebui să murim pentru a ajunge într-o altă lume, în care noi, să sperăm, vom avea darul acordat prin harul divin de a înțelege aceste lucruri. Acuma, pentru noi, așa imperfecti cum sîntem, Iisus Hristos ne apare ca o figură extraordinară, așa cum spune Albert Schweitzer, cu care de altfel domnul Stănișoară – nu ne cunoaștem nici de ieri, nici de alaltăieri – știe că eu cu Albert Schweitzer, ca teolog, nu prea sînt de acord, dar totuși paragraful final al cărții lui despre istoricitatea lui Iisus Hristos este demn de a sta în orice carte de teologie, indiferent de apartenența confesională a lui Albert Schweitzer. Îmi permiteți să-l citez: „El”, adică Hristos, „vine spre noi ca un necunoscut, fără nume, așa cum în vechime, la malul lacului, a venit spre cei ce nu-L cunoșteau. El ne spune aceleași cuvinte «urmați-mă» și ne pune să facem acele lucruri pe care trebuie să le împlinim pentru vremea noastră. El poruncește. Și celor care Îl ascultă El se va revela pe sine în muncile, conflictele și suferințele prin care ei vor trece în tovărășia Lui și, ca un mister inefabil, ei vor învăța din propria lor experiență cine este El”. Și, cînd mă gîndesc la acest „cine este El” al lui Albert Schweitzer, a spune că Iisus Hristos este a doua persoană a Preasfintei Treimi, este ceva foarte abstract. Trebuie să ne gîndim și mai concret, așa cum ne învață Sf. Ignățiu de Loyola, tre-

buie să încercăm în mintea noastră să folosim simțurile. E un paradox. Aparent doar.

Adică trebuie să încercăm să auzim vocea lui Iisus Hristos, trebuie să încercăm să auzim larma din o piață a Ierusalimului. Ierusalimul, pe vremea aceea, era un oraș foarte mare, cu multă forfotă și agitație. Deci Iisus Hristos în această forfotă, în această larmă, cu praful inherent oricărui oraș de acum două mii de ani, și să înțelegem acțiunea, activitatea Lui, în acest mediu. Și atunci vom fi mult mai în măsură de a-L transla pe Iisus Hristos – subliniez: și pe Iisus, și pe Hristos – din cadrul istoric de acum două mii de ani, într-un oraș al provinciei Iudeea sau în Ierusalim, în viața noastră de toate zilele. Și atunci vom avea o mare revelație. Iisus Hristos aparține și acestui cadru. Iisus Hristos – și ca Iisus, și ca Hristos – este contemporanul nostru sau – trebuie să spunem că – avem harul de a fi contemporanii Lui și astăzi.

NS: Sfîntul Augustin, unul dintre ctitorii gîndirii creștine europene, care era influențat de filosofia platoniciană și care fusese păgîn, scrie în confesiunile lui, la capătul a cincisprezece ani de căutare, citez: „Tîrziu Te-am iubit, o, tu, frumoșete! Și iată, Tu erai înlăuntrul meu, și eu eram în afară, și acolo Te căutam!”. Iată că același Iisus, pe care interlocutorii, rînd pe rînd, L-au arătat sub diferite fațete, care sînt fațetele percepției noastre umane, Sf. Augustin îl căutase îndelung în afară, și El se găsea dintotdeauna în adîncurile lui. Ceea ce nu înseamnă că Isus se găsește numai acolo, în adîncurile fiecăruia dintre noi, pentru că El este și mai presus de lume, nu numai în lume. Dar întrebarea noastră cea mai presantă este imaginea, mesajul Lui, în lumea actuală – cum vedeți situația acestui mesaj? Care sînt marile dificultăți? Care sînt eventualele șanse? Cine ar vrea să spună un cuvînt în privința aceasta? Părintele Mehedintu.

VM: Aș vrea să mă refer la întrebarea dumneavoastră și să amintesc că creștinismul, nu numai în țările răsăritene, ci și în apus, a trecut și trece încă printr-o stare de criză. Aș vrea să citez cu ocazia aceasta cuvintele lui Eugen Ionescu, întemeietorul teatrului absurd, care face obser-

vația și constatarea că lumea de astăzi și-a pierdut direcția, cu toată mulțimea de ideologii. Acestea nu sînt în stare să arate drumul, ieșirea din impas. Omul de astăzi – spune Eugen Ionescu – se învîrtește în cușca planetei lui, pentru că a uitat, s-a dezvățat, să-și ridice privirea spre cer. Pentru că omul modern de astăzi nu vrea nimic altceva decît să trăiască. Viața, traiul, i-a devenit aproape imposibil. Omul modern are deci absolută nevoie de transcendență, are nevoie să iasă din cercul acesta strîmt al unei vieți lineare, care se petrece pe dimensiunea orizontală, fără să treacă dincolo de sfera aceasta, să treacă spre transcendentul divin. Ceea ce nu înseamnă că el trebuie să se înalțe undeva, sus de tot, în spațiul cosmic, ci transcendența aceasta divină se află cuprinsă în imanența umană. Dumnezeu este în același timp absolut transcendent și absolut immanent în mijlocul nostru, pe alt plan de existență, desigur.

Tot cu această ocazie vreau să mai amintesc de vestitul istoric englez Toynbee, care și el, la rîndul lui, a făcut o diagnoză a vremurilor moderne și a spus că știința și tehnologia nu pot, n-au cum să satisfacă nevoile spirituale ale omului. Știința nu poate să înlocuiască niciodată religia. Cu aceasta am vrut să spun, să enunț actualitatea absolută a lui Iisus Hristos pentru vremurile noastre, pentru omul de astăzi, și putem spune că acesta se află, tocmai din cauza aceasta, într-o marcă criză, pentru că și-a pierdut acest îndreptar al vieții, l-a pierdut propriu zis pe Iisus Hristos din viața lui, și cînd l-a pierdut pe Hristos s-a pierdut în mod automat pe sine, s-a redus la un cerc foarte restrîns. Crezînd că se eliberează de credință și de religie, s-a făcut robul altor domni, de care nu poate să mai scape ușor. Pretinsa lui eliberare l-a dus într-o stare de sclavie, l-a dat pe mîna unor domni necruțători. Iată deci, în același timp, criza prin care trece omul modern și posibilitatea pe care o are ca să iasă din acest impas îndreptîndu-și privirile spre Iisus Hristos, nu ca spre cineva care a spus o dată ceva, care ar fi scris o dată ceva, ci spre Iisus Hristos, cu care poate să intre într-o relație personală, pe care poate să-L considere prietenul lui cel mai intim.

NS: Ați spus cuvinte judicioase. Aș adăuga și

eu un aspect legat de cele spuse de dumneavoastră. Un rezultat al pierderii omului modern în preocupările exterioare, al acaparării lui de către materialitate, unde succesele tehnologiei moderne au fost formidabile, dar aceasta nu înseamnă totul, omul acesta este confruntat, ca revers al medaliei, cu o anumită tristețe pe care marea jovialitate și marea exuberanță nu o pot ascunde. Este vorba de o realitate profundă pe care Iisus Hristos, cu clarviziunea și realismul lui, în același timp uman și divin, ne-a pus-o radical în fața ochilor: moartea. Omul modern se face că nu știe că va muri. În caz că știe, atunci adoptă o atitudine de disperare și pesimism, dar de cele mai multe ori refulează acest gînd. Este poate unul dintre aspectele dureroase ale unei decreștinări a civilizației – să zicem în epoca modernă, pentru că noi intrăm acum în epoca postmodernă – cînd multe dintre problemele respective se pun din nou cu toată actualitatea și cu toată acuitatea.

În evanghelistul Ioan, capitolul 16, versetul 32, îl auzim pe Iisus spunînd: „Iată, sosește ora, și a și sosit, ca să vă risipiți fiecare la ale sale; și pe Mine să Mă lăsați singur; dar nu sînt singur, pentru că Tatăl este cu Mine. Acestea grăitu-le-am vouă, ca întru Mine pace să aveți. În lume aveți turburare; ci îndrăzniți, Eu am biruit lumea.” Am vorbit la început de această frică originală, și de neînălțurat, a morții. Dar omul modern este obsedat de tot felul de alte frici. Ori, aici Iisus îi șoptește de dincolo de veacuri că nu trebuie să rămînă la această turburare, întrucît există un moment și există o ființă în care toate aceste griji și toate aceste frici au fost preluate – nu tăgăduite, nu ignorate! – preluate și depășite, iar victoria a fost a afirmației, nu a negației, victoria a fost a divinului care este prezent printre noi și în noi. Și acesta este un aspect al, pe de o parte, lipsurilor de creștinism, dar și al valorilor care ar putea să ne ajute la restabilirea unei vieți mai pline de bucurie și mai frumoase prin creștinism. Părinte Mehedințu:

VM: Ați amintit de fenomenul acesta de frică și-mi aduc acuma aminte că, alături cu ocazia mesajului de Crăciun, cît și al celui pascal există tocmai cuvintele acestea „nu vă temeți și bucu-

rați-vă!”. Nu este vorba de un îndemn ușor, ci de un îndemn și de o bucurie întemeiată, tocmai pentru faptul că Iisus Hristos a învins atât moartea, cât și răul, minciuna, nedreptatea, odată pentru totdeauna. Ceea ce nu înseamnă că El nu mai există printre oameni, însă prin aceasta a vrut să spună că ele sînt de învins, că El le-a învins, a arătat că acestea nu au putere absolută asupra omului, și în momentul cînd omul știe faptul acesta are și puterea și curajul să încerce să le învingă și el cu ajutorul lui Iisus.

NS: O completare la cele spuse de părintele Mehedințu și o revenire la ceea ce spusesem eu mai înainte: un citat despre această confruntare cu moartea, care este refutată sau aparent mascată într-o societate în care creștinismul nu este luat în serios. Pascal, în scrisoarea lui din 17 octombrie 1651, scria: „Fără Iisus Hristos, moartea este înfricoșătoare, abominabilă și groaza întregii naturi. Dar în Iisus Hristos ea este altceva, ceva care poate fi iubit, sfînt și bucuria credincioșilor”. Ion Alexandrescu?

IA: Sub semnul și mesajul mîntuirii, ar trebui să privim moartea nu ca un sfîrșit, ci ca o transformare. Și în momentul în care privim moartea ca o transformare, teama de moarte, care este poate teama centrală a omului din totdeauna, dispare și poate deveni pentru credincios speranță sau chiar, *in extremis*, bucurie.

NS: Iată o mare șansă a creștinismului în mijlocul grijilor și anxietăților lumii contemporane. Domnul Alexandru Urechia?

AU: Un filosof francez spunea că, dacă am abolii cele zece porunci, nu ar mai exista atești. E un paradox aparent. Adică omul preferă să nege anumite obligațiuni pe care le are, decît să le îndeplinească. Dar, așa cum spune românul, își fură singur căciula. Adică: negînd credința în Dumnezeu, pentru că existența lui Dumnezeu nu poate să o nege, el spune cel mult că nu crede în Dumnezeu, ceea ce nu înseamnă nici pe departe că Dumnezeu nu există, omul își blochează însuși șansa, speranța, într-o viață de apoi. Pentru acest ateist – ateist de bună voie, să-i spunem așa – moartea este punctul final. Și, ca orice punct final, este înspăimîntător. Dar dacă omul ar accepta să

considere cele zece porunci, așa cum sînt ele – nu sînt îngrădiri absurde, ci doar un drum, drumul spre viața veșnică –, atuncea ar vedea că moartea – așa cum a spus și domnul Alexandrescu – este o altă viață, care în nici un caz nu este mai rea decît cea de pe pămînt. E o altă formă. Dar, normal, această trecere de la negarea lui Dumnezeu la acceptarea Lui este un fenomen progresiv. Bernanos spune în cartea lui *Jurnalul unui preot de țară*: a-ți pierde credința – nu poți să-ți pierzi credința așa cum pierzi un portofel. Inversînd problema, nu poți să-ți găsești credința așa cum ai găsit un trifoi cu patru foi, întîmplător. Este un fenomen mai lung, în care în primul rînd este necesar harul, dar harul singur nu este suficient, ci trebuie să ne străduim să fim demni de acest dar, deci să ne aducem și noi efortul de a merita acest har, și astfel avem acces la această viață nouă de după moarte, care face ca acest moment al agoniei, al trecerii dintr-o formă într-alta, să nu mai fie ceea ce noi numim o problemă.

NS: Deci o subliniere a necesității efortului nostru personal pentru ca harul să lucreze împreună cu noi. Părintele Mehedințu?

VM: Eu aș vrea să mă refer la faptul că Iisus Hristos ne este necesar nu numai pentru timpul – ca să zic așa – de după moarte, ci El în primul rînd ne este absolut necesar pentru viața noastră de dinainte de moarte, pe care a afirmat-o din plin, așa că v-aș propune să ne îndreptăm privirea acum spre ceea ce a însemnat Iisus Hristos pentru viața omului, pentru demnitatea lui, pentru apărarea drepturilor omului, în ce fel Iisus Hristos s-a atașat de om, cu orice preț l-a afirmat, pentru că nimenea nu l-a înălțat mai sus și nu i-a acordat o mai mare demnitate omului decît Iisus Hristos, cînd a zis „ce va da omul în schimb pentru sufletul său?”. Ce i-ar folosi dacă și-ar pierde sufletul și ar cîștiga lumea întreagă? Este o afirmație care ne spune foarte mult. Să ne imaginăm o balanță: într-o parte un singur om, iar de cealaltă parte întreg universul. În balanța aceasta un singur om, nu mai mult, ci unul singur, valorează în fața lui Dumnezeu mai mult decît toată creația, decît tot universul la un loc. Acesta este locul și demnitatea cu care l-a investit Dumnezeu pe om în

univers.

NS: Aceasta am aflat-o noi de la Iisus Hristos. Domnul Alexandru Urechia?

AU: De multe ori spun ateiștii că tot ceea ce afirmă religia ar fi greu de demonstrat, însă un lucru se poate demonstra foarte clar și așa nu avem decât să luăm o carte de istorie în mână, să citim. Apariția creștinismului a însemnat sfârșitul societății sclavagiste. În momentul în care societatea a refuzat creștinismul, și aceasta o vedem în Rusia sovietică și coloniile, dominioanele și posesiunile ei, este o reintroducere a sclavagismului, bazată pe negarea creștinismului. Și Uniunea Sovietică – nu vorbesc de fapt de Uniunea Sovietică, ci de acea minoritate infimă care, din vârful Kremlinului, asuprește o bună parte a planetei noastre – nu poate să nu nege, să nu combată religia.

NS: Domnul Ion Alexandrescu?

IA: Ultimele trei sute de ani au cunoscut o evoluție curioasă, sub aspectul religiei și al poziției omului din întreaga Europă, dar mai ales din Europa occidentală, la adresa învățaturii lui Hristos și a persoanei lui Hristos. Și anume, a apărut o descreștinare voită, care nu a fost comandată de sus, după anul 1700, o descreștinare voită care a avut ca urmare, directă sau indirectă, o serie întreagă de transformări sociale, de evoluții, de schimbări, despre a căror valoare umană și morală nu doresc să vorbesc acum. Această transformare a mers paralel cu o creștere a tehniciții, cu ceea ce am numi noi astăzi printr-un cuvânt complex: modernizare. După 1950, oamenii au observat, atât în nou creată emisferă răsăriteană, cât și în lumea occidentală, că tehnica și modernizarea nu aduc fericirea omului. Și am impresia și sînt convins, cum am mai spus-o, că în ultimii treizeci de ani există o nouă tendință, mai mult decât o tendință, este o mișcare, o revenire spre învățătura creștină. Ea este provocată o dată de impactul extern al modernizării și tehnicizării care nu aduc fericirea, pe de altă parte este o consecință a condiției umane, care are intrinsec nevoie de dumnezeire.

NS: Deci o nouă șansă a creștinismului. Aș vrea însă, întrucît nu ne mai rămîne prea mult

timp pînă la sfârșitul emisiunii, să concentrăm întrebarea noastră fundamentală pe plan personal. Aș vrea să vă întreb pe rînd unde vedeți fiecare dintre dumneavoastră miezul mesajului hristic, ce v-a impresionat în cel mai înalt grad în acest mesaj, ce v-a spus în primul rînd acest mesaj, unde este revelația și așteptarea personală cea mai intensă a dumneavoastră în raport cu acest mesaj? Părintele Mehedințu.

VM: Poate că ar fi cel mai potrivit să nu vorbim despre mesajul lui Iisus Hristos, despre persoana Lui la un mod general, distant, ci să aplicăm învățătura lui, să o privim, să o îndreptăm spre necesitățile omului de astăzi. Și eu aș vrea să-mi îndrept privirea, de data a ceasta, spre condițiile de viață actuale ale poporului nostru, să vorbesc deci de Hristos avînd în vedere nevoile și grijile mari ale acestuia, ceea ce-i amenință păstrarea individualității și identității, caracterului lui. Este vorba de un spirit de resemnare, de deznădejde, de sentimentul că nu se mai poate face nimic, că lucrurile nu se mai pot schimba, de un sentiment de neputință, care îi face pe foarte mulți să se resemneze și să renunțe la principiile de viață și de morală, la demnitate, la dreptate și la libertate. Ori, cine îl cunoaște pe Iisus Hristos, firul conducător al vieții Lui, finalul vieții Lui, care nu s-a terminat în moarte, ci în biruința supremă asupra morții, în Înviere, în biruința luminii asupra întunecului, a dreptății asupra nedreptății, a adevărului asupra minciunii, cine cunoaște datele acestea fundamentale legate de viața, de biografia și activitatea lui Iisus Hristos, acela nu poate să cadă pradă deznădejdii în orice fel de situație s-ar afla. Acela primește din viața și din activitatea lui Hristos energii noi de viață și primește asigurarea de neclintit că nu răul, minciuna, cei nedrepti, nu toți Caiafa și Pilații vor fi biruitori, ci, la sfârșit de tot, vor fi biruitori adevărul și lumina, cu ajutorul lui Hristos. Cuvintele și gîndurile acestea sînt menite să întărească spiritul moral de rezistență, să întărească pe toți aceia care sînt aproape să cadă în deznădejde, avînd în vedere situația actuală. Aș vrea să le spun că, după fiecare iarnă, urmează o primăvară și, dacă poporul nostru și-a menținut, și-a păstrat carac-

terul, identitatea, tăria acestui caracter de-a lungul atîtor vremuri așa de grele, a putut-o face numai pentru că a avut de partea lui credința care l-a întărit sufletește, credința care este propriu zis suportul nădejzii, și aceasta l-a făcut să treacă peste toate vremurile grele, în speranța de neclintit în venirea acestei primăveri despre care am amintit acum. Aș vrea să mai adresez cuvîntul meu de astăzi cu ocazia acestei mari sărbători creștine preoțimii românești, amintindu-i că Iisus Hristos s-a îndreptat spre toți aceia care au fost nedreptățiți, săraci, singuri, spre oamenii simpli și neajutorați. El i-a ajutat, a fost tot timpul alături de ei. Și mă refer la preoțimea românească care să fie și ea alături de toți aceia din Țara noastră care trec prin greutăți în viață, amintindu-i că slujirea lui Dumnezeu și a lui Hristos este absolut legată de slujirea omului și că nimeni altcineva n-a spus că „cine îi ajută pe aceștia toți pe Mine mă ajută”. El a condiționat slujirea de Dumnezeu de slujirea omului și a concentrat învățătura creștină în cuvintele „să iubești pe Dumnezeu și aproapele tău ca pe tine însuși”.

NS: Domnul Alexandru Urechia?

AU: Trăsătura esențială a psihologiei moderne, a societății moderne, atît în capitalism, cît și în așa zisul socialism, este teama, o teamă difuză. Dar, pentru a combate această teamă, trebuie să ne gîndim la un singur lucru. Anume: Iisus Hristos, care era Dumnezeu desăvîrșit, deci omniscient, și, înainte de răstignirea Lui, înainte de patimi, știa că va muri, dar știa și că va învia, Iisus Hristos a resimțit teama de încercarea prin care urma să treacă și s-a rugat la Dumnezeu Tatăl să îndepărteze această cupă, dar s-a supus rugîndu-se, deși știa că va învia – deci nu era frica de moarte, El știa că va învia –, s-a rugat și a trecut prin această încercare. Și noi trecem prin încercări nenumărate, cotidiane, mai multe pe zi. Vom ști că vom avea un moment de soare, un moment de lumină, și acesta să ne ajute să trecem prin încercările noastre.

NS: Ion Alexandrescu?

IA: Hristos este pentru mine un simbol al toleranței. Să nu uităm că, contrar credințelor religioase de pînă la El, El a fost tolerant cu păcă-

toșii, cu vameșii, cu femeile ușoare. Prin dragostea pentru aproape, Hristos mai înseamnă pentru mine combaterea egoismului propriu și, ca manifestare a divinității, văd în Hristos expresia ordinii cosmice, ordine cosmică din care provin societățile, statele și legile, în măsura în care ele sînt inspirate de adevărata dreptate.

NS: Pentru mine, unul dintre semnele supreme ale divinității lui Hristos este învățătura lui despre iubirea dușmanilor. Comparînd cu învățăturile altor mari religii, găsim aici o profunzime de înțelegere a infinitei complexități a vieții, dar și a unității ei în Dumnezeu. Ori, Dumnezeu înseamnă iubire, în așa fel încît nu o minte omenească, după părerea mea, a putut găsi această învățătură supremă de a-ți iubi dușmanii, este o învățătură dumnezeiască. Nu am înțeles niciodată această învățătură ca un îndemn la dezarmare sau la capitulare. Există o luptă iubitoare, fără compromisuri, și dusă pînă la capăt sub semnul lui Hristos, dar iubindu-l chiar și pe cel care te prigonește, iubindu-l totuși pe cel pe care îl combați.

Al doilea punct, care mă preocupă și pe care adeseori îl menționez în discuțiile mele cu agnosticii sau cu cei care s-au îndepărtat de creștinism, este învățătura lui Iisus că nu numai El este fiul lui Dumnezeu, ci că noi toți participăm la filiațiunea divină, noi toți sîntem copii ai lui Dumnezeu. Cei care au spus cîndva despre creștinism că este o religie a sclavilor – vezi Nietzsche – găsesc aici răspunsul nimicitor: nu există demnitate mai mare acordată omului decît aceea de a-l proclama copil al lui Dumnezeu. Este cea mai mare revoluție din istoria omenirii și n-ar trebui să uităm lucrul acesta.

Îmi pare rău că timpul a ajuns la sfîrșitul acestei emisiuni, nu însă la sfîrșitul gîndurilor noastre despre Iisus Hristos.

München, Radio Europa Liberă, 1984

ISTORIA LITERATURII ROMÂNE POSTBELICE ÎNTRE PREMISE ȘI REALIZĂRI

1. Care sau câte din *Istoriile literare* publicate în ultimele două decenii sînt conforme sau în apropierea definiției generale din *Dicționarul de termeni literari*?

Care sînt diferențele, ce au cîștigat sau ce au pierdut, păstrînd sau părăsind canonul din definiție?

2. Istoria literară fiind o istorie de valori, în consecință, cum ne atenționează G. Călinescu, cel care o scrie *trebuie să fie în stare întîi de toate să stabilească valori*. În ce măsură și-au demonstrat această capacitate autorii istoriilor literare post-revoluționare? Grila axiologică aplicată în selectarea autorilor este apropiată celei pe care o practicați?

3. René Wellek și Austin Warren în *Teoria literaturii* pledează în favoarea studierii autorilor contemporani, în pofida faptului că nu-și au opera încheiată. Nu altfel a procedat E. Lovinescu cu *Istoria literaturii române contemporane (1900-1937)* și publicată în 1937.

După cum se poate observa, cam toți autorii de *Istorie literare* de după '89 n-au ocolit literatura contemporană. Întrebarea este cîți au reușit să scrie cu adevărat o istorie literară contemporană, care să depășească simpla editare de portrete, de medalioane critice?

4. I. Negoieșcu nota în scurta sa prefață la *Istoria literaturii române* că *îi pare de preț sentimentul de încredere ce se desprinde din realitatea valorilor estetice vital și original prezentate în literatura română*. Lectura *Istoriilor literare* publicate în ultimii douăzeci de ani insuflă, ne îndreptălesc la acest *sentiment de încredere* în valorile estetice ale literaturii române?

5. Alex Ștefănescu, în *Precizările preliminare* care-i însoțesc *Istoria literaturii române*

contemporane (1941-2000), subliniază că *îi place să-și imagineze lucrarea sa ca pe o Arcă a lui Noe pe care a luat tot ce era mai frumos, semnificativ și demn de salvat din literatura română contemporană*.

Din *ce era mai frumos, semnificativ și demn de salvat* ce au salvat sau ce nu au salvat aceste *Istorii literare*? Toate cele urcate pe Arcă au fost cu adevărat *demne de salvat*?

6. În finalul *Introducerii* la *Istoria critică a literaturii române (cinci secole de literatură)* Nicolae Manolescu spune despre sine că *nu mă consider... decît unul dintre zecile de cartografi, silitor și modest benedictin al ideii că fiecare se cuvine judecat după ce a realizat, oricît de mare ar fi depărtarea la care se află harta lui de harta ideală pe care, în naivitatea lor, iubitorii de literatură o cred posibilă*.

Dacă am *judeca după ce a realizat* fiecare dintre zecile de cartografi, în ce măsură harta proprie coincidea cu *hărțile* istoriilor literare de după '89?

7. Avînd cu toții ca model copleșitoarea *Istorie a literaturii române de la origini pînă în prezent* (1941) a lui G. Călinescu (poate ce mai apropiată ca realizare de definiția din *Dicționarul de termeni literari*, recunoscîndu-i-se totodată acribia și cuprinderea cît mai largă a tot ce era demn de salvat), cum poate fi lecturată afirmația lui Nicolae Manolescu din *Epilogul Istoriei* sale, că *selecția constă mai puțin în ce afirmă decît în ce neagă: e mai bine definită de absențe decît de prezențe*?

Considerați *absențele* din *Istoriile literare* postdecembriste mai semnificative decît prezențele?

C.M.S.

ÎNTRE ISTORIE LITERARĂ ȘI ISTORIE

Gheorghe GRIGURCU

Cu toate că în anii comunismului aveau loc în presă, periodic, dezbateri cu tema, aparent pe atunci de actualitate, „De ce nu se scrie o nouă istorie literară”, aceasta nu apărea din motive prea lesne de înțeles. Presiunea ideologică asupra conștiințelor, interdicția de-a se vorbi despre scriitorii tot mai numeroși care se stabileau în Occident, tabuizarea unor nume agreate de putere ori pur și simplu printr-o reflexă inhibiție a criticii, veghea cenzurii, chiar voalate prin pretinsa sa desființare, constituiau principalele piedici în calea unei asemenea întreprinderi amânate mereu. De altfel nu s-a produs în „epoca de aur”, în ciuda triumfalismului sufocant și al scabrosului cult al persoanei dictatorului, impudic asemuit cu Burebista, Ștefan cel Mare și Mihai Viteazu, nici măcar o istorie a Partidului Comunist Român, al cărui trecut nu tocmai onorabil rămânea dosit în debara. Istoriile consacrate fenomenului literar au început să apară abia după 1989. Înainte de-a le aminti, socotim că sînt binevenite cîteva considerații asupra speței. Ce înțelegem prin conceptul de istorie literară, cum poate fi aceasta pusă în lucrare? Să afirmăm din capul locului că ar fi dificil de contestat prea puțin încurajatoarea, casanta observație a lui Rene Wellek: „cele mai multe dintre marile istorii ale literaturii sînt fie istorii ale civilizației, fie colecții de eseuri critice. Primele nu sînt istorii *ale artei*, celelalte nu sînt *istorii* ale artei”. Deoarece arta nu are o istoricitate interioară, fiind, inconturnabil, o adăugare de valori de diverse calibre care trebuie examinate separat, fără a se supune ideii de progres sau de regres decît eventual în cadrele unei școli, ale unui stil, ce pot înflori ori decădea în epigonism și pastişă. Shakespeare nu e „superior” tragicilor greci și nici Goethe lui Dante, Dostoievski nu e „inferior” lui Proust sau lui Kafka etc. Desigur, istoricul literar are în vedere contextele socio-

politice în care au luat naștere creațiile, deseori reverberate în tematica lor sau în mentalitatea autorilor, însă ar fi eronat a proiecta substanța operelor pe ecranul eterogen al evenimentelor istorice ca atare, altminteri decît dacă acceptăm condiția unor istorii ce nu sînt ale artei, spre a repeta vorba lui Wellek. Planurile sînt distincte iar amestecul lor nu duce decît la o deturnare a imanenței estetice. Dacă ne referim la cei trei timpi ce compun perspectiva istorică, pe care îi are în vedere Fernand Braudel, timpul geografic, timpul social și timpul individual, ne dăm seama că ultimul, adică „timpul scurt, pe măsura indivizilor, a vieții cotidiene”, ar fi cel mai potrivit judecății estetice, variabilă de la un receptor la altul. Adică un factor extrem de delicat, instabil. Chiar dacă, potrivit întemeietorului Școlii de la „Annales”, zona culturală s-ar caracteriza printr-o temporalitate lentă, leneșă, aici se situează mutația valorilor estetice preconizată, pe urmele legii imitației a lui Gabriel Tarde, de E. Lovinescu, proces ce se poate desfășura cu rezultate relevante chiar în intervalul de la o generație la alta. De ce am aștepta, convențional-reverențios, epuizarea unor perioade lungi pentru a înregistra fanarea unor valori și înflorirea altora, inițial subapreciate? Speculațiile ce se fac în această direcție nu pot trece peste adevărul elementar al disjunției dintre materia artei și cea a istoriei politice. Dacă A.D. Xenopol propunea deosebirea dintre faptele de repetiție ale științelor pozitive și cele de succesiune ale istoriei, n-ar fi oportun să recunoaștem aici o a treia categorie de fapte, diferite de mecanismele de cauzalități și efecte, fie și relative, ale evenimentelor istorice? Uneori s-a pus un accent ușor sofistic pe recepție. Iată opinia lui H.-R. Jauss: „Relația dintre operă și cititor are implicații atît estetice cît și istorice. Aspectul estetic constă în aceea că deja receptarea de către primii săi cititori

echivalează cu o judecată de valoare emisă cu referință la alte opere citite anterior. Aspectul istoric iese în evidență odată cu procesul de dezvoltare și îmbogățire a acestui prim moment de comprehensiune a operei, proces ce se va constitui dintr-un lanț de receptări, cu putere de decizie asupra importanței istorice a operei și a rangului ei în ierarhia estetică”. Evident că „receptarea de către primii cititori” de multe ori nu este egală cu o judecată axiologică temeinică, deoarece, în caz contrar, nu s-ar vorbi despre atîția creatori neînțeleși de epoca lor, ieșiți la lumina gloriei doar postum. Iar „aspectul istoric” ce-ar rezulta din „îmbogățirea” contactului prim, mă tem că evită menționarea curentului opus, de retragere a valorilor supraapreciate la un moment dat, înclinînd spre considerarea oarecum mecanică, unidirecționată a recepției, care în realitate comportă distorsiuni, discontinuități, salturi spectaculoase chiar de la un critic la altul al aceleiași perioade. „Ierarhia estetică” e mobilă, aptă în orice clipă de surprize. Însumarea cronologică a secvențelor ce-o alcătuiesc nu posedă o autentică „putere de decizie” asupra „importanței istorice” și a „rangului” estetic al operei, arătîndu-se pasibilă de schimbări ce pornesc de la reacția particulară a unui receptor sau altul, cu mai mare ori mai mică difuziune publică, reacție neîncadrabilă în evaluările anterioare. Înșiruirea momentelor, nu o dată contradictorii, ale recepției raportează asupra evoluției acesteia și nu asupra istoricității operei. Cel mult putem avea un tablou al verigilor reacției critice, schelărie înălțată în jurul operei spre a o „conserva” sau a o „renova”, care poate fi rapid înlăturată în favoarea altui eșafodaj exterior anistoricității esențiale a creațiilor artistice. Nicolae Manolescu, care îl citează pe Jauss, admite și d-sa ivirea unor „cercuri vicioase” în jurul teoriei în cauză: „în planul obiectului, ne putem de pildă întreba dacă valorile sînt absolute și universale sau relative și receptate de fiecare dată altfel, dacă, totodată există o mutație a valorilor (cum credea Lovinescu), ori numai una a contextelor sau, în fine, dacă o valoare trebuie privită ca unicat sau ne este permis s-o înscriem într-un tip mai larg (gen, specie)”. Chestiunile rămîn deschise.

Un subiect al discuțiilor închinat istoriei literare este cel al raportului dintre subiectivitate și obiectivitate. În fond al acestui raport în domeniul criticii care oferă țesutul său vital expunerii cu miză istorică, țesut care de multe ori e taxat drept insuficient, generator de tendențiozități. E o întrebare ce datează, nescutită de-o nuanță de perfidie: cît de obiectiv e criticul sau istoricul literar în oficiul său, cu o sorginte fatalmente personală, întrucît nu există norme scientizante? Recuzînd „formula consolatoare” ce i se oferea în urma debaterilor aprinse ce-au urmat publicării *Istoriei* sale, și anume că și-ar fi făcut „din subiectivitate o obiectivitate”, G. Călinescu făcea apel la Kant, care, în *Estetica* sa, observa „cu finețe” că judecata estetică, nonconceptuală prin definiție, *ergo* particulară, accede la o pseudouniversalitate care nu e coincidentă cu universalitatea absolută a judecăților logice, constînd în „valabilitatea obștească” a judecății cu pricina, adică a ratificării sale de către opinia publică: „Criticul e subiectiv dar nu arestat în subiectul lui, ci în relație continuă cu alte subiecte, și tocmai această contemporaneitate a reacțiunii în felurite subiecte constituie obiectivitatea criticii, adică nearbitraritatea ei”. Deci o prudentă „contemporaneitate” și nu o inseriere istorică ce-ar fi însemnat o posibilă anchiloză a spiritului receptiv. De reținut o anume afectare a Divinului critic ce dorea a convinge de-o detașare a verdictelor sale asupra actualității literare. Dar tocmai această sforțare de-a părea abstras, plutind într-un văzduh al valorilor intemporale, nu probează oare o altă față a imanenței sale subiective? O grațioasă vultură a superbiciei eului critic ce se privea în oglindă ca într-o validare a absolutului? „Eu nu sînt un contemporan cu scriitorii contemporani. Oamenii empirici îmi sînt indiferenți, îndepărtați pînă într-atît încît nu știu dacă unii sînt vii sau morți și nu prind de veste trecerea lor de la viață la moarte. Pentru mine Traian Demetrescu și Bacovia stau în aceeași zonă a rafturilor”. Sau, rezumativ: „Cartea formează pentru mine o realitate transcendentă iar biografiile le-am scos din cărți și din documente nu din experiența directă”. Deslușim în această mimare a unei degajări de intima instanță umorală, în asigurările Călinescului că

nu judecă, așa cum insinua cineva, după „simpatii” și „antipatii” mai curînd o aderență la principiul maiorescian-lovinescian al autonomiei esteticului decît o veritabilă palinodie a subiectului. Nimic nu ne oprește a vedea în *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent* altceva decît un epos (s-a vorbit de un „roman”) avînd ca obiect viața operelor și viața scriitorilor. Lăsînd la o parte scrupulele scientizante ori didactice, să admitem că o scriere critică sau, dacă vreți, de critică sub egida istoriei literare e consubstanțială literaturii, e o operă literară *sui generis*. Oricît am răsuci subtilitățile, oricîtă cazuistică s-ar aduna pe acest subiect, tot aici ajungem. O asemenea operă implică o participare afectivă (ca pleacă de la includabila emoție estetică), o capacitate de plasticizare, o vocație a expresiei, apte a configura o personalitate distinctă. Pe corzile absolute ale operei, înzestrarea interpretării își aduce, prin materia sa literară, prinosul de unicitate, altfel spus de absolut. Dacă încă în Antichitate, un Quintilianus desemna istoria drept un discurs „foarte aproape de poezie”, nu ni se pare nefirească identificarea ei cu „o neconținută și cutezătoare aventură a omului”, după spusa lui Malraux. Dacă o astfel de opinie a fost formulată în legătură cu istoria-istorie, ce să mai zicem despre istoria literară? Nu ne putem reține a cita și cîteva rînduri ale lui Nietzsche, care vedea în istorie o sumă de „opinii prezumate asupra unor acțiuni prezumate, care, la rîndul lor, au dat loc la opinii și acțiuni a căror rezultate totuși nu s-au evaporat imediat și nu mai lucrează decît ca un abur; este o continuă zămislire de fantome pe adîncile ceturi ale realității impenetrabile”. Cu atît mai vîrtos, dacă asta este istoria, ce-ar putea fi așa-zisa istorie literară decît o suită de cseuri degajînd „un abur”, decît o acreditare „de fantome”, dincolo de legile încrengăturilor temporalității, peste „impenetrabile” adîncuri?

Istoria literaturii române contemporane (1900-1937) a lui E. Lovinescu, despre care, în treacăt fie zis, se vorbește azi extrem de puțin, pornește de la o intenție ce, reprezentînd o trebuință a momentului său, nu mai este pentru noi actuală, cea a „sincronizării gustului estetic al tinerimii cu adevăratul stadiu de evoluție a literaturii noastre contempo-

rane”. Socotind exemplare manualele lui Al Rosetti, care săvîrșea gestul temerar de a introduce în studiul liceenilor „valorile noi consacrate unanim de critica literară, dînd, de pildă, locul cuvenit d-lor T. Arghezi și Ion Barbu”, mentorul Sburătorului preciza cu regret: „Tragedia scrisului românesc constă în faptul că evoluția gustului literar a publicului n-a mers paralel cu evoluția literaturii însăși. Pe cînd literatura, prin scriitorii cei mai însemnați (T. Arghezi, Hortensia Papadat-Bengescu, L. Rebreanu, I. Barbu etc. etc.), s-a încadrat printre valorile absolute, educația estetică a publicului a rămas mult îndărăt”. Osîrdia marelui predecesor, precum și a criticilor din generația imediat următoare ce i s-au afiliat, s-a vădit extrem de fertilă. Scriitorii interbelici importanți s-au impus, dacă nu toți chiar în straturile largi ale publicului, în „imensa majoritate a națiunii neliterare”, măcar în cercul conștiințelor avizate. Așa încît cortina obscurantismului totalitar a căzut peste o scară de valori deja în bună parte consolidată. „Liberalizarea” din jurul anului 1965 a mers pe liniamentele lovinesciene pe care s-au așezat, incontestabil, creațiile reprezentative ale epocii postbelice. În consecință, nu mai avem obligația de-a milita în prezent împotriva amalgamării esteticului cu etnicul sau culturalul (eticul se constituie într-un caz special al purificării esteticului viciat de masivele compromisuri politice ce au marcat epoca), revenindu-ne responsabilitatea analizei, sancționării și clasificării îndeajuns de îmbelșugatei producții literare curente. În locul luptei pentru impunerea unei doctrine, avem misiunea de-a o aplica satisfăcător, deși nici aceasta nu e staționară, ci pusă în situația de-a se confrunta cu experiențele conștiinței literare ce s-au produs între timp. E adevărat că imixtiunile extraesteticului în sfera esteticului au căpătat o altă înfățișare decît a celor tradiționale, de factura tendinței naționale ori general-culturale. Pozitivismele psihanalitice ori marxiste, formalismele structuralist-semiotice, poetica matematică etc. s-au exercitat insistent în comentarea creației de artă, adesea cu prea puțin spor în sensul prizării specifice a acesteia, trădînd în schimb o prezumție a metodei de a se valida cu orice preț. A apărut astfel un limbaj excesiv

„tehnic” care, în loc de a facilita contactul sensibil cu opera, s-a crijat într-un demers propriu, de-o rece frenezie. O variantă paralelă, s-ar putea zice, cu „jargonul filosofiei” deslipite de existențial, deplîns de Cioran. Le-a revenit celor mai bune pagini de istorie literară recente de-a drege lucrurile. Semnificativ, ele se reîntorc pe făgașul cunoscut, hai să-i spunem pe nume, „impresionist”, execrat o vreme de metodologi, din încredințarea explicită ori subiacentă că, pînă la urmă, nu s-ar putea vorbi despre literatură decît făcînd loc larg unui „empirism” al recepției, slujind, după cum afirma E. Lovinescu, „tendința vizibilă de a face din critică o categorie pur literară, un joc spiritual în jurul operelor de artă, o construcție personală care să poată rezista timpului”. Cine ar putea înlătura „gustul estetic” fără riscul ca pilonii textului critic să se surpe?

Și acum să trecem rapid în revistă volumele de istorie literară a căror publicare a fost îngăduită doar în contextul democratizării de după răsturnarea din decembrie 1989. *Istoria literaturii române* a lui I. Negoițescu, proiectată în două volume, a rămas din nefericire neterminată, reprezentînd însă nu mai puțin o operă a unui critic major, indenegabil virful recepției poeziei, pe care o putem însoți de regretul că n-a respectat cutezătorul Plan pe care, la finele anilor '60, l-am publicat în revista „Familia” și care a stîrnit o furtună de proteste. Am fi avut o prezentare a materiei pe categorii sincronice, deci o viziune fără precedent la noi. *Literatura română contemporană* a lui Laurențiu Ulici, din care a văzut lumina tiparului doar primul din cele șase volume planificate, dedicat exclusiv Promoției 70, e remarcabilă prin alura sistematică, asociată cu finețea observației. *Istoria literaturii române de azi pe mîine* a lui Marian Popa, în două impozante tomuri, e în bună măsură cancanieră, înțesată de anecdotic și dezechilibrată în proporționarea numelor. *Istoria tragică & grotescă a întunecatului deceniu literar nouă*, semnată de Radu G. Țeposu, are un apăsător aer generaționist, iar *Proza română contemporană*, o primă parte dintr-o vastă întreprindere istorică propusă de Ioan Holban, conține o sumă de portrete critice conturate cu acuratețe. *Istoria literaturii române de la creația pop-*

ulară la postmodernism a lui Dumitru Micu, corectă cînd are în vedere scriitorii clasici, devine fastidioasă cînd ancorează în actualitate, pulverizîndu-se în nenumărate prezențe prea puțin relevante. Un impas și mai grav cunoaște Ion Rotaru, în *O istorie a literaturii române*, în care paginile privitoare la prezent oscilează între confuzie și ridicol. *Istoria secretă a literaturii române*, oferită de Cornel Ungureanu, atrage printr-o scormonire „detectivistă” a locurilor mai puțin cunoscute sau doar mai puțin comentate ale subiectului. *Istoria literaturii române – Dramaturgia* a lui Mircea Ghițulescu ne înfățișează o laborioasă exploatare a genului în chestiune, nu încă îndeajuns de cercetat. *Istoria literaturii române* a lui H. Zalis nu e decît un abuz în titlu, deoarece e cu totul altceva, o colecție dezlinată de articole. *Istoria literaturii române contemporane (1941-2000)* a lui Alex Ștefănescu cucerește prin verva de personală factură, care dă discursului un aer de familiaritate, de comunicare imediată cu cititorul, aidoma atitudinii unui dascăl care s-ar da jos de la catedră și ar vorbi elevilor așezat lejer în mijlocul lor. *Istoria critică a literaturii române. 5 secole de literatură* a lui Nicolae Manolescu e, orice s-ar spune, cea mai însemnată dintre cele apărute pînă azi, după opul Călinescului. Substanță, o remarcabilă inventivitate a unghiurilor de abordare, eleganță stilistică, deși poate șoca o mărturie conform căreia „selecția constă mai puțin în ce afirmă decît în ce neagă; e mai bine definită de absențe decît de prezențe”. În ce chip golul (aci multe, greu de explicat absențe, ca și în *Istoria* lui Alex Ștefănescu) ar putea suplini plinul, întrucît modesta încredințare comună acreditează contrariul? Închei prin a semna o deficiență a majorității acestor istorii ce se precipită într-un spațiu eliberat de relativ puțină vreme, ca și cum semnatarii lor ar fi așteptat cu schepsis la rînd: modul în care apare poezia din postbelic. Un călcîi al lui Ahile! Liniile de forță ale diverselor momente de valorizare se întretaie fortuit, subevaluările și omisiunile controversabile intră în impact cu unele vădite supraevaluări, dînd adesea impresia de improvizație.

ZIS ACUM JUMĂTATE DE VEAC DE CĂLINESCU, ȘI FĂCUT DE MANOLESCU

Gheorghe MANOLACHE

1. Din perspectiva unei relații de confina(itate) cu definiția din *Dicționarul de termeni literari*, se pot menține prin apropiere „istoriile critice” ale lui G. Călinescu, I. Negoitescu, N. Manolescu sau cele „didactice” ale lui I. Rotaru, D. Micu, Cioculescu-Streinu-Vianu – ori mai recent (1997), cea a lui Gh. Crăciun.

În legătură cu *diferențele* câștigate față de „canonul dicționar(ist)”, preocupat de expunerea istorică și, implicit, critică (selectivă) a fenomenului literar, situația se „colorează” în funcție de *reactivul* de care dispune autorul istoriei literare.

Ceea ce pot cu să afirm, este faptul că, de regulă, în dezvoltarea ipotezelor asupra proiectului de construire a *istoriografiilor literare românești* sînt convocate *modele* și *serii* de strategii (con)textuale, prin care se dictează urgențele/ trasele tactice privind definirea, înțelegerea și aprecierea *literarității* și se (re)modelează acele scheme mentale prin care *istoricitatea* se lasă, de regulă, remorcată la ideea iluministă de progres iar *literaritatea* la agonistica diacronic-modern(ist)ă a tensiunii estetice/beletristice dintre nou și vechi.

Și fiindcă vă răspund pe 8 martie, îmi (re)vine în memorie atitudinea Monicăi Spiridon (*Apărarea și ilustrarea criticii*: 1996), care era convinsă că, prin această *perspectivă tare*, asupra *istoriografiei literare românești*, planează o anume „fatalitate aporetică”, în care scenariile istoriciza(n)te/ „organiciste” sînt prinse între alternative „reducționiste” și seismicități periodice, „deconstrucționiste”. Acestea sînt, de altfel și pentru noi, „căuzașele” și „replicile” unui anumit traseu (pre)destinat a fi acceptat ca *ante-și/sau postcălinescian* și pe care, în mod fatal, deocamdată se pare că nu-l mai putem depăși... *Concordia ...!*

Diatheza acestui *blocaj în auxiliaritate* se (re)cunoaște și în/din prezumția lui Nicolae Manolescu, din „introducerea” la *Istoria critică a li-*

teraturii române (1990), potrivit căreia tradiția teoretică, – girată de o „mare capacitate intelectuală”, care, firește, nu poate fi decît istoricul literar! –, ce ar fi trebuit să se constituie în fundament al *istoriografiei literare românești*, se dovedise a fi fost destul de vagă și de impermiabilă la anume speculații/inițiative aporetice.

Aceasta, desigur, pînă la apariția studiilor călinesciene *Tehnica criticii și a istoriei literare* din 1938 (republicat parțial) și *Istoria ca știință inefabilă și sinteză epică* din 1947, ambele incluse de George Călinescu – după cum însuși mărturisește în *prolep-sa* la *Istoria literaturii române* – în „mica carte”(?!): *Principii de estetică* din 1939.

(Pre)fața la „*înfîia istorie a literaturii române în înțelesul propriu*” (re)actualizează (pre)textul poietic, prin care G. Călinescu enuclează –fugitiv, nu însă și superficial (!) – „*punctul de vedere*” și „*planul de lucru*” al unei istorii literare „*în înțelesul propriu*”; opțiuni anticipate, strategic, în „mica lui carte mare”(?!): *Principii de estetică*.

(Re)evaluînd indicii de originalitate a „momentului teoretic”, Nicolae Manolescu constata, în *Introducerea* la *Istoria critică a literaturii române*, „extraordinare similitudini” involuntare, desigur, între perspectiva călinesciană asupra istoriografiei literare și cea a lui Rene Wellek din *Teoria literaturii*. sînt (con)semnate de către N. Manolescu, intersecțiile dintre *Tehnica criticii și a istoriei literare* și *Teoria literaturii*, insistîndu-se asupra „*asemănarilor*” – uncori pînă la cele de „*frază*”! – în legătură cu (re)interpretarea raportului dintre subiectivitate și obiectivitate în cercetarea *literaturii*, în (re)considerarea legăturii dintre istoria și critica literară ori în (re)definirea istoriei literare ca istorie de valori. N. Manolescu subliniază pînă și modul în care Wellek încearcă să opună *relativismului istoric* pur un punct de vedere bazat pe existența unor *imperative estetice*, inspirate de acelea morale ale lui Kant,

gest ce poate fi raportat la combaterea de către Călinescu a *mutației valorilor* lui Lovinescu, prin admiterea unor *universale*.

Dialectic, pornind de la prezumția că „nu poți fi critic fără perspectivă istorică” și că „nu poți face istorie literară fără criteriu estetic, deci fără a fi critic”, George Călinescu se implică în (re)actualizarea fostei „noii direcții” (!) maioresciene, (con)centrată pe/spre clarificarea raportului dintre viață și artă și evitarea confuziei dintre istoria spiritului public și istoria operelor de artă, pledînd, indirect, pentru instituirea unei *istorii literare* ca formă dilatată a criticii. Zis, acum o jumătate de veac, de către Călinescu și *făcut* de Manolescu!

2. Detronarea *concepției false* (sanționată, cu un secol în urmă și de/prin lansarea modelului demolator al *noii direcții maioresciene*) cu privire la prioritățile „planului de lucru” al unei istorii literare conformiste – potrivit cărora o atare istorie literară e „obligată să strîngă date biografice complete, să descopere izvoarele, influențele, legăturile invizibile” – se recunoaște în provocarea călinesciană: cea a *fuziunii criticii și istoriei literare, ca momente complementare ale aceluiași proces de valorizare estetică*!

Așa că în proiectarea unei istorii literare, interesate cu prioritate de „valorile estetice absolute”, *procesul de valorizare* s-ar alimenta din/ prin (re)gîndirea (inter)relației dintre perspectiva critică/ estetică și cea istorică/scientistă, pe de o parte, iar pe de alta, dintre *obiectivitate*, înțeleasă ca plecare onestă de la „fapte literare autentice”/ „adevăr literar și artistic” și *subiectivitate*, asumată ca interpretare personalizată.

Pentru că, rostul istoriei literare nu se rezumă doar la „a cerceta obiectiv” probleme impuse din afara spiritului nostru, ci de a *crea puncte de vedere* din care să iasă *structuri acceptabile* – conchidea în anii '38 -'39 G. Călinescu!

În limita unor atari priorități, orice „*istorie literară fără scară de valori este un nonsens, o istorie socială arbitrară*”!

În *istoriile literare postrevoluționare* (re)gîndirea (inter)relației dintre „viață” și „artă”, dintre redarea „spiritului vremii [saeculum] care înrîurește pe artist” și transfigurarea lor ca rezultată a „efortului artistic” se poate recunoaște tot din (re)activarea *noii direcții maioresciene* cu privire la instaurarea și

funcționarea *simului critic*.

Acceptat ca rezulta(n)tă a proiectării normative a unui sentiment de valoare asupra procesului structural, ce se instituie în configurarea istoriei literare, cu cele două componente ale ei, „istoria literară propriu-zisă”/ „istoria de valori” – *sinteza* – și „istoria literară auxiliară”/ „istoria documentelor literare” – *analiza* –, *simul critic* rămîne singura operație prin care, odată cu „izolarea culturalului de artistic” se instituie și „supunera” întregii materii la aceleași metode „strict literare”.

Călinescian vorbind, recente istorii literare demonstrează că între „critică” și „creație” nu este nici o deosebire de esență, ci doar una de „proces”, *simful critic* fiind „actul creator eșuat”, răsfrînt în conștiință înainte de a ajunge la periferie și devenit astfel „sentiment artistic, act creator întrerupt” din cauză că „altul l-a săvârșit după norma însăși a spiritului nostru creator”.

Cu alte cuvinte, *dimensiunea preponderent subiectivă a simfului critic* este dată de forma propriei noastre facultăți creatoare, sub unghiul căreia primim și valorificăm numai ceea ce ni se prezintă ca urmînd „normele de creație ale spiritului nostru”. [ap. *Tehnica criticii și a istoriei literare în Principii de estetică* (1968)]

În ceea ce ne privește, într-o traducere liber-călinesciană, „înaintarea organică”, după legi proprii, într-o literatură, impune, simultan, o (re)considerare a *tradiției*, asumată integral ca „scară de valori în cuprinsul literaturii sale” și o acceptare tacită a riscului de a te fi aventurat prea mult în lăstărișul unor atari fractali.

3. Sincer, nici unul.

Revin cu insistență asupra unei realități, pe nedrept ignorate: *tehnica criticii și a istoriei literare* (1938), repusă în drepturi și prin (pre)fața la *Istoria literaturii de la origini pînă în prezent* (1941), pledează atît pentru *vocație* – acceptată ca descoperire (în faptele literare!) de structuri inedite – și *erudiție*, cît și pentru *marea capacitate intelectuală* – înțeleasă ca sumă culturală.

De la Călinescu la Manolescu, toate acestea sînt necesare *istoricului literar în redresarea dezecilivelor*, ținînd cont de faptul că pe scena istoriilor literare românești se aglomerează, mai cu seamă, „practicienii” *istoriei literare auxiliare*... Orice

aluzie la Al. Ștefănescu nu este chiar întâmplătoare!... Aceștia, asumînd normativ literatura, ca fenomen datat/consacrat, ajung uneori la absorbirea istoriei de către critică! Unii dintre ei – din care nu lipsesc nici ilustrații noștri colegi – rămîn blocați într-o „pioasă confuzie între cultură și literatură” (situație rămasă, în opinia lui Nicolae Manolescu, în linii mari, neschimbată pînă în ziua de astăzi !), alții – tot profesori, cercetători de teme, influențe și școli literare, promotori și „iubitori ai valorilor consacrate”! – se arată foarte preocupați... în principal... de detectarea și omologarea valorii artistice ca fenomen datat/ilustrativ: tardo-, neo-postmodernism *samd*.

În spiritul „gîndirii critice” (omologată manolescian), ceea ce se produce ar echivala, de fapt, cu o „escamotare”, a literaturii. Dar, vai...! ...faptul fusese însă sesizat cu mult mai înainte tot de către G. Călinescu însuși, atunci cînd acesta se detașea de presiunea *scientismului* – recunoscut, în diverse proporții și doze variate, în structura de fond a unor *istorii explicative ale literaturii* – pentru simplul motiv că „nu există disciplină explicatoare a artei”, ci numai „critici comunicînd emoția”.

Altfel spus, nu „faptele” care stau la baza unei istorii îi (con)figurează profilul, ci *punctul de vedere*, principiul formal coagulator, „structura”, pe considerentul că o atare „simplă editare de portrete, de medalioane critice” nu reprezintă un adevăr absolut, ci unul relativ la *punctul de vedere* despre care vorbeam.

În ceea ce ne privește – măcar strategic – (cîtă modestie, atîta ostentație!) vom rămîne temporar în limitele impuse de/prin acest traseu predestinat: *ante-* și/sau *postcălinescian*, pe care, în mod fatal, nu-l vom putea depăși decît (re)dozînd, homeopatic, acel tip de aserțiuni, potrivit cărora *istoria* literaturii rămîne un „sistem patetic”, o „știință cu legi inefabile” și „o sinteză critică și epică” în atac. Se știe ce „efecte de mare proză a scos Călinescu din folosirea cu geniu a acestei metode” („roman al literaturii”), ne vine în sprijin Nicolae Manolescu, subliniindu-i meritele de pionerat în inurgurarea unui „stil artistic de a face istorie literară”.

Răspunzînd unor necesități funcționale, replicile contra-călinesciene ale mai *noilor istorii literare* se pot recunoaște în/din „(contra)ziceri”, (de)construiri și uneori chiar în/din (re)negări ale „sistemului călinescian de repere”, care, așa cum bine observa

Monica Spiridon, continuă să funcționeze chiar și „întors cu susul în jos”!

Un posibil model ne poate fi oferit de *Istoria literaturii române* a lui Ion Negoișescu. Ori, într-un alt caz mai recent, de *Istoria critică a literaturii române* a lui Nicolae Manolescu, angajată în (re)definirea „relației slabe” dintre *istoricitate* și *literaritate* prin (re)gîdirea „ecuației pluralism/ limitare” în acceptarea *liberului arbitru critic*. Prin acest din urmă exemplu se pot (re)lua în în calcul efectele tensiunii aporetice între estetic și istoric odată cu (re)lansarea unor categorii cum ar fi cele ale „timpului textului” și/sau al transtextului ori „durata și ritmurile de evoluție particulare, non-coincidente”.

Din perspectiva *timpului aparent*, transformarea „structurilor de gîndire” (a *revoluțiilor*) – de la baza istoriografiei literare moderne – se poate recunoaște în procesualitatea interrelației (*țesăturii de relații*) dintre *simultaneitate* și starea de *mișcare a observatorului*, tradusă în încercarea de a se modifica „atît de puțin pe cît este posibil” [ap. Werner Heisenberg, *Pași peste graniță*].

În ceea ce mă privește, mă simt cu mult mai aproape de modelul anticipat de către regretata Ioana Em. Petrescu, care avansa chiar ideea unei „mutații fundamentale a modelului general al gîndirii”, asumată de noi în pangeometria istoriilor literare moderne văzute ca acceptare (în sens medical!) a unor „modele culturale contrarii”, unificabile, sub însemnul „gîndirii complementare” al reechilibrării contrariilor.

4. În termeni postmoderni, da și nu.

Sentimentul de încredere, ca și cel de neîncredere se dobîndesc cu vremea, vorba cronicarului!...

Prin decod(ificarea formulei de „istorie critică a literaturii”, am putea radiografia/localiza *arhitextura* genetice(ică) a reliefului nostru literar. La baza acestei proiecții generice s-ar putea afla o serie de *judecăți artistice*, (re)grupate inițial de Tudor Vianu sub însemnul „*judecăților de structură*”, din care să facă parte „toate *judecățile anticipatoare*, care susțin sentimentul interesului și toate *judecățile de motivație*, care apar o dată cu înaintarea receptării artistice către finalul ei” și, nu în ultimul rînd, *judecățile de valorizare relativă, de compensație prin ierarhizare*, de care orice istorie literară nu se mai poate dispensa (ap. *Estetica*: 1968).

Pentru că, în realitate, istoria literaturii – a artei în general – prezintă, într-o astfel de accepție ierarhizatoare (cum ar fi și cea, pe nedrept cludată, a lui Tudor Vianu !), „o structură manifestînd o conștiință care alege și distinge între felurite ranguri și niveluri” după un anumit coeficient critic-subiectiv sau, altfel spus, de *arhitextualitate*.

„Unitatea minimală” cu care s-ar opera în acest caz nu ar mai fi *auxiliaritatea*, tipică, dealtfel, *istoriilor literare-standard (canonice)*, preocupate doar de menținerea lor în „obiectivitate documentară”, „periodizări” *same*, și, mai cu seamă, de aducerea la zi a „contribuțiilor la...”. Procesul s-ar (con)suma nu atît prin instituirea unei anume ordini prestabilite și independente, care trebuie descoperită!, cît prin punerea în funcțiune a angrenajului critic, alimentat de/prin „formele literare produse de norme de gen”, conform unor convenții general-acceptate (*canoane*), pe intervale/perioade /epoci etc. – relative! – de timp.

5. Alex Ștefănescu, în măsura în care se mai visează încă un Noe, este doar acela din faza în care, după diluviu, sau în cazul său particular(izat), după *pleistocenul proletcultist*, adoarme... în condițiile pe care le știm cu toții... Unii spun că se îmbătase... alții că...

Dacă ar fi să dăm crezare alegațiunilor lui Nicolae Manolescu – autorul faimoasei *Arca lui Noe* –, înainte de G. Călinescu, singurii care ar fi lansat la noi „idei notabile” au fost Mihail Dragomirescu, *antiistorist dogmatic și ireductibil*, și E. Lovinescu, *impresionist*, care a pus în circulație cel puțin două concepte valabile (chiar dacă discutabile!), acelea de *sincronism* și de *mutație a valorilor estetice*.

Cu unele corecții – după cum s-a putut remarca din răspunsurile noastre de pînă acum – observația își menține valabilitatea în sensul că relația tradiție/modernitate, de la baza majorității istoriilor literare românești, este condiționată de o anume aventurare a istoricului literar în „dincoloitatea” și/ sau „dincoaceitatea” modernității literare românești, dublată de alimentarea tensiunii dintre estetic și istoric.

Prin ofensiva istoriografiei literare, chiar și de tipul celei realizate *apres-coup* de Al. Ștefănescu (originalul s-ar afla pe hardul furat!...vai...vai...și iarși vai!...), modernitatea estetică românească își dezvăluie, cîteva dintre motivele profunde sale „vocații ale crizei” recunoscute, în accepția lui Matci

Călinescu, (*Cinci fețe ale modernității*, 1995) într-o „triplă opoziție dialectică”: față de tradiție, față de modernitatea civilizației burgheze (cu idealurile ei de raționalitate, utilitate, progres) și, în sfîrșit, față de ea însăși, în măsura în care se precepe pe sine drept o „nouă tradiție sau formă de autoritate”... În arca lui Alex. Ștefănescu asemenea însemne sînt însă într-o prea mare dezordine.

6. Preocupați de a sublinia, cu bună intenție, coincidența hărții cu realitatea literară, din perspectiva unei „relații tari” dintre *istoria și critica literară* (recunoscută și prin absorbirea istoriei de către critică sau referitoare la (re)definirea istoriei literare ca istorie de valori), și *literatură*, postcălinescienii post-decembrști vor amplifica fenomenul (supra)pușilor forțînd similitudini și coincidențe involuntare între perspective teoretice consacrate (cum ar fi cele ale unui R. Wellek) și contribuțiile vernaculare cu privire la „tehnica criticii și a istoriei literare”, asumate ca „știință inefabilă” și „sinteză epică”.

Cu toată presiunea tradiției didactice -așa cum o puteam întîlni la un Thibaudet sau De Sanctis –, suflîndu-ne puternic din spate, se pare că nu am mai putut evita, chiar și după decembrie '89, vîntul călduț de protocronism(icitate), care adia dinspre *originalitatea ignorată a fenomenului românesc*... fie el modern sau post...

Așa că nu putem decît să regretăm că „profesorul american de la Iowa și Yale nu l-a putut citi pe colegul său român de la Iași sau București”, nici măcar cît să-i „consemneze contribuția în tîrzia lui sinteză, *Istoria criticii literare moderne*”! ...Impardonabilă ignoranță rezolvată odată cu intrarea noastră în NATO!...

Procesul de separare a patrimoniilor se va putea recunoaște abia odată cu decodificarea critică a „scărilor” acestor hărți literare, produse, relativ, pe intervale lungi de timp, în laboratoarele – a ceea ce Monica Spiridon (de)numea, printr-o formulă fericită – *instituția Literaturii*. Aici se cer luate în calcul, desigur, și „duratele intermediare”, mai rapide decît cele aproape imperceptibile ale osificării operelor/ canonizării.

7. Răspuns (h)indus: *Ta twam asi!*

Sibiu, 8 martie, 2009

ÎNCERC SĂ-MI DAU UN RĂSPUNS

Irina MAVRODIN

CVADRATURA CERCULUI

Încerc să-mi dau un răspuns (răspunsuri) la următoarea întrebare: poate cineva anume, fie el autorul, sau o rudă a autorului (mamă, tată, fiu, fiică, nepot, nepoată etc. etc.), să decidă (ruda făcând apel la spusele autorului însuși, sau la orice altă mărturisire) că acel autor, care a scris în două (poate chiar în mai multe limbi, și a fost format în două sau în mai multe) culturi, aparține uneia din cele două (sau din cele mai multe) națiuni, exprimate prin limbile și culturile respective?

În toate literaturile există asemenea cazuri, și deci și în literatura română, cele mai vizibile fiind cazul Cioran, cazul Eugène Ionesco, cazul Panait Istrati.

Deși își pun întrebarea pornind de la o situație concretă semnalată de presa noastră: centenarul Ionesco, la a cărui sărbătorire, la Slatina, se opune cu îndârjire fiica scriitorului, pentru a nu se marca în felul acesta faptul că Ionesco aparține literaturii române, este un scriitor român, voi încerca să-mi dau un răspuns (sau mai multe, dacă va fi nevoie), rămânând în zona principiilor, ceea ce îmi va permite să propun soluții și pentru alți scriitori care aparțin, sub raportul care ne interesează, paradigmei ionesciene.

Evident, trebuie mai întâi să vedem care ar fi criteriile care ne-ar îngădui să afirmăm că un scriitor aparține în mod exclusiv unei singure culturi și unei singure literaturi.

Să încercăm să le enumerăm. Unul ar fi acela că autorul trebuie să aparțină prin naștere, limbă maternă și educație țării care-l revendică (sau pentru care cineva îl revendică). E un criteriu important, dar nu suficient, după cum e lesne de văzut. Mai trebuie și ca autorul să scrie și să publice în limba sa maternă, sau să adopte la modul absolut o nouă limbă (cazul Cioran ar fi cel mai bun exemplu) pe post de limbă maternă. Dar mai trebuie, cred, ceva: autorul, scriitorul în cauză trebuie să fie asumat de literatura, cultura națiunii care și-l revendică

sau de la care el (sau, uneori, rudele sale îl revendică).

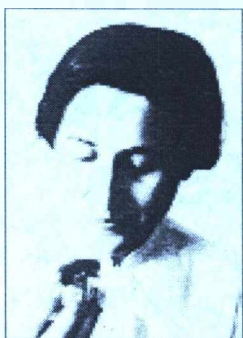
Multe sînt, așadar, condițiile pe care el trebuie să le îndeplinească, și în mod exclusiv, pentru ca lucrurile să fie limpezi. Dar, de obicei, în concretul cazurilor, situațiilor care ne interesează, nu întîlnim acest mod de a fi exclusiv, ele fiind, prin chiar natura lor, mixte, compuse, eterogene. Căci în cazurile, situațiile în care operează modul de a fi exclusiv, altfel spus omogen, nici nu are cum să se pună întrebarea: cărei limbi, cărei literaturi, cărei culturi aparțin ele?, răspunsul fiind dat de însăși omogenitatea mai sus arătată.

Eterogenitatea pe care o întîlnim la un caz ca acela al lui Ionesco este de factura cea mai subtilă, dar și cea (poate) cu efecte dintre cele mai decisive. E de ajuns să ne gîndim, printre altele, la faptul că piesa *La Cantatrice chauve* (*Cîntăreața cheală*, care l-a consacrat în Franța, este inspirată de un manual pentru învățarea limbii engleze de către români (scris deci și în română).

Putem oare să-i decretăm (ceea ce se întîmplă acum în cazul lui Ionesco) pe scriitorii aici invocați (și întreaga lor serie tipologică, mult mai mare), ca aparținînd, după voia și gustul nostru, ba chiar și după umorile noastre, unei literaturi sau alteia? Prin ce se justifică gestul nostru solitar, care merge împotriva unui întreg curent, și cine-l validează, cine-l legitimează? Legăturile de rudenie nu pot opera o validare și o legitimare de acest fel. În sfera unei asemenea valorizări trebuie să se întîlnească foarte multe forțe care, potrivit-se treptat între ele, vor realiza un fel de consens.

Și acest consens, care, de fapt, s-a și realizat (în ciuda unei voci răzlețe care i se mai opune ici și acolo), vede în Ionesco, Cioran, Panait Istrati etc. scriitori aparținînd atît culturii și literaturii române, cît și culturii și literaturii franceze.

Extinzîndu-și însă acțiunea, consensul acesta îi consacră ca scriitori cu valoare universală, adică aparținînd – prin traduceri nenumărate – tuturor literaturilor și culturilor.

DESPRE PLURILINGVISM

Maria CARPOV

LECTURI COMPLEMENTARE

Cînd Leonard Orban a fost numit comisar european pentru plurilingvism, n-au fost puțini cei care au considerat că domeniul este prea puțin important, peșemne ceva pe măsura demnității la care se ridica o țară est-europeană din fostul lagăr sovietic, o țară care, pe deasupra, nu prea satisfăcea exigențele integrării.

Despre plurilingvism la nivel european, despre necesitatea cunoașterii acestui fenomen social în condițiile Europei și sub toate aspectele manifestării sale reale, concrete, am aflat ceva mai înainte ca această chestiune să devină un subiect de dezbatere cu implicarea țării noastre.

În primăvara lui 1994, eram la Paris pentru cîteva luni. Atunci am fost invitată să particip la ședința de numire a noului președinte al unui organism internațional numit Centre Mondial d'Information sur l'Education Bilingue et Plurilingue (CMIEBP). Pînă în acel an, președinte fusese profesorul André Martinet, renumitul lingvist de la universitatea Descartes-Sorbonne din Paris. Succesorul, de fapt, succesoarea sa este Doamna Andrée Tabouret-Keller, profesoară la universitatea din Strasbourg și membră a grupului de studiere a plurilingvistului – în Europa – de la aceeași universitate, unde am avut șansa, în timpul unui lung stagiul de documentare, să fiu acceptată și să o cunosc pe această Doamnă Profesoară, care mi-a oferit toate condițiile pentru a beneficia de marea, de inepuizabila sa generozitate, manifestată sub multiple aspecte. Domnia sa mă invitase la ședința de care pomencam și în care i-a fost încredințată și conducerea publicației Centrului, „Education et Sociétés Plurilingues”, redacția fiind

asigurată de Gabrielle Varro, despre care Andrée-Tabouret-Keller scrie, într-unul din editorialele sale (nº 10, iuin 2001), că este. „agentul principal, indispensabil, în orice afacere”. Limbile „de lucru”, adică în care pot fi redactate articolele, sînt franceza și italiana, germana, engleza și spaniola fiind și ele admise. Locul apariției este regiunea autonomă Valle d'Aosta, Italia, loc ales, printre altele, pentru că „reprezintă un caz exemplar și recunoscut de bilingvism în școală la toate nivelele” (Gabrielle Varro, nº 13, decembre 2002).

Înainte de a spune cîte ceva, doar cîte ceva, conținutul acestei publicații fiind foarte bogat, mult diversificat și de cea mai imediată actualitate, încă două-trei amănunte despre CMIEBP, oferite de o adresă electronică¹. A luat naștere în 1968, cu prilejul Conferinței Mondiale de la Royan (Franța) organizată de Federația Mondială a Orașelor Înfățișate (Fédération Mondiale des Villes Jumelées, FMVJ) și patronată de UNESCO. Preconizînd învățarea de timpuriu a unei a doua limbi și încurajînd valorizarea acestei achiziții lingvistice în contactele, schimburile și înfrățirile realizate sub egida FMVJ, Centrul s-a bucurat de foarte mare succes. Din 1980, sediul său este la Aosta (Italia), unde primește finanțarea de la autoritățile locale. Administrația revine unui comitet alcătuit din 17 membri, dintre care 7 din Franța, 9 din Italia și 1 din Elveția. Din 2004, CMIEBP devine CIEBP (Centre d'Information sur l'éducation bilingue et plurilingue) și are un nou statut. Articolul 2 precizează că „scopul acestei asociații este de a studia modalitățile de realizare a educației bilingve și plurilingve” și de a face cunoscute rezultatele acestor studii. Totul va fi efectuat în condițiile cunoașterii realităților socio-lingvistice, întotdeauna

complexe, din statele contemporane, precum și din noile instituții supra-statale, printre sarcinile sale fiind și „apărarea mijloacelor de expresie ale oamenilor la toate nivelele, de la dialecte, până la limbile universalizate, pentru a face posibilă o mai bună înțelegere între popoare și avantajarea lor reciprocă.”

Prevederile acestui articol se regăsesc și în „argumentul” revistei „Education et Sociétés Plurilingues”. Cititorii sînt informați că este „o publicație destinată tuturor celor care sînt interesați de problemele pedagogice și sociale ridicate de educația plurilingvă: profesori, profesiunile liberale, comercianți, activiști sociali, formatori, părinți, studenți. Ea își propune să difuzeze informații despre educația plurilingvă, atît în dimensiunea sa pedagogică cît și în relațiile sale cu mediul social: se urmărește stabilirea legăturii între cerințele societăților plurilingve, în special ale școlii bi- și plurilingve, și libertățile – lingvistice, culturale, politice – pe care orice societate le are față de educația și de formarea copiilor săi, a tineretului său”.

Pentru o primă familiarizare cu problematica abordată, editorialele, semnate în general de Andrée Tabouret-Keller, uneori împreună cu Gabrielle Varro, constituie sursa ce se recomandă numaidecît, ele indicînd și tematica numărului pe care îl deschid. Din cele cîteva fraze extrase din statut și din argumentul revistei, s-a putut desigur constata că bilingvismul nu interesează exclusiv lingvistica și pedagogia, ci, în egală măsură, sociologia, psihosociologia, antropologia culturală etc., prima dovadă fiind tocmai editorialele, căci ele acoperă un spectru foarte larg. Învățarea limbilor străine trebuie făcută simultan cu învățarea culturii, limbă și cultură aflîndu-se într-o „necesară complementaritate”, complementaritate prezentă, dar, paradoxal, greu de demonstrat. Aș aminti aici vocile care susțin simultaneitatea învățării limbii și a codurilor gestuale, non verbale în general, acestea fiind întotdeauna mărci ale identității culturale. Învățarea limbilor trebuie susținută de politici lingvistice coerente și perseverente, care, avînd în vedere „caracterul inegalitar al bi- și plurilingvismelor”, nu implică, nu poate implica „rețete universale”. Vor fi așadar evitate „generalizările facile”. Este nevoie de o cunoaștere cît mai exactă a numărului limbilor existente în

lume, a celor ce dispar, precum și a măsurilor de protejare împotriva acestui fenomen, cunoașterea limbilor recent afirmate; trebuie stabilită diferența dintre o limbă și un dialect, se va ține seama de faptul că o limbă are o istorie, că ea suferă așadar mutații, în general, trebuie determinată creșterea interesului pentru limbă întrucît „este vorba de realitatea culturală cea mai importantă produsă de specia omenească” (Félix Marty, președinte, în decembrie 2000, al Comitetului lingvistic al UNESCO). În decembrie 2001, Andrée Tabouret-Keller amintește principalul obiect al revistei, pluralitatea lingvistică, „cu reușitele și dificultățile sale”, plurilingvismul slujit de activități ca informarea, dezbaterea, favorizarea contactelor, stimularea judecării faptelor și a inițiativelor..., activități ce implică luarea unor poziții de natură să-i mobilizeze, sau măcar să-i „neliniștească” pe cititori. Nu va fi nicio dată de prisos să se amintească prezența pluralității, într-o infinitate de forme, dată fiind co-prezența unor populații cu origine diferită, atît culturală, cît și lingvistică, situație ce face ca „una din preocupările majore” să aibă în vedere modalitățile de ordin pedagogic, politic, cultural în care este gestionată școala ținînd seama de acest pluralism, care poate deveni „însăși condiția vieții în societate”, precept din care derivă toleranța, pacea, pluralitatea fiind „o sursă de potențialități”, de îmbogățire spirituală a co-prezenților. Problema imigranților face, evident, parte din această temă.

Ideea unei „educații plurilingve generalizate” primește, în 2003, un sprijin, a cărui importanță poate fi lesne evaluată, din partea Diviziei pentru Politici lingvistice de la Consiliul Europei (Strasbourg). Atunci s-a decis redactarea unui *Guide pour l'élaboration des politiques linguistiques éducatives en Europe*, subintitulat *De la diversité linguistique à l'éducation plurilingue*, realizat de un mare lingvist, J.-Cl. Beacco, și publicat mai întîi *on line*². Atît litera cît și spiritul acestui document promovează pluralitatea ca fundament al toleranței lingvistice, „element capital al educației interculturale”. Semnalînd „Introdu-cerea” la acest *Guide*, considerată ca un „imperativ”, întrucît ea cerc *recunoașterea caracterului politic al chestiunilor referitoare la învățarea limbilor*, Andrée Tabouret-Keller precizează (n° 15, décembre 2003)

că aspectul politic nu trebuie regretat, ci că el trebuie dotat cu valori pozitive. Este aspectul ce amintește că „terenul pe care disputa în jurul limbilor rămîne cea mai vie, cea care interesează cu adevărat marele public, fiind totodată și cea mai vizibilă, este cel al școlii și, în general, al educației”, deoarece acest domeniu nu se află în afara marilor dezbateri din societate (nº 20, iun 2006).

Relația dintre informație și democrație rămîne o „chestiune deschisă”, funcționarea instituțiilor democratice fiind condiția necesară pentru reușita educației și fructificarea informației.

Diversitatea culturală și pluralismul sînt asociate în mod frecvent, recurent, asociere firească, logică, deoarece „societățile plurilingve sînt totodată și societăți pluriculturale”. În cadrul uneia din conferințele sale generale (Paris, 3-21 octombrie 2005), UNESCO adoptă o convenție potrivit căreia se urmărește „garantarea libertății Statelor, în domeniul culturii, de a defini și de a duce politici destinate protejării diversității expresiilor culturale”, promovarea unor mijloace mai solide, folosite cu mai multă fermitate, pentru garantarea culturilor minoritare. O măsură primită cu entuziasm și votată aproape de unanimitatea participanților, o măsură „care nu ne lasă indiferenți”. Culturile minoritare pot oferi, cu timpul, strategii de protecție, dar și de transmitere a unor elemente de cultură proprie, o alternativă realistă la integrarea într-o cultură dominantă.

O lectură instructivă, pe care orice aspirant la statutul de cetățean european, sau chiar al lumii, ar trebui s-o facă. O revistă ca „Education et Sociétés Plurilingues”, *ESP*, „aussi modeste soit-elle”, îi poate oferi răspunsuri la multe din întrebările pe care și le va fi pus în legătură cu o realitate pentru care procesul de unificare europeană trebuie să găsească noi moduri de gestionare. Nu au putut fi semnalate aici decît liniile de forță ale editorialelor, foarte bogate în detalii și nuanțe pe care „cultura generală” a unui cetățean european trebuie să le cuprindă. Difuzarea revistei și publicitatea care i se cuvine ar trebui să o facă disponibilă în toate țările Uniunii Europene și să fie nelipsită cel puțin din departamentele direct vizate, pentru a trezi curiozitatea cititorilor, urmată cu siguranță de convingerea că au de a face cu o lectură obligatorie: o revistă ce

merită citită și care trebuie dată mai departe spre a fi citită. Așa este considerată și de Andrée Tabouret-Keller, care, în numărul 20, decembrie 2007, face un soi de bilanț al aceluia moment. Nu mă opresc asupra aspectelor administrativ-financiare menționate în acest „bilanț”, ci doar asupra cîtorva amănunte privind receptarea revistei: comisiile științifice de evaluare a cercetătorilor din Franța apreciază pozitiv articolele publicate de aceștia în *ESP*, revista figurează în bibliotecile care au abonament, este expusă în locurile de prezentare accesibile publicului, printre altele, în Franța, cele de la Maison des Sciences de l'Homme și de la Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales (Paris), de la Médiathèque din Besançon, de la Biblioteca regională din val de Aosta etc. Adaug folosirea acestei reviste, ca prețios instrument de lucru, sursă bogată de exemple și modele de cercetare, de către cîțiva tineri din anturajul meu (Iași, Roumanie), doctoranzi deveniți doctori, care au inițiat și desfășoară cercetări în special despre adaptarea lingvistică, educațională, culturală, a românilor imigranți în Europa, plurilingvismul fiind acceptat în afara oricărei posibilități de contestare. Proiectele lor sînt finanțate de organisme, românești sau franceze, abilitate să judece oportunitatea unor asemenea abordări. Cu revista am avut bucuria să le fac eu cunoștință, deja cu mulți ani în urmă, de cînd redacția mi-o trimite *à titre gracieux*. Am în față programul unui colocviu organizat de universitatea din Montpellier, între 6 și 8 iulie, pe tema identității. Una din cele patru secțiuni este intitulată „Identité et pluriculturalité” unde comunicările, judecînd după titlu, presupun aproape întotdeauna axarea cercetării pe realitatea plurilingvistică din mediul educațional. Printre autori, o tînără, foarte apropiată mie, conferențiar la universitatea din Iași, beneficiar, între altele, al lecturii revistei, cu un text despre bil-lingvism și construirea unei identități biculturale la copilul școlarizat în mediu lingvistic monolingv. Studiu de caz trăit personal.

1. www.cebip.com/datapage.asp?l=1&id=29

2. www.coe.int/lang/fr

COZERII COLORATE ERUDIT ȘI POLIGLOT DE ȘERBAN FOARȚĂ

Elvira SOROHAN

Despre Șerban Foarță, ca să-i placă și lui, s-ar cuveni să scrii într-un homeostil. Tot așa cum despre *Viața și opiniile lui Tristram Shandy, Gentleman*, un anglist propunea un comentariu, cu artă, chiar în stilul Sterne. Dacă, vorbind despre Foarță, această artă îți este interzisă din lipsa harului lingvistic-muzical și încă multe altele ce-ți lipsesc, nu-ți este răpită însă și libertatea de a prețui ceea ce tu nu poți să faci, dar te încântă pentru că te solicită. De lucrurile bune nu se molipsește nimeni, chiar dacă le râvnește. Stilul nu se împrumută, el își apără unicitatea. Nici lui Foarță nu prea i-a ieșit stilul Angelescu când a scris „Hronica literaricească” la *Calpuzanii*. Dacă numai asemănătorii pot scrie unii despre alții, atunci despre autorul *Holorime*-lor, mare admirator, chiar ahtiat după Ion Barbu, ar trebui să scrie astăzi, poate, Emil Brumaru. Cele asemănătoare se cunosc prin cele asemănătoare, cum spune latinul: *Similia similibus cognoscuntur*. Deducem de aici că nimeni, decît Șerban Foarță, n-ar fi putut traduce mai inspirat, cu note adecvate, prea dificilul text francez al lui Dali, *Încornorații vîrșnicei picturi moderne*. De vină este empatia spirituală cu *ingenium*-ul spaniolului și nu faptul că Foarță cochetează cu pictura. Relația lui cu artele plastice, ca traducător și cunoscător e mult mai adîncă. De aici puterea de a se autopersifla recunoscînd riscul de a fi înlocuit cuvîntul cu penelul, încît „acest violon d’Ingres s-a preschimbato în violon d’ingue”.

Despre tot ce Șerban Foarță a publicat pînă la (inclusiv) cartea „conversațională” *Cozerii în lila*, se poate spune că jocul fonetic muzical, erudit și poliglot, formă de răzvrătire, de sabotaj împotriva convenționalismului monoton, lipsit de surprize și subtilități, a devenit o marcă personală, niciodată trădată. Un cuvînt se desprinde din altul și din altul un altul, pînă la epuizare, schimbînd și sonul și sensul. Cuvintele, spune el, sînt „roase (de timp, de uz și de abuz), poroase, vaporeoase, puturoase (la Argezi) sau păroase

(la același – la care pot fi și rîfoase), sfioase, pioase, imperioase, tăioase... și, în *extremis*, găunoase...”, ori secătuite. Recombinarea silabelor sau schimbarea manieristă a literelor dă senzația de nou, fără să fie atinsă „seva, savoarea și suplețea” cuvîntului. E acuzată limba de lemn într-un poem cu 33 de versuri scurte, rimate în – *emn*. Ingeniozitatea verbală se dezlănțuie în cascadă. Cum și în alte locuri, alchimistul combină și recombina cuvintele. E neobosit. Uneori însă, alchimia asta, care e un *copyright* care îi desemnează pasiunile. În combinația Chopinhauer sînt unite muzica și filosofia lui.

Un nu știi ce ne amintește de Urmuz. Găsim, poate, o explicație în faptul că și autorul fabulei *Cronicari*, cultivînd logica alogismului, și autorul *Cantafabule* – lor îmbibate baroc de bestiarii și inorogi cantemirieni, au fost destinați, prin educație, carierei muzicale. N-au împlinit-o, dar spiritul ei i-a ajutat să nu rateze altceva, literatura, fie ea proză sau poezie. Eseuri din *Afinități efective* confirmă că Șerban Foarță era preocupat, nu întîmplător, de enigma urmuziană. În cazul lui, fonologia muzicală, și mai apoi altceva, pare să fie ideea formantă a poeziei. „În alcătuirea versurilor, *melodia* nu trebuie uitată niciodată”, scria Poe în *Principiul poetic*. Poezia își realizează esența ei de frumusețe în muzică. Muzica poeziei lui Foarță se realizează altfel decît prin metru și ritm. El instituie o formă de lirism născut din iubire pentru armonia cuvintelor ivite unele din altele, o *ars combinatoria* dictată de un simț acustic interior. El nu e un sentimental în înțelesul comun, e un estet al transformărilor fonetice ale cuvintelor. E un muzical. Acest joc atrage atenția și amînă receptarea ideii, care nu lipsește din idiolectul acestei creații unice în poezia românească. Într-un eseu mai vechi, intitulat *Ce aude poetul* (publicat în revista „Vitaliu”, de la Bacău), întemeiat pe recitirea poeziei lui Bacovia, demonstrem că acustica tristă, depresivă e a urechii sufletului. El auzea, ca fiind afară, ceva ce venea din interiorul ființei

sale cu dispoziții astenice. *Acusmia* lui e reflexivă, starea poetului nu poate fi indusă cititorului lăsat în afară. El nu trebuie decât s-o înțeleagă, ca formă sonoră verbalizată poetic a unei trăiri ce nu-i aparține, decât cu rare excepții. La Șerban Foarță, execuția pe „clavirul cuvintelor „este cu efect tranzitiv pentru că dispoziția sufletească a poetului e alta, neasemănătoare. Deși Foarță mărturisește că a bacovianizat în primele poezii, fiecare a trăit și trăiește un alt tip de boemă în solitudine, una mai puțin bolnavă decât cealaltă. Îi apropie un lirism al desfășurării de sine, ca „un interviu în oglindă”.

Cozerii în lila, introduse cu opt grațioase strofe tipărite în culoarea titlului și a copertei, excelează, uneori baroc, epuizant, în jocuri fonetice cunoscute din volumele de poezie, o manieră distinctivă, cum e și crudiția poetului, cu precădere literară. Cît despre exprimarea „ascuțită „sau ingenioasă, el și-o asociază unor concepte, între care și *agudeza*, comentate de Baltazar Gracian. La întrebările despre joc el răspunde cu joc, la fel și atunci cînd, fiind vorba de crudiție și concepte, i se solicită opinia despre afirmația lui Poe cum că „un poem e o construcție intelectuală”. Răspunsul răstoarnă ceva, inversează subiectul: „Poemul spunea, și el, că Poe este o construcție intelectuală”. Nu mai e nevoie să subliniem că numele poetului american intră în vocabula poem. Piructa verbală înlocuiește, cu abilitate spirituală, răspunsul. Acest interviu luat amical, pe îndelete, cu „afinități efective „se pare, este, în fond, o autobiografie în dialog. De la primul răspuns, interviuatul se anunță un ironic, autoironic și muzical, un amator de divagații crudite. Ironia se citește în modulația dramatică ce dă greutate întrebării și nu răspunsului. Se știe, întrebările cele mai indiscrete, mai absurde, se adresează ușor, răspunsul e greu de dat, din varii motive. Autoironia se implică în figura retorică de mimare a regretului că Iolanda Malamen nu a fost mai indulgentă – cum spune Șerban Foarță – „cu cvasiignorantul care sînt”. Întrebările scurte nu fac decât să provoace scriitorul cu inteligență jucăușă să se exprime cultural asociativ, meru dezinhbat și fantezist, nu o dată ludic. Drept ludic erudit l-ar defini un singur exemplu, loc geometric, dialogul-eseu despre umbră. Convorbirea se vrea, de la început, o carte „clivată, feliată în zeci și zeci de lame”, rebelă și nu monolitică, așa cum e o carte clasică. Iolanda Malamen croiește discret, concis și bineînțeles interogativ, „felia”, care se desprinde cînd mai aproape, cînd (de cele mai multe ori) divagant față cu întrebarea. Nimic din mecanica interviului jurnalistic în care, une-

ori, întrebarea intervivistului îngîmfat e mai dezvoltată decât răspunsul. E un dialog între o poetă sensibilă, măsurat curioasă, și un poet cultivat dispus să răspundă, deschizînd larg un fel de corn al belșugului memoriei asociative. Sînt pagini de magazin literar universal, poliglot. Șerban Foarță se apropie spiritual de I.D. Sîrbu prin activarea spontană a memoriei, prin arta de a preface titluri clasicizate („Pădurea din frumoasa adormită”, „În căutarea vinului pierdut”, „Cinci săptămîni în balcon” etc.), prin preferințe literare și prin poliglosie. Numai această ultimă calitate, ce intră în profilul personalității, de am lua-o în considerare, adică limbajul comunicării, româno- latino- franco- tedesco- anglo- iatalo- și ruso- adesea, atestă că Șerban Foarță este, în mod natural, un european de drept și nu bovaric, deși își face jocul pe „eșichierul nostru valah și pișicher”.

Născut și educat într-un cosmopolis (Turnu Severin), un alt fel de *porto-franco*, unde „marfa „scuțită de taxe era cultura, interviuatul reface atmosfera, în stil tranzitiv, cuceritor, ca un romantic. Lumea orașului dunărean este evocată nu atît cu nostalgie, cît ca retrăire melancolică din iubire pentru valoarea acesteia lumi dispărute, conservată cu rafinament în plăpînde, umbroase nuanțe de lila. Nu e funerarul violet bacovian, s-o spunem de la început. Iubirea lui trezește în cititor regretul că n-a trăit atunci și acolo. Dacă citim albul, printre rînduri, cu cerneală invizibilă e scrisă întrebarea: „ou sont les nieges d’antan?”. Venit de acolo, care nu mai este decât în amintire, în linii estomate, el se revendică, implicit, drept coborîtor din speța unui *homo europeus* cu rădăcini într-o genealogie complexă. Printr-o străbunică, acest erudit *causeur* se înrudea cu Macedonski, cu levantinii din galeria crailor mateini, franțuzi, nemți, greci și macedoneni euro-balcanici. În sumă, un cosmopolit cu afinități selective pentru craii mateini, în speță pentru un dublu posibil, Pașadia, „prințul noctamplu”. Acestui maestru, al cărui emul se recunoaște, îi închină un „rondel de circumstanță”, în franceză, în stil lila. Primul vers al celei de a treia strofe: „Ayez pitié de vos élèves...”, ne aduce aminte de litania baudelaireană organizată de versul laitmotiv: „o Satan, prends pitié de ma long misère!” Întrebat fiind ce parte a zilei i se pare mai frumoasă, pasionat de Baudelaire cum este, Șerban Foarță răspunde cu o strofă din *Recueillement*, unde poetul „florilor răului „ortografiază cu majusculă Seara aducătoare de pace. Mai potrivită cu sentimentele lui i se pare însă o poezie a lui T.S. Eliot, pentru care seara stîrnește „pofta vicții de noapte”. Textul despre seară,

„un dar al zilei”, e urmat de un excepțional și concentrat comentariu critic, ceea ce trădează o vocație ratată de „critic prestigios”. Și tot cu un citat din meditația lui Baudelaire încheie speculațiile despre seară, care e și un atribut al vârstei.

Citind *Cozerii în lila* poți extrage ceva, nu știu cât, din biblioteca literară memorată de Șerban Foarță. Pinza de paianjen a răspunsurilor e țesută, în principal, cu fire toarse din literatura universală și română, ceea ce dă o notă aparte discursului autobiografic al unui intelectual toבא de carte. Nimeni pînă la el, de pildă, nu s-a gîndit să scoată din istoria literaturii noastre chiar și o listă a suicidarilor, a celor care s-au stins prematur. Nu puține sînt opiniile despre limbă, despre „stricarea limbii”, ca răspuns la întrebarea despre semnele că „românii își pierd graiul”. Cît despre literatura momentului de față, își ascunde rezerva în jocuri verbale despre postmoderniști care fac *postfață*, în timp ce douămiiști scriu *prefață*, iar alții nu acceptă *interfața*. Ca în creația poetică și aici paronomaza e, măcar din cînd în cînd, figura de stil preferată. Auzul muzical construiește, în armonie cu spiritul, analogii de sunet, nu și de sens.

Șerban Foarță își explică legătura cu „fenomenul Phoenix”, nu atît cu faptul că ar fi fost un fan al grupului, cît mai ales cu educația și cultura sa muzicală. De aici au ieșit *Cantafabule-le*.

Asta întoarce scurt dialogul spre conceptul de poezie și poeți în care Dumnezeu își pune „toate speranțele-I de ordin sublunar”, spune el, ca scriitor ecumenic ce este, născut din tată ortodox și mamă catolică. Și prin asta își declară diferența specifică, oroarea de a face parte din

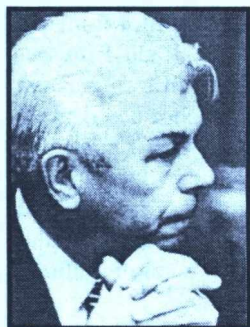
„masse”, din ceea ce se numește genul proxim. E o profesiune de credință dezvoltată în variante poetice, dintre care una e „Pereche n-are albatrosul”.

Dacă biblioteca memorată și antrenată în conversația cu Iolanda Malamen ne spune mult, dar nu tot, despre cultura lui Șerban Foarță, prietenii literari invocați îi confirmă, în plus, gustul și preferințele pentru un anumit gen de poezie. Ne spune despre el ceva ce el n-a spus. *Amicus est tamquam alter ego*, e zisa pitagorică ce s-ar înfîlîni în esență cu preceptul care circulă la noi: „spune-mi cine ție prieten ca să-ți spun cine ești”. Mai mult decît o iubire pasionată, ce debutează printr-un inexplicabil *coup de foudre*, „o prietenie este mai cu seamă, expresia libertății noastre”, răspunde el la întrebarea despre „sentimentul prieteniei”. Apasă, în final, că *eros*-ul cu magnetismul lui e altceva decît *philia*. Cu diferențierea, trimite, indirect, la *Lysis*, dialogul platonici-

cian. După cît de mult și devotat amintirilor îi invocă pe Daniel Turcea, Virgil Mazilescu, Radu Petrescu, Sorin Titel și Leonid Dimov „tenorul liric”, prieten și el cu Ion Barbu, se vede că iubea și poezia și naturile lor complementare. Ca orice scriitor, acești prieteni îi vin și lui aproape, din opera, din poezia lor, citită pe dinăuntru. Regretă în holorime „clipa cea repede „ce li s-a dat. Am combinat înadins sintagma luată ca titlu pentru un roman de Sorin Titel și o parte din ultimul vers eminescian al poeziei *Stelele-n cer*.

Mărturiile despre iubire și iubiri compun o mică istorie care, fără să fie spectaculoasă, e centrată pe un episod serios refăcut din amintiri melancolice. Însă pe alocuri se poate citi, în filigran, esența vorbelor lui Terentius: *Fidelem haud ferme mulieri invenias virum*. E o măsură a sincerității, dizolvată în considerații despre iubire în toate timpurile. Ca poet, Șerban Foarță preferă succesului, valoarea. Încondeiază, cu exemple, regimul de „poet oficial” cu succes de conjunctură. E plin de rezerve față de literatura de azi. Auzul muzical al poetului funcționează atunci cînd spune că literaturii noastre actuale îi lipsește „Sunetul, sonul, tunetul, isonul, răsunetul, tonul, gongul, zvonul, songul... Literatură noastră, din păcate, e, pare-mi-se, cam afonă”. Este dreptul lui să fie sceptic.

Opiniile politice ale intervievatului, care fac și ele parte din biografia unui intelectual, pot fi bănuite. Șerban Foarță, cu a cărui profil uman și intelectual politică nu rimează, contemplă și constată că întotdeauna „mahării politici” au profitat de faima și idealismul unor intelectuali, indiferent dacă aceștia au fost dramaturgi, critici literari, poeți sau romancieri. Un om inteligent ca el nu se putea să nu înțeleagă perfect fenomenul, cu evidente aluzii la întîmplări strict actuale. În raport cu puterea politică profitoare, valoarea nu eșuează pentru că e inechiuabilă. Încheierea acestui incitant dialog o fac dezbaterele pe tema credinței și ateismului cu discrețe afirmații la persoana întîi și cu mult mai multe excursii prin literatura universală a tuturor timpurilor. Și, cîte ceva despre transpunerile sale după texte biblice. Fără să fie el psalmistul, Șerban Foarță transpune nu numai „Psalmii”, dar și „Eclesiastul” și „Cîntarea cîntărilor”, poate cele mai poetice părți ale „Cărții cărților”. Scopul transpunerii e împrumutat, întocmai, de la Ion Barbu: „Pour mourir en beauté!” Sînt, prin elecție, texte ce conțin „complexe game de situații existențiale și felurite stări de suflet...” E un exercițiu de apropiere și rezonare cu stările trăite de poetul aflat în pragul senectuții. Despre acestea, luate separat, altădată.

VIORICA TOPORAȘ

– ELOGIUL „COPACULUI”

Constantin CIOPRAGA

Personalitate harismatică, Viorica Toporaș are pictura în sînge. Așa se explică frecvențele sale expoziții – de trei decenii încoace. Structură lirică, sensibilistă, spontană, ea reacționează prompt la contactele cu natura vie, cu istoria palpabilă, cu oamenii. Una dintre expozițiile sale, sub genericul *Casa* (2001), marca prezența unui centru inițiativ în care se întîlneau, interferîndu-se, spațiul domestic și ecourile universului senzitiv. Altfel spus, celestul, teluricul și acvaticul enunță, fiecare, componente biografice, sublimități și nostalgii. Deschideri naturiste, aspecte urbane și reverii, orientate spre frumosul senin, iradiază o anumită voce bună. Recentă-i expoziție de la Sala „Cupola” din Iași se înscrie într-un *continuum* organic – suită de prospețimi, de așteptări și năluciri: cele treizeci de piese, unele mai vechi (uleiuri și acuarele) țin de o stilistică atașantă cu vibrații și vocalize patetice. Tematic, de astădată *Copacul* – simbol, martor și însemn al vitalității netulburate – punctează, s-ar zice, solidaritatea vegetalului cu umanul. În orice colț de țară, copacul implică evoluția, transformările, devenirea, o briză de mister. Actul pictural devine contemplare și meditație. Ritm, linie, culoare și freacă demonstrează că el, Copacul, reinventează și resistemizează ambientul profan.

O pînă pătrată (84 x 84 cm), împărțită geometric în patru careuri, se constituie într-o demonstrație estetică. Precum în *Anotimpurile* lui Vivaldi, la Viorica Toporaș, în spectacolul intitulat *Patru vieți*, frapează mutațiile, sonoritățile și revelațiile unuia și aceluiași arbore martor statornic între eflorescența primăverii și desfrunzirea autumnală. Registre cromatice variate, de la verdele crud la galbenul transparent – iată moduri de a filozofa indirect despre viață; fără tragism, fără disperări bacoviene. Unui micro-poem *Teiul* (15 iunie) amintitor de Eminescu, i se alătură armonic o acvarală, *Batalioane în culorile iernii*. Pulsunile Copacului, percepute vizual, coloristic, dinamic și termic, reproduc, parcă mimetic, destine umane.

Un motiv reluat mereu este cel de *Curte interioară*; tărîm al vieții de fiecare zi, acesta respiră un fel de pace gingașă. Relieve arhitectonice, străzi înfundate, un alb transfigurator colportează vești din alte veacuri. Pictorița se întîlnește, pe trasee similare, cu Dan Hatmanu, cu Victor

Mihăilescu-Craiu, cu Otto Brieșe; dialoghează afectiv cu Otilia Cazimir. Culori tandre vorbesc de *Casa „Profesorului”*; prinde viață o pace mirifică, post-sadoveniană. Pe alt fundal, atrage atenția o curte interioară din Olanda; prilej de revelații exotice. De certă poeticitate este evocarea în așteptarea ploii la casa din piatră (*Apusenii*); se imprimă în memorie *Fagii* robuști și solitari, *Plopii fără soț* trimițînd spre Eminescu, *Liliacul din grădina lui Liviu* și, mai ales, *Copacul „Eternității”* străjuind tăcut lîngă mormîntul părinților. Dealurile Hîrlăului devin, la rîndul lor, pretext de acvarală: *Pe urmele Vlădiștenilor*. Aproape o treime din totalul lucrărilor sînt notații de jurnal plastic, momente din Balcic și Cîmpulung-Muscel. Remarcabil e tabloul *Copaci la odihnă*.

Constant, artista tematizează, adîncește și mai ales jubilează în spiritul unci filozofii luminoase. Pretutindeni, mărturii despre bucuria implantării în medii tonice, familiare. Pornind de la N.N. Tonitza și Ștefan Dimitrescu, Viorica Toporaș dă curs propriilor opțiuni; trăsătură tipică un ieșenism în gamă optimistă. Interlocutorii săi nu sînt doar edificii venerabile, nu doar oamenii, ci și *Fagii*, *Plopii*, *Teiul*, *Smochinul*.

CEA DE A DOUA DESCĂLECARE A MOLDOVEI

Dinu FLĂMÂND

Pe la 1790 Ciubuc Clopotarul, bunicul Nastasiei, dimpreună cu familiile Deliu, Creangă (cu Petrea, Alexandra, Nică și David), și alți mocani, s-au tras cu bucatele peste munți, iar apoi au umplut cu turmele și tamazlîcurile lor partea cealaltă, pînă hăt în Hălăuca, Piatra lui Iepure, Bărnariul, Cotnărelul și Boampele, și chiar dincolo peste Petru-Vodă. Iar Ciubuc a făcut avere, pe care neavînd copii a lăsat-o Mănăstirii Neanțului, și mai apoi s-a călugărit, după ce se așezase cu toți haidăii lui.

Le era în fire să nu stea locului, cu oile și mărșăile, și chiar se crede că Țara Bîrsei le fusese obîrșia; dar acum nu de necaz fugeau de la Ilva Mare și de prin Rodna, ci mai mult din pricina papistășiei care voia să-i întoarcă de la dreapta credință strămoșească... Că-i sucăleau calvinii, iezuiții și alți nemernici care începuseră să se arătau și prin satele de pe Valea Șomeșului, altfel mîndre așezări cu drep-turi crăiești, cum de la Viana se hotărîse pentru *Rodnarmilitir distrikt*.

Uite așa au aburcat într-o bună zi tărnițele pe cai, au înjugat boii la car și au pornit ticăit spre Dorna, lăsînd pe drum în urmă și din cei guașați de prundeni întîlniți, trecînd mai apoi prin șteoaie și peste tumu-rugi, probozind mărșăile să mîne la drum, mai strîngînd lamba la căruță, mai dînd cu dohot roțile pe la popasuri, cînd venea seara, iar bunul Dumnezeu trăgea cu cociorva lui jarul stelelor, înainte să se facă noapte adîncă și șperla spaimei...

Duceau cu ei pănă hăt în Pipirig și îmblăciul și bărbînța, și sacii cu cînură, și stativile de țesut cămeșile, și galițele trebuitoare la curtea omului; iar în oale chișleagul acru era prins, chișca porcului era bine-ndesată, culeșeriul stătea și el rînduit, gata să

învîrtească mălaiul aruncat în ceaun pe foc, ceva holercă mai rămăsese în ploscă.

Le erau de trebuință și dinții de răgilat cînepă sau in, din care se face fuior frumos și moale ca mătasa, și rîșchitoarea, și sucala, și spata de la stativile cu care se țese, după ce ai pus țeava în suveică, și acul și barosul, și cujba de agățat ceaunul deasupra focului, și hreapca pentru cosit holdele cele înalte, și îmblăci-ul de bătut grîul, și răsleul de pus la jug și atîtea alte din cele pe care le poartă cu ei țuțienii, cînd trec munții cu sumanele lor negre pe umeri și încep să coboare pripoarele.

Era cu ei și un boț de fată, Smărăndița Creangă, născută poate în Pipirigul cel de sosire, unde Nastasia cu nume de înălțare și David cel cu nume de întemei-etor s-au găsit, iar mai apoi s-au odrăslit, după ce împreună, sau poate de cilini, au trecut munții cu nea-mul lor. Iar David s-a așezat vornic peste întreaga așezare, buchisind ce era de buchisit, dînd uneori de greu, la socotit, cînd răbojul cu treburile obștii se încurca, știind el că și cartea îi aduce oarecare mîngîiere, fiindcă de n-ar fi știut a ceti, de mult ar fi înnebunit.

Și de pe Dealul omului a fugit el odată în timpul zaverii cu Nastasia și cu Smărănduca și cu frate-su Ion, de frica unei cete de turci, uitînd-o pe prunca Măriuca pe prispă, în albiuță; după care copiii s-au făcut mari iar Smaranda și-a gărit rostul în Humulești pe lîngă Ștefan a Petrei Ciubotariu, dimpreună cu care l-a avut pe Ion, întîiul născut dintr-o familie ce avea să sporească cu șapte copii.

Iar sosirea Smaradei în Humulești a însemnat cea de a doua descălecarea a Moldovei, într-un înflorire

limbii române. Căci venea cu desagi de cuvinte din Transilvania și le da drumul pe apa Ozanei ca să se amestece cu cele de prin părțile locului. Iar de la această îndoită viitură avea să-și stîmpere setea Nică a lui Ștefan a Petrei, cel trezit încă de timpuriu, ca tăciunii aprinși ce sfîrșiau în sobă. Plină de minunății era acea maică, gata să stingă de deochi pentru a îndepărta de odrasla ei duhurile rele ce puteau veni odată cu norii negri deasupra satului; gata să toarcă-n furcă numai să-și vadă copilul umblat prin școli.

„Așa era în vremea copilăriei mele, plină de minunății, pe cît mi-aduc aminte; și-mi aduc bine aminte, căci brațele ei m-au legănat, cînd îmi sugeam țîța cea dulce și mă alintam la sînu-i gîndurind și uitîndu-mă în ochii ei cu drag! Și sînge din sîngele ei și carne din carnea ei am împrumutat, și a vorbi de la dînsa am învățat. Iar înțelepciunea de la Dumnezeu cînd vine vremea de a pricepe omul ce-i bine și ce-i rău” – avea să-și aducă el mai tîrziu aminte.

Și era, de fapt, copilăria omenirii, pe cînd Dumnezeu și Sfîntul Petru drumețeau și ei pe drumurile colbuite din același ținut, unde și zilele săptămîinii erau sfinte iar balaurii și lighioanele stăteau în tovărășie prin cele ocoale, să pună la încercare vitejia sau credința muritorilor. Și mai era lumea așa cum fusese ea rînduită de la bun început, cu carne și piele pe oase și cu materie ce da peste marginile cuvîntului, înainte să fi năvălit peste realitate pascostea virtualității.

„Iar în nopțile cele mari, cînd era cîte o ghivorniță cumplită” lumea de afară se aduna toată la clacă și în poveste, iar omul zăhăit venit din Ardeal dădea peste semenul său ticăit din Moldova, și trăgeau cu solomoniile vorbeii întîmplări și pilde care-i mai ogoiau și-l lăseau duși pe gînduri, cîtă vreme Domnul încă-i mai înzilea!

„Unde șade Dumnezeu?” se întreba acel pohanț de Ivan, cam în aceeași vreme în care danezul Kierkegaard încerca să se vindece de boala de moarte, dînd în moarte cu paradoxul, cum dai cu leuca. „Atunci cînd pericolul suprem este moartea, se speră în viață; cine a cunoscut însă pericolul și mai îngrozitor, speră în moarte”. Dar poate că danezul n-ar mai fi trecut prin „incendiul glacial din disperare” dacă avea la el ceva tabacioc, votchi, lăutari și femei

frumoase, sau ar fi prins gust să facă un guleai pe plaiurile imanenței humuleșteanului. L-a fi lăsat și pe el moartea de izbeliște; să trăiască!

Căci era pe atunci o vreme cînd „fiind cuprins de fericire, uitasem că mai trăiesc pe lume” – avea să-mi amintească humuleșteanul; cînd bucuria omului nu era proastă iar lumea Iadului și cu lumea Raiului se întîlneau în oglinzile Ozanei cea frumos curgătoare amestecîndu-se în uitarea contemplării. Cioara cu perja-n gură trecea lesne dintr-o lume în alta, cetățile „îngrădite de pustiu” și „acoperite de fulgere” erau locuite de craii și de împărați, dar și de harabagii hîtri, de babe cu ochi pineal și de catiheți puși pe șotii, dedați cu inifitul bufoneriei robuste.

Numai că între timp acul s-a despărțit de baros și inul de cămașă, posmagii s-au despărțit de leneșii care nici nu mai au treabă să și-i înmoaie, cuvintele s-au despărțit de materia pe care încă o mai numeau; furca nu mai toarce, capra rîioasă nu-i mai umple de bube pe învățăcei, mițele nu se mai joacă cu motoșei pe nici o prispă din ograda limbii române, copiii nu mai bagă mîna prin scorburii să scotă cucii armenesți, mătușile nu mai cresc cîneapă în grădină, lingurarii nu se mai duc la prășit pe deal, harabagii nu mai trec prin codrul Grumăzeștilor cu vreo Malcă ce pică de coaptă, în timp ce pe cîmp se arată o vreme fumoasă de „turbă haita”! Nici în Humulești nu mai torc „și fetele și băieții, și femeile și bărbații”... Și nu se mai fac „gicuri și sumani și lai de noaten, și pănură și cusute” din cele pe care humuleștenii, răzeși fără pămînturi le duceau „prin tîrguri la Focșani, Bacău, Roman, Tîrgu-Frumos și pe aiurea, precum și la iarmaroace în toate părțile, pe lîngă negustoria din picioare: vite, cai, porci, oi, brînză, lînă, oloi, sare și făină de păpușoi; sumane mari, genunchere și sărdace, ițari, bernevici, cămeșoale, lăicere și scorțuri înflorite; ștergare de burangic alese și alte lucruri” care făceau fala limbii române și agoniseala muncii lor.

Iar toate aceste devin timp ce așează transparența morții de jur împrejurul unei lumi ce se hrănea doar din uimirea humuleșteanului. Cleștar de foc viu în gheața trecutului!

INDEPENDENȚA DE STAT A ROMÂNIEI: O PERSPECTIVĂ ISTORIOGRAFICĂ

Alexandru ZUB

Ca orice eveniment de seamă, se poate spune *capital*, războiul care a adus independența statului român și prin aceasta o schimbare de statut juridic nu mai puțin semnificativă, a făcut obiectul multor investigații și comportă azi o vastă bibliografie. Ea a luat chiar, în 1979, forma unui repertoriu sistematic, la îndemîna celor interesați să-și asume efortul de explicare a evenimentelor din 1877 și a urmărilor aferente¹. Din vreo 10.000 de titluri, autorii volumului au selectat cam un sfert, pentru ca lucrarea să devină funcțională. Rezultă că evenimentul, perceput din capul locului ca fiind decisiv, a stîrnit interes „istoric” încă din clipa declanșării lui, devenind obiect de relatare jurnalistică, de reprezentare plastică, de literatură, de restituție istorică etc. S-a constituit treptat un vast corpus de memorii și povestiri de campanie, analize strategice, studii privind aspectele diplomatice, stările de spirit, unele întocmite chiar de participanți la evenimente².

Definind situația tematică a aceluia eveniment, în 1927, N. Iorga schița, în fond, un tablou al începuturilor: „Acum vreo patruzeci de ani, un ofițer cu studii superioare în Germania, colonelul Teodor Văcărescu, îl înfățișa într-o carte cu caracter pur militar și oarecum oficios. Lucrarea colectivă a statului-major a apărut puțin înainte: de proporții restrînse, ea a trecut aproape necunoscută. Memoriile lui Pruncu, ale căpitanului Crăiniceanu sînt de puțină întindere; rezumatul francez al ofițerului Vasiliu (Năsturel) n-are decît o valoare tehnică; notele lui Georgescu-Sergent, apreciate cîndva, ca formă literară, sînt oarecum «pregătite». Fără a vorbi de publicația în fascicule datorită unui român ardelean, care a publicat-o la Graz. Un Chibici-Revneanu, bucovinean, a publicat în *Convorbiri literare* schițe mai mult glumețe, și gluma nu lipsește în ziarul francez al lui I. Lahovary,

ieșit de curînd. După aceea epocă, numai cîrticea populară, dar vădit incompetentă a lui Coșbuc, a înviat amintirea faptului de arme din care pleacă ultima perioadă din istoria statului român. Ne lipsesc memorii mai amănunțite și mai ales scrisori. Din fericire, avem bogate corespondențe de război ale ziariștilor veniți din toate părțile Europei; adunarea lor e grea și va ține multă vreme. Comemorația de cincizeci de ani a dat o foarte bună și curagioasă expunere militară a generalului Radu Rosetti, care nu cruță criticile. Cîteva conferințe ale Universității populare s-au tipărit în volum: cu o adevărată valoare numai acelea privitoare la răsunetul războiului în Ardeal și Bucovina, ale d-lor Sextil Pușcariu și I. Nistor. Cartea mea, cerută de Academia Română, stă să apară”, anunța Iorga, încheind succintul periplu bibliografic făcut ocazional, dar nu fără precauții de ordin informativ³.

Era o broșură menită să prezinte nu atît evenimentul în sine, cît contextul, starea de spirit, situația geopolitică și statutul juridic al României la mijlocul secolului XIX și pe vremea noii crize orientale din 1875-1878. Ideea pusă atunci în circulație de Iorga că românii, beneficiind îndelung de un statut privilegiat la marginea imperiului otoman, n-au fost prea interesați să lupte pentru o independență statală, imposibil de apărut în situația geopolitică existentă, ci mai curînd pentru unitate etnoculturală, apoi și politică, manifestînd un realism care n-a fost totdeauna apreciat cum se cuvine. Nici nu erau singurii de altfel în această situație după căderea imperiului bizantin⁴. Relația cu Rusia rămînea aspectul cel mai delicat al problemei⁵. Al doilea era lipsa de coeziune internă, explicabilă și ea prin mai mulți factori, dar avînd și o anume tradiție în lumea românească⁶.

Un studiu mai amplu asupra aceluiași eveniment

a subscris Iorga însuși, aproape concomitent, sub presiunea aniversării semicentenarului și avînd Academia Română ca instituție de patronaj. Subtitlul, *Acțiuni diplomatice și stări de spirit*, indică o restrîngere a temei, determinată firește de sursele puse la lucru⁷. Multe corespondențe de război străine se pregăteau deja pentru a întregi informația existentă și a permite finalmente o restituire monografică. Și în acest volum N. Iorga insista asupra lipsei de pregătire a societății noastre pentru a pune în operă ideea neatîrnării de stat⁸. Notele diplomatice ale lui Kogălniceanu i-au fost utile pentru a înțelege aspectele juridico-diplomatice ale războiului⁹.

Aniversările ce se puteau iniția peste încă un deceniu (1937) sau peste două (1947) nu au fost stimulate de împrejurări: în primul caz, fiindcă era vorba de o criză ce avea să ducă în curînd la dictatura regală; în al doilea, fiindcă regimul comunist pe cale de a se consolida avea griji mai importante și nici nu dorea să se vorbească, după cum se spune, de funie în casa spînzuratului. În plină ocupație sovietică, evocarea independenței de stat putea să constituie un afront.

Abia în 1952, cînd se împlineau trei sferturi de secol de la războiul de independență, „regimul democrat-popular“, acum sigur pe sine și avînd la dispoziție destule mijloace de a controla societatea, și-a putut îngădui o palidă aniversare la Academie, într-o „ședință lărgită“ (nu mai mult) a Secțiunii de Istorie și Filozofie¹⁰. S-au făcut atunci mai multe expuneri: una strict protocolară a președintelui, Traian Săvulescu, nu fără aluzii critice la adresa vechiului corp academic, înclinat – chipurile – la excese retorice pe tema independenței¹¹. S-a evocat apoi „situația internațională în ajunul războiului de independență“ (P. Constantinescu-Iași), „ajutorul primit de poporul român din partea poporului rus de-a lungul veacurilor“ (Gh. Ștefan), același ajutor cu ocazia cuceririi independenței de stat (S. Știrbu, V. Maciu), „eliberarea patriei noastre de sub jugul fascist de către glorioasa armată sovietică“ (D. Prodan), „eroismul poporului în lupta pentru independență“ (M. Roller)¹², titluri comandate, desigur, ca și referințele bibliografice din text. Nu se poate reține azi mai nimic din asemenea „compoziții“ strict conjuncturale, pentru unii autori și regretabile¹³.

În 1957, la opt decenii de la dobîndirea independenței, nici nu se putea închipui o aniversare a acesteia. Stafia revoluției de la Budapesta plutea încă

peste tot, în spațiul dominat de sovietici, așa că vocabula „independență“ stîrnea fiori și era practic abolită, ca un cuvînt interzis, abhorat, supus unei cenzuri anihilante pe toate planurile.

Peste încă un deceniu, la 90 de ani, s-au putut lua însă unele măsuri de reevaluare a momentului. Spiritul „declarației din aprilie“ (una de „independență“ în raporturile cu Moscova) permitea să se facă unii pași pe linia valorizării trecutului. Cît privește „independența“, discursul istoric asupra aceluși eveniment era pigmentat deja cu elemente ale noii perioade, în sensul unei mai insistente raportări la directivele PCR în materie. Războiul din 1877 se cuvenea pus în legătură cu o lungă tradiție a luptei pentru libertate și, firește, cu noile forme ale acestei lupte, condusă acum de partidul clasei muncitoare¹⁴. Marx era invocat pentru a ilustra statutul de autonomie al principatelor române și a sugera că nimeni nu avea dreptul să se amestece în „treburile interne“ ale statului¹⁵.

Mutatis mutandis, analogia dintre situația prezentă și cea definită sub dominația otomană era la îndemîna oricui, subtextul funcționa ca un text menit să inculce ideea de continuitate între marile izbînzii din trecut și cele contemporane¹⁶. Se prefera însă formula antologiilor, în care criteriul selectiv putea să asigure mai lesne un succes de public?¹⁷ Este și cazul volumelor de texte documentare, gîndite astfel încît să sprijine cît mai bine ideile puse în joc¹⁸.

Cea mai bogată „recoltă“ privind independența s-a făcut însă cu ocazia centenarului. Era firesc, întrucît regimul ținea să se prezinte acum ca un produs solidă cu marile momente de împlinire colectivă. Independența constituia o temă la îndemînă, lesne de exploatat propagandistic. Ocazia din 1977 e comparabilă de altfel cu cea din 1948, cînd s-au mobilizat destule resurse pentru a face din pașoptiști precursori ai „democrației populare“. Resursele puse în joc însă erau considerabil sporite, după cum rezultă din mulțimea tipăriturilor, peste 500, scoase în acel an cu privire la războiul de independență. Ele au fost încununate de altminteri cu un impozant volum bibliografic, la care au contribuit cîteva mari instituții¹⁹. Pagina de gardă oferea și titlul în latină, gest nu lipsit de semnificație într-un moment așa de solemn: *Libertas Dacoromaniae. Bibliographia*. După explicațiile date de Jean Livescu despre geneza lucrării, o lungă introducere semnată de Ștefan Pascu, prezenta evenimentele din 1877-1878 ca o culme istorică,

acordînd și istoriografiei respective un anume spațiu.

Amintitul repertoriu bibliografic, selectiv dar minuțios și de aceea mereu util, încheia de fapt un corpus documentar publicat cu ocazia centenarului: *Independența României. Documente*. Deși coordonator al seriei apărea Ionel Gal, directorul general al Arhivelor Statului, ea beneficia de colaborarea unor profesioniști de prestigiu, între care N. Adăniloae, Stan Apostol, Șt. Hurmuzache ș.a.²⁰.

Au apărut, tot atunci, unele studii foarte valoroase despre criza orientală în care se înscriau războiul nostru de independență, curente de opinie privitoare la transgresiunea crizei, pregătirile interioare, contextul european etc. Implicațiile diplomatice ocupau, în studiile apărute la centenar, un loc deosebit²¹, ca și efortul de a regîdi ansamblul problematicii respective²².

Prețioase, din aceeași epocă, rămîn culegerile de studii făcute cu aportul unor istorici consacrați, cum e masivul tom *Independența României*, tradus și în limbi străine, din care unele pagini reprezintă contribuții reale și durabile²³. Balastul ideologic nu lipsește din unele texte, dar el constituia un fapt curent în istoriografia timpului.

Au prevalat atunci, ca și mai tîrziu, recuperările documentare întemeiate pe studiu în arhive și biblioteci, asemenea „construcții” reprezentînd adesea un fel de a escamota presiunea ideologicului. Volumul *Istorici români și străini despre războiul independenței*, la care a colaborat și turcologul Mihai Maxim, face parte din această categorie²⁴. Se putea dobîndi, pe seama unui asemenea colaj de texte, o imagine mai complexă a evenimentului, mai bine zis: imagini multiple și complementare, susceptibile să contribuie la un discurs istoric mai nuanțat.

Pe temeiul atîtor achiziții și analize, s-a putut preceda la reconstituiri mai ample, în spirit monografic. N. Adăniloae, unul din cei mai buni cunoscători ai problemei, a ajuns să dea, la unsprezece decenii după eveniment, o monografie despre *Independența națională a României*, punînd în valoare mai toată informația existentă²⁵. N-a omis nici un aspect de seamă și n-a ezitat să facă, în preambul, un excurs istoriografic, fie și spre a sublinia greutățile unei întreprinderi ca aceea la care se angajase. În primii ani după eveniment au prevalat, cum era și firesc, evocările memorialistice și reconstituiri istorico-militare. Studii mai riguroase, de restituție istorică, n-au putut apărea decît mai tîrziu. „Ritmul de apariție al

cercetărilor istorice și evocărilor tematicii literare a evenimentului s-a accentuat în anii 1902 și 1927, cu prilejul aniversării unui sfert și respectiv a unei jumătăți de veac de la dobîndirea neațîrnării statale, atîngînd punctul maxim în 1977, odată cu sărbătorirea centenarului. Se apreciază că sărbătorirea centenarului independenței a prilejuit apariția a peste 500 de articole, broșuri, studii științifice, volume de documente interne și externe și a unor monografii de prestigiu”²⁶. Pentru autorul monografiei din 1986, îndelung pregătită, cucerirea independenței reprezenta, în istoria românilor, „un salt calitativ și o etapă finală dintr-o succesiune de momente importante de afirmare categorică a suveranității și neațîrnării țării și nu un act spontan, de conjunctură”²⁷. Este evident că autorul ilustra astfel o atitudine deja bine conturată în relația cu trecutul, una care privilegia continuitatea și nu admitea decît accidental discontinuități. Imaginea de ansamblu construită de monografist pe seama aceluia război nu putea fi decît pozitivă, patriotică, reconfortantă, căci atesta „un strălucit examen de maturitate pentru națiunea și armata română”²⁸. Totodată, „neațîrnarea statală a înfrînit în chip profund toate domeniile de activitate, provocînd mutații și accelerări necunoscute pînă atunci în stimularea energiilor creatoare și dezvoltarea țării pe drumul progresului material și spiritual”²⁹. Asemenea formulări, atinse evident de mitologia progresului ineluctabil, puteau fi înfîlnite frecvent în ultimii ani ai regimului comunist.

Peste încă un deceniu, în 1997, la o nouă aniversare, un grup de arhiviști a putut semnala interesul lor pentru temă, publicînd un volum de documente cu privire la reflectarea independenței noastre în conștiința europeană. Prefațîndu-l, acad. Dan Berindei a ținut să sublinieze faptul că, dincolo de gestul omagial, trebuia să se observe noutatea informațiilor introduse în circuitul științific, mai ales pentru faza finală a crizei³⁰.

În răstimpul scurs de atunci, comunitatea istoriografică, atentă la calendar, însă și la nevoile științei, și-a manifestat mereu interesul pentru evenimentele în sine care au dus la independența României, ca și pentru strădaniile depuse de istorici de a reconstitui, înțelege și explica acel complex evenimential, cu urmările lui inerente.

Contemporanii războiului de independență (Kogălniceanu, Carol I, Xenopol, Maiorescu etc.) ne-au dat și primele versiuni coerente. Istoricii din noua

generație (Iorga, Lupaș, Rosetti etc.) au sporit masiv informația și au ajuns la interpretări mai subtile³¹.

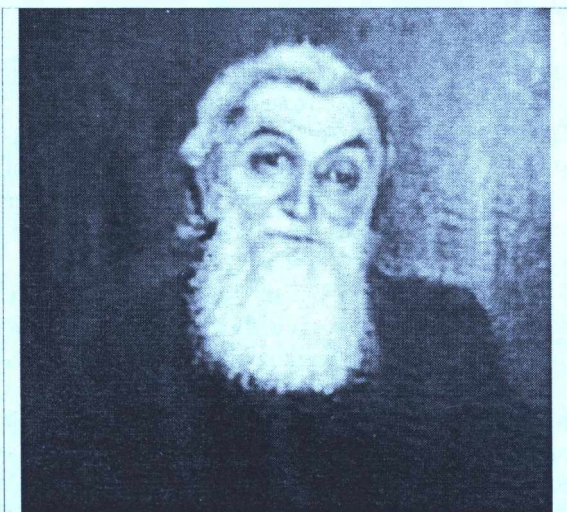
Generațiile mai noi au adus, cum era și firesc, alte informații, tot mai ample, beneficiind în același timp de avantaje metodologice, menite să le îngăduie o mai bună reconstrucție.

Orice bilanț deschide, în mod firesc, o nouă perspectivă. Putem spera că un nou efort de sinteză cuprinzătoare va completa cu folos acest repertoriu al demnității de neam.*

* Text comunicat la simpozionul tematic din 17 octombrie 2002, revizuit acum pentru *Convorbiri literare*.

Note:

1. *Independența României. Bibliografie*, red. Ștefan Pascu, Jean Livescu, Dan Berindei, C. Nuțu, I. Matei, București, 1979.
2. N. Adăniloae, *Independența națională a României*, București, 1986, p. 5.
3. N. Iorga, *Războiul de independență*, Vălenii de Munte, 1927, p. 3-4.
4. *Ibidem*, p. 4-5.
5. *Ibidem*, p. 6-9.
6. *Ibidem*, p. 9-11.
7. Idem, *Războiul pentru independența României. Acțiuni diplomatice și stări de spirit*, București, 1927, 243 p.+ilustrații.
8. *Ibidem*, p. 5.
9. *Ibidem*, p. 76-82, 99-101, 133-135, 151-163, 191-192.
10. *75 de ani de la proclamarea independenței de stat a României*, București, 1952, 60 p.
11. *Ibidem*, p. 5.
12. *Ibidem*, p. 8-19, 20-28, 29-38, 39-48, 49-60.
13. Vezi explicațiile date de D. Prodan, *Memorii*, București, 1993.
14. N. Adăniloae, I.Gh. Cupșa, *Războiul pentru independența națională a României, 1877-1878*, București, 1967, p. 5-6.
15. *Ibidem*, p. 9.
16. *Ibidem*, p. 109.
17. *Eroica 1877*, antologie de Ion Roman, București, 1967; *Noi la '77*, București, 1967; *Imnurile neafrnării*, ed. Victor Rusu, Craiova, 1976; *Carmen Saeculare Valachicum*, ed. V. Netea, București, 1979, p. 283-372.
18. *Pagini din lupta poporului român pentru independență națională*, ed. N. Adăniloae ș.a., București, 1967; *Apărarea patriei, a independenței și suveranității naționale*, ed. C. Căzănișteanu, București, 1975.

19. Ștefan Pascu ș.a. (red.), *Independența României. Bibliografie*, București, 1979, 307 p.

20. *Independența României. Documente* (I. Documente și presă internă; II-2. Corespondență diplomatică străină; III. Presa străină), București, 1977.

21. C. Căzănișteanu, M.E. Ionescu, *Războiul neafrnării României. Împrejurări diplomatice și operații militare, 1877-1878*, București, 1977; Vasile Gliga ș.a., *Diplomația română în slujba independenței*, București, 1977; G. Stoean, I.G. Pană, *Epopoea independenței României, 1877-1878*, Cluj-Napoca, 1977.

22. L. Boicu, G. Platon, *La voie des Roumains vers l'indépendance*, București, 1977.

23. *Independența României*, ed. Șt. Pascu, București, 1977; *L'indépendance de la Roumanie*, éd. Șt. Pascu, București, 1977; I. Coman (ed.), *România în războiul de independență*, București, 1977; *Românii la 1877*, București, 1977.

24. *Istorici români și străini despre războiul de independență al României (1878-1878)*, coord. Constantin Antip, București, 1979.

25. N. Adăniloae, *Independența națională a României*, București, 1986, 398 p.

26. *Ibidem*, p. 5-6.

27. *Ibidem*, p. 6.

28. *Ibidem*, p. 363.

29. *Ibidem*, p. 367.

30. *Independența României în conștiința europeană*, ed. Corneliu Mihail Lungu, Tudor Bucur, Ioana Alexandra Negreanu, București, 1997, p. III-IV.

31. Cf. Al. Zub, *L'historiographie roumaine au service de la lutte pour l'indépendance*, in *Revue roumaine d'histoire*, XVI, 1977, 2, p. 259-277.

REALUL CA O PAPIROSFERĂ

Ioan HOLBAN

Cum Brăila îi are pe Panait Istrati și Fănuș Neagu, Tulcea pe Carol Feldman și Ivan Evseev, Delta pe Tudor Dumitru Savu, Sulina pe Jean Bart, Onești se poate spune că îl are pe Constantin Th. Ciobanu, poetul din *Cetatea de inimă* (1972), *Porțile lui Septembrie* (1979), *Infranord* (1981), *Inscripții pe drumul rotund* (1989), *Creangă, craiul semnelor* (1995), *Înger în gerunziu* (1998; 2006), *Pasul pe nu* (2000; 2006) și *La vama virgulei* (2006) și „patronul” cenaclului literar și al *Zilelor Culturii Călinesciene*; de altfel, în percepția publică, acesta din urmă părea să fi izbândit asupra poetului, pentru că, iată, multă lume știe că, de patruzeci de ani, Onești, datorită lui Constantin Th. Ciobanu, găzduiește cea mai importantă reuniune națională a criticilor și istoricilor literari, adunându-i sub „mantaua” lui G. Călinescu pe care doar vecinătatea Tescanilor îl leagă de urbea aflată lângă stejarul din Borzești. Poetul fixează o geografie într-un univers interior care se centrează pe Tazlău-Tescani-G. Călinescu, o axă a lumii („Eu îl treceam să-mi țină de-aripe, / cămașă sau pat, / să-i țin de urît / câteva unde, cam pînă unde / credeam că-i opresc, / iar el mă mai duce cu ce-l însetam / adevărind venirea-plecare — / vărsarea-n același nume / cu tot cu semnele mele sărace / și nevătămate-n anonimatul / mării” — *Tazlău translucid*), dar și un *topos* care adună exponatele unui „muzeu călător”, moștenirea lui G. Călinescu („C-un al treilea ochi Călinescu-și vedea / peste moarte / casa pusă la zidul grotesc al blocului vecin, / mic-ită-n pereții grascind igrasia / prin scărița interioară, / de-nverzeau cărțile, mobila și tablourile, / în furnicarul de pretendenți cu de-mpărțitul / experți academici, executori sentimentali / și-o notăriță-njurînd prin fumul țigării... / Cu-acel ochi magistrul își scria pagina paraginii / în cărțile

despre moștenitori” — *Pînă dincoace*; și cîți își dispută, încă și azi, pagina paraginii, testamentul călinescian!?), zarzărul din curte, apa și prundul, cîinele Negruț din scara blocului, crucea Tazlăurilor, „calca-rugă” a apei suitoare spre Vîrful Gilcii, agonia satului de baștină, rămas în trei locuitori, vestigii din biografie: „De-a ploaia pe Tazlău, la Valca Rea / (azi livezi) / doi dintre dascălii noștri de-acum jumătate / de secol / (Vleja și Zaharia) / plus noi, șase școlari de-atunci / (o fată și cinci băieți) / scotocim amintiri cu ce nu-i de găsit / nici numele țirgușorului / și nici clădirea școlii / pe care-o mai bocește / actul ei de naștere, de la Cuza-Vodă” (*Vestigii*): Tazlău e lumea însăși, universul interior cu biografia sa, dar și vastele teritorii care nu pot începe decît de la conturul ferm delimitat al tradiției și rădăcinilor ființei: „Să reluăm plugul, sapa, grebla, / voi desena un cîmp, / focul cu spinii mult mai la margine, / vite-le-n prim plan, tradiția, / da, / cortina voalată pentru / puțină metafizică, / așa, putem începe de-aici, / sala-i peste tot, / vă rog liniște, / vorbește iarba!” (*Între privire și foșnet*).

Tazlău, G. Călinescu, Tescani și *Zilele Culturii Călinesciene* sînt reperele filtrate de poezia *Jurnalelor itinerante*, cum și-a numit Constantin Th. Ciobanu ultimele trei masive volume: „În urbea cît o memorie, / după ani de-absență, / ca din pagină / criticul descinde / cu literatura-n voce, în zîmbet și-n gesturi / ori în silueta ușor încetinită / de pulsul străzii, la traversare, / cînd pasu-i apasă-asfaltul soft, / apropiind orizontu-așteptării / cu-o toamnă de cititori, / de la clasici la postmoderni” (*Recurs*). Sînt, totuși, puține poeme care evocă întrucît poezia lui Constantin Th. Ciobanu e una atent elaborată, pendulînd între ceea ce poetul însuși numește „tărăgănare de nu” (sau, altădată,

„strigătul de nu”) și „alternativa de da”. Scrise cu ferma convingere că scriitorul e totdeauna „cu Dumnezeu în direct” – un monolog interior șoptit, însă, destul de tare pentru a fi auzit și pentru a structura comunicarea cu Celălalt –, textele poetului trebuie să (re)formuleze o lume împrăștiată, pe dos, „cu pereți de cai verzi”, cu oameni mergând spre nicăieri, cu rosturile pierdute „vraște”, cum se spune în poemul Canonic. Iar această reconstrucție a unui univers surpat se face, conform regulii știute, prin cuvînt: jocul vorbelor, artificiile lirice care dau seama de buna stăpînire a limbii și de subtila folosire a raportului dintre semnificat și semnificant, de la punctul unde „se confundă spusul cu scrisul”, oferă adesea asemenea bijuterii lirice, ca această parodie a unui timp confuz și a unei arte de consum: «Cri-cri acru pe gri,/ ocru de crud/ mediatizat mediocru,/ din bălării se reciclează/ strada cu jăgărai/ marfă-n top, sughițe miop ambalajul,/ artă angro, grohăie troaca-n toacă,/ artă de-arătat, sforăie ratatul,/ cum chiar tinicheaua deține cheia/ unui posibil timp de-nchis ochii/ și de-nfundat urechile” (*Priză*).

Dar harta acestui spațiu, al realului și idealității, deopotrivă, nu e decât *poarta de ieșire* dintr-un *azi de azil*, cum spune poetul în *Basul pe nu*; părăsind o zonă în veșnică surpare, supusă deriziunii tuturor speranțelor înșelate, ființa caută ceea ce aș numi *papirosfera realului*, teritoriul unde, departe de asprele atingeri ale traiului, se poate supraviețui în orizontul cuvîntului, al jocului și cărții care se scrie pe măsură ce se trăiește. Uneori, această lume pare o *fursă pe catalige*, în care se joacă spectacolul numit „haraba-harababură” sau „baba-oarba-ntr-o abracadabra/ mai brambura” ori, poate, „hai-hai/ de haihui”: într-un real-vraște, jocul cuvintelor în farsa pe catalige e ca un maelstrom unde o vorbă cade în altă vorbă, un cuvînt cheamă alt cuvînt, plutind, răsuflîndu-se pentru a-și căuta propriul vorbitor, în vertijul unei noi geneze pentru că, se știe, a numi înseamnă a crea: astfel, de exemplu: «În pripa ca de pripas/ gînd cu prispă nescris/ riscă de-ascuțit și de-asta,/ panta cu piscul glumind,/ se ceartă pasta cu pixul/ ori foamea cu fiscul privindu-mă fix,/ basmu-i basma curată să nu-l scriu,/ iar din fereastră timp lax, fax-imilat,/ invocă hîrtia de lux din cuiul/ nu știu cui,

cam de unde nu-i./ precum pofta din oftat” (*Cu ochiul*). Jocul acesta a cărui finalitate e geneza lumii înseși poate fi, spune poetul, *mijloc de transport în comun*, al poetului însoțit, se înțelege, de cititorul său, dar și un ecran-protector, despărțind acel „azi de-azil” de o lume unde copacii se paginează, drumurile sînt textualizate, viața înflorește printre cărți, citește și paharul de apă, ploaia e caligrafică, în asfaltul călcat de „tălpi ortografice” se descifrează linia vieții, bălțile de pe stradă se inițiază în jurnalistică, pereții se paginează, și ei, cu pietre de rîu, pe o verandă se zgîrîie textul pe tema destinului, norul își caută ceva de scris, zilele au o ortografie a lor, iar ființa face un „slalom-parafrază” printre obiecte, merge lizibil într-o continuă „dactilograbă”, avînd un *suflet-imprimant* („Sufletul-imprimantă/ probează cu toți laserii/ stinsul citirii,/ cînd în atemporal/ cartea-i cruce/ deschisă/ au pămîntul răstignit pe ape/ om-cruce, pom-cruce, pasăre-cruce,/ din punctele cardinale/ de-a carnea și lemnul/ în tiraj-cimitir” – *Cît monolitera*), desemnîndu-și propriul spațiu vital cu păstrarea unor teme vizibile din topos-ul de origine (apa și prundul, pajiștea), în noua geneză a papirosferci: „Aaug la crestomația/ frunzelor/ paza-pagină-pajiște/ pentru verdele/ dezlănțuit/ cu indicele de nume,/ acrostih și-anagramă/ diagonal,/ în transcriere/ de palimpsest/ pe toate morțile mele” (*Pentru cina cea de semne*).

Acesta este realul din poezia lui Constantin Th. Ciobanu. Dar timpul, durata sa? Ele se măsoară, mai întîi, cu *zilele săptămîinii* care se trăiește, desigur, altfel, în asociere cu starea interioară și culoarea acesteia: „Speram că după negru pe luni/ vernil mi-ar ține de marți,/ dar cenușul din ce nu-l știu/ mă-ncege/ cu.miercurea (mi-e curea!)/ cît înroșească-mă/ joia-pîrjol,/ cum, viorie,/ nici vinerea nu-mi vine rea,/ și-oricît în galben sîmbăta s-ar îmbăta,/ mă scoate de mîncea-i albă duminica” (*La șir tulburat*). Alte poeme adaugă încă noi attribute *grădinii săptămîinii* din papirosfera unde s-a transferat ființa: luni lunecă în starea de proiect, marți se naște cineva, vineri e „ziua venerată”, sîmbăta e vîscoasă, iar duminica e „limita dulcelui de-amar”. E o continuă *presiune a duratei* în poezia lui Constantin Th. Ciobanu; fiecare

poem din sutele pe care le adună cărțile sale e cu grijă *datat* (locul și zlua, neapărat), întrucât, spune poetul, *timpul se tipărește* (zilele sînt „zincate” cu zincul tipografic) în scris/ cititul conectat la haos pentru a-l reforma în hîrtie. Ce speră ființa lăsîndu-se stăpînită de această metaforă obsedantă a duratei tipărite, cu minuție înregistrată?

Înainte de toate, o nouă viață care nu prelungește decît o secundă din existența anterioară, din acel azi de azi: „Agențiile de presă-anunță / efortul interplanetar/ prin care memorabila, zi de azi./ 30 iunie '97/ s-a prelungit cu-o secundă/ într-o a doua viață./ lungă prin viteză./ bogată prin densitate./ rotundă și egală cu propria-i naștere./ cu propria-i moarte./ lămuritoare celei de dinainte și celei de-apoi” (*Peste văz*). Mai speră încă *refugiul în memoria orei*, descoperit fie și chiar în „ticul de-a mă uita la ceas”. Aici, *omul de hîrtie* al lui Roland Barthes devine o *ființă-în-hîrtie*, avînd drept sprijin piciorul de lemn al unei foi albe, scriind frunză pe frunză, ca o „trestie-ntristată” (cea gînditoare e a lumii părăsite), căutînd culoarul vorbelor, *luntrea și puntea* lor, plutind pe rîul-cronicar („fostul” Tazlău din cealaltă viață); noua ființă, cu un inconfundabil „zîmbet-hîrtic”, găsește un greiere printre cărțile pe care se așterne un praf muzical, visează scrisul din nisip și reciclează limbajele în nechezatul hergheliilor de cuvinte, cu o răbdare de bijutier, se *în-serie* în breasla cu belferi, gustînd, la propriu, cititul: ființa-în-hîrtic e poetul însuși, *sinea din semne*, cum își spune în poemul *În ce nu prind* din volumul *Pasul pe nu* cu o viață de carton, topind totul între două coperți, ivindu-și existența din titlul ce se înalță semeț în onorul foi de gardă: „La viața-copertă/ m-aș dumiri/ în onorul/ foi de gardă,/ cînd ziua se-nalță de titlu./ aflîndu-mă/ călător în sejur/ pe roțile și creneluri./ cît să nu prind/ ce mi se-aruncă/ și să n-ating ce mi se-arată” (*Ce-a făcut ceața*).

Poetul creează această lume nu pentru a o stăpîni, cum fac prozatorii, ci pentru a-și căuta aici refugiul din memoria uitată a *primei ore*, aceea petrecută în Edenul pierdut. De aceea, relația sinelui din semne cu lumea e a jocului, totdeauna vesel în tragismul său, ca o navetă „pînă la cer și de la cer încoace”, pentru că numai astfel poate ieși

din „solstițiul Soljenițin”, așteptînd o „toamnă de cititori” care începe în punct și încetează în cer, lăsîndu-se „băut” de starea indusă de noul real creat, întrebîndu-se ce-i de făcut, trecînd spre un *dincolo de dincoace* pe podul de gheață ce unește / desparte alteritatea (nealtul) de neantul latențelor, dezvoltîndu-și plînsul și luînd „starea de nisip”, regăsindu-se doar pe scoarța cuvintelor, alintat la limita lor, paginat în litera străzii, imprimat la indigoul nopții pentru a citi (și) prin somn și pentru a reinventa (și) în vis, hîrtia; singura legătură cu semenii lăsați cu vederea gripată și adevărul lor în cămașă de forță, sub zarea „crucișă” de sub un cer „cam spart”, rămîne *suferința*: în restul lăsat acolo sînt plictisul și zîmbetul de circumstanță („Măntorc la semenii/ din inerția/ verdelui./ ne regăsim în plictisul/ fundamental/ schimbînd vorbe/ spre a păstra/ zîmbetu-n cele trecătoare./ cu nimic contrazis/ pe regretc:/ să ne urîm, suferința nu ne lasă” – *Pe-ncetineală*), cenușiul derizoriu, adică, al unui azi prea iczuit și al unui mîine mereu amînat. Dincolo de dincoace se vorbește în șoaptă ca într-un clopot mut și semnul de carte e puntea unind/ despărțind țărurile ființei de cele ale realului; e județul hîrticii unde casele sînt vorbele celui „hărțuit de hîrtoage” care pescuiește numai în delta cernelii, serie „și cu oasele” și plătește doar vama scrisului, a virgulei, cum spune titlul unui volum din 2006, frisonînd la surpriza versului promis: aceasta e lumea nouă, papirosfera poetului – *hîrtia de lux a realului*: „Pașii în palimpsest/ mult adresați/ caligrafiază/ tărîmul ce le sunt/ pe drum din scări/ și bordură la colț./ cu-atîtea/ fraze/ bătute-ntr-o punctuație-amețitoare./ la discontinuitatea cărcia/ le rămîn hîrtie de lux” (*Prin ceață*).

Iar pe hîrtia de lux a poetului Constantin Th. Ciobanu se inscripționează calca-rugă a Tazlăului, farsa pe catalige a realului, ființa-în-hîrtie și memoria orei sale regăsite în poeme pur și simplu frumoase: „Clopotul șterge de praf/ cinstita zi./ să notez pe ea/ povestea florăresci cu brațele tot mai pline/ de buchetele/ care./ pentru că n-avea cui le dăruia./ nici vinde./ nici unde să le pună./ creșteau din ea./ acoperind-o cu-nflorirea fără de vestejire” (*Și n-am decît*).

**STUDII SUSȚINUTE ÎN CADRUL CELEI DE A XIII-A
EDIȚII A ZILELOR REVISTEI**

„CONVORBIRI LITERARE”

IAȘI – 23-25 APRILIE 2009

**PRIMBLĂRI LITERARE
ÎN MUNȚII NEAMȚULUI.
O MITOLOGIE SPECIFICĂ
A ZONEI**

Paul CERNAT

Ideologia romantismului național inaugurată la noi de gruparea „Daciei literare” (dar prefigurată de Gh. Asachi) a impus modelul „primblărilor la munți” – adevărate pelerinaje în spațiu și timp. Dacă literatura de călătorie în afara granițelor țării a reprezentat o experiență de cunoaștere a alterității sub toate aspectele ei, literatura de călătorie în interiorul granițelor urmărea *descoperirea* tradiției și a identității autohtone prin natură, folclor, moravuri și prin legendele istorice asociate. Un costumbrism *sui-generis*, dar nu numai atât. Mișcării centrifuge, corespunzând nevoii de modernizare prin import civilizațional, îi corespunde o mișcare centripetă, cu o componentă nostalgică din care se vor nutri viitoarele tradiționalisme localiste. La Alecu Russo, Vasile Alecsandri și, într-o mai mică măsură, Costache Negruzzi, valea Bistriței de la Piatra Neamț la Piatra Teiului (cu legenda stîncii ridicate, miraculos, în mijlocul râului), mănăstirile nemțene și, desigur, Ceahlăul – sfîntul munte al Pionului, de la Dimitrie Cantemir citire – jalonează o întreagă geografie simbolică a Moldovei montane. Desigur, fosta cetate de scaun a Țirgovîștei, Cozia și mănăstirile din Oltenia subcarpatică joacă, la romanticii valahi (de la Gr. Alexandrescu și Heliade Rădulescu la Alexandru Odobescu) un rol similar. Însă o dată cu momentul junimist geografia spirituală a Munteniei montane tinde să iasă din atenția scriitorilor noștri sau să cadă în derizoriu – bineînțeles, dacă excludem memoriile etnografice ale unor Alexandru Vlahuță și Nicolae Iorga sau unele povestiri ale lui Gala

Galaction din primul său volum (*Biserița din Răzoare*). Junimismul muntenesc s-a redus de fapt la demitizantul I.L. Caragiale – „bucureștean prin excellence”, deși născut lângă Ploiești – în vreme ce junimismul moldovean a dus mai departe, prin Eminescu și Creangă (dar și prin minori precum Nicolae Gane), memoria simbolică și atmosfera locurilor sacre ale Neamțului, subiectivizîndu-le, liricizîndu-le și ontologizîndu-le. „Cetatea Neamțului, acoperită cu fulgere și îngrădită cu pustiu”, Ozana „cea frumos curgătoare și limpede ca cristalul”, luna „cu lumina ei fecioară” de la Agapia, „pădurea de argint și codrii de aramă” din preajma Văraticeului, unde își va provoca sfîrșitul Veronica Micle, devin mitologeme lirice ale unei identități moldovene înnobilate prin prestigiile literaturii. Forța simbolică a Moldovei nemțene a atras în orbita ei de-a lungul timpului și pe unii munteni: de la Bolintineanu („Pe o stîncă neagră, într-un vechi castel...”) și postromanticii Delavrancea sau Gala Galaction, ultimul devenit după 1912 stîlp al „Vieții românești”, la vagantul Panait Istrati din faza „românizării” sale tîrzii. Și chiar pe unii ardeleni precum G. Coșbuc, din al cărui poem *Vara* („Vedeam Ceahlăul la apus/ Într-o sălbatică splendoare/ Un uriaș cu fruntea-n soare/ De strajă țării noastre pus”) Ibrăileanu a făcut efigie. Sămănătoriști cu vocația călătoriei precum Iorga sau Vlahuță (ultimul – profund legat de mănăstirile Neamțului) scriu, la rîndul lor, pagini care se înscriu perfect în tradiția genului. În paranteză fie spus, tradiția literară cultă a

geografiei moldave este considerabil mai veche decât cea munteană: să ne gândim numai la *O samă de cuvinte* de Ion Neculce sau la cantemiriana *Descriptio Moldaviae*...

Rolul decisiv în consacrarea literară a spațiului respectiv i-a revenit grupării de la „Viața românească”, în special prin proza lui Calistrat Hogaș, G. Ibrăileanu și Mihail Sadoveanu (în condițiile în care mulți dintre prozatorii grupării, de la D.D. Pătrășcanu și I. Mironescu la Spiridon Popescu și Constanța Marino-Moscu se exersau pe teme înrudite). Moldovenismul grupării a jucat un rol important în acest proces, ca și concepția lui Ibrăileanu asupra specificului național. Nu întâmplător, autorul *Spiritului critic în cultura românească* nu i-a agreat prea mult pe Maiorescu și Caragiale, elogiindu-i în schimb pe Alecsandri, Russo, Eminescu și Creangă... Pentru „viețiști”, vacanțele de vară petrecute la mănăstirile nemțene (unde contemplația lirică se învecina, convivial, cu idilele amoroase), ascensiunile pe Ceahlău sau călătoriile la Cheile Bicazului și mai ales pe Bistrița, cu pluta de la Dorna la Piatra, constituiau un ritual curent și jucau rolul unui liant comunitar, cu implicații identitar-simbolice. Care au fost însă factorii favorizanți ai acest fenomen cultural? La sfârșitul secolului XIX, o dată cu avansul modernizării sociale, cultura română începe să își mute centrul de greutate dinspre un Iași pasiv, prizonier al amintirilor boierești și al nostalgiilor de capitala culturală, înspre un București burghez și dinamic, tot mai puternic industrial și mai compatibil cu ritmurile civilizației moderne. Treptat, noua capitală a Vechiului Regat devine, din „loc al pierzaniei”, Micul Paris, iar orașul vulgar și corupt al semănătoriștilor și al proletarilor intelectuali dezrădăcinați începe să apară și ca un loc generator de mitologie literară și de nostalgii estetizante, capabil să înnobileze sub semnul tradiției inclusiv hulițul balcanism postfanariot: Bucureștiul scriitorilor interbelici nu este doar „cetatea vie” a Hortensiei Papadat-Bengescu, orașul modernist al lui Camil Petrescu și Anton Holban sau orașul periferiilor industriale mizere din proza unor Carol Ardeleanu, G.-M. Zamfirescu, I. Peltz sau Sărmanul Klopstock, ci și Bucureștiul nocturn, ezoteric al unor Mateiu Caragiale, Ion Barbu sau Mircea Eliade. Fenomenul a fost analizat de Mihai Zamfir într-un eseu (*Mitologie bucureșteană*) suficient de cunoscut pentru a mai insista asupra lui. Ce se întâmplă însă în

acest timp cu literatura „specificului” moldovean? Ei bine, abandonând treptat Iașiul intrat în decadență (o decadență pe care romanele unor Cezar Petrescu sau Ionel Teodorescu o înregistrează copios) scriitorii „Vieții românești” se retrag la munte: nu în explorări evasietnografice, precum pașoptiștii, ci la modul evazionist, întorcînd – fie și ocazional – spatele civilizației moderne în favoarea „sălbăticiiei” unui timp revolut. Cu precizarea că acest evazionism antimodern, „reacționar” și nostalgic are un caracter estetizat, specificismul sau localist nefiind situabil sub semnul tendenționismului poporanist, ci mai curînd sub cel al artei pentru artă. Evident, principalul vehicul al „specificului” este peisajul localizat geografic. Dar peisajul nu mai are aici un rol decorativ, ca la primii noștri romantici; descripțiile de natură sunt subiectivizate și transferate în imaginarul liric al autorilor. Aft Hogaș, cît și Sadoveanu sau Ibrăileanu sunt niște cetățeni ale căror incursiuni montane au semnificația unor ieșiri din ordinea timpului profan. Iar căile de ieșire diferă substanțial. La Hogaș, căutarea sălbăticiiei prin drumetii fără țintă precisă provoacă reverii poetice livești și mitologice, asumate cu o importantă doză de autoironie. La Ibrăileanu, în *Adela*, reveriile au un caracter introspectiv-psihologizant și retrospectiv, stimulate fiind prin magia erotică a idilei de vilegiatură. Cazul lui Sadoveanu este, fără îndoială, cel mai complex; în prozele sale, pe poarta mănăstirilor nemțene, a Ceahlăului și a Călimanilor se iese din ordinea temporalității moderne și se ajunge în imaginarul umanității arhaice, în primordialitatea mitului. Fie că se călugăresc și își potrivec ceasul interior după cel al naturii și al lui Dumnezeu, precum Naum Popovici din *Demonul tinereții*, fie că trecînd printr-o peșteră magică din preajma unui schit ajung într-o existență anterioară, ca eroii din *Nunta domniței Ruxanda*, fie că iau calea vînatului prin pustietățile sihlelor, pe urmele ultimilor bouri și zimbri conservați miraculos și printre tălăgile „pălind lin”, eroii sadoveniени ajung să comunice direct cu o sacralitate primitivă, ritualic-naturistă. Incursiunile în istorie sub semnul Virstei de Aur (în *Frații Jderi*) sau al decadenței acesteia (în *Vremuri de bejenie*, *Zodia Cancerului...*, *Nunta domniței Ruxanda* și, de ce nu, în *Creanga de aur*) sunt evaziuni antimoderne, unele cu caracter mitic și ezoteric, avînd ca punct de pornire același spațiu sacru dintre Valea Moldovei și Valea Bistriței, a cărui „vamă” e Hanu-Anceuței. Dominînd solemn munții din jur,

Ceahlăul și Călimanii reprezintă, aici, niște *axis mundi* ce trimit către vârsta dinfii a omenirii. Iar la poalele singurățărilor montane, păduroase, umbratice stau mănăstirile, care fac legătura cu timpul creștin al istoriei Moldovei. Refugiului în munți sau la mănăstiri din calea năvălitorilor de altădată îi ia locul refugiul omului singur din calea dezvrăjirii moderne și a „civlizaților” pentru care poezia naturii a dispărut, lăsînd locul banalului, dar confortabilului utilitarism turistic. Iar acest refugiu echivalează cu o „răpire” transfiguratoare: autohtonismul (post)romantic al călătorului se estetizează și se spiritualizează (căci frumusețea se asociază intim cu sfințenia spiritualității răsăritene), „farmecul sfînt” al locurilor integrînd într-o unitate supramundă o parte a conștiinței individuale. Epigrama, multicitată în epocă, a uitatului Gheorghe din Moldova rezumă, în acest sens, aproape totul: „Locuri sfinte și frumoase/ Secu Sihla și Cetate,/ Am venit întreg aicea/ Și mă-ntorc pe jumătate”.

Și Hogaș, și Ibrăileanu și Sadoveanu sunt drumeți cu vocația ascensionalului. Ei nu se mulțumesc să-și petreacă vacanțele la poalele Ceahlăului, la Durău, la Agapia, Varatic sau Neamț, ca Ionel Teodoreanu de pildă (eroul din *La Medeleni* recunoaște că n-a fost decît pînă la Durău, scandalizîndu-și maestrul ieșean – al cărui prototip e Ibrăileanu însuși – iar cel din *Bal mascat* se limitează la o aventură estivală consumată la Agapia cu fata unei călugărițe păcătoase). Cu toții urcă: pe Ceahlău, pe Călimani, pe Hălăuca sau măcar pe Filiorul, în vreme ce un Ionel Teodoreanu se simte cel mai bine în zona de deal și de șes a orașelor patriarhale și a Iașului: matricea sa stilistică e modelată de peisajul unei geografii delicat-ondulate și blînde, lipsită de sublimități. La ceilalți trei, vocația ascensională implică deschiderea mitologică. Unul dintre ei – Sadoveanu – va fi chiar distribuit de clișeistica mitizantă a istoriei literare în rolul de „Ceahlău al literaturii române”. Element semnificativ: „primblările” celor trei nu au un caracter turistic, dimpotrivă: presupun osmoza intimă a drumețului cu peisajul și cu trecutul pe care îl depozitează. Spirit laic, pe alocuri chiar anticlerical, dar fără să alunece în deriziunea unor D.D. Pătrășcanu sau Damian Stănoiu, Hogaș își asezonează, cu jucată grandilocvență și netrecat entuziasm, descrierile de peisaje montane și de munteni întîlniți în cale cu referiri hiberbolice la mitologia greco-latină, la *Divina Comedie* sau la

neoclasicii francezi. Sadoveanu își forjează de-a dreptul o mitologie lirică de uz personal pe calea filozofiei naturii și a Tradiției primordiale, ezoterice, fiind practic singurul scriitor cu deschidere metafizică din rîndul celor trei. Iar la Ibrăileanu, în *Adela*, percepția subiectivă, psihologizată a peisajului se îmbibă aproape inefabil de mitologia istorico-literară a locurilor, în filigranul căreia se regăsesc dizolvate – într-o sinteză livrescă – ecouri din pașoptiști, Eminescu, Creangă și Hogaș (ultimul fiind prezent direct în narațiune ca „domnul Dimitriu”). De remarcă că dacă în proza „montană” a lui Ibrăileanu și Hogaș nu există nimic neidentificabil pe hartă (mănăstiri, munți, sate, rîuri, păduri, poieni ș.a.m.d.) la Sadoveanu întîlnim – alături de mănăstirile Neamț, Agapia, Rîșca, Secu și celelalte, de Valea Moldovei și Valea Bistriței, de Dorna, Tarcău, Bicăz și Neagra Șarului, de Ceahlău, Călimani, Rarău, Deleleu și Hălăuca – spații și schituri necunoscute prin care se accede în fabulos și în mister. Un posibil epitaf al literaturii munților Neamțului și a mănăstirilor sale întîlnim în „decameronul” sadovenian *Poveștile de la Bradu-Strîmb*. Scrise în munții Sibiului (Șurean), pe valea Frumoasei, într-o perioadă apocaliptică, de refugiu din calea amenințărilor celui de-al Doilea Război Mondial, secvențe precum *Mănăstiri* sau *Bistrița și Ceahlăul* dezvăluie testamentar un spirit sceptic și resemnat, care a făcut „toate concesiile posibile” civilizației moderne și care constată, neputincios, dezvrăjirea lumii sale primordiale, pure și misterioase. De altfel, și proza lui Hogaș, și cea a lui Ibrăileanu sau Sadoveanu stau sub semnul amintirii și al crepusculului nostalgic.

Paranteza celor patru decenii de comunism va închide brutal, după al doilea Război Mondial, acest capitol de istorie literară, făcînd loc epopeilor triumfaliste despre hidrocentrala de la Bicăz... Desacralizarea forțată adusă de ideologia atee de partid și de stat agravează astfel *en fanfare* procesul dezvrăjirii moderne, căruia consumismul postdecembrist îi va da încă o mîină de ajutor. Cu excepția cîtorva povestiri de Vasile Voiculescu, a unor fragmente ezoterice ale lui Vasile Lovinescu și a unor fragmente postdecembriste (la H.-R. Patapievici, Dan Stanea, Zoe Dumitrescu-Bușulenga sau Valeriu Anania), filonul de inspirație al Zonei pare să fi secat. Pînă la proba contrarie...

MOȘTENIREA POETICĂ PIERDUTĂ A ACADEMIEI LIBERE DE LA IAȘI

Chris TANASESCU

Găsesc semnificativă pe mai multe planuri activitatea (pentru unii doar) pitorească a poeților ieșeni din cadrul Academiei Libere – atât de bine ilustrată în recenta antologie redactată de foarte meritosul Ion Arhip – epigramiști, causeuri, degustători niciodată dezgustători, improvizatori niciodată dezgustați de subiect sau de context (– pentru că și când era vorba de cele mai imunde ținte sau chestiuni, poeții aceștia făceau tocmai din prospețimea și voioșia versului lor cea mai nemiloasă, chiar spulberătoare critică). Figura emblematică a grupului rămîne A.I.O. Teodoreanu, nemuritorul Păstorel, prezență rămasă tutelară și după plecarea sa la Bucureștii unde i se părea că lumea mereu grăbită fuge disperată pe străzi, în jurul lui.

Poeții aceștia sînt, în ciuda redescoperirii lor după 1989, încă lepădați cu prudență într-o zonă a minorului și a unui formalism desigur depășit în contextul poeziei noastre fioroase care, deja tare ca atare, în prea multe cazuri nu se mai împiedică în finețuri ce țin de subtilitatea versului, mai ales că nu prea știe ce e acela vers. Cît de actuală sună, din acest punct de vedere, epigrama *Poetul* a lui Păstorel: „Profund și vast ca un Atlantic,/ El nu se-ncurcă-n prozodie/ De cum a început să scrie/ A scris în kilometru antic”. Și totuși, tot după un principiu al poeziei contemporane conform căruia nu ne strică să ne aplecăm nu numai asupra kilometrului – mai mult moderni, decît antici – ci și asupra lucrurilor cît mai mărunte (Richard Hugo, de pildă, către poeții mai tineri: „Think small!”), nu cred că ne-ar strica pentru cîteva clipe să ne aplecăm cu puțină migală asupra acestor mărunțișuri tehnice. Și ele pot stîrni daimonul, ba chiar îi pot ușura venirea și exprimarea. Plus că, uitîndu-ne mai cu atenție la ele s-ar putea să începem să ne vedem pe noi înșine așa cum sîntem și, lucru poate chiar mai relevant, pe noi așa cum am fi putut fi și nu sîntem (încă).

Anatomia e destul de simplă la prima vedere, în cazul epigramelor de la Academia Liberă. E vorba de catrene cu tetrametri trohaici (dar foarte frecvent și iambici, ori prin inversiune locală ori prin prezență pe parcursul întregului text) și cu rime adesea încrucișate, dar prezente la fel de bine și în orice altă variantă posibilă. De ce troheu? Pentru că e piciorul tipic pentru cîntec, pentru descîntec și incantație și hipnotizație, e deci ritmul cel mai potrivit lucrurilor care vor să atragă eficient atenția și să mențină un flux de comunicare netăgăduită, efectivă și acaparanată. Tetrametrul, iarăși, e o măsură dinamică și captivantă, prezentă adesea în metrul folcloric și cel pop, sau în baladele medievale (unde prin alternanțe cu trimetrul constituia așa-zisul metru comun, i.e. larg răspîndit, iar urme ale lui se pot vedea adesea și în poezia contemporană), iar catrenul rimat este una dintre cele mai vechi forme poetice ale lumii, deopotrivă de echilibrată și percutantă. Iată un exemplu standard: „Îmi spunea un bețivan,/ Rezemat contra perete/ Fetele din Popa Nan/ E frumoase, dar nu-i fete!”. Sau, din perioada glorioasă a importării regimului sovietic: „Cîte stele sînt pe cer/ Toate pîn' la ziua pier./ Numai una, ca o proastă,/ Șade pe uzina noastră...”. Sau, un text al lui Topîrceanu, și el membru de marcă al academiei: „Trec zîmbete pe la ferește,/ Eu stau aici de-o zi întreagă./ Și toți îmi spun mereu «maestre»/ Și nimenea nu-mi spune «dragă»”.

În realitate, însă, academia fiind liberă ca și poeții care o alcătuiesc, asemenea exemple de aplicații standard sînt destul de rare. De altfel, formele există pentru a fi supuse la distorsiuni, pentru a li se forța limitele, pentru a fi camuflate sub alte forme sau a fi chiar metamorfozate prin experimente de hibridizare și/sau improvizație inevitabilă. Cînd toate aceste operații sînt impuse asupra formei de un poet adevărat, ele ori au un sens (care se găsește la intersecția între anatomia formei respective și accentul de sem-

nificație pe care vrea să-l pună poetul) ori se petrec în moduri similare/consistente unele cu altele de un număr mare spre infinit de ori (lucru care, în cazurile cele mai fericite de pe pământ, coincide de fapt cu prima situație). Iată, strict aceea primă situație într-o epigramă a lui Păstorel din volumul *Strofe cu pelin de mai pentru Iorga Neculai* (cu o scrisoare inedită dela Dante Alighieri), intitulată *Strofe cu pelin de mai... Contra Iorga Neculai*: „De la Tisa pîn-la Nistru/ Ce român n-a fost ministru?/ Iorga!/ Și-ncă din copilărie/ Cine-a vrut mereu să fie?/ Iorga!”. Totul e la locul lui aici, mai puțin refrenul explicativ, inserat după fiecare cuplet, lucru anticipat de inversiunea formulei eminesciene din primul vers. Pomenirea numelui țintă într-asa un fel, de fapt adaugă un ritm suplimentar – cel al refrenului-răspuns, care țîșnește ca o strigătură populară, ca un vuiet venit din partea galeriei sau un chorus înfipt în văzduh de trupa de revistă. Efectul este de arunca o țepușă în chiar numele celui vizat, țepușă cu atât mai ascuțită cu cît numele respectiv consună cu ritmul general, fiind el însuși un troheu. Un troheu care tratează ca un anticorp parșiv metamorfoza unei fraze: nume rău, spart bine-n zid.

Iată o altă, mult mai puțin evidentă distorsiune – „În oglinzile din cale/ Își aruncă ochi duiosi/ Și-apoi scrie prin manuale/ Că românii sînt frumoși” – dintr-o epigramă dedicată aceluiași autor-personaj celebru. Aici rimele sînt, conform tiparului, încrucișate și nu în cuplet, ca mai sus, iar metrul e și el standard – tetrametru trohaic. Mai puțin în al treilea vers, unde pare să se audă un șchiopăt – în secvența „scrie prin manuale” avem două silabe neaccentuate, urmate de accentul slab pe prima silabă din „manuale” și abia pe silaba „-ale” un accent puternic, ceca ce se aude ca o serie de patru silabe neaccentuate, stîngăcie gravă pentru așa un autor. În plus, remediul e la îndemîna oricui: în loc de „scrie prin” se putea pune „scrie-n”, și versul își căpăta astfel fluenta de care forma respectivă are nevoie. Așadar stîngăcia nu e numai gravă, ci și neverosimilă, cu atât mai mult cu cît soluția posibilă fusese deja aplicată în prima parte a versului, cu „și-apoi” în loc de „și apoi”. Se vede aici de fapt pana de maestru a lui Păstorel, care împușcă (sau mîngîie, gîdilă) doi iepuri de-odată: aparenta stîngăcie are efectul retoric al dozajului slăbit care pregătește poanta finală și, totodată, aduce o anumită notă de ironie care ar fi lipsit în varianta metric corectă, căci față de „scrie-n manuale”, „scrie prin man-

uale” e o palmă suplimentară, trasă ca din poignier, așa, printre altele, dar care poate în realitate să afirme mult mai dureros decît poanta vizibilă a epigramei.

În afară, însă, de aceste simpatice subtilități pe care le manevrează magistral, sînt asemenea poeme mai mult decît niște simple poante? Aș aminti aici foarte pe scurt cîteva distincții pe care le făcea cîndva W.H. Auden cînd argumenta că versul ușor (*light verse*) poate fi, de fapt, foarte serios. El spunea că acest gen de vers – cu forme jucăușe, melodioase, aparent foarte la îndemîna și cu un sens (care cel puțin pare) limpede ca lumina zilei – a ajuns să însemne vers de societate sau de salon doar în condițiile moderne în care poeții n-au mai reușit să-și lepede togile de sacerdoți incantatori decît în subiecte triviale, singurele în care se simțeau în largul lor cu proprii cititori. Versul ușor este, însă, o manieră de a scrie tipică societăților omogene și cu evoluții foarte lente, în timp ce acela dificil este caracteristic societăților instabile și/sau față de care poetul se simte străin, înstrăinat, argumenta marele poet.

Versul de care vorbim aici este evident „ușor”, „light”, dar este el și, sau doar, un *vers de societate*? Dintr-un anumit punct de vedere el este și așa ceva, în sensul că exista societatea – cea deja pomenită a Academiei Libere – care îl practica în mod consecvent, ca pe un joc de societate (sau de salon, iar „salonul” era crîșma lui Samoilă de pe Strada Lăpușneanu din Iași), cu regulile de care am vorbit deja și cu performanțele știute. Trebuie însă zăbovit asupra naturii acestui joc și al societății care îl practica. Nu oricine se putea înscrie așa, tam-nisam, doar pentru că se afla în aceea societate, să participe la schimburile sau con-curențele epigramatice, regula fiind că dacă nu îți dovedești măiestria și competența, să stai doar să ascuți și să plătești consumația. Dar, pe de altă parte, în ciuda exigenței, societatea nu era una închisă și cu atât mai puțin secretă. Din contră, toată lumea știa unde sînt și ce fac acei salonarzi, ba, mai mult, comunitatea se recunoștea atunci, ca și acum, cu viața și topografia sa inconfundabilă, în prezențele și în producțiile pitorești și expresive ale respectivei grupări de poeți. Asemenea auto-identificări sînt practic imposibile în reala poezie de societate, unde publicul este prin natură și prin intenție restrîns și select(at). Pe de altă parte, acești poeți nu erau nici niște barzi ai norodului, de genul unui Anton Pann care-și ascunde măiestria în stihuri comunitare româno-țigănești și re-creează ploieștean

Ploieștii. Comunitatea din jurul lor știe și simte din versuri că acești oameni sînt niște rafinați (mai ales sonetistul Codreanu, cel mai prolific în specie din literatura noastră, despre care însă obtuz se spune că nu a mai practicat nicio altă formă, el fiind membru de nădejde al Academiei de la Samoilă) și chiar niște livrești (mai ales George Lesnea). Funcția lor în comunitate e mai degrabă asemănătoare, păstrînd proporțiile dar și reperatele, cu cea a lui Martial și Juvenal din epigramele erotice și poemele priapice ale Romei antice. Deși versul acelor texte era ușor, ușurătatea formei și a tonului și uneori chiar hazul stilului transmiteau lucruri de reală importanță cultică și uneori chiar încărcătură rituală. Sau poate și mai elocvent ar fi exemplul lui Catullus, ale cărui origine aristocratică „equestriană” (Martial, cu obîrșiile lui grobian hispanice n-a ajuns niciodată la acest statut în ciuda asiduelor eforturi și poeme omagiale) și rafinement stilistic s-au conjugat foarte bine cu larga popularitate adusă de versurile sale erotice.

Mai departe, aici este vorba despre un grup de poeți care scriu și se manifestă într-un anumit mod specific. Nu e vorba de o mișcare funcționînd în virtutea unui manifest sau a unei ideologii poetice (și deci și politice) care să orienteze textele și atitudinile într-un vector de forță al dezordinilor individuale. Ideologia lor este forma și hazul, iar vectorul este relația inter-personală și cea cu comunitatea. Ca mod de a scrie, deși sînt strîns legați între ei, nu avem opere colective, dar nici ideoritmii, ci răspuns atent și tehnic de la o personalitate la alta – căci discursurile nu se scufundă în niște *cadavres equis* ale șansei inconștiente sau mediumnice, ci se oglindesc unul pe altul ca voci distincte ale fiecărei individualități distincte, inclusiv atunci cînd se parodiază reciproc. Mihai Codreanu, aflînd că pe Păstorel, între timp stabilit în București, l-a prins cutremurul mare din 1940 într-o zonă puternic afectată, la Hotelul Carlton, scrie: „Cînd a pornit lugubru zvon/ Cum că murit-ai la Carlton,/ Mi-am zis atunci: «Cu-adevărat/ O fi el mort, da’-i mort de beat!»” Marele degustător și gastronom îi răspunde, însă, iute: „La Carlton ca dintr-un vis/ Lugubre morți scăpat-am trenul/ Însă aflai că m-a ucis/ La Iași, Codreanu cu catrenul”. E posibil ca poetul să fi fost la un pahar salvator de vin dintr-un butoi în care se pusese din luna mai pelinul – cel mai bun găsindu-se La Gogu Roșianu care, după cum lămurea Horia Gîrbea într-o carte recentă, se afla pe locul actualului Izvorul Rece, pe bulevardul Pache.

Calitatea de prezență emblematică pentru comunitate s-a transformat, cînd a trebuit, în responsabilitate pentru aceasta și atitudine civică – în același stil al versului ușor – plus ani de temniță grea, comunistă. *Bon viveur* relaxat în vremurile idilice ale societății „omogene” dinainte, Păstorel devine un conviv cît se poate de acid în vremuri de restriște. Acest tăiș politic pe care l-a căpătat poezia sa după război încă rămîne o realitate la rubrica datorii de onoare ale istoriei și criticii noastre literare. Cîtă lume trebuie să-și fi vărsat năduful recitînd aceste versuri: „Armistițiul ne-a impus/ Să dăm boii pentru rus!/ Ca să completăm noi doza,/ L-am trimis pe Petru Groza!”. Sau, reluînd schema de rime ițită din formula eminesciană atunci cînd îl ironizase pe Iorga, acum îl atacă nu numai pe noul conducător ci și pe miniștrii acestuia: „Caligula imperator/ A făcut din cal senator./ Domnul Groza, mai sinistru./ A făcut din bou ministru”, astfel adăugînd pe lîngă sarcasmul la adresa guvernului comunist și o aluzie la pierderea Basarabiei (sunetul vechii rime ministru-Nistru) în urma invaziei sovietice. Iregularitatea primelor versuri, care plasează un accent și pe a doua silabă a lui „imperator” pregătind terenul pentru alte *imperative* absurde, apoi substituția trisilabică din debutul celui de-al doilea după care se prăvălesc sincopat două accente juxtapuse în „cal” și „senator”, toate acestea produc o dezordine cu sens, un haos ordonat, ca o încordare ce își găsește ușurarea și armonizarea sadic de ironică din cupletul de încheiere. Versuri nemiloase a scos la iveală Păstorel și la adresa noilor glorii literare care ori se pliau pe noile comandamente, „breslași” ce de fapt nu erau din breslă, sau a celor care se refugiau în arta pură dar beneficiau de avantajele impure și simple ale sistemului, punînd de pe atunci o problemă care în mod cinstit și fătîș s-a pus abia după ’90, nefiind însă nici pînă astăzi reglată cu calm și obiectivitate tocmai de criticii de la care s-ar aștepta așa ceva: „Stimați confrați ai artei pure,/ La promenada din pădure/ Umblați atent, să nu călcați în ce creați”.

Într-adevăr, poezia noastră, fiind „prea majoră” ca să dea atenție acestei tradiții de vers ușor cu greaua și serioasa lui disciplină și abordare a subiectelor comunitare, s-a dus în abstract cu dorul (sau, cumva mai responsabil, în acel expresionism apocaliptic țărănesc de care vorbea Gheorghe Grigurcu), așa că atunci cînd a încercat să coboare din nou în real, cu unii dintre optzeciști, a ratat preluarea unor asemenea instrumente care ar fi conven-

it de minune tonului relaxant și înclinațiilor parodice ale generației respective. Ar fi aflat și cum se pot aborda, ca în joacă, gravele subiecte politice, reușind și alte străpungeri în afară de versul „ușor” al *Arpagicului* Anei Blandiana sau metrul variabil dar percutant al *Urcării muntelui* de Ioana Mălăncioiu, și scutindu-l astfel pe I. Negoitescu să le mai caute prin subtextele lui Liviu Ioan Stoiciu.

În vest, unde vorba unor *lyrics*-uri celebre, „Any little song that you know/ Everything that's small has to grow”, versul ușor, prin continuitatea tradițiilor, a cunoscut metamorfoze și a atins game de rezonanță încă necunoscute nouă. Dintre cele mai cunoscute exemple ar fi Sylvia Plath cu poemele sale confesive în care ritmurile de cîntece de joacă acomodează mesaje despre grozăviile războiului și antisemitismului într-un delir freudian („Daddy”) și, în imediata contemporaneitate, Frederick Seidel, care în forme foarte asemănătoare celor ale Academiei Libere ajunge să scrie o poezie considerată printre cele mai crude, grotești și mai sadic-comice din ziua de azi, o poezie văzută de critică drept răspunsul literar cu-adevărat pe măsura secolului de grozăvii și indiferență din care am ieșit cronologic dar nu și istoric. Seidel în *The Cosmos Trilogy* construiește o replică postmodernă, răsturnată, a *Comediei* dantești (Dante „corespondînd” cum am văzut și cu Păstorel), în care se pleacă, prin succesiuni de 33 de poeme (ca și în numărul de canto-uri clasice), dintr-un paradis al cosmologiei științifice-zoharice și ironic-istorice (unde, persoana înfii apare foarte tîrziu și ezitant), printr-un purgatoriu al vieții lumii, cu grozăvii politice, industriale, turistice și sexuale, pînă „jos” în infernul vieții din Manhattan-ul contemporan, în care eul nu mai încapă în propriile frici și aberații și comunitarul se transmite la TV printre bolboroselile terorismului atît armat cît și comercial. *Terza rima* dantescă devine însă catrenul cu tetrametri (voila!) atît de favorabil tonului de cîntec retardat, imbecil, comic și criminal care înflo-rește luxuriant în gura poeziei – numai că frecuşul unei așa lungi tradiții prozodice moderne, ca și nevoia de improvizație permanentă, uncori surrealistă, împing iregularitățile tetrametrului iambic spre limita versului accentual de extracție timpuriu medievală, anglo-saxonă, sau spre cea a substituției cu diverse alte variante, de la dimetri la nemuritorii pentametri iambici pînă la vers liber sau cu măsură rebelă. O aseme-

nea fascinantă poezie nu putea apărea fără o lungă linie în care, acum 60-70 de ani, Auden se uita cu atenție la aparent nevinovatele limericks-uri academice sau poezii de societate, iar fuziunea cu cîntecul a trecut prin variante blues, jazz, rock și rap, de la clasicele ritmuri ale lui Langston Hughes la ineputabilele și incredibil de savuroasele jocuri erotic-politic-lingvistice ale Harryettei Mullen, de azi. Nu putem decît să ne închipuim cum am fi arătat noi dacă și piatra de pornire a Academiei Libere s-ar fi bucurat de aceeași atenție și s-ar fi găsit poeți de la o generație la alta care să o traducă și să o metamorfozeze în funcție de mereu noile contexte.

Aici și acum, însă, nu putem trage decît o paralelă inegală prin care să notăm că în timp ce la Păstorel avem o augmentare ironică și lipsită de orice pretenții a bahicului și a gastronomicului pînă la dimensiuni cosmice și eschatologice, la un postmodern ca Seidel avem o coborîre totalitaristă, prin comic nemilos și carnavalesc, a cosmicului științific și religios în cultură pop și gastronomie. La Păstorel carnavalescul este unul nepîngăritor, naiv, de cer megieș (mai ales megieș crîșmei și vieții de lume) – la un Seidel carnavalescul vine pe varianta profanatoare, sadică, grotescă și reprimant-nepriimitoare, în care sacrul și cosmicul sînt crîmpoțite și violate ca să intre în telecomandă, în laboratorul de spital și în tigaia cu microunde. Păstorel chefuiește veșnic, pitoresc și cu haz inventiv, Seidel este un consumator scufundat în moartea seculară, baroc, calculat pe multi-niveluri și sadic jucăuș.

LITERATURĂ CARCERALĂ

Radu BRATEȘ

RADU BRATEȘ (pseudonimul literar al prof. Gheorghe I. Biriș) s-a născut în satul Ciufud (azi Izvoarele, cartier al Blajului), județul Alba, la 16 martie 1913, din părinți țărani Ioan și Ana.

Școala primară a făcut-o în satul natal (1919-1923), iar cursurile liceale la Liceul de băieți „Sf. Vasile cel Mare” din Blaj (1923-1930). Elev în clasa a VII-a, a fost președinte al Societății de lectură, cu vechi tradiții. Tot atunci își face debutul cu poezia *Toamna* publicată în revista blăjeană „Unirea poporului”, semnată Tîrnăvcanu.

În toamna anului 1930 s-a înscris la Universitatea „Regele Ferdinand” din Cluj, Facultatea de Litere și Filosofie (limba română și limba latină), frecventând cursurile profesorilor Gh. Bogdan Duică, Sextil Pușcariu, Nicolae Drăgan, Theodor Capidan, Theodor Naum. În iunie 1935 și-a luat Diploma de Licență în Limba română, Limba și literatura latină, cu mențiunea „cum laude”. În perioada studenției lucrează ca practicant la Muzeul limbii române din Cluj.

Ca student, Radu Brateș va frecventa cenaclul literar condus de Victor Papilian și va lua parte, alături de Pavel Dan, la unele din șezătorile „Astreii”. În această perioadă, publică în revistele „Abecedar” și „Pagini literare” de la Turda, „Gîndirea” și „Gînd românesc” de la Cluj, poezii, recenzii, note. De asemenea, a mai colaborat și la revista de lingvistică, filologie și istorie literară „Dacoromania” (condusă de Sextil Pușcariu). În acest timp a adoptat definitiv pseudonimul Radu Brateș. Poetul a fost, împreună cu prozatorul Pavel Dan și Nicolae Comșa, unul dintre întemeietorii revistei „Blajul” (1934).

Ca profesor al liceului „Sf. Vasile cel Mare” din Blaj, a predat româna și latina. Cîțiva ani a funcționat și ca director al Școlii de Arte și Meserii „Sf. Iosif” din localitate. Radu Brateș, pe lângă munca de catedră, a desfășurat o intensă și variată activitate literară și publicistică, colaborînd la toate publicațiile ce apăreau în acea vreme în orașul de la confluența Tîrnavelor („Unirea”, „Unirea poporului”, „Cultura creștină”, „Blajul”, „Calendarul de la Blaj”), precum și la alte reviste de prestigiu: „Transilvania”, „Convorbiri literare”, „Viața”, „Revista Fundațiilor Regale”, iar după 1944 la „Steaua”, „Gazeta literară”, „Luceafărul”, „Tribuna”, „Vatra”, „Unirea” (Alba Iulia).

Hirotonit preot greco-catolic (6 august 1940), el a suferit prigoana Bisericii Române Unite cu Roma, după anul

1948. Activitatea acestuia s-a coborît în catacombe ca să lumineze și să întărească sufletele, iar profesorii blăjeni și din alte localități au fost mutați din Blaj în locuri foarte îndepărtate, unde, despărțiți de familiile lor, și-au continuat activitatea profesională într-un penibil surghiun. Astfel, profesorul Gh. I. Biriș a fost detașat la Școala elementară mixtă, tip 7 clase, din comuna Rogojeni, județul Covurlui (pe atunci), „lîngă apa Prutului”, la granița României cu Uniunea Sovietică.

Cei aproape 2 ani, petrecuți la 700 km depărtare de soția Valentina, rămasă fără nici un mijloc de subzistență, și cei trei copii (Voichița, Barbu, Liana), au fost pentru poet zile și nopți de adîncă tristețe. Acolo, în singurătatea sufletului său, el i-au inspirat, pe lîngă scrisori pline de îngrijorare pentru familie, ciclul de poezii *Lîngă apa Prutului*, din prezentul caiet de versuri: *Scrise-n furtună*.

Revenind la Cluj prin detașare, la Institutul de Lingvistică, de la 1 octombrie 1949 pînă în august 1952, a fost redactor, șef de lucrări pentru întocmirea *Dicționarului limbii române* al Academiei R.S.R. Dar atmosferă acelor ani, impusă de regimul stalinist, a însemnat și pentru prof. Biriș, ca și pentru mulți alți intelectuali de seamă, momente deosebit de grele, adevărate zile de coșmar, care aveau să ducă la arestarea și trimiterea sa la Canal, în coloniile de muncă de la Cernavodă, Poarta Albă, Peninsula Valea-Neagră (Medgidia). De acolo erau expediate spre familie cărțile poștale, cu 8 rînduri, singurul semn al supraviețuirii lor, singura legătură între ei, și cei istoviți de muncă, umiliți și batjocoriți și familiile deznădăjduite de acasă.

Credința în Dumnezeu și fidelitatea față de Biserica Greco-Catolică l-au întărit și i-au dat putere să reziste. Mărturie despre suferința din „celula cu zăbrele”, gînduri despre frig și foame, dar și despre demnitatea ne-nfrîntă, au inspirat ciclul *Tristia*, al acestui caiet de versuri, din care răzbat dorul și iubirea pentru cei de-acasă, poeme „lucrate-n foc, din aurul simțirii”.

Pînă la sfîrșitul vieții (11 iulie 1973), a mai funcționat ca profesor de română la școlile generale din Hapria, Mihalț, Cistei (jud. Alba), iar ultimii 10 ani, la Liceul din Teiuș (jud. Alba), deci încă 25 de ani de navetă.

În cele ce urmează, publicăm cîteva din poeziile scrise de Radu Brateș în închisoare.

Nota biografică este redactată de familia Biriș

Lîngă apa Prutului

Lîngă apa Prutului,
Cale nu-i, cărare nu-i,
Numai mlaştină şi stuf,
Numai trudă şi năduf.

Vînturi vin din răsărit
Să dărîme ce-am clădit,
Vin arşiţe şi furtuni
Peste anii noştri buni.

Stăm la margine de ţară.
Urcă soarele, coboară;
Îl privim şi ne-nfioară,
Căci e numai foc şi pară.

Creşte seceta, se-ntinde,
Parcă-n braţe ar cuprinde
Lumea toată s-o sugrume
Să aducă altă lume.

Altă lume. Crudă lume!
Numai sînge, numai spume.
Plecăm capul sub teroare:
Plînsul doare, rîsul doare.

Îşi dezbracă ţara sînul
Să-mblînzească pe străinul,
Pe străinul, pe hainul,
Care-i rîvneşte puţinul.

Dar străinul nu se-ndură,
Cere fără de măsură
Ne tot fură şi ne fură,
Face gol în băătăură.

Ne mişcăm din loc în loc,
Oameni fără de noroc!
Anii vin şi se perînd,
Noi ne stingem suspinînd.

Vîntul

Vînturi vin din răsărituri,
Tulbură liniştea-n schituri,
Clatină munţii de piatră,
Scurmă pulberca din vatră.

Vor şi cerul să-l dărîme,
Să-l prefacă în fărîme.
Codrii gem, cîmpul se pleacă.
Ţara ni-e tot mai săracă.

Vremea vine, vremea trece.
Vîntul şuieră, petrece.
Noi ne-ascundem prin tufişuri,
Ne rugăm prin ascunzişuri:

– Doamne, tu toate le vezi,
De ce laşi vîntu-n livezi,
Ramurile să le-ndoaie,
De roade să le despoaie?

Doamne, tu toate le ştii,
De ce laşi vîntu-n cîmpii,
Lanurile să le culce,
Florile să le usuce?

Stăm uimiţi ca la-nceputuri,
Fără coifuri, fără scuturi,
Jelim leagăne pustii,
Case fără bucurii.

Tot mai aprigă-i furtuna.
Lungă-i ziua, lungă-i luna.
– Doamne, Doamne, fă un semn
De nădejde şi îndemn!

Pune stavili vîntului
De-a lungul pămîntului!
Limpezeşte zărilor
Peste toate ţările!

Arcuieşte curcubeu
Să străjuiască mereu
Munţii şi cîmpiile,
Omul şi stihile!

Va veni...

N-am mai scris de mult... de ce-aş mai scrie?
La ce-mi foloseşti tu, poezie?
Cînd în carne rana creşte, doare,
Se tîmăduieşte ea c-o floare?

Bate vîntul, vorbele le duce.
Ca Isus, noi sîngerăm pe cruce.
Iar în jur se-mbată şi rîd unii –
Şi la răstignire-au rîs nebunii.

Dar catapeteasma cînd s-a frînt,
Şi-au plecat privirile-n pămînt
Şi s-au risipit în patru vînturi...
Vremea aia vreau s-o prind în cînturi.

Şi din cînturi trîmbiţe să fac
Să vestească-n larguri, peste veac,
Sărbătoarea celor prigonîţi...
Va veni ea, nu vă îndoiiţi!

– Dar acci care-astăzi bat piroane?
– Despre asta nu spune-n Scripturi.
Dar veţi şti voi, Petre şi Ioane,
Şi cei mulţi din temniţi şi păduri...

Nopți în închisoare

Ziduri vechi de temniță sinistră.
Glasuri urcă parcă din caverne.
Scara cade umedă și tristă
Și prin gratii pulberea și-o cerne.

Înc-o noapte vine să adie
Peste inimi doruri și speranțe.
Bate-o toacă *stingerea* târzie,
Sună chei în ușa fără clanțe.

Robii dorm culcați pe rogojini;
Visul însă-i poartă-n țara mare:
Se ivesc în drumul lor grădini
Și păduri cu ape cîntătoare.

Și cîmpii și sate se ivesc
(Trec, sărmanii, mai grăbiți prin ele).
Cînd acasă seara poposesc,
Uită de celula cu zăbrele.

Și-n ogradă, sub salcîmul blînd,
Jalea se preschimbă-n veselie:
Saltă-n horă, praful vînturînd,
Ca la nuntă, după cununie.

... Visul piere. Zorile găsesc
Fețele lor palide și supte.
În celulă visele plutesc
Ca niște năfrâmi de nuntă rupte.

Moara dracilor

Concasoare – moara dracilor.
Limbajul deținuților

Numai glod și zloată
Pe-ntinderea toată.
Colo-n depărtare
Luna-ncet răsare
Din neguri, din mare...

Iar noi *coloniștii*,
Chinuții, triștii,
Încărcăm la piatră,
Descărcăm la piatră,
Concasorul latră.
Ceața tot mai deasă
Inima ne-apasă,
Sufletul ne-apasă.

Brigadierul strigă,
Pontatorul strigă...
Fantome tăcute,
Ne aplecăm iute,
Ne ridicăm iute,
Lucrăm pe-ntrecute.

Ca-n gură de iad
Bolovanii cad,
Se rostogolesc
Și scînteii țîșnesc.

Moara dracilor
Șuieră și latră
Măcinînd la piatră.

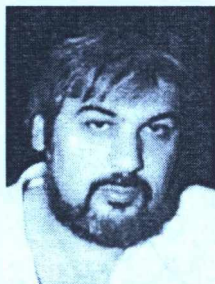
Noaptea-i lungă, lungă;
Nu se mai sfîrșește.
Oboseala crește,
Suferința crește,
Nu se mai sfîrșește.

Cînd zorile vin
Ne-adunăm tăcuți,
Cu obrazii supți.
Ostașii ne-ndeamnă
Pașii să-i grăbim.
Noi de-abia pășim
Ca spre țintirim...

Din urmă ne latră
Moara dracilor,
Măcinînd la piatră...

Scrisori

Doamne, cît am așteptat clipa asta de bucurie:
Au sosit scrisori, mi-au sosit și mie
Una de la soție și una de la fetiță.
Plîng pe rîndurile scrise cu peniță
De mîna copilei, nedeprinsă cu scrisul,
Eu umilitul și proscrisul
Pentru viața liberă de-afară!
E primăvară
Și caișii ard ca niște candelabre de floare!
Astăzi pentru deținuți e sărbătoare:
Cei de-acasă le-au trimis dragostea-n rînduri
De carte poștală... Pe gînduri,
Unii-și văd mama bătrînă
Purtîndu-și nepoții de mîna
Spre fîntîna cu cumpănă de lîngă drum. Alții
Se clatină de tristețe ca plopul, înalții,
De la iruga morii din sat.
E multă vreme de cînd au plecat,
Și toamnele și iernile le-au înclinat
Tulpina dreaptă și semeată.
Acum nu le mai rîde-n față nici o dimineață
Cu soare auriu, nici o amiază.
Veselia a murit de mult, numai durerea, mai trează
Aici la Canal,
Le sapă în inimă ca apa-ntr-un mal...

Liviu GEORGESCU

BÎNȚUIT

Homer a povestit de marile bătălii și peregrinări,
 morțile muritorilor și zeilor muritori,
 destinele schimbătoare și neschimbătoare,
 frumusețe, iubire și lașitate, înșelăciune și eroism.
 Lina de Aur, căutarea, drumul.
 Omul e bîntuit de imensitatea eternității.
 Nu-i pasă de cenușa din oase care se va spulbera
 în vînturile pusticii.
 Își pune întrebări usturătoare:
 Vor avea ecou faptele noastre?
 Vor dăinui numele noastre urechii necunoscutului?
 Se va întreba el cine am fost, cît de triumfător
 ne-am luptat, cît de înfricoșător am iubit?

M-AM DESPRINS

M-am desprins de voi, obiecte reci. Ați rămas în urmă,
 în umbra ce vă răcorea lîngă zidul părăsit
 pe care n-am mai simțit-o cu palmele mele sfîșiate
 și flămînde
 la picioarele pălămidelor jupuite, cu tot roșul vărsat
 în rădăcinile arborilor
 pînă cînd culoarea clocotitoare exploda umedă
 în cerul aprins
 de țiglele caselor trîmbițînd în apus.

Dar eu nu le-am mai auzit metalul răsunător, urechea
 la pîndă
 dispăruse în hîrlogul ei.
 Am închis ochii și ați dispărut, trandafiri luminoși,
 am retras mîna și ați amuțit, cactuși zeloși,
 fațade de brumă
 retrase pe figurile întunecate, stinse ca argintul viu
 în auz.

Simțeam cum lumea moare cu oamenii în paturile lor
 numerotate,
 unul și încă unul, la infinit, numerele se derulau
 în creier
 undeva în memorie, în afara mea, a celui de-acum,
 eu cu nesfîrșitele trupuri aliniate în bătaia gloanțelor
 pe un cîmp
 de luptă, departe, la capătul simțurilor, la capătul
 ideilor, la capătul timpului.

Și ficcărui le presimțeam moartea cu nările mele,
 dar nu le mai gîndeam, ci le simțeam moartea
 cu moartea mea
 retrasă odată cu lumea în criptele nărilor mele.

MAGIE

Sentimentele nasc cuvinte
 pe zăpada rece le leapădă,
 pe plaja pustie,
 în firul de apă,
 în clocotul soarelui.

Zborul se golește într-o perlă
 într-o scoică ascunsă
 și de acolo se naște un cîntec
 tulburător.

Plajele din pîntecul reptilelor dispărute
 gîndesc la noi,
 gîndesc cu fire de nisip, cu nașteri gîndesc
 și comete de gînduri.

În amurg cuvintele fierb în scorburile de copac
 și sunetele prin grotle flautului își îngroașă ecoul,
 sentimentele făptuiesc jupuirea mielului
 și vorbirea începe să semene cu noi.

SACRALIZARE

Nodurile văzduhului se îngroașă - investitura,
 împărtășania, sigiliul, veghează dealurile
 pe care coboară și urcă propriile răni.
 Glodul norilor străfulgerați,
 aripă bătînd în ugerul de sticlă
 prin care cerul ne hrănește cu viziuni.
 Porturi și lagune. Scorțișoară și vise -
 umbre-ale sufletului călătorind spre fulger.
 Și dincolo se crapă o voce și cuvintele
 migrează în tunet pe ape.
 Cerurile se sparg cu tășuri străluminate,
 fantastice foale îngroașă focul în numere sacre.

NOSTALGIE

Cînd deschid ochii în desimile vaste
 peste ieroglifice ne-nțelese
 ca florile de tci presate
 între coperțile vechi de carte
 o întindere albă
 o turlă iubind
 dimineți de brocat
 o masă cu tacîmuri de argint
 vînatul adulmecat
 în haine de gală
 amurgul roșu
 care nu vrea să mai moară

Viorica RĂDUȚĂ

fereastra se uită la drum

e mama din mușcatele roșii
cu locul casei în locul cireșului în locul
din care nu se privește se moare

tu stai cu spatele nu auzi vîntul
cu glonte în el glonte îngrapat
în florile roșii

odată cu tata lîngă tatăl tău

locul mamei în locul drumului
face un braț
tatăl meu tatăl tău se oprese

poate vîntul

singură ploaia

în dreptul geamului stă mama
face un gînd

mă învelea cu pielea ei

mereu credeam că e vis

acum trage pielea deasupra
dar acum este ploaie

și pielea cuprinde pămîntul
ca pe o stradă
merge cu ceața în ea și nu
nu e ceață

e mama care sapă în ploi

brațele o țin să curgă deasupra
sîntem eu și fratele meu Ion Pavel
altădată un gînd

înțepenește gîndul

în pielea uscată

mă ridic să-i spun visul
de început de sfîrșit

plopii sau calea ferată

frunzele au căzut
ieri mama le vede așa

omul întins de ploaie pe cîmp
duminică e trup

cum stă vremea și scade

în dreptul nucului mama își pune degete

pe lumea asta se ține de gînd

altă zi

stă în privire

ca și cum mai vede odată strada

numai privirea e din zori
pînă-n amurg nu mai e

mama se întoarce să întrebe vîntul
ochii ei nu se uită acolo

ce faci!? spune împăturind curtea
și ploaia din peretele de nord și golul
de la poartă la dimineața din spatele casei

abia atunci ia privirea cu ea

vîntul prinde geamul subțire

mama așteaptă în loc de stradă

e ziua îmi spune
o văd cum se înfășoară

mama pune vîntul în mîna dreaptă

Christian W. Schenk

LA CINE SĂ MĂ ROG...

La cine să mă rog cînd vine Muza
Învăluindu-mi creierul cu spuza
De îndoieli, nimicuri și poeme
Ba dîndu-mi palme chiar din vreme-n vreme?

Hirtia mi s-a rupt sub coate
Ștergînd din ce n-am scris mai toate,
Și după toate grelele confuzii
Creionul mi l-am rupt de frica muzii.

Sînt indignat de ce îmi spun confrății
De dincolo de Styx în conversații
Purtate între paginile pline
Serise cu aurul flăcării meschine.

Nici ei nu-mi înțeleg prostia
Ce-am scos-o pe-ndelete din cutia
Învăluită-n pînză de angora
De muza mea ce-mi spuse că-i Pandora.

De-aș fi știut cine-i acea femeie
N-aș fi tînjit după a muzii cheie
Și astfel traiul liniștit
Nu doar cu „rite“ l-aș fi absolvit.

Dar fiind așa mă-ntreb ca un milog:
La cine Doamne pot să mă mai rog
Cînd am făcut aștepta de pripas
Din care nici o iotă n-a rămas?

Sterian VICOL

Dansul

Cum levitam pe pîrîu, după ploaie,
printre tulpinile frînte de cucută,
ca un schior rătăcit în amurg,
deja îi auzeam sîngele ei tînăr,
înlănțuit de fantasma dansului –

Acolo, în tăietura Rîpii Zbancului,
unde se-aruncase dom' Minante, învățătorul,
rostogolindu-se de pe cărarea șerpuită,
răsăreau capurile blonde ale fetițelor
din Sîmpenu, violate de Alistir, văcarul
satului Tuțcani, în miezul toamnei –
Printre ele, dansa goală, numai
cu ierburi descoperită, Maria,
cea care mă ademenea în copilărie...

În cumpăna nopții, însăși tăcerea
ondula silueta sălciei gravide
de roiul de albine, mort' înainte
de a-i suga miera, pașii ei înșiși
modelau lutul din Rîpa Zbancului,
amestecîndu-se cu ghindele negre,
cu sfîrcurile țățelor virgine
văzute doar de ochiul izvorului
luminat de stelele legănate în somn!

Pierdută-n dans, Maria scria
cu piciorul dezgolit de ierburi,
desenînd pe fața apei hieroglifa
geamănă cu unduirea șarpelui
atîrnînd de coapsele-i subțiri
ca o prelungire a strigătului mut
care nu atinge niciodată
literele acestui dans
văzut doar de stele în Rîpa Zbancului!

Chiar

Chiar dacă te saturei cu aripi
de albatros, nu poți trece marca!

Transparența

Mai aproape de moarte,
țărîna pare un cîntec transparent
legat cu lăntșorul de aur

îngropat și el în Rîpa Zbancului
din ținutul fermecat al copilăriei!

Acolo, între valurile de cucută,
copiii alergau goi la gura izvorului
în timp ce fetele mari pipăiau,
mirîndu-se, înțîia scurgere
a sîngelui pe verdele arcuit –

Acoperă-mă cu tine – strigai,
flacăra din fluture o atîngi
mai înțîi cu irisul meu,
fără a ținui lumina, cu mine
pe mine învinge-mă!
Mai aproape de moarte
țărîna pare un cîntec transparent!

Lama de cuțit

Cînd merge în amurg, la biserică,
copilandra, rătăcind centura tîrgului,
mai mult sare ca pe-o lamă de cuțit,
și spicele grîului o trag de funia ploii –

Nimeni nu știe că eu privesc prin ea
ceea ce nu voi vedea niciodată;
la miezul nopții copilul de țăță
strobește cu lapte pereții de-acasă –

Pe lama de cuțit care-a tăiat mielul
la Paști, nici aripa îngerului
n-are vreo șansă, el văruiind
cu sîngele lui, cărarea din icoană!

Scriere nevăzută

În sînge de taur – îmi spuneai –
degetele mele pipăiau scrierea încă
nevăzută, direct pe nisipul
foșnind subțire, pe glezna mea subțire –

Fiecare deget semăna aura umbrei
ruptă din amurg, cînd cuțitașul
meu din copilărie l-am, înfipt
într-o ramură verde ca-ntr-o
mierlă adormită în cîntec –

Și-a venit ea – îmi spuneai –
ca dintr-o acoladă neagră,
strada o purta în sînge, cu
sexul ca o ureche tăiată
jurînd că nu mai vinde icoane!

Nisipul, foșnind subțire,
pe glezna ei subțire,
sugea sîngele de taur
ca pe o scriere încă nevăzută!

CARTEA NOMAZILOR SUBTERANI (fragment de roman)

Val BUTNARU

Extaz și agonie la ASOS

În pofida bunei organizări și a măsurilor drastice de precauție, lansarea romanului la Asociația Scriitorilor (ASOS) s-a produs, totuși, cu scandal. De fapt, n-ar fi fost niciun scandal dacă forțele de ordine instruite de colonelul Tutovici nu l-ar fi scăpat în scenă pe prozatorul Librescu. „N-ar fi fost”, asta e convingerea fermă a lui Platon.

Totul începu cât se poate de firesc și de bine. Și de astă dată, în lipsa cronică a președintelui ASOS, aflat la Chyombin pentru un schimb de experiență, adunarea a fost deschisă de criticul literar Buha.

Sala plină cu elevi și pedagogi, aduși cu autobuzele la ordinul consilierului Otilia Urițescu, îl asculta cu sufletul la gură. Distinsul critic a făcut o ochire retrospectivă a literaturii moderne. Copiii și mentorii lor prezenți în sală au fost plăcut surprinși să afle că din sânul poporului au apărut scriitori care descriu, prima oară, realitatea din Republică corect și că din această categorie de creatori, face parte și romancierul Platon Kimir. Criticul literar Buha căuta, și găsea, doar cuvinte de laudă la adresa romanului „Republica cu îngeri”, subliniind ideea că bunătatea ce izvorăște din paginile cărții constituie punctul forte al lucrării și că nici un autor autohton nu a mai abordat cu atâta curaj o temă atât de dificilă. Criticul Buha s-a abținut să spună în ce a constatat curajul autorului și dificultatea temei și bine făcu. Asistența îi înțelese aluziile, intuind în tăcerile lui semnificative trimiteri clare la caracterul intim și tainic al actului de creație ce nu poate fi demonstrat precum o amărâtă de ecuație matematică sau altă teorie inventată de oamenii de știință.

În timp ce sala îl ovaționa pe exeget, în scenă își făcu apariția rondelista Cleopatra Kapa, care, sufocată de emoții, avu și ea numai cuvinte de laudă la adresa romanului și a cunoscutului autor. La un moment dat, Cleopatrei Kapa i se păru că discursul ei nu e suficient de convingător și că ar avea o notă prea academică și hotărî să recurgă la o comparație plastică:

– Cartea lui Palton... a lui Platon, adică, se corectă ea imediat, așa îi spunem noi în glumă colegului nostru – Palton... ca să vezi... cartea lui Platon este ca o... Cum să vă spun ca să mă înțelegeți? E atât de profundă, atât de imensă și adevărată, încât uneori mă gândesc că noi nici nu merităm s-o citim!

Trăgând aer în piept, rondelista continuă:

– Dați-mi voie să-l parafralez pe poetul Eminescu și să vă spun că nu credeam să învăț a citi vreodată...

În sală se auzi un chicotit de copil inconștient și ire-sponsabil.

– A citi vreodată acest roman - asta am avut în vedere, preciză Cleopatra. Și, cum vă spunem, noi nici nu merităm să-l citim, lucru pe care, cu personal, l-am și făcut.

Rondelista făcu o pauză teatrală și simțind că suspansul atinse punctul culminant, încheie patetic:

– Dar având cea mai mare încredere în aprecierile făcute de maestrul Buha, am să mai încerc o dată.

Cleopatra Kapa părăsi scena, lăsând în urma ei o trenă plină de mister: oare cu ce se vor solda viitoarele eforturi intelectuale ale rondelistei? Dar ce să-i faci, așa-i șade bine unui poet: să inspire metafore și să expire mister, la fel ca masa de banchet de la restaurantul ASOS, care devenea din ce în ce mai greu de ignorat.

Următorul în scenă apăru Vincent Abu, cunoscutul compozitor și, totodată și critic muzical. El fu cât se poate de concis. Mai întâi făcu o scurtă, dar efervescentă pledoarie în favoarea creației prietenului său Cezar Doba.

– Am mai văzut cântăreți pe lumea asta, dar ca Cezar nu cred să fie altul!

Apoi ținu să mulțumească conducerii ASOS pentru desemnarea sa repetată în calitate de președinte al juriului „Cartea anului viitor” și își exprimă convingerea că romanul care se lansează are toate șansele să iasă învingător în concursul cu participarea anonimă din acest an, așa cum bine a observat acest lucru cât se

poate de evident și criticul literar Buha!

Copiii și mentorii lor se pregăteau deja să aplaude discursul lui Vincent care-i incitase peste măsură, când și-a făcut apariția, imprevizibilă și fatală, prozatorul George Librescu. Cu părul vâlvoi și cu nodul la cravată legat strâmb, Librescu se repezi la microfon tipând cât îl ținea gura:

– Fals! Totul e fals! Palton n-are talent! El nu e în stare să scrie o compunere de elev dintr-a cincina, dar se gurguțează la roman!

Copiii întâmpinară cuvintele prozatorului cu o anumită neîncredere. Să fie oare adevărat? Chiar să nu poată Platon Kimir scrie o simplă compunere? Nici reprezentanții forțelor de ordine care-l scăpaseră printre degete pe Librescu nu i-au dat crezare. Păcat! De-ar fi știut cât de tare se înșelau! Librescu spune întotdeauna adevărul! Chiar dacă nici el nu citise romanul lui Kimir, precum nu citise cărțile și altor colegi, acest amănunt nu-l împiedica să spună adevărul și să nu menajeze pe nimeni!

George Librescu ar fi debitat încă mult timp discursul său incediar, blamând în persona lui Platon și conducerea ASOS, dacă Kimir nu făcea semne disperate regizorului de sunete să închidă microfonul. Dar pentru că acesta era c-am surd de-o ureche, reacționează cu întârziere, și copiii auură fericita și rara ocazie să afle și alte detalii interesante din biografia grafomanului, alias autorul romanului „Republica cu îngeri”.

Indispus de finalul pe care nu-l prevăzuse, Platon își făcu datoria până la capăt și-i invită pe vorbitori, dar și pe alți câțiva scriitori care descriau și ei corect viața poporului, la banchetul sponsorizat de soțul Otiliei Urițescu, un om cu inima mare, care reușise de unul singur, și nu cu pile, așa cum bârfeau gurile rele, să pună pe picioare o afacere înfloritoare cu automobilele de export. Și chiar dacă Președintele nu dăduse nici o indicație, toate instituțiile de stat s-au grăbit să se numere printre clienții săi permanenți.

Banchetul începu imediat, fără ca invitații să mai aștepte tradiționalul discurs al autorului în care să mulțumească vorbitorilor pentru aprecierile înalte și observațiile constructive. Îmbulziți în micul restaurant al ASOS și călcându-se pe picioare, scriitorii se grupară selectiv în colectivități compacte de câte doi-trei membri. Stând în picioare și ciocnind băutura în paharele de plastic, ei discutau aprins despre creșterea prețurilor la benzină, despre nesimțirea consoartelor, despre onorariile mici și multe alte chestiuni legate nemijlocit de lansarea cărții. Domnea o atmosferă cul-

turală efervescentă.

– Palton, nu te supăra, am făcut-o cu dragoste, să știi, auzi Platon vocea lui George care, din nou, scăpând printre degetele de fier ale organelor, își turna un pahar de țarie.

Cuprinzându-l de umeri, George îi propuse să se împace și să uite micul incident din scenă și, incredibil, sinceritatea colegului chiar îl cuceri definitiv pe Kimir. Stând față în față, cu mâna dreaptă îndoită de la cot și ridicată la nivelul bărbiei, băură, ofițerește, împreună primul pahar.

Cleopatra Kapa se apropie de ei, și, dojenindu-l cochet pe Librescu pentru actul de huliganism literar comis în scenă, îi propuse să mai bea și cu ea un pahar. O doamnă, o rondelistă în special, nu poate fi tratată cu refuz și scriitorii mai băură câte-un pahar. După ce mai serviră două-trei rânduri, Platon fu cuprins de un acces de sinceritate și lipindu-și fruntea de pleata răvășită a lui Librescu, prinse a i se destăinui:

– Crezi tu că nu știu că nu am talent? Știu, George, știu... Dar ce să fac dacă nu am fost născut pentru altceva? Mă pricep la toate câte puțin. Pot dansa, dar nu am simțul tactului. Pot cânta, dar n-am nici voce, nici auz.

– Păi, dar ăla... Bethoven... n-a fost mai breaz! Îl consolă prozatorul.

– Pot vorbi în spaniolă, dar nu știu decât vreo sută de cuvinte.

– Aici îți dau dreptate. Dar nu te întrista, fiindcă nici cu chineza nu stai mai bine, spuse George după ce mai băuse un rând.

– Pot scrie, dar...

– Nu exagera, Paltoane! Îl consolă din nou Libre. Chiar crezi că ești unicul?

În timp ce conversau, simțiră un fâlfâit de aripi și auziră o voce catifelată.

– Platon, știi de ce nu e bun romanul tău?

Kimir întoarse capul și-l văzu pe Călugăru.

După tragedia ce i se întâmplase în copilărie, eveniment despre care nimeni nu știa mare lucru, acest personaj rămase cu mâinile retezate din umeri și cu picioarele amputate aproape de la bazin, semănând cu un fel de trunchi, cu un dulăpior, cu un penal vorbitor băgat într-o husă. După ani buni de la nenorocire, dulăpiorul cu cap se aciuase, potrivit unora, în peștera Cueva del Indio din pădurile Gaoligongului, ducând o viață de pustnic, motiv pentru care toată lumea îi spunca Călugăru. Alții afirmau că, de frica represaliilor întreprinse cu mulți ani în urmă de trupele guver-

namentale, el s-a autoexilat într-un sătuc din India, și nu în Cuevo del Indio, de unde urmărea cu atenție viața din Republică și chiar făcea, uneori, vizite neașteptate în locuri alese anume și cu un scop știut numai de el. Mai erau și dintre acci care îl considerau un adevărat guru, dar lui îi plăcea să repete că este un simplu călugăr și își făcea aparițiile în lume într-un mod cât se poate de spectaculos: se deplasa zburând culcat pe spatele unui Păun. Scriitorul Kimir, însă, făcea parte din categoria scepticilor și le dădea dreptate celor care susțineau că era vorba de o simplă operație chirurgicală și că medicii i-au amputat mâinile și picioarele ca să-i salveze viața.

– De ce nu e bun? întrebă Platon.

Călugăru nu se grăbi cu răspunsul. Așteptă ca Păun să ia cu aripa o măslină dintr-o farfurie și să i-o pună în gură. O mestecă îndelung, după care înghiți sâmburele.

– Titlul poate să rămână, dacă ți se pare că e comercial, chiar dacă, ai comis o cacofonie gravă, începu Călugăru. În rest, totul e meșteșug, nimic nu e adevărat. Și nu fiindcă falsifici realitatea, așa cum ți-a spus azi Librescu; nu fiindcă în jurul nostru nu trăiesc alți oameni. Nu. Problema stă chiar în ingeri. Nu ești primul care e tentat să scrie despre ei. Ți se pare că oamenii sunt buni și fără cusur și ți-ai băgat în cap ideea că îi poți asemui cu ingerii. Dar de ce crezi că ingerii sunt niște păpuși baroce, cu ochii migdalați și fără riduri pe frunte? De fapt, totul e mult mai complicat: ingerii sunt plini de contradicții greu de definit și, deci, ei nu pot să-î învețe minte pe oameni. Apropo, ai observat că ingerii nu încearcă să-î învețe minte pe cei mai buni decât ei? Ei au de spus ceva doar celor păcătoși. De fapt, ingerii au fost trimiși să ne transmită următorul mesaj simplu: nu ne deosebim de ei și nu avem motivație pentru a ne schimba. Suntem cum suntem, nu putem fi judecați după expresia trupească. Oamenii sunt datori să facă un singur lucru: să-și respecte obârșia, să se lecuiască de amnezie, reabilitând astfel pe ingeri care numai la memorie nu le stă gândul. Să ții minte, Platon – dorința luminoasă de a deveni inger are ceva întunecos, știu ce vorbesc. Un pas, oricât de mic, călcat strâmb pe drumul perfecțiunii, te poate arunca în hăul fără fund al nesufleteșeniei. Este adevărat, însă, și altceva: orice pornire pe drumul eșecului este provocată de luminița eternă de la capătul tuncului. Ingerii sunt aproape perfecți, dar imateriali, pe când oamenii, trăind tragedii înspăimântătoare, tind spre perfecțiunea vie. Cine e mai inger în acest

caz? Înțelegi ce vreau să spun?

La drept vorbind, Platon nu înțelese nimic. Cine e viu și cine e mort? De unde apăruse luminița de la capătul tuncului? Și pe urmă, ce înseamnă cuvântul „nesufleteșenie”? De ce Călugăru inventează mereu cuvinte ciudate?

– Iată de ce romanul tău ar fi trebuit să se numească „Republica cu oameni”, dar atunci nu numai conținutul, dar și titlul ar fi de tot rahatul, Doamne, iartă-mă... De fapt... cine știe? Republici cu oameni nu prea găsești în ziua de azi.

Platon schimbă priviri nedumerite cu Librescu, dar nu apucă să răspundă, căci îl auzi pe Călugăru poruncind: „Hai, Păun!” și pasărea colorată își adună penele, cuprinzându-l ocrotitor pe pasagerul său, culcat pe spate, cu fața în sus.

– De ce călătorești doar cu Păunul? întrebă Platon, neștiind cum să continue discuția. Se vorbește că ai și alte pășări.

– Ai dreptate, am și alte pășări. Dar Păun... Fiindcă e plin de ochi, ca și heruvimii... Dacă tot ai scris despre ingeri...

Sfârșitul frazei se pierdu undeva sus, sub plafon, fiindcă Păun se ridică de-asupra meselor și zbură pe fereastră, legănând trunchiul Călugărului, ca pe un prunc într-un leagăn.

– Aiurează, săracul, îl compătimi Librescu pe Călugăru și propuse să mai închine un pahar în sănătatea nefericitului pustnic.

Mai băură un pahar și Platon reluă firul povestirii întrerupte de Călugăru.

– Știi, George, ce-aș vrea să fac eu cu adevărat în viața asta? Să devin antrenor de fotbal! Nu te uita așa, știu ce vorbesc. Eu posed un secret pe care nu-l știe nimeni. Ași începe cu introducerea lecturilor obligatorii pentru fotbaliști, ei trebuie să deprindă cititul și chiar și scrisul... De ce nu? Dacă reușești să-î faci pe fotbaliști să gândească pe teren, ai o echipă de campioni! Și al doilea lucru: să-î înveți să paseze din prima.

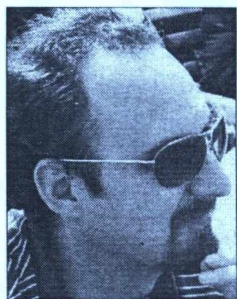
– Din prima?

– Întocmai.

– Ce înseamnă din prima?

– Dintr-o singură atingere. Din una singură, înțelegi? Asta e șmecheria!

– Măi, Platon, ești un tip de treabă, spuse Librescu cu capul scăpătat pe masă, dar nu încerca să salvezi omenirea! După ce ai s-o salvezi, ea te va declara nebun, adăugă el și adormi.

ÎNGERUL A IUBIT-O...

Călin CIOBOTARI

Cameliei

Îngerul o cunoștea de când ea era mică și îi ajungea pînă ceva mai sus de glezna-i zdrelită de rugăciunile de dinainte de a fi înger. O privea înțelegător făcînd pipi la olița de noapte, o urmărea jucîndu-se cu păpușile și își trecea uneori aripa pe deasupra ochilor de plastic, așa încît ei să pară însuflețiți, iar fetița să creadă în joc pentru tot restul vieții. Și își smulgea penele ca să-și domolească nesmerita vanitate atunci cînd ea, îngenunchată diafan, rostea ruga pentru el: *Înger, îngerașul meu...*

Numai el știa, vai, de cîte ori nu se făcuse una cu asfaltul pentru ca ea, zvăpăiata și neastîmpărata, să cadă pe moale, numai el știa, vai, ce dureri ancestrale avusese cînd ea, într-o furie copilărească, îi replicase bunicii că îngerii nu există, numai el știa cum își petrecea nopțile desenînd în culori luminoase visele fetiței și mînjindu-se din cap pînă în picioare cu vopsele încă neinventate, numai el știa de diminețile acelea în care se retrăgea epuizat după luptele cu coșmarurile ce dădeau rotocoale somnului ei, numai el știa ce riscase cînd moartea venise după copilă, într-o noapte fără lună și cu febră, iar el, cum s-a scris Undeva, își cam depășise atribuțiile, încălcînd legile vieții și ale morții. Dar fusese iertat, așa cum, la urma urmei, mai toate le sunt iertate deopotrivă muritorilor și nemuritorilor.

Sub ochii îngerului fetița s-a făcut fecioară, codană frumoasă, surîzătoare, cu vocea ca un filfît de aripi. Iar înaripatei ființe i se îmbujorau penele cînd, seara, copila se dezbrăca să se culce, și un fior de neliniște venea de foarte departe să se cuibărească în privirea sa tot mai melancolică, tot mai atinsă de lutul însuflețit de alături. Mai întîi păzitorul s-a speriat nespun, pentru că înger tînăr fiind nu știa despre iubire decît din auzite, decît din cele ce vorbeau, pe la

colțuri de rai, îngerii cu mai multa experiență într-ale omenescului. Își amintea doar cu cîtă tristețe priveau cu toții la cei ce ajungeau acolo sus pentru ca muris-eră din dragoste...

Și era trist, pentru că îngerul chiar nu credea că mai exista vreo alta iubire decît cea de Dumnezeu, și nu înțelegea ce însemna aleanul acela mistuitor, și nu înțelegea de ce ofta atît de des și atît de tare încît rîndunelele de pe sîrma de telegraf își luau zborul de neauzitele decît de ele vibrații ale aerului. Începuse să-și petreacă nopțile numărînd stelele, obicei omenesc și sortit zădărniceii, pentru că de fiecare data stelele ies altfel la numărătoare, plus că mai și cad, dînd peste cap socotelile. Tîrziu, spre dimineață, se întindea în hamacul vreunui vis al fecioarei, lăsînd respirația ei să-i înfioreze penajul așa cum un vînt de primăvară instigă la freamăt firele de iarbă. Iar cînd, într-un final, simțind că nu mai face față nemiloaselor nostalgii, îngerul ceru răspunsuri de Sus, află din tăcere și din păcate că pentru asemenea întrebări nu există răspunsuri. Nici pentru înger, nici pentru oameni.

Îndrăgostit fiind pînă peste aură, păzitorul își neglija de la o vreme atribuțiile de serviciu. Așa se face că, nepăzită, fata căzu într-o după-amiază de decembrie în erezia unui gînd de dragoste pentru un băiat, iar cînd îngerului îi ajunseră la urechi fiorurile din fruntea ei albă, era deja prea tîrziu. Și nu știa prea bine dacă supărarea aceea ciudată ce îl potopea era sau nu în fișa postului său, pentru că, așa cum nu știa ce este iubirea, purtătorul de aripi nu știa multe nici despre gelozie.

În aceeași zi, își luă inima în dinți, iar inima sa i se păru că are gust de stea căzătoare. Se apropie mai mult decît de obicei de copilă, mîngîie aura sîdefie de pe creștetul ei pe care doar el o vedea, și îi spuse sim-

plu ceva ce nici el nu înțelegea ce înseamnă. „Te iubesc!”, așa se pomeni că îi șoptește. Niște bolți se cutremurară, arca lui Noe dădu să iasă din nou spre lume din porturile cerești, Sfântul Petru mai că scăpă cheile raiului și ale iadului peste omenire, iar diavolul puse la recc (sau la foc) șampania unei nesperate victorii. Numai Dumnezeu, dintr-un ungher de eternitate, nu zicea nimic...

Fecioara nu l-a auzit pe înger, pentru că oamenilor nu li-i dat să audă îngerii. Doar că a simțit mirosul fulgerător de magnolie împodobită cu rouă, mirosul acela neobișnuit ce-i împresura pentru întâia oară odaia. Și-a dus palmele pe obraji, pentru că îi ardeau, iar palmele parcă nu erau ale ei, și miroseau amețitor a busuioc și a cer.

Zi de zi, apoi, îngerul devaliza grădinile edenice de flori ale căror semințe nu atinseseră niciodată pământul, și pava cu ele visele ei diurne, rostogolite pe depărtări; noapte de noapte îi prindea luceferi prin bucle, și atunci visele ei nocturne deveneau fosforescente și prelungi, ca niște patrii ale infinitului cu ieșire spre fericire. Îngerul a iubit-o, așteptând înfricoșat, în fiecare așchie de clipă, ca legiunile cerești să coboare și să-l pedepsească. Dar legiunile rămâneau în înalțuri, pentru că Dumnezeu, iată, Dumnezeu tăcea.

Îngerul a iubit-o mereu, atât de intens încât tot raiul și tot zborul păreau că se mutaseră în ochii ei, atât de înalt a iubit-o încât toate lucrurile lumii se făceau mărunțișuri când își trecea ca destinul pe lângă ele. Îngerul a iubit-o și când ea a l-a trădat pentru un sărut cu iz de lut și dulceață, îngerul a iubit-o în noaptea nunții, când a zărit-o în brațe acoperite de păr nu de pene, îngerul și nu altcineva i-a sărutat pe furiș vînătăile când aceleași brațe se întorceau dinspre iubire spre ură, îngerul, vai, a bătut obrazul îngerului celui alt pentru toate suferințele și lacrimile ei, îngerul a suspinat atât de tare când ea era în chinurile facerii, încât toate celelalte nașteri ale lumii au

încremenit pentru o clipita, îngerul i-a iubit apoi ridurile, cearcănele tot mai târzii, îngerul i-a iubit părul tot mai cărunt, îngerul s-a înșurubat în bastonul ei, și atunci ea nu de baston se sprijinea, ci de înger, îngerul i-a suflat peste rănile bolii pentru ca durerea să nu depășească limitele omenescului, îngerul a ținut-o de mână când ochii ei s-au închis pentru totdeauna, iar încăperea s-a umplut din nou de mirosul acela înnebunitor de magnolie și de busuioc. Îngerul a ridicat apoi aripa în semn de rămas bun către sufletul ce pleca în înălțimi, iar sufletul, zărindu-l pentru întâia dată pe înger, i s-a părut că-l recunoaște de undeva și că seamănă cu orizontul pe care se odihneau privirile de altădată.

Îngerul păzește acum pe altcineva, un băiețel blond care va ajunge cosmonaut într-o bună zi, căci prea are toate planetele aliniate în suris și prea mult albastru i se freacă în porturile privirii. Este la fel de devotat ca orice alt înger păzitor, doar că la răstimpuri, mai ales când se face foarte târziu, plutește visător peste un anume mormînt, atingînd în planșile-i neomenești și nepăsărești, cu aripa, vîrfurile firelor de iarbă și literele numelui ei. Și atunci, peste întreaga lume, peste oceane, peste deșerturi, peste munți și peste inimile muritoare, se lasă pentru cîteva clipe un nemaipomenit miros de magnolie și de busuioc...

GENERALUL-GUARD

Vasile IANCU

Venise la țară să repare gardul și să cîrpească acoperișul casei unde se ivise pe lume, pe lutul din Cotîrbași. Cu o Volgă neagră venise. Mașina, greoaie, puternică, impunătoare mașina asta sovietică, pe măsura gradului proprietarului, făcea față noroaielor, în caz că s-ar fi pornit ploile dese, înspumate, de primăvară. Satul era ascuns între dealuri cu maluri prăbușite, sterpe, galbene-roșcate, puteai foarte bine să filmezi aici un *western* –, maluri unite la bază de un pîrîu ce dădea mereu pe-afară, cînd ploua cu gălcata. Nimeni, niciodată nu așternuse o căruță de prundiș pe drumeagul ce străbătea cătunul de la nord la sud. Noroaie pînă la genunchi, în primăverile și toamnele pluvioase, praf pînă la glezne, în verile aprinse, iar pe vîntoase, colbul se unca cu cerul. Cel mai frumos era pe timpul iernilor cu mult omăt. Albul sticlos cruța ochiul de urîțenii. Gospodăriile, și-așa, precare, de pe malurile apei – altminteri, în veri secetoase, pîrîul îl puteai sări printr-un salt ușor –, se înfundau în gloduri galbene, de nu știai care-i una și care-i alta dintre case. Dar oamenii din Cotîrbași nu se clinteau; stăteau pe loc.

La început, cînd l-au văzut consătenii pe tînărul ofițer, și încă de Securitate – revenise în sat numai după ce i se pusese steluțele de căpitan pe epoleții albaștri și își cumpărase mașină, un *Moskvici* siniliu, în armonie cu petlițele și epoleții –, cînd l-au zărit, erau convinși că feciorul lui Ghiță Purcel îi va pune în mișcare, cu puterea lui, pe tovarășii de la regiune, de la raion, ca să le repare drumurile, să le facă un pod de beton peste pîrîul năbădăios, să nu-l mai ia puhoaiete. Și mai sperau, tare sperau, mai cu seamă bărbații, de la flăcău la ghiuful sprijinit în cîrjă, la o crîșmă mai bună, să nu se mai bată fund în fund cu toate babele care vin să cumpere din nenorocita aia de dugheană gaz lampant, papuci din cauciuc, pînzeturi muncitorești, sare și fitil de lampă, ba, să aibă grijă să nu le spargă și ouăle din traiste, aduse la schimb de marfă. Că, de unde bani la țărânci? Ele

aveau ceva ouă, ceva fasole, sămînță de cîneapă, nuci, fulgi de pasăre, cînd și cînd, cîte o găină. Marfă pe marfă. Gestionarului îi convenea, cu babele astea își făcea planul la achiziții, obligatorii, altfel, Manole Perju trecea din nou la sapă. Degeaba fusese el, cîndva, la Frontul Plugarilor, acum, îți trebuia vechime în partid, cu carnet roșu în buzunar, cu ceva funcție în organizație. Nu s-a întîmplat nimic din direcția securistului. Deși, gradele îi tot creșteau, o dată cu trecerea anilor și cu numărul de misiuni întru apărarea țării de dușmani, din afară, dar, mai ales, din interior, îi sporeau gradele o dată cu apărarea strașnică a primului bărbat al patriei. După ce s-a ițit zvonul că Nelu al lui Ghiță Purcel are un rol de bază în paza comandantului suprem, comentatorii politici din Cotîrbași au ajuns la concluzia că, gata, colonelul nu dă două parale pe ei și îi va privi din avion. Vigilența de oțel îi fusese răsplătită, în final, cu trei stele mari, aurii. Chipul său putea fi zărit, uneori, în poze din ziare, în spatele conducătorului suprem, în vizitele sale degeaba, pe ogoarele și șantierelor patriei, dar și la întîlnirile cu *pretini* din Papua Noua Guinee, Burkina Faso, Burundi, Tanganika...

... Era în preajma Paștelui. Îi scrisese soră-sa, trăitoare în cel mai apropiat oraș de satul lor, de fapt, un tîrg, fostul centru raional Piscu Turcului, îi scrisese să vină neapărat pe-acasă, „că pe tata nu-l potolește nici dracu, bătura i-a furat definitiv mințile, iar mama s-a săturat, i-a ajuns, nu mai stă cu el în aceeași încăpere, l-a evacuat în cealaltă cameră, aceea de curat, care-i acum plină de baloți de paie, acolo doarme bătrînu’, mai rău ca-n grajd, mai mult înțepenit decît cu mintea trează, iar acoperișul casei s-a spart, că ca și bărbat-su, Culiță, l-au astupat pe ici-acolo, cu niște carton smolit, însă mult nu poate sta așa, și gardul a putrezit, scîndurile bune le-a vîndut tata, tot pe bătura, că îi face de rușine peste tot, ea nu mai știe ce să facă. Îi mulțumește și de astă dată că a scos-o de la chioșcul Aprozar din piață și că a

băgat-o la mezeluri și carne, or fi pe cartelă și produsele astea, dar nu se compară, dacă nu erai mata cu influență unde trebuie, mi se zgîrceau degetele de la mâini pe cartofii în două cu pământ și pe morcovi înghețați, pe ceapă împuțită, să-ți dea Dumnezeu sănătate”. Așa încheia fiecare scrisorică ori carte poștală, chiar dacă, înțelesese, frate-su, Nelu, nu mai credca în Cel de Sus, ci numai în comandantul suprem.

Lui Ghiță Dupac i se pusese porecla de neșters pînă-n zilele strănepoților săi, că el s-a dus de ceva vreme la loc fără de noroaie și colb, pentru că, de cîte ori se îmbăta – și se chitrofonea zilnic, nici nu-i trebuia mult să se facă praf –, unde cădea, acolo zăcea, pînă îl ridica vreun creștin milos și îl tăbîrcea în camera lui cu paie. Și, cum prăbușirile – sau alunecările, după caz – se produceau mai abitir pe noroaie, în clisa untoasă, gălbuie, cărată în ani de pe malurile abrupte din coastele satului, Gheorghe Dupac arăta chiar ca un purcel tăvălit prin băltoace. Și așa i-a rămas renumele: Purcel. Dacă un străin de sat întreba unde stă Gheorghe Dupac, nu afla răspunsul; dacă, însă, întreba de Ghiță Purcel, răspunsul venea pe loc. Nevastă-sa se săturase de bețivan nu ca de mere pădurețe, că pe astea tot le mai poți mînca, fierte cu miere, toamna tîrziu, după brume, ba de borș cu știr, pe vremea foametei, povestea ea suratelor. Uite-l, mă, pe Ghiță Dupac, iar s-a făcut ca purcelu’! – spuneau oamenii înainte de a i se lipi definitiv porecla. Pe urmă, Ghiță Purcel suna ca și cum ai fi spus Ghiță Popescu, Ghiță Ionescu. Doar cei de la Miliția comunală îi știau numele adevărat, din buletin. Se istorisea, între cei vechi, că bunicul lui Ghiță Purcel fusese neam de răzeși, bine și cinstit pricopsit, pesemne, cu oleacă de boierie, cu rang de medelnicer pe vremea domniei lui Mihai Sturza, dar neamul acesta tot căzuse, în loc să crească. Un nepot de-al său dinspre nevastă-sa, și ea, din viță de răzeși, arhivar la regiune, cu studii de istorie, îi spusese odată, la o nuntă în familie, în Piscu Turcului, pe cînd Ghiță Purcel nu coborîse de tot în patima băuturii și se mai fălea cu medaliile de veteran de război, îi povestea arhivarul, că și tatăl poetului Alecsandri, cel cu *Hora Unirii*, unchiule, știu, mă, nepoate, ce naiba, mă crezi atît de neșcolit?, dacă vrei, acu’, pe loc, îți recit *Peneș Curcanul*, lasă, unchiule, te cred, cum îți spuneam, și tatăl bardului a fost la-nceput medelnicer, însă, a strîns avere, treptat, cu socoteală și hărnicie, însă a ajuns unul dintre cei mai bogați boier

din Moldova, cît pe-aici să fie domn. Or, cîmotia asta a lui Dupac s-a tot cufundat în nevoi cu fiecare generație. Ghiță Purcel s-a burzuluiat la nepotu-su: „Ce vrei să spui că s-a cufundat în sărăcie?” Nevastă-sa, de alături: „Așa cum ai auzit. Băutura fără măsură, amînarea lucrului de azi pe mîine, că merge și-așa, astea au fost păcatele care au terminat neamul. Ce? Te supără adevărul?” Cînd a auzit Ion Dupac prima oară de originea asta „nesănătoasă”, pe deasupra, bunicul său fugise din sat, într-o zonă de munte din Ardeal, ca păstor, cu actul de răzeșie scris pe pielea de vițel, sperînd că acel zapis ar putea salva obștea de furia colectivizării, cînd a auzit toate astea, a tremurat de spaima epurării din rîndul ofițerilor de Securitate. Abia i se pusese cele două steluțe de locotenent pe umeri, după ce fusese recrutat de la uzinele „Progresul” și făcuse școala de ofițeri de la Băneasa. Mînia și frica le-a vărsat asupra vărului său, arhivarul, care le împuiasera capetele Dupăcenilor cu originea lor boierescă, vai de mama lor, că n-aveau nici după ce bea apă, mărturie, și neamul acesta, zicea arhivarul, că toată nația se rostogolea către mișelie și nevoie. Numai invidia arhivarului era cauza răspîndirii acestor minciuni, gîndea tînărul securist, voia să-i torpileze cariera cu mosturile lui reacționare. Dacă scap basma curată din povestea asta și nu se înregistrează la dosar gogorițele intelectualului ăsta, îi arăt eu nenorocitului cum se lucrează destinul unui om, chit că mi-i ceva rubedenie. Numai să scap. Într-o permisie de trei zile, a trecut și pe la arhivele regiunii din orașul unde lucra văr-su și i-a pus în vedere să renege poveștile alea cu boieria neamului său patern, să răspîndească în sat și pe unde mai știe și socoate că circulă zvonurile, că totul n-a fost decît o născocăală de-a lui, o glumă de familie, că alde Dupăcenii, cum se vede, și-n ziua de azi, au fost calicii satului, slugi de boieri, nicidecum stăpîni de pămînturi și păduri, posesori de ranguri cu peceti domnești. „Altfel întorc foaia, vere, și n-am auzit de tine, doar știi că instituția pe care o slujesc poate să facă din alb negru și din om neom...”

Mult mai tîrziu, cînd era de-acum ditamai colonelul, asta, după defectarea unei căpetenii de la spionaj, fusese deja promovat în corpul de pază al președintelui, vorbea, în anumite cercuri, că străbunicul său dinspre tată fusese răzeș pămîntean, nu vreun venetic, avusese și titlu boieresc, e drept, de gradul doi sau trei, că și șeful suprem, după cum sugerează niște istoriografi oficiali, are origine

boierească, din neamul unui Ceașu. În fața poporului, cu iubire de moșie, dar mai cu seamă obișnuit cu temenele, este potrivit să se afle că șeful din capul statului are și puțin sînge boieresc, nu de țigan ori de turc, cum se zvonește la „Șopîrlîța” aia de la München. E vorba de boiernașul acela, asuprit și el, de hulpavii latifundiari, de boiernașul pămîntean apărător de glie, cu sabia și calul lui, care, se povestește și-n mitologia noastră orală și scrisă, a fost trup și suflet alături de țăran, împărțindu-și grînele cu palmașii, nu cum făceau jumulitorii arendași jidani, greci, armeni, boiernașul care îl cinstea, cu mîna lui, pe țiganul vizitiu sau fierar cu un pahar de rachiu, la sărbători, care a făcut revoluții, și proclamații, și reforme, și constituții, și regulamente, și convenții, și Dumnezeu știe ce-a mai făcut. Că, dacă nu era el, se duceau naibii țărișoarele române. Arhivarul s-a mirat de metamorfoza lui Nelu colonelu' și i-a făcut o concesie, acum că trecuseră ceva ani de la amenințarea aceea, să se simtă în deplină siguranță dinspre serviciul de cadre al Securității, că și el, arhivarul, urcase în funcție, iar Arhivele făceau parte din structura Securității Statului, și avea, și el, *antenele* lui, dar să se simtă bine și ca bărbat cu statut național-istoric: „De-acum, nea Nelu, ești liniștit pe deplin. Protecția matală e asigurată. Păi, știi ce făcea medelnicerul?”, schimbă brusc subiectul arhivarul reînnoind vechea lor discuție. Ofițerul sare ca ars: „Cum să nu știu?” „Las' că nu cunoști la amănunt, ai făcut și mata ceva istorie la școala aia de la Băneasa, că la seral, cu liceul, nu cred că te-ai omorît cu cartea, erai în producție, nu? Eu cu asta mă ocup, în special, cu arhondologia. Medelnicerul, nene, îi turna apă pe mîini domnitorului, ca să se spele, sigur că în timpul acesta îi turna și-n urechi cîte o snoavă despre cineva, cîte o vorbă piperată, îi punea masa, alte șoapte la ureche, numai în gură nu-i dădea. Dar se chema că-i boier cu caftan. Mai bine o ducea, bunăoară, un chelar pe lîngă un boier bogat. Avea toate cheile pe mîină, de la cămări și pivnițe, făcea aprovizionarea cu de toate și, cine nu știe, dacă umbli cu miere, este imposibil să nu-ți lingi degetele. Trai, neneacă. Cum crezi că și-au făcut ciocoi averile? Nimic nou sub soare. Or, medelnicerul Vasile Alecsandri, tatăl scriitorului, pînă a ajuns vornic, au trecut cîteva decenii de chiverniseală și pricepere, de la negustoria cu sare începînd. N-a fost ciocoi. Poate că și pe străbunicul matală l-a adus în sapă de lemn tot un ciocoiăș din aștia care calcă și peste cadavre. Așa că, fii liniștit,

dosarul colonelului Ion Dupac este beton armat”.

Gheorghe Dupac, alias Ghiță Purcel, fusese țăran mijlocăș pînă la colectivizare, cu pămîntul lui și al nevastei putea fi socotit chiar oleacă de chiabur. Venise însă, din Rusia, cu Divizia „Tudor Vladimirescu”, unde fusese prelucrat într-un lagăr de tranziție de către comisarii Anei Pauker și ofițeri utopici, luptînd și pe frontul de Vest alături de trupeții armatei roșii, fusese filoxerat nițel de ideea colhozului sovietic. Curios că nu văzuse, precum majoritatea ostașilor români, umilirea țăranului sovietizat din Uniune, obligat să mănînce la cazanul comun, să trăiască din furtișaguri și expediente. Arhivarul credea că așa se nasc mulți oameni, cu aplecare către colectivism, către traiul în turmă, al căror simț de proprietate și de libertate e atrofiat din clipa zămislirii în burta mamei lor, iar moșul său, Ghiță Purcel, făcea parte din acea mulțime amorfă. Și, odată lăsat la vatră, cu decorații de veteran, băgat în seamă de noile autorități, s-a pus în slujba Frontului Plugarilor, pe urmă, a partidului unic, se trezea prins în tot soiul de comisii, de împrăștiere, de împărțire a ajutoarelor, venite, culmea, de la americani, în vremea foametei. I se urcase la cap atît de tare, încît a participat cu rîvnă la măturatul podurilor și hambarelor pentru a strînge cotele pentru Uniunea Sovietică, la urzirea înșelătoarei întovărășiri, anticamera colectivului. Pînă s-a nărăvit iremediabil la băutură. Și nu s-a mai trezit. Nici din turmentare alcoolică, nici din închipuirile lui. „Ce-are lumea cu pensia mea de veteran? – zicea. Fac ce vreau cu ea. Dar dacă îmi putez oasele la Stalingrad ori în pusta maghiară, cum era?” Ca și cum amărîta aia de pensie i-ar fi acoperit toate nevoile sale de sugativă etilică sau i-ar fi justificat toate mișeliile.

... „Hai să-l lăsăm în plata Domnului pe medelnicerul acela de-acum un veac și... –, l-a îndemnat arhivarul pe colonelul Ion Dupac. Ce-ți pasă? Ești pe cai mari, în curînd, vei fi general, cine te mai poate da jos? Numai comandantul suprem și, eventual, ministrul Securității Statului. În locul matală, eu chiar măș lauda, la un pahar cu vin, între prieteni, că am în arborele genealogic un demnitar de viță românească, fie și de rangul trei”. „Tu ești nebun, băiete. Crezi că eu am prieteni? Cei ce se gudură pe lîngă mine, de cînd sînt la comanda unui corp de pază al președintelui, de cînd îi controlez mîncarea, băutura, salteaua pe care se culcă, plapuma cu care se învelește, apa din cană și din cadă, aerul care vine prin instalația de

ventilație, medicamentele, fructele și laptele care i se trimit de la ferma gospodăriei de partid, florile care i se dau la întâlnirile de lucru, la sărbători festive, fișele medicale ale copiilor care îl sărută pe obraz la manifestări populare și aniversări, uite, vezi, am mai multe atribuții decât străbunicul meu, medelnicerul, tot ne leagă ceva, cum potrivește soarta legăturile astea de familie, prin urmare, cei ce se gudură pe lângă mine și îmi caută, chipurile, prietenia, au numai interese. În jurul nostru, este o colcăială de interes. Așa cum eu captez ca pe niște unde radio extrem de îndepărtate petele negre din biografia altora, slăbiciunile, păcatele lor și ale strămoșilor lor, asta-i misiunea, tot așa fac și amicii mei, camarazii de armă. Și, când îi vine unuia la îndemână să mă lucreze, nu se știe din ce motive, pac la război. Cinc-a zis chestia asta, pac la război? Parcă, un scriitor. Tu trebuie să știi. E mișto expresia. Scurtă și la obiect". „Caragiale, unchiule". „Las' că și ăsta ne-a încondeiat pentru că era grecotei, am auzit eu, de aia. Nu era din rădăcina noastră, de aia..." Arhivarul știa încotro bate gândul colonelului verde-albăstrui, așa că a lăsat subiectul suspendat și, urîndu-i noroc și sănătate, odată cu ciocnitul paharului cu vin, s-a ridicat de pe scaun și s-a dus să se ușureze.

Când a murit taică-su, generalul Ion Dupac a venit în sat cu două TAB-uri. Era la sfârșit de ianuarie și toată Moldova fusese acoperită de nămeți, cu drumuri blocate de troiene pînă la streășina caselor, cu sate izolate ca-n ierni polare. Și urgia crivățului nu contenea. De trei zile și trei nopți, fără ostenire, din cer se prăvăleau continuu valuri și furioare uriașe de omăt, în rafale dense, vifornița nebună izbea ca țîșnită din gurile unor monștri cosmici, de dincolo de Cercul Polar, dar ea venea, probabil, din stepele Bugeacului și Asiei siberiene, poate, din Urali, cine potopul mai știe. Pînă într-un oraș din sudul Moldovei, venise cu Volga personală. Pusese lanțuri pe roți, avea soldați pricepuți în treburi din astea, trupeți de la munte, și răzbătuse. De acolo, însă, drumurile erau toate înfundate. Dacă ar fi așteptat să se desfunde calea către satul său, în care Ghiță Purcel stătea deja pe năsalic de două zile, ar fi ajuns, poate, la praznicul de patruzeci de zile. S-a dus la o mare unitate militară din oraș și, în calitate sa de general de la Departamentul Securității Statului, bașca, de la o unitate specială – comandantul garnizoanei aflase, nici vorbă, de sosirea în zonă a acestui important gradat, cu acces la ușile comandantului suprem – a fost

înzestrat cu două TAB-uri. Să înfrunte turbata viforniță. Securist, securist, dar ține și el, poate, la tradițiile creștine, a fost și el botezat în cristelniță, ce Dumnezeu, și-a spus generalul de armată. Și i-a explicat și de ce îl dotează cu două *unități* blindate: unul, de rezervă, dacă, Doamne ferește, celălalt, are vreo pană, să fim vigilenți, tovarășe general. Avea dreptate. Iar în satul aruncat între dealuri, ca-n estul sălbatic, nici moș Leonte, cu caii lui zdraveni la sanie, nu se încumetase să aducă la magazinul cooperației gaz, încît, în multe case ardeau feștile cu seu, ca-n vremuri de demult, și candelile cu oloi, în locul lămpilor. În vîietul viscolului, în Cotîrbași, se auziră, la început, niște ciudate bîzîieli înfundate, ca într-o stupină mare, în luna mai, în mijlocul unei livezi înflorite, zgomote de motoare puse la treabă grea. Parcă ar fi fost motorul Lanz-Bulolog de la fosta moară a lui Otto Schindel, neamțul deportat în Siberia, cu toată familia, de care nu mai știa nimeni, nimic. Moara fusese naționalizată și dezmembrată de niște proletari de la raion, încărcată toată, motor, valțuri, pietre, curele, tot, în două camioane și duse naiba știe unde, să ruginească, să putrezească, lăsîndu-i pe sătenii din Cotîrbași să umble năuci cu grăunțele pentru măcinîș pînă la Piscu Turcului și mai departe, la dracu-n praznic. La înghesuială mare, cumpărau făină cu kilul de la prăvălia cooperației, mai marc rușinea.

A intrat generalul în sat ca un comandat de trupe motorizate, călare pe primul TAB, în uniformă de gală, e drept, jumătatea cu cizme era în mașinăria blindată, și a oprit la casa părintească, înecat în munți de omăt. Numai o pîrtie, ca un tunel, era făcută de la ușă pînă la poartă. S-au dat jos toți: conducătorul blindatelor, mecanicii, vreo patru ostași, cei din urmă, punîndu-se imediat pe curățat zăpada cu lopețile din dotare. Pregătiți ostașii armatei populare. Soră-sa era venită de cîteva zile, înainte de întetirea urgiei viscolite, o anunțase maică-sa prin cineva că taică-su e pe sfîrșite, gemea în paie de o săptămînă, după ce fusese tăbîrcit acasă mai mult mort decât viu, dintr-un șanț, aproape țeapăn, nu atît de ger, cît de trăscau, băut la un cazan, trăscau tulbure, cald, dulceag-înșelător, din sfecle de zahăr, otravă nu altceva.

(Fragment din nuvela cu același titlu)

FRANCISCA RICINSKI SAU POEZIA CONCRETISTĂ

Cristian LIVESCU

CRITICA POEZIEI

Cu un volum de poezie remarcabil revine în actualitatea literară Franciscă Ricinski, scriitoare emigrată în Germania, la sfârșitul anilor 70, stabilită acum la Bonn, după ce a locuit în câteva orașele pe Rinul mijlociu, în Renania Palatină. Volumul său e bilingv, semn că e pregătit să circule în ambele spații, cel român și cel german: *Trenul fără roți/ Zug ohne Räder. Scrisori „înfîrziate” și alte urme de creion/ „Verspätete” Briefe und andere Bleistiftspuren*, și a apărut la Editura Fundației Culturale Poezia, Iași, 2008. O bună sincronizare cu modalitățile recente de poeticitate din cele două culturi este cea care determină originalitatea acestei apariții, unde se simte ceva în plus, un metisaj interesant și sensibil care preia elementele de intimitate din versante ale unei alții poetice ducând cu sine nostalgii fulgurante.

„Astfel pământul moare cu noi,
îmi spui tu în tablou”

O primă secțiune a cărții semnate de Franciscă Ricinski reunește 15 scrisori adresate unor scriitori care i-au marcat într-un fel sau altul devenirea, prilej pentru autoare de a realiza câteva exerciții textualiste, dar – spre deosebire de textualismul practicat „acasă”, în țara de baștină, adesea un fel de probă infatuat-cosmopolită a conexării cu „lumea bună” de aiurea –, atestă aici o dorință exasperată de comunicare cu acea masă a imaginației profunde, eleate, supravețuind ca o plasmă nevăzută marilor spirite. Poemul ia forma eseului confesiv, cu inserții descriptive sau colaje, dar fără acea ostentație de „a aduce vorba”, sau „a intra în atmosferă”, ci pentru a crea o comuniune firească, cu cât mai prozaică, mai directă, cu atât mai puțin convențională. Iată de pildă scrisoarea către Rilke, o excepțională coregrafie de

fantasme, cea a eului poetic, felinizat, la pîndă, încercînd să înțeleagă viața cuvintelor, și cea a *eului adevărului* de dincolo de lume, insinuîndu-și mereu misterul prin poezie: „Nu știu nici eu, Rainer Maria, dacă ai fost un șoim sau o furtună, dar neîndoiește un mare cîntec! Pentru mine cel mai adevărat care a răsunat vreodată. Nimic nu ai detestat mai mult decît lipsa de fantezie a vorbitorilor, vraja pierdută a limbii fără acel simbul de mister, neputința de a recunoaște lucrurile din jur sau din care ne este făcută viața, ca fiind melodioasă și avînd suflet.// Iubeai în schimb «cuvintele sărace, flămînzind în monotonia zilnică», pentru poezia lor ștearsă. Ai știut să faci din viața atît de nestatornică și de tranzitorie o sărbătoare, dar și să te supui, după un lung zbuluc de gînduri, ultimului adevăr.// Deseori nu mă simt altfel decît pantera ta, ca și cum în spatele a o mie de bare n-ar exista nici o lume. Numai că eu nu sînt o moștenitoare de roze, ci o nomadă din naștere, care nu-și înțelege viața. Trebuie însă ca viața să fie neapărat înțeleasă? Mai bine respir «bezna pămîntului» și mă uit din nou în sus. Și las, așa cum mă sfătuiești tu, «să-mi treacă fiecare zi/ ca un copil/ care primește o sumedenie de flori în dar».// Înainte de-a merge la culcare, încerc să mă rog cu vorbe tale pentru săraci. Oare cînd ai simțit că Dumnezeu e sărac și fără adăpost?// Și ai scris: «Cel ce plînge acum undeva în lume/ plînge în lume fără motiv/ plînge peste mine...» Eu plîng peste tine, René. Și nu numai azi” (*Aceasta-i dorul*).

Tipul acesta de dialog „în transă”, familiar, pînă la frivol, duce nu numai la un reviriment al sensibilității, dar și la o suferință a memoriei, în regresie spre subconștientul operei, viete care conservă în fond sufletul autorului în posteritate, ideea pe care o regăsim și în scrisoarea adresată lui Jarry: „erai de părere că moartea li se înîmplă numai oamenilor de rînd, și cu asta dezvălui dincolo de absența fricii de

moarte, o elocventă conștiință de sine, de fapt intuiția propriei dăinuiri. Et voilà, copilule precoce cu fantezie debordantă, *poet blestemat* și anarhist: numai 100 de ani de la moarte ai trecut deja în rîndul nemuritorilor!// Gloria lungă o datorezi mai ales groaznicului tău *Ubu roi*. Aveai abia treisprezece ani, Alfred, atunci cînd piesa pe care o concepuși inițial ca o farsă cu marionete – de fapt actul tău de răzbunare împotriva nesuferitului profesor de fizică – avusese parte de un prim triumf la Théâtre de l'Oeuvre. Triumf, dar și respingere vehementă. (...) Ascultă, Alfred, cum sună strofa în limba mea: Cartea e un copac mare, înălțat din morminte. Și foile sale, ca dintr-un sac ce tot se golește, sînt luate de-un vînt hrăpăreț și se-ndepărtează ca zdrențe” (*Mais toi, Jarry*).

„o nomadă din naștere, care nu-și înțelege viața”

Tehnica acestor poeme este evident una teatrală: ele înscenează un univers poetic, din lumea spectrală a textului, pe scama „secretelor” care îl compun sau din figuri livrești, ceea ce pare sugerat de o modalitate textualistă frecventată la noi răstimp de aproape două decenii. Diferența e dată de felul de a vedea în poezie gestul unei urgente comunicări, de a crea totodată efecte de pericol, determinate de coșmarul textual. Altfel spus, intrarea în discreția unei biografii, a unei scriituri, nu e lipsită de primejdii și influențe amenințătoare: „intenții sinucigașe”, „conjurație tacită”, „intervenție fatală”, „alunecare în nimic”, „orga apocaliptică”, „morile coliene din cap”, iată concepte (unele vin dinspre psihanaliză) care complică fluxul confesiv – în etajarea de „voci”, reinventînd mereu mistica unei alte vieți, paralele cu cea a ceea ce, pentru care merită să nu murim. La Francisca Ricinski poezia e faptul de a „povesti” mereu lumea din care e pe cale să se scoată sufletul, implicînd „senzație de infern”, cum spune undeva, de „început și sfîrșit fără de sfîrșit”, ca în piesele lui Beckett, unde mereu se întîmplă ceva „ultim”, pe punctul de a eșua totul în absurd. Cred că personajele duble ale irlandezului definesc însăși dualitatea culturală a acestei poete, împărțită sincer între „porunci” – una nostalgică, delicată, din amăgirile clipei ratate, și alta aspră, tensionată, cu penumbre glaciale. Un balans pe care nu o dată poezia îl divulgă: „Un nimeni desprins din spațiu, de care corpul în dezagregare își mai amintește și la care viscăză,

împleticindu-se între mîine, azi și cîndva. Din nou m-am recunoscut în acest nimeni plin de regrete...// Se făcu din nou întuneric la rîu, atunci cînd nu mai conteneai să te miri cu voca mea și să oftezi: «Ce-i asta, nu-mi mai puneți nici o-ntrebare, spirale pulbere de momente ce-i asta totuna, odihna dragostea ura odihna odihna.»// Dar, Samuel, eu întruna te-ntreb cîte ceva. Și convorbirile noastre secrete. Mai ales despre viață, despre ce altceva. Și despre sensul ei. Poate că vine Godot, cînd nimeni nu-l mai așteaptă” (*Poate vine Godot*).

Prin 2002, cînd realizam o călătorie pe Valea Rinului, participînd la cîteva recitaluri, am fost surprins să remarc la poezii-gazdă că nu era unul să nu includă în versurile sale o trimitere, o referire, o aluzie oricît de mică la ultimul mare război și la cicatricea pe care orice neamț o ducea cu sine, după dezastrul suportat decenii de toată Europa. Noi parcă uitasem de cîte ne-a fost dat să suferim, lăsasem de mult în urmă coșmarul, pe cînd ei păreau încă apăsați de vină, de acea arhivă de front, cu naziști, lagăre, mutilați, bombardamente și gropi comune – elemente care în poezia noastră dispăruseră de mult, fără urmă. Iată, Francisca Ricinski menține la rîndu-i această rețetă obligatorie, fie și în scrisoarea adresată unui regizor, unde vine vorba de un autor care a „dezghețat” cîndva, în anii 60, teatrul românesc – e vorba de Berthold Brecht: „încet. Limbajul dumncavoastră, Tabori, era făcut din nuanțe. Naziștii v-au ucis tatăl în Auschwitz, dar l-ați ajutat în *Autodafé* să se reîntoarcă. În țara de cuvinte. Și asta tot acuzare înseamnă, și țipăt. Fără să consimțiți la o atenuare a groazei, ați crezut în efectul purgator al romanelor și în puterea de conciliere a pieselor pe care le-ați scris...// În Germania ați venit ca admirator al lui Bert Brecht, și așa ați devenit berlinez, precum înainte new-yorkeț... Atît de multe și totuși nicăieri acasă? Nici cu mine nu s-a-ntîmplat de fapt altcumva. Numai că migrațiile mele au fost mai modeste, m-am mutat din Carpați la Marea Neagră și înapoi la Rin, la Dunăre și din nou la Rin, n-am devenit o cetățeană a lumii, ci nevasta unui bețiv & o mică arhivară de legi & o bolnavă de sîn, o îngrijitoare de monologuri, un Dirty Don trevestit, așa cum înainte fusesem o visătoare, un trup de poezie. Niciodată nu am fost cu...” (*Vorbeați aproape tot timpul*).

Am ales acest text și pentru inflexiunile lui confesive, așa-numitul efect de sinceritate intrînd în con-

sonanță cu tonalitatea poemului, cu un eu liric ce se vrea „martor” anonim la splendorile și deznădejile lumii. Cred că aici se află frumusețea stranic a acestei poezii, în felul brutal, neindulgent de a împleti asemenea biografisme, obsesii, reminiscențe memoriale, suferințe, și de a le adăuga desinențe identitare, într-o Europă care când le ignoră, când le subliniază excesiv. Tot timpul ceva coincide, ceva se potrivește între ceea ce simțim și ceea ce citim și această continuă „textualitate” la care simțim sortiți determină înrudiri și afinități nebănuite, crede Francisca Ricinski, vorbind undeva despre crizele care ne bîntuie imaginarul, în fond poetica insidioasă a oricărui cuceritor de lumi risipite în cuvinte, încercînd astfel să-și cristalizeze menirea: „Legătura ta cu realitatea a fost poate mai dificilă decît a mea. Deși «frumos ca un val», semănai cu un evadat din infern. Poate fiindcă nouă ani din viața ți i-ai petrecut în diferite ospicii, unde ți-ai tratat corpul (care în viziunea ta despre teatru constituie axa universului) cu electroșocuri. Toemai m-am gîndit și la antecedentele mele psihice, cînd frica și deprimarea mi-au ros ultima tinerețe.// La respirația de-a-tunci și la trecerea înșelătoare dintre crize. Nici eu nu am venit pe lume altfel decît «din propria durere». Depinde ce sens ai dat tu acestor chinuri. (...) Da, ești AntoniN Artand// Dar de unde vin eu și cine sînt încă?” (*Răspuns la cele-ntrebate înainte*).

„ca și cum aceste resturi de cap mi-ar fi aparținut”

Francisca Ricinski e originară din Tupilați, jud. Neamț (n. 18 noiembrie 1943), și-a făcut studiile liceale la Roman, apoi a urmat Filologia, începută la Iași și terminată la București. În 1963, la îndemnul profesorului Al. Dima, trimite primele poezii la „Gazeta literară”, unde îi apar sub girul poetului Geo Dumitrescu, debut urmat la scurt timp de o scrisoare generoasă. „Cîteva săptămîni mai tîrziu, luam, la invitația lui, trenul spre București. La o masă a restaurantului Uniunii Scriitorilor, răspundeam emoționată întrebărilor, care, departe de febrilitatea epistolară, pîlpîiau în acea seară, asemenea butucilor uzi”. A urmat o amicitie tandră (așa cum reiese dintr-o confesiune făcută în revista „Poezia”, prin 2004, poetului Cassian Maria Spiridon, din care continui să citez): „După transferul meu la Universitatea din București, l-am revăzut de mai multe ori printre

brazii din Sinaia, cu efectul lor benefic pentru psihicul și plămînii sensibili ai poetului. Scheletul cîtorva fraze îmi ajungea ca să alerg iarăși la gară. Și iarăși ne regăseam ca două fulgere, povesteam, comentam laconic, ne bucuram de acel *feeling* al zăpezilor încă neatînse, de focul din sobă și de degetele muiate în cerneluri”. Înțelegea ce-or vrea cititorii acestor rînduri; cert este că tînăra Francisca a ucenicit în preajma unor poeți de valoare și ea mai dă cîteva nume: „Marin Sorescu, care într-o zi de april descoperea dragostea culorilor pentru mine (!), Ion Gheorghe, cel care m-a introdus în viesparul cenaclurilor bucureștene... Laurențiu Fulga (Laur, cum îi spuneam eu) mi-a intuit ca nimeni altul rănile și fracturile ascunse sub voalurile senzualității și nonconformismului (!), amestecîndu-mi poezia cu poveștile lui stranii și obsesive, mi-a preparat balsamuri și mi-a așezat degetele din nou pe condei”. Mai aflu că între cei doi a existat și o corespondență („cine știe, poate că într-o zi nu-mi va fi greu să public din scrisorile lui către mine...”). La absolvire, va deveni publicistă la Constanța, debutînd cu un volum de versuri pentru copii *Călătorie prin copilărie* (1977, Editura Ion Creangă), urmat de *Surprizele jocului*, la Editura Junimea, în 1980, an în care poeta se căsătorește cu un neamț și se stabilește, împreună cu fiica ei, în Germania, nu înainte de a-și vedea jucată o piesă pentru copii la Iași și a-și fi exersat talentul de scenaristă în filmele de animație.

Ce a urmat? „Nu e ușor și nici reconfortant să gîndesc de atîția ani permanent într-o limbă densă și contorsionată, precum germana, pe care nu am moștenit-o din leagăn ori din aule, ci am cules-o plebeic de pe străzi sau în lupte donquijotești cu gramatici și dicționare... Eu am învățat limba germană bocînd și-njurînd. Mă durea limba în gură de atîtea sunete dure și triviale. Într-o zi însă, împiedicîndu-mă de picioarele de hipopotam ale unor cuvinte, le-am auzit pentru prima oară plîngînd. Plînsul lor era atît de fragil și de transparent, încît, fără să ezit, le-am culcat lîngă mine, învelindu-le cu o foaie de caiet. Așa s-au scris primele mele versuri teutone”. A lucrat la Bonn, în administrația Bundestag-ului (1985-1996), apoi ca ziaristă, dar nu a uitat nici o clipă de prima dragoste, poezia, devenind redactor la una din revistele de elită din țara lui Lorelei și H. Heine, „Dichtungsring”, (fondată în 1981, de profesorul Alfons Knauth, de la Universitatea din

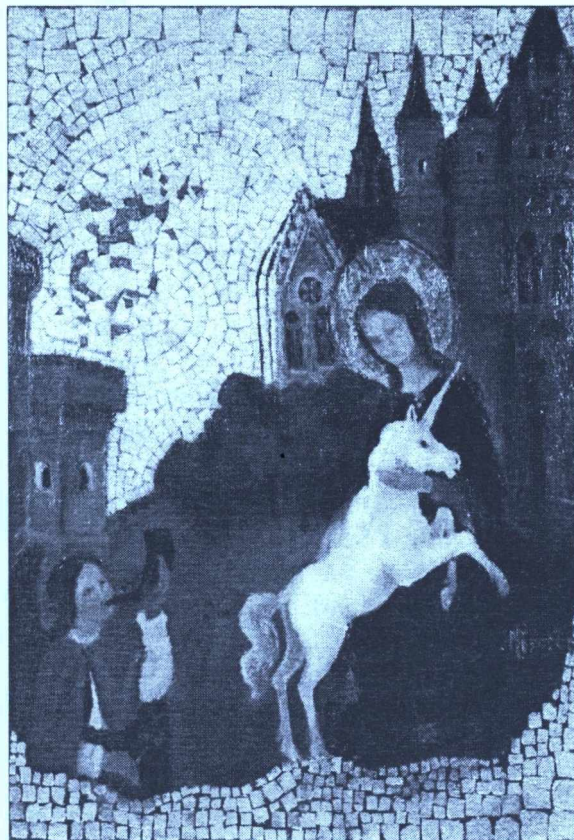
Bochum), o revistă „de idealişti” cu destinație multilinguală și interculturală, într-o înfățișare grafică de mult bun gust, unde datorită Franciscăi poezia română a fost bine reprezentată în ultimul deceniu. Este membră a Uniunii scriitorilor din Germania, cu patru cărți publicate, și conduce, din 1998, un atelier literar în Neuwied (orașul de origine a reginei-poete Carmen Sylva!). Împreună cu Thomas Krämer, a publicat în 2003, la Editura Dionysos, Kastellaun, antologia *Înger tocit*, consacrată poeziilor din județul Neamț.

**„noaptea, dacă se face noapte,
să înnoți în marea fără de maluri”**

În România, poezia sa abia acum, cu volumul pe care îl comentăm, se face cu adevărat cunoscută, încât se poate spune că asistăm la o revenire, la o întoarcere între ai săi, dacă nu și la un re-debut, în limba maternă, unde personalitatea ei, la maturitate, era practic necunoscută. Mă grăbesc astfel să revin la secțiunea secundă a cărții, *Urma de creion/ Die Bleistiftspur*, unde poezia concretistă pe care o practică Francisca Ricinski se afirmă mult mai pregnant – o poezie în care percepția clipei se umple de reminiscențe, de grafisme, de voci, de materie obiectuală provenite parcă dintr-o mare deflagrație, de frânturi onirice sau fragmente dintr-un mare decor al lumii, plutind supraréalist, încingînd fluxul poetic spre revoltă totală a ființei: „Dacă te întrecăbă cineva de biografia mea: Am fost botezată în foc de bombe, crescută între războaie mai mici și vindecată cu vise.// Făcută din coajă amară de pîine. Vara îmi crește deasupra pulpă de măr.// Și dacă pe voi, uși și pereți și masă de scris întunecoasă, v-ar iscodi un călător de departe, povestiți-i fără înconjur că locuiesc de mai mulți ani împreună cu voi și cu un palmier, două ornice zgomotoase și trei bărbați surreali, pe care îi cheamă Père Lebeaux cu pipă roșie, Omul pasăre și Maestrul de balet. Fiindcă cei trei nu au decît partea de sus a trupului, nu mă mai rușinez să stau în fața lor și să-mi unduiesc șoldurile în tact de Salsa. Cîteodată le descenez o bucată de cîrjă sau un picior, ba chiar și un sex fabulos și îi las să iasă din rame...” (*Uși și pereți și masă de scris*); „Am mers din țară în țară ca nomazii, fără să mă împovărez cu amintiri. Pînă ce v-am întîlnit pe-o alee și mi-am ridicat în locul acela o casă. La mijlocul verii ați dispărut însă cu toții, n-am mai găsit lîngă geam decît

praf albastru de pe-o aripă.// Și n-am mai zburat împreună, cum plănuisem...” (*O scurtă scrisoare fluturilor*).

Poezia concretistă a Franciscăi Ricinski e înrudită cu supraréalismul, mizînd pe unda confesională în care se aglomerează un bruiat obiectual de vedenii, coșmar („imagini de corpuri și membre care nu-și mai aparțin, ci se expun fără voce privirilor... ochii plezniți sau ieșiți din orbite, picioare fără trunchi... ghirlande de mațe ieșite și urme de sex... nicăieri urme de creier, nici o dănțuire a sufletelor...”), erupții ale „monstrului din noi care calcă pe corpuri și le închide într-o elipsă de foc”. Poezia aceasta e atentă la sunete, la peisaje, la forfota zilnică și lucrurile inutile care ne încojoară, mobilizări de relieve, de litere smulse din titluri de ziare, senzualități ale suferinței, neuroni atrofiați, arătări spăimoase – toate configurînd penumbra unei lumi de ultimă pîlpîire și folosință, amenințată cu extincția. Inventarul negativ pare a fi inepuizabil la această poeză, vizualizînd dramatic un spectacol amenințat cu pustiul.

CĂRȚILE VIEȚII/ VIAȚA DIN CĂRȚI

Constantin DRAM

CRITICA PROZEI

Marca victorie asumată în timp de roman este aceea că reușește, la un moment dat, să se substituie realității într-un mod altfel creditat, mult mai convingător, depășind faza „iluziilor de real”. Altfel spus, în mod obișnuit, fie acceptăm romane care se raportează direct unui plan referențial, pe care îl actualizează creator, fie descoperim romanele care construiesc lumi, reinvestind cuvintele cu o forță demiurgică, aptă de a elibera dinspre ele către exterior contururi propuse. Noile realități, creditate strict romane, sînt mult mai liberale, mult mai tentante, mult mai provocatoare decît cele deliberat copiate după natură, cu alît mai mult cu cît ele păcălesc în mod conștient mimînd sau parodiind modelele realității istorice probate. Textul se transformă astfel într-o construcție totală, avînd orgoliul înființării de lumi, fie ele și/ doar narative.

În romanul lui Dan Perșa (*Cărțile vieții*, Editura Cartea Românească, 2009) descoperim, cu reală plăcere a lecturii, o interesantă și productivă întâlnire între imagini recuperate de noi prin desprinderea din documente istorice (căror li se adaugă eventuale reprezentări iconice de epocă, gen tablouri sau cronici pictate) cu imagini și sensuri ce țin strict de imaginarul romanului, prezentate însă cu totală convingere a substituirii corecte a tabloului istoric, creînd astfel credibilitate și forță de reprezentare suplimentare actului specific romanului istoric sau romanului realist.

Scriind despre secolul XVIII, Dan Perșa nu

face nici reconstituiri de biografii, nici reluări de texte aparținînd legendelor, nici observații sau studii de mentalități și civilizații. De altfel, asumîndu-și riscul de a scrie despre un veac raportabil la istorie/ istorii, autorul nu avea foarte multe opțiuni. Calea aleasă este fastuoasă, deoarece permite eliberarea spre lume a poveștii care întrupează realitate: nu realitatea se convertește în povești, ci poveștile sînt acelea care fac sume de imagini referențiale, pe care noi le asumăm/ asimilăm ca atare. Așa că întrebarea este ce fel de povești citim într-un asemenea roman, bine scris, cum ne-a obișnuit, de altfel, Dan Perșa, în care, dincolo de intrigi de curte, de pulsuni erotice și croice, de idei politice și de sugestii de coloratură de epocă, mai există un *altfel de ceva*: e o neastîmpărată pulsione a narației în sine, singura care dictează și creează, care inserează doze de comic neostenit peste gravitatea descrierii istorice, care alcătuiește prezentarea evenimentelor după logica ei și nu a cronologice, care trimite romanul în prim-planul tuturor documentelor imaginarului, singurul apt să reprezinte și să elaboreze lumi, complicat și confortabil, în același timp. E un document elaborat dinspre noi, oamenii cititori de astăzi, textul nu caută de loc să escamoteze această situație, dimpotrivă, într-o firească descendență post-modernistă, perspectiva este ca atare, modul de înțelegere și raportare, în ocazii dintre cele mai diverse, trimite spre acuitatea și competențele lingvistice/ culturale ale omului secolului XXI, într-un mod care determină, desigur, felurite reacții și sensuri, dacă ținem cont că e vorba de

un personaj din secolul XVII: „Cum soarele intrase într-un nor și nu mai aveau chef de vorbă, Ștefan se apucă de socotit în gând ce-o să facă în următorii ani. Să scrie o carte în versuri și alta în proză. Să învețe tainele armoniei muzicale și să compună un concert. Să întocmească un tratat de înțelepciune, unde să cuprindă întreaga cunoaștere a omenirii. Să transforme taraful lui Gigi Scripcarul în orchestră simfonică și să umble cu el, în chip de dirijor, prin capitalele europene. Și să transforme găinațul din curtea trîndavului Bică Mosor în cocoși de aur, cu ajutorul unui Athanor. Să deprindă arta picturii și să picteze câteva mari fresce. Da, pictura mai ales, să picteze Bucureștiul, el stînd, cu o pălărie flamandă pe cap, pe Dîmbul Murelor. Cu un șevalet în față, cu paleta de culori în mîna stîngă și cu pensula în mîna dreaptă, așa cum văzuse într-un autoportret al unui mare pictor, nu mai știa care. Dar, după o vreme, începu să gîndească la vorbele lui Matei ghinărar. Ce are să facă dacă va dobîndi viața veșnică? Cîte nu sînt de făcut pe lume, gîndi el și febrilitate îl cuprinse. În acest caz aș putea avea mai multe vieți. În una să fiu ienicer, să umblu pe cuprinsul lumii luptînd. În alta, violonist, ca Paganini. Un semeț sculptor, ca Michelangelo. Un monstru genial, ca Leonardo. Un dioscur. Un maieut, ca Platon. Un Shakespeare, care să conducă scena a însuși globului terestru, sau, de ce nu, a cosmosului chiar. Hmmm, mormăi apoi de la un gînd sucit, pe care nu îndrăzni să și-l mărturisească, pentru că, oare, cum ar putea un om ajunge, avînd viața veșnică, aceasta însemnînd infinite vieți la un loc, să-l înlocuiască în una dintre ele pe Dumnezeu?...”

E un fragment de text sugestiv pentru romanul lui Dan Perșa. Sîntem înspre final, o parte dintre personaje căutînd elixirul tinereții veșnice, identificînd o scorbură ce oferă imagini multiple ale vieții, ajungînd într-unul dintre primele Ceruri, privind, de undeva de sus, Pămîntul și descoperind, în cod postmodernist că trecutul nu e iremediabil pierdut ci recuperabil. Se face mult caz, de asemenea, de ideea de scris, scrib, carte,

poveste, într-o strategie care se descoperă pe întreg parcursul romanului, plecînd chiar de la titlu. E o relație multiculturală asumată, între carte și viață, între viața din carte și viața din viață: o scrisese, acum patru secole, Cervantes, cel care adusese personajele date ca reale, conform iluziei romanești, să descopere că sînt, de asemenea, personaje ale unei cărți despre ele, punîndu-le în situația năucitoare de a considera cele două registre: realul și ficționalul. Iar mult mai tîrziu, în plin secol XX, Umberto Eco și Italo Calvino recuperau istoria și povestea, propunînd, din perspectiva consumării istoriei, imagini elaborate ca o adevărată și singură realitatea, povestea fiind cea care statuează și impune legile în cauză. Modelul cel mai convingător poate fi acel Baudolino, cel care adună realul și ficționalul într-un nou cîmp al imaginarului, creditat ca singurul demn de urmat și de comentat, meditănd asupra istoriei și creînd istoria, prin intermediul unui discurs atipic.

Fără îndoială, Dan Perșa e un scriitor care citește mult și bine, în primul rînd, păstrînd, reinvestind, construind, la rîndul său, într-o manieră seducătoare, originalitatea neînsemnînd universurile parcurse, ci corecta lor inserare și prelucrare. Astfel încît romanul lui Dan Perșa nu are altă legătură cu mari romane din literatura lumii decît la nivelul unor firești apropiieri comparatiste, prilejuite de exercițiul îndelungat ale lecturilor asimilatoare.

Cărțile vieții conțin în fapt mai multe secvențe, aparent de sine stătătoare, raportabile între ele prin comuniunea timp/ spațiu, prin comuniunea de personaje și fapte mai mult sau mai puțin istorice, prin păstrarea aceleiași atitudini stilistice, în care umorul mai special ocupă un loc de frunte, amintind, parcă, într-un mod plăcut, de Michel Folco, din *Doar Dumnezeu și noi*. Principala relație dintre aceste secvențe este legată însă de perspectivă (de fiecare dată este prilejuită abordarea aceluia spațiu/ timp dintr-un alt unghi de cunoaștere) și de o interesantă corepondență care, dacă ne-am întoarce la canoanele romanului tradițional ar face ca textul

să poată fi ordonat ca atare, integrând fiecare unitate de conținutul la locul ei. Astfel, începutul este mediat de un personaj cu totul interesant (de altfel, marca plăcere a autorului este să construiască personaje/ lumi, completînd așa-zisa culoare istorică într-un mod sofisticat dar convingător), un fiu de Cantacuzin, Ștefan, desprins parcă din pagini de medievistică trimișînd spre lumi mai rafinate decît cele ale Evului Mediu românesc. Accentul e pus pe un umanism sui-generis, pe simboluri larg deschise, pe hedonism și pe candoare existențială, pe dorința de cunoaște, într-un veac cînd, așa cum o arată alte personaje și alte secvențe, domină avariția, lăcomia, setea de putere, trădarea, nerespectarea virtuților. Înspre final, o secvență care descrie ocupații secrete ale unui cuib de lotri angrenați în slujbe politice oculte dezvăluie, de fapt, multe dintre resorturile unor fapte derulate la începutul romanului, probînd astfel lipsa de principii atunci cînd e vorba de interes propriu substituind interesul public.

În oricare dintre secvențe mai presus de orice e inventivitatea unui autor care construiește, este spumos, face asociații multiple trimite spre serii sinonimice aiuritoare ce au darul de a fixa o lume necunoscută cititorului de veac XXI, oferă detalii și explicații neașteptate, îmbină gravitatea expunerii cu un umor ce nu s-ar lăsa perceput într-un alt context, joacă pe multiple paliere, unele explicabile într-un întîrziat cod postmodernist, altele ținînd de o disponibilitate ludică nepotolită (personajul narator, un fel de Baudolino adaptat spațiului valahic, are plăceri mult gustate de unii bărbați în veacul lui Pericle, ca și astăzi): „Și mi-am spus: dacă doamna Maria vrea să deprindă meșteșugul armelor, n-ar fi nici pentru mine prea trufaș să deprind, andantino, tainele muzicii și cum gologani aveam destui, am tocmnit un harfist tînăr, venit de pe tarîm venețian con brio, dar l-am tocmnit mai mult pentru că îmi plăceau ștrampii lui strînși pe pulpe. Arăta ca un paj, rumen în obraji de rușinos ce se ținea, avea niște nădragi ca două petale de roză și-o pălărie cu borul așa mare, încît bucăți îi așir-

nau ici-acolo ca niște aripi rupte. Nu știu cu ce gînduri o fi venit la noi, după bani, după fete, dar în curînd află calca dreaptă de la mine, dulce, dulce, glissando. I-am șoptit, pianissimo, la ureche, vorbe numai de Enkidu auzite”.

Cît despre istoria mare (Brîncovenii, Cantacuzinii, Bălăcenii), aici e vorba doar de contextualizare necesară, croii istorici fiind transformați în oameni/ personaje de carte, cu doze șarjate de portrete și de descriere de fapte neînscrise în cronici canonice.

Importantă e însă *povestea*; ea se constituie într-un fel de motor de căutare ce activează mereu un text foarte bine scris, text ce demonstrează, încă o dată, că Dan Perșa este unul dintre cei mai valoroși prozatori ai momentului. Cît despre poveste, semnificațiile ei sînt degajate și de finalul ce alunecă spre basm și mitizare, reinvestind o parte dintre personaje cu posibilitatea de a privi/ construi la nesfîrșit povești, după logica unui elixir al tinereții eterne.

SIC IUBEŢO, SIC VOLO (I)

Dan MĂNUCĂ

În acida sa *Monographie de la presse parisienne*, tipărită în 1843, Balzac dădea următoarea definiție a criticului: „les caractères généraux du critique sont essentiellement remarquables, en ce sens qu'il existe dans tout critique un auteur impuissant. Ne pouvant rien créer, le critique se fait le muet du sérail”. Cu alte cuvinte, nefiind în stare nici să creeze el însuși splendori, nici să transmită cîte ceva despre splendorile create de alții, persoana în cauză recurge la pantomimă, precum mutul din serai. Adică la discursul critic. Altfel zis, la scriitura „la două mîini”, pe care o teoretizează Nicolae Manolescu în *Istoria critică a literaturii române. 5 secole de literatură* (Pitești, Paralela 45, 2008, 1526 p.).

Cum titlul volumului citat propune o disjuncție netă, aceea între, pe de o parte, critica literară și, de cealaltă parte, istoria literară, și cum au mai apărut alte cîteva lucrări asemănătoare, cred că este nimerit să se discute la rece avantajele și dezavantajale decurse de aici pentru literatură și, de ce nu ?, pentru cultura noastră. La fel de nimerită mi se pare situarea discuției într-un plan mai larg decît acela autohton, deoarece numai în acest mod vom afla ceea ce (și cît) ne este particular. Este motivul pentru care intervenția noastră va avea în vedere, înainte de toate, cauzele a ceea ce am considerat a fi eșecul tehnicilor foiletonistice în alcătuirea unei istorii literare moderne.

Cine parcurge literatura de specialitate de peste tot, nu poate omite numeroasele discuții care se poartă în jurul statutului istoriei și al criticii literare. Însă nicăieri în lume, nu se susține, cu atîta obstinație, precum la noi, că ar exista o

deosebire, chiar o opoziție, netă între cele două domenii. Voi reveni. Acum amintesc doar că, încă din 1969, în Statele Unite, apare o revistă de indiscutabil prestigiu, „New Literary History”, în care se dezbate tocmai căile *noi* de a face istorie literară în contemporaneitate. Nici una dintre acestea, și sînt numeroase, nu pomeneste în nici un fel de existența vreunei surori numite „istorie (literară) critică”.

Firește, fiecare cultură își are specificul ei, care nu poate și nici nu trebuie a fi ignorat. Dar nici nu se cade a fi absolutizat, așa cum, din păcate, o dovedesc unele practici autohtone.

Iată cum presupune subsemnatul că s-a ajuns aici (sper că cititorul îmi va îngădui scurtul excurs explicativ care urmează).

În accepțiune standardizată, istoria noastră literară datează din 1875-1876, cînd apar cele două volume din *Conspect asupra literaturii române și scriitorilor ei*, semnat de Vasile Gherman Pop. Spre deosebire de *Lepturariul ...* lui Aron Pumnul, aici se încearcă o oarecare selecție și ordonare valorică a scrisului nostru beletristic. Orientare care va fi preluată și de Aron Densușianu, în 1885, și, peste un an, de Iosif Nădejde, în două lucrări cu titluri identice: *Istoria limbii și literaturii române*. Complet diferită este însă selecția valorică, ghidată de criteriile opuse de ideologie culturală. Echilibrul îl restabilește Nicolae Iorga, ale cărui numeroase și voluminoase *Istorii* vor fi puse în dificultate doar de Lovinescu. Lucrurile se vor schimba însă radical în 1941, cînd apare *Istoria* lui Călinescu. Aceasta

impune un model nou pentru cultura noastră. Exhaustivitatea și rigoarea lui Iorga se întregiau cu personalizarea lui Lovinescu. Disciplina însăși dobândește un statut superior și devine, în plus, creația autoritară a unei singure personalități. Este unul din numeroasele motive pentru care, după instaurarea regimurilor bolșevic și, apoi, comunist, acest model de istorie literară a fost recuzat și trecut la index. Drept remediu este impus modelul sovietic, în care predomina perspectiva ideologică monolitică și ștergerea personalității îndărătul dogmei. Acesta a fost statutul istoriei literare pînă pe la mijlocul anilor '60, cînd s-a produs o violență reacție anti-dogmatică și a avut loc revenirea, tot mai accentuată, la modelul istorico-literar călinescian.

Din păcate, tot atunci s-a produs și ruptura dintre critică și istorie, datorită unui proces care merită o abordare mai largă decît o îngăduie paginile de față. Cert este că, în domeniul criticii, dogma a fost abandonată și înlocuită de părerea proprie a celui care se pronunță despre un text. Evaluarea devine o chestiune strict personală și este exacerbată, nu o dată, de capriciu: cineva a scris o cronică laudativă despre un roman, pentru ca, peste o zi, să scrie o alta, însă negativă, despre același text. Etalarea capriciului critic era un exercițiu de libertate. (Cînd nu era și de oportunism). Critica se confundă cu foiletonul, specie care se substituie broșurilor partinice „cu privire la ...”. Riposta anti-dogmatică a fost atît de puternică, încît în prim-plan a trecut „aproximația”. În numele acesteia a fost respins și principiul contextualizării, care, anterior, fusese compromis de norma „valorificării moștenirii”. S-a produs astfel separarea între istoria și critica literară, cea dintîi fiind acuzată de pozitivism primitiv ș.a.m.d. Și cum trecutul nostru literar fusese privit prin prisma unei selecții dogmatice fioroase, nu a fost deloc dificil să se treacă în extrema cealaltă, a blamării disciplinei înseși în numele acelor păcate.

Cu timpul, antagonismul dintre critică și istorie a fost amplificat, modelul călinescian fiind de-a binelea distorsionat. Istoric literar „adevărat” ajunsese a fi considerat numai acela care, spre exemplu, se pronunța despre așa numita „expre-

sivitate involuntară” a cronicarilor fără a cunoaște defel istoria gramaticii, a lexicului ș.a.m.d. Cine scria altfel era acuzat că este incapabil de evaluare și că se pricepe doar la înșiruire de date.

Principiul suveran al foiletonistului era, și încă este: *sic iubeo, sic volo*. Pe românește: așa poruncesc pentru că așa vreau eu. A spus-o Iuvenal. Cînd se încearcă, azi, în tratate de istorie literară, foștii foiletoniști aplică și aici principiul.

În mod firesc, după 1990, s-a pus problema revizuirii criteriilor care au fundamentat scara valorică anterioară, în confruntări care continuă. Totodată, s-a ivit și necesitatea sistematizării noilor puncte de vedere. Începutul l-a făcut Marian Popa, cu a sa *Istoria literaturii române de azi pe mîine* (București, Fundația Luceafărul, 2001, vol. I-II, 1230+1274 p.; ediția a doua, București, Editura Scînteie, 2009). I-au urmat Alex Ștefănescu, autorul unei *Istории a literaturii române contemporane* (București, Editura Mașina de scris, 2005, 1175 p.), Ioan Holban, cu *Istoria literaturii române contemporane* (Iași, Tipo Moldova, 2006, vol. I-III, 320+330+356 p.) și Nicolae Manolescu, autorul amintitei *Istории critice a literaturii române*. Au apărut și alte sistematizări, precum acelea ale lui D. Micu (2000) sau Ion Rotaru (2006), care, asemenea multor manuale universitare, au un scop declarat didactic. Altfel spus, au un caracter bilanțier neutru. Cu totul alta este însă situația lucrărilor semnate de Marian Popa, Ioan Holban, Alex Ștefănescu și Nicolae Manolescu. Acestea au, dimpotrivă, un caracter declarat personal, prin afirmarea unor puncte de vedere proprii. Voi detalia această particularitate, nu însă înainte de a aminti ce se întîmplă prin alte locuri. La acest nou excurs mă obligă rapiditatea și intensitatea schimburilor de informații în domeniile istoriei și criticii literare. Schimburi la care, din păcate, noi nu participăm. Sau participăm doar cu ... *sic iubeo* !

În Europa de după 1990, normele de reasezare a valorilor au fost adoptate, după înfruntările de rigoare, cu o ușurință dată de practica profesională. Tot aceasta a condus către etapa actuală, care este una a concluzionărilor teoretice ocazionate de toate experiențele literare anterioare.

Cît privește literatura, de pildă, în Germania, care, împreună cu fosta Cehoslovacie, a fost una dintre cele mai înregimentate țări din lagărul comunist, lucrurile au fost clarificate de-ajuns de repede, criteriul dominant fiind acela al locului ocupat de un scriitor în ansamblul literaturii germane, înțeles ca un tot unitar, fără a fi însă și uniform. Nimeni nu s-a apucat să caute „complexele” literaturii germane, nici să acuze *Nibelungenlied* de xenofobie, nici să-l incrimineze pe scriitorul Goethe de proto-fascism sau pe dramaturgul Brecht de spionaj. Și doar, acolo, au existat două dictaturi extrem de dure, cea hitleristă și cea comunistă. Dar, tot acolo, apele au fost separate, criteriile au fost dacă nu totdeauna foarte limpezi și nu totdeauna convergente, cel puțin extrase din zona profesionalității. S-a mers pe reazem teoretic, nu pe găselnițe foiletonistice conjuncturale. În primul rînd, s-a folosit criteriul istoric, așa cum a procedat Wilfrid Barner, în *Geschichte der deutschen Literatur von 1945 bis zur Gegenwart* („Istoria literaturii germane de la 1945 pînă în prezent”, München, 1994). Și nu este singurul care face acest lucru. Mai ales după 1945 și, din nou, mai ales după 1990, în Germania s-au dus discuții despre așa numita „die Stunde Null” („ora zero”; i s-a mai spus și „Zäsur”, adică „cezură”, „pauză”), care ar marca o ruptură între două epoci, consecința fiind imposibilitatea existenței unei continuități. Un răsunset îndelungat l-a avut lucrarea lui Hans Blumenberg intitulată *Aspekte der Epochenschwelle* („Aspecte ale pragurilor de epocă”). Apărută într-o primă ediție în 1976, a declanșat un adevărat curent istorico-literar, cu bătaie și în domeniul istoriei limbii. Introducerea în dezbatere a așa numitului „prag de epocă” a avut darul de a nuanța opiniile. Pentru Blumenberg și adepții lui, „pragul de epocă” nu este vizibil, nefiind legat în chip evident de un eveniment, de o dată sau de o personalitate. Nu poate fi decelat decît printr-o analiză diferențiată, care să pună în evidență faptul că acel prag de epocă fie nu a fost atins, fie a fost depășit. Acestor opinii le-a replicat Hans Robert Jauss, pentru care epoca este definită de o personalitate. Exasperat de lipsa imediată de efect practic a dezbatărilor pe

această temă, Karlheinz Stierle a izbucnit, în 1995, aforistic: „Es gibt keine Epochen. Epochen sind zwar Epochen für uns und nicht an sich” („Nu există apoci. Epocile sînt epoci doar pentru noi și nu în sine”).

Modul de a gîndi actualmente istoria literară din Germania este profund marcat de mentalitatea modernă, care caută, în primul rînd, modele integratoare, după cum demonstrează autorii studiilor apărute în volumul colectiv *Literatur im Zeitalter der Globalisierung* („Literatura în epoca globalizării”, Würzburg, 1999). Sînt valorificate și concluziile așa numitei „Școli a <Analelor>”, pariziene, în special acelea ale lui Fernand Braudel privitoare la „duratele lungi”, cum procedase, încă din 1985, Hans Ulrich Gumbrecht, în *Post-histoire Now*.

Am adus în discuție doar cîteva dintre problemele abordate azi cu deosebire de teoreticienii istoriei literare din cîmp german. Pe parcurs, voi aminti și ceea ce cred francezii și nord-americanii în această privință.

După cîte cunosc, acestea și alte numeroase lucruri sînt ca și ignorate în România foiletonistă, necum să fie puse, cît de cît, în practică. O demonstrează, în primul rînd, deteriorarea persistentă, pînă la parodiare, în cîteva dintre istoriile literare amintite anterior, a modelului călinescian. Din care nu au fost preluate nici măcar acele sugestii care prefigurau uimitor cîteva din propunerile actuale. În cele ce urmează, nu mă voi opri la obiecții mărunte, de felul acelor apărute în ultimul timp, precum „de ce a fost inclus X și nu Y”, sau „de ce lipsesc A, B, C ș.a.m.d.”, sau „de ce mă critică pe mine și îl laudă pe cutare”. Intenționez să aflu cauzele de profunzime ale eșecurilor actualilor istorii literare în a analiza fie evoluția literaturii noastre în întregul ei, fie a unui segment determinat al acesteia. De la bun început, precizez că principala cauză este aplicarea mecanică și fără discernămint a procedeelelor foiletonisticii la un domeniu care le este străin.

POEZIE - NEOROMANTISM ȘI MILITANTISM (II)

„Sînt purtătorul de cuvînt al tăcerii” (Vasile Romanciuc)

Adrian Dinu RACHIERU

POEZIE

Ieșind din prizonieratul contingentului, fisurînd convenția realistă, N. Dabija e ispitit de o „zeificare a trăirii”, poetizînd Universul prin beatificare. O întreagă promoție se va alinia acestui trend liric, inocentînd lumea, plombînd simboluri romantice, adolescentine, explorînd peisajele sufletului, îmbrățișînd viziunea mitizantă. Dacă valul optzecist, sub tirania realului, va destrăma această aură mitică (la V. Gîrnet, de pildă, peisajele devin „bol-nave”), N. Dabija – ca fidel caligraf – cultivă, cu iluminări profetice, visătoria, posibilul, viziunea interioară țintind idealitatea. Lucrurile „înfrunzesc”, poetul înstruncează *lira de iarbă* ori *harfa de dor*; iar „ochiul al treilea” ca „organ tănuț al sufletului” descoperă, cu risipă de fantezism, un univers al candorilor, deschis, deopotrivă, spre oracular și ocazional. Înaintînd în vîrstă, cel care publica volumul *Lacrima care vede* (1994) își temperează, s-ar zice, efuziunea incantatorie. Devine, în schimb, mult mai incisiv, imaginarul (sigilat, matricial, de spiritul elegiac) își conservă grația lirică dar desfășoară, dincolo de tonalitățile oraculare, un virulent nerv publicistic. Ca „fotograf de fulgere” poetul nu are liniște: „în zbucium doar m-am odihnit” (v. *Remember*). Condamnă conjuncturiștii și profitorii, barzii de curte (cerșind „o troacă plină de grăunțe”; v. *Mierla domesticită*), vrea să ajungă la „sfînții dintii” (constatînd că idolii sînt schimbători; v. *Expoziție de icoane*). Și, dincolo de aceste *instantanee* („vă las ca amintire/ acest fulger/ care am fost”), supus unor grele încercări, descoperă *vecinătatea morții*. Pe un pat de spital,

după accidentul de la Țipova, el aude „tîpătul morții”. Ciclul *Strigăt mut* (acolo izvodit) nu propune însă un discurs dezabuzat, dizolvat în scepticism: „vecinătatea morții te-ajută să trăiești”. Cu un astfel de îndemn, deși conjugă verbele la „timpul pierdut”, cel „născocit de poeme” rămîne *un melancolic luminos*, cum bine îl definea Eugen Simion. Elegiac, cantabil, cu reverii profetice, conjugînd atmosfera liturgică (de o simplitate rafinată) cu înverșunarea polemică, slujind – deloc blazat – cauza românismului, trăind – mărturisirea – „între dragoste și moarte”, trezind interesul exegeților (vezi, de pildă, escul *Photographer of Lightning*, din 2003, al Mariei M. Simonca), adulat și hulit, bun, așadar, „de pus pe crucea/ poemului desăvîrșit”, Nicolae Dabija este un nume-reper, convins că spusele sale se vor adevăra cîndva: „Dar ce-am văzut cu ochiul-al-treilea ieri/ va fi mîine cu adevărat”.

*

O VOCE MORALĂ – VASILE ROMANCIUC

La ora debutului editorial (1974, cu placheta *Genealogie*), un debut „cuminte”, cu o lirică „tihnită”, calmă (cf. Ion Ciocanu), Vasile Romanciuc ne avertiza: „Toate cîntecele mele/ Se încep de la pămînt”. Un legămînt mitic, așadar, tras în cadențe folclorice în care inimile știu „să ridă și să plîngă în cuvinte”. Simțind pămîntul „ca un sînge”, cinstind glia, plugul, holda și trecutul („un codru/ de arbori genealogici”; v. *Văd iarna venind*), cel ce debuta în *Tinerimea Moldovei* (1965) se va dovedi credincios acestui filon, cu o

poezie proaspătă, cuceritoare, cultivând un organicism „de speță nouă” și făcând, mai apoi, figură de poet gnostic, cum va observa Mihai Cimpoi. Sentimentul continuității e proclamat fără disimulări; găzduind „neamul întreg”, poetul face schimb de taine pe drumul nesfârșit care duce spre străbuni. Iar volumele care vor urma (*Citirea proverbelor*, 1979; *Din tată-n fiu*, 1984; *Note de provincial*, 1991; *Un timp fără nume*, 1996; *Îndoiala de sine*, 1997 ș.a.) dovedesc fără tăgadă că Vasile Romanciuc, un „caligraf de sentimente”, predând „lecții pentru suflet” rămâne fidel genealogiei sale (cf. Andrei Țurcanu). Poetul scrie „cu inima”, apără cu cerbicie limba („o țară, o casă, un grai”) și în pofida simplității (aparente) vădește profunditate și ardoare etică. Omul, plin de cumsecădenie și blajinătate, ne transmite tot ce are pe suflet (cum își hotezase un volum din 1988) sub pavăza ingenuității. Vorbește cu delicatețe despre lucrurile simple având cultul romantic al sufletului, este firesc în tot ce întreprinde, respirația sa lirică iluminează ființa într-un discurs vertebrat (etic), deloc zgomotos-patriotard. În fine, aparent înfăudat tradiționalismului, ca „melancolic fără speranță” (cum l-a văzut cândva V. Gîrneț), convins că doar cîntecul naște lumina dezvoltă un cod specific, cu iz aforistic și, îndeletnicindu-se cu *citirea* și *re-citirea proverbelor*, își va oferi, astfel, un spațiu securizant: „și piatra de pe suflet mi-ajunge de-o cetate”. Ca și graiul, „din născare ales”. Evident, drama Basarabiei („frunză/ pe două ape”; v. *Cîntec basarabean*), conducînd la înstrăinare, făcînd din limbă (exilată) „personajul tragic al Istoriei” îl frămîntă. Rizibila „moldovencală” (vorba lui S. Saka), sub steaua unui destin care nu ne-a răsfățat ar zdruncina „temeliile românești” ale Basarabiei. Pricină pentru care poetul, egal cu sine, mereu modest (nu în sens valoric), străin de orice trufie auctorială, face elogiul statorniceii. Laudă, sub teroarea Istoriei, tocmai continuitatea, firescul, refuzul statorniceii. Și acuză, într-un univers „întors pe dos”, negoțul de principii și lacrimile „de împrumut”.

Vasile Romanciuc (n. 17 decembrie 1947, la

Bădragii Noi-Edineț) urmasa Facultatea de Litere (1966-1972), fiind redactor la Radio, consultant la Uniunea Scriitorilor și redactor la *Prut Internațional*, în vremea din urmă. Un titlu precum *Olimpul de plastic* (2007) dezvăluia refuzul său pentru o lume amorfă „împăiată”, butaforică, populată cu oglinzi mate și icoane prăfuite, în care timpul „obosit”, scuturat de viață pare a vesti *preafîrziul*. În care, invitați în ospitalierul abator („sfînșit”), *marii pitici*, cei care „sub limbă asudă”, pun la cale diabolice scenarii: „în croitorii Minciunii/ se muncește pe rupte”. Sub același impuls etic, poetul avertizează: „Necinstea supără izvorul/ și el se-ntoarce înapoi”. Încît, inevitabil, asemenea altor nume sonore din peisajul liric basarabean, Vasile Romanciuc își află refugiul în oaza copilăriei, descoperind, cu apetență ludică, o lume fabuloasă în care „toate împlîmirile se prefac în cuvinte” (2000). Trase din fagurele limbii, vorbele tămăduitoare vorbesc despre miracolul copilăriei, serie începută în 1981 (*Dacă ai un prieten*) pînă la recenta *De ce plînge clovnul?*

Să observăm apoi că, înrolat caravanei șaptezeciştilor, Vasile Romanciuc scrie parcă în replică. Dacă ochiul dabijian cerceta jubilativ lumea, ochiul rătăcitor, „trist și înlăcrimat” invocat de autorul plachetei *Îndoiala de sine* (1997), „mai știe ce-i plînsul”, panoramînd greutatea de a fi fără a-și pierde grația imagistică. Amintita plachetă, anunțînd *mutații* în lirica lui V. Romanciuc (cf. Anatol Moraru) și o posibilă „derută” în tabăra generaționistă (prin reevaluarea ofertei) cerca imperativ căderea măștilor și îndemna la curăție morală tot în numele unui limbaj afectiv. Or, vederea „împrumută lumină” (ocrotind lumina spiritului) încît acel „Un ochi” (vezi și antologia *Un oeil*, întocmită și prefăcută de Valeriu Rusu în 2000) care, vorba poetului, „mai știe ce-i plînsul” se raportează antinomic, vestind – pe fundalul unei viziuni moderne – o *poezie oximoronică* (cf. Arcadie Suceveanu), cu rostiri sentențioase, eclipsînd duiosia și „mioritismul” de altădată. Pe măsura unei lumi în derivă, terifiantă, cu infiltrații demoniace, cerînd o schimbare de

ton, lepădându-se de sentimentalismul în exces. Nu înseamnă însă că Vasile Romanciuc se aliniază, docil, noii poezii, promovată ostentativ, sedusă de marota autenticismului. El cultivă, cu sinceritate, o formulă sufletească, crede (răzbat pe alocuri ecouri stănesciene) în taumaturgia cuvântului dar nu cade în spectacolul limbajului (delirant), rămîne, din contră, economicos, fără risipă verbală, persiflant pe alocuri, de o ironie amară ori comic grav, vîinînd „cuvîntul sihastru”, îndelung așteptat. Ingeniozitatea formală, percepția melodică, empatiile secrete fac casă bună cu tîlcul parabolic și poanta de efect (precum „celebrul cui” al lui Pepelea) bemolizînd jubilația ființială ori experiența extatică sub apăsarea rigorii eticiste, în alertă.

Odată cu intrarea într-un *alt anotimp* („văd iarna venind”), poetul, meru lapidar, metaforic, fără a uita vatra matricială, invocă sentimentele care „nasc liniștea”. Nezgomotos, amintește de „clepsidra din două inimi” (v. *Un izvor însetat*), înțelege poezia ca leac și întremare, purtînd viguroase precepte morale și invitînd, cu sfătoșenie, la reîntoarcerea la sacru. Știe (și ne reamintește) că „locașuri sfînte/ ne sînt cuvintele”. În consecință, pare marcat de obsesia tăcerii; dar, pe de altă parte, recunoaște că „o mult prea lungă tăcere”, îngăduind circulația neadevărurilor, ar fi *de neiertat*. Viața, acest „drum lung, hopuros” („între maternitate și cimitir”) ne rezervă numeroase încercări; iar fericirea se lasă așteptată: „Fericirea, puzzle/ din care, meru/ cineva fură o pică” (v. *Puzzle*). Totuși, deplîngînd „Sahara din sufletele noastre”, „marele pustiu invizibil”, poetul n-a dezarmat, speranța se insinuează: „Nu dispera/ se-aude venind primăvara/ veșnică nicio iarnă nu este// se vor topi tristețile/ zăpezile negre-ale inimii/ lumina vine meru la timp// adînc este rostu-așteptărilor/ pentru orice insulă nelocuită/ undeva se naște un Robinson” (v. *Se-aude venind primăvara*).

În fond, mesajul adînc al acestui lirism limpid, tensionat de precarul, primejduitul echilibrului *Avers-Revers* (de vreme ce „Cain și Abel/ în același trup” viețuiesc; v. *Soartă*, în secțiunea

Amprentelor/ Inima în 17 silabe) și aflîndu-și, înțelepțit, „rostu-așteptărilor” sună limpede: „Sufletului nostru i-i dor/ să se spele cu-n limpede nor” (v. *Olimpul de plastic*). Silențios și sentimental, învîinînd „alfabetul ceresc”, departe de resentimente și înveninări dar și de orgia superlativelor ori retorica inflamată, Vasile Romanciuc – acreditat ca important poet în folclorul critic – rămîne, după noi, un scriitor subevaluat încă. El și-a cîștigat, e drept, o marcă stilistică, cultivă firescul și candoarea într-o formulă clasică. Asaltul postmodern nu e fără consecințe, dulcegăria bucolică s-a volatilizat, suflul apocaliptic al epocii îl obligă să cerceteze paradoxurile vieții moderne (descoperind stările antitetice, degradarea, grotescul, maleficitatea) și, desigur, să ia atitudine. Delicatețea omului, ins retras, de o incredibilă blajînatate se convertește spectaculos, Vasile Romanciuc devenind o voce morală, de o muzicalitate cuceritoare.

*) *Olimpul de plastic*, Editura Prut Internațional, Chișinău, 2007; *Recitirea proverbelor* (Colecția „Antologia unui autor”), Î.E.P. Știința, Chișinău, 2007.

ZI DE PRIMĂVARĂ PÎNĂ ÎN SEARĂ

Vasile SPIRIDON

PROZĂ

Gabriela Adameșteanu scrie primele pagini despre cunoscutul său personaj Vica Delcă în 1976 și le va relua după câțiva ani, în intenția de a realiza o năvelă „despre bătrînețe, sărăcie și moarte”. Aceste file vor sta la baza narațiunii din importantul nostru roman postbelic *Dimineață pierdută*, editat pentru a cincea oară, în 2008, la Editura Polirom (cu o prefață de Sanda Cordoș și o cronologie de Andreea Drăghicescu). Nu se întâmplă nimic deosebit în acest roman la nivel epic, în sensul prozei tradiționale, și nici conflict precis, gradat și determinabil nu există – lucru sesizat de câțiva critici, precum Eugen Simion, Cristian Livescu ori Carmen Mușat. Iată ce afirmă aceasta din urmă într-o prefață: „Cărțile Gabrielei Adameșteanu vorbesc despre eșec, despre irosire, despre incompatibilitate și inadapabilitate, despre degradarea relațiilor interumane și absența comunicării, efecte «perverse» ale dezacordului major dintre individ și societate. [...] Gabriela Adameșteanu nu construiește ample edificii epice, nefiind interesată de acțiune – nici chiar în romane accentul nu cade pe evenimentele exterioare, ci pe reverberațiile acestora în viața lăuntrică a personajelor –, preferînd să consemneze stări, momente, gesturi răzlețe sau frînturi de conversație care dau consistență unei lumi ce supraviețuiește la limita vidului existențial” (Prefață la *Dăruiește-ți o zi de vacanță*, ed. a II-a, Ed. „Paralela 45”, 2002). Există doar o turnură epică disipată pe aproape un secol, scenariul romanesc derulînd în bună

măsură discuția între supraviețuitoarele unei lumi apuse, discuție contrapunctată de privirea unei vechi fotografii ce ipostaziază o reuniune de salon, la început de secol XX. De aici, trecutul e reconstituit ingenios din fragmente potrivite minuțios.

Sînt scoase la suprafață „epoci și biografii, firește, în funcție de cerințele propriilor desfășurări, urcînd personajele în scenă cînd la o vîrstă, cînd la alta a lor, punînd, în unele cazuri, bătrîneța înaintea adolescenței, tinerețea înaintea copilăriei, proiectînd scene de existență juvenilă după menționarea decesului” (Dumitru Micu, *Istoria literaturii române de la creația populară la postmodernism*, Ed. Saeculum I.O., 2000, p. 541). Deși se aduc succesiv în prim plan diferite vîrste ale aceluiași personaj, bătrînețea ocupă locul central. Dar și descompunerea, cauzată nu atît de vîrsta senectuții ca atare, cît de o decrepitudine fizică generalizată și de putreziciunea istorică: este o lume pe cale de dispariție, a Bucureștiului foștilor intelectuali, comercianți și militari pe care tăvălugul comunismului încercase să-i uniformizeze, pe unii strivindu-i, pe alții obligîndu-i să se adapteze (profesorul Mironescu – obsedat de infidelitatea soției, de boală, de degradarea biologică, morală și mentală – își are casa într-un loc duhnitor al mahalalei, unde se descompun cadavre de cîini).

Roman al istoriei mari și mici văzute din două perspective, *Dimineață pierdută* reface timpul și spațiul de odinioară prin rememorare, autoarea dispunînd pe cîteva planuri temporale diverse evenimente și personaje din diferite

epoci. Radiografiind veacul spre și dinspre începutul lui, cele două instanțe narative – Vica Delcă și Yvonne Scarlat – aduc în prezent și înrămcează episoade întâmplare cu membrii două. Valeriu Cristea, care într-un studiu despre un roman al vîrstelor, al trecerii, descoperă aici nu un singur prezent, ci trei: un prezent lung, format din două mari segmente și două scurte: „Pe lîngă cele trei ample retrospective, din narațiune se desfac la tot pasul altele (după cum am mai arătat). Prezentul în scări și nenumăratele retrospective (mici și mari) înzestreză romanul cu o «infinitate» de trepte pe care cititorul urcă și coboară mereu. Personajele se află cînd într-un plan temporal, cînd în altul. Îi vedem tineri și bătrîni, copii, adolescenți, adulți: morții învie și încep să trăiască în fața ochilor noștri o intensă viață iar despre cei vii aflăm că de fapt au murit“ (*Fereastra criticului*, Ed. „Cartea românească“, 1987, p. 205).

La rîndul ei, Sanda Cordoș sesizează în prefața de la prezenta ediție că intrările și ieșirile din scenă, precum și ritmarea conversației sînt date și ele de trei ceasuri: „Cele trei ceasuri semnifică trei tipuri de temporalitate din împletirea cărora se realizează urzeala tare a romanului: timpul exterior, străin, implacabil («auzi cum se prăvălesc în spatele tău bătăile pendulei...» – s.m.), așadar *un timp (și o temă) al destinului*; timpul interior, subiectiv, cu bătăi sensibile și imprevizibile, adică *timpul (și tema) memoriei* și, desigur, *timpul accelerat*, rău și uicrător și, totodată, tema majoră, al istoriei. La aceasta se adaugă, pe lîngă vultele și modulațiile în care sînt lucrate cele trei, o temporalitate biologică, a trupului, care se măsoară în ritmurile sîngelui și ale respirației (s.a.)“ (*La răscurce de timpuri*, p. 23).

Romanciera angajează latura sentimentală a personajelor, care vibrează cu aceeași intensitate la retrăirea momentelor trecutului în prezent, în dubla lor receptare de memorie individuală și de istorie comună. De asemenea, ea alternează și, uneori, interferează două platforme epice, fiecare cu materia sa, cu personajele sale, legate

între ele prin amestecul de memorie și imaginație. Destinul Vicăi Delcă – martor și cronicar al decăderii lumii bune – se intersectează, într-un anumit segment de trecut, cu al Yvonnei Scarlat – o intelectuală mediocră, neproblematizantă, scăpătată în prezent, cu ereditate încărcată. Într-un savuros limbaj, saturat de mărci ale oralității, Vica își expune opiniile, paraponul, evocările și confesiunile, o filosofie de viață elementară, bazată pe sentiment familial și pe fatalism în fața istoriei, de-a lungul unui discurs sincopeat și nezăgăzuit. Ea reduce totul la un mod pedestru de înțelegere a relațiilor interumane și dă propria variantă la interpretarea Istoriei.

Gabriela Adameșteanu stăpînește foarte bine atît registrul mahalagesc, cît și pe acela monden, îmbinînd oralitatea stilului indirect liber cu exprimarea riguros gramaticală. Cele două protagoniste vorbesc într-una în acest, numit de Nicolae Manolescu, „roman al femeilor“ („mai schimbăm și noi două o vorbă“), dar ele nu-și exprimă sincer gîndurile și intențiile, în afara cazurilor cînd se referă la mizeriile comune ale traiului zilnic. Nevrînd să se întoarcă acasă cu mîna goală, pragmatica Vica așteaptă să obțină de la „Vulpea“ de Yvonne complementul la pensie, iar Yvonne așteaptă ca Vica să renunțe la cei 50 de lei și s-o lase în pace. Curgerea dezordonată și plină de firese a cozericii lor conferă dinamism și dramatism narațiunii. Tehnica este absorbită de limbajul zemos, plin de sevele și culorile lumii marginale, fără să cadă în obișnuitul pitoresc, așa cum se întâmplă de obicei în astfel de cazuri. Un lucru, o referință sau un element dintre cele mai inocente, în aparență, al flecăreliei matinale, atrage imediat un calup mai mare sau mai mic de evenimente petrecute, de obicei, în perioada antebelică. Dar se discută și despre evenimentele care se precipită, despre viața politică și intelectuală de mai tîrziu, cînd începe războiul, tema acestuia monopolizînd discuțiile.

Puterea evocatoare și darul recompunerii scenice dau romanului consistență epică, substanță narativă, autenticitate psihologică și statu-

are tipologică. În aceeași prefață, Sanda Cordoș afirmă că „marea forță a *Dimineții pierdute* (inclusiv forța prospectivă) stă în joncțiunea pe care reușește să o realizeze între două orientări majore ale prozei citadine: orientarea de factură caragialiană, valorificând limbajul (ceea ce înseamnă, într-un sens mai larg, o tipologie a mahalalei) cu orientarea citadinismului reflexiv și senzitiv practicat de Hortensia Papadat-Bengescu și Camil Petrescu“. Și Cristian Moraru vorbea extrem de elogios la data apariției romanului: „Nu mi-a fost dat să citesc în ultimul timp prea multe romane în care «vigoarea» realistă de extracție tradițională, inspirația explorării psihologice armonizate cu preocuparea pentru definirea exteriorității personajului (și aceasta fiind un bun câștigat al prozei «clasice») să fie dublate de o atît de dezinvoltă strategie a celor mai moderne (și diverse) strategii narative. Traversînd mediul obiectual, mediile sociopsihologice, interioarele ruinate, semne ale unor vremi odată eroice, «aristocrate», bucătăriile dezolante, saloanele..., cartierele a căror străbateră e o întreagă aventură, cititorul se vede nevoit să supravegheze în permanență succesiunea vocilor, perspectivelor, persoanelor, stilurilor narative...” (*Distanța interioară*, în „Luceafărul“, 8 sept. 1984)

Construit „în cascadă“ (Raphaelle Rerolle, „Le Monde“, 18 nov. 2005), romanul înlănțuie vocile care se interferează și își răspund, amestecînd epocile evocate. De la un punct de focalizare la altul, de la o epocă la alta, autoarea recompune o lume caleidoscopică; ea schimbă registre, voci narative, unghiuri de abordare, dar ascunde cu naturalețe tehnica de compoziție utilizată, lăsînd să străbată la suprafață doar farmecul unor narațiuni atrăgătoare. Impresia Monicăi Lovinescu la o primă lectură a fost aceea că are în față un roman de factură tradițională, și numai după aceea și-a dat seama prin ce strategii narative a fost obținută curgerea, cît de savant fărîmițat este acest discurs ce i s-a părut din start linear.

„Să vorbim ce-avem de vorbit“, sună îndem-

nul Vicăi. Paranteze fastuoase, iterări ale propriilor vorbe, conștientizarea efectelor limbajului asupra memoriei dau autenticitate scrierii. Autoarea utilizează monologurile în monolog și dialogurile, întretăiate sporadic de fragmente de jurnal și scrisori, într-o libertate deplină a manevrării planurilor cronologice. Evocarea a ceea ce s-a întîmplat pe vremuri se realizează, după cum am menționat, din mai multe unghiuri narative, dar predomină punctul de vedere al Vicăi Delcă, exprimat nu la persoana întîi, ci la persoana a treia, în stilul indirect liber. Iar monologul ei coexistă cu varianta interioară a celorlalte personaje, ba chiar cu fragmente din jurnalul lui Ștefan Mironescu.

Cu ce se aleg cele două protagoniste într-o zi de sîmbătă a primăverii din anul 1977? Cu o „dimineață pierdută“ cît o zi întreagă, pînă la ora șase dinspre seară, căreia Monica Lovinescu îi găsește și o altă semnificație, cu relevanță de generalitate, pentru titlul ales de Gabriela Adameșteanu: „Dar de ce titlul? Nu numai pentru că Ivona se teme să-și piardă o dimineață cu Madam Delcă, venită să-și reclame complementul la biata ei pensie, dar și din pricina Profesorului Mironescu – iarăși el – care spune la un moment dat: «... din atîta pragmatism și din atîta ironic, nu ți se pare, dragul meu, că se nasc mult mai greu iluziile naționale? Sau, dacă totuși ajung să se nască, nu-i de așteptat să le pierdem destul de ușor, la cea dintîi încercare grea a istoriei? Abia să se fi limpezit cerul și, la primul nor, soarele să dispară iar. O frumoasă dimineață compromisă... pierdută»“ (*Est-etice. Unde scurte*, IV, 1994, p. 126–127). Pierdută pentru cele opt destine frînte, întîlnite în roman: familia Sophie și Ștefan Mironescu, alături fiica lor de Yvonne, perechea Margot (sora Sophiei) și Alexandru Geblescu, apoi Niki și Tudor, soțul, respectiv fiul Yvonnei, în fine, Titi Ialomițeanu. Și, nu în ultimul rînd, Vica Delcă – personaj memorabil, căruia îi rămîne libertatea să judece după puterile ei tot ce a văzut și a trăit și să divagheze, în pofida condiționărilor istorice, sociale și de mediu.

MATEIU I. CARAGIALE: PROFIL PSIHANALITIC

Daniela PETROȘEL

CRITICĂ, ESEU

Abordările psihanalitice sînt încercări mai degrabă izolate în spațiul estetizant al criticii românești. Cînd, în 1932, medicul psihiatru și psihanalist Constantin Vlad publica studiul *Mihail Eminescu din punct de vedere psihanalitic*, critica interbelică (Tudor Vianu, G. Călinescu etc.) se revolta împotriva acestui suprem act de blasfemie. Iar reacția nu avea în spate doar dorința de a apăra ce avea/ are mai sînt literatura română, pe Eminescu, sau doar exagerările demonstrației, ci și o respingere venită din prejudecăți. Ce-i drept, nici astăzi nu ne recunoaștem într-un Eminescu masochist sau narcisist, cu alfit mai puțin aceea respectabilă generație de intelectuali. De atunci critica românească a dezvoltat o relație mai armonioasă cu psihanaliza, ghicindu-i potențialul. Mai ales că mulți dintre autorii și textele literaturii noastre pot fi lecturate în această cheie. Rezerve există însă în continuare, nu doar la noi, ci și în alte spații mai deschise ideologiilor critice; ele sînt generate mai ales de imposibilitatea verificării cu exactitate a adevărului teoriilor alimentate de complexitatea psihicului uman. În același timp, accentul pus cu obstinație pe biografia autorului și pe modul în care acesta își proiectează neîmplinirile, își sublimează dorințele sau își exorcizează angoasa a transformat critica psihanalitică într-un instrument de analiză puțin credibil. Rupte de universul ficțiunii, *cazurile* autorului sau ale personajelor neglijează tocmai dimensiunea lor literară. Cîtă vreme principiile venite dinspre acest domeniu induc textului o fecundă stare de hipnoză, determinîndu-l să ne spună ce nici el nu știa că știe, asocierea e binevenită.

Tot medic psihiatru, dar figură populară în spațiul literelor românești, și nu datorită descendenței paterne, este și cel care ne propune o perspectivă psihanalitică asupra operei și persoanei lui Mateiu I. Caragiale. Este vorba de Ion Vianu și de cartea *Investigații mateine*, apărută în 2008, la Biblioteca Apostrof & Polirom.

Concentrîndu-se asupra unui remarcabil *personaj* al literaturii române, autorul recunoaște cîteva principii care susțin un astfel de demers. Relația cu tatăl, un acut complex de inferioritate, delirul nobiliar, mania grandorii sau narcisismul sînt cîteva dintre semnele vizibile ale unei naturi psihice, textual metamorfozate, cu totul aparte. Mateiu Caragiale și-a uimit și oripilat contemporanii, continuînd să bîntuie și tomurile critice ale contemporaneității. Stranietatea sa e cu atît mai accentuată cu cît histrionismul său nu e mimat, ci constitutiv; una e să porți măști doar spre a atrage atenția asupra ta și, implicit, asupra conformismului celorlalți, și alta e să probezi cu disperare diferite identități, doar spre a găsi chipul în care să te recunoști.

Mărturisindu-și „timiditatea celui care nu poate revendica statutul de istoric literar”, Ion Vianu se încadrează cu eleganță printre celelalte cărți despre cel de-al doilea Caragiale; frecvent invocat este, evident, Matei Călinescu, iar evidența ține de subtilitatea notațiilor din *recitiri*. De aceea, ne propune, în cumintea și provocatoarea tradiție a psihanalizei, să lanseze ipoteze de lucru. Ce-i drept, în universul critic, ipotezele au mai mult farmec și consistență decît axiomele. Cartea trebuie parcursă în sens invers, căci adevărata matrice interpretativă se găsește în *addenda* – veritabilă bucată literară –, camuflată (sau nu) de succesiunea capitolelor anterioare. Plimbare pe strada Matei Caragiale; simultan rememorare a experienței lecturii. O lectură plasată sub semnul unui trecut/prezent continuu: „Am început să citesc *Craii* acum cincizeci și cinci de ani...”. Suprapunere de recuperare nostalgice, literare și critice ale unei lumi de altădată. Căci *Cartea Craiilor* îi apare drept un trecut *înfășurat în alte trecuturi*. Succesivele exfolieri critice nu sînt iluminări, ci tentative de conservare a lume. De aici pleacă prezentul demers ce întreține *perpetuarea ogîndirii în timp*. Nu doar imagini ale unui București de altădată căută seriile de cititori în această operă, ci o clarificare a propriei lor relații cu actualul București. Imaginea acestui intelectual joc de societate, clădit pe opera lui Mateiu I.

Caragiale, își propune să o depășească Ion Vianu, scor-monind în texte, jurnal, corespondență, mărturiile contemporanilor. Jurnalul matein dintre anii 1927-1935 nu e în totalitate credibil, iar explicația e convingătoare: construindu-ne povestea, „amintirea trebuie să se supună pentru ca biografia să se constituie ca auto-portret”. În schimb, mai apropiate de tumultul vieții psihice sînt scrisorile către prietenul său N. Boicescu. Frecvent invocate, ele surprind mutații psihice semnificative, tranșant sau doar în șoaptă mărturisite.

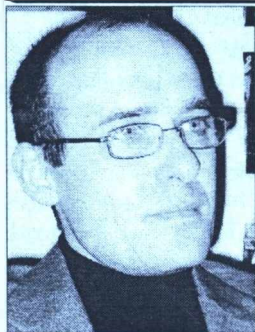
Natura aparte a operei și a biografiei autorului pleacă din problemele legate de definirea propriei identități, asta pare a fi, simultan, ipoteza și concluzia cărții. Așa se și explică necesitatea uzitării de instrumentarul psihanalitic. Relația tensionată cu tatăl – iar tensiunea nu e ocultată în întregime de elaborate procese de refulare, ci ia forma adversității fățiș declarate – e mecanismul dominant ce îi alimentează conflictele interioare. Chiar căile de evaziune, *literatura și delirul genealogic*, după cum le identifică Vianu, stau sub pecetea paternă. Copil illegitim, are o mamă pe care o maltratează sau o ascunde, de care se simte profund rușinat și pe care în modul său ciudat o iubește. Se va simți în permanență tolerat în noua familie a tatălui, un motiv în plus pentru a explica ura lui înverșunată împotriva acestuia. În plan biografic, va proiecta toate așteptările filiale în figura paternă a lui Bogdan-Pitești. În plan literar, decodarea propusă de Ion Vianu e clară: portretul lui Pîrgu este o evidentă descriere a tatălui adevărat, în vreme ce Pașadia e tatăl dorit, amestecul de subtil rafinament și groasă abjecție a celui din urmă amintind de controversata personalitate a lui Bogdan-Pitești. Corelînd aceste lucruri cu ideea că Pantazi e un alter-ego al lui Mateiu, iată cum inedita triadă și rățăcirile acestora devin emblematice pentru definirea identității auctoriale. E evident că evoluția acestor personaje sintetizează avatarurile biografiei psihice a scriitorului.

Activitatea literară matcină, chiar încununată cu succes, nu aduce necesarul echilibru psihic. La fel cum nici dobîndirea mult, mult rîvnitei poziții sociale nu liniștește zbuciumatul spirit. Pentru a-și reconsidera propria viață, el propune trei direcții de urmat: *o reinterpretare și ordonare a lucrurilor trăite, o igienă de viață și descanalizarea*. Planuri nobile, dar lesne inundate de mocirla narcisismului. Pentru că acesta îl împinge în tot felul de proiecte utopice, care-i întrețin conflictul cu lumea. Nimic din tot ceea ce-a dobîndit nu-l va mulțumi vreodată pe deplin, căci confortul exterior nu va masca vreodată sechelele psihice. De aceea, activitatea criticului este, cum plastic o numește

Ion Vianu, *arheologia ruinelor psihice*.

Ion Vianu nu face o demonstrație extrem de dezvoltată, ci schițează posibile direcții de abordare, valabile nu doar pentru acest autor. Relația dintre actul epic și crimă ține de acest mod de a generaliza intenția prezentului studiu; *un scriitor care imaginează o crimă o și comite (simbolic) evitînd o altă trecere la acțiune*, aflăm, iar motivația nu ține doar de efectele eliberatoare ale scrisului. Selectate din cartea dragă a lui Mateiu Caragiale, *Arivistul*, roman scris de Félicien Champsaur, cuvintele de mai sus îl determină pe Vianu să lanseze o tulburătoare ipoteză: A fost Mateiu I. Caragiale un *asasin in potentia*? Din nou, literatura simultan ascunde și iluminează un dat malefic al autorului. Dar crima/literatura este și o modalitate de a ucide banalul. Gînduri de crimă, dacă au fost, au fost legate de Bogdan-Pitești și de amanta acestuia, AK. De fapt, I.L. Caragiale era victima vizată. Pentru că pitorescul scriitor nu este doar disprețuitul tată, pe care îl urăște, în termeni freudieni, ca pe un rival. El este simultan lacanian *Lege (literară) a Tatălui*, dar și predecesorul ce trebuie anihilat, tocmai pentru că generează *anxietatea influenței*. Spațiul literar va fi întotdeauna prea strîmt pentru firile complexate, cu atît mai mult cu cît există permanent riscul de a fi confundat cu un altul, mai mare, al cărui nume îl și porți. E aproape normal ca întreaga existență să fie o definire a propriei identități. Unii fac acest lucru prin pioșenia conservării modelului, alții prin bizar nonconformism. Dînd credit logicii psihanalizei, cu cît e mai sonor proclamată ura, cu atît mai mare e, de fapt, iubirea. „Nemărturisibilul... iată factorul determinant al psihologiei mateine”, ne spune Ion Vianu pentru a explica avalanșa fabulării ca modalitate de a ascunde adevărurile triste legate de originea/mama sa. Se prea poate însă ca și relația cu tatăl să stea sub semnul acestei tăceri, distrugătoare social, dar germinativă literar. Omul care nu și-a găsit vreodată locul în viață a devenit scriitorul care s-a identificat cu o operă profund originală și care, supremă ironic, sau poate binecuvîntare, și-a ucis, prin superioritate, potențialii urmași.

Discursul critic poate fi uneori extrem de veșted (și cîteodată lupul e chiar cel ce strigă: lupul!). Prea ușor se alunecă în limbajul de lemn al criticii literare, care, însușit, se regenerează în permanență, fiind aproape general valabil/ aplicabil pentru poezie, proză, critică, eseu. De aceea, cînd găsești un discurs abundent în idei, îl consumi cu voluptate și cu regretul că nu durează mai mult. Ion Vianu aduce un suflu teoretic proaspăt în masa celor care aproximează fenomenul literar contemporan sau trecut.

GENEZA LITERATURII ROMÂNE, ÎNTRE IMITAȚIE ȘI MODĂ ROMANTICĂ

Antonio PATRAȘ

CERNEALA SIMPATICĂ

Cărturar rafinat, de o erudiție care sperie gândul, cercetător tenace, format după modelul școlii serioase de altădată, cu un spirit disciplinat dar viu, conectat la mișcarea ideilor de pe mapamond, profesorul Paul Cornea ar avea toate motivele să lase condeiul jos și să se bucure nițel de roadele unei îndeletniciri, se știe, cu rădăcini cumplite de amare. Ei bine, nu. Nici vorbă de una ca asta. Satisfacția vanității e lucru facil, plăcere mediocră, de care savantul pursinge nu vrea să audă. Pe asemenea exemplar de elită nu-l ispitește nimic, nici ideea succesului, gândul vulgar de glorie deșartă, nici celelalte iluzii ale omului comun, lipsit de voință dar încrezător în steaua sa norocoasă. El, înțeleptul, nu jură în schimb decât pe rațiune, înțelegând să-și trăiască viața la alt diapazon, după un program strict, de superioară monotonică, ce măsoară timpul în oglinda paginii înnegrite. Și cum Paul Cornea (toată lumea cred că e de acord) face o frumoasă figură de înțelept, prezența mai mult decât discretă a domniei sale în viața publică (unde rolurile principale au fost adjudecate de indivizi cu alt fel de pigment moral) se vede compensată din plin pe rafturile bibliotecilor, umplute până la refuz de mulțimea volumelor care-i poartă semnătura – numai tomuri masive, trădând ambiția exhaustivității, studii acrobatoase, încheiate la toți nasturii academici.

Însă nu prin cantitate (impresionantă în sine, nimic de zis!) ies cu adevărat în evidență cărțile universitarului bucureștean. S-au mai văzut oameni harnici, frunțași în producția de exegeză la hectar (Cornel Regman vorbea cândva, cu umor-i sfătos, de „critica prășitoare”). Or, Paul Cornea nu intră nicicum în categoria aceasta, altfel bine reprezentată și pe vremea când istoria se scria cu voce de la partid, și azi, când penuria de idei se îngroapă în fraze. Dimpotrivă.

Lucrările domniei sale (s-au bucurat de ecouri favorabile și peste hotare) au izbutit să aducă un suflu nou în istoriografia și teoria literară, îndeosebi prin exigențele de metodă cu totul inedite într-un context dominat de impresionismul gazetăresc al condeierilor precar alfabetizați și al veleitarilor de tot soiul. Privind literatura nu doar din unghi strict estetic, ci larg contextual, interdisciplinar, cu un accent apăsător pe istoria ideilor și sociologie, pe estetica receptării, imagologie și studiul mentalitar, savantul bucureștean a impus, cu indiscutabilă autoritate și competență, o manieră de interpretare modernă, o „direcție” extrem de fertilă, pe care o urmează cei mai înzestrați cercetători din zilele noastre (am subliniat de altminteri, într-un articol publicat acum câteva luni în „Observator cultural”, semnificația recuperării contextului legat de geneza operei eminesciene în studiile unor exegeți cu studii temeinice și minte ascutită precum Iulian Costache, Caius Dobrescu sau Ilina Gregori).

Așadar, Paul Cornea a făcut infinit mai mult decât să scrie o operă: a creat o școală. Și din această școală s-au ivit, la vremea lor, un Toma Pavel sau un Virgil Nemoianu, și tot de aici îi văd ieșind pe Paul Cernat, pe Angelo Mitchievici (autori deja consacrați și cu un prestigiu tot mai mare în breaslă), și pe mulți alții, într-un viitor, sper, nu prea îndepărtat. Destinul cărturarului ajunge, iată, să se împlinească armonios, rodind peste timp. Va fi contribuit la aceasta și excelenta prestație a Profesorului, despre care au lăsat mărturie toți cei ce au avut norocul să-i stea în preajmă. Cum nu mi-a fost dat un asemenea privilegiu, am ales calea obișnuită, încercând să mă apropiu de personalitatea savantului prin una dintre cărțile sale de succes, recent reeditată la Polirom. E vorba despre *Originile romantismului românesc. Spiritul public, mișcarea ideilor și literatura între 1780 și 1840* – o carte de actualitate, totuși cu titlu înșelător (sîntem

avertizați în cuvîntul de încheiere, nu fără o anumită pedanterie didactică), de vreme ce în centrul ei „nu e romantismul, ci spiritul românesc”. Și tocmai acestui spirit românesc, insistă autorul, „am căutat să-i punem în evidență resursele, să-i indicăm metamorfozele, să-i surprindem pulsul în lungul a șase decenii de evoluție rapidă”.

Demersul exegetic are ambiția să surprindă, în consecință, chiar ecloziunea spiritualității românești de expresie cultă, pe fondul interacțiunii dintre temperamentul etnic și formele moderne „străine” în care e nevoit să se manifeste, sub presiunea factorilor externi și a sincronizării cu modelul european. De aceea, „romantismul e doar una dintre ipostazele sub care, de la un moment dat înainte, se încorporează această evoluție – o ipostază fertilă, pentru că se soldează cu realizări de valoare, reprezentativă, pentru că e ilustrată de un larg evantai de talente, organică, pentru că reprezintă o polaritate a sufletului românesc, și nu o simplă adaptare mimetică”. Perspectiva, după cum vedem, nu e nouă. Însă metoda de cercetare, da (prima ediție a studiului datează din 1972!). De aceea, pentru a măsura originalitatea punctului de vedere propus, e necesară comparația cu alte lucrări similare măcar în privința intențiilor. Chiar dacă ideile formulate aici își găsesc nuanțări binevenite în studiul de mai târziu al lui Mircea Martin (*G. Călinescu și complexe literaturii române*), pentru a se radicaliza apoi în răfuielele lui Eugen Negrici cu „falsele” valori românești, mă gândesc, evident, la reperele clasice în domeniu, care ar fi putut influența în vreun fel gândirea interpretului (*Spiritul critic în cultura românească și Istoria civilizației române moderne*).

Diferențele sînt lesne de sesizat. Atît Lovinescu cît și Ibrăileanu puneau evoluția spre modernitate a civilizației noastre pe seama imitației, continuînd în felul acesta pe Gherca, care afirma că „în țările înaintate capitaliste, formele sociale urmează fondului social”, pe cînd „în țările înapoiate, fondul social e acela care urmează formelor sociale”. După cum se observă, e vorba despre mai vechea teorie a formelor fără fond (însă răsturnată acum, descriind procesul invers), combătută încă de pe atunci de un Ștefan Zeletin, specialist reductibil care ține să facă praf toate speculațiile literaților, de la junimiști încoace. Să-i dăm cuvîntul: „Așa s-a născut *spiritul critic* în cultura noastră, ai cărui reprezentanți au izbutit să convingă publicul român că cultura noastră – ce zic, întreaga

noastră societate modernă – se reduce la un proces de imitare a unei civilizații străine, la forme fără fond, lustru fără bază și cîte altele de același fel. Atît de convingătoare a fost această critică la care spiritele reacționare au supus societatea noastră burgheză, încît ea a covîrșit pînă și pe C. Dobrogeanu-Gherea: neputînd să o răstoarne și simțindu-se obligat ca sociolog să *explice* fenomenul, el a făurit o lege sociologică specială, a evoluției de la forme către fond” (vezi Ștefan Zeletin, *Burghezia română. Originea și rolul ei istoric*, Humanitas, București, 2006, p. 168).

Deși se află, în punctul de plecare, pe aceeași poziție doctrinară cu autorul celui mai documentat studiu despre burghezia română, sancționînd argumentat ideea evoluției de la formă la fond, Paul Cornea se desparte finalmente de opiniile cretice (din punct de vedere politic) ale sociologului, constrîns nu de logica propriului demers, ci de aceleași motive care-l determinaseră să citeze din loc în loc pe Lenin, spre a adormi vigilența cenzurii. Altfel, exegetul ține să analizeze literatura ca expresie a unor interacțiuni psiho-sociale complexe, pe un fond revoluționar de rapide prefaceri istorice. Ca atare, evoluția spre modernitate a societății românești trebuie înțeleasă în felul unui proces dinamic, ce a dus la apariția literaturii culte și în care factorul exterior joacă doar rolul unui element catalizator: „La originea romantismului stau factori interni, ținînd de mutațiile produse în societatea românească în primele decenii ale secolului al XIX-lea și îndeosebi după 1821”, iar „influențele constituie termenul de referință, emulație și propulsiune care ajută mișcării difuze a spiritelor să capete formă și să se sublimeze în literatură”. De aici și necesitatea unei analize „în profunzime a societății românești”, singura în măsură să explice apariția culturii moderne și a conștiinței artistice individuale. Bref: romantismul românesc nu e un fenomen mimetic, „o grefă apuseană pe un organism plăpînd și încă nevertebrat”, pentru că nu influențele sînt decisive, ci „contextul social-istoric și de mentalitate care le face posibile”.

În aceeași ordine de idei, deși identifică trei tipuri majore de romantism – cel apusean de dinainte de 1830 (anti-luminist, monarhic, religios, egoist, medievalist, deziluzionat, contemplativ etc.), cel apusean de după 1830 (umanitarist, socializant, energetic, activ, titanian etc.) și cel răsăritean (pro-luminist, național, idealist, folclorizant, carbonar, militant etc.) –, Paul Cornea ezită să plaseze formele literare

precare din epoca 1780-1830 în vreuna din categoriile menționate, pe motiv că abia apariția burgheziei, fenomen social caracteristic vieții moderne, face posibilă emergența romantismului ca formă specifică de sensibilitate ce-și va găsi ulterior și expresia artistică adecvată. Or, în societatea românească nu a existat o clasă de mijloc conștientă de rolul ei istoric decât mult mai târziu, și atunci în forme sensibil diferite, specific... „românești”, dacă putem spune așa ceva. Intermediarii integrării noastre europene au fost însă, pentru început, fanarioții și ofițerii ruși (vezi reformele lui Kiseleff), după cum au arătat autori demni de crezare precum Pompiliu Eliade, în *De l'influence française sur l'esprit public en Roumanie* (1898), D. Popovici, în *La littérature roumaine à l'époque des lumières* (1945), sau, mai nou, Neagu Djuvara, în lucrarea plină de savoare și duh anecdotic *Între Orient și Occident. Țările române la începutul epocii moderne* (1995).

După o perioadă de simbioză româno-elenă, dictată de idealul comun al intrării în Europa, revoluția de la 1821 ne aruncă în brațele „marelui frate” de la răsărit, proaspăt emancipat și dornic să împărtășească și altora din „luminile” vestitului Apus. Dar, trecută prin prea multe mâini, marfa se ofilește și, în loc să aibă acces la clasicii veritabili, boierii noștri (dintre care se recrutează și scriitorii) se delectează cu autori mărunți, de tipul lui Florian, Gessner, Dellile, Mme de Genlis (e vorba de acei „clasicii înfîrziți”, exaltați mai târziu, polemic, de Călinescu). Așa se explică de ce păstrează literatura noastră premodernă numai niște raporturi formale cu antichitatea, în felul poeziei anacreontice și al versificărilor stîngace, de un retorism searbăd, cu gust leșios (doar Asachi sau Iancu Văcărescu imită pe Ovidiu și Horațiu direct).

Oricum, chiar dacă sensibilitatea romantică (mai exact, pre-romantică), tradusă prin sentimentalism, își face în cele din urmă apariția, în tonul văietăreț al romanței și cîntecului de lume (vezi rolul lui Conachi, boier și el, ca autor tipic de tranziție), ea nu va înlătura niciodată cu totul opțiunea pentru formele literare stereotipe, tributare esteticii clasiciste. În viziunea lui Paul Cornea (sensibil diferită de a lui Ibrăileanu, autor luat mereu ca reper), succesul lui Conachi exprimă în fond „o stare de spirit care nu e nici a Franței vechiului regim, nici a aristocrației fanariote, ci e proprie societății culte românești într-un moment de dislocare a mentalității și puternică fermentare a noilor curente de idei și de sensibili-

tate”. Apoi, dacă acceptăm ideea că „fondul comun al oricărui romantism rezidă în ruptura de prezent și de formele realului, în revendicarea intensivă sub raport afectiv a *eliberării din diversele constrîngeri* (s.n.) posibile”, trebuie să admitem că termenul primește un înțeles foarte general, cu nuanțe politice, ajungînd să desemneze pur și simplu nevoia de libertate.

De altfel, între 1800 și 1815 se produce o mutație radicală, ce aruncă o adevărată prăpastie între generații. „Bătrînii” sînt „lumiști”, ilustrînd adică o mentalitate învechită și conservatoare, într-o epocă în care cultura depinde încă exclusiv de factorul politic. Pe de altă parte, „tinerii” devin „revoluționari” și pun umărul la instituționalizarea culturii și extinderea ei la scară națională. Unii sînt „clasicii”, ceilalți „romantici”. Și dacă, înainte de a deveni o realitate estetică, romantismul „apare ca realitate sufletească difuză, operînd joncțiunea dintre lumini și idealizare”, ceea ce istoricii literari au definit ca amestec de elemente „clasice” și „romantice” în epoca premodernă pare să indice, de fapt, tendința exprimării în forme îngrijite, „culte”, împrumutate din exterior, a sufletului românesc, cu atât mai „romantic” cu cît reușește să-și exprime mai viguros identitatea. Programul schițat de Kogălniceanu în primul număr al „Daciei literare” (1840) încheie un ciclu („romantic”, nu încape îndoială!), ilustrînd totodată afirmarea ideii naționale și a spiritului critic ca semn al existenței unei literaturi specific românești, ajunsă la stadiul conștiinței de sine.

Acordînd esteticului puținul ce i se cuvine într-o epocă în care știutorii de carte se numărau pe degete, autorul izbutește să surprindă foarte convingător, într-o analiză amănunțită și profundă, geneza formelor literare, pe fondul modernizării rapide a societății noastre încremenite de veacuri în bezna evului mediu. Un lucru e cert: fără raza de soare a Occidentului luminos, n-am mai fi descoperit romantismul. Și, bineînțeles, nu ne-am fi descoperit nici pe noi înșine.

Sinteză istoriografică excepțională, peste care nu se va așeza prea curînd rugina timpului, *Originile romantismului românesc* e o lucrare scrisă într-o manieră elegantă și seducătoare, colcăind de idei îndrăznețe, de ipoteze stimulative și sugestii fertile. Rămîne în seama specialistului sarcina de a duce gîndul Profesorului pînă la capăt. Începutul a fost făcut deja. Temeinic.

OMUL MILOȘIAN

Mircea TOMUȘ

Intitulat astfel, concentratul studiu, semnat de profesorul ieșean Constantin Dram, despre poezia lui Ion Miloș, acest ciudat scriitor și personaj, totodată, situat între culturi și limbi, dar și deasupra lor și chiar în interiorul lor, trimite cu gândul la o abordare de tip antropologic; ceea ce, la lectura volumului, nici nu rămâne departe de termenii discursului critic și mai ales de cei ai organizării acestuia în variațiuni pe nuanțele vechiului trunchi al prototipului: *homo exsulans, juvenescens, sapiens, didacticus, consumens, lupus, nuptialis, eroticus, ludens, loquens, fugiens*, pentru ca schelăria ingenioasă, alcătuită din astfel de linii ferme de semnificații, cu jocul captivant și oarecum misterios al costumației lor de un fel de neoscolasticism postmodernist, să-și frângă și să-și prăbușească iluzoria verticalitate în capitolul final al exegezei, *Căderea în oglindă*.

Construită astfel, interpretarea începe prin a-și exersa ingenioasele disponibilități analitice, fiecare din amintitele dimensiuni prilejuind câte o adevărată demonstrație de tehnică subtilă, aplicată pe spații mici; se lucrează cu detalii, textul miloșian fiind descompus pînă sub limita celulei sale esențiale, acolo unde, după ce au fost înlăturate cojile străvezii ale întregului poetic, apoi ale versului, ale sintagmei și, pînă la urmă, chiar și aceea a cuvîntului, sub lespedea unității sale singulare, se bănuiesc puterile lui obscure, care îl alcătuiesc din reminiscențe, din intenții nefinalizate sau deviate, din vagi apropieri și acolade. Astfel că textul poetic miloșian este citit după cum îi este și firca, adică prin suprapunerea transparentă și reciprocă a sensului literal brut cu ecourile și reverberațiile lui în goluri și plinuri apropiate și depărtate, străine și familiare, accesibile și încifrate, dar într-o altă ordine tactică decît în cea prin care autorul lui l-a alcătuit. Rezultatul nu propune o simplă soluție critică, de natura și calitatea unei descifrări sau traduceri din limba poeticăscă, ar fi

spus cineva, în cea a criticii curente, ci un alt limbaj, pe jumătate poeticesc, pe jumătate critic, alcătuit, la rîndul lui, din cioburi și fragmente de limbaj specializat, antropologic, psihologic și chiar sociologic, care nu e departe nici de limbajul poetic, nici de cel științific, dar este de altfel decît fiecare din ele. În fond, ceea ce creează Constantin Dram, în prima parte a eseului său monografic, este un fel de poezie paralelă la poezia originală și originală a lui Ion Miloș, o poezie hrănită din înțelegere pe cît de profundă pe atît de diversă, conjugată cu îndrăzneala unei succesiuni de ipoteze.

Cînd receptarea poeziei și persoanei care a creat și s-a creat pe sine prin această poezie pare a fi ajuns la un punct final, prin însumarea diferitelor ipostaze ale omului miloșian, o ingenioasă mișcare, i-am spune dramatică, a discursului critic răstoarnă întreaga construcție, prăvălind-o în abisul adînc și adînc grăitor al propriei ogîndiri, de sine și prin sine. Și iată ce spune criticul, aproape de finalul exegezei: „Natură rătăcitoare, sărind din ipostază în ipostază, omul miloșian ajunge, fără tăgadă și fără dorință manifestă de întoarcere, la granița narcisismului, singura certitudine rămînînd refugiarea în sine, en ego-ul suprem”. Și, mai departe: „Etapale vieții poetice au nuanțat și au conferit egolatrimului miloșian o dimensiune specifică, îndepărtînd căderile în zona vanităților mărunte și construind, mai degrabă, un sistem în care orgoliul poetic se transformă în rigoare autarhică, conducînd, inevitabil, spre ultima imagine, cuprinzătoare și nivelatoare pentru celelalte, *căderea în ogîndă*”.

Pe cît de concentrat, pe atît de dens, studiul lui Constantin Dram probează tot atîta ingeniozitate și talent critic cîtă crudiție și travaliu de interpretare și informare, calități prin care se validează maturitatea și certa valoare profesională.

MARIUS CHELARU:

POEME DESPRE ILUZIE ȘI DISCREPANȚĂ

Emanuela ILIE

HIEROGLIFELE POETILOR

De câțiva ani buni, Marius Chelaru e una dintre cele mai active prezențe în revistele literare moldave, în paginile cărora se împarte, deși nu cu egală consecvență, între scriitura li-rică proprie și cea a altora. Frecvente sînt mai ales aparițiile din presa culturală a provinciei nord estice prin care cartografiază, cu răbdare și cu migală, peisajul liric oriental. Din această constantă apetență pentru descifrarea hiero-glifelor dintr-un spațiu cultural pe care, din păcate, cititorul român obișnuit îl reduce la poveștile cu tile ale Seherzadei sau la ruba-yatele lui Omar Khayyam, s-au și născut o serie de tomuri cu intenție didactică ori mai apăsător critică: *Cartea între Orient și Occident*, I-III, esuri critice (Timpul, 2004-2006), *Poezia Orientului de la Khayyam la Tagore*, esuri critice (Editura Fundației Culturale Poezia, 2005), *Poezia Orientului de la Khayyam la Tagore. Asia de Sud, Sud Est*, esuri critice (Editura Fundației Culturale Poezia, 2005), *Cartea între Orient și Occident*, III, esuri critice (Timpul, 2006), *Istorie și poezie în cultura arabă*, esuri critice (Editura Fundației Culturale Poezia, 2006), *Poezia Orientului. Clasic și modern*, esuri critice (Timpul, 2008). Li se pot adăuga substanțialele antologii de poezie arabă sau traduceri din Munir Mezyed, Anthony Anatholy Kudryavitsky ș.a., pe care scriitorul continuă să le scoată, cu o rară dedicație, pe piața românească.

Toate acestea explică, firește, și de ce în ultima vreme scriitorul Marius Chelaru a lăsat impresia că laboratorul po(i)etic propriu e văduvit față de cel al altora, că infatigabilul traducător sau observator al liricii orientale și-a permis, cu bună știință, să își negligeze temporar creația poetică. Cea mai nouă apariție editorială a lui Marius Chelaru (*despre iluzie și discrepantă. about illusion and discrepancy. sobre ilusión y discrepancia*, versiunile în spaniolă și engleză Daniela Andronache, Edit. Fundației Culturale Poezia, Iași, 2009) contrazice, iată, această impresie, dovedind că travaliul de traducă-

tor și antologator ori veleitățile de critic literar nu i-au anulat, ci doar îi dubleză adevărata vocație, cea de poet. Ba, mai mult, că i-au oferit suficiente resurse din care să își extragă poeticitatea de substanță. Unele, dintre cele mai evidente, desigur, sînt cele recunoscute de poet în elementele peritextuale – un *motto*, spre exemplu, e împrumutat dintr-un „străvechi text gnostic”, și sugerează un cod atitudinal emblematic: „Într-un colț al ruinelor se află mulți bărbați care citesc misterele înscrise pe table existenței. Alături de harababura roșii destinului, ei știu lucruri uluitoare și călăuzesc măgari”. Altele sînt presărate, atent, în carnația textuală: poetul apare, în *gnoză*, ca „propriul meu urmaș/ smerit/ călare pe asinul călare pe umbra mea călătoare”, în *despre iluzie și discrepantă* rătașește precum în deșert („pașii mei mă urmăresc ca niște beduini care caută oaza”), pentru a ajunge, în *portretul unei nopți*, „în biblioteca ăluia nebunul de atîta carte/ volumul vechi/ 1001 de nopți/ se urcă cu șeherezade cu tot/ peste legendele olimpului/ țeș o mie de alte legende care se nasc spre ziuă și mor în zori” etc.

Același impact al înfîlnirilor frecvente cu poezia orientală pare a fi marcat, decisiv, opțiunea lui Marius Chelaru pentru o lirică a esențelor, care ia de cele mai multe ori forma decisă a unei fabule identitare. Textele se greșesc, concret, pe dramatica aventură a ființei ce își conștientizează mereu limitele și precaritatea, dar nu încetează a le depăși, sau măcar încearcă să o facă. Deloc întîmplător, volumul se deschide cu un text programatic, în care poetul se descrie cu dramatism în ipostaza *niciodată Alesului*, un fel de Crist solitar și suferind de prea-plinul percepției duale, scindat între viață și moarte, între carnal și metafizic, între teluric și celest: „înlănțuit de noroc/ nemort/ încolțit nici în unul/ din înflorinde a viață trupurile/ strivit de cuvintele/ semănat/ în carnea/ în care pogoară/ îmbrăcîndu-si sufletul/ – destin-poem/ eliberat/ printre degetele muzelor/ înmugurite-a uitare/ pe capul lui 'nainte de ora alfa – / șade răstignit/ bătrîna slugă a vieții/ între înfîmplări fericite/ vești ascultînd/ despre cînd va fi silit să se

nască/ ajunse la el/ 'nainte de a tăce/ 'mpreună cu stelele/ încă nemorților/ – pe când suferința nu respire în el/ pelerin pe chipuri,/ mirabilia/ cu zîmbet vetust – uitate-n oglinzi”. Din această experiență a divizării între real și imaginea lui speculară se vor nutri și restul poemelor din *despre iluzie și discrepanță*, dominate, fără excepție, de o dialectică a căutării și dezvăluirii. Undeva, apare chiar imaginea unui labirint interior; închis în el, cul poetic își desfășoară obsesiile, lăsându-se vederii în forma unui Ianus ce își joacă fețele doar pentru a-si masca teribilul Minotaur interior: „labirintul care sînt mă construiește/ salahor-demiurg cu gigantici ochi de pripas/ atîrnați/ de picioarele fiecărui pelerin prin viitorul-prezent/ uneori cu iubiri/ alteori cu dorinte trunchiate/ mîrsăluiesc/ Ianus cu chip croit din doar începuturi/ printre neavute amintiri/ călcat mă las de pașii tuturor celor cari au fost/ zăgăzuiți într-o literă/ prizonieri într-un cuvînt/ pe care nimeni nu-l mai știe cînd a murit/ ... mă reazem de prima mea întîlnire cu mine pe muntele Nicăierii/ mă strecur ca un *ceva* dureros între viață și minc/ dincolo de prezentul-prezent/ mă așteaptă clipa nașterii mele/ cu ochii către locul lui Dumnezeu/ aștept în apele șerpești ale lui to ti en einai// mă scald de două ori în apele aceluiași cu” (*gnoză*).

Asemenea confesiune nu este singulară. Majoritatea textelor din carte sînt scrise sub formă de exerciții auto-scopice, în care tentația revelării de sine în amestecul obișnuit de contrarii se conjugă cu meditația asupra rosturilor adînci ale firii. În *învățăturile străinului către fiul său pe care l-a vîndut, regula după care poți uita, absurd sau de pe cînd lumea avea față de sticlă*, atitudinea ontologică e aceeași: o melancolic densă, cu reflexe livrești și irizații textualiste, hrănită din pasta unui cotidian al dez-iluziei, al discrepanței între fața ascunsă, abia pulsîndă, și cea evidentă, grotescă, a lumii. Încercînd să descifreze relieful autentic al ființei, poetul află că *a fi* este sinonim cu *a înțelege*: „cheia înțeleșurilor e legată de gleznele lui Dumnezeu/ undeva unde nimeni nu privește maleficul în ochi/ printer îngerii cam șleampeți/ Adam o cată pe Eva'n tre orele neivite din palma Lui/ cerul are culoare de amintiri urcate în dinții clipă/ Edenul e încărcat cu Frunze care cad întruna/ acoperind toți serpii/ o talpă de femeie uitată printre fructele fără înțeles pentru nimeni/ așteaptă bărbatul care să o privească (...)/ la un colț/ verbul *a nu fi* rinjește din toate literele”. Starea funciară este dictată de o conștiință ardentă a camuflării sacralului în banalitatea cotidiană, căci pentru Marius Chelaru a exista presupune a căuta și a revela misterul imuabil, sensurile adînci ale lumii esențelor, încă oclutate în oglinzile înșelătoare ale lumii: „în rest/ ard ca o flacără răstîgnită între două poezii nescrise/ . numai Dumnezeu

există/ simt mina lui pe ceafa mea coperită cu hîrtie albă nescrisă/ degetele mele se rătăcesc în pădurile din inima Lui/ . un creion bont cu vîrf din coarne de cerb mă desenează pe Carte. sînt”.

Modalitățile predilecte, în acest proces de relevare a unicului adevăr al ființei, sînt cele cunoscute. Pe de o parte iubirea, transcrisă într-o imagistică ținînd mai degrabă de idealitate, de vizionarism, căci percepției strict senzoriale îi este preferată întotdeauna potențialitatea actului, iluzia epifaniei erotice: „dormi/ goală ca o fericire despletită/ înăuntrul meu/ tulburînd primul țipăt al pămîntului/ mi l-a dăruit Dumnezeu/ cînd am fost năzuit/ din fărîdădurerea intunericului dinainte//... mă mor/ lungit/ între visele cu tine/ înșirate în toate cele sapte zile/ în palma vecinic pogorîtă a astei clipe/ rugîndu-mă/ ca răsuflarea ta/ să-mi spulbere iar carnea de pe suflet/ vegheat de tatăl meu noaptea/ mama mea ziua” (*dragoste*). Pe de altă parte, imersiunea într-un trecut învestit cu atribute soteriologice. Deși conștient de limitele și ineficiența de fond a anamnezei, *Prizonierul uitării* nu-și poate refuza, spre exemplu, plăcerea călătoriei într-o copilărie cu virtuți taumaturgice: „Cerule se lăsase pe umerii mei cu palmele unui înger/ nimeni în mine niciunde nu mai avea loc de amintiri/ timpul/ golindu-mă pahar după pahar/ mă rodea ca pe o primăvară obosită de-atîta verde// M-am călătorit cale de-o iluzie înapoi în copilărie/ cînd nimeni din mine nu murise/ doar picurii de ploaie se sfîrșeau/ mereu/ sub tălpile mele/ crăpate de viitorul care veni-va prea obosit/ după o tristețe «de sacrificiu» măcinată de sterpe iluziile/ unei țări ascunse de sine-n proverb despre umilință”. Figuri hieratice (mama, tatăl, bunicul, mamaia, Cavalerul Trac) se recompun cu migală, noduri iconice ale unei pînze menite a păstra inefabilul, esența universului: „sufletul meu și cu mine am stat cale de-o noapte/ alături de timp/ privind prin ochii tatălui meu mort/ realitatea ce se ascunde dincolo”.

Aceasta îmi pare a fi, trebuie să mărturisesc, rostirea de sine cea mai convingătoare a poetului Marius Chelaru. Hipertrofia percepției unui cotidian detabuizat, grotesc, desenul gros al mizeriei imediatului (pe care îl realizează, spre exemplu, în întreaga *baladă cotidiană* și în debutul din *orașul*), sau mecanismul metaforic prin care intenționează a da corporalitate, cel mai probabil, refuzului unui patetism ridicol – gen „supă de despărțiri” ori „sos de povești fără tați” – nu cred că îi exprimă adevărata a(l)titudine poetică. Care este aceea a unui caligraf de spații interioare bine marcate de adevăratul fior ascensional, cel pe care îl dă certitudinea manifestării sacralului în toate formele existentului.

COORDONATA ISPĂȘIRILOR CRUDE (MIRAJUL NEANTULUI LUI EUSEBIU CAMILAR) (II)

Henri ZALIS

Moartea, noaptea, nefericirea se liniștesc greu, ca niște ape tulburi, agitate de diavol. Mu mă mir că asemenea relații i-au conferit lui Camilar o expresivitate decisivă, fatal precipitată, de criza.

*

Între cele câteva ciudățenii cu care prozatorul și-a împănat descripțiile, fapte de viață, rotiri de la o formă de relief la alta se numără munca nocturnă a pământului, tăiatul lemnului, uscatul ierbii, trecerea prin codrii fără capăt. De ce noaptea? Fiindcă noaptea focul nu e mort, se fură mai ușor, „întîmplările rele rămîn singure”, la chefurile mari nu curge sînge... Ziua te freci la ochi, cauți depărtările, forța naturii lovește la vedere, ca o pasăre neagră.

Imaginarul la Eusebiu Camilar identifică negrul ca nuanța ultimă a cîmpul lui vizual. Negrul este viril și viu. Spre deosebire de preocupările îndreptate spre puterea ce luminează prin delimitări perceptibile, obscuritatea anulează drama contemplației, schimbă spectacolul, ține cu răzvrătirea, cultivă reminiscențele. Camilar pare un exasperat, temător de comunicarea lesnicioasă, preocupat de adevăruri care nu descalifică.

Din umbră, universul întîlnit adîncește cîteva chemări. A mamei, în primul rînd, a singurătății cîtă vreme tatăl nu apare, lipsește, a fost corupt într-o cursă despre care nu primim explicații, și, în satul proiectat eliptic, precum o sălbăticiune inevitabilă, necazul, insinuat fioros printre constante. Citatul următor dă seama de toate cele care nu sînt întîmplătoare: „Apropiindu-mă de casă în vîrfurile picioarelor, nu știu cum mi-a venit să mă uit pe fereastră. Pe peretele alb din fund,

arhanghelul din icoana cea veche sta neclintit și numai fața și sabia îi străluceau, în lumina de luna. În gura neagră a hornului se vedeau mînușa cea groasă pe care mama o folosea în vremea gerurilor cînd tăia butuci și cum sta așa, mînușa aceea părea o mînă a unui om păros, ascuns în fundul hornului.

M-a cuprins mai tare spaima pe alergam spre țarinile unde secera mama. Cîmpul era plin de secerători la ceasul acela. Albi, sub luna plină, ei stăteau plecați asupra grîului și s-auzea numai ronțăitul scurt, aspru al secerilor. Cai negri, păsînd prin arzuri, ridicau spre mine boturi speriate, sforîind. Și cu cat mă apropiam de ogrorul nostru de lîngă luncă, tot mai roșii se arătau luminile acelea, abia zărite din măr.

– Neascultătorule... îmi spunea ea mai apoi, în timp ce eu plîngeam, sărutîndu-i mîna aspră. Ce cauți, neascultătorule?

Stînd pe dîmb, mama se vedea dreaptă, neagră, în fundul cerului, privind mulțimea pîlpîitoare a focuri lor.

– Mi-e frica singur... îi spuneam printre sughițuri. Ea, după ce privi spre focuri, îmi spuse, speriată!

– S-aud cum plîng copiii în luncă. Rag vitele. Urlă cîinii, ca la Sodoma...

Pe cînd vorbea, lacrimile dintre genele ei păreau o îngîrmădire de stele depărtate. Se așeză pe hat, spunîndu-mi, după aceea, cu glas lin, cald:

– Să nu știi niciodată, Filimon, cît necaz îi pe lume... Mai tîrziu, ai să-ncepi a cunoaște necazul...

Nici un detaliu nu pare de prisos. Represiunile au calitatea că întăresc tema, senti-

mentul de frică al copilului. La ceasul seceratului e noapte, numai luna sparge bezna, mama se vede și ea neagră, ca și mînușa ei neagră, utilizată de un om păros, un fundul hornului. Consensul este întărit de urlatul cîinilor, de răgetul vitelor. Mama, în scurta sa confesiune, închide cadrul între semnele de pierzanie ale mei, cu mențiunea că băiatul ei va cunoaște, curînd, deosebirea, însă mai ales asemănarea între scena surprinsă de narator și necazurile cu care se va confrunta.

Imaginația își ocupa locul în realitatea închisă, limitată de senzația că răul plutește în aer, deconcertant și bicisnic.

Mama nu are soluții de orientare. În desigurii focul se zvîrcolește ca un vierme. Un moșneag posedă o carte în care poți citi cum va veni vremea împărțirii pămînturilor. Moșneagul adaugă vizionar: Domnul are să fie, într-o vreme, la fel cu sluga..."

Cartea, mare, neagră, anunță, cu un fel de cumplită anticipare „Va fi mult vaiet și cutremurare atunci” citea glasul lui gîngav. „Împărații se vor nărui în pulbere, iar săracii și cei bătuți de năpastă vor ridica la soare flamura..."

În termeni de simplă constatare singura relație cu viitorul sună ca una fără scăpare, răzvrătită pe cît de gravă și violentă. Dincolo de orice îndoială, Camilar încadrează viitorul în cercul dezastrelor, lasă neliniștile să arunce sonde cu cea mai mare strîngere de inimă în pagini de poem.

Pe latură apocaliptică duhul misterului rezistă tentației de a pedepsi injustiția, chiar dacă în *Valea hoților* haiducii sînt căsăpiți de oamenii stăpînirii. Dorobanții le ridică leșurile lăsate în crucea drumurilor numai după ce avertismentul întîrzie, drept învățătură celor mulți, de prin colibe.

Nocturnul, pentru direcția „fixării” în timpul narativ, pe de altă parte singurătatea (copilul lăsat în puritatea lui

înfricoșată, marna mobilizată de munca pe micul petec de pămînt) juxtapuse avertismentului ca vor veni necazurile, de care copilul crescînd nu va fi scutit, compun un prezent trist, agresiv în actualitatea semnalată, de povestitor. Cronologic greu de reperat în ce privește jaloanele istorice, principiul momentului narării se prezintă la Camilar operînd în interiorul unor realități populare de țărani, boieri călcați de haiduci și de tătari, la mijloc mergînd de acolo-acolo dorobanți, semn că există oarecare autoritate uneori chiar feudală. Oamenii sînt speriați de evenimente, materia epică nu le precizează foarte exact, însă le distribuie – pe cît posibil – prin convenția schimbării de registru.

(Pagini dintr-un studiu în pregătire)

CUM SE STUDIAZĂ ISTORIA*

Alexandru GAFTON

Lectura *Prefetei* volumului *Însemnări de pe manuscrise și cărți vechi din Țara Moldovei*, volumul I (1429-1750) al corpusului editat de I. Caproșu și E. Chiaburu, și apărut la Casa Editorială Demiurg, Iași, 2008, oferă o descriere exactă și cât se poate de limpede a conținutului lucrării.

Este o descriere de tipul aceleia pe care istoricii o rînduiesc înaintea documentelor istorice din edițiile pe care singuri și le întocmesc. De aici aflăm că: „Vechile însemnări de pe cărți, manuscrise și tipărite, reprezintă un izvor de importanță covârșitoare pentru istoria culturii și cea politică, economică și socială, relevînd aspecte esențiale pentru cunoașterea istoriei românești pînă la mijlocul secolului al XIX-lea. Ele oferă informații cu privire la viața culturală, stăpînire funciară, producția agricolă, categorii sociale, dări, monedă, prețuri, circulație monetară, metrologie istorică, politica economică a unor domni, meșteșuguri, organizarea muncii, căi de comunicație, mijloace de transport etc.”, precum și că: „Mentalul colectiv, psihologia de masă și cea individuală, comportamentul uman, aflate în strînsă legătură cu sistemul socio-economic și nivelul dezvoltării culturale, își găsesc și ele reflectarea în însemnările de pe cărțile vechi”, totul fiind un „imens jurnal colectiv al istoriei noastre, o istorie scrisă «de cei mici», cum spunea Nicolae Iorga” (p. V).

Deși cît se poate de explicită, această prezentare nu face decît să ne revele sintetic conținutul textelor adunate în volum și nu face decît să noteze importanța unei astfel de ediții. Toate acestea se datorează modestiei unui anumit tip de istoric. Probabil cel real.

Mulțumindu-le editorilor pentru trudă și îngăduindu-le un vremelnice răgaz, cititorul care își face darul de a parcurge volumul încearcă nenumărate forme ale plăcerii intelectuale. Lectura volumului este nu doar aducătoare de satisfacții depline - începînd cu ușurința cu care se parcurg textele, trecînd prin varietatea și complexitatea informațiilor dobîndite și încheind cu valoarea acestora pentru intelectul oricui -, dar și una îmbogățitoare, aflat prin sine, cît și prin orizonturile pe

care o astfel de lectură, împreună cu conținutul ei informativ, le deschide.

Simpla mențiune de nume fără vreo altă precizare, menționarea numelui copistului, a celui care a citit cartea, a posesorului cărții, a celui care a comandat copia sau a plătit legarea cărții, menționarea faptului că volumul a fost cumpărat și (spre a fi) donat, totul însoțit de blestemele medievale pentru a evita orice modalitate de înstrăinare a cărții, deși urmează o practică, nu doar indică inserția și adoptarea unui comportament, ci arată prezența deja a mentalității care a promovat respectivul comportament.

Se găsesc în acest volum însemnări referitoare la carte ca obiect, la text și la conținut, posesia a ceva – de la carte la alte bunuri –, cine a cumpărat sau donat cartea („Silvestru, din mila lui Dumnezeu, patriarh al fericitei cetăți Antiohia. În anul una mie șapte sute șaptezeci și patru, în luna mai, am venit în Iașul ocrotit de Dumnezeu, în timpul domniei preacinstului și preaînălțatului domn domn Ioan Ioan Nicolai voievod. Și am poposit în cinstita mănăstire a celui întru sfinți părintele nostru Sava cel Sfințit și Începătorul pustiei, în vremea egumeniei preacuviosului egumen chir Damian. Și pentru bucuria sfîntului și mîntuirea sufletului nostrum, am dăruit către această sfîntă mănăstire aceste douăsprezece *Mineie* de față. Iar cel care va îndrăzni să le răpească sau să le înstrăineze, să fie afurisit și blestemat și neierțat, iar după moarte neputrezit. Silvestru al Antiohiei”), la cine a legat cartea („Trii lei am luat pe lucru aceștii cărți. Ierei Ioan legători de cărți”), la felurite înfîmplări din viața indivizilor, sau a societății, mai mult sau mai puțin semnificative în timp („Să să știi de cînd a vinit eu (*sic!*), Ion a Savii, la mănăstire, în cîșlegile de iarnă mergem pe 3 ani. Și am vinit la mănăstire la Dragomirna, la părintele Stratulat igumanul”; „În anul 7039 martie 20, la miezul nopții spre luni, a murit starețul Ioil, în schimă Ioan, ucenicul lui Adam, sub egumenul Teodosie”; „Să se știe de cînd s-au săvârșit cumnatul Ion Bîrlădeanul”; „Să să știi de cîndu m-am călugărit aicea la sfînta mănăstire

Niamțul, în zilele mării sale Ioan Costandin Nicolaiu voievod, fiind mitropolit țării chir Nechifor, Morăian, și m-au călugărit sfinția sa chir Macarii egumen Niamțului și m-au făcut deacon sfinția sa chir Varlaam episcop Radav(s)coi, leat 7252 <1744> mesița februarie 17"; „Să să știe de când am învățat carte în Moldova, în zilele lui Grigore vodă, domn Zemle Moldavski, eu, Pintelei diac. Și am socotit că dacă m-ași mai trudi a mai îmbla, mai bine aș muri. V(ă)leat 7250 tocma"; „Tudosca, fiica lui Ciogolea, a vîndut a treia parte și a 5-a parte din satul Bîrnova Roșie, și de asemenea, Mihnea Bantăș și Preda"; „Să să știe că la ducire moscalilor din Moldova, let 1792, la acest let au luat căpitanu Petre di polcul Faganareschi granadirsii pi Maria, fata mari, fata d(umi)sale giupînului Botianu și a giupînesei Sandei, și s-au cununat aici în Biserica domnească din târgu Bîrlad, după voia sa și cu poronca părintelui prot(opopul), și de mine preotu Costantin, nefiind preoții rusăști, fiindcă să rîdicasă împreună cu polcurile și să dusăși și iai și adiverința la mîna d(umnea)lui căpitanulu Petre, după cerire sa, că ... trecut peste hotar necununați"; „Să să știe de când au prădat tătarăi Țara Moldovăi, în domnie lui Vasile vodă. Leat 7158", mențiuni ale unor evenimente mai puțin obișnuite: [„În anul 6941 s-a întunecat soarele, iunie 17"; „Să să știe de când au fost steaua cea cu coadă, în zilele lui Ioan Nicolac voievod, la leat 7252 <1744> m(casea)ța februarie"; „Să se știe de când s-au cutremurat pămîntul de au crăpat mănăstirea și clopotnița, în zilele lui Grigorie vodă, în domnie al doile, într-unii trecuți 7246 <1738> maiu 31 în pol dnă. Ierodiacon Neculaiu am scris", știre raportată și de alții, cea mai bogată perspectivă (dar care nu totalizează informațiile furnizate de către cei ce consemnează evenimentul!) fiind următoarea: „Să s(e) știe de când au fost cutremuri mari și au cădzut turla Golăi ș-au crăpat pămîntul la Ieș(i) și au ieșit ap(ă) și năsip. Ș-alte bisărici și curți s-au smintit în dzilile lui Grigori voievod, 7246 <1738> mai 31. Și mănăstire Răchitoasă s-au răs(i)pit tot la acel cutremur"; „Să s(e) știe de când am văzut curcubea spre miazănoapte, în luna lui ghenar, în 9 zile, și îmbla v(c)letul 7248. Și atunci eram în Țara Ardealului, la mănăstirea Milașului Mare. Ierodiacon Paraschiv, moldovan"; „Să s(e) știi dea când s-au tîmplat mar(i) priimeajdii de au arsu Tîrgul de Sus, cu mahalale cu tot, când să speries(ă) tot orașul. Ș-au ars și mănăst(i)ri Golia, cu clopotniță cu tot, ș-au arsu S(fe)ti Teodor(i) și s-au tîmplat acești toate într-o luni, la 3 ceasuri de zi, la Ion Costantin v(oie)vod... Scris-

am eu, Ilii ot vist(erie), într-un pomenirea... L(ea)t 7243 <1735> iunii 23. Ș-au arsu 668 cas(ă). Fac altă și mai bună"]. După cum se observă, din astfel de notițe se obțin informații plasate pe mai multe nivele, multe dintre acestea fiind importante sub aspect istoric, social, dar și care ne arată cum se redactau astfel de notițe.

Uneori, din astfel de însemnări se obțin, accidental, informații mult mai importante decît evenimentul care a provocat însemnarea: („Să să știe cine au scris aice: Ștefan copilul, Mihăilă ot Vamă, diacul Ștefan ot Vamă, de când ai ieșit văcărîtul cel mare doi lei 10 parale, au scos Măței vodă. Velet 7248 <1740> ghenare 18").

Alte însemnări sînt note de cititor: [„Italii se numesc frînci" (în sl.); „Trii lucruri sînt urâte lui Domnezău: bogatul nemilostiv, bătrînul curvariu și săracul mîndru și fudul"] sau se pot adăuga cărții respective devenind forme de parenză: [„Fiule, cîndu înveți carte, învață bine, nu te mozăci, nici te încurca cu mintea, dzicîndu că, cumu oi învăța, așa a hi învățată, ca să-mi pot chivernisi. Că de-i gîndi așa, prea rău te zmitești. Căci cartea nu iaste lucru pămîntesc ca să-l cioplești cu barda, ci iaste duhu datu de la D(u)mn(e)dzău, ca să-l lucrezi cu mintea; și de-ți va fi mintea curată, atunci și cartea poți s-o înveți cumu să cade, iar de-ți va fi mintea fluturatecă, atuncea, în locu de învățătură de ocărăști.

Fiiule, cîndu scrii ceva pe vreo carte ce iaste cinstită, nu scrie fieștece, nici neîngrijii, ce scrie ce iaste de treabă. Căci cît va trăi acea carte, slova ta încă va fi acolo, și sau te va lăuda, sau te va huli; și nu te leni a ceti la Apostol și ia seama de vezi cumu vinu cuvintele și ce cuprindu; 7254 altul, 1745.

Hagi Serafim ieromonahu ot R(a)r(ău)"].

Unele însemnări sînt triste: („Jeromonah Hariton clisiarh ot Moldovița, mă rog să mă iertați, fraților"), altele ironice: („Acestor slove le trebuie tamiță, căci sînt prea mari: ar putea aduce cu dînsele mlaiau de la țară! Dar nu-ți iaste mai lesne să le faci mai mici, să nu mînjești cartea, că șeade rău?").

În sfîrșit, nu lipsesc acele însemnări retorico-persuasive, caracteristice traducătorilor, copiștilor și revizorilor, prin care aceștia încep prin a-și clama truda, după care prezintă cititorului sumarul scrierii, dar și dificultățile actului executat de către scriptor. În final, se solicită bunăvoința cititorilor în moduri în care, de sub capul plecat al scriptorului, se întrevide privirea ce combină ironia cu promisiunea dulce-amenințătoare:

[„Precum dorește cerbul la izvoarele apelor, așa am dorit și cu ea să ajungu la sfârșitul acestei cărți, care să numește *Letopisățul* al Țării Moldovei, și cu ajutorul lui Dumnezeu, precum l-am început, am ajuns de l-am și săvârșit cu scrisul. Care *Letopisețul* scrie că iaste izvodit de răposatul Urechie vornicul, și începutul țării (scrie) că au fostu de la Dragoș vod(ă), care întâi au descălicat Țara Moldovei și așa den domnu în domnu, vine de rîndu pînă aici la a dooa domnie a lui Aron vodă cel cumplitu, și acestui *Letopisețu* sfârșitul aici îi iaste, iar carele va pofti să știe și de ceilalți domni ce au urmatu de aici înainte, să citească la *Letopisetul* care iaste izvodit de răposatul Miron Costin ce au fostu logofet mare, unde și sfârșitul lui Aron vodă îl vei afla la cît bine au ajunsu pe urmă la săvârșitul lui.

Derept aceia, iubitorilor cititori, cu plecaciune mă rog dumiilorvoastră, ca cetind pe această carte și găsindu-se vre-o greșală den condeiu să nu blestemați, nici să huliți, cu cu duhul blîndeților să iertați și să îndireptați, crezând neputinței și slăbiciunei firei omenești, pentru că fiind și eu omu pătimitoriu în lume, multe voi fi greșitu, pentru cari dumneavoastră iertîndu și îndireptîndu, să luați iertăciune de la preavecinicul și preaputernicul Dumnezeu, prin I(su)s H(risto)s Domnul și Mîntuitorul nostru căruia i să cuvine cîstea și închinăciunea, acum și pururea și în vecii vecilor, amin”].

Prin varietatea lor, prin multiplele perspective pe care le au la bază dar, mai cu seamă, prin spontaneitatea, prin libertatea și ingenuitatea percepției și a exprimării, prin naturalitatea șuvoiului care curge prin pana care le fixează, aceste însemnări surprind istoria în desfășurarea ei firească, o fac și o transmit. De aceea, în opinia noastră, toate acestea sînt infinit mai valoroase și mai reale decît orice însemnări aparținînd sagacilor trecători străini, multpreadispuși să observe, să clasifice și să prindă un neam întreg în insectarul verdictelor în care propria perspectivă îi încorsetează. În fapt, indiferent de cantitatea de informație, notele acestea sînt furnizoare de date calitative, mai mult decît simple semne ale vieții complexe a unei societăți; viața însăși a societății.

Privind în continuare la volum, dar dintr-o altă perspectivă, observăm că migalci cu care principalul autor a adunat timp de aproape jumătate de secol, cu perse-

verența celor care cred cu fidelitate în ceva, i se adaugă înaltele rigori filologice conform cărora este întocmit volumul (profesorul Ioan Caproșu fiind nu numai un reputat istoric, dar și un adevărat filolog).

*

Deși istoricul, observatorul în diacronie știe foarte bine că vremuri tulburi au fost mereu, ca fiecare epocă și-a avut perioadele ei de cumpănă, faptul acesta nu constituie un semn de optimism, dar este unul de încredere. Această încredere, însă, privește (la) spiritul uman, dotat cu darurile rațiunii, al autocontemplării critice și al capacității de redresare. Lucrarea de față nu reprezintă o interpretare, o modalitate discursivă prin care un istoric, folosindu-se de exemple mai mult sau mai puțin potrivite, încearcă să inculce idei proprii, să revizuiască ideile altora ori să le promoveze în vederea atingerii unui scop impus.

Precum multe alte contribuții pe care profesorul Caproșu le-a adus în ultimele decenii, *Însemnările* constituie prezentarea obiectivă, impersonală și aproape în lipsa culegătorului truditor, a unei părți a istoriei reale, a părții vii a acesteia. Profesorul Ioan Caproșu nu scrie cărți în care să încerce a ne arăta ascuțimea sa de spirit și bria hermenezei sale. Domnia sa ne călăuzește în și prin spații și timpuri ce aparțin istoriei reale, în mințile și sufletele adevăraților partași și făcători – obiecte și subiecte – ai Istoriei. În același fel după cum o plimbare cu Profesorul pe străzi, devine un privilegiu prin care spiritul își atinge superioarele meniri. Și în același chip, prin colaborarea cu o fostă doctorandă, Profesorul își afirmă autoritatea morală a continuatorului de Școală, a celui care înțelege să sădească și să cultive spiritul Școlii în care s-a format, a crescut, pe care a servit-o și pe care o lasă urmașilor pe care i-a format și călăuzit. Unitatea atitudinii sale vine nu doar din bunul simț înnăscut și augmentat prin educație, ci vine tocmai din forma de studiu al istoriei pe care îl practică și de care s-a pătruns.

* Pe marginea lucrării *Însemnări de pe manuscrise și cărți vechi din Țara Moldovei*, un corpus editat de I. Caproșu și E. Chiaburu, volumul I (1429-1750), Casa Editorială Demiurg, Iași, 2008.

LIVIU G. STAN

- YIMA

Gellu DORIAN

DEBUTURI

Liviu G. Stan, brăilean, student la București, debutează, după ce a ieșit destul de rar în reviste ca „România literară” sau „Luceafărul”, ori virtuale, ca „Tiuk”, la o editură prestigioasă din Timișoara, cum este Brumar, una din editurile care, prin aparițiile cărților de poezie acolo, dă un gir serios numelor ce ies pentru prima dată pe piața poeziei românești. Cartea lui Liviu G. Stan – *Yima* –, ciudată atât prin titlu, cât și prin modalitatea poetică aleasă, dă impresia unei construcții așezate, bine gândite, în cele patru secțiuni ale ei, toate începând cu câte un moto din alt poet sau escist. Nici unul din poeții sau esciștii aleși să sugereze, prin motoul de frontispiciu, fondul acelei secțiuni sau modalitatea, nu reprezintă cîtuși de puțin vreo vagă influență asupra poetului, care, în țesătura poemelor sale pare a redescoperi sau reinventa un soi de suprarealism în care imaginația și inventarea situațiilor amintesc de cu totul alți poeți decît cei menționați la începutul fiecărei secțiuni. Nu este vorba de un suprarealism redivivus, ci de o modalitate de a fugi de contextul social în care se află, în ceva inexistent, increat, care să pară a fi poezie, altceva decît autenticism sau minimalism stors din bruioanele unui fond real banal și abandonat, cum se vede în foarte multe texte ale congenerilor lui. Pare a fi, în fond, un teribilism care forțează limbajul poetic pînă la diluare și sufocare, ceea ce duce la texte cu tentă supracalistă, într-o vreme, cînd, după Gellu Naum, formula părea a fi cantonată pentru multă vreme. Nici pe departe vreo influență în textele tînărului nostru poet din acest stilp al suprarealismului european, cum l-a numit Breton pe Gellu Naum. Liviu G. Stan dorește să fie foarte original și, prin atitudinea sa antipoetică, „sinucigașă” – cum reiese dintr-un text scris pe coperta a patra de un la fel de cunoscut critic ca poetul nostru, pe nume Cristian Robu-Corcan –, pare a reuși chiar să-și impună intenția pe care și-o transformă în stil.

Prima secțiune a cărții – *în haine de marchiz* – poartă un moto din Gaston Bachelard, moto ce ar vrea

sau ar putea sugera că „fantomele” cuvintelor bîntuie și textele lui, așa cum, propunîndu-și sau nu, prin sintagmele ciudate înfrînte peste tot, reușește. Motoul sună așa „Somnul deschide în noi un han de fantome”, care nu este altceva decît o calchiere a celebrului dicton kantian „Somnul rațiuni naște monștri”. Totuși, în poemele sale, să le numesc totuși așa, deși sunt veritabile texte, Liviu G. Stan nu pare a se trezi din somn și a da drumul fantomelor în texte, ci, vigilent, urmează o cale rațională a unei construcții ce dă impresia unei rațiuni de a fi: „Într-unele dimineți/ mă trezesc/ lipsit de corporalitate/ învăț arta surmenajului/ ritualul latenței oarbe// Noaptea vine un ciclop/ în haină monahală/ îmi înfige ghearele în ceafă și/ mă încacă într-o cadă/ cu rouă de burgundia/ pînă cînd rămîne/ doar umbra amforă/ a trupului meu// Apoi mă trezesc întreaga zi/ pe ziduri/ pocnesc sub încălțăminte/ oamenilor negri/ mă încolăcesc speriat/ orbitor în jurul picioarelor fiecăruia/ hăituiesc alte umbre/ le posed/ devin umbra lor/ Mă autodevorez/ în spatele/ unei ferestre zidite”. Falsul epatism prin care dorește să ne inducă în atmosfere medievale ține tot de maniera aleasă. Pentru că, de la început vreau să spun, ne aflăm în fața unui poet manierist. Invențiile lui țin de o altfel de lume, mai mult a imaginației, a fabulatoriului, a zonei de impact între realitate și visare. „Levitez prin frisonlandia” spune la începutul unui alt poem. Frisoane ne apucă și pe noi la lectură, pentru că nu este chiar comod să te trezești în fața unor aglutinări de cuvinte care doresc să creeze o lume din care ar dori să se ivească și poetul nostru. Imagini de surrealism ca aceasta par a ieși de-a dreptul dintr-un tablou de Vîtner: „Treceau plebei capitaliști/ cu toracele spintecate/ prin iarna celtică/ își cărau măruntaiele/ pe tăvi de porțelan/ se serveau unii/ pe alții: poftim tovarășe yima/ sunt proaspete”. Chiar și oximoronul ironic prin care „plebeii capitaliști” se adresau între ei cu apelativul

„tovarăşe” ȋne tot de ruptura pe care Liviu G. Stan vrea să a facă prin textele sale de o lume pe care nu vrea să o mai  nt lneasc . Crearea unui personaj ca Yima, care dă  i totul cărții, ar putea transforma substan a acesteia într-un roman în care absurdul situațiilor  i cel al imaginilor suprarrealiste ar propune un produs suficient de original. Nu  tiu dacă aceasta a  i fost intenția debutantului nostru, care, mi se pare, dorește mai mult căutarea originalităţii printr-un experiment deja, demult, consumat. Să mai citez din această sec iune un poem antologic: „Duceam în c rc / un clovn sanctificat// Pupilele/mele de sticlă/ au fost/ pline de zoaie c ndva//  i-n aceea vreme/ visam cu ochii deschi i/ co ule e/ cu principi orbi/ plutind pe/ cer”. De altfel, pentru a sugera o curgere a textelor, unul dintr-altul, acestea nu poartă titlu, par a fi fragmente, fr nturi – era să spun fracturi, astfel Liviu G. Stan ar putea fi foarte ușor alipit fracturismului reprezentat de Marius Ianu ! – dintr-un ansamblu care dorește să creeze o imagine generală, ca de puzzle, poate chiar a portretului lui Yima, care ar putea fi chiar al poetului.

suleika, cea de a doua sec iune a cărții, poartă un moto din Philippe Cantraine, poate singurul care ar putea fi apropiat de suprarreali ti. Ceea ce autorul redă seamănă bine cu ceea ce el scrie: „Negrul admirabil/ în flăcări r m ne/ Prin respingere: pură ninsoare a nopții/ G tlej cu delicate fonte”(Philippe Cantraine). De altfel, poetul nostru, în goana lui printre fantome, fie ele  i ale cuvintelor, con tientizeaz  că ie irea din aceste transe ar fi bine de urmat numai într-un singur fel: „ mi vine/ să vreau/ un alt chip/  i-o altă mască spaimenit dar / cred că mai/ decent ar fi/ să-mi ucid/ prietenii imaginari”.  i modalit  ile sunt arătate prin exemple de autodevorare, cum ar fi: „Mi-am rupt/ cu at ta u urin  / o coastă”. Întregul fragment este un exemplu de imagina ie  i exprimare surealist , ca mai toate de acest fel din carte. Nu neapărat macabru iese la iveală din textele de acest fel ale lui Liviu G. Stan (cum ar fi: „Te-am pictat/  i eu o dată/ pe a ternului/ cu v rful pensulei/ muiat într-un/ craniu  lefuit”), ci imagina ia debordant-obsesivă, iscată dintr-o dorin  de a nu reda realul pe care, probabil, îl consideră mult mai macabru, degradant dec t ceea ce-i oferă imagina ia, irealitatea.

Cea de a treia sec iune – *yima  i sfera de zăpadă albastră* –, fără să iasă din maniera acceptată, ne aduce  i ea în fața un moto din Halina Poswiatowska, care, la r ndu-i, îl ajută pe poet să- i continue construc ia. Faptul că trupul este  esut din „ nc ntare  i durere” – oximoronică obsesie –  i deschide lui Liviu G. Stan în această sec iune a cărții, poate cea care dă greutate  i conturează

axul acesteia, calea spre o lămurire a g ndurilor ciudate ce-l domină: „Poate că/ nu-mi venea să cred/ sceptic cum sunt din fire:  l a teptam inert/ l ng  st lpul albastru/ din parc/ doar bustul meu/ cu un copac crescut din cap/ s ngereaz / în iarbă/ sprijinit de st lpul albastru// Dintr-un tufi / au ie it 7 c ini negri/ din capul meu/ au zburat 7 lilieci cu chei  / p trunz nd în/ sfera de zăpadă albastră// Niciodată/ nu l-am  nt lnit/ pe cel care ar fi trebuit/ să mă întrebe/ cine mai   ti azi yima/  i poate că/ niciodată nu va veni/ dar dacă închid încet ochii/ parcă îl pot vedea în multitudinea/ formelor sale/ mângându-mă pe frunte/ c sc ndu- i gura/ din cre răsar/ 3 capete de prunci/ cu 3 ochi de sticlă galben / sub fiecare limbă/  ntreb ndu-mă/ cine mai   ti azi yima”. Întrebare firească  i pentru noi, pentru că din astfel de compozi ii fizice ale ființei imaginare ar putea ie i monstruozi  i care ar degenera în altceva mult mai amenin toare dec t poezia pe care ne-o propune Liviu G. Stan. Personajul creat astfel de poet ne pare mult mai acceptabil pe por iuni, pe fragmente, dec t pe ansamblu. Ar putea, evident, exista  i o astfel de ființă poetică – că doar defini ia lui Aristotel dată poezia suna a a: „Poezia – corp viu!” – at ta timp c t cuvintele o pot compune prin talentul unei fiin e – poetul – ce par aici suprar reale, dacă nu chiar din altă lume, pe care, însă nu vrea să ne-o descrie, a a cum ne-o descrie pe cea a fantomelor  i obsesiilor sale mirobolante: „Cei cu melon/ cu  treangu-n m n / aplaudau metodic/ aplec i peste/ vechea f nt n / în care/ aruncaseră toate trupurile/ ce m-au adăpostit”. Se poate scrie  i a a, acum, azi, când realitatea d  buzna  i- i expune banalit  ile ei, nimicurile în texte ce par a face glorie, f c nd în fond suma unor „recycle bin-uri” pe care timpul va trebui să le cure e la un moment dat, pentru a lăsa limpezimea poeziei adevărate să fie privită ca pe o piesă de muzeu.

 i evident, ca o fugă spre poezia adevărată, spre poetul t n r dispărut sun g e uri, l s nd în urmă adevărata imagine a unui mod curat de a scrie poezie, Liviu G. Stan alege ca moto ultimei sale secțiuni – *scaunul alb* – un catren din Georg Heym, pe care-l redau aici ca element compozit de poezie pură, spre care ar trebui să se îndrepte  i poetul nostru, de altfel foarte talentat, dar obsedat de un t r m poetic limitat: „Un ultim soare-n neguri r t c nd/ în  easta-i sipet, rază strecurat / De ce-am murit? De ce-i însingurată?/ O m n  valul, ierburi  nc lc nd” (Georg Heym).

Liviu G. Stan debutează, astfel, altfel dec t toți ceilalți poeți din promo ia sa, cu o carte bine construită, full de imagini inedite  i  ocante, din care, pe viitor,  i-ar putea limpezi discursul poetic.

DOSTOIEVSKI ÎN MEMORIA CULTURALĂ A AVANGARDEI

Livia COTORCEA

„Ar trebui/ de Krucionîh acum să vorbesc/ dar
groaza mă prinde:/ s-or pune reviste cu ştaif pe
urlat .../ Şi nici pe mine nu m-or citi, dar e păcat:/
pe Krucionîh e bine a-l şti.”

N. Aseev, *La ce dracu poezia*

La o primă privire pare lipsit de sens să vorbim despre memorie culturală atunci când ne referim la creaţia avangardei. Dar s-a văzut deja că nu se poate să judecăm atitudinea avangardei faţă de tradiţia culturală plecând doar de la declaraţiile, manifestele şi programele adepţilor ei. E adevărat că aici, în expresii agresive şi decise, se proclamă ruperea avangardei de trecutul culturii şi tot atât de adevărat este că tocmai acest lucru se consideră element definitoriu al spiritului avangardei, dar să vedem dacă lucrurile stau întocmai aşa şi în creaţia reprezentanţilor ei. Mai întâi, să observăm că a respinge tradiţia înseamnă, totuşi, a te raporta la ea. E cu atât mai evident acest adevăr în cazul avangardei ruse care, în varianta sa budetliană a cultivat întoarcerea spre trecut pentru a înţelege şi a resuscita acea esenţă a vieţii şi a realităţii pe care o vizează începutul de secol XX în general. Dacă în expunerea principiilor creatoare şi a programelor lor predomină spiritul de grup, în realizarea concretă a relaţiei cu tradiţia negată principal fiecare artist procedează în felul propriu. În articolul *Continuitate în „explozie”. Gogol şi Hlebnikov*, publicat deja în Rusia, am abordat un aspect al acestei probleme, luându-l ca reper pe cel mai interesant budetlian, Velimir Hlebnikov, în relaţia lui cu marele clasic. Spre deosebire de alţi mari autori ruşi, Gogol nu numai că nu a fost „aruncat de pe vaporul contemporaneităţii”, dar a şi oferit avangardei ruse modelul „lumii pe dos” şi tema „jocului în iad” ca expresie a libertăţii de structurare a imaginii şi textului artistic în general.

Receptându-l şi el în acest mod, un alt cubofuturist, Alexei Krucionîh a realizat pasul dinspre avangardă spre postmodernism cu poemul său din 1942-1944 *Cîntec despre isprăvile lui Gogol*, fenomen de care ne-am ocupat în articolul „De la avangardă la postmodernism (A. Krucionîh, „Cîntec despre isprăvile lui Gogol”). În schimb, Dostoievski figurează printre autorii pe care, în

declaraţiile lor programatice, cubofuturiştii îi consideră departe de modernitate şi de spiritul ei înnoitor. De aceea, ni s-a părut interesant să vedem cum, în creaţia aceluiaşi Krucionîh, cel mai radical negator al tradiţiei literare ruse, recursul la tradiţie înseamnă şi relaţia lui cu Dostoievski.

Această raportare este una complexă şi aparent contradictorie. Mai întâi, să remarcăm atitudinea radical negatoare de program pe care Krucionîh o mărturiseşte în notele sale privitoare la începuturile futurismului în Rusia şi la redactarea primei declaraţii în „Sadok sudei” din 1912: „Îmi amintesc, eu am propus: «Să-i aruncăm pe Tolstoi, Dostoievski, Puşkin». Maiakovski a adăugat: «De pe vaporul contemporaneităţii»”¹. Dincolo de această respingere însă constatăm şi o altă atitudine, manifestată anterior declaraţiei negatoare, dezvoltată apoi într-o multitudine de aspecte, rafinată şi transformată în impuls creator de-a lungul întregii activităţi scriitoriceşti a lui Krucionîh, care a atins deceniul şapte al secolului trecut.

Astfel, între anii 1907-1909 viitorul futurist scrie o serie de articole şi de proze scurte în care se anunţă deja problemele şi poziţiile generate de reacţia lui critică la viaţa culturală a timpului, suprasaturată de problematica mistico-religioasă a simbolismului, de atmosfera de deznădejde şi de pesimism, precum şi de manierism stilistic. În clarificarea şi în exprimarea acestor poziţii, într-un fel sau altul, Lev Tolstoi şi F.M. Dostoievski i-au slujit tînărului aspirant la numele de scriitor drept momente de referinţă. De aceea, printre textele lui timpurii întâlnim scrieri ca acestea: *Dreptul la crimă*, pe care autorul îl apreciază ca fiind de sorginte dostoievskiană („cito-to dostoievistoe”)², şi „*Binele în derivă*” (despre Lev Tolstoi). Cum se poate vedea chiar din aceste titluri, Krucionîh apelează la predecesorii săi pe linia problemelor morale şi psihologice care îi interesau pe aceştia. Şi face acest gest, pe de o parte, pentru a surprinde starea timpului său în care domnesc pustiul şi întimplarea, pe de altă parte, pentru a-şi afirma dreptul la negarea radicală („crimă”) a acestei lumi şi la imaginarea noului, abia întrezăritului. În aceeaşi intenţie stilistică

negatoare și ironică se înscriu nu puținele tablouri, caricaturi și șarje pe care le creează Krucionih în această perioadă de început și care îl recomandă mai mult ca pe un artist plastic deja format decât ca pe un scriitor. Întîlnirea lui cu frații Burliuk în 1907, în Ucraina, s-a petrecut tocmai la o expoziție de pictură, dar, mai târziu, în 1912, cînd David Burliuk îi face cunoștință cu Maiakovski, Hlebnikov și Kamenski, pe primul plan se vor situa interesele literare și teoretice ale lui Krucionih. Aceeași întîlnire va conferi instinctului lui de nesupunere și de insolență o funcție conștient programatică. Cu deosebire, apropierea de Velimir Hlebnikov va produce o deplasare dinspre problemele de conținut ale creației literare, semnalate anterior, spre chestiunea „esenței” acesteia, nu mai puțin spre aspecte ale instrumentarului și ale modalităților de realizare a creației.

Se pare că în limpezirea și exprimarea principiului futurist al „nebuniei creatoare” și „hazardului”, care se opune principiului „măiestriei” ca lustruire îndelungă a operei, Dostoievski a jucat un rol deloc de neglijat. În legătură cu aceasta Krucionih scria despre broșura sa din 1913 *Diavolul și făcătorii de limbă* în paginile sale de memorii *Întîlnirea cu frații Burliuk, cu Maiakovski și Hlebnikov. Primele noastre ieșiri în public*: De exemplu, eu prezentam spaima burghezului în fața nebuniei creației. Cum s-ar simți el, de-o pildă, în fața unui Dostoievski extatic?³ „Nebunia” dobîndește aici sensul încrederii în primul impuls creator, cînd totul i se revelă artistului dintrodată și în totalitate, într-un fulger al viziunii. Mergînd pe firul gîndirii budetlenilor, „dintrodată” poate fi asociat cu „hazardul” sau cu „libertatea aleatorului personal”, cum se exprimă autorii „Predosloviei” la „Sadok sudei”, II, din 1914. Nu e de mirare că „dintrodată”, „fulgerător” devine unul dintre principiile esențiale ale esteticii avangardei care, în concepția ei, trebuie să funcționeze la toate nivelele creației – la nivelul inspirației, al textualizării viziunii, dar și al receptării: „Ca să se scrie și să fie înțeles într-o clipită! (...) Ca să se scrie dintr-o suflare și să se citească dintr-o suflare”⁴. În acest context, lipsa de atenție a lui Dostoievski pentru stil și cultivarea „extaticului”, adică situarea operelor sale și a stilului său dincolo de „limite” și de normativitate, au devenit semnificative atunci cînd cubofuturiștii au declarat război „bunului simț” și „bunului gust”⁵. Apropos de acest aspect, într-o scrisoare către Șemsurin din anul 1915 A. Krucionih se referă explicit la Dostoievski, incluzînd în problematica discutată un atribut esențial al poeziei marelui romancier: „Dostoievski își rupea romanele nereușite și le scria de la capăt – se obținea astfel o realitate a formei. Trebuie să scrii dar și să citești într-o clipită”⁶. Noțiunea de „realitate a formei” despre care ni se vorbește aici consună și

cu „realismul fantastic” pe care-l invocă nu o dată, de multe ori la modul teoretic, autorul romanului „Crimă și pedeapsă”. Aceeași expresie trimite și spre chestiunea „transmentalului” („zaum”) futurist. Prin intermediul transmentalului avem acces nu numai la contextul formal, dar și la cel semantic și de viziune în creația lui Dostoievski, lucru înțeles de novatorii de la începutul secolului XX atunci cînd, recunoscîndu-și filiația dostoievskiană, se declarau „cuceritori de noi teme: inutilitatea, lipsa de sens și taina nimicului atotputernic”⁷.

Probabil, ne-am fi așteptat cel mai puțin la asocierea dintre „zaum” și Dostoievski. Mirarea se spulberă însă atunci cînd citești că futuristul tratează problema zaumului nu doar atunci cînd îl vede ca „reflex al sufletului viril din contemporaneitate”⁸, dar și în momentul cînd se gîndește la „viața înconștientului”⁹ și la „interrelaționarea forțelor vieții”¹⁰. Cu deosebire, simți că Dostoievski nu este uitat atunci cînd Krucionih vorbește despre obligația artistului de a crea „modele încă nu pe deplin întrupate (în gîndirea lui sau în lumea exterioară)” dar și atunci cînd, în *Declarația limbajului transrațional* din 1921, surprinzător pentru ateismul pe care critica i-l atribuie cu prea mare încredere, între forțele vieții acesta include „extazul religios, mistica și iubirea”¹¹. În ceea ce privește datoria pe care futuristul o atribuie artistului, este suficient să amintim faptul că pe Dostoievski, așa cum însuși a declarat-o în diferite ocazii, îl interesează omul și omenirea tocmai în devenirea, iar nu în finitudinea lor. Citind o secvență din ultima parte a romanului „Adolescentul”, realizăm că a vorbi despre o relație între marele romancier și futuriști nu e deloc un lucru gratuit. Ceea ce reține atenția în acest sens este că Dostoievski, precum futuriștii, se declară a fi în căutarea nu numai a „unui tip fluid”, dar și a haosului și a formei adecvate acestui haos: „O mulțime de astfel de familii rusești normale, cu o forță de neoprit, se transformă în familii întîmplătoare (s.a.) și contribuie la dezordinea și la haosul general. (...) Dar și tipurile acestea, în orice caz, sunt ceva fluid și, de aceea, nici nu se pot prezenta ca finite artistic. (...) Dar ce-i rămîne oare scriitorului (...) pasionat de prezent? Să ghicească și să greșească. (...) De-am fi noi sinceri, cu tot haosul și aleatoriul tuturor acestora”¹². În aceste mărturii se detașează, prin nouitatea și paradoxalul ei, noțiunea „tip fluid” care necesită o analiză profundă și specială, dată fiind definiția cunoscută a tipului în teoria realismului care, prin componentele ei, contravine regimului de curgere. Pentru ceea ce discutăm aici reținem deocamdată ideile de „nefinitudine” și de „ghicit” care trimit direct la problematica „zaumului”, așa cum este formulată ea în *Declarația limbajului transrațional*. Între altele, Krucionih exemplifică în declarația respectivă cîteva cauze pentru care un artist

poate apela la limbajul transrațional. Între acestea amintim: „a) când artistul ne oferă imagini încă în devenire (în imaginația lui sau în afară), b) când nu vor să numească obiectul, ci doar să-l sugereze – un atribut transrațional”¹³. „Sugestia” pare a se întîlni cu sensul „ghicirii” din textul lui Dostoievski, mai ales atunci când la Krucionîh expresia „atribut transrațional” intră în sfera semantică a „sufletului cvadridimensional” și a „sensului transrațional al cuvîntului”: „cînd nu vor să numească obiectul, ci doar să-l sugereze – un atribut transrațional: acesta e așa și pe dincolo, are un suflet cvadridimensional, - aici avem un cuvînt obișnuit cu sensul lui transrațional”¹⁴. Cînd comentează sensul transrațional al cuvîntului, și o face în mai multe articole, Krucionîh are în vedere resuscitarea, prin limbajul transrațional al operei de artă autentice, a „protoimaginii transraționale”¹⁵, a arhetipalului. „Protoimagini transraționale sunt pentru futurist, așa cum am văzut, atît opera luată ca întreg, ca „momentan”, cît și, în mod deosebit, „numele inventate”. Dintre aceste adevărate concentrate ale imaginii și ale operei Krucionîh invocă numele „Svidrigailov” și „Karamazov” care, prin „taina” transraționalității lor, se opun numelor „Pravdin” și „Glupîșkin”, prea clare și definite în semantica lor pentru a nu fi pur alegorice.

„Descoperind” și „ghicind” poți pune la încercare, în egală măsură, profunzimea imaginii lumii, arhetipurile ei, dar și destinul ghicitorului. Căci a căuta încă neîntrupatul înseamnă, cum spune Dostoievski, a fi „cotropit de dorul de nebunie”, adică, a trăi spaima în fața necunoscutului și a te bucura de căutarea și de ghicirea acestui necunoscut. Cu alte cuvinte, a pierde și a cîștiga în același timp. Nu e prima dată cînd căutările artistului sunt asociate cu interogarea hazardului la jocul de cărți, începutul secolului XX excelențînd în aceste asocieri din care a obținut izbînzii artistice perene. Literatura rusă are un excelent precedent în abordarea temei jocului și a jucătorului în *Dama de pică* pușkiniană, moment de care nu uită nici Dostoievski, nici Krucionîh. În contextul semantic al jocului și al jucătorului, bazat pe fonetica specifică rusă care în numele străine proprii care încep cu „H” pune în locul acestuia un „G”, futuristul asociază numele croului pușkinian „Hermann” (în rusă Gherman) din „Dama de pică” cu numele „Germania”. Semantica transrațională în temeiul căreia se produce respectiva asociație este ordinea germană, dezavuată de Krucionîh precum și recursul la crimă de dragul acestei ordini în cel de al doilea război mondial. Astfel se face că în articolul „Despre război. H(Gh)ermann și Germania” scris de poetul futurist în anii celui de al doilea război mondial, vom desluși nu doar situația real istorică a epocii, dar și trimiteri la sensul mai general al

„corectitudinii lipsite de suflet” și al „criminalului”. După cum știm, Dostoievski a dezvoltat acest sens în multe din operele sale, sintetizîndu-l în expresia „doi ori doi fac patru”, mult dezbătută de eroii săi și, mai ales, percepută de aceștia ca „adevăr” ce trebuie neapărat contrazis și depășit prin „viața vie”. În microromanul său *Jucătorul* ca și în Cuvîntarea ținută cu ocazia dezvelirii, la Moscova, a monumentului lui Pușkin, marele prozator a inclus în cîmpul semantic de mai sus sensul „jocului” și al „jucătorului”, comentînd tocmai figura eroului pușkinian. În articolul său, Krucionîh preia întocmai această față negativă a „jucătorului” și a aventurii jocului pe care o vedem concentrată în expresia „s-a aruncat (Germania, Hermann) în aventura unui cîștig fără pierderi care să-i garanteze un pont uriaș și «dominația mondială»”¹⁶.

Există însă și o altă față a jocului – aventură care va fi relevată atunci cînd subiectul jocului este Dostoievski, văzut atît ca scriitor, cît și ca om. Este bine cunoscut că marele romancier a trăit nu o dată ipostaza de jucător la ruletă cu o maximă feroare, vecină cu demența. Introducînd această imagine a scriitorului și a omului Dostoievski în cîmpul semantic al jocului, Krucionîh implică alt sens, în orice caz alte nuanțe, imaginii „jocului” și „jucătorului”. Astfel, pe de o parte, în imaginea lui Dostoievski-jucător se exprimă cu maximă pregnanță ipostaza omului care și-a pierdut la cărți visul unei existențe nu îmbelșugate, dar decente, pe de altă parte, în aceeași imagine se întrevide ipostaza artistului care a cîștigat decis în fața timpului cu opera sa. Poemul lui Krucionîh *Jucătorul*. (*Lui M(aiakovski)*) din 1945 dezvoltă motivul jocului în acest complex de idei mergînd pe linia semantică a încercării limitei. Cu acest prilej, în poemul respectiv el convertește problematica „încercării limitei” în afirmarea marginalului și a aleatorului ca centru de interes al noii creații de la începutul secolului XX: „Jucătorule! / Cu viscerele tale simte/ ritmul parșiv - / și buzna dă/ la risc./ fă țandări/ lumea/ obosită./ Gară/ ruletă, balamuc - / Pe-acolo Dostoievski/ pantalonii i-a pierdut/ și a mai fost Polina/ ce noroc... / (...) A spart și banca ./ Plin de-avînt, pe-o carte./ a mizat, chiar totul, tot!”¹⁷.

Ceea ce se relevă aici este imaginea „jocul în iad” care devine un autentic model al lumii și al creației pentru futuriști. La Krucionîh, în perioada 1940-1944, dar și mai devreme, „jocul în iad” este prezent ca atribut definitoriu al adevăratului creator. Poeziile *Către Anna Ahmatova*, *Muza*, sau *Să folosim citatele cu-aplomb...* din anii 1940-1942 concretizează acest gînd al poetului. În aceste texte enumerarea numelor proprii, într-un context clar literar și biografic, precum și folosirea citatului ca material literar prim servesc la construirea noului

„ritm parșiv” al timpului pe care-l putem percepe fie și în acest scurt fragment: „Să folosim citatele cu-aplomb,/ alineate toate la-nîmplare, — căci azi e carnaval și-i săr-bătoare./ Dușmanii să dispară toți/ și criticii netoți,/ în veci/ să nu mai fie-n în lume griji,/ și spaime, idioți”¹⁸. Cum se poate vedea, postura de critic literar a autorului se ițește de sub textul poetic, situație mult mai intens speculată în ciclul din 1942 *Versuri către Boris Pasternak*. În această foarte complexă scriere, care se apropie mult de creația poetică postmodernistă, Boris Pasternak, Anna Ahmatova, Nikolai Aseev, Alexei Krucionîh însuși, alături de alți scriitori din epocă devin personaje, în calitatea lor de participanți la o acțiune comună care este creația. Prezența în acest ciclu a unei secvențe consacrate lui Dostoievski și personajelor lui feminine potențează sensul general al ciclului care depășește statutul de tablou al prezentului istoric și literar. Prin intermediul eroinelor romancierului „prin „ghicire” cum spune Krucionîh, se consenmnează „prima naștere a Necunoscutei” în viața și în literatura rusă: „Îți amintești, Boris, — dădeam în bobi cu nume și destine.../ trei surori insolente Epancin/ fetele generalului din „Idiotul”/ Alexandra, Adelaida și Aglaida —/ au jignit-o de moarte/ pe Anastasia Barașkova (mielul jertfit)/ răpindu-i un A./ transformînd o regină în fată de stradă/în Nastia, —/ prima ivire-a Necunoscutei/ în coto-loanele — neguri ale Petersburgului,/ în voaluri de viscol./ Și ea, suferind și dorind, —/ în grele mătăsurii de gală,/ ca moartea de pală —/ a băut șampanie cu marele visător/ Lev Mișkin/ dar și cu seminaristul de birt,— și neagra roză-n cupa/ „cu vin auriu de „Ai”./ La onomastici, prin sere/ prin gări,/ a atins fund de iad,/ a nimerit în rece cuțit —/ cercul s-a-nchis —/ pînă la fund a băut/ cupa de-amar,/ și Leul șoarec a devenit”¹⁹.

Textul de mai sus, ca de altfel întregul ciclu *Versuri către Boris Pasternak*, merită o analiză specială la nivel semantic, intra și intertextual. O parte din această analiză s-a făcut în articolul nostru consacrat *Cîntecului despre isprăvile lui Gogol*. Deocamdată să remarcăm doar că, susținută de ghicit, adică de jocul cu numele și destinele, de citarea unor texte străine, de enumerarea de nume proprii din romanele lui Dostoievski și de căutarea unei tipologii poetice raportate la „Necunoscuta” lui Blok, linia tematică a creatorului-jucător conduce spre o altă temă. Este vorba de transformarea tragică a lumii regalității, a lumii regină (lumea Leului) în lume a haosului, lume a „fetei de stradă” și a „șoarecelui”. Întemeietorul și maestrul expresiei acestei lumi se consideră a fi Dostoievski, care, alături de Gogol, devine pentru Krucionîh model absolut al creatorului, conștient de postura sa de participant la „jocul în iad” și înscriindu-se cu acest joc alături de novatorii începutului de secol XX.

Iată cum negarea se transformă în acceptare printr-o lectură dinăuntru, întemeiată, cum s-a putut vedea, pe procedeele cele mai inedite și imprevizibile. Cu aceasta avem încă o dovadă că scriitorii se citește unii pe alții mergînd pe fire ale creației inaccesibile cititorului obișnuit, inclusiv criticii. Și se pare — iar despre acest mod ciudat de a citi mărturisesc destui apropiați și neapropiați ai lui — Krucionîh a fost unul dintre cei mai liberi și mai pătrunzători cititori de literatură atât modernă, cât și clasică. Inarmat cu o capacitate fenomenală de a memora „poetul futurist îi „citea” pe autorii preferați mai ales pe ecranul memoriei, și acest lucru se vede din modul liber cum îi abordează el pe Gogol și pe Dostoievski.

Note:

1. A. Krucionîh, *Znakomstvo s Burliukami, Maiakovskim i Hlebniokovim. Pervie vîstuplenija*. În *Iz literaturnogo nasledija Krucionîh*, Slavic Berkeley Specialties, Berkeley University, 1999, p. 52. În continuare, cităm după această ediție.

2. Id., p. 45.

3. Ibid., p. 60.

4. *Slovo kak takovoe*. În *Literaturnie manifesti. Ot simbolizma do „Oktiabria”* (sostaviteli N.I. Brodski i N.P. Sidorov), Moskva, „Agra”, 2001, p. 139.

5. *Posciocina Obșcestvennomu vkusu*, Id., p. 129.

6. A. Krucionîh, *Pisimo ot avgusta 1915 g., Iz perepiski s Șemșurinîm 1915-1917 g.*. În *Iz literaturnogo nasledija Krucionîh*, p. 194.

7. Predisloviek „Sadok sudei” II, Id., p. 132.

8. *Posciocina Obșcestvennomu vkusu*, Id., p. 129.

9. A. Krucionîh, *Pisimo ot 29 IX 1915g., Iz perepiski s Șemșurinîm*. În *Iz literaturnogo nasledija Krucionîh*, p. 195.

10. *Programma na afișe vasteplenii budetlian 1914-1915 g.* Id., p. 159.

11. A. Krucionîh, *Deklarațiia zaumnogo jazika 1921 g.*, Id., p. 194.

12. F.M. Dostoievski, *Podrostok*.

Polnoe sobranie socinenij v desiati tomah, Moskva, 1957, t. 8, p. 625.

13. A. Krucionîh, *Deklarațiia zaumnogo jazika*, p. 193-194.

14. Id., p. 194.

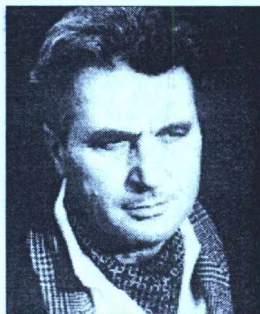
15. Ibid., p. 193.

16. A. Krucionîh, *O voine. Ghermann i Ghermanija*. În *Iz literaturnogo nasledija Krucionîh*, p. 212.

17. A. Krucionîh, *Igrok M(aiakovskom)u*. În *Iz literaturnogo nasledija Krucionîh*, p. 290.

18. Id. p. 289.

19. Ibid. p. 291.

ISTORIA JUNIMII POSTBELICE (XL)

Constantin PARASCAN

Junimea 198, din 25 noiembrie 1988, (la care s-au aflat 20 de participanți, între care regizorul Ovidiu Lazăr și criticul literar Val Condurache) a primit un debut în poezie: Liviu Gașpar. Invitat de onoare Daniel Dimitriu (critic literar, redactor la revista „Convorbiri literare”, cel care a condus, alături de Constantin Parascan, Junimea în primii 10 ani de ființare.)

Liviu Gașpar, în vîrstă de 27 de ani, medic, originar din Dorohoi, medic în Botoșani, a citit poemele: *Poezie, Liniște, Însingurare, Pasărea măiastră, Presentiment, Idee, Labirint, Începutul lumii* (Lui Brîncuși), *Țărm, Remember, O alergare în zori, Ploplu magic al copilăriei, Pregătiri pentru sfîrșitul pămîntului, Alienare*.

Lucian Vasiliu remarcă „tonul blagian”, „o parodie lirică potrivită structurii sale”, citează pe Freud și expresioniștii germani, „psalmodiază ritualic”, poezia ca întrupare a logosului, vers scurt, „un ade-vărat profesionist”, orașul e prezent ca motiv poetic, „barochizează ușor” unele texte; atenție la „rostirea redundantă din textele finale”. „E un poet valoros, format, cu o manieră proprie de a scrie, cu bune rezultate, de urmărit în contextul vocilor mai tinere”.

Constantin Parascan: „Liviu Gașpar nu este deloc vesel. Dacă vorbirea mea a debutat așa, vreau să spun că poctul și poemele sînt grave. Omul acesta trist privește lumea cu gravitate. Spaima, neliniștea față de necunoscut, față de moarte, de întineric. Cîine a scornit că poezia trebuie să cînte ce e la suprafața lucie, superficială, pentru a fi viabilă?”

Ovidiu Lazăr: „E important în acest tip de poezie acuratețea discursului poetic, refuzul aproape programatic al explicitului. Asumare lucidă în ce privește receptarea zonelor de real investigate. Îmi displac enunțurile seci, metaforele care nu acoperă decît o anume zonă intimă, care coincid cu o limitare

a universului ce înconjoară un poet. Acesta poate fi un pericol pentru Liviu Gașpar. Receptarea poeziei sale este, oarecum, anevoioasă; refuzîndu-și locurile comune, le substituie cu locurile personale care pot deveni locuri comune strict personale. Atenție la platitudinea discursului deci”.

Daniel Dimitriu: „M-am dezobișnuit să iau cuvîntul în Junimea. Totuși... Un poet cu o voce distinctă. Poezia sa are o atmosferă, o lumină”. Este preocupat a da o formă aleasă discursului. Descoperă mai multe tipuri de texte. „Un patetism cenzurat, patetismul - elementul cel mai riscant”. Scriind o poezie atît de concisă, „elementele parazitare sînt mai vizibile”. Își prelungește excesiv rostirea, iar finalurile la unele poezii sînt ratate. Părerile mele pripite poate nu-și au locul și nu vreau să afecteze părerea bună despre poezia lui Gașpar”.

Val Condurache descoperă „sunetul liric” în ultima poezie citită. Cunoscîndu-l mai de mult, nu era „convins că e vorba de o natură poetică și nu o vanitate de a ieși din anonim”. Mai vorbește apoi despre o răceală (luciditate) clinică, nimic comun cu profesia de medic; pune surdina discursului; o realitate de gradul doi; „la el realul (interior și exterior) e un real jupuit”.

Constantin Pricop: „Îi cunosc textele. Influența culturală era mai puternică în textele de anul trecut. Acum pare un alt poet. S-a produs o mutație autentică. E sub semnul expresionismului, cum a spus Lucian. Știe să tempereze și sensibilitatea și influențele culturale. A ajuns la un echilibru dorit. Liviu Gașpar se dovedește a fi un poet cu personalitate”.

O primire de excepție la Junimea. Liviu Gașpar continuă să scrie, a și publicat cărți și este așteptat în continuare să confirme.

Prezidentul de altădată al Junimii, Daniel Dimitriu, care a pus 10 ani întrebări invitaților, este

acum în situația de a i se pune sieși întrebări.

Constantin Pricop: Ce înseamnă pentru Daniel Dimitriu Casa Pogor?

Înseamnă foarte multe lucruri. Cît am fost aici s-au dat multe definiții acestui edificiu. „Locul unde Miorița a devenit Oda în metru antic”, așa cum a zis Nichita Stănescu. Definiția cea mai fericită.

Înseamnă 10 ani din viață, aici, la Junimea; înseamnă comunicare cu niște prieteni, cu care mă văd aproape zilnic.

Constantin Pricop: Daniel este înaintea apariției unci cărți despre Macedonski...

Am încercat să scap de niște întrebări și nedumeriri despre Macedonski. Cu zece ani în urmă am scris o prefață la o carte despre Macedonski în deplină ignoranță. Acest poet m-a iritat. Era eterogen în manifestările sale. Am vrut să mă clarific în această carte.

Constantin Pricop: Erai cronicarul revistei „Convorbiri literare”. Acum nu mai ești.

Cronicarul literar citește 90% cărți proaste și mediocre, rămînînd necitită biblioteca de cărți bune. Cred că am renunțat definitiv la această corvoadă.

Constantin Pricop: Ce crezi despre cei care fac în continuare acest lucru?

Depinde de ritmul lor. Își pierde capacitatea de discernămint. Citind despre Iliescu uită de Dostoievski și Tolstoi. Pricop și Condurache, mergînd mai departe, nu înseamnă că nu citesc și cărți bune.

Critica de înțîmpinare, linia care se vede, e radicalizarea pozițiilor de unde se vede literatura autentică.

Știm dinainte cum va fi comentat Ion Gheorghe în cutare sau cutare revistă. Și asta nu e corect. Forțe critice sînt. Valoarea criticului stă în modul în care reușește să impună un climat de receptare, care este profund necultural astăzi.

Constantin Pricop: Cum ți se pare poezia anului 1988?

Avem o poezie importantă – ca pondere între celelalte genuri. Cred că s-a înîmplat un lucru foarte important acum cinci ani, cînd a murit Nichita Stănescu. Un poet rămîne prin scrisul său, evident. Disparația unui criteriu în ce privește poezia, odată cu dispariția omului Nichita (a lui Preda pentru proză). Cel care a pus la punct tot

arsenalul poeziei. Asemenea momente se ivesc foarte rar.

Constantin Pricop: Foarte mulți tineri reușesc să citească numai ce apare prin reviste. Eliade zicea că un autor trebuie să treacă printr-un „purgatoriu” de 30 de ani. Cum crezi că s-ar putea evita un asemenea neajuns?

Dacă i se va spune „din scutece” că e genial, pretendentul la nemurire va avea nefericita inspirație să ignore propria sa voce. Zona de uniformizare e profund păgubitoare. Capacitatea de a judeca literatura dincolo de politic – acesta e profesionalismul.

Constantin Parascan: Cîc ar trebui acum să moară pentru a se repeta fenomenul produs la moartea lui Nichita Stănescu sau Marin Preda?

Cred că nimeni.

Constantin Parascan: Tu ești un om foarte drag nouă. Vreau să-ți pun o întrebare gravă, deși nu ești patetic, sentimental. Față de această înfățișare, ce simți în sufletul tău cînd vii pe alea Casei Pogor și te așezi în fotoliul acela?

Întrebarea ta insinuează că aș fi un impostor. Sînt că sînt într-o lume în care se mai prețuiesc valorile, că am aici niște prieteni în mijlocul cărora mă simt bine.

Constantin Parascan: Cîte pagini citești pentru rubrica de corespondență cu cititorii la „Convorbiri literare”?

Cam 50 de plicuri pe lună. Dar n-am să mai citesc. Toate lucrurile de care mă plictisesc le dau lui Costică (Pricop). De la 1 decembrie îi voi da și treaba asta.

Constantin Pricop: Ce ar trebui să mai facem la Junimea pentru a fi bine?

Ce ați făcut și pînă acum.

Constantin Parascan: Ai scris poezie vreodată, Daniel?

Pe la 18 ani. Erau proaste și cînd mi-am dat seama că sînt așa, am hotărît să mă fac critic literar.

Constantin Parascan: Consideri că un critic literar care se exprimă față de o carte vorbește doar despre carte sau e și un mod de a se exprima pe sine?

Depinde de critic. Sînt multe cazuri azi cînd criticul, din diferite motive, nu mai apucă să scrie și despre carte. Expresia critică e foarte importantă în gazetărie, altfel lucrurile devin îndoielnice.

Constantin Pricop: Dacă nu mai sînt întrebări, îi mulțumim lui Daniel că a dat curs invitației noastre și prezența sa va fi stimulatorie la Junimea. Peste o săptămînă ședința 199.

În *Junimea 199, din 2 decembrie 1988*, în prezența a 19 participanți, au citit poezie Maria Lucreția Sturza (portretizată mai sus, la momentul debutului) și *Codruța Ciubotaru*, originară din Rădăuți, în vîrstă de 20 de ani, studentă la Geografie la Iași. Interesantă este însemnarea cronicarului Nicolae Purcaru: „Lucrările ședinței sînt conduse de criticul literar Constantin Pricop (și Daniel Dimitriu). Mi-am amintit și eu. Da. Era un ceremonial de întîmpinare în doi, vechea și noua conducere a Junimii, a întîlnirii cu numărul 200.

Codruța Ciubotaru a debutat cu poemele: *Prima zi* (21.03.1988), *Epistolă de pe acoperiș* (*Jurnal de la mansardă*), *A doua zi* (21.10.88), *Epistolă cu îngerul Vrebel*, *A treia zi*, *A patra zi* (1 nov.88), *A patra zi* (3 nov.88), *A cincea zi*, *A șasea zi* (11 nov.88).

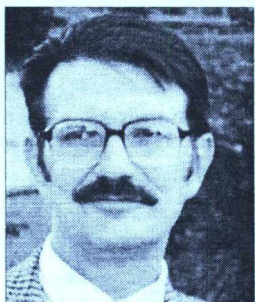
Pe Giuseppina Herțanu o poartă într-un univers cu imagini frumoase, aforistice, multe simboluri ușor mistice, onirice chiar. Deși nu e pe structura ei, consideră bună poezia Codruței. Constantin Savin e frapat de „fluxul sintagmelor ce se repetă ca o simfonie”. O poezie cu ruperi de ritm, percutanță, de observație. „Ceva postmodernism a la Traian Coșovei în poezia Codruței. S-ar putea să mă înșel. Mi se pare o poezie barocă”. Vasile Proca o „citește” ca pe o „liturghie a cotidianului”; coboară în stradă și constată; e un fel de jurnal liric în care e multă zăpadă. Constantin Parascan gîndește la Creangă și la Heliade cînd vorbește despre poezia Codruței. „O poezie oraculară, comunicarea făcîndu-se prin intermediul unor personaje, precum „Înțeleptul” de pildă. Datarea textelor e deranjantă. Sînt multe lucruri de reținut. Important e și că nu cade în derizoriu. Asistăm la un debut deosebit – semn bun”.

Daniel Dimitriu: „Grupajul Codruței rezistă ca grupaj în primul rînd. A trebuit să țin cont de ansamblu și cu fiecare text se

adugă ceva. Factura liturgică nu e un artificiu retoric. Se cunoaște că lucrează în fața oglinzii „un mic obiect de orfenerie, minuțios lucrat, lustruit; atitudinea care vine din interior dinamizează tesiunea lirică; „postmodernismul” e ca o etichetă pusă pe o sticlă – lirism făcut din sfidarea lirismului. Vibrația tragică e autentică la Codruța. Absența metaforei în unele texte dovedește că parazitismul, inflația verbală sînt chestiuni de care e conștientă, ceea ce înseamnă că pot fi eliminate”. Oana Lazăr descoperă un spectacol în care „se ridică niște cortine succesive care dezvăluie și lumea culiselor”. Jurnalul de la mansardă e pe măsura felului ei de a înțelege. „O fecerie tragică, un balet ciudat, un joc cu măști în același timp. Dacă e debut – să fie într-un ceas bun!”

Constantin Pricop apreciază comentariile ca serioase. Codruța scrie o poezie pentru a fi ascultată. „Dacă poezia s-ar naște din muzică ar semăna oare cu acest flux poetic al Codruței? Debutul e numai la Junimea. Se vede că nu e o începătoare. Frumusețea spusului uneori nu acoperă o realitate existențială”.

ÎNREGIMENTAREA LUI EMINESCU ÎN 1915

Liviu PAPUC

CONVORBIRI RETROSPECTIVE

O foarte interesantă prezență eminesciană descoperim noi recent, în cunoscutul ziar „Adevărul” al lui Constantin Mille, din 30 octombrie 1915, în care un **D.G.**, sub titlul *Eminescu și nemții*, și-l asumă pe Poet în slujba partidei care milita pentru intrarea în război de partea ruso-anglo-francezilor. Pornind gospodărește la drum printr-o firească punere în temă a neinițiaților („Eminescu a fost un mare admirator al germanilor. Lucrul este foarte explicabil, deoarece el și-a făcut toate studiile numai în școli germane. [...] E deci firesc ca cultura germană să aibă o influență covârșitoare asupra lui, după cum se vede și din scrisorile sale politice, dar mai cu seamă din cele literare. Cultura franceză nu i-a fost străină, dar, pe lângă cea germană, a ocupat un loc secundar în sufletul său”), autorul dă curs unei scrisori de-a lui Eminescu, din perioada de după declanșarea războiului franco-german din 1870, adresată lui Iacob Negruzzi, din care spicuim:

„Nemții au devenit nesuferiți. Vă încredințez că nu sînt nemții *aceia* [pe] care-i vedem numai cu ochii spiritului, în cărțile lor pline de rigurozitate pedantică.

Nu mai D-zeu mai știe ce e omul. Astfel un individ crede a se cunoaște, își urmează trebile liniștit, sau trebi concrete, sau abstracte țesături de păianjen, combinate în filozofie ori poezie, și cînd acolo se pomenește într-o bună dimineață că o întîmplare, în sine aceeași pentru toată lumea, stîrnește în el porniri pe care el nici nu presupunea odată că există în sufletul lui, rupe toate țesăturile cîte le întîlnise și le combinase mintea lui, și se trezește că e alt om – adesea o negațiune a individualității lui de pînă atunci. *E apoi și mai ciudat – același fapt sub alte împrejurări l-ar fi lăsat neatins. Cum se poate, dar, că același fapt obiectiv să fie în stare de a produce așa de diverse schimbări subiective?*

De aceea nu vă mirați dacă peripecțiile acestei tragedii mari, ce se joacă azi pe fața îndelung răbdătoare a acestui biet pămînt, au fost în stare să încordeze atît de tare antitezele de simpatii și antipatii în sufletul meu, încît sub dominarea acestei rupturi psihice sînt timpit și necapabil de orice activitate literară...

O, tăcuții, gînditorii, umanitarii germani! – Unde sînt ei? Vă încredințez că nu-i mai găsești. Nu-i găsești în ziarele lor, cele azi mult mai poltrone decît cele franceze, *nu-i găsești în literatură, căci piața e plină tot de opuri alarmante, lăudăroase, pline de injurii și de-o strigătoare nedreptate. Națiunea franceză e acuzată de fapte de care nici copiii n-ar crede-o capabilă.* [...]

Înainte nu țineau la naționalitatea lor, pentru că nu aveau la ce ținca. Toată lumea lega de numele german epitetul așa de măgulitor de *Holz Kopf* [cap de lemn]. Azi se schimbă. Azi îi vezi tot așa de tenace și așa de greu de de-naționalizat ca și francezii. Iată efectul întîmplărilor istorice asupra sufletului omenesc. *O parte din soarta lumii e azi în mîinile germanilor – veți vedea ce vor face. Fiți încredințat însă că nu vor face pentru lume nimic, și pentru ei tot!*”

Evident, finalul este militant: „De-ar trăi Eminescu, să vadă pe germani și în faza noului război ce-l poartă, de bună seamă că nu ar colabora la *Înainte* cu d. Negruzzi” – trimitere directă la simpatia declarată a junimiștilor pentru partida pro-germană (mai exact spus: pentru partida *anti-rusească*).

Cîteva obligatorii precizări: scrisoarea cu pricina, datată „Viena, 16/4 sept. 1870”, figurează atît în vol. I din *Studii și documente literare* de I.E. Torouțiu și Gh. Cardaș, la p. 313-314, cît și în vol. XVI din *Opere* de M. Eminescu, la p. 35, unde mai găsim și precizarea că a fost publicată de Iacob Negruzzi în „Convorbiri literare” din mai-iunie 1920, reluată în vol. *Amintiri din „Junimea”*, din 1921. Oricum, publicarea din „Adevărul” este anterioară. Ceea ce nu constituie nici un impediment, Problema se ridică atunci cînd facem o confruntare, pentru că, de exemplu, pasajele culese de noi cu *Italic* nu figurează în ediția Academiei. După cum și ordinea unor paragrafe, numeroase formulări de pe parcursul scrisorii sînt diferite. Parcă ar fi două variante ale uneia și aceleiași producții. Ceea ce oricum nu este de crezut. De unde cunoștea însă **D.G.** conținutul scrisorii, care mai avea de așteptat cîțiva ani pînă la publicare? Numeroasele formulări identice exclud reproducerea „după ureche”, de la vreo eventuală lectură publică. Sau poate erau notele de după o stenogramă? Oricum, intervențiile din text au fost făcute cu bună știință, pentru aducere la temă și înhămare a simbolului național la carul majorității populației.

ISTORIE LITERARĂ

CONVORBIRI LITERARE

ALEXANDRU AVERESCU, OMUL POLITIC

Gheorghe I. FLORESCU

NISIPUL DIN CLEPSIDRĂ

Alături de Ion I.C. Brătianu, Take Ionescu, Al. Vaida Voevod, I.G. Duca ș.a., care au condus România în calitate de prim-miniștri după Primul Război Mondial, se cuvine a fi amintit întotdeauna și Alexandru Averescu. De altfel, nu se poate vorbi despre evoluția acestei țări între 1907 și 1938, fără a i se recunoaște un loc special în istoria celor trei decenii avute în vedere aceluia care, ca om al armelor, a atins treapta cea mai de sus a ierarhiei militare, fiind investit în 1930 cu gradul de mareșal, iar ca om politic a condus trei guverne, în calitate de premier, în anii 1918, 1920-1921 și 1926-1927.

Al. Averescu s-a născut la Ismail, la 9 martie 1859, în același an cu Alexandru A. Bădărau și Alexandru Constantinescu, adică într-un timp al schimbărilor reclamate de Unirea Principatelor. La împlinirea a 150 de ani de la naștere, se cuvine, neîndoindu-ne, să-i dedicăm un text special, ca semn de omagiere și recunoștință, unei personalități distincte, uitată aproape o jumătate de secol de către conaționalii săi, obligați să memoreze nume străine, care nu aveau nimic în comun cu trecutul românilor. „Generalul”, cum a fost cunoscut în epocă, provenea dintr-o familie modestă, circumstanță care se va repercuta uneori asupra afirmării sale generale. Nu a beneficiat, așadar, de privilegiile conferite de un nume cunoscut, deci nu a intrat în viață favorizat de o tradiție de familie, cu precursori care să-i deschidă uși dintre cele care altfel rămân zăvorâte. S-a construit pe sine din mers, urcând trepte anevoie de escaladat și care, uneori, te pot duce acolo unde nu te așteaptă nimeni și nimic. Așadar, nu s-a bucurat de privilegii ca acelea rezervate lui Ion I.C. Brătianu, de pildă, al cărui părinte s-a îngrijit mereu de ascensiunea primului său fiu. Al. Averescu a fost poate cel mai tipic *self-made-man* dintre politicienii români importanți, dar și dintre figurile reprezentative care au ilustrat categoria marilor militari ai Războiului din

1914-1918. A ajuns în vârful a două instituții foarte importante – armata și politica –, fără a fi fost predestinat probabil să illustreze cariere ce reclamă adeseori o tradiție. Cu o înfățișare care sugera un donchișotism clasic, s-a afirmat cu o rară obstinație, reușind să depășească adversități importante și să evite, nu o dată, eșecuri dintre cele care atrag după ele căderi iremediabile. Nu a fost întotdeauna un învingător, dar și-a dominat de cele mai multe ori ascensiunile posibile, rămânând mereu în sfera factorilor de decizie. Chiar dacă nu a fost înzestrat cu calități fizice specifice conducătorilor de oști, s-a afirmat ca un militar important în două războaie intrate în istoria Europei, după ce în altul fusese prezent ca voluntar, pe un câmp de luptă unde se confruntau doar bărbați ajunși la o vîrstă anume. Dobîndind o popularitate unică în istoria noastră modernă, Averescu a știut să o valorifice în așa fel încît să se impună, înainte de încheierea Primului Război Mondial, printre numele favorite ale acelor care urmau să călăuzească destinele României noi.

A condus reprimarea răscoalei țărănești din 1907, care, pe lângă ordinea internă, amenința statutul politico-diplomatic al României, pentru ca peste un deceniu să-i comande, pe aceiași țărani, în confruntările Marului Război. S-a comportat în așa fel încît, încă înainte de încheierea evenimentelor militare din 1918, a dobîndit, îndeosebi în lumea satelor, o popularitate care depășea sfera obișnuită a unei reputații personale. În anii care au urmat, „generalul” a devenit „primul mit al României Mari”¹, așa cum va recunoaște Pamfil Șeicaru, ale cărui dimensiuni și probabile consecințe deveniseră amenințătoare atît pentru factorii politici ai vremii, cît și pentru dinastia României chiar. În toată istoria modernă, nimeni nu a reușit a suscita, asemenea lui, o popularitate care să frizeze iraționalul, trezind temeri recunoscute printre cei care conduceau țara în acel moment. Surprins el însuși de un val de admirație greu de acceptat, afișată de răsculații de odinioară, care uitaseră de 1907, „generalul” s-a trezit dintr-o dată în

ipostaza de salvator, aproape de necontestat, al neamului său. S-a încercat de mai multe ori să se explice resorturile intime ale unei popularități tainice și irepetabile, fără a se reuși identificarea unor răspunsuri condiționate de întrebări ce ies de sub incidența înțelegerii obișnuite. Un martor al timpului avut în vedere, care l-a cunoscut pe general, considera, bunăoară, că „orice popularitate este o proiecție sentimentală a maselor și în politică, adesea, elementul irațional are un rol decisiv”². Comparat uneori cu Georges Boulanger, care câștigase cu trei decenii mai devreme o popularitate imensă în Franța, Averescu a reprezentat pentru România anilor 1918-1919 mult mai mult decât generalul francez, care a sfârșit într-o manieră melodramatică. Pentru a nu lăsa neexplicată o reputație ce balansează încă între imprezvizibil și chiar uimire, putem accepta că Primul Război Mondial și misterele unui eveniment de dimensiuni și semnificații greu de relevat încă au impus personalități surprinzătoare, pe măsura unor împrejurări și momente semnificative. Uitându-i parcă trecutul, foștii soldați din anii 1916-1918 l-au considerat a fi altfel decât ceilalți contemporani, punându-și în el toate nădejtile încă înainte de a se fi întors acasă de pe front. Al. Averescu s-a trezit dintr-o dată privit ca un individ providențial sau un *om nou*, cum singur se va pretinde apoi, chiar dacă nu venea cu un trecut strălucit întru totul, însoțit de un program în care să fi fost avansate răspunsuri viabile tuturor întrebărilor unanim repetate de accia care nu-și propuneau reluarea a ceea ce a fost, ci o schimbare în sensul noilor speranțe și realități. Cu aura strălucitoare a unei popularități ce creștea ca o maree, generalul Averescu s-a trezit purtat de un val înnoitor, dar și primejdios în același timp, întrucât direcția înaintării sale amenințătoare nu era clar definită, datorită caracterului ei misterios și deci greu de înțeles. Așa se justificau reacțiile diferite cu care a fost întâmpinat atunci când autoritățile vremii au devenit conștiente de existența unui pericol iminent și imposibil de stăpinit. Se știe că popularitatea nu are numai rezultate și consecințe benefice, deoarece realitățile cu care se confruntă nu respectă un scenariu invariabil și nici previzibil. Astfel încât, unii contemporani, surprinși dar și potrivnici unei popularități nemaicunoscute, s-au trezit afișând o atitudine potrivnică. Alții, adică personalitățile care dețineau funcții înalte în stat, precum și cei care sperau să ocupe demnități politice la modă, au trecut peste eventualele discordanțe, coalizându-se împotriva unui curent greu de controlat, etichetat drept *averescanism*. Este adevărat că nu puțini dintre politicienii

vremii au acceptat a sări în barca generalului, din oportunism, deci din dorința de a profita de succesul altcuiva.

O popularitate mesianică, adică aceea care l-a propulsat pe Averescu deasupra realităților politice ale unui timp nou, nu putea rămâne fără consecințe dintre cele mai surprinzătoare. În jurul lui au început a se țese fel de fel de legende capabile să incite mințile multor români. De aici și pînă la mitologizarea „eroului” de pe toate fronturile, nu mai rămăsese decât un pas. Pentru mulți dintre cei întorși de pe front, Averescu ajunsese simbolul schimbărilor pe care România le aștepta și mai ales le merita. Dimensiunile popularității fostului comandant de armată impresionau și prin faptul că el era considerat a fi singurul îndreptățit a reforma înaintarea unui neam aflat în fața unor transformări fundamentale. România anilor 1918-1919 a fost unul dintre statele europene așezate, în sfârșit, între granițele lor firești, circumstanță care implica adoptarea neîntârziată a unor reforme structurale, capabile să o pună de acord cu noile realități politice naționale și europene. Viața politică a acelui interval s-a văzut dintr-o dată confruntată cu probleme deosebit de stringente, care trebuiau soluționate la timp, într-o manieră adecvată și cu o responsabilitate de netăgăduit. Al. Averescu, la rîndul său, propulsat de anii războiului în ipostaza de salvator al neamului, s-a trezit brusc într-o situație care pretindea cu stringență afișarea unei atitudini ce nu accepta îndoiala. Intrarea între personalitățile politice ale unui timp al marilor responsabilități l-a pus la grea încercare, surprins el însuși de o popularitate deconcertantă, care nu era numai decât un avantaj pentru cineva ce urma a fi verificat în viața de zi cu zi.

Deși a devenit un personaj care reușise a se impune printre principalii favoriți la postul de prim-ministru al țării sale, la începutul anului 1918, Al. Averescu a mai fost investit cu o demnitate guvernamentală la 13 martie 1907, într-un moment foarte dificil, din varii considerente. „Impunerea aceluia, nota Radu R. Rosetti, a mirat și pe oamenii politici și publicul în general, deoarece generalul nu era cunoscut”³ încă. Al. Marghiloman, la rîndul său, se arăta mirat că „numele lui a fost pus înainte de Carp, de o parte, de Take Ionescu, de altă parte; și că figura în cabinetul Sturdza”, adăugînd totuși că „trebuie să recunoaștem că cele dintîi măsuri ale lui dovedesc energie și direcțiune”⁴. Dincolo de aceste reacții obișnuite în asemenea împrejurări, care însoțeau de obicei o nouă investitură ministerială, se cuvine a aminti că decisivă în acest caz a fost preferința Regelui Carol.

Fără a ne propune să abordăm modalitatea reprimării răscoalei și implicațiile ei, care nu fac obiectul acestui text, trebuie să recunoaștem că prezența generalului Averescu în fruntea Ministerului de Război, în 1907, a contribuit la evitarea unor pericole grave, care amenințau România din exterior. Investiția ministerială a generalului nu s-a încheiat odată cu renunțarea la serviciile guvernului Dimitrie A. Sturdza, la 27 decembrie 1908. Preluând suprema demnitate politică, în aceeași zi, Ion I. C. Brătianu l-a menținut pe Averescu în fruntea aceluiași minister, unde a rămas pînă la 4 martie 1909, cînd generalul a fost debarcat din funcția de ministru de Război ca rezultat al unei manevre al cărei inițiator a fost același Ion I.C. Brătianu. Încă de atunci și chiar de mai înainte, relațiile dintre cele două individualități nu erau de natură a stimula o eventuală colaborare. Odată cu trecerea anilor, raporturile dintre cei doi oameni politici se vor deteriora în permanență, însă liderul liberal va fi mereu acela care va beneficia de un ascendent moral asupra generalului. Dacă, la început, circumspecția lui Brătianu lua forme asemănătoare maniei, cu timpul, confruntarea dintre cei doi se va reduce la acuzații manifeste, uneori grave, dar dominate întotdeauna de Brătianu, care era șeful celui mai puternic partid politic românesc și descendentul unei familii care jucase un rol remarcabil în istoria celei de-a doua jumătăți a secolului XIX. Așa se explica, într-o anumită măsură, și faptul că generalul a ajuns ministru abia în 1907, la vîrsta de 48 de ani, în timp ce Ion I.C. Brătianu, născut în 1864, a devenit ministru în 1897, deci la 33 de ani. Apoi, dacă acesta din urmă activa într-o formațiune politică în momentul accedării într-o funcție ministerială, Al. Averescu nu beneficiase de o asemenea susținere, condiție favorizantă, întotdeauna. Circumstanța aceasta, însă, nu era lipsită de o semnificație anume, care lăsa a se înțelege că generalul ajunsese deținătorul unui minister ca rezultat al unor merite personale. Din nefericire, însă, demiterea lui Averescu a survenit în condiții echivoce, el fiind considerat o „victimă” a liberalilor, subterfugiu care nu va fi nicicînd uitat.

Deși nu era înregimentat politic, preferințele generalului se îndreptau către conservatori, astfel încît drumurile sale se intersectau adeseori cu cele ale lui Nicolae Filipescu sau ale lui Take Ionescu⁵.

Vorbind despre Averescu, atunci cînd acesta nu mai reprezenta o speranță, adică în 1925, Raoul Bossy îl descria ca fiind „înalt, subțire, plin de rezervă și de demnitate”, remarcînd însă că „el nu dă impresia unui cap politic de mîna întâi”⁶. După înlăturarea sa din

guvernul al cărui premier era Ion I.C. Brătianu, aflat pentru prima dată în această funcție, generalul a știut să se folosească de împrejurări, în așa fel încît să transforme eventualele insuccese în argumente care i-au sporit, treptat, popularitatea. Nereușind a se desprinde vreodată de stereotipurile specifice vieții cazone, el s-a crezut întotdeauna mai sus decît era, fiind un individ nehotărît în general și lipsit de talent oratoric. Nu era nici sentimental, nici demagog și era lipsit de calitățile necesare cuiva care să se poată pretinde a fi un om al mulțimii. Cu toate acestea, semnele viitoarei sale popularități au început să devină evidente încă din zilele răscoalei din 1907, deși am fi tentați să respingem o asemenea reflecție, considerată, la prima vedere, neîntemeiată ori atipică. Nu trebuie uitată, desigur, acea calitate greu de pătruns și explicat, care-i împrumuta generalului un aer enigmatic, cu care-și cucerea interlocutorul. În celebrele sale crochiuri psihologice intitulate *Mîinile*, I.G. Duca scria că, privindu-le, simțea „ceva turburător și enigmatic”, descoperind „o permanență reticentă. Reticență în porniri și reticență în stăpîniri. Proporția era imposibil de determinat. Și cu cît te îndărătniceai să pătrunzi misterul, cu atît pe nesimțite te aflai prins în mrejele enigmei, iar degetele lungi cu mlădieri hipnotice exercitau asupra ta o involuntară, dar inconfundabilă fascinațiune”⁷. O calitate ce-l deosebea de alți contemporani, care nu izbuteau să se desprindă din tentaculele captivante ale mulțimii, era aceea că el a reușit mereu să fie prezent printre personalitățile vizibile ale vremii. Primul Război Mondial a reprezentat evenimentul afirmării sale printre numele mereu repetate ale momentului, la care se va apela în caz de nevoie. Pînă atunci însă, Al. Constantinescu îi informa pe colegii săi de partid din Iași, la începutul lunii ianuarie 1918, că „la ieșirea unei reprezentații de cinematograf, dată sub patronajul lui Averescu, publicul a ieșit conducînd pe Averescu cu torțe pînă acasă și strigînd: «Trăiască șeful guvernului de mîine». Se întărește în public credința că Averescu e pacifist. Credem că manifestațiunea e organizată de Grigore Filipescu, fiul lui Nicu Filipescu, care în tot timpul războiului a fost aghiotant al lui Averescu și a uneltit la formarea unui guvern militar”⁸. În ziua următoare, acela care nota aceste gînduri, adică Gheorghe Gh. Mîrzescu, consemna că a discutat cu I.G. Duca „în chestia lui Averescu și îmi confirmă impresiunea mea că Brătianu ar fi înțeles cu el. La Brătianu a avut loc un dejun numai cu Averescu zilele trecute”⁹. Prin urmare, la acea dată, eventualitatea recurgerii la un cabinet condus de general devenise aproape o certitudine. Iată că

acela care, în martie 1909, îl exclusese pe Averescu dintr-un cabinet pe care îl conducea, își revizuiise între timp vechea rezervă, evitând a discuta cu Puterile Centrale și acceptînd „a ceda locul unui guvern care va trata pacea”¹⁰. La 26 ianuarie/ 8 februarie 1918, Ion I.C. Brătianu a renunțat la o demnitate pe care o deținea din ianuarie 1914, recomandîndu-l Regelui, ca succesor al său, pe Al. Averescu, care, trei zile mai tîrziu, va deveni pentru prima dată prim-ministru. Peste puțin timp avea să împlinească 59 de ani.

În acel început de an, Președintele Wilson își făcuse publice, la 8 ianuarie 1918, *Cele 14 Puncte*, care anunțau că războiul intrase în faza finală a desfășurării sale. Ipostaza de premier, cu care fusese investit generalul, nu o datora propunerii unui partid politic, ci contextului internațional, în primul rînd. Compromisul convenit de Brătianu nu îl favoriza pe acela care va încerca să scoată România dintre națiunile beligerante, renunțîndu-se astfel la statutul de aliată a țărilor antantiste. Acceptînd a prelua un guvern care se va confrunta cu o conjunctură deosebit de complicată, fostul ministru de Război lăsa a se înțelege că era, la acea dată, mai interesat de o carieră politică decît de aceea a armelor. În loc să mai aștepte puțin, pentru a fi depășit un moment mai mult decît defavorabil României, generalul a acceptat un compromis ale cărui consecințe nu vor fi uitate vreodată. Volutea puterii, pe care i-o oferea șefia unui guvern, chiar de tranziție, se dovedea a fi mai puternică decît avertismentele acelor care prevesteau drama ce i se pregătea țării lui. Nesocotind complicațiile, Averescu s-a implicat într-o tentativă ce nu depășea caracterul unui paliativ. Acceptînd a tergiversa clarificarea raporturilor României cu Puterile Centrale, noul guvern nu putea avea decît un caracter temporar, care nu soluționa ceva, ci amîna doar o decizie inevitabilă. Generalul nu primise sarcina de a încheia pacea cu Puterile Centrale, ci doar de a o amîna. El acceptase pur și simplu o demnitate trecătoare, care nu-i incumba o obligație anume, întrucît totul se reducea la o simplă tatonare. Preluînd guvernul, Averescu venea, bineînțeles, și cu niște pretenții personale, care însoțesc de obicei o asemenea responsabilitate. Această experiență nu avea darul de a spori o popularitate, ci, dimpotrivă, o putea știrbi sau compromite. Liderul liberal a avut în vedere și această probabilitate atunci cînd i-a cedat generalului o demnitate atît de înaltă. Pentru el era important ca pacea, care se cerea a fi încheiată, să fie semnată de un militar și doar atunci cînd nu mai putea fi tergiversată. Referindu-se la acel context, urmat de fondarea Ligii Poporului, Al.

Averescu va recunoaște, într-un discurs rostit la 5 iunie 1927, că „am intrat în politică împins de împrejurări; nici nu-mi trecea prin minte, că într-o zi voi juca în țara mea un rol politic pe care evenimentele din urma războiului mi l-au rezervat. Intențiunea mea, chiar din capul locului, cînd am intrat în politică – și această intențiune este fixată în ordinul de zi dat Armatei a II-a cînd am părăsit serviciul militar –, era ca să duc toată energia mea, toată priceperea și toată activitatea mea în serviciul acelor care au luptat pentru țară, ca ei să poată căpăta drepturile la cari aveau năzuință și pe care eu le consideram legitime. Nu m-au mînat în viața politică nici ambițiuni personale, nici situațiuni de onoare, ci pur și simplu dorința de a face bine țării, și prin țară, în momentele acelea, înțelegeam pe aceia cari luptaseră sub ordinele mele, și aproape întreaga armată trecuse pe sub ordinele mele”¹¹. Aceste afirmații au fost făcute într-un moment cînd cariera lui politică intrase într-un declin ireversibil, care devenise evident. La începutul anului 1918, însă, nimeni nu-și putea imagina cum va evolua popularitatea generalului, aceea care îi va conferi un rol ce va surprinde lumea politică a vremii. Nu un program și nici niște intenții pe care și le-a însușit mai tîrziu, ci o popularitate imprezvizibilă și împovărătoare mai ales l-a propulsat undeva unde nu s-a putut menține, speriat de o înălțime amețitoare și de niște așteptări care îl copleșeau, făcîndu-l poate să înțeleagă, măcar pentru o clipă, că nu era omul potrivit la locul potrivit.

La 29 ianuarie/ 11 februarie 1918, într-o zi de luni, guvernul Al. Averescu a depus jurămîntul, în fața Regelui, generalul fiind secondat de nume care vor face carieră în anii următori: Matei Cantacuzino, Constantin Argetoianu, Constantin Garoflid, Constantin Sărățeanu etc. Indiferent de ce s-a întîmplat mai tîrziu, pentru că în acele împrejurări nu se știa cum se vor derula evenimentele politice din România și războiul în curs, prezența lui Averescu în fruntea unui guvern reprezenta un compromis inedit, imposibil de imaginat la începutul anului 1914. „Ziua de astăzi, își încheia însemnările făcute la 26 ianuarie 1918 Gheorghe Gh. Mîrzescu, îngroapă partidele istorice”¹². Deși poate părea un gînd aruncat într-o clipă de ostenală sau deznădejde, profetia categorică a unuia dintre liderii Partidului Național Liberal anunța o schimbare ce nu va întîrzia prea mult timp. Averescu ne se afla încă în fruntea unui partid politic, dar se știa că un asemenea moment devenise aproape inevitabil. Fostul ministru moldovean părea a fi înțeles, cu mult timp înaintea altora, ceva ce bărbații politici ai zilei refuzau

să accepte, convinși că vremurile de altădată se vor întoarce odată cu încheierea războiului. Din declarațiile făcute de Averescu zece ani mai târziu reiese că nici el nu gîndea altfel. Semnele ruperii de un trecut ce nu mai putea fi revigorat fuseseră anunțate de apariția unor noi formațiuni politice. Și nu numai! Dar abia ascensiunea guvernamentală a generalului era considerată drept începutul incontestabil al unei copromiteri ireversibile a vechilor partide politice.

O asemenea afirmație nu exclude, bineînțeles, faptul că diverse forțe politice ale momentului nu agreau ideea unui cabinet condus de general. Întîlnindu-l pe Ion I.C. Brătianu, la 28 ianuarie 1918, Gheorghe Gh. Mîrzescu a discutat cu acesta despre desemnarea iminentă a generalului ca premier, însemnînd în jurnalul său că „e de acord cu mine a recunoaște că Averescu s-a dovedit a avea slăbiciuni”, pentru a adăuga apoi că „Lascăr Antoniu [...] e contra acestui guvern de ciocli și crede că nu se poate forma”¹³. De altfel, nici nu s-a perfectat ușor, iar reușita se explica prin dorința de a ajunge miniștri a unor indivizi care, în vremuri normale, nu ar fi avut o asemenea șansă. Generalul Radu R. Rosetti, la rîndul său, nota, referindu-se la același context, că Ion I.C. Brătianu „preconiza primirea negocierilor cu adversarul, dar o negociere prelungită cu rezistențe pas cu pas, lucru ce nu a priceput sau nu a putut îndeplini generalul Averescu, căruia i s-a încredințat guvernul, nu ca om politic, ci ca militar care, după vorba lui Brătianu, ar fi trebuit să zăngăne mereu sabia”¹⁴.

Sarcina lui Averescu nu era deloc simplă. Guvernul suferea de o incompatibilitate ușor de remarcat, iar obligațiile care îi stăteau în față erau dificile și complexe. Dar mai întîi erau compromițătoare și periculoase. În ziua de 1/14 februarie 1918, Mîrzescu, însoțit

de Fotin Enescu, s-a întîlnit cu Brătianu, care i-a precizat proaspătului ministru că „Averescu se vede legat de concursul nostru – al liberalilor (nota ns.) –, dar în același timp nu vrea să dea impresie că e condus de alții. Aceasta l-a determinat să se consulte cu cineva”¹⁵. O asemenea subliniere, care nu pare a fi o observație întîmplătoare, era avansată pentru a ajunge la urechile primului ministru, acela care trebuia să conștientizeze de la început o circumstanță căreia îi datora prezența în fruntea unui guvern experimental, ce urma a verifica predispoziția generalului de a accepta un compromis politic, apropiat de o tutelă liberală. Brătianu nu se arăta dispus a ceda, chiar și vremelnice, bagheta dirijorului. Conștient de inevitabilitatea schimbărilor post-belice, el supraveghea cu autoritate scena realităților politice, pentru a nu se afirma cumva vreo personalitate sau formațiune partidistă susceptibile a subroga prioritatea Partidul Național Liberal. Din această cauză, modernizarea vieții politice românești a fost subordonată lui Ion I.C. Brătianu și liberalilor, fapt care s-a dovedit a fi o piedică decisivă în calea unei evoluții politice firești, în ritmul noilor vremuri. Dirijînd și controlînd totul, șeful liberal a compromis astfel evoluția politică a României post-1918. Din dorința de a-și păstra supremația, pentru a nu se întîmpla, eventual, ceva neprevăzut, dar mai ales din interese de partid și din orgoliu personal, Brătianu și-a însușit rolul de factor, în numele unui segment al societății românești, deosebit de important, indiscutabil, dar care nu era îndreptățit a-și subordona interesele unei țări. Omul politic Al. Averescu a evoluat, din nefericire sau poate din fericire, în contextul acestor limite situaționale!

Note:

1. Pamfil Șeicaru, *Istoria partidelor Național, Țărănist și Național Țărănist*, Partea I, Partea a II-a, Ediția a II-a, Îngrijire, note, postfață Victor Frunză, București, EVF, 2000, p. 222.

2. *Ibidem*, p. 217.

3. Cf. Petre Otu, *Mareșalul Averescu, militarul, omul politic, legenda*, București, Editura Militară, 2005, p. 52.

4. Alexandru Marghiloman, *Note Politice*, Vol I, București, 1927, p. 61-62.

5. *Ibidem*, p. 86.

6. Raoul Bossy, *Amintiri din viața diplomatică (1918-1940)*, Volumul I, 1918-1937, Ediție și studiu introductiv de Stelian Neagoe, București, Humanitas, 1993, p. 119.

7. I. G. Duca, *Portrete și amintiri*, Ediția a V-a,

București, Humanitas, 1990, p. 136.

8. Gheorghe Gh. Mîrzescu, *Fapte și impresii zilnice (1917-1918)*, Ediție îngrijită și note de Ioan Lăcustă, București, Curtea Veche, 2004, p. 197-198.

9. *Ibidem*, p. 198.

10. *Ibidem*, p. 222.

11. General Al. Averescu, *Criza politică și cauzele ei*, București, Editura Societății Anonime „Îndreptarea”, 1927, p. 222.

12. Gheorghe Gh. Mîrzescu, *op. cit.*, p. 225.

13. *Ibidem*, p. 228.

14. Generalul Radu R. Rosetti, *Mărturisiri (1914-1919)*, Ediție îngrijită, studiu introductiv și note de Maria Georgescu, București, Editura Modelism, 1997, p. 228.

15. Gheorghe Gh. Mîrzescu, *op. cit.*, p. 233.

GRAHAM VIVIAN LANCASTER

Născut în Londra de Est, Africa de Sud, Pietermaritzburg. Își descoperă vocația de scriitor prin abordarea a șase genuri diferite. Confirmarea talentului de scriitor vine din partea Cercului de Scriitori din Africa de Sud, care îi acordă premiul pentru romanul ' *Strength of Ten* ' / *Puternic cât zece*. Poezia, pentru care totdeauna a avut o tulburătoare pasiune, s-a impus și în afara spațiului ei cultural, primind recunoaștere prin premiul decernat poetului în Australia. Antologia de poezie intitulată *Fledgeling / Zbor de început* / este o culegere alcătuită din 125 de poezii tot atât de diferite ca și fețele vieții poetului, o viață plină și aventuroasă. Uneori simplă, subtilă, provocatoare, alteori acerbă, poezia lui aduce

în prim plan dragostea și pasiunile Africii în cele mai diverse culori. Lucrurile asupra cărora se apleacă acest scriitor sînt: locuri, experiențe, dragostea lui adîncă de aer liber și de Africa, conflicte, copii și dragoste; Maniera de abordare a acestei diversități de lucruri care populează lumea lăuntrică a acestui autor, tot mai des publicat în ultimul timp, se remarcă prin finețe și sensibilitate.

GOL

golul rămas în urma ta
mă lasă despuat,
pradă rănilor.

EL

După toată zarva și dihonია
Dincolo de marca noastră ruptură,
M-ai văzut numaidecît
Lîngă tine,
Trecînd prin trafic,
Strălucirea spontană
A zîmbetului tău nepăzit
Mi-a spus
Tot ce aveam nevoie să aud.

EA

Ea – anotimpurile variate,
În toate stările lor.
Ea – prospețimea primăverii
Înmugurînd, sfîrșind viața cea nouă.
Ea – căldura verii,
Fericită floarea soarelui umblînd după soare.
Ea – copila schimbată a toamnei,
Căderea frunzelor ajunse în pragul morții.
Ea – inima iernii,
Rece – neprimitoare – cenușie.
Ea – energia oceanului,
Făcînd valuri – retrăgîndu-se.
Ea – rafala de vînt,
Puternică pe jumătate.
Ea – copila mea clarvăzătoare, distantă.

ÎN ALTĂ PARTE

Pe cînd ședeam singur tăcut cu temerile mele,
A venit la mine, calmă și dulce,
Aducînd daruri de iasomie și rouă,

Luînd cu sine cîntul singuratic al unui greier
menestrel

Cu o orchestră de broaște orăcîind
Ducîndu-mă pe un covor de încîntare
Spre locuri necutrecierate de mine,
La Istanbul și în Afganistan.
Iar în aerul înserării liniștit,
Așa de simplu era să fii în altă parte

FREE STATE*

Vara a venit devreme
printre vînturi ale iernii geroase,
ceruri noptatice limpezi, amare
și chiciura alb orbitoare în soarele cel nerăbdător
să apară.

Nori de praf purtați de vîntul aprins
și vîrtejuri violent ivindu-se,
azvîrlînd pînușe către soarele lăptos
și cedînd în spasme tot mai anemice, grohotiș
purtaț aiurea în jos

Cît uliul plana răbdător
Iar șoarecii fugeau neliniștiți.
Fermierii au arat pămîntul ca să primească ploile
viitoare,

Si să dea încă o dată cîmpuri verzi, belșug,
Să moară iarna
Și încă o dată, să revină la neființă

* *Free State*: provincie din Africa de Sud

VISE

Am visat
acolo unde cei mai mulți nu îndrăznesc,
și am fost acolo.
Am visat imposibilul,
vise sălbatice așa de clare în mintea mea,
de reușită, de faimă, de viitor,
și am fost pe jumătate acolo.

Mă întreb, uneori,
este talentul meu dat spre suferință?
Visez prea mult?
Uneori aproape, atât de aproape.
Voi ajunge acolo înainte să las astă lume.
ce se găsește la jumătatea drumului?
unde se află?
Dacă nu știu – voi ști oare?

CAPĂT

Am ajuns la capăt din nou,
un zid solid fără de trecere,
trebuia să fie, totuși,
de-aș ști cum să o găsesc,
ca să sfîrșesc căutarea, frustrarea.
Chiar am găsit-o,
mi-e teamă să trec prin ea?
Să fie, oare, ce mințile mai luminate numesc
„magic”?

CĂUTARE

Orașul cel de aur
Al viselor noastre,
Se înălța înapoia ușii
Pe care tu ai ieșit,
Iar tu păstrezi
Zîmbetul dezamăgit, obosit
Și sufletul întrebător
Al Țiganilor
În ochii tăi părășiți

LUMINA LUNII

Ea a venit la mine în umbrele difuze ale luminii
lunii,
Ușoară și caldă precum ploaia ușoară de vară.
M-a luat în brațe, m-a strîns,
M-a sărutat ușor pe gură.
Încet împotrivirea mea a cedat un pic
Și am știut că încă mai puteam să simt
Și poate că într-o bună zi aveam să învăț să iubesc
din nou.

JUNCTION ROAD

Am văzut ceva în ziua aceea,
fericirea – durerea –
prudența,
totul într-o clipă,
și nu am mai știut să plec – din nou,
ca să îmi așez sentimentele,
apoi cu calm, să o aduc la mine.

Cînd am rămas în picioare privind-o în ochi,

Am știut că amîndoi puteam să iubim din nou.

DIAMANTE ȘI PERLE

cerul era limpede, indigo
cînd el și-a ridicat privirea la ceruri,
un covor de catifea neagră
cu diamante și perle împrăștiate.
al lui – ca să îl privească îndelung atunci cînd dorea
și doar norul putea să îl ducă departe.

dar nu pentru totdeauna.

FREEWAY

viața a fost ușoară ieri
fără nici o grijă lumească.
vîntul înaintea mea,
drumul nesfîrșit
așa cum doream eu să fie,
și știam mai mult ca niciodată,
aveam nevoie să fiu liber,
liber de constrîngerii lumești,
liber să rîd
liber de timp, să iubesc din nou
fără vreo presiune socială meschină,
fără frica de a răni,
cînd motocicletă cea zdravănă mergea liniștit
în lumină
de-a lungul căii libere a viselor risipite

LANURI

Lanuri de mei
lanuri de grîu,
loc al belșugului
pentru ca să se nască un fiu.

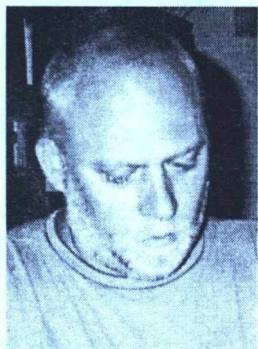
Lanuri de mei
lanuri de grîu,
loc pentru copii
sigur și cald.

Lanuri de mei
lanuri de grîu
un fiu soldat
zace zdrobit, sfîrtecat.

Lanuri, odinioară îmbelșugate
acum aride-sterpe,
mărturie a lăcomiei
nepotolite a omului.

Prezentare și traduceri de **Olimpia IACOB**

LITERATURĂ UNIVERSALĂ

SFÎNTUL AUGUSTIN ȘI FILOSOFIA ISTORIEI (II)

Anton ADĂMUȚ

CRONICA SOFISTULUI

Să vedem cum stau lucrurile.

La 24 august 410, Alaric, el însuși creștin, dar adept al creziei lui Aric, intră în Roma prin *porta Salaria* (via *Salaria*, „drumul sării”, pe stînga Tibrului), și cucerirea Romei redeschide polemicile religioase. Operă imensă, *De Civitate Dei* a fost începută în 413 și terminată în 426. Publicată parte cu parte la lungi intervale de timp, ea a apărut încă din vechime ca fiind lipsită de unitate. Cu fiecare carte nouă, Augustin simte nevoia să rezume ceea ce a scris și să anunțe ceea ce va face. Ansamblul îl preocupă mai puțin decît detaliile. Premisa lucrării este: cetatea lui Dumnezeu nu are frontiere și este deschisă tuturor celor care, în lumea întrecăgă, recunosc pe Dumnezeu, pe același Dumnezeu¹. Nici Herodot, nici Tucidide, nici Tit Livius nu s-au gîndit să se întrebe asupra destinului omenirii, după cum nu aveau nici o idee despre originea comună și progresul neamului omenesc. Cei trei, și sînt numiți pentru că sînt exemplari, ignoră că ar exista un plan urmărit de providență în manifestarea evenimentelor. Sfîntul Augustin face primul toate acestea, e cel dintîi care spune că neamul omenesc este unul și că Providența guvernează succesiunea generațiilor de după Adam și pînă la sfîrșitul veacurilor. Omenirea nu trebuie să caute fericirea, omenirea trebuie să caute mîntuirea! Cele două cetăți cunosc aceleași binefaceri și aceleași răutăți. Speranțele lor diferă însă: cetatea terestră nu speră ceva decît pe pămînt, cetatea divină își plasează speranța în cer. O asemenea filosofie a istoriei poate fi exprimată sub forma a trei principii:

– neamul omenesc e unul singur și are nevoie de

a fi îndreptat din cauza căderii. Toată Antichitatea nu ne vorbește despre progres, ne vorbește despre cădere/decădere;

– această îndreptare necesară a omului este obiectul însuși al progresului, și la acest progres concură acțiunea gratuită a lui Dumnezeu și liberul arbitru;

– progresul constă în ameliorarea indivizilor, adică progresul moral început în această viață se consumă într-o altă existență².

În *Retractationes*, Augustin prezintă planul lucrării *De Civitate Dei*, operă mai mult celebră și citată decît citită: „Roma a fost răvășită de o năvală a Goșilor, conduși de regele Alaric, ce a adus asupra ei o mare nenorocire. Cinstitorii nenumăraților zei falși, accia pe care, cu un cuvînt obișnuit, îi numim păgîni, încercînd să pună această răvășire a Romei pe seama religiei creștine, au prins să-L blesteme pe adevăratul Dumnezeu, mai îndîrjit și mai amarnic decît de obicei. De aceea, eu, aprins de rîvna casei lui Dumnezeu, am hotărît să scriu *Despre Cetatea lui Dumnezeu*, contra blasfemiilor sau rătăcirilor lor. Această lucrare m-a ocupat timp de cîțiva ani, prin faptul că interveneau multe, pe care nu era potrivit să le amîn și care mă rețineau de la lucrul început”³. În *Retractationes*, Augustin înfățișează planul *Cetății lui Dumnezeu*:

– partea întîi are caracter polemic, negativ. Primele cinci cărți demonstrează că zeii păgîni nu au avut nici o înfrîurire asupra mersului istoriei, în speță asupra celei a Romei, și că aceiași zei nu pot asigura credincioșilor lor viața veșnică (cărțile VI-X);

– partea a doua, cu caracter dogmatic, pozitiv, prezintă viziunea creștină asupra istoriei și anume: întemeierea teologică a cetății lui Dumnezeu de la

facerea lumii pînă la cădere (XI-XIV), istoria cetății de la Cain pînă la epoca lui Augustin (XV-XVIII) și istoria viitoare (XIX-XXII). În alți termeni, dintre cele 22 de cărți, primele 5 se adresează păgînilor care văd în disprețul față de zei cauzele răului prezent; următoarele 5 se adresează celor care pretind că adorarea (cultul) mai multor divinități este de puțină importanță pentru altă viață; următoarele 12 sînt consacrate, pe rînd și în ordine, nașterii celor două cetăți, progresului lor și sfîrșitului lor. Astfel că avem în *De Civitate Dei* trei părți distincte: o parte istorică, alta filosofică și încă una teologică.

Ce spune Augustin însuși despre cartea lui? Spune așa: „această întinsă lucrare, *Despre Cetatea lui Dumnezeu*, a fost terminată în douăzeci și două de cărți. Dintre acestea, primele cinci resping părerile acelor care susțin că lucrările omenești se desfășoară astfel încît le este necesară închinarea adusă multor zei, pe care păgînii au obișnuit să-i cinstească. Ei susțin că relele se nasc și se înmulțesc tocmai pentru că acest cult este interzis. Iar următoarele cinci cărți vorbesc contra acelor care spun că aceste rele nici nu au lipsit vreodată, nici nu vor lipsi muritorilor, ci fiind cînd mari, cînd mici, se schimbă după locuri, timpuri și persoane [...]. Așadar, prin aceste zece cărți, sînt respinse aceste două deșarte idei, potrivnice religiei creștine. Dar ca nu cumva cineva să ne critice că noi am respins ideile altora, dar nu le-am exprimat pe ale noastre, acest lucru îl face partea a doua a acestei lucrări [...]. Totuși, unde este nevoie, noi mărturisim și în primele zece ideile noastre, iar în cele douăsprezece următoare le respingem pe cele contrare. Așadar, primele patru cărți din cele douăsprezece care urmează, cuprind nașterea celor două cetăți, dintre care una este a lui Dumnezeu, iar cealaltă a lumii acesteia. Următoarele patru cuprind mersul lor înainte sau progresele lor. Iar ultimele trei cuprind sfîrșitul datorat. Așadar, deși cele douăzeci și două de cărți au fost scrise despre ambele cetăți, totuși au primit titlul de la cetatea cea mai bună” (*Retractationes*, II, 43, 1-2).

Ideea celor două cetăți e mai veche la Augustin. Pe la anul 400 vorbea deja despre cetatea celor răi și a celor sfinți, cetăți care sînt amestecate prin trupuri dar separate prin voințe. Ziua judecății le va

separa și cu trupurile (*nunc permixta corporibus, sed voluntatibus separatæ, in die iudicii vero etiam corpore separandæ*). Ierusalimul și Babilonul sînt cele două cetăți⁴ („nu trebuie să ne lăsăm tulburați nici de faptul că sînt mulți cei care i se alătură diavolului și sînt puțini cei care îl urmează pe Dumnezeu – și grîul, în comparație cu pleava, e foarte puțin ca număr. Așa cum însă lucrătorul pămîntului știe ce să facă cu grămada imensă de paie, tot așa, mulțimea păcătoșilor nu reprezintă nimic pentru Dumnezeu, care știe ce să facă cu ei, astfel încît cîrmuirea împărăției Sale să nu fie tulburată și pătată în vreun fel. Nu trebuie socotit sub nici o formă că diavolul a învins pentru că a atras mai mulți oameni alături de el; împreună cu aceștia el va fi învins de cei puțini. Așadar, două cetăți, una a păcătoșilor, alta a sfinților, se construiesc de la începutul neamului omenesc pînă la sfîrșitul lumii. Amestecate acum în ceea ce privește trupurile lor, dar diferite prin voințele lor, în ziua Judecății ele vor fi separate și prin trup” – *De Catechizandis Rudibus*, XIX, 31). Este denumită Babilon cetatea lumii; așa cum există o cetate sfîntă – Ierusalim, există și una nedreaptă – Babilon. Chiar robia babiloniană este o prefigurare a supunerii Bisericii în fața regilor acestei lumi. Supunere doar, nu și înfrîngere. „Cetatea Ierusalimului a fost cucerită și o mare parte a locuitorilor ei a fost dusă în Babilon. Așa cum Ierusalimul simbolizează cetatea și comunitatea celor sfinți, Babilonul simbolizează cetatea și comunitatea celor nedrepți, deoarece, precum se spune, numele lui înseamnă «amestec» [...]. Celor făcuți prizonieri în cetatea Ierusalimului și poporului dus la Babilon li s-a poruncit de către Domnul, prin gura lui Ieremia, profetul de atunci, să meargă în robie. Și erau regi la Babilon, sub care ei au slujit ca sclavi. Ei au fost cutremurați de anumite miracole și au recunoscut, au preamărit și au poruncit să fie cinstit Dumnezeu cel unic și adevărat” (*Ibidem*, XXI, 37).

Tuturor li se poruncește să-i slujească pe stăpînii lor vremelnici. Marșul lui Cristos este, însă, invincibil. „În această robie, chiar și regii pămîntești, părăsindu-și idolii pentru care îi persecutaseră pe creștini, i-au recunoscut și au început să-i preamărească pe Dumnezeu cel unic și adevărat și pe Domnul Cristos” (*Ibidem*). Se vede cum

încep să se autorecruteze soldații lui Cristos și cum, în timp, cu asemenea soldați, Cristos nu putea pierde lupta!

Primii locuitori ai cetății lui Dumnezeu sînt îngerii; *non serviam!* („nu vreau să-Ți mai slujesc!”) este începutul cetății celei rele, și vedem că întiul ei conducător a fost Lucifer. Prea orgolios, a ieșit din Lumină și a devenit întuneric. Orgoliul creează cetatea pămîntească. Lucifer și îngerii care l-au urmat au devenit îngeri răi, dar nu mai puțin îngeri, căci diavolul însuși este bun prin natura lui (căci e creat de Dumnezeu, nu ca diavol însă, așa ceva devine, și orice e creat astfel e bun ca natură); îngerul rău devine rău prin voință proprie. Cînd omul este subjugat de trup, se ascamăna diavolului; cînd trăiește după Dumnezeu, devine asemenea lui Dumnezeu. „Trage-ți pălăria peste ochi rege Lucifer, să nu vezi cum ți se va lua coroana divină; tu nu poți porunci în ceruri [...]. Voi filosofi și apărători ai lui Lucifer, poftiți aici și pledați pentru el; pentru că încă posedă coroana, iar noi vrem să păstrăm asupra lui dreptul de *maleficium*; dacă vreți să-l obțineți voi, atunci el să vă fie rege, iar de nu, să fie îmbrîncit în fundul iadului, și coroana regală s-o primească altul care va cîrmui mai bine decît el” (Jacob Böhm, *Aurora*, Editura Științifică, București, 1993, p. 220). Iar în finalul *Aurorii* citează: „Înștiințez pe cititorul iubitor de Dumnezeu, că această carte, *Aurora*, nu a fost încheiată, întrucît diavolul, văzînd că se crapă de ziuă, s-a gîndit să pună capăt lucrului” (*Ibidem*, p. 414). Apoi s-a făcut ziuă și lumina e în creștere.

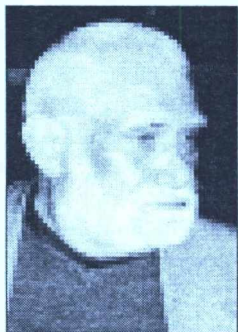
Pe aceste două feluri de a fi ale omului se bazează cele două cetăți; pe două iubiri, căci două iubiri au făcut două cetăți: iubirea de sine pînă la uitarea și disprețul de Dumnezeu a făcut *civitas terrena*; iubirea de Dumnezeu dusă pînă la uitarea de sine a făcut *civitas Dei* (*Fecerunt civitates duas*

amores duo: terrenam scilicet amor sui usque ad Dei contemptum, caelestem vero, amor Dei usque ad contemptum sui). Ceca ce deosebește cele două cetăți este iubirea. Prima caută gloria omului; cealaltă, mărirea lui Dumnezeu, și Augustin numește iubire mișcarea sufletului care se bucură de Dumnezeu pentru Dumnezeu și de aproapele pentru Dumnezeu (*De Doctrina Christiana*, III, 10, 16: *Caritatem voco motum animi ad fruendum Deo propter ipsum et se atque proximo propter Deum*). În timpul de față, spune Augustin, cele două cetăți sînt amestecate⁵ (*Nunc vero quid a me iam expectetur agnoscens, meique non immemor debiti, de duarum civitatum, terrenae scilicet et caelestis, quam in hoc interim saeculo perplexas quodam modo diximus invicemque permixtas, excortu et excursu et debitis finibus, quantum valuerim, disputare, eius ipsius Domini et Regis nostri ubique opitulatione fretus, adgrediar, primumque dicam, quem ad modum exordia duarum istarum civitatum in angelorum diversitate praecesserint*). Aceasta este originea celor două cetăți.

Cît privește dezvoltarea lor (cărțile XV-XVIII), e de spus că primul „cetățean” al cetății pămîntești a fost Cain, al aceleia cerești a fost Abel și care nu a clădit cetate pe pămînt. Asta îmi amintește o vorbă a lui Noica: „Abel este cioban și Cain plugar. Abel rățește ca Fiul, și Cain frămîntă locul, ca Fratele. Iar Cain ucide pe Abel. Întotdeauna Cain ucide pe Abel. Mă gîndesc, de pildă, la cele două suflete românești: sufletul pastoral și sufletul agrar. Tot ce e nostalgie și libertate, tot ce e sentiment artistic, ține de sufletul păstorului. Dar a trecut peste el sufletul stătător al plugarului și l-a pustiit. Sîntem țara lui Cain în care Abel n-a murit încă de tot” (Constantin Noica, *Jurnal filozofic*, Editura Humanitas, București, 1991, p. 14-15).

Note:

1. Gaston Boissier, *La fin du paganisme*, Librairie Hachette, Paris, 1894, p. 329. Este de văzut întreaga stăruință a lui Boissier pe această temă, p. 293-337.
2. J. F. Nourrisson, *Tableau des progrès de la pensée humaine*, Librairie Académique Didier, Paris, p. 207-208.
3. Augustin, *Retractationes*, II, 43, 1. Două mici retușuri aduce Augustin la *De Civitate Dei*, unul cu privire la sacrificiul lui Avraam, altul legat de fiii lui Aaron.
4. Idem, *De Catechizandis Rudibus*, XIX, 31.
5. Idem, *De Civitate Dei*, XI, 1. În *De Civitate Dei*, după cum indică titlul, Augustin opune mereu înțelepciunii umane înțelepciunea divină, iubirii de lume iubirea de Dumnezeu și filosofiei credința.

CEI DOI FRAȚI FĂRCĂȘANU

Ion PAPUC

Întotdeauna numele ni-l dau ceilalți, nu noi, ci doar cei de lângă noi ne identifică, ei spun întâi cine sîntem. În limba maghiară farkaş înscamnă lup, și este de presupus că fărcășenii vor fi descins din unii care aveau ca steag capul de lup, adică din daci. Deși de o parte sau de alta a Carpaților sînt populații străvechi, o filiație propriu-zisă, de la daci la fărcășeni, este imposibil de stabilit. Dar va fi existat un cnezat românesc, să admitem că românesc, în Banatul Severinului, țara lui Farcaș, pomenit în diploma regelui ungur Bela al IV-lea, din 1247, cu ocazia daniei făcute de acesta cavelerilor ioaniți, după cum afirmă enciclopedia lui Diaconovici, tomul II, p. 384. Și cum de altfel confirmă și autorii tratatului de *Istoria Românilor*, care, rezumînd respectiva diplomă a regelui maghiar, spun: „Astfel, aflăm că ioaniții primeau de la regele Ungariei «întreaga țară a Severinului (*terram de Zeurino*), împreună cu cnezatele lui Ioan și Farcaș pînă la Olt (cum kenazatibus Joannis et Farcasii usque ad fluius Olth)...»” (tratatul respectiv, volumul III, p. 368). Cercetări arheologice recente au pus în evidență că în localitatea Fărcașele, ca și în altele de acciași datare, au fost descoperite cimitire și grupuri de morminte ale populației autohtone, geto-dacice (volumul II, al aceluiași tratat, p. 146). Iar enciclopedia citată menționează cu privire la localitatea aceasta, Fărcașele sau Fărcașul că „...pe aici trece un drum roman de piatră dinspre Stoienești spre Reșca”. Sînt locuri străvechi, vechimea nu conferă însă nici un merit, asmeni voevozilor și tot astfel precum familiile regale fărcășenii și-au înnoit în timp sîngele prin mariaje din alte ctnii. În explorările sale, descendenta lor, Pia Bader Fărcășanu rememorîndu-și înaintașii nu avansează decît pînă la Popa Stoica din Fărcași, legendarul căpitan de oști pedestre, a cărui evocare din *Românii sub Mihai Voevod Viteazul* este considerată de autoarea de azi, cu o sugestie critică, drept romantică, și îi este oarecum contrapusă o producție folclorică ce mai degrabă îl confirmă totuși pe Bălcescu

(v. *Opere*, III, ediția Academiei, p. 123).

Spun toate acestea pentru că, așa cum se întîmplă la noi, îndeobște cînd este vorba de ceva cu adevărat important, riscă să treacă neobservată apariția într-un regim cvasi-clandestin a masivului volum consacrat de Pia Bader Fărcășanu evocării, în principal, a unchiului ei, Mihail Fărcășanu, și a părintelui său, Nicolae Fărcășanu. Este posibil să se întîmple astfel deși avem de-a face cu o realizare de un nivel maxim pe care îl atinge acum, cu această carte, literatura despre trecerea noastră prin comunism. Spun literatură nu în sensul beletristicii, ci doar în acela al textelor scrise care documentează despre un subiect. Cartea este excepțională însă nu atît prin felul în care e scrisă, ci îndeosebi prin conținutul ei uman și politic, prin adevărul istoric pe care îl relevă cu o uimitoare forță, prin evidența inexpugnabilă a ceea ce este în paginile ei de necontestat.

Împrumutînd expresia dintr-un text al unchiului ei, un extras din acesta este pus ca motto al întregii lucrări, autoarea și-o intitulează semnificativ: *Izgonirea din libertate*, dar adaugă apoi explicația, în subtitlu: *Două destine: Mihail Fărcășanu și fratele său Nicolae*. Văd aici o nedreptate în măsura în care prin aceste cuvinte se pune un accent care discriminează între cei doi frați, primul anunțat ca personalitate, bun și în acest context pentru a face oarecare publicitate cărții, cînd în fapt îndeosebi al doilea, adică cel avînd doar calitatea de frate, este adevăratul erou al scrierii, figura exemplară scoasă acum în lumină.

Această inegalitate de tratament este într-un fel preluată și de prefața care își și anunță din titlu opțiunea: *Reamintindu-ne de Mihail Fărcășanu*. Fără îndoială că Nicolae Florescu, autorul acesteia, este ales cu toată îndreptățirea pentru a prefața cartea. Îl recomandă pentru aceasta și competențele sale de istoric literar, și ținuta sa morală și politică de personalitate care a făcut

SCRISORI DIN BUCUREȘTI

pentru cunoașterea, pentru integrarea emigrației române postbelice mai mult decât instituțiile culturale ale țării adunate la un loc, cu toate fondurile lor uriașe. Prin „Jurnalul literar”, prin editura adiacentă acestuia, dând dovadă de un exemplar devotament față de valorile naționale, a adus acasă mare parte din exilul pe care cortina de fier îl ținuse departe de noi. Iar textul care este tipărit în fruntea cărții la care mă refer, cu incisivitatea exprimării, cu detaliile numeroase și inedite pe care le conține, confirmă această opinie despre Nicolae Florescu.

Așadar, prefațatorul nu-și propune să scrie decât despre cel celebru dintre cei doi frați, dar și în acest caz, cu tot caracterul întru totul judicios al observațiilor sale, ignoră totuși faptul că așa-zisul roman al acestuia, publicat sub pseudonim, în partea lui centrală, masivă, este în fapt un jurnal deghizat al șederii sale în Germania pentru a-și lua faimosul doctorat cu Carl Schmitt. Faptul este cu atât mai important cu cât, sub măștile literare sînt descrise personaje reale din epoca respectivă, și mai presus de toate este înfățișat chiar profesorul său, surprins și descris pe viu, un Carl Schmitt văzut în intimitate, căruia i se dă replica, aici, într-o aparentă, presupusă ficțiune, spunîndu-i-se ceea ce liberalul Mihail Fărcășanu nu i-a putut spune în teza de doctorat, adăugîndu-i-se acestea o adenda în care, cu respect ca de la discipol la magistrul, îi sînt amendate profesorului tezele furibund antiliberales, ba chiar și antidemocratice. Astăzi, cînd importanța gînditorului german este aproape universal revendicată, din toate direcțiile ideologice, avem prin Mihail Fărcășanu un excepțional document despre acesta, deloc contrafăcut, ci elaborat direct, chiar în epoca cea mai controversată a carierei marelui jurist și politolog.

Ceea ce face calitatea acestei apariții editoriale ține de caracterul pozitivist al formației intelectuale a autoarei. Fiindcă prea adesea cei care erau îndreptățiți să depună mărturie despre iadul străbătut în persecuțiile politice din comunism au preferat să-și drapeze depozițiile în haine beletristice. O făceau probabil pentru că le venea greu să-și recunoască pînă la capăt suferința prin care au trecut. Cine ar putea să uite figura disperată a bătrînului Petre Țuțea care, într-un ultim efort de muribund, de pe patul de spital, îi strigă reporterei care voia să smulgă de la el mărturia suferințelor fizice la care a fost supus în închisoare: „Cum să recunosc, Doamnă, că m-au palmuit?” Demnitatea lui uriașă, exemplară – îl oprea de la o atare spovedanie. E poate explicația faptului că mulți dintre cei care au fost deținuți politici au ales să relateze

despre detenție în versuri sau în romane cu cheie, cu personaje deghizate în pseudonime, viciind în acest fel mărturia pe care o lăsau despre sistemul comunist și universul lui carceral. În deosebire de aceștia, Pia Bader Fărcășanu, cu o minuție de om al laboratorului, în chipul cel mai necruțător, publică o carte în cea mai mare parte a ei cuprinzînd documente culese din arhivele securității, reducîndu-și la minimul necesar propriile intervenții explicative. Metoda își are avantajul că furnizează cititorului o documentație, pe care cercetătorul din viitor – o va putea judeca el însuși ca să-și formeze o opinie, dar ea are și marele dezavantaj că lasă securistului, celui care a elaborat respectivele materiale toată inițiativa. Străbătînd textele în cauză te încredințezi celor care le-au scris, ofițeri de anchete, informatori, procurori, toată șleahța de torționari, contribuind în acest fel la victoria definitivă a securității, care, iată!, decide asupra adevărului istoric. Sigur, există și rezerva că noi cei de azi și îndeosebi cei din viitor – putem deduce, vor putea deduce care va fi fost în fapt adevărul. Putem spera că îl vom dibui printre atîtea falsuri patentate, pe care ni le livrează arhivele.

Spuneam de intervențiile minime ale autoarei, iar în această ordine de idei trebuie menționat faptul că fiecare dintre cei doi protagoniști ai cărții beneficiază de cîte un curriculum vitae. Se adaugă apoi și cîte o evocare a vieții celor doi frați, cît și o prezentare generală a familiei acestora. Vin la rînd documentele din arhivele securității, dosarele de urmărire a celor doi protagoniști, pagini de corespondență a membrilor anturajului acestora, articole de ziar, diferite declarații, documente de istorie politică în care cei doi au fost implicați și atîtea altele. Toate acestea alcătuiesc profilul unei cărți de o vastă complexitate, în care mărturia directă a autoarei, clarificările sale sînt mereu sprijinite pe ample extrase din arhive. O carte grea de înțelesuri, pasională și pasionantă, înglobînd o cantitate considerabilă de muncă. În ea sînt urmărite două destine complementare, două biografii excepționale. Chiar și atunci cînd este vorba despre un autor, adică despre Mihail Fărcășanu, nu este luat în seamă mai deloc conținutul scrierilor sale, ci în cel mai bun caz doar parcursul exterior al acestora. Fiindcă ni se spune și de această dată că teza de doctorat, pentru a fi publicată în limba română, a fost „... mult lărgită și completată...”, deși nu ni se aduce ca argument decât compararea numărului de pagini, fiindcă în alt loc se afirmă explicit: „... Mihail Fărcășanu reușește în anul 1939 să definitiveze lucrarea sa despre monarhia socială, completînd și lărgind substanțial textul de

bază care formase teza sa de doctorat: de la 101 pagini, cât avea inițial teza, la 365 pagini”. Să nu ne lăsăm însă prea mult impresionați de acest detaliu, expresiv – nici vorbă!, și să ne întrebăm în fața deosebirilor evidente dintre cele două variante ale textului care a fost varianta dintîi, care sînt deosebirile, ce lasă deoparte și ce adaugă varianta presupus secundară, ce semnificație au aceste deosebiri. Pentru a da un exemplu minim atrag atenția asupra unui amănunt. În pledoaria sa pentru monarhie, Mihail Fărcășanu, pe lângă împrumuturile din tezele critice ale lui Carl Schmitt la adresa democrației și a republicii, se bazează, în principal, pe doar doi autori: Leopold von Stein, cu a sa *Der Begriff der Gesellschaft und die soziale Geschichte der französischen Revolution* (titlul original al autorului român are cam același aer scientist: *Über die Geistesgeschichtliche Entwicklung des Begriffes der Monarchie*, abandonat mai apoi, în românește, pentru *Monarhia socială*), și Charles Maurras cu faimoasa *Enquête sur la Monarchie*, dar alte dați citat doar după sinteza lui Albert Thibaudet: *Les idées de Charles Maurras*. Ei bine!, autorul nostru era un anglofil și deopotrivă un germanofob, și cu toate acestea recunoscînd superioritatea științei juridice germane, în primul rînd excelența intelectuală a profesorului Carl Schmitt, alege să-și dea cu acesta doctoratul, însă pune în fruntea versiunii germane, tipărită în 1938, o dedicație la adresa lui Charles Maurras, parcă voind să-i șicaneze pe nemți, pentru că scriitorul francez fusese, îndeosebi în timpul primului război mondial, cel mai acerb critic pamfletar al germanității. Cum el se transformă ulterior într-un colaboraționist, alăturîndu-se mareșalului Petain, încă din timp, intuind ulterioara evoluție a aceluia, în ediția românească a tezei, Fărcășanu șterge dedicația, punînd în locul ei un citat, oarecum neutru, din Chateaubriand. Așadar, totul are o semnificație. Dar parcă nimeni nu a citit cu adevărat cele două cărți importante ale acestui autor, cărți care au avut ghinionul de a fi fost editate, prima imediat înainte de începutul marelui război, iar cea de a doua îndată după război și în simultanitate cu fuga din țară a autorului – ceea ce a avut drept consecință anihilarea din fașă a eventualelor ecouri critice, a unor posibile comentarii. Iar autoarea de astăzi, cînd înregistrează reacția ocupanților ideologici ai țării, ai agenților sovietismului care invadau țara și care cereau prin strigăte la mitinguri, prin afișe lipite pe zidurile orașului și pe tramvaie: „Moarte lui Fărcășanu!”, nu ia în seamă că autorul *Monarhiei sociale* fusese, chiar în paginile

acesteia, cel mai furibund și mai pamfletar critic al comunismului și al sovietismului. Între el și ocupanți, și chiar în pofida faptului că a schițat o tentativă de conciliere, publicînd îndată după război un articol prin care recomanda apropierea inevitabilă a țării noastre de Uniunea Sovietică, între ei exista o adversitate definitivă care încă se mai amplifică odată cu plecarea din țară, iar baza acestei adversități este explicită în scrisul lui Mihail Fărcășanu, în primul rînd în *Monarhia socială*, în paginile căreia el se dezlănțuie cu o ură de-a dreptul viscerală împotriva comunismului și a patriei acestuia, într-un context care nu impunea deloc un atare subiect și care ar fi presupus o reținere pentru realizarea unei indiferențe proprii operei de știință și nu efuziuni de minic explicabile doar în ziaristică.

Dincolo însă de cît de mult lucrarea aceasta reprezintă o contribuție considerabilă la lămurirea vieții și a operei unui autor de primă mînă, important îndeosebi în ceea ce privește politologia și filozofia juridică din țara noastră, prea puțin cunoscut pînă azi, întinsa documentație a cărții spune mult, edifică în mod capital cu privire la perioada comunistă și la rolul securității și al represiunii în aceasta. Fiindcă, într-un anumit fel, securiștii și informatorii sînt eroii principali ai scrierii, despre ei avem aici prin documente irefutabile ilustrări a ceea ce vor fi fost. În linii mari, putem afirma că dintre aceștia securiștii au fost inși obtuși, leneși, în rapoartele scrise copiind unul de la altul, transferîndu-și unul celuilalt grave erori de informare, fără a fi preocupați să îndrepte greșelile, cedînd mai mereu formulelor stereotipe. În mod surprinzător, informatorii au fost mai inteligenți, mai fini, mai nuanțați, amplii în relatările lor. În această ecuație, ofițerii de securitate, indivizi de o bănuită joasă extracție socială, improvizați ca instrucție culturală, sînt mereu depășiți de realitatea la care sînt aduși de împrejurări să se refere. În cele mai numeroase cazuri relevate de această carte, ei sînt în situația de a ancheta oameni intelectuali cește superiori lor, aparținînd unor situații și conjuncturi istorice, politice pe care anchetatorii nu prea au cum să le înțeleagă.

Acasta se poate afirma ca generalitate, dar, luînd în seamă cazurile particulare, putem deosebi unele situații specifice. Mai întîi, trebuie observat că urmărirea celor despre care este vorba în această carte începe îndată după ultimul război mondial, pe cînd securitatea propriu-zisă încă nu fusese înființată. Și trebuie spus că din puținele documente cuprinse aici din acea epocă rezultă faptul înfricoșător că, prin comparație cu

succesorii lor, poliștii moșteniți de la regimul politic precedent erau mult mai puțin profesioniști. Pentru că la securiști nu vom găsi stângăcia unci atari implicări personale precum este cazul cînd un polișt moștenit se referă la cel pe care îl urmărește cu expresia, mai degrabă insultă: excrocul avocat liberal. Ulteriori, securiștii sînt mai meru salvați din posibila vulgaritate de limbajul lor impersonal, abstract. În dările lor de seamă, ei raportează întotdeauna în limba de lemn, specifică nu doar lor, ci și epocii respective.

Străbătînd deșertul arid al unor texte elaborate de securiști îi putem surprinde cum uncori sînt manevrați sau chiar cum se lasă, în mod conștient, manevrați de cei pe care îi anchetează. Fiindcă, în preajma marii amnistii din anul 1964, cînd toți deținuții politici au fost evacuați din închisori, în timpul faimoasei reeducări, ei par a fi relativ ușor convinși că prizonierii de conștiință și-au modificat radical convingerile ideologice. Cum se știe, comunismul a fost, din anumite puncte de vedere, un regim politic prin excelență ficțional. După o expresie faimoasă în epocă, muncitorii se făceau că muncesc în timp ce statul, la rîndul lui, doar se făcea că îi remunerează. Era la modă, complet generalizat, sistemul raportărilor fictive. Lăudăroși la culme, conducătorii comuniști mistificau realitatea, raportînd realizări fără nicio bază în situația din țară. Iar acestui ficționalism pare a nu-i fi scăpat nici sistemul represiv. Cine a cunoscut epoca și personaje despre care vine vorba în carte nu poate să nu fie surprins de acest hei-rupism generalizat în ce privește convertirea unor adversari politici. Dar, să nu ne lăsăm înșelați! Nu știm în ce măsură deținuții politici erau preveniți că oricum urma să fie beneficiarii unei amnistii, însă este clar că gardienii securiști erau în temă cu ceea ce aveau să întîmple și se străduiau ca pe ultima sută de metri să facă tot ceea ce se mai putea face, adică să înhațe pe cît mai mulți dintre adversari și să confecționeze la adresa lor arme de șantaj ca, odată ieșiți din închisoare, aceștia să le rămînă prizonieri pînă la sfîrșitul vieții, ba chiar și în postumitate, după cum se vede astăzi. Pentru a înțelege situația, să facem un exercițiu de imaginație și să luăm seama la un astfel de om aflat în închisoare de cinci, de zece, de douăzeci de ani sau chiar de peste, cu sănătatea ruinată, cu familia distrusă și căruia i se cere o declarație de aderență la realitatea politică ce îi stăpînește țara, cum să-i pretindem acestuia să aibă precauția de a presupune că acea hîrtie netrebnică va ucide și ceea ce temnița nu a izbutit să ucidă din ființa lui, pînă în veacul veacului?!

Securiștii au fost eficienți nu prin virtuțile proprii, ci în baza perfecțiunii absolute a sistemului carceral pe care îl alcătuiau. Fiindcă, în rest, ei erau destul de superficiali, alcătuiau uncori rapoarte aproape vide, pură mișcare formală a cuvintelor, parcă numai sub presiunea plictiselii. Precum acel filator care spune despre victima sa că a ieșit pe poartă la 11,52, a ajuns pe trotuar, a ezitat o clipă în ce direcție să meargă, după care și-a continuat drumul etc., pură desfășurare formală lipsită de absolut orice semnificație, o capodoperă de inutilitate, redactată și arhivată pentru veșnicie. Desigur, nu astfel se desfășurau lucrurile întotdeauna, căci alte dăți cartea etalează dovezi că sentințele de condamnare erau date de securiști uncori cu luni de zile înainte ca ele să fie pronunțate într-un tribunal. Alteori, dacă cel condamnat nu răspundea mulțumitor la ofertele lor de colaborare, ei anulau actul de eliberare din închisoare și prelungeau în mod discreționar detenția. Pentru moment, atunci, în anul 1964, cînd cu amnistia, securiștii par a fi cedat căzînd victime ale unci credulități generalizate, raportînd exclusiv victorii asupra adversarilor comunismului, dar repede mai apoi își revin la vechile apucături și șefii dau ordin subalternilor să stabilească dacă aceste elemente (*id est*: adversarii politici!) vorbesc loial, din convingerea lor sau numai cu scopul de a masca intențiile de viitor sau poate pentru a fi priviți binc de organele de stat. Suspicioși, cum le și era natura, ei trec de îndată la fapte propunîndu-și inițierea unor acțiuni de dezinformare și compromitere a respectivului obiectiv, în situația în care acesta nu este de acord să sprijine organele. Ba chiar falnicii băieți cu ochi albaștri, cum li se spunea în epocă, decid obținerea de date compromițătoare despre cel în cauză. E însăși morala lor abjectă în acțiune!

Cît despre cîți informatori sînt cuprinși în această carte prin mizerabilele lor texte, unii identificați, dar cei mai mulți rămași ascunși sub masca pseudonimelor, cîțiva se desprind prin cazuistica extraordinară pe care o reprezintă. Aș deosebi în primul rînd pe cei din străinătate, din Occident, care se pun în serviciul ocupanților ideologici ai țării. Se poate pune în legătură cu ei întrebarea motivației de la baza stupefiantei lor colaborări. Pentru că dacă în ceea ce îi privește pe cei din țară, și îndeosebi pe cei care au devenit informatori fiind închiși și putem bănuși că au fost constrînși la aceasta dacă nu prin torturi, fizice și psihice, atunci fie și doar prin șantajul cu promisiunea ameliorării situației lor sau măcar a familiei lor rămase de izbeliște, și care totuși se străduiesc ca prin delatările lor să

producă daune minime celui pe care îl turnau și este în fiecare cuvânt vizibilă lehamitea cu care fac ceea ce fac, în schimb cei din Occident, aflați totuși la un oarecare adăpost, sînt turnători cu jovialitate, amplii în relatări, mîndri de întreprinderea lor, parcă fericiți că au ocazia să fie de folos securității, gata să pună totul la bătaie, familia proprie, relațiile sociale pe care le au, cunoștințele cu care se pot lăuda. În schimbul a ce făceau ei asta, pentru ce recompense și cît de coruptă era conștiința lor?

Un alt caz aparte, un turnător din interiorul mitropoliei Banatului, mă aduce în situația de a-mi revizui opinia pe care o aveam cu privire la deconspirarea colaboratorilor securității din rîndul clerului. Credeam că sarcina pentru aceasta trebuie cedată ierarhiei eclesiastice întrucît biserica se bucură de o autonomie ce trebuie respectată și în acest caz al cercetării relației ei cu securitatea. Dar citind notele informative ale acestui ipochimen plasat pe lîngă mitropolitul Lăzărescu, care găsește util, de exemplu, să consemneze în scris că înaltul ierarh o oprește la masă pe fetița de zece ani al cărui tată înfundase pușcăria comunistă, și denunță către autorități această faptă de minimă umanitate, procedînd cu o sălbăticie de care nu dau dovadă nici ultimele dintre animalele sălbatice care nici acelea nu atacă progenerurile altor specii ci le ocrotesc adesea, nu rareori mai și adoptîndu-le, atunci îmi vine să cred că este imperios necesar ca lumea clerului să nu fie absolvită de la deconspiraie, ci că tocmai în primul rînd membrii acestuia trebuie cercetați și mîrșăvia lor trebuie imediat denunțată publicului de azi și posterității. Consider de datoria autorităților să-l identifice cît mai repede pe acel ticălos ce, cu o osîrdie demnă de altă cauză, într-o radicală lipsă de omenie, își turna la securitate superiorul ierarhic, care, pînă la urmă, va fi alungat din scaunul mitropolitan.

Dar acestea sînt excepțiile superlative extrase din mara masă a informatorilor a căror produse sînt reproduse în carte. Dintre aceștia mulți, avem apoi a-i desprinde pe cei care și-au dat obolul cînd cu mara acțiune de reeducare din epoca imediat anterioară amnistiei din anul 1964. Despre ei, în ceea ce mă privește, parcurgîndu-le textele mi-am format ferma opinie că sînt înțeleși între ei, că sînt de conveniență. Fiecare dintre ei acceptă să dea declarații la securitate, despre sine în primul rînd, dar adesea și despre camarazii de suferință, și în aceste note ei dau asigurări de fidelitate față de regimul politic care cotropise țara, fidelitate a lor înșile, dar adesea și a celor din jur, pentru reeducarea cărora cu deplin succes garantează ei. E

o farsă tragică de uriașe dimensiuni, cum de altfel a fost comunismul în întregul lui. În acest sens, o adevărată capodoperă de inteligență, șiretenie și felonie este nota informativă a cuiva sub al cărui pseudonim conspirativ autoarea de azi îl identifică pe Al. Paleologu, care referă asupra lui Nicolae Fărcășanu, camaradul său de idealuri liberale și de suferințe penitenciare, a cărui aderență presupusă la realitățile comuniste o descrie amplu, nuanțat și, pentru a fi cu adevărat convingător, adaugă în final și o notă critică susținînd că acestuia îi lipsește totuși o orientare ideologică științifică marxist-leninistă. Simți în spatele acestor cuvinte hohotul de batjocură al celui care îi privește pe călăii săi cu un imens dispreț. Problema aici nu este doar aceea a atitudinii morale, cît îndeosebi una lingvistică: românii sînt aduși de istorie în situația de a învăța o limbă nouă, inclusiv manevrarea ei, limba bolșevismului biruitor în războiul mondial. Aflați în condiția de prizonieri sub ocupație ideologică, rînd pe rînd ei deprind noua limbă însă fără a-și însuși și credințele politice pe care aceasta le vehiculează. E în totul o ipocrizie de dimensiuni naționale. Cei proști, tot prefăcîndu-se că au devenit comuniști, au sfîrșit prin a și fi comuniști. Dar un om inteligent, precum Al. Paleologu, a ales să fie în slujba comunismului doar în notele sale de informator pe care le destina beznei conspirative a securității, pentru o circulație minimă, plătindu-și în acest mod dreptul ca în plină lumină să se manifeste el, cel adevărat, care prin toate detaliile ființei sale, prin scris și oralitate, prin comportament social nici nu însemna nimic altceva decît o continuă negare a ideologiei obtuze a bolșevismului.

Pe lîngă atîta dintre monotonele, repetitivele, nesfîrșite texte ale securității, de o stupiditate crasă, cartea Piei Bader Fărcășanu cuprinde și trei lucruri mai aparte și care îi aparțin într-o mai mare măsură: o observație psihologică, de o excepțională adîncime, și două amintiri dureros de frumoase.

Mai întîi, să reținem că autoarea observă acest lucru, că cei care au fost închiși nu pot comunica cele prin care au trecut aceluia care nu au fost și ei acolo, prin bolgiile închisorilor. Despre cele întîmplate în temnițe ei pot vorbi numai cu cei care au fost și ei în aceleași locuri dămnate și care au străbătut experiențe similare. Realitatea din temnițele comuniste este una radical incomunicabilă, iar efectele ei mutante au dus la crearea unei specii umane aparte, aceea a foștilor deținuți politici, o castă impenetrabilă. Pușcăria a schilodit astfel sufletul acestor oameni, încît pînă la ei

nu se mai poate ajunge. Dar această tragică incomunicabilitate își vedește toată fantastica dimensiune când, după 32 de ani de la despărțire, cei doi frați Fărcășanu se revăd pe parcursul unei vizite pe care Nicolae împreună cu soția sa, Felicia, i-o fac celui care se stabilise de mulți ani la Washington, departe de securitatea care pare-se plănuia să-l răpească și să-l aducă în țară pentru a-l condamna la moarte și a-l executa, cum a procedat cu Beldeanu, croul de la Berna. Spre surpriza tuturor și în primul rând a organelor de securitate, Nicolae nu rămâne alături de fratele său, în America, ci după aproape un an se întoarce în România comunistă. El a pretins apoi, aceasta deducem din relatarea fiicei sale, că nu putea să nu se întoarcă în chinuita sa țară, pentru că era obligat la aceasta de cuvintele cronicarului, puse de Mihail Fărcășanu drept *motto* la una dintre *Scrisorile sale către tineretul român*, conform cărora *cel ce este rădăcină nu se mută*. Într-un anumit sens nu avea dreptate să facă apel la vorba lui Miron Costin, întrucât, analizând mai în adâncime ideea cronicarului, vom observa că aici cu adevărat nu este vorba de coordonatele geografice, ci de ceva mai profund. Pentru că și Mihail Fărcășanu era rădăcină, și el rămânea rădăcină a neamului, indiferent unde s-ar fi aflat pe pământ. Ba chiar putem spune că abia plecând el se descoperă pe sine, pentru el însuși și pentru toți alții, că este rădăcină.

Când își ceartă precursorii că au risipit prin veac moșiile familiei, autoarea de azi citează despre aceștia cuvintele pe care le-ar fi proferat la adresa lor însuși Mateiu I. Caragiale care ar fi spus despre ei că sînt: „Inconștienți de originea și de exigențele legitime ale numelui lor și ale neamului sfînt”. La rîndul meu, cînd vreau să explic modificarea fundamentală prin care trece Mihail Fărcășanu, îmi vine în minte versul cu care se încheie un sonet al aceluiași Mateiu I. Caragiale: „În trîntorul becisnic s-a deșteptat boerul”, aceasta în sensul în care liberalul dezabuzat, cinic, sarcastic cu el însuși și cu lumea întreagă, după ce fuge din țară este mai mereu mai mult decît un liberal, ci chiar doar un român, cu patetism și cu disperare doar un român. Putem vorbi de o estetică liberală care presupune nu doar un ascuțit simț al umorului ci și obligativitatea ca dacă ești cu adevărat liberal să lași deoparte cuvintele mari și realitățile pe care acestea le denumesc, să le ignori neapărat, neluîndu-te pe tine însuși prea în serios, ascunzîndu-te sub o mască de cinism, livrînd despre tine celor din jur mai degrabă o caricatură. Cam astfel procedează și Mihail Fărcășanu care în așa-zisul său roman creează un personaj princi-

pal, un alter-ego în stil matein, un ins frivol, dedat bețiilor și dezmăturilor erotice, întotdeauna situîndu-se dincolo de bine și de rău, în pură a-moralitate. Dar autorul, care s-a oglindit pe sine într-o atare anamorfază, insul istoric odată plecat din țară trece printr-un proces reducționist, se metamorfozează în sensul că își leapădă aparențele frivole, regăsindu-se pe sine boier al țării, rădăcină a neamului său. Și mai presus de toate, devine un luptător pentru cauza națională, se implică în procesul de la Berna, organizează apărarea celor care atacaseră legația română și își revizuieste opinia despre legionari. El care exprimase la adresa acestora cele mai dure acuzații, respingîndu-i cu oroare față de stilul lor patetic și adesea la unii dintre ei și descreierat, acum constată că sînt buni români și gata oricînd să-și sacrifice viața pentru cauza națională, ceea ce în respectivul context înseamnă pentru Mihail Fărcășanu un superlativ. Mai mult chiar, acela care se străduia în Berlinul interbelic să-și ascundă ascendența românească, prea de tot compromițătoare, în fața insinuării că ar fi abandonat cetățenia română pentru a deveni cetățean american, răspunde în cuvinte zguduitoare, fără egal: „Noi trebuie să continuăm lupta și să păstrăm ființa neamului românesc. În ceea ce mă privește, și de aș avea zece vieți tot nu m-aș putea despărți de cinstea acestei suferințe și mîndrii de a fi român. O spun cu umilință și cu dragoste, căci noi nu putem da atît cît am primit de la țara noastră”.

Și atunci, dacă astfel ajunsese a fi Mihail Fărcășanu, un Nicolae Bălcescu care face iarăși naveta pe la marile cancelarii ale lumii, pledînd cauza neamului, cum de nu poate comunica cu fratele său? Făcuse totuși atîtea pentru acesta, îi trimisese bani, încercase să-l cumpere din țară cu întreaga lui familie, obținuse permisiunea acestei vizite, și atîtea altele, dar ceva îi despărțea iremediabil. Erau asemeni unor continente în derivă, ale căror plăci tectonice s-au îndepărtat una de alta definitiv, fiindcă ajunsese fiecare în felul său o realitate absolută, impenetrabilă. Se întîmplă de această dată precum s-a mai întîmplat cu un Mircea Eliade, cu un Emil Cioran care scriu despre Mircea Vulcănescu laudații în spatele cărora bănuim sentimentul de vinovăție că nu au murit și ei în temnița din Aiud, convingerea că prietenul lor murise și moartea lor. Tot astfel, Mihail Fărcășanu intuia, fie și fără să exprime aceasta, că fratele să fusese închis și pentru el, și în contul său. Avea față de el o datorie de care nu se putea plăti în veci.

Sîntem fiecare dintre noi modelați de întîmplările prin care am trecut. Pia Bader Fărcășanu relatează

înfiia arestare a tatălui ei, ridicat de pe stradă, ridicat – așa se spunea – poate pentru a menaja prin cuvinte grozăvia faptului. Fetița care încă mai era, de numai zece, unsprezece ani, și-a așteptat zadarnic tatăl pe peronul gării din Păuliș, unde fusese izgonită familia lor, și mărturisește după atîta amar de ani: „Din acea noapte de vară, în care am stat pe peronul gării Păuliș pînă la sosirea ultimului tren și pînă astăzi încerc întotdeauna o neliniște cînd trebuie să aștept pe cineva într-o gară”. E o traumă, sînt niște sechele definitive ale ceva ce a fost doar margine a geografiei presiunilor din comunism. Dar atunci, cît de mult au fost modificați oamenii care au fost închiși asemeni lui Nicolae Fărcășanu cel care a străbătut întreg calvarul pușcăriilor comuniste, cu temniță grea, domiciliu obligatoriu, reeducare și apoi supraveghere continuă a securității care și-l dorea colaborator?! Ca să înțelegem semnificația acestei situații aș vrea mai întîi să fac apel la iconografia din carte și în special la imaginile fotografice din domiciliul obligatoriu al eroului nostru pe care îl vizitează soția și fiica. Să trecem repede peste frumusețea tinerei din aceste imagini și peste maiestatea ținutei sale, în comparație cu care figura prințeselor cultivate de mass-media este mai degrabă ancilară, să trecem peste acestea și să luăm în seamă măreția acelor bărbați, a lui Nicolae Fărcășanu și a camarazilor săi de la Rubla, *rubla* – ce nume teribil și cît de adînc semnificativ. Privindu-le chipurile, statura, îmi vine în minte că G. Călinescu străbătînd sate din Transilvania, uimit de frumusețea și eleganța unor simple țărânci, presupunea că ele sînt descendente dintr-o aristocrație română care refuzînd să se maghiarizeze s-a topit în masa de jos a poporului. Tot astfel, valul de mocirlă adus de comunism peste țară a ascuns în subteranele istoriei tot ceea ce avea neamul nostru mai de noblețe, boierimea română care a dat verticalitate prin timp masei amorfe a populației de pe aceste meleaguri.

Nicolae Fărcășanu a fost un atare boier străvechi, căruia un contemporan al său, ziarist de provincie, i-a făcut un portret pe cînd nu avea decît 31 de ani, vîzînd în el „figura de patrician roman, tăiată parcă din granit”. E aceasta imaginea poate naivă a unei retorici gazetărești prea de tot simple, numai că evoluția ulterioară a acestui personaj nu doar că o confirmă, ci chiar o amplifică. Pentru că el are tăria de caracter să refuze oferta ce i se face de a deveni informator, spunîndu-le securiștilor adevărul în față cum că nu acceptă ceea ce ar putea depăși limitele demnității personale, invocînd și după 12 ani de detenție acea dem-

nitate de care noi, cei mai mulți dintre români, am uitat uneori chiar înainte de cea mai infimă presiune a securității. Dar nu doar atît, ci din imensitatea de texte ale serviciilor secrete rezultă că fie și oricît l-au urît, în acea ură a lor securiștii nu au putut să ascundă și o imperceptibilă admirație atît din partea anchetatorilor, cît și din partea turnătorilor. Fiindcă ei sînt nevoiți să consemneze că aveau de a face în primul rînd cu un bun român care a fost împotriva a ceea ce ei au numit dictatura militaro-fascistă și împotriva legionarilor, adept al sistemului parlamentar, refuzînd să accepte dictatura și evitînd să facă referiri la fratele său fugit din țară. Iar turnătorii din jurul lui, cînd îl descriu în notele lor, par ei înșiși cutremurați de măreția și singurătatea personajului. Comportarea acestui individ, spune unul dintre aceștia, este cu totul diferită de a celorlalți și concret se poate arăta că vine dimineața punctual la serviciu, își aranjează lucrările pe masă, în biroul unde lucrează, nu-și mai scoate capul din hîrtii. Iar un altul observă că nu are prieteni, nu este vizitat de nimeni, este punctual și conștiincios în serviciu. E singurătatea de granit a unuia dintre ultimii boieri ai țării, Nicolae Fărcășanu, pe care comuniștii l-au ținut 12 ani închis, obligîndu-l pe eminentul jurist care era să se recalifice ca dulgher.

Printre atîtea numeroase acțiuni, pe care Mihail Fărcășanu le întreprinde în favoarea tinerilor români judecați la Berna, este și realizarea unor filme documentar-artistice despre aceștia, în finalul cărora apare chiar el rostind promisiunea amenințătoare: „Ne vom întoarce!” Și iată acum, prin intermediul cărții Piei Bader Fărcășanu, corabia cu umbrele lor sacre se întoarce. Nu însă pentru a revedica acele proprietăți de pămînt pe care le cere mulțimea, de la negustorul de mărunțișuri și pînă la regele Mihai. Altceva revendică ei. Autoarea cărții își amintește la un moment dat al evocărilor ei de nopțile Rublei iluminate ireal de stele strălucitoare și de o lună întotdeauna albă. Acel cer este vizibil numai pentru ei, cei care au fost acolo, fiindcă el poate fi văzut numai de cei din adîncurile acestei țări și doar ei au dreptul să și-l revendice. În vreme ce pe ecrane se perindă paiațele de trași-împinși din patru vînturi, marionete ale mai marilor lumii, ale unor stăpîni vremelnici, în adînc o altă Românie își continuă călătoria prin veșnicii. Așadar, se reîntorc stăpînii, adevărații stăpîni ai cerului nostru!

FUGA LUI PETRU DUMITRIU

Dan CIACHIR

În impunătorul imobil cu parter înalt, etaj, mansardă și demisol, așezat într-o curte strîmtă, la numărul 15, de pe fostul Bulevard Ana Ipătescu, redevenit Bulevardul Lascăr Catargiu după căderea regimului comunist, și-au avut redacțiile vreme de două decenii, pînă cînd s-a instalat acolo Ambasada Libiei, în 1974, trei reviste editate de Uniunea Scriitorilor: „Viața Românească” la parter, „Gazeta literară” (înlocuită de „România literară” din 1968) la etaj, și „Luceafărul” la mansardă. Mulți susțin că imobilul acela a aparținut industriașului Max Auschnitt, rivalul interbelic al lui Nicolae Malaxa, confiscat cu mobilă cu tot după refugierca în străinătate a proprietarului. Am citit chiar niște pagini în care se afirma că biroul masiv de lemn negru acoperit cu cristal, ca și scaunul său impunător, pe care au stat succesiv un număr de redactori șefi, începînd cu Zaharia Stancu (acesta avînd titulatura de director al „Gazetei literare”), în încăperea centrală de la etaj, ar fi fost ale lui Max Auschnitt.

În realitate, în clădirea aceea a locuit fratele magnatului, Edgar Auschnitt, reședința industriașului fiind situată în Parcul Jianu, denumire purtată în epoca interbelică de străzile și imobilele apărute tot atunci în latura dreaptă a Șoselei Jianu, astăzi Bulevardul Aviatorilor, între așa-zisul Palat Victoria și monumentul Eroilor Aerului. Amplasată într-o curte întinsă pe trei străzi, una fiind Bulevardul Aviatorilor, cu intrare pe Alcea Alexandru, casa lui Auschnitt a fost construită de un boier, Manu, care i-a vîndut-o lui Auschnitt. În apropierea se află vila în care Carol al II-lea a așezat-o pe Elena Lupescu la începutul anilor '30 ai secolului trecut. În anii '50 a locuit Petru Groza în casa lui Auschnitt, mai întîi în calitate de președinte al Consiliului de Miniștri, iar din 1992 ca șef al Statului, adică de președinte al Prezidiului Permanent al Marii Adunări Naționale,

pînă în ianuarie 1998, cînd a murit. Ulterior, reședința cu aspect de palat din Bulevardul Aviatorilor a fost sediul Ambasadei Argentinei iar cu doi ani în urmă a fost cumpărată de George Becali.

Cele trei redacții din Bulevardul Ana Ipătescu funcționau cinci zile pe săptămînă, între orele 17-21, sîmbăta doar cîțiva dintre numeroșii redactori trecînd dimineața, înainte de prînz, pe la birou. La începutul anilor '70, la „Viața Românească” era pururea liniște întrucît revista, lunară și bătrîneasă, își avea colaboratori selecționați iar debutanții și necunoscuții nu puteau trage vreo nădejde. Nici la „România literară” nu era mare forfotă, în timp ce luni seara, la mansardă, cînd se întocmea la „Luceafărul” sumarul numărului din săptămîna respectivă, se puteau strînge pe culoar, lîngă biroul secției de Poezie, pînă la 25-30 de solicitanți, tineri nepublicați, unii cu apucături boeme, sau care își văzuseră numele tipărit de cîteva ori.

În 1970, ultimul an al „dezghețului”, cînd se purtau plete și bărbi, îndeosebi studenții, apăruse o modă vestimentară: redingota. Majoritatea tinerilor ieșiți seara la plimbare păreau pașoptiști coboriți din stampe sau din fotografiile cu Kogălniceanu. Lunea, la „Luceafărul”, puteau fi văzute cel puțin o duzină de redingote. Acolo am făcut în 1970 cunoștință cu un poet îmbrăcat astfel; un tînar de seama mea, adică de 19-20 de ani, mecanic la Teatrul Național care era instalat în clădirea actualei săli Odeon de pe Galea Victoriei și în cîteva anexe din Pasajul Majestic. Mecanicul-poet locuia într-o dependență a Teatrului, în care se intra direct din pasaj iar mobila garsonierei sale improvizate era alcătuită exclusiv din elemente de recuzită. Am fost poftit să iau loc pe o berjeră impecabil tapisată pe care, pe scenă, se așezase probabil un actor jucînd rol de conte sau de marchiz. Patul, cu tăblii aurite, un secretaire la care mecanicul

își compunea, probabil, versurile, două scaune cu spătare de lemn îmbrăcate în catifea și un fotoliu Empire, fuseseră menite, de asemenea, sceneci. Lăsat câteva minute singur, cît să mi se pregătească o cafea, am văzut un teanc de reviste la picioarele berjerei și am și am luat una s-o răsfoiesc. Era un număr, 10/1959 din „Steaua”, care se deschidea cu un fragment de roman, *Biografii contemporane*, de Petru Dumitriu. Așadar, un text publicat cu numai câteva luni înainte de refugiarea în Occident a acestui scriitor despre care auzisem atîtea însă din care nu citisem pînă atunci nimic. După două pagini, deși era vorba în ele de „Ilegaliști”, mă uimea claritatea și precizia frazei; nu mai citisem nici un scriitor român care să scrie astfel. „Vedeam Bulevardul Elisabeta, pe atunci „Gheorghiu-Dej”, pe care locuiam de altfel, clădirea Cercului Militar, într-o seară din 1941 sau '42, cu soldați, trecători, vînzătoare de semințe, oameni care intrau sau ieșeau de la cinematograf... După cinci minute, cînd gazda a revenit cu ceștile de cafea, discuția nu se lega, mintea se întorcea la paginile citite, așa încît am scurtat vizita, iar poetul, descumpănit, mi-a făcut cadou revista – o mai am și azi –, cu un gest de nabab. A doua zi întrebam rude, vecini sau prieteni dacă nu au cumva în casă, în pod sau în vreo debara *Cronică de familie*...

În februarie 1960, după ce Europa Liberă anunțase că scriitorul Petru Dumitriu se refugiase în Occident, împreună cu soția, trecînd în mașina condusă de aceasta din sectorul sovietic al Berlinului în cel apusean – încă nu fusese ridicat Zidul –, ziarele, radioul, televiziunea din România au păstrat o tăcere desăvîrșită asupra acestui fapt. După o săptămînă sau două, profesorii de limba română din școlile medii – așa li se spunea pe atunci liceelor – le cereau elevilor din ultima clasă, a zecea, să scoată manualele pe bancă, să le deschidă la paginile despre Petru Dumitriu și să le rupă, acestea fiind strînse teanc de profesori și distruse.

În 1960, Petru Dumitriu împlinea 36 de ani și era considerat cel mai important prozator român din epocă. La începutul anilor '50 fusese redactor-șef adjunct al revistei „Viața Românească” instalate la parterul casei lui Edgar Auschnitt; la 32 de ani devenea directorul Editurii de Stat Pentru Literatură și Artă – singura din țară cu acest profil. Aici a venit în 1957, în fosta și somptuoasă clădire a fostelor Fundații „Regele Carol al II-lea”, aflați la câteva sute

de metri mai sus, pe același bulevard, spre Piața Victoriei, tînărul sculptor Nicolae Crișan, și s-a anunțat la secretară, fusese desemnat de Uniunea Artiștilor Plastici să execute un bust al romancierului. Primit imediat în biroul cu lemn de mahon, Nicolae Crișan a rămas stupefiat: avea în față un tînăr domn înalt, îmbrăcat în frac, cu o vestă de culoarea sidefului. Poftit cordial să ia loc, sculptorul a început să vorbească despre scopul vizitei sale, în timp ce Petru Dumitriu, ascultîndu-l, turna în două boluri dintr-o sticlă mată de Ottard sau Martell. Cînd a terminat, i-a spus:

— Dragul meu, nu mă îndoiesc că ești un om de talent, însă aș prefera să-mi faci bustul artist consacrat; unul pe măsura mea. Așa încît, sperînd să mă înțelegi, hai să bem amîndoi un coniac, și – cine știe – poate că ne vom mai revedea.

Deși mai tînăr cu doi ani decît Marin Preda, biografia lui Petru Dumitriu se deosebea radical de biografiile celorlalți trei-patru prozatori ridicați de noul regim, care în cel mai fericit caz absolviseră liceul. El urmasc filosofia la Universitatea din München. Își pregătea teza de licență, cu un subiect despre teologul Jacob Böhme, cînd, venind în vacanță, în țară, în primăvara lui 1944, nu s-a mai putut întoarce în Germania după lovitura de stat de la 25 august 1944. Avea pe atunci 20 de ani. Debutase în „Revista Fundațiilor Regale” iar în 1947 îi apărea volumul de nuvele *Euridice* la editura aceluiași Fundații. La vremea respectivă singurul său concurent literar era Pavel Chihaia, cu doi ani mai mare, autor al unui roman strălucit, *Blocada*, tipărit în decembrie 1947, retras apoi din librării și topit.

Pavel Chihaia refuzase orice concesiune în raport cu noul regim și va activa în cadrul unei organizații anti-comuniste, nemaipublicînd – deși va continua să acric – nici o carte de proză pînă în 1990. Petru Dumitriu s-a adaptat încă din 1948. Era fiul unui ofițer superior a cărui soție provenea din nobilimea secuiască. În 1945, Petru Dumitriu începuse o legătură sentimentală cu o scriitoare cu 24 de ani mai mare decît el, Henriette-Yvonne Stahl, femeie de o distinsă frumusețe și personaj monden interbelic, fostă iubită a poetului Ion Vinea. Se vor căsători în 1952, mariajul durînd cinci ani. Henriette-Yvonne Stahl era fiica unui francez alsacian stabilit în România, devenit stenograf al Senatului, respectiv stenograful personal al lui Iorga. Unul dintre frații

scriitoarei, Henri H. Stahl, va ajunge un cunoscut sociolog, format la școala lui Dimitrie Gusti. Celălalt frate, vitreg, va activa sub nunele de Șerban Voinea în Partidul Social-Democrat al lui Constantin-Titel Petrescu. Numit în timpul războiului în postul de ambasador la Berna, Șerban Voinea va rămâne în Occident.

Numele lui Petru Dumitriu se leagă de abominabilul roman *Drum fără pulbere*, imn epic al Canalului Dunăre-Mare Neagră. Nu se pomenea în carte de munca de sclavi sau de ocnași a deținuților – ca și cum aceștia nu ar fi existat la Canal – nici de sutele de vieți pierdute acolo. În 1950 Petru Dumitriu publicase nuvela *Vînătoare de lupi*, „lupii” fiind partizanii anticomuniști care luptam cu arma în mână împotriva noului regim și a ocupantului sovietic. Pe când scriitorul tipărea aceste cărți și nenumărate articole în presa oficială, tatăl său se afla în temniță. În România acelor timpuri, ginerele lui Sadoveanu făcea închisoare politică, deși socrul său deținea simbolică funcție de șef al Statului. Au existat în anii '50 cazuri de miniștri ai căror frați, legionari, se găseau la Canal (al lui Atanasie Joja, de pildă) sau în închisoare pe motive politice: fratele legionar al ministrului de Externe Grigore Preoteasa, respectiv fratele Constanței Crăciun.

La începutul lui 1957, profitînd și de „dezghețul” survenit în urma morții lui Stalin și a raportului lui Hrușciiov la Congresul XX al PCUS, Petru Dumitriu publică trilogia *Cronică de familie*, la doar 32 de ani, însumînd circa 1.500 de pagini; o carte cum nu mai avusese literatura română, menită să rămînă cea mai vastă și expresivă construcție epică postbelică de la noi. Cu toate concesiile făcute, cartea aceasta fără pereche rezistă colților vremii. Sub titlul *Les Boyads*, o ediție restrînsă a *Cronicii de familie* a apărut în 1956 în versiune franceză la editura Seuil, prilej pentru un critic al vremii, Raymond Jean, să scrie că autorul își tratează personajele „en grand écrivain” și că proza sa este a unui „Balzac trecut prin Proust”.

La un an după refugierea sa în Occident și stabilirea în Germania Federală, la Frankfurt – Franța, spre dezamăgirea sa, îi refuzase așezarea pe teritoriul său –, în primul roman publicat tot la Seuil, *Întîlnire la Judecata de Apoi*, Petru Dumitriu va face teoria perioadelor de „dezgheț” și „reîngheț” specifică regimurilor totalitare instalate de ruși în țările aflate în sfera lor de influență. Fusesse el însuși afectat de

noua „glaciațiune”, începută în 1958, nai precis de adversitatea lui Leonte Răutu, ideologul-șef al partidului unic, care îl înlocuise de la direcția ESPLA, ca și de ranchiuna lui Mihai Beniuc. Nu este exclus să-l fi costat și simpatia arătată de Miron Constantinescu (Dioclețian Sava în roma), pe care îl descrie ca pe un om cultivat, receptiv la înnoire, sprijinindu-l. Ori Miron Constantinescu căzuse în dizgrație în 1957, după ce încercase, împreună cu alți fruntași comuniști să-l răstoarne pe Gheorghiu-Dej de la putere prevalîndu-se de „dezgheț”.

În *Întîlnire la Judecata de Apoi*, printr-o admirabilă găselniță onomastică, Răutu devine *Malvolio* iar Beniuc, al cărui aspect de stîrpitură nu-i este cruțat și căruia îi spusese în public „Urcă-te pe scaun să-ți trag două palme”, aluzie la statura sa de pitic, devine Heraclie Nițeluș. Alfred Anania are datele lui Iosif Chișinevski iar Vasile Morcovici pe acelea ale lui Voinea Marinescu, ministrul Sănătății din anii '50, a cărui soție se sinucisese cu arma sa de vînătoare din cauza legăturii acestuia cu o cunoscută actriță cu care se va și recăsători...

La plecarea din țară, Petru Dumitriu, care fusese în Franța în 1956 și 1959, luase cu sine manuscrise și însemnări. Întrucît lucra la acel roman *Biografii contemporane*, din care provenea fragmentul din revista „Steaua”, carte despre viața „ilegaliștilor”, i se îngăduise să consulte arhiva Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român. Avusese acces la dosarele comuniștilor români care luptaseră în Spania – poate nu întîmplător un personaj ușor de recunoscut în *Întîlnire la Judecata de Apoi* este Valter Roman. Considerat om de încredere al Ocîrmuirii, Petru Dumitriu aflase multe lucruri legate de trecutul unor oameni aflați în vîrfurile Puterii; poate mai mult decît i-ar fi fost îngăduit. Odată stabilit în Apus, de la microfonul Europei libere, dezvăluise multe date concrete despre biografiile și felul de viață al fruntașilor comuniști, necruțîndu-l nici pe Gheorghiu-Dej („Regele George și fiicele sale”).

Represaliile au fost pe măsură. I-au fost închiși părinții, sora, care era medic, fiica în vîrstă de zece luni a fost internată într-o casă de copii. Fosta sa soție, Henriette-Yvonne Stahl, a cunoscut de asemenea reclusiunea, timp de aproape un an de zile, și a fost întemnițată și prietenul său Ion Vineanu. Pentru Henriette-Yvonne Stahl prețul eliberării a fost

cumplit, întrucît a scris în „Glasul Patriei” că ea a fost „negrul” lui Petru Dumitriu, cărțile acestuia fiind de fapt ale sale, minciună sfruntată retractată într-o suită de convorbiri înregistrate în anii '80 și tipărite abia după prăbușirea regimului comunist. Ion Vinca a scris, de asemenea, un pamflet în care fostul său prieten era descris ca un individ abject, text apărut după decembrie '89. În deceniile petrecute în Occident, mai întîi în Germania și apoi la Metz, în Franța, Petru Dumitriu a mai tipărit vreo 20 de cărți, pe care nu mai avea cum să i le scrie Henriette-Ivoane Stahl; decît dacă i le trimitea prin poștă.

În 1962 Petru Dumitriu a tipărit, tot la Seuil, romanul în care Marin Preda este ușor de recunoscut într-un personaj, Marin Purdel. *Incognito* este cea mai bună carte a sa scrisă în exil și a fost salutăată de critică, considerată un roman strălucit, așezată între cele mai bune romane ale secolului XX. Cu toate acestea, autorul său nu a devenit un nou Pasternak, al cărui *Doctor Jivago* a fost tradus în multe limbi și s-a tras în milioane de exemplare, bucurîndu-se de o ecranizare antologică. S-a ecranizat cartea mult mai slabă a altui prozator român, Constantin Virgil Gheorghiu, *Ora 25*, cu Anthony Quinn și Virna Lisi în rolurile principale, în 1967, turnat în Banatul iugoslav. Petru Dumitriu nu a devenit nici un Soljenițin *avant la lettre*. Descinsese, în 1960, într-un Occident marxizat și într-o epocă de criză și decădere a romanului ca gen literar. În 1980 îi seria cu amărăciune unui preot catolic cu care corespundea că romanele sale nu mai sînt tipărite decît în tiraj de 1.000-2.000 de exemplare. Soția îl părăsise și plecase în America de Sud cu fiica recuperată în 1964 și cu aceea născută după stabilirea lor la Frankfurt. După două decenii trăite în Germania, s-a mutat la Metz, alături de o doamnă cu care nu s-a căsătorit. Aici a scris și publicat, la sfîrșitul anilor '80, un frumos roman cu descrieri plastice, picturale, baroce, *La femme au miroir*, puțin cunoscut, a cărui acțiune începe în timpul războiului, în România, și a cărui protagonistă e o româncă strămutată după multe tribulații în Occident. Transpare, fină, ostentă, ușor ironică, dezamăgirea produsă de „Lumea liberă”, enunțată încă din 1964 în *L'Extreme Occident*.

Petru Dumitriu își dăduse măsura la 32 de ani, o dată cu *Cronică de familie*, pe care nu o va egala niciuna din numeroasele sale cărți scrise în surghiun. Apărută la începutul lui 1957, cartea a dispărut din

circuitul public peste trei ani și s-a reeditat după mai bine de trei decenii. Omul care se pusese fără rezerve în slujba regimului comunist a împărtășit pînă la urmă soarta literară a concurentului său de altădată, Pavel Chihaia, care alesese demnitatea refuzului, întrucît *Cronică de familie* nu a putut pătrunde în conștiința celor care au astăzi mai puțin de 60 de ani, cu puține și nesemnificative excepții. Marele gol epic rămas odată cu refugiarea sa a fost împărțit de Marin Preda, Eugen Barbu și Zaharia Stancu, Titus Popovici neavînd, după publicarea a două romane, ambiții și nici gust pentru concurență – s-a mîrginit la scenarii bine remunerate și la o viață de opulență izolată.

Vic și legendară la început, amintirea lui Petru Dumitriu, cu buldogii săi plimbați în lesă, cu generozitatea materială, cu simpatia paternală pentru Nicolae Labiș, cu fronda și vestimentația sa aristocratică și cu mesele de la „Athènes Palace.” Unde nouă mult ne place” s-au risipit după 1970. Fostul meu profesor Alexandru Balaci, care îi fusese colaborator o vreme, îmi povestea că Petru Dumitriu putea scrie pînă la 60 de pagini pe zi și că în decurs de două ore, cît făcea acceleratul de la București la Sinaia, putea

bca o ladă de bere germană, *Radeberger*, băutura care îi plăcea cel mai mult. În 1983, la festivalul filmului de la Costinești, i-am fost prezentat unei doamne, reputat critic în materie, la care mă uitam fascinat întrucît auzisem cît de îndrăgostit de ea fusese Petru Dumitriu. Îndrăgostit fără noroc, întrucît, așa cum reiese și din volumul III din *Cronică de familie*, respectiva cucoană, pe numele de personaj „Doina Zevedei”, fiică de băcan cu prăvălie la Piața Chibrit, îl refuzase preferîndu-i un critic literar.

În Occident, emigrația română îi arătase o adversitate necruțătoare lui Petru Dumitriu. Aflînd că urmează a fi publicat cu primul său roman scris în străinătate la Gallimard, cea mai mare editură franceză, exilații români l-au delegat pe Mircea Eliade, tipărit tot acolo, să împiedice lucrul acesta. După ce i-a ascultat pledoaria, Gaston Gallimard i-ar fi zis:

– Prea bine, domnule Eliade, Petru Dumitriu nu o să mai apară la noi, dar să știi că pe scaunul pe care stai acum a stat el în urmă cu o oră și mi-a vorbit despre dumneata cu admirație cum nu mi-a mai fost dat să aud.

DIRECȚII ÎN LITERATURA ROMÂNĂ DE DUPĂ 1990 (III)

Bogdan CREȚU

II. LITERATURA PROPRIU-ZISĂ

2.2. Neorealismul și verismul; parabolicul

Proza scrisă în anii '90 a răspuns cum a putut atmosferei sociale a epocii. Asemenea filmului, ea a lăsat breșe de intrare sordidului social, îngroșând uneori liniile, nu fără a scăpa de sub control totul. Agresivitatea, de limbaj, dar și de atmosferă a romanelor scrise în acești ani este răscumpărată, de regulă, printr-o implicare narativă care aduce un strop de empatie într-o lume demență, coșmarească, a lumpenproletariatului sau a eternilor ratați. De regulă, ultima perioadă a ceaușismului slujește drept canava a unor drame cu nimic convenționale. Această proză nu mai ține cu tot dinadinsul să fie „literară”, nu mai cultivă estetismul, ci preferă sonurile dure, metalice și perspectivele întunecate. Este mai multă viață într-o singură pagină din aceste romane decât în toată literatura specializată a optzeciștilor.

Radu Aldulescu este, cu siguranță, unul dintre prozatorii cei mai importanți care au apărut după 1990. El este, mai bine spus, un produs al tranziției noastre lugubre, de care literatura nu s-a putut nici ca izola. Începând cu *Sonata pentru acordeon*, volumul de debut din 1993, dar mai ales prin *Amantul colivăresei* (1996), *Istoria eroilor unui ținut de verdeață și răcoare* (1998) și *Proorocii Ierusalimului* (2004), autorul a impus un stil întru totul distinct de al colegilor de breaslă, situat într-un raport de fidelitate față de limbajul pitoresc al străzii și, în aceeași măsură, o lume aparte, „mizerabilistă”, după cum s-a tot spus, plasată undeva către subsolurile României postdecembriste. Metoda sa este una veristă, care îl plasează în continuarea lui Căline; dar nu este vorba de o poetică explicită, care tinde să recupereze cât mai mult din naturaletă a unui mediu, cu limbajul său specific, ci de o normalitate de nimic lezată. Proza lui Radu Aldulescu îți dă impresia că nu trișează, că nimic nu este fals. În *Groapa* lui Eugen Barbu era vorba de cu totul altceva, de un vizibil, stri-

dent chiar efort de stilizare, de poetizare, acolo naratorul se strofoca să împrumute stilul personajelor; la autorul *Amantului colivăresei* nu este sesizabilă nici o încordare de adevare. Eroii să sînt, fără excepție, niște perdanți, locuitori ai unei lumi situate la marginea celei unanim acceptate: borfași, șomeri, lăutari, liber profesioniști, boxeri etc. Lor nu le rămîne decât modesta speranță a unui trai deloc simandicos, în care să aibă parte, compensativ, de tot ce le-a lipsit mereu: siguranța unui adăpost și a hranei. Sînt, de regulă, personaje care nu au mari pretenții de la soartă, care nu au vise exhaustive, care nu construiesc utopii de nuanță paradisiacă. Nu, ei știu foarte bine că viața nu le va acorda decât cel mult un răgaz, pentru a-i arunca mereu în miezul unei aspre realități. Trăind permanent la marginea societății, aceste personaje nu sînt totuși schematizate, așa cum se întîmplă de regulă atunci cînd cutare romancier se hotărăște să viziteze un mediu ce-i este vizibil străin. Dimpotrivă, ceea ce atrage atenția este profunzimea lor umanitate.

Cam aceeași formulă, plus o imaginație greu de strunit și o mai atentă planificare a epicului pe spații largi întîlnim și la Daniel Bănulescu, care dă, cu *Te pup în fund, conducător iubit* (1994), *Cei șapte regi ai orașului București* (1997) și *Cel mai bun roman al tuturor timpurilor* (2008) o epopee funambulescă, dar și coșmarească a ultimilor ani ai comunismului. Personajele sale nu mai sînt margihalii societății, ci intelectuali utopici care fac parte din conjurații imposibile și care își asumă un anumit eroism al rezistenței anticomuniste. Romanele au de toate: pagini macabre, cultivînd un grotesc care pune la grea încercare anduranța cititorului, intrigi polițiste, reconstituiri admirabile ale epocii, dar și derapaje fanteziste. Chiar dacă impresia poate fi uneori de angrenaj nestăpînit, Daniel Bănulescu are simțul proporțiilor și nu poetizează atunci cînd nu e cazul, rupînd ritmul și schimbînd formula de cîte ori este nevoie. Împreună cu Radu Aldulescu, el trebuie plasat în topul prozei din ultimele două decenii.

Alexandru Ecovoiu pare a fi descoperit rețeta perfectă pentru a-și pune în pagină temele favorite, legate de putere, de jocurile subterane pe care presupușii privilegiați se sforțează să le presteze pentru a o conserva. El compune, de regulă, parabole străvezii, de inspirație distopică, în care nu se hotărăște să individualizeze pregnant un personaj, ci manevrează mai curînd niște funcții generice. Ceea ce îl interesează, așadar, nu este cutare caz particular, ci mecanismul prin care funcționează un sistem de sorginte totalitară, în care unul decide pentru toți și resimte această misiune ca pe un martiriu. Ce altceva ar fi mai propice pentru ca o astfel de schemă să-și urmeze nestingherită parcursul, decît de un spațiu închis, autonom, în care experimentul să poată fi adus sub lupă? Este cazul cărților care l-au impus, de la *Saludos*, la *Sigma*, *Ordinea* sau *Stațiunea*. Pe lângă cărțile unui prozator de forță precum Radu Aldulescu, eforturile sale simandicoase de a revigora un gen de roman care ține de o altă epocă, serios și comercial, par ale unui închipuit.

Un prozator foarte harnic s-a dovedit a fi Dan Stanca, care a dat mai mult de 10 romane într-un deceniu și jumătate. El nu și-a fixat definitiv formula, preferînd de obicei tot parabola și vîînd simboluri abisale, sensuri oculte, totul altoit pe fundalul unui realism de structură apocaliptică, după cum s-a observat în mod repetat. Dar scriitorul vrea mai mult decît poate și încăcă pagini remarcabile în scenarii fanteziste pe care nu le mai stăpînește.

2.3 Ego-ficționarii

Începînd cu 2004, cînd editura Polirom a lansat o colecție destinată tinerilor autori, cărțile au început să curgă. Destule nume s-au impus și au confiscat interesul criticilor, astfel încît proza tînăru nu mai e, de cîtiva ani, o simplă promisiune. Nume precum Dan Lungu, Florin Lăzărescu, Lucian Dan Teodorovici, Sorin Stoica, Filip Florian, Cezar Paul-Bădescu, Răzvan Rădulescu, Ion Manolescu, Bogdan Popescu, pentru a mă opri la numele cele mai comentate. Un nou subiect fervent, care a cîștigat cam prea repede și entuziasmul criticilor. Cărțile s-au adunat și, la momentul bilanțului, Paul Cernat a putut contata, spre stupefacția lui Daniel Cristea-Enache, că „ne aflăm la aproape 20 de ani de la căderea regimului comunist, iar literatura română scrisă în acest răstimp nu se compară, valoric, nici cu cea interbelică, nici cu cea dintre 1965-1989”.¹ Supunînd proza ultimilor ani unor exigențe la urma urmelor firești, comparînd-o cu titlurile-etalon ale literaturii române și chiar universale, criticul a ajuns la concluzia că „diagrama valorii literare în ficțiunea românească recentă are un caracter descendent. O trecere în revistă a prozatorilor

pînă în 30 de ani, de la Dragoș Bucurenci și Ioana Baetica la Dan Sociu, oferă un tablou deprimant”. Sau, mai departe: „Nu afirm, Doamne ferește, că la grupa de vîrstă 30-45 nu există scriitori buni. Spun doar că la 40 de ani, cînd scriitorii de vîrf ai interbelicului sau cei afirmați în anii '60-'70 aveau deja o operă importantă, contingentul autohton al anilor 2000 a rămas, cu mici excepții, în faza promisiunilor. Iar cel afirmat după 1990 e oricum sub nivelul amintitelor epoci de creație”.² Poate deprimarea e cam pripită, dar scepticismului mi se pare perfect îndreptățit. Daniel Cristea-Enache a încercat să apere cumva noua proză, evidențiindu-i în special reușitele. Doar că o literatură nu trăiește din excepții. Iar acestea sînt puține, dacă le comparăm cu marea producție de romane simpatice, inteligente, amuzante, dar fără miză majoră.

Personal, din tot ce a apărut din 2000 încoace, aleg doi autori și două romane care mi se pare că sînt cu mult peste media prozei tinere. E vorba de Răzvan Rădulescu, cu al său *Teodosie cel mic* (2006) și de Bogdan Popescu, cu *Cine adoarme ultimul* (2007). În privința lui Filip Florian, aș mai aștepta și un al treilea roman, pentru a mă convinge că își poate depăși manierismul absolut agreabil din *Zilele regelui*.

Lumea ficțională a romanului lui Răzvan Rădulescu se dezvoltă la limita dintre real și cea mai ascetică fantezie, mixînd toponimia curentă, recognoscibilă (București, Filiași, Petrila, Olt, Neajlov, Mureș), dar manipulată aleatoriu, cu una strict imaginară, care vine din lumea poveștilor: Ciupercăria, Căpșuneria, la nord de ele Valea Căpercilor, Ottoburg, Lacul Rece etc. Cu alte cuvinte, autorul nu își lasă nici o clipă răgazul să-și alcătuiască propria proiecție a spațiului ficțional, ba chiar își indică, acribios, o hartă pe care, inspirat, graficianul o postează chiar pe copertă. E și o tentativă de a sugera că totul trebuie luat în serios, nu tratat cu bonomul amuzament pe care revizitarea unor vechi cunoștințe din cărțile copilăriei ni le mai impune din cînd în cînd. Și, într-adevăr, romanul nu este un simplist scenariu fantezist, ci o construcție epică dotată cu tot soiul de sertare, cu ample planuri, cu înrîncenate conflicte și pagini metafictionale, cu povești de amor și conspirații, cu băi de sînge și acte de eroism coborîte parcă din cărțile lui Dumas. Întregul material epic este manevrat cu maximă inteligență, în cel mai postmodern spirit cu putință. Mai întîi, narațiunea nu e condusă nici un moment cu naivitate; ba chiar naratorul nici măcar nu catadicește să imite perspectiva naivă, egală cu sine, specifică hasmului. Reușita majoră a lui Răzvan Rădulescu, dincolo de irezistibila poveste, de care te lași prins, redevenind copil, este concilierea diferitelor formule, colaborarea unor artificii care cu greu se suportă

în aceeași unitate narativă. *Teodosie cel Mic* este un roman în adevăratul sens al cuvântului, care nu mimează, ci construiește la propriu o poveste cât se poate de palpantă, dar o și supune unui amuzant tratament ludic. O carte unicat, în orice caz, singulară în proza ultimilor ani, preocupată să minimalizeze, teribilist, până și cele mai diafane experiențe europene etc. Caimacul nu îi interesează.

Un astfel de scriitor, mai bun și mai personal decât mulți dintre răsfățații recenți, este Bogdan Popescu. Deși a primit premiul pentru debut al Academiei, pentru volumul *Vremelnice pierdută*, el a rămas un anonim, chiar dacă volumul din 2002 ar fi meritat să-l aducă în prim-plan. Romanul din 2007, *Cine adoarme ultimul*, e o carte matură, extrem de bine scrisă și construită cu inteligență și știință, care nu se rușinează să valorifice tertipuri ale prozei clasice, dar nici nu se teme să le dubleze de un umor nebun; e o carte mirabilă în felul ei, care face din firea, din simplitatea atent, simetric organizată aături care nu au cum să nu cucerească la lectură. Varietatea cărții reiese din îmbinarea atentă a trei perspective narative care, deși aparent contradictorii, se completează, se întâlnesc și alcătuiesc, împreună, aceeași poveste, care nu e decât viața ca vis a Celui ce Doarme. Mai întâi, există un *background* fantastic, situat la limita dintre epos și arhetipal, care acreditează ideea unui Sat cu Sfinți cu adânci rădăcini înfipte în timpurile originare în care marile narațiuni, miturile de fapt, orânduiau lumea; registrul verosimil nu e decât un repaus al celui dintâi, mereu latent, gata să răbufnească prin porii unei normalități febrile, dar stăpânite tot prin poveste. În afara acestei instanțe narative imparțiale, relaxată, detașată, neimplicată în cursul lucrurilor, mai există scrisorile lui Ectoraș, fiul directorului școlii, student sărit de pe fix, cu un nesaț de povestaș pe care și-l ostioiește scriind ample epistole, interceptate, unui amic bărbos pe care îl ia mereu peste picior și, la concurență acerbă, „conferințele” ținute de intelectualul satului, profesorul ratat Marin Foiște, în fața unui închipuit auditoriu, pe care el nu ezită să-l inițieze totuși în tainele apocrife ale istoriei locului. *Cine adoarme ultimul* este, nu ezit să o spun, una dintre cele mai acaparatoare cărți care au apărut după 1989, aptă să impună definitiv un nume care merită să fie respectat.

III. CRITICA LITERARĂ

3.1. Dezertarea vechii gărzi

Dintre toate genurile literaturii, critica a fost cea mai afectată după 1990. Am amintit și mai sus că s-a creat chiar un vid de autoritate, pe fondul dispariției sau dezertării celor mai titrați critici, impuși cu ani buni înainte

de căderea regimului comunist. Lucian Raicu se exilase în Franța, Monica Lovinescu optase pentru comentariul politic, Eugen Simion și Valeriu Cristea o luaseră în direcții de mai toată lumea repudiate, Nicolae Manolescu și-a descoperit apetitul perdant pentru politică, Gheorghe Grigurcu a preferat publicistica de opinie și a arătat, ulterior, o stranie disponibilitate de a da credit unor scriitori semidocti, Livius Ciocîrlie s-a retras în ficțiune sau în scriitura diaristică, Cornel Ungureanu s-a îndreptat către literatura provinciilor, Mircea Martin a tăcut mîlc ani de zile ș.a.m.d. În fine, nimeni nu mai considera că e o prioritate critică de întîmpinare, dezbinările din sînul breslei fiind mult mai acaparante. Pe de altă parte, trebuie să repet un fapt arhicunoscut: cea mai mare autoritate o aveau tot criticii din vechea gardă, cei afirmați în anii '80 neavînd anvergura necesară pentru a dicta verdicte de toată lumea acceptate. Cu alte cuvinte, în numai 2-3 ani instituția criticii literare, atît de puternică pe vremea comunismului, a dispărut aproape în totalitate. Evident, s-a mai scris cronică de întîmpinare, dar fără impactul dinainte. Ceea ce a rezistat pînă astăzi este nostalgia criticilor șaizeciști după acel sistem închis al literaturii în care rolul legiuitorilor le revenea lor. Or, o astfel de poziție era consolidată de un context deloc favorabil literaturii în sine: cel al presiunii ideologice. Apărînd valoarea estetică de agresiunea ideologicului, critica literară căpăta *apriori* și public, și credibilitate.

Eugen Simion, Eugen Negrici, Gabriel Dimisianu, Mircea Iorgulescu, Ion Pop, Alex. Ștefănescu, Marin Mîncu au rămas la masa de scris și au dat sinteze noi, asupra cărora mă voi opri la un moment dat. Nicolae Manolescu s-a hrănit ani buni din autoritatea cîștigată înainte, în special prin activitatea sa de cronicar literar și din promisiunea unei istorii literare, care s-a dovedit inegală și neserioasă. Dar și cînd au revenit la unelele lor, criticii șaizeciști au demonstrat că depind de literatura generației lor, pe care au impus-o și pe care au apărut-o de-a lungul comunismului. Gustul lor acolo a rămas cantonat, astfel încît actualmente ei nu mai intră în competiție reală cu tinerii critici. Opiniile lor nu mai au greutate în conturarea unei ierarhii a actualității. E un adevăr care nu ar trebui să supere pe nimeni, căci, la o adică, literatura generației '60 nu a fost susținută de Șerban Cioculescu, Perpessiciu, Vladimir Streinu, ci de congeneri.

3.2. Eșecul criticii optzeciste. Inexistența celei nouăzeciste

Pe de altă parte, criticii optzeciști au continuat, (cu prea puține excepții), în linia minoră pe care o ilustraseră și înainte. Al. Cistelean, unul dintre cei mai rafi-

nați critici de poezie, a rămas (minus o carte despre Ion Pillat, scrisă ca obligație doctorală) la recenziiile grăbite de poezie, fără a face pasul către sinteza care i-ar fi la îndemână. Radu G. Țeposu a dispărut prea devreme, neapucând să lase nici o carte de referință, Vasile Popovici a sucombat după două cărți, lăsând doar promisiunea unui critic cu mari posibilități, Mircea Scarlat s-a stins după ce a scris, totuși, singura *Istorie a poeziei române*, Mircea Mihăieș a devenit un cerber al comentariului politic, iar Ion Bogdan Lefter a devenit ceea ce promitea să devină încă de la început: ideologul optzecismului sau, după cum s-a spus, *bodyguard*-ul postmodernismului românesc. Ștefan Borbely și Corin Braga fac mai ales critică universitară, unul în descendența lui Adrian Marino, cel din urmă cu ample deschideri interdisciplinare, cu înclinații către studiul imaginarului. În rest, Ion Holban și-a vândut ieftin condeiul, Alexandru Dobrescu s-a îndreptat către istoria literară, cu rezultate notabile, dar fără ecou. O metamorfoză spectaculoasă a suferit Dan C. Mihăilescu, critic cu alură academică înainte de 1990, autor al unor studii riguroase, care a ajuns cel mai harnic cronicar literar și om de televiziune, manifestându-și disponibilitățile histrionice cu șarm, dar și cu tulburătoare risipire. Admirându-i condeiul și prestațiile, nici nu pot să nu regret cărțile pe care le-a lăsat nescrise intrând în jocul mediatic. De fapt, exemplul său ne slujește pentru a ajunge la o concluzie tristă pentru criticii care încă mai suferă din cauza lipsei de audiență largă: pentru a mai atrage atenția publicului, criticul trebuie să renunțe la rigoare și să joace roluri care nu i se potrivesc. El trebuie să părăsească biblioteca pentru studioul TV sau revista literară pentru pagina fistichie din cotidianul cu mare căutare.

Singurul critic care a dus campanii pentru afirmarea scriitorilor debutanți în anii '90 a fost Dan Silviu Boerescu, care a ajuns redactor-șef al revistei *Playboy*. Comentariile sînt inutile.

3.3. Și totuși, sintezele...

Astfel stînd lucrurile, sintezele mai importante au fost scrise tot de criticii maturi, afirmați în anii '60-'70. Din păcate, *Istoria* lui Ion Negoitescu nu a putut fi terminată, de aceea ea rămîne în stadiul de proiect, neavînd posibilitatea de a conta esențial în schimbarea opiniilor ori în configurarea canonului. Criticul cerchist a deschis multe cărări pe care nu a mai apucat să le lărgească. Istorii precum cele semnate de Dumitru Micu ori Ion Rotaru sînt didactice și de cele mai multe ori nu au suflu, nu reușesc să iasă din zona locului comun. Marian Popa este mult mai aplicat, dar și înclinat către can-can și își folosește în *Istoria* sa, după cum a demonstrat Dan C. Mihăilescu, fișele scrise ca turnătorii la Securitate. Prin

urmare, nici nu mai insist asupra acestor titluri. Dicționarul coordonat de Zăciu, Papahagi și Aurel Sasu este unul scris de critici, nu de cercetători. Prin urmare, nu e un instrument de lucru impecabil, cum ar trebui să fie un dicționar. Dacă ar fi apărut la vremea lui, înainte de 1989, ar fi avut o altă miză. În acest domeniu, singura lucrare temeinică este, deocamdată, *Dicționarul general al literaturii române*, coordonat de Eugen Simion și apărut sub egida Academiei române. Aflat în stadiu de aducere la zi, *DGLR*-ul este plin de mici erori, fără a frapa prin vreuna epocală. În mare, imaginea asupra literaturii române pe care el o oferă este una corectă; numai cine aduce sub lupă detaliile, observînd pixelii și nu ansamblul, se poate declara cu totul nemulțumit de rezultat. Nu lipsește, evident, nici un scriitor într-adevăr semnificativ, nu este neîndreptățit nici un clasic, comentariile sînt de cele mai multe ori pertinente. Dacă, însă, în ceea ce-i privește pe clasici, inadvertențele sînt, de cele mai multe ori, minore, zona cea mai delicată, cea mai sensibilă este, cum era și firesc, a strictei contemporaneității. Pe de o parte, decalajul de o epocă în care literatura a fost supusă presiunii politicului nu este suficient pentru a permite o ordonare nepătimasă a fenomenului literar postbelic. Două sînt parcelele „minate” ale literaturii postbelice: perioada impropriu numită „proletcultistă” și cea din proximitatea noastră. În primul caz, mulți dintre „corifeii” realismului socialist sînt „ierțați” de păcatele juncții, decenii întregi de activitate propagandistică, agitatorică fiind expediate într-o frază succintă. Nu cer, bineînțeles, un rechizitoriu, dar o mai precisă informare nu ar strica deloc; nu putem debarasa revizitarea trecutului de adevărul său, oricît de incomod ar fi acesta. Am dat exemplul articolului despre Eugen Barbu și sînt foarte multe asemenea. Dintre scriitorii în activitate, unii ar mai fi avut de demonstrat pentru a li se deschide poarta lexiconului. Oricum, pînă la o reeditare și îmbunătățire a sa, acesta este cel mai bun instrument pe care îl avem la îndemînă.

Și totuși, de la G. Călinescu încoace istoria literaturii pare a fi ambiția criticilor noștri. Pe lîngă tentativele mai sus amintite, două merită o atenție sporită. În 2005, Alex. Ștefănescu a publicat o impozantă și foarte elegantă *Istorie a literaturii române contemporane (1941-2000)*. Cartea a provocat sute de reacții, majoritatea negative. De fapt, sinteza cu pricina este o culegere de articole, scrise de-a lungul vremii, căreia îi lipsește unitatea de viziune. Autorul ei nu are capacitatea de construcție pretinsă de un asemenea demers. El e un hedonist care se entuziasmează sau face grimase într-un stil publicistic demn de revistele umoristice la care a colaborat. Absențele sînt uneori sfidătoare, încît rămîi trăsniți cînd vezi că anumiți autori de prim raft, de incontestabilă valoare lipsesc pur

și simplu. Fără a abuza cu exemplele (indexul de autori a fost, de cele mai multe ori, imputat exegetului), am să dau, totuși, câteva nume: poeți precum Constant Tonegaru, D. Stelaru, Gellu Naum, Constanța Buzea, Daniel Turcea, Virgil Mazilescu, Gabriela Melinescu, Ion Mureșan, majoritatea optzeciștilor, prozatori precum Costache Olăreanu, Ștefan Agopian, Gheorghe Crăciun etc. etc. nu sînt trecuți nici măcar la „panoramic” (unde este exilat abuziv un poet de talia lui Mircea Ivănescu). Cele mai multe absențe sînt de înregistrat, totuși, în tagma criticilor: Marin Mincu, Mircea Angheliescu, Mircea Muthu, Paul Cornea, Liviu Petrescu, Ioana Em. Petrescu, Al. Călinescu, Al. Cistelecă, Virgil Nemoianu, Ion Vartic, Ion Pop, Mircea Zăciu, Nicolae Balotă ș.a.m.d. Nu i-aș fi reproșat aceste curențe dacă el însuși nu ar fi ales un titlu atît de categoric, care obligă la o obiectivare, la o abordare științifică a domeniului adus sub lupă. Problema nu este numai absența unor scriitori reprezentativi, fără care, cred, nu se poate imagina o istorie realistă a literaturii contemporane, ci mai ales faptul că locul lor este uzurpat de autori onorabili (sau nu), dar care se situează oricum la un alt nivel valoric. Cum se poate oare justifica faptul că un critic poate spune nu literaturii lui Gellu Naum, lăsîndu-se în același timp poticnit de entuziasm de volumele unui Platon Pardău sau Ion Anghel Mănăstire? Cum poți justifica absența unui Ștefan Agopian, de vreme ce un prozator respectabil, dar nu mai mult de atît, cum e Stelian Țurlea ne privește comprehensiv, mîndru parcă de prezența în carte, din ditamai fotografia? Florin Sicoe – da, Costache Olăreanu – nu! Mihai Zamfir, Eugen Negrici rămîn pe dinafară, în vreme ce Andreea Deciu abordează o mină gînditoare, nu tocmai convingătoare, într-o fotografie. Mariana Marin, Ion Mureșan ș.a. sînt complet ignorați, în vreme ce Mira Feticu zîmbește gales, cum e și firesc pentru o Venus ieșită „din turbulența unei băi Jacuzzi”. *Istoria* lui Alex. Ștefănescu nu are altă ambiție decît să popularizeze literatura română contemporană într-un discurs accesibil, ba, mai mult decît atît, simpatic. Se vede bine efortul criticului de a căuta tot soiul de formulări pitorești, care îi joacă, nu o dată, renghiuri. Volumul poate fi văzut, cu rezervele mai sus argumentate, ca un soi de *vulgata* a literaturii din ultimele șase decenii, fără a conta în negocierea ierarhiilor.

Mult mai ambițioasă se vrea *Istoria critică a literaturii române*, a lui Nicolae Manolescu, apărută la finele lui 2008. Am să spun din start că Nicolae Manolescu nu e un istoric literar la fel de bun precum criticul de înfîmpinare. De fapt, el își păstrează ticurile și le mută într-o lucrare cu alte mize și cu alte pretenții. Capitole întregi sînt ratate sau tratate superficial, din păcate tocmai cele cu greutate: Cantemir, Eminescu, Creangă și cam toată

poezia interbelică. În cazul lui Eminescu, el ține să-l combată pe Ion Negoitescu și își construiește teza în acest sens. Ajunge astfel, în urma unor analize grăbite, la concluzii care, dacă ar fi întemeiate pe argumente, ar revoluționa eminescologia: că toate postumele ar suferi de precaritate artistică, că *Oda* (în *metru antic*) ar fi exemplul perfect de „poezie de concepte goale”, că singurul merit al nuvelei *Cezara* l-ar constitui erotismul etc. etc. De fapt, el povestește poemele eminesciene și lansează ipoteze hazardate. La un moment dat, mărturisește: „Nu se poate scrie despre poezie fără un element simpatetic. Lirica n-are simbură rațional. Impresionismul a rămas aproape singura metodă Adecvată cînd comentăm poezia”. Astfel înarmat (sau mai curînd dezarmat), criticul încearcă să rezume poemele pe care le selectează, considerîndu-le reprezentative pentru autorii comentați. Pentru el, poezia este un *discurs despre*. Așa se face că la Ion Barbu caută „frumusețea unor poeme”, parafrazănd voios versurile, că din avangardă reține doar ideea politizării literaturii, fără a fi interesat de ideea de poeticitate. Modernismul îl reduce la poezia pură și înglobează în el și avangarda Uneori, efectele sînt hilariante. De pildă, încercînd să povestească un poem al lui Nichita Stănescu, ajunge la concluzia că poetul e „un Tarzan care sare din cuvînt în cuvînt, agățat de liane, veritabil acrobat liric” (p. 1020). În fine, poezia nu este domeniul de grație al lui Manolescu. Dar îi lipsește și apetitul pentru acele concepte și idei formatore care au imprimat o direcție literaturii române. El încearcă să acrediteze că o viziune foiletonistică este mult mai potrivită. Așa că îi lasă pe dinafară pe criticii care au propus anumite sisteme de lectură, care au creat teorii, de la Mihail Dragomirescu și D. Caracostea, la Adrian Marino, Marin Mincu, Mircea Muthu. În fine, mai trebuie spus că în cea mai mare parte își reia textele mai vechi, din *Arca lui Noe* sau alte eseuri, atunci cînd le are la îndemînă. În ceea ce privește perioada contemporană, ea este realcăuită punînd cap la cap cronicile literare. Atunci cînd se întîmplă să fi scris despre un singur volum al cutărui autor, Manolescu extinde senin considerațiile la întreaga operă. Culmea încrederii în propriile intuiții de recenzent îl reprezintă reluarea textului din 1966 despre poeziile lui Radu Stanca. În fine, critica este consultată aleatoriu, ținînd locul recitirii necesare. Pe scurt, *Istoria critică a literaturii române* marchează limitele unui critic care a fost un bun și util cronicar, cel mai vrednic al epocii comuniste, dar care are ambiția de a concura cu G. Călinescu. O ambiție perdantă.

O altă sinteză care a sîrnit aprigi dispute a fost cea a lui Eugen Negrici, *Iluziile literaturii române* (2008). După ce se aplecase asupra *Literaturii române sub comunism* (2002 și 2003), clasificînd-o în funcție de

relațiile cu puterea, criticul își exercită cinismul și încercând să dărîme miturile care ar sta la baza literaturii autohtone. Cel care, la începuturile sale, căuta efecte literare și acolo unde ele nu erau intenționate constată de această dată că operăm consecvent cu imagini date, cu mituri, pe care el încearcă mai întâi să le detecteze, pentru a le dinamita sistematic. Or, la temelia literaturii autohtone stau astfel de mituri, majoritatea fiind legate de „fragilitatea ființei naționale”. Teza de la care pornește Eugen Negrici este una corectă întru totul: lipsa de organicitate a literaturii române. Conform acestei constatări pe care autorul o argumentează cu zeci de exemple, viziunea corectă ar fi să înțelegem istoria literaturii autohtone „ca pe o luptă cu factorii extrinseci ei pentru impunerea autonomiei esteticului și ca pe o înfruntare, de-a lungul timpului, a esteticului cu nonesteticul”. „Pioșenia globală”, „postura statornic admirativă” sînt doar cîteva dintre atitudinile pe care criticul le detectează la nivelul receptării, fie aceasta și autorizată. Cum ar trebui să arate, după Eugen Negrici, o istorie a literaturii române? Oricum, numai să nu opună o imagine a continuității și să nu inventeze, dintr-un complex de inferioritate, un trecut glorios. Criticul încearcă să demonstreze (și, în mare, reușește) că nu avem o literatură veche, ci doar apariții izolate, fără ecou în epocă și că, de fapt, nici măcar nu exista cadrul necesar formării unei astfel de literaturi. Prin urmare, a discuta despre un umanism românesc ori despre un baroc autohton, ca să nu mai pomenim despre o Renaștere valahă sînt semne de lipsă a lucidității, de manipulare a unor opere accidentale, extrase abuziv din contextul lor specific. Absolut corect. Ba, merge mai departe Eugen Negrici, nici romantismul nu s-a manifestat ca atare la noi, Eminescu fiind singurul scriitor în opera căruia se pot detecta, cu certitudine, semne ale ideologiei romantice, dar și asta cu întîrzierea proprie culturii noastre. Modernismul sau postmodernismul, onirismul sînt și ele simple tendințe calchiate, fără acoperire reală în planul realității. Abia primul val avangardist ar purta semnele modernismului, în accepția lui Hugo Friedrich. Doar că, îndrăgostit de teza sa, criticul regretă că literatura română nu este atît de lipsită de esență pe cît ar fi meritat cartea pe care o scrie. Astfel, el comite destule terribilisme, negînd valoarea și acolo unde ea se află: nici Blaga, nici Voiculescu, nici Marin predă nu îl mai satisfac. Epoca interbelică, e drept că abuziv idilizată, este brutal demitizată astfel: „Dacă ne referim la kilometrul pătrat avînd la centru Capșa și Oteteleșanu, în care avea loc mai toate legendarele evenimente și înfruntări culturale ale românici, și luăm în calcul proporția șocantă de analfabeți aflați la baza piramidei, vom avea o imagine realistă a potențialului intelectual al epocii”. E, totuși, prea mult. Negrici păcătuiește prin exces de zel,

astfel încît, la finalul cărții sale, operația este reușită, doar pacientul a decedat în cursul ei. Doar că, de această dată, pacientul este chiar literatura română.

În fine, ultima sinteză asupra căreia mă opresc îi aparține lui Marin Mincu. Ea se intitulează *O panoramă critică a poeziei românești din secolul al XX-lea (de la Alexandru Macedonski la Cristian Popescu)* și a apărut la finele lui 2007. Care sînt criteriile, metodele de care autorul *Eseului despre textul poetic* face uz? Marin Mincu nu mai realizează o istorie a poeziei, ci una a *poeticității*. Mai precis, îl interesează tocmai „modificările interne ale poeticității”. Or, aici trebuie pus accentul. De aici pornește, de fapt, întreaga construcție a lucrării. Asta înseamnă a înțelege poezia ca pe un discurs nefragmentat, cu o coerență de sine stătătoare, întors, la vîrsta maturității, către sine. Nu există, altfel spus, motivații exterioare actului poetic, ci doar stimulenți proprii. Ieșim, prin urmare, din domeniul istoriei literare, concepute ca descriere didactică a unei epoci, ca înșiruire de autori și de opere care nu comunică între ele, și ne apropiem de o viziune mult mai fidelă adevărului: există o lege organică a poeziei care îi imprimă o anumită evoluție. Sau, în termenii lui Marin Mincu, o *avansare a poeticității*. Astfel stînd lucrurile, pariul criticului este să descifreze „cum sincronia verifică diacronia – dar și invers” și să argumenteze „motivarea transestetică a receptivității contextuale”. Altfel spus, poeticitatea depinde de un anumit orizont de așteptare, specific unui anumit moment cultural și răspunde acestor așteptări, repliindu-se sau, în cazurile fericite, silind receptarea să se replieze pentru a găsi canalul optim de comunicare. Trebuie să insist: e vorba de *poeticitate*, nu de *poezie*. Despre statutul pe care poezia și-l asumă, conștientizîndu-l din ce în ce mai acut. Este o dublă determinare: deschizîndu-se către alte domenii, critica silește și poezia să țină pasul, iar aceasta, răspunzînd unei sensibilități a veacului, din ce în ce mai elaborată, impune o permanentă „update” a discursului critic. Căci, la capătul acestui traseu, e limpede că poezia nu se poate dezlipi de poetică, ca devenind, cu necesitate, un discurs în cunoștință de cauză, girat tocmai prin implicarea existențială a instanței enunțative (eu poetic, să-i spunem) în propriul discurs. Cum arată, astfel contemplată, poezia noastră din secolul trecut? Există patru etape distincte, fiecare corespunzînd unui model poetic net diferențiat de celelalte: tradiționalistă, modernistă, avangardistă și experimentalistă. Firește, există *formule* modelizante pentru fiecare categorie în parte (de pildă, Arghezi, Blaga, Barbu, Bacovia, pentru modernism, Nichita Stănescu, Marin Sorescu, Ion Gheorghe, Leonid Dimov și Mircea Ivănescu, pentru experimentalism). În polemică neagresivă cu Nicolae Manolescu, Marin Mincu își definește termenii discuției, susținînd

teoria celor patru etape, spre deosebire de triada manolesciană (poezie tradițională, modernistă și avangardistă). Or, așa cum lărgeste Mincu teoria lui Guglielmi privitoare la experimentalism (care ar fi doar un simptom al unui moment datat al poeziei italiene), e limpede că avem de face cu o cu totul altă viziune asupra actului poetic, una care implică o intenție constructivă, devenind „o adevărată categorie tipologică de creație și de cunoaștere, ce instituie o altă atitudine epistemologică și face din metoda experimentalistă o marcă a *creativității agonale*”. Așa stînd lucrurile, etapa tradiționalistă cuprinde autori precum Goga, Aron Cotruș, Ion Pillat, Voiculescu sau Nichifor Crainic (fără a se trece cu vederea că tradiționalismul poate fi conceput, așa cum a făcut-o Călinescu, ca o formă de manifestare a modernismului), cea modernistă i-ar cuprinde pe simbolişti (de la Macedonski, Petică și Minulescu la recuperatul D. Iacobescu) și pe modernişti propriu-ziși (Arghezi, Bacovia, Blaga, Barbu, pînă la Maria Banuş), avagardismul acoperă poezia unor Tzara, Vinea, Voronca, Bogza și a suprarealiştilor Gellu Naum, Virgil Teodorescu și Gherasim Luca, iar la experimentalism intră deja „antimetafizicii” albatrosişti, cerchişti, poezii din jurul revistei „Steaua”, şaizecişti şi manierişti şaptezecişti, oniricii, precum şi textualişti optzecişti şi, în fine, autenticiştii şi schizoizii anilor '90. Dar şi aici există diferenţe de poeticitate, căci nu criteriul generaţionist (care e o simplă convenţie didactică) impune evoluţia poeziei. Din selecţie rezultă clar că lui Marin Mincu nu îi plac ornamentali, ludicii, cerebrali, ironicii reci, virtuozii, mimeticii, ci că pretinde poeziei să transmită acel suflu existenţial pe care metoda textualistă îl presupune. Aici discuţiile se pot extinde la nesfîrşit. În orice caz, trebuie spus că absenţele care par frapante (Ana Blandiana, Mircea Dinescu, Florin Iaru, T.T. Coşovei, Ion Stratan) sînt perfect justificate din perspectiva autorului. Aceştia pot satisface unele cerinţe estetice, dar nu participă la *avansarea poeticităţii*. Într-un peisaj sărac în lucrări de anvergură, *Panorama...* lui Marin Mincu se impune ca un reper obligatoriu.

3.4. Critica tînără

Începînd cu 2000 sau chiar mai devreme, s-au remarcat cîţiva critici tineri care între timp au cîştigat autoritate. Au preluat-o, de fapt, pe cea a înaintaşilor, astfel încît ideea unei crize a criticii literare ar părea astăzi incoerentă. La început timid, apoi cu aplomb şi cu dăruire, nume precum Paul Cernat, Daniel Cristea-Enache, Mihaela Ursa, Sanda Cordoş, Antonio Patraş, au căpătat notorietate. Le-au apărut şi cărţi bine primite, astfel încît ei au o autoritate, credibilitate şi experienţă. Semnează în cele mai titrate reviste literare, iar cuvîntul

lor are greutate. Dintre ei, Daniel Cristea-Enache pare dedicat în special criticii de întîmpinare, restul manifestîndu-se cu rezultate strălucite şi în studiul academic sau în eseul şarmant. Au apărut şi foarte mulţi cronicari tineri, care scriu frecvent, polemizează fără complexe, fac zarvă şi se maturizează treptat. Amintesc cîteva nume: Andrei Terian, Doris Mironescu, Mihai Iovănel, Marius Miheţ, Bianca Burţa-Cernat, Cosmin Ciotloş, Simona Sora, Alex Goldiş, Adrian Jicu, Şerban Axinte, Marius Chivu. Fireşte, au rămas destui nepomeniţi. Faptul că unii au dat şi sinteze originale, unele de neocolit (vezi biografia lui I. D. Sîrbu, a lui Daniel Cristea-Enache, *Avangarda română şi complexul periferiei*, a lui Paul Cernat sau *Ibrăileanu. Către o teorie a personalităţii* a lui Antonio Patraş) reprezintă dovezi clare că totul a intrat în normalitate. Critica ultimilor ani a încăput pe mîna acestora şi a cîştigat un aer de proşpeţime, dar şi de seriozitate. După seceta optzecistă şi nouăzecistă, anii 2000 impun, cu siguranţă, o generaţie de critici care au ce spune şi o fac bine.

ÎN LOC DE CONCLUZII

Literatura română a traversat, după căderea comunismului, o lipsă de orientare, din care a ieşit în ultimii ani. Ea a trebuit să facă faţă confuziei de valori şi patimilor vindicative care au marcat societatea noastră imediat după revoluţia din decembrie 1989. Între timp, lucrurile s-au decantat, astfel încît acum se poate constata că nu mai poate fi vorba nici de sfîrşitul literaturii, anunţat alarmist de unii acum 15 ani, nici măcar de o criză a sa. Dimpotrivă, ea dovedeşte diversitate şi are parte de scriitori care, cu siguranţă, vor marca o epocă tulbură, dar cu frumuseţea ei. Dintre aceştia, unii aproape că s-au clasicizat şi stau fără probleme alături de marii scriitori afirmaţi în anii comunismului şi chiar de cei dinainte. Deocamdată, nu a apărut nici o sinteză asupra acestei perioade, deşi unele reacţii ale criticii încurajează optimismul. Sintezele vor fi scrise şi ele vor dovedi, cu siguranţă, complexitatea ultimelor două decenii de literatură română.

Lucrarea de faţă nu are pretenţii de originalitate, ci se vrea o simplă tentativă de a face ordine într-un areal literar peste care mult timp a domnit haosul. Sau măcar de a observa cîteva direcţii şi de a paria, cu tot riscul, pe cîţiva autori.

Note:

1. Paul Cernat, *Puncte din oficiu pentru literatura tînără*, în „Observator cultural”, 21-27 august 2008.
2. Paul Cernat, *Puncte din oficiu pentru literatura tînără II*, în „Observator cultural”, 4-10 septembrie 2008.

ROMÂNIA – 2009

Caius Traian DRAGOMIR

EXISTENȚA CORELATIVĂ

România, acum? O țară în procesul de globalizare – în fața evoluției globalizării, deloc ușor a fi descifrată ca traseu general și complexitate a unei întregi rețele de procese în dezvoltare –, o țară într-o criză mondială, așezând accente noi sau mai puternice asupra unora sau altora dintre dimensiunile mondializării. Globalizarea, incluzând criza – sau, mai exact, relevând starea critică a lumii drept aspectul major, inerent și ineluctabil al ei – este un *pattern*; destinul României, ca actualitate a vieții unei națiuni, este un punct în acest *pattern*; istoria prezentă a României – mișcare a acelui punct pe ramificațiile și conexiunile proprii sistemului, într-o oarecare măsură și în parte invizibil, constituind o lume ce nu admite separarea, delimitarea subansamblelor, ca funcționalitate. Într-o lume a statelor, a popoarelor sau națiunilor, o lume alcătuită, deci, din entități suverane, nimic nu se mai manifestă ca dissociabil din totalitate, fie și provizoriu, deci limitat. România – 2009: „Vântul suflă încotro vrea și-i auzi vuietul; dar nu știi de unde vine și nici încotro merge”. Evident, a analiza condiția actuală a României, cu deplină înțelegere, profunzime, răspundere, înseamnă a-i situa determinările, perspectivele, șansele, vulnerabilitățile, într-un context universal, descifrat cu perfectă claritate. În fapt, un asemenea act nu poate fi decât foarte subiectiv – paradoxal însă, doar subiectivitatea metodologică poate fi o cale a adevărului; asociind apercepției rațiunea și rațiunii intuiția poți, eventual, accede la o universalitate de viziune care, singură are șanse de a se dovedi realistă. De ce stau lucrurile astfel? Pentru că obiectivitatea nu poate fi decât rezultatul unei abordări parțializate, limitatoare, a fenomenelor lumii. „Gîndirea unică”, ori „corectitudinea politică”, atitudini mentale revendicînd o valoare de obiectivitate,

sînt produsele utilizării, în abordarea complexității existenței, a unui grup frust de premise, selectate pentru obținerea, pe cale ideologică, a unui suport favorabil, în plan teoretic, în speranța realizării unor avantaje politico-economice, imediate, directe, lipsite însă de consistență și durabilitate. Dacă există vreo perspectivă pentru stabilirea unor adevăruri asupra stării lumii actuale și, implicit, asupra condiției unui stat, a unei țări, atunci aceasta nu are cum decurge decât dintr-o intuiție, pregătită de experiență, aptă să releve aspectul esențial, natura nealterată, a istoriei unui prezent global, ale cărui substructuri, indisociabile, se disting prin accentele pe care le suportă și prin particularități de ordin cantitativ.

Uneori anual, alteori la o distanță ceva mai mare în timp, am încercat să exprim cîte o sinteză a observațiilor mele asupra a ceea ce reprezenta România la un moment dat. Am căutat mereu să mă apropii de ceea ce trebuia să fi fost esența condiției noastre istorice. Fiecare dintre acele portrete ale României nu putea fi decât foarte specific unui moment și poate doar însumarea, cîndva, a contribuției fiecăruia dintre acestea la o imagine mai întreagă și mai fermă a istoriei unei perioade de cîțiva ani, poate două decenii, sau ceva mai mult, din viața României, va însemna ceva asemenea unei oglinzi așezate în fața conștiinței națiunii noastre. Toate schițele mele de acest gen au fost subiective în tehnica de abordare a experienței noastre, atît perceptive cît și existențiale, dobîndite în calitate de români. Abordarea a fost mereu făcută cu intenția de a nu rata – măcar nu cu totul – sesizarea unei esențe, a naturii unei forme istorice de a fi; toate au rămas, așa cum am spus, în zona condiției unor simple spoturi. La cele care au fost mai adaog, aici, una. Niciodată mai mult decât acum nu cred că a fost cazul să subliniez determinarea situației României printr-un context internațional globalizant, foarte larg în dimensiunile sale, inevitabil, prea puțin controlabil

– incontrolabil de fapt – prin reacții românești; cineva îmi spunea, cu patru-cinci ani în urmă, că politica internă a României este, de acum (așa a fost, în realitate, aproape totdeauna) un rezultat al politicii externe. Considerațiile și reflecțiile următoare nu au însă, în nici un sens un caracter propriu-zis politic – ele intenționează a reprezenta o analiză filosofico-istorică și existențială. Politica partidelor, astăzi, este, oriunde în lume, o modalitate de perpetuare, de reproducere, a elementelor și structurilor statului, ale unui anumit tip de stat, care, tocmai pentru că avem în vedere pluripartidismul, se numește democrația reprezentativă, fie că acest concept se raportează autentic la conținutul pe care, terminologic, pare să îl implice, fie că nu se întâmplă, ori este imposibil să se întâmple, așa. O încercare de filosofie istorică aplicată și de abordare care cred că nu se poate numi altfel decât existențialistă a vieții unei națiuni nu are de ce intra în zona problematicei politice, deci ideologice, și, astfel, conflictuale, polemice.

Schimbările prin care a trecut, în ultimii douăzeci de ani, România, cele care au alcătuit istoria românească timp de un secol și apoi întregul nostru traseu evolutiv în ultimele două sute de ani spre a merge apoi către un trecut tot mai îndepărtat, relevă un adevăr care poate fi descoperit privind la întreaga istorie a umanității, mai exact a statelor, popoarelor, civilizațiilor, al căror ansamblu în mișcare alcătuiește umanitatea, cu trecutul, prezentul și viitorul ei confuz. Poate că istoria României este mai sugestivă în privința aspectului la care mă voi referi decât alte relatări despre trecutul și evoluția unor națiuni. Dacă acela care se apleacă asupra a ceea ce am numi, pînă la urmă metaforic, destinul românesc se află într-o poziție privilegiată pentru a percepe un aspect de istorie generală, în fapt de filosofie istorică, atunci, într-o încă și mai mare măsură, se vede avantajat cel care ia în considerare ultimele două decenii din existența României, aceasta pentru că în respectiva perioadă au fost așteptate – de către români și de către lume – schimbări majore în această țară, în modul de viață al națiunii române, în ceea ce obișnuit se numește sistemul de valori al unei civilizații, valori actualizate în formula statală de organizare, în viața publică, în societate. Astfel de schimbări au avut loc; utilizînd limbajul ontologiei lui Nicolai Hartmann, ne vedem însă obligați să ne întrebăm: în cîte planuri de apariție pot fi regăsite aceste transformări? Este evident că unele dintre schimbări sau reforme sînt super-

ficiale și, deci, lipsite de orice fundament în planurile de adîncime ale existenței umane, individuale și colective, în timp ce altele modulează profund structurile din care se constituie condiția noastră ontologică. Dialogul public, precum și accesul la respect și demnitate, spre a da numai două exemple, nu au rămas neameliorate, însă nu au dobîndit soliditatea, forța și suportul inalienabil pe care îl au într-o societate în care corelarea existențială a planurilor de profunzime ale ființării este cîștigată ireversibil și se relevă într-o formă profundă și extinsă. Aspirația individuală, voința de asertivitate, pe de altă parte, de acum, pătrunse deplin în profunzimea conștiinței individuale și colective. Cei care pretind – în general sau prin referire la ultimii douăzeci de ani – că românismul este involutiv manifestă un clar defect de memorie, de memorie proprie, ca și de capacitatea utilizării memoriei scrise, înscrisă în text, în imagine, în istorie.

Cum se raportează, însă, românismul la lume? Aici vom afla o uimitoare uniformitate a modului de relaționare a unei națiuni în contexte internaționale diferite. Nu este vorba de calitatea politicii externe românești – aceasta a fost uneori mediocră, alteori strălucită –, nu este vorba de ceea ce se numește, cu o obsesivă aderență a sensibilității românești la un simplu termen, deci de imaginea României, nu sînt în joc nici măcar succesele sau insuccesele manifestărilor țării în spațiul său geopolitic; un scriitor – și nu un român, ca naționalitate, îmi spunea, cu peste optsprezece ani în urmă: „dumneavoastră, românii, în ultimele patru secole, ați cîștigat, într-un fel sau altul (aceste ultime cuvinte ar fi trebuit să le subliniez) toate războaiele; unele țări din vecinătatea, sau apropierea voastră, le-au pierdut pe toate, sau aproape toate”. Revine aceasta la a spune că ne-am poziționat, în permanență, corespunzător în istorie? Cu toate că interlocutorul meu de acum două decenii avea, literal, dreptate, sînt obligat să observ că modul în care România s-a poziționat în lume a fost unul mereu asemenea, dar cel puțin problematic, dacă nu s-a întîmplat să fie marcat chiar de insuccese dificil de suportat.

Schimbările unui stat, ale unei națiuni sau ale unei civilizații se traduc în prea mică măsură în modificări decisive de relații cu lumea și, consecutiv, în formarea poziției unei țări în context internațional, în cele din urmă într-un referențial global. Sînt țări care, în diferite conjuncturi, au pierdut enorm – *sauf*

l'honneur cum spunea François I, scriind despre propria-i situație, după bătălia de la Pavia – și totuși, au reușit să rămână, pentru a spune așa, ele însele, în sensul unei poziții istorico-politice, ori chiar al teritoriului și puterii efective, precum Franța, sub regele citat aici, mai sus, la sfârșitul războiului cu Imperiul German, sau tot Franța, reprezentată la Congresul de la Viena de Talleyrand, sau în coaliția antihitleristă de generalul De Gaulle. O țară stă conștient asociată unui principiu de existență istorică; am citat exemplul Franței – Statele Unite nu l-au urmat pe Woodrow Wilson, sub raportul prezenței pe scena diplomatică a lumii, și-au atras dezaprobarea și uneori chiar aversiunea multor state, conducători sau grupuri sociale, în urma unor experiențe militare mai recente, a clacat ca model de funcționare financiară și totuși s-a manifestat ca putere apreciată și respectată așa cum a fost în trecut, fie și dincolo de argumentul său de superputere militară. Nu doar marile state au arătat o enormă forță constînd din capacitatea de a se poziționa avantajos în lume, înțelegînd prin poziție avantajoasă întreaga principialitate a cărei posesiune dă unei națiuni, unei civilizații, o voce imposibil de neglijat în lume. Elveția, Danemarca, Suedia, Luxemburg sînt exemple europene la care trebuie mereu privit și gîndit. Tailanda a reușit să fie singurul teritoriu al Asiei niciodată ocupat de o putere străină; Coreea de Sud a demonstrat fantastica sa putere de a se afirma economic; Africa de Sud a oferit, prin Nelson Mandela, un exemplu istoric perfect comparabil aceluia al lui Mahatma Gandhi.

Ce anume face succesul poziționării în lume a unei țări? Faptul de a fi produs la un moment dat, și de a fi conservat apoi, valoarea dobîndită astfel, un exemplu politico-istoric necesar întregii civilizații planetare. Ce nu a făcut România – și nu doar ea, ci foarte multe alte țări? Evident, nu a oferit un astfel de model. Drept consecință trecem mereu prin variate circumstanțe și conjuncturi istorice, unele dintre acestea cu totul opuse, sub mai toate aspectele, în care jucăm însă, invariabil, aceleași roluri secundare, în ciuda valorii, uneori excepționale, a personalităților politicii externe românești. Nu voi încerca să spun aici – nu este rolul meu – ce ar trebui să facem; voi spune însă unde merită să fim cu adevărat prezenți: evident în Balcani, alături de celelalte țări balcanice, fără pretenții și fără aroganță, vehiculînd noi idei, în și pentru Balcani. În prea multe privințe România anului 2009, precum România din totdeauna,

își restrînge proiectele la ea însăși, iar la proiecte mai vaste participă de nevoie, parcimonios și fără inițiativa sa. Succesul aparține totdeauna trecerii dincolo de sine – abia astfel națiunile dobîndesc un gen de nouă karma.

Am notat faptul simplu și evident că procesul de globalizare, care a generat criza ce ne preocupă pe toți, și despre care vorbim cu toții, este un fenomen la care participăm în principiu involuntar – și din nefericire involuntar – căci astfel nu putem controla nici măcar efectele ce se răsfrîng asupra noastră și implică nici mijloacele de amortizare a șocurilor care ni se transmit. Marile puteri occidentale sînt, desigur, generatoarele crizei. De ce stau astfel lucrurile?

Nu pentru că economia de piață, capitalismul, prevalența capitalului bancar speculativ asupra capitalului industrial ar fi, în sine, bune sau proaste (evident specula bancară, fără obiective investiționale majore sau exploatarea resurselor claselor medii, prin supraîncălzirea consumului, nu au cum fi bune, dar capitalismul nu trebuie satanizat dincolo de circumstanțe), ci pentru că toate acestea nu și-au mai aflat contraponderea, factorul de limitare, de echilibrare. Comunismul care pentru țările supuse dictaturii sale a fost un enorm dezastru, a făcut fericirea națiunilor lumii occidentale, obligînd capitalismul la umanism, spre a contracara atracția populară a ideologiei de extremă stîngă. Prin colapsul comunismului, Occidentul a scăpat – cît a scăpat – de o cutremurătoare amenințare militară însă, simultan, capitalismul s-a văzut eliberat de presiunea ideologiei etatiste. Amenințarea etatismului plutea continuu asupra capitalului, chiar și numai ca acceptare în condiții total străine ideii de revoluție comunistă armată. Prin dispariția atractivității etatismului, capitalismul a dobîndit o imposibilă – și evasi-suicidară – aroganță. Rezultatul este criza; ce ar fi putut să se dovedească a fi sprijinul nostru, al românilor, într-un astfel de moment de criză? De bună seamă, o altă poziționare a României în ansamblul lumii în care trăim. O schimbare în acest sens ar putea, dacă s-ar ști a se face, să nu dureze mult, dar nici cu adevărat repede nu are cum, sub nici o formă, să aibă loc – dacă însă nici începutul nu se produce ca relație cu puterile mari și cu instituțiile internaționale, în primul rînd cu sistemele de alianță și uniune la care, pînă la urmă am ajuns să participăm, atunci ne vom confirma, încă o dată, o stranie inaptitudine pentru propriul nostru bine. Atenția românilor ar trebui să se dirijeze înspre,

și să includă în acțiunea noastră, acele țări la care raportarea României a fost valorizată direct, simplu, fără judecata implicată de condiția internațională ce ne este proprie și nu se arată întrutotul fericită – deci Grecia și zona mediteraneană a Uniunii Europene (inclusiv Franța, văzută din această perspectivă – dar și, pe de altă parte, ca mare putere), Turcia, Egipt, țările Americii Latine, acel gen de clasă mijlocie a comunității internaționale, din afara U.E., dar și mari puteri precum China și India. Relația cu toate aceste țări trebuie să unifice interese, precum și vocații, și în nici un caz să nu se limiteze la relații comerciale sau speranțe investiționale.

Globalizarea are un caracter deloc subliniat, nici măcar menționat, dar care nu cred că nu a mai fost sesizat de nimeni. Francis Fukuyama, în cunoscutul său articol, devenit ulterior, prin dezvoltare, volum, a vorbit, de fapt, despre globalizarea liberalismului – în realitate, ceea ce s-a globalizat a fost conservatorismul. Faptul nu s-a produs ca extindere la scară planetară a vechiului conservatorism, unitar ideologic, elitist, oligarhic, naționalist, antireformator și, cu atât mai mult antirevoluționar, antilaicizat și nici măcar în varianta sa reformată, de exemplu democrat-creștină. S-a ajuns la un conservatorism generalizat, constînd în transformarea fundamentalistă a tuturor ideologiilor – un fundamentalism de origine religioasă, un paradoxal fundamentalism liberal, un fundamentalism justițiar, al dreptei, al stîngii, pînă și al centrului. Globalizarea conservatoare este globalizare, dar este și o problemă românească. Putem acorda tot respectul unui autentic și elevat conservatorism, dar ceea ce se remarcă în conștiința și în intelectul politico-istoric actual este un conservatorism al insistenței și stagnării generalizate a fiecăruia în dogma lui. Acele civilizații care vor ajunge primele la o nouă reflecție iluministă – civilizații gigantice sau unele de dimensiunea noastră – vor fi acelea care vor schimba umanitatea viitorului, vor schimba, reforma și ameliora viitorul umanității. Va trece America lui Barack Obama dincolo de realfirmarea marii tradiții democratice, raționaliste și etice americane, înspre o dezvoltare creatoare acestei tradiții, sau se va limita la a redescoperi binele și ansamblul valorilor trecutului? Cît de departe va merge pe calea unor noi reforme, în sfera mai ales a principiilor de abordare a existenței istorice țări precum Franța, Germania, Rusia, China? Ce se face România într-un astfel de context, care va apărea mai devreme sau mai tîrziu și ce va face în

cazul în care, încă mult timp, civilizația actuală nu își va depăși conservatorismul?

De ce nu a reușit România mai mult pînă acum? Răspunsul este foarte simplu: s-a spus adesea că nu există o a treia cale în economie – că aceasta poate fi doar liberală sau socialistă; nu va rezulta nicicînd o combinație a celor două variante decît drept factor generator de eșec. Grupurile umane la lucru – o clasă politică, un partid, un guvern – pot avea și trebuie să aibă diversitate, căci aceasta este sursa creativității; în nici un caz însă ele, grupurile, nu pot încorpora decalaje morale grave. În aceeași structură a statului nu poți menține persoane cu un comportament profesional și social declasat, corupți, venali, incapabili și avea simultan acolo oameni cinstiți, devotați, competenți. În finanțe este mereu reamintită regula: „moneda proastă alungă de pe piață moneda bună”; metafora funcționează egal și acolo unde este vorba de oameni. În organizarea statului român unii nu au avut dorința, altora le-a lipsit inițiativa și altora puterea, de a elimina promiscuitatea, în sensul arătat aici, iar aceasta este sursa majoră a pierderii adevăratului aport de valoare umană în acțiunea societății și statului.

ESEU

CONVORBIRI LITERARE

CARTEA-DOCUMENT BIRUIE DIKTATELE

Petru URSACHE

S-a observat de multă vreme că istoricul Gh. Buzatu este un luptător tenace și fără odihnă pentru carte românească adevărată, cea care arată firea reală, bună-rea, cu care sîntem înzestrați și de care sîntem răspunzători să dăm seamă, înainte de toate, față de noi înșine și înaintea lui Dumnezeu. Mărturie stă numărul impresionant de publicații cărora le-a dat ființă ori repuse în circulație, majoritatea concepute în acord cu modelele spirituale care l-au însușit permanent pe autor, Eminescu, Iorga, Antonescu, personalități emblematice pentru noi. În această acțiune temerară și benefică a pornit pe cont propriu, inițial, dovadă unele studii de tinerete ca *Războiul secret* (1973), *Dosare ale războiului mondial* (1978) sau *România și trusturile petroliere internaționale pînă la 1929*, teză de doctorat la origine. Cum istoria se definește prin funcția ei pedagogică, de cunoaștere și autocunoaștere și cum educația cade, de regulă, în sarcina unor grupuri de personalități competente, ca orice problemă de maximă răspundere, supraindividuală, Gh. Buzatu s-a asociat cu specialiști pe măsură. Așa a fost abordată disciplina în ansamblu (*Stat, societate, națiune*), pe secole (*Istoria românilor în secolul XX*), dar și pe teme speciale, adesea inedite, intenția fiind aceea de a se continua tradiția înaintașilor, în măsura în care ea s-a învrednicit să reziste timpului, de a corecta, „în marginile adevărului”, afirmațiile pasagere. Termenul *ruptură* se dovedește a fi operant numai în vederea separării adevărului de minciună, nu pentru a fi semnalate realități de același grad, fie și la nivele diferite sub raport ontologic. Formula „adevărul meu”, pe care o întîlnim adesea (cu varianta „părerea mea”) ca simplu enunț, nu poate fi concludentă în logica istoricului.

Un moment afirmativ, de accent remarcabil pentru destinul științific al istoricului Gh. Buzatu și de deschidere orizontală în istoriografia românească, l-a constituit înființarea Centrului de Istorie și Civilizație europeană, sub tutela Academiei Române – Filiala Iași. Inițiativa aparține istoricului Gh. Buzatu și, deopotrivă, membrilor fondatori: Stela Cheptea (director actual), Valeriu Florin Dobrinescu, Emil I. Emandi, Ioan Saizu. Li s-au alăturat, pe parcurs, personalități recunoscute, precum Ștefan Sorin

Gorovei, Vasile Neamțu etc. și mai tinerii Cristian Sandache, Maria Magdalena Székely. Centrul de Istorie și Civilizație europeană a luat ființă în peisajul cultural al Iașului și al țării în 1992 și a înscris în planul de lucru cîteva teme oportune și de acut interes pentru cercetarea contemporană și pentru cunoașterea corectă a profilului spiritual al românismului. Una dintre ele poartă titlul *Românii în istoria universală*, o preocupare mai veche, inițiată de N. Iorga, pe care o întîlnim și la unii istorici ieșeni mai noi. Seria a ajuns, după cîte știu, la numărul impresionant de 122 de volume. Ele au fost distribuite în țară și în străinătate și reprezintă rodul unei armate de specialiști de aleasă reputație. Sînt publicate pentru prima dată documente secrete obținute cu greu din arhive străine celebre, cărți de sertar, studii și monografii referitoare la cele mai palpabile momente din trecutul nostru istoric. Este un siaj al cărții fără precedent în cultura noastră: ca amploare, ca încheiere nucleică și competență profesională. Să se rețină că lucrările la care fac referință nu se mărginesc la simpla semnalare a prezenței românilor în spațiul european, în manieră retorică și festivă, în orizontalitatea lejeră; ele relevă cu pătrundere elementele de fond care au asigurat esența și ființa națiunii ca unitate organică și dinamică, implicarea voluntară și de la sine în acțiuni comune, de interes european, răspunderea și justificarea faptelor proprii. Cîteva titluri vorbesc de la sine: Al. Zub, *La Révolution française et les Roumains. Impact, images, interprétations. Études à l'occasion du Bicentenaire* (publiées par... Iași, Universitatea „Al.I. Cuza”, 1989, 454 p.); Ștefan S. Gorovei, *Izvoare străine pentru istoria românilor. Românii în istoria universală* (volum îngrijit de... Iași, Universitatea „Al. I. Cuza”, 1988, XV + 456 p.); Gh. Buzatu, Stela Cheptea, Valeriu Florin Dobrinescu, I. Saizu, *Mareșalul Antonescu în fața istoriei* (vol. I, Iași, Editura B. A., 1990, XLVI + 504 p.; vol. II, Idem, 528 p.); Ioan Muntean, *La pas prin „reeducările” de la Pitești, Gherla și Aiud sau Ridică-te Gheorghe, ridică-te Ioane* (București, Editura „Majadahonda”, 1997, 304 p.); Cătălin Ropală, *Periprava. Memorial din gulagul românesc* (București, Editura „Majadahonda”, 1997, 166 p.); Dulciu Morărescu, *Personalități din alte țări despre*

România. Dicționar. (București, Editura „Paideia”, 1997, 245 p.); Gh. Buzatu, Mircea Chirițoiu, *Agresiunea comunismului în România. Documente din arhivele secrete: 1944-1989* (București, Editura „Paideia”, 1998, vol. I – 250 p.; vol. II – 193 p.); Marian Cojoc, *Istoria Dobrogei în secolul XX. I. Canalul Dunăre-Marea Neagră, 1949-1953*. București, Editura „Mica Valahie”, 2001, 200 p.); Nelu Zugravu, *Istoria romanității nord-dunărene (secolele II-VIII). Contribuții la etnogeneza românilor* (Iași, Centrul de Istorie și Civilizație europeană, Iași, 1994, 253 p.) etc.

Institutul asigură cititorului un fond bogat de carte, variat ca tematică și întemeiat pe izvoare credibile. Inspiratorul și susținătorul acestei orientări, sănătoase și de perspectivă, istoricul Gh. Buzatu, ajutat de colaboratorii săi, nu agreează moda recentă a re-scrierii istoriei, după canoane sofisticate și la comandă, cu intenții ideologizante. Acestea nu aparțin domeniului științei. Dar istoricul este un pedagog al sufletului omenesc, în general, și al neamului său în special. El își justifică existența numai dacă se livrează adevărului, spre binele semenilor, ca și poetul autentic sau prozatorul. În această privință clasicii aveau dreptate pînă la Dumnezeu. Însă, din păcate, vremurile nu mai sînt aceleași, să poți spune, fără reținere ori constrîngere: „ială” adevărul! „Așa” s-a întîmplat! Mai nestîmjenit și mai sigur de sine se exprima anonimul din mediul etnografic: „Adevărul este cum mă vezi și cum te văd”; așadar, nu rămînea decît să-l rostești în cuvinte credibile pentru toată lumea.

Acestea sînt doar avertismente. Ele arată cît de anevoioasă a devenit munca istoricului în epoca modernă, tehnicistă și mercantilă. Chipurile omenirii iau înfățișări dintre cele mai stranii, relațiile dintre ființe, grupuri și state se învîlmănesc peste poate; suveranii zilei își asumă răspunderi catastrofice pentru toată suflarea și existența pămîntescă. În mod necesar, „atelierul istoriei” își multiplică mecanismele de cuprindere ale camerelor de luat vederi, ale formelor de cunoaștere, ale instanțelor de judecare a factorilor care decid traiectul istoriei, cu grave urmări asupra unor generații în serie și în masă. Adevărul istoric intră în grea suferință, documentele oficiale nu-l mai îngăduie în pagină și „la vedere”, tratatele dintre state îl detroncăză, înfățișîndu-l în forme distorsionate. Nu este vorba doar de tratate bilaterale, cu valoare accidentală. La Yalta s-au „întîlnit” trei (poate doi?) șefi de state. Aceștia au decis (în secret?) soarta Planetei pentru o jumătate de secol; la Malta situația s-a repetat pentru a fi vizată încă o jumătate de secol. De data aceasta și-au spus părerea numai doi șefi de state. Poate unul (?). Cine cunoaște adevărul gol-goluț? În ce dosar secret stă sechestrat și cum poate istoricul devotat și de bună credință să-l cuprindă în cărțile sale, spre beneficiul moral și intelectual al cititorului? Se poate limita la știrile fabricate ale așa-zisilor core-

spondenți de presă? Ce fel de „istoric” o mai fi și asta?

România a fost adesea, în epoca modernă, supusă unor constrîngeri dramatice, chiar și atunci cînd s-a aflat în toilul evenimentelor și în slujba umanității. La pacea de la San Stefano, spre exemplu, țara noastră n-a fost îngăduită la masa tratativelor, deși dăduse jertfe considerabile pe cîmpul de luptă. Cîștigase simpatia generală a opiniei publice europene, nu și înțelegerea supraputerilor aflate în conflict, Rusia și Turcia, ca și cum numai ele s-ar fi înfruntat la Plevna, Grivița, Smîrdan. Scria de pe front un ziarist de la „Der Osten” – Viena, la 9 octombrie 1877: „România liberă și independentă va ocupa cu mîndrie un loc în concertul european și mărețea ei faptă împreună cu numele ei vor fi imprimate în inimile generațiilor viitoare”. De asemenea, corespondentul de la „Gazeta de Chicago” (7 august, 1877), martor și el la fața locului: „Niciodată n-aș fi crezut atîta bravură la o trupă care pînă atunci n-a cunoscut focul...”. La San Stefano n-a fost o simplă întîmplare Eliminatoriu s-a procedat și la Pacea finală de la Berlin (1 iulie, 1878), prezidată de Bismarck. Au luat parte „reprezentanții marilor puteri”. În schimb, Ion C. Brătianu și Mihail Kogălniceanu, reprezentanții „de drept” ai României, una dintre cele două țări învingătoare, „au fost primiți la o singură ședință, cînd au putut citi și depune un memoriu”. Nici n-au fost luați în seamă; mai mult, românii s-au ales cu numeroase acuze din partea unora care nu aveau nici o legătură cu subiectul zilei, cu războiul și cu pacea. Procedura eliminatorie era veche încă de pe atunci. La Pacea de la Adrianopole se hotăra iarăși soarta românilor (pe termen lung-scurt?), fără să se țină seama de ei, întrucît se urmărea, ca și în secolul fanariot, stabilirea sferelor de influență între Est și Vest. Cu acel prilej, „se hotăraște libertatea absolută a navigației și a comerțului pe Dunăre și pe Marea Neagră”, iar Principatele „vor rămîne sub ocupație rusească”. Drept urmare, ni se aplică *Regulamentul organic*, un fel de „integrare” în Imperiu. După războiul Crimeii (1853), tot o pace între „ei”, de la Paris (30 martie 1856) se pronunța în legătură cu Gurile Dunării: cine să le stăpînească. Rusia a primit „o grea lovitură”. A fost nevoită să retrocedeze Moldovci cele trei județe din sudul Basarabiei, Cahul, Bolgrad și Ismail, ceea ce a însemnat îndepărtarea la Gurile Dunării. Asta a durat doar pînă la războiul din 1877, cînd Kremlinul și-a însușit din nou cele trei județe, răpindu-le în văzul lumii și fără jenă de la aliații lor, românii. Păguboasă, în multe privințe, a fost și pacea care a urmat primului război mondial, ca să nu mai pomenesc de diktatul de la Potsdam, care ne-a adus comunismul și toată sfîșierea; pentru păturile superpuse, „eliberare” și colonizare; pentru români, înrobire.

Nimic nu este mai greu, nici măcar punerea în funcție a unci nave spațiale nu întîmpină dificultăți tot atît de drăconice cît cele care stau în fața istoricului modern de bună

crediință. Institutul de Istorie și Civilizație europeană este, cum se spune, un „atelier” de lucru. Dar nu în accepția ludică și carteziană a lui François Furet: se țese pînza fir cu fir, se așază bob cu bob elementele adevărului după gustul și stilul rafinat al maestrului, spre satisfacția privitorului care admiră strălucirea produsului de la distanță. Serie autorul francez, pe înțelesul tuturor: „În spațiul relativ vast în care oscilează astăzi disciplina, preferințele mele, după cum indică textele ce urmează, merg spre o istorie intelectualistă, care să-i construiască explicit datele pornind de la probleme elaborate conceptual. Progresele disciplinei îmi par a veni dintr-o atenție mult mai mare acordată formulării și reformulării problemelor, și dintr-o separație mai clară între partea documentară și partea interpretativă”. Se vede că „documentul” deranjează. El poate fi urnit din loc, trecut pe plan secund, prin ideologizare și prin „ruptură”. Iată cum ajungem la Yalta-Malta și la revoluțiile „de catifea”.

Institutul de Istorie și Civilizație europeană este, într-adevăr, un „atelier”, dar el și-a impus ca scop și rațiune de a fi să *restaureze* evenimentul de referință în litera și în datele lui originare, așa cum arheologul reface piesa ceramică în laborator, dîndu-i înfațișarea (pe cît posibil) autentică, de la începuturile ei. În nici o instanță nu se poate discuta cu folos decît cu „cărțile pe masă”. Dar, înainte de toate, ele trebuie să existe întregi, nedeformate, nevirusate. Pacea de la San Stefano este pomenită în manualele de istorie, însă într-o manieră care-l neliniștește pe cititor. Dacă ar fi un caz singular, situația ar trece oarecum neobservată. Cum s-a văzut de la Yalta pînă la Malta, lucrurile nu se opresc aici, fapt ce-l neliniștește și mai tare pe cititor. În asemenea condiții, cartea adevărată este mai necesară și mai hrănitoare decît „pîinea noastră cea de toate zilele”.

Iată rostul Institutului de Istorie și Civilizație europeană, ca și oportunitatea seriei *Românii în istoria universală*. Cititorul obișnuit are încă de pe acum la dispoziție o listă completă de lucrări de specialitate, asigurîndu-i-se calea bună în dorința de a cunoaște trecutul mai apropiat ori mai îndepărtat al neamului său și a-și explica propria-i existență, starca de anormalitate în care se găsește România de astăzi. El învață s-o iubească, și la bine, și la rău; s-o ajute în ceasurile grele, cu dăruire de sine, nu să se depărteze cu rușinare și dispreț, cum îndeamnă, tacit, „manualele alternative”, sau deschis și agitatoric, presa ticăloșită. La rîndul lor, tinerii studiosi au la îndemîna modele de cercetare destinate pregătirii temeinice, învățînd să discearnă bine și să prețuiască judecata de valoare, aceea care asigură succesul și recunoașterea pe termen lung în cariera profesională. Însăși cariera academicianului Gh. Buzatu reprezintă un model pentru tînăra generație. Istoricul a înțeles la vremea că în epoca modernă discursul științific nu stă la îndemîna oricui. El se supune

unui statut aproape neverosimil, elementele lui trebuie extrase din surse prea adesea înșelătoare, iar conținutul, elaborat după lungi strădanii și sacrificii, poate trezi rezistență, dacă nu chiar dușmănie din partea celor atrași de aventură și de parvenitism. Gh. Buzatu, asemenea unui adevărat om de știință, a făcut îndelungată ucenicie în spațiile greu accesibile ale „atelierului”. A știut în ce cotoane să caute ca să dobîndească materia primă a științei istorice, iar aceasta a rodit în cărți care poartă puternic amprenta personală. Volume precum *Românii în arhivele Americii*. Vol. I, *Comunismul trece Nistrul*. 1944-1947. *Studii, documente, comentarii* (Iași, 1992, XVIII + 182 p.), *Românii în arhivele Kremlinului* (București, 1996, 393 p.), *Așa a început holocaustul împotriva poporului român* (București, 1995, 60 p.), *Din istoria secretă a celui de-al doilea război mondial*, I-II (București, 1988-1995, 390 + 475 p.) arată direcția prioritară a cercetărilor. Dacă generațiile anterioare puneau accent pe ideea prezenței românilor în conștiința europeană (N. Iorga), uneori pînă la limita protocronismului (Edgar Papu), istoricul Gh. Buzatu se situează pe celălalt versant, ca o completare firească, scoțînd la iveală interesul străinilor manifestat față de români, fie cu intenții pașnice, de colaborare, fie de acaparare a teritoriului, oamenilor și bogățiilor. Sînt teme mai puțin obișnuite în istoriografie și suplimentează capacitatea de funcționare a „atelierului” într-o manieră incomparabil mai credibilă și eficientă.

Noutatea și curajul definesc sigur și clar comportamentul intelectual al istoricului în această bătălie a cărții, necurmată, deceniu după deceniu. Dacă în anii formației științifice o temă ca *România și trusturile petroliere internaționale pînă la 1929* ilustra tendința generală de a situa istoriografia în spațiul modern al interdisciplinarității, altele reușeau, în aceeași măsură, să atragă grupuri tot mai largi de cititori: *Ultimatumul Molotov și destinul Basarabiei*, *Corpul generalilor români în zodia holocaustului roșu*, *Războiul marilor spioni* etc. Dacă volumele de documente, studii, comentarii, ediții readuc în actualitate probleme devenite permanente ale istoriei românilor: *Istorie interzisă*, *Titulescu și strategia păcii*, *Problema ucrainiană în lumina istoriei* (ediție Ion I. Nistor), *Nicolae Iorga. Omul și opăra* (trei volume), *Eminescu. Sens, timp și devenire istorică*; cu siguranță, apariții editoriale mai noi precum *Jurnalul Mareșalului Ion Antonescu* (în colaborare cu Stela Chepteia și Marusia Cristea), *Antonescu. Hitler. Stalin* (trei volume), depun mărturie în legătură cu dubla calitate a cărții de istorie: documentară și juridică.

Centrul de Istorie și Civilizație europeană este pregătit să răspundă apelului lansat de Paul Goma, în *Săptămîna roșie*, pentru declanșarea mondială a unui Nürnberg II.

DE LA BROAȘTE FLUORESCENTE LA LIBERUL ARBITRU

Elena BĂLTUȚĂ

Pentru aproape fiecare dintre noi survin, la un moment dat, întrebări centrate pe problema sensului vieții, a ordinii acesteia sau a libertății. Volumul pe care îl voi lua în discuție luna aceasta este un răspuns personal oferit acestui set de întrebări. Cartea se intitulează *Credința biologiei și biologia științei. Ordine, sens și liber arbitru în științele medicale moderne*, este semnată de Robert Pollack și a apărut la editura Curtea veche, în 2007, în traducerea lui Viorel Zaicu.

Pentru început câteva date despre autor. Robert Pollack¹ este, începând cu 1978, profesor de biologie la Universitatea Columbia și, începând cu 1999, director al Centrului pentru studiul științei și religiei și lector la Centrul de perfecționare și cercetare psihanalitică. A studiat fizică, biologie și teologie iudaică și a publicat până în 2007 zece volume, dintre care amintesc: *Signs of Life: the Language and Meanings of DNA* – carte premiată și tradusă în peste șase limbi –, *The Missing Moment: How the Unconscious Shapes Modern Science*, *Best Practice: Science to End Poverty*.

Credința biologiei și biologia științei are la bază o conferință susținută în 1999 în cadrul prelegerilor dedicate memoriei lui Leonard Hastings Schoff și este structurat în felul următor: capitolul întâi – *Ordine versus sens – știință și religie*, capitolul doi – *Sensul este în ordine – medicina bazată pe ADN* și capitolul trei – *Sens dincolo de ordine – știința unei singure vieți*. Grosso modo, ceea ce încearcă Robert Pollack să prezinte prin intermediul celor trei capitole este examinarea sensului prin înțelegerea implicațiilor și articulațiilor liberului arbitru, consecințele pierderii acestuia – dogmatism, fundamentalism, pasivitate – și câteva date despre consecințele medicinii genetice.

Întrebarea care declanșează demersul acestui volum vizează însăși existența noastră. Este ca rezultatul unui simplu șir de întâmplări, de erori genetice

sau de consecințe pur aleatorii sau sîntem aici datorită unui creator care a conferit existenței noastre sens și ordine? Autorul optează pentru cea de-a doua variantă deoarece, spune el, „evoluția, prin selecția naturală, explică anumite fapte de viață, care ating anumite aspecte ale sensului și scopului, și pentru că viziunea asupra lumii naturale pe care o produc aceste aplicații mi se pare pur și simplu prea înspăimîntătoare și deprimantă pentru a se fi născut fără amortizorul emoțional al propriei mele religii” (p. 14).

Pe tot parcursul volumului sînt indicate puncte în care știința, reprezentată de biologia moleculară, și religia, reprezentată de iudaism, se întîlnesc. Spre exemplu, intuiția științifică și revelația religioasă au în comun faptul că provin de la incognoscibil – nume prin care este desemnat Dumnezeu –, că după ce se manifestă transgresează necunoscutul, că nu pot fi supuse unei analize științifice, că nici una, nici alta nu poate fi cunatificată și că nu pot fi reproduse urmărind o metodă. Chiar dacă în religie pot exista metode, urmarrea acestora nu garantează atingerea revelației. În ciuda acestor aspecte comune, există o barieră între oamenii de știință și credincioși, barieră care ar putea fi doborâtă în cazul în care ambele tabere ar admite că experiența lăuntrică irațională este un lucru real ce stă la baza intuiției neașteptate și imprevedibile pe care se sprijină atât știința, cît și religia (p. 32). Cu toate că rezultatul produs de deschiderea religiei față de știință și viceversa ar fi notabil – eliberarea de dogmatisme, fundamentalisme și atitudini pasive –, argumentele pe care se bazează autorul pentru a plasa cele două tipuri de experiențe umane sînt prea largi, aplicîndu-se și altor tipuri de experiențe, precum cea pe care o trăim în fața unui eveniment istoric imprevizibil – nu știm de unde vine, nu îl putem cuantifica, niciodată nu se va mai manifesta exact la fel, nu poate fi supus unei analize științifice pentru că știința este parte a istoriei, nu este

în afara și deasupra ei, și, de asemenea, nu poate fi cuantificat decât imprecis.

Robert Pollack ia în discuție și critică interpretarea religiei ca *memă parazită*. Ideea de *memă* îi aparține lui Richard Dawkins care înțelege prin ea un soi de omolog al genei, în lumea mentală. Sînt idei care supraviețuiesc selecției naturale asemeni secvențelor de ADN care supraviețuiesc evoluției. Memele însă nu pot fi înțelese doar ca simple idei care au reușit să fie active o perioadă lungă de timp, ci, în opinia lui Dawkins, asemeni unor virusuri, trebuie concepute drept „idei care dirijează propria lor propagare, menținîndu-se singure în memoria individuală și făcînd așa fel încît să fie învățate și transmise sistematic, chiar și cu sacrificii pentru persoana care servește drept purtător și vector al lor” (p. 44). Una dintre meme este, bineînțeles, religia, cea pe care Pollack acceptă să o interpreteze ca *memă*, dar nu ca una parazitară, ci ca una simbiotică. Motivul pentru care a supraviețuit în forma ei simbiotică este avantajul pe care l-a oferit speciei sau indivizilor. Este ușor de observat faptul că autorul folosește același tip de arme argumentative preluate din domeniul biologiei moleculare, întorcîndu-le însă spre oponent.

Două sînt ideile din această carte pe care doresc să le mai amintesc: o paralelă între rabin și omul de știință și implicațiile etice ale experimentelor genetice, considerînd, implicit, greșelile pe care acestea le-au provocat. Paralela rabin – om de știință este simpatcă, dar nu cred că poate fi convingătoare decât, eventual, prin elementul ei de ingeniozitate. Care ar fi așadar asemănarea dintre cei doi? – Textul. Textul care pentru unul este Tora și pentru celălalt ADN-ul. Din ambele texte aflăm dovezi ale trecerii timpului, ale creării universului fizic. Ambii cercetători se lovesc de incompletitudinea înțelegerii textelor lor fundamentale și ambii speră ca într-o zi, cînd ele vor fi în fine înțelese pe deplin, moartea va fi depășită, nu va mai avea nici o putere asupra noastră – fie că vom trăi într-o împărăție a vieții, în varianta religioasă, fie vom reuși să corectăm erorile prin intervenții la nivel genetic și astfel va fi posibilă viața veșnică.

Un ultim aspect pe care îl iau în calcul din cartea lui Robert Pollack este legată de implicațiile pe care experimentele genetice le pot avea asupra oamenilor. Experimentul mental propus de autor pornește de la unul real, care are drept actori principali niște broaște în a căror gene de tip nervos a fost introdusă o soluție fluorescentă, extrasă dintr-o specie de meduze, pen-

tru simplul motiv de a se putea observa mai ușor sistemul nervos în totalitatea sa. Ei bine, ce ar fi dacă în locul unor broaște transgenice am crea oameni transgenici, cu ochii fluorescenți? Nu cumva aceștia ar fi cu totul privați de liberul arbitru devenind sclavii științei care le-a dat naștere? Nu cumva ar deveni ei înșiși, asemeni unor mulaje, obiecte de studiu? Religia este cea care se poate implica în procese de acest gen atrăgînd atenția asupra riscurilor pe care experimentele genetice le au și asupra incorectitudinii implicării unor indivizi care nu cunosc în totalitate riscurile la care se expun sau care nu și-au oferit consimțămîntul.

Dincolo de acestea, mai sînt discutate în volum și probleme legate de virtuțile curative ale religiei, despre rolul liberului arbitru în practica medicală, despre *efectul placebo* și beneficiile utilizării lui, despre pogromurile evreiești și despre presupusul iudaism genetic.

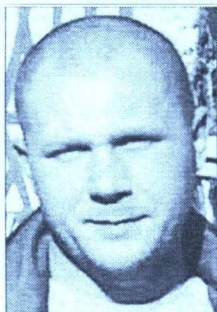
Stilul clar în care sînt expuse probleme de altfel dificile din domeniul biologiei moleculare, recursul la exemple și la date istorice și sociologice, precum și bibliografia consistentă din final recomandă acest volum celor care doresc să afle părerea sinceră a unui biolog evreu despre posibilitatea și necesitatea unui dialog între știință și religie, chiar dacă ele sînt privite în cazul de față într-un mod determinat.

1. Pentru mai multe informații vezi site-ul:

<http://www.columbia.edu/cu/biology/faculty-data/robert-pollack/faculty.html>

CARTEA DE RELIGIE

DESPRE ACTUAL ȘI INACTUAL ÎN METAFIZICĂ

Florin CRÎSMĂREANU

Cuplul terminologic *actual și inactual* pare de sorginte nietzscheană și trimite într-adevăr la un exercițiu hermeneutic, așa cum ne propune în paginile volumului său Călin Ciobotari, *Actual și inactual în metafizica lui Lucian Blaga*, Iași, Editura Princeps Edit, 2008, p. 137. Dar se poate vorbi oare de actualitatea (sau inactualitatea) metafizicii? Nu ne spunea Imm. Kant că metafizica este reală, deși nu ca știință, ci doar ca dispoziție naturală? Iar în opinia unora, nu metafizica este aceea asemeni pînii noastre cea de toate zilele? (Matei 6, 9-13). Se pare că metafizica este însoțitoarea noastră în viața de zi cu zi, fie și doar în calitatea sa de dispoziție naturală. Lucrul acesta ne bucură într-un anume sens pe noi muritorii de rînd, deoarece, astfel înțeleasă, metafizica nu este rezervată doar marilor spirite. În fond, este vorba de unele întrebări fundamentale care au primit în decursul timpului diverse răspunsuri, mai bune sau mai puțin bune. Istoria le-a reținut pe cele mai „interesante”, iar pe autorii lor i-a catalogat drept metafizicieni.

În acest caz, chestiunile metafizice sînt valabile și în spațiul nostru cultural. Fără nici o îndoială, filosoful de la Lancrăm este „cunoscut” și apreciat de cei mai mulți dintre noi. Unii îl știu mai bine, alții doar pretind acest lucru; unii îl cunosc mai bine ca poet, alții ca filosof. Cu toate acestea nici unul dintre noi nu se bucură, cel puțin deocamdată, de o ediție critică completă dedicată lui Lucian Blaga. Nici în calitate de student al Facultății de Filosofie nu te întilnești prea des cu textele sale. Doar dacă interesul tău este unul special pentru lectura și analiza textelor lui L. Blaga atunci poți găsi în bibliotecile edițiile princeps sau altele mai „noi” citite (uneori din constrîngere) de generații întregi.

Lucian Blaga este un autor disputat. Pe de o

parte, literații care filosofează pe marginea textelor sale, pe de altă parte, filosofii de profesie care încearcă să desțelenescă scriitura sa de țesătura de metafore. Demersul lui Călin Ciobotari vine tocmai în această direcție, ca o reacție de delimitare netă față de poziția literaților ce se pronunță asupra filosofiei lui Lucian Blaga. Pe scurt, el este interesat doar de teoria metafizică a lui L. Blaga, pe care o rezumă astfel: „Marele Anonim, instanță transcendentă, de prim plan, cenzurează cunoașterea individuală, limitîndu-o iremediabil, constrîngîndu-o să fie mereu una incompletă, imperfectă, precară, supusă ratării”. Perfect adevărat, dar despre ce metafizică vorbim la L. Blaga? Se pare că nici metafizica nu este unitară, ci plurală. În opinia mea, exista o metafizică „cosmică”, „populară” care se ocupă de lucrurile, de întrebările, ultime și o metafizică „școlară”, „tehnică”, care se caracterizează prin construcția de concepte și prin stilul speculativ. Totuși, această metafizică „scolastică” nu este o „viziune asupra lumii” (*Weltanschauung*) sau o „ideologie”, ci doar un „sintetizator de concepte”. Simplificînd, prima ar însemna metafizica în calitate de dispoziție naturală iar în al doilea rînd, metafizica este înțeleasă ca știință. Pentru L. Blaga, metafizica s-ar ocupa de existență în totalitatea sa. Ceea ce înseamnă că metafizica sa se încadrează în prima categorie. Pe de altă parte, autorul *Cenzurii transcendente*, propune „o întregă baterie de concepte” (afirmă îndreptățit Mircea Flonta), adică aparține celei de-a doua categorii. Doar oare conceptele propuse de L. Blaga fac din metafizică o știință? Cum reiese și din paginile semnate de Călin Ciobotari se pare că nu. Metafizica lui L. Blaga rămîne o metafizică „cosmică”, „populară”. Chiar și așa, metafizicianul L. Blaga a fost receptat cu mari rezerve, chiar cu

răceală de contemporanii săi, printre care amintesc pe D. Stăniloae, V. Băncilă, N. Crainic, Constantin Rădulescu-Motru și mulți alții.

Pe scurt, pentru Călin Ciobotari, L. Blaga este inactual tocmai prin terminologia sa, prin trimiterile pe care le face, prin însăși problematica abordată (metafizică). Dar oare aceste chestiuni erau actuale în vremea sa? Mă îndoiesc, deoarece este cunoscută receptarea textelor sale în epocă. Pe de altă parte, actualitatea metafizicii lui L. Blaga este dată, în optica autorului volumului în discuție, de ceea ce este cunoscut ca „transdisciplinaritate” (B. Nicolescu), adică tendință de a aborda simultan domenii diferite. O altă actualitate a lui L. Blaga este reprezentată de refuzul „comentarismului” atât de specific intelectualilor noștri dintotdeauna, în favoarea unei viziuni personale. Tot la „de bine” este trecută și capacitatea lui L. Blaga de a evita acea dilemă întotdeauna la modă la noi între occidentalism și orientalism. „O altă componentă a autenticității și valabilității în timp ar constitui-o, la Blaga, unele elemente conexabile cu preocupările moderne ale filosofiei de tip analitic” (p. 59, n. 82). Se prea poate ca analizele lui L. Blaga să rezoneze, într-o oarecare măsură, cu cercetările de tip analitic. Nu mă pricep la astfel de chestiuni. Totuși, cei care au astfel de preocupări astăzi la noi, fiind extrem de „actuali”, cum sînt ei percepuți în adevăratele centre de filosofie analitică din Marea Britanie și mai ales SUA? Mă tem că foarte puțini dintre aceștia sînt cunoscuți la nivel național, și în nici un caz în afara granițelor țării. În afară de Universitatea din București, care se poate mîndri cu un număr relativ restrîns de personalități în domeniu, nu ne mai putem lăuda cu alți performeri. Poate din cauza performanțelor unii „filosofi analitici” au virat-o către alte zări, spre „publicitate” spre exemplu...

Spre finalul prezentului volum, Călin Ciobotari discută și cîteva „vecinătăți” ale filosofiei lui L. Blaga, mai întîi românești: Constantin Rădulescu-Motru, Ion Petrovici, Nae Ionescu; iar mai apoi europene, care de fapt sînt germane: Karl Jaspers, Nicolai Hartmann și Martin Heidegger. Aș îndrăzni să adaug la aceste „vecinătăți” încă două nume, esențiale, în opinia mea, pentru înțelegerea

concepției lui L. Blaga: Imm. Kant și C.G. Jung.

Concluziile la care ajunge Călin Ciobotari în finalul volumului sînt pertinente și de bun simț. Mă rezum doar la două dintre acestea: în primul rînd, întreaga filosofie românească e lipsită de unitate, de continuitate (...). Uneori ai impresia că autorii respectivi nici măcar nu au auzit unul de celălalt. În al doilea rînd, prin comparație cu ceilalți gînditori români, L. Blaga este cel mai constant în terminologia sa. Este riguros cu ideile pe care le lansează, are vocație sistemică.

În definitiv, metafizicianul, oricare ar fi el, nu trebuie blamat, deoarece se străduie să răspundă pe măsura puterilor sale la unele întrebări, de aceea „metafizicianul nu are nimic din schivnicul împăcat cu sine, care își ghidează viața pe fundalul unei certitudini: existență lui Dumnezeu și a vieții de după moarte, nu are seninătatea specifică marilor înțelegeri, ci e permanent pe drum, pe drumul propriilor lui interogații și al propriilor neputințe” (p. 61).

CARTEA DE FILOSOFIE

MEMORIILE UNUI SCHELET

Marius CHELARU

Alfonso Daniel Rodríguez Castelao (1886-1950), mai cunoscut cu numele de Castelao, considerat un clasic al literelor galiciene (după unii chiar „părintele literaturii galiciene”), este un personaj interesant al epocii sale. Om politic (a fondat în 1930 Federația Republicană Galiciană, a participat la întrunirile Partidului Republican Naționalist Galician, a avut o participare activă la lupta contra nazismului din timpul celui de-al doilea război mondial – a participat la organizarea *Milicias Galegas/ Milițiilor galiciene*, în colaborare cu partidul comunist, devenind în 1944, în Argentina, primul președinte al guvernului galician în exil, Xunta de Galicia, conducând miniștrii din *Consello de Galiza* ș.a.), scriitor, caricaturist de forță (de altfel și în cartea aceasta sînt reproduse o serie schițe/ caricaturi ale lui), pictor, figură de prim rang a eforturilor pentru impunerea identității galiciene („problema fundamentală a Spaniei se poate rezolva în două feluri: ferecăție sau secesiune”, scria el într-o scrisoare către José Aguirre², în 1943), a „devenit, încă din timpul vieții, mitul galicismului onest și responsabil”³. Nu s-a considerat niciodată un mare scriitor⁴, ci își spunea „aventurier în domeniul literaturii”⁵.

Problema identității galiciene este una cu care, practic, poate fi identificată din multe puncte de vedere viața (și opera) lui Castelao. De remarcat este și maniera în care vede istoria Galiciei⁶, a problematicii cu care se confruntă galicienii, în Spania dar și a emigrării lor și a cauzelor acesteia. Astfel, în eseu *Sempre en Galiza* pentru Castelao termeni ca exil și emigrație se întrepătrund, întrucîtva, se confundă aproape, galicienii fiind nevoiți să plece, desigur, și din cauza sărăciei, pentru a-și refăce viața. Dar la bază stau, în viziunea sa, nu doar sărăcia, legile și modul în care este dusă politica de la

Madrid. După el, s-a ajuns la emigrație în principal pentru că galicienii (care sînt victime ale sistemului și se văd ca atare) au considerat că e mai simplu să plece în loc să lupte pentru ce vor. Însă, spune Castelao, a fi emigrant este bine pentru că poți să afirmi și în exil identitatea galiciană, să depui mărturie pentru ce și cum se petrece acolo, acasă.

Avem acum, pentru prima dată în limba română, un volum care reunește secvențe din teatru și opera narativă (*Un ochi de sticlă. Memoriile unui schelet, Întîmplări, Crochiuri, Ei doi dintotdeauna, Bătrînii nu trebuie să se îndrăgostească*), semnate de Castelao, cel care a vrut, s-a spus, „să traseze harta spirituală a Galiciei, și a reușit aceasta, folosind un tip de discurs socratic... prin care a reușit să scoată în evidență nu numai calitățile, dar mai ales defectele care îmbolnăveau societatea galiciană”⁷.

Secvența care dă titlul volumului de față este o povestire intitulată *Un ochi de sticlă. Memoriile unui schelet*, publicată în 1922 (*Un ollo de vidro. Memorias dun esquelete*). Textul pornește de la cunoscutul pretext „al manuscrisului”, dar într-o formulă mai originală. Un grogar oferă naratorului, cu care era un fel de prieten, ceva mai puțin obișnuit: „am găsit niște hîrtii într-un coșciug... într-un coșciug care nu știu al cui ar putea fi. Scheletul avea pe țeastă un ochi de sticlă care mă privea burzului”. Pe prima dintre foile de hîrtie mototolite „îți săreau în ochi aceste cuvinte: *Memoriile unui schelet*”. Textul era scris cu o surcea, „se citea foarte greu” și reproducea gîndurile și amintirile unui schelet care, grație aceluși ochi de sticlă amintit (pe care îl căpătase după ce un cocoș îl ciupise de globul ocular atins de albeață), deși nu i-a folosit la mare lucru în timpul vieții (deși a „prins în plasă” multe femei „făcîndu-le cu ochiul”), după moarte i-a oferit posibilitatea de a vedea

ce se petrecea în lumea scheletelor. Schelete care „sînt tot atît de proaste ca și persoanele vii”.

Și, de aici, se derulează o „poveste” care implică personaje caracteristice operei lui Castelaio: țîgov-eți, țărani, mai curînd dintre oamenii necăjiți, dar nu numai (un cizmar, o femeie îndrăgostită de un sergent, jandarmi, un englez, o servitoare ș.a.), cu petrecerile („reuniunile”) scheletelor, discuțiile în care se „amestecă” întîmplări din lumea celor vii (epidemii, mișcări populare, evenimente personale ș.a.), cu cele de dincolo de mormînt, toate redade cu ironie, aplomb și tușa de umor caracteristică. Pătrundem astfel în peisajul epocii, cu discuțiile despre ce se petrecea în Peninsula Iberică, despre ideea de „republică”, limbile vorbite acolo, castiliana, galiciana ș.a., cu preocupările de zi cu zi ale personajelor (acum schelete). Iar, în final, naratorul, care cumpărase de la gropar și ochiul de sticlă, se duce după un miez de noapte și dezgropă pe un prieten al său, un oarecare Pedro, ucis de gripă, îngropat într-un cimitir de țară, nu unul de oraș, ca celălalt schelet, „memorialistul”. Îi dăruiește ochiul de sticlă, așezîndu-l unde trebuie, oferindu-i un creion și un carnet, șoptindu-i: „după ce vor trece cîteva luni voi veni să iau ce ai scris”, asigurîndu-ne că va publica ce va fi scris prietenul lui, desigur, dacă „va fi demn de interes”.

O fi fost sau nu demn de interes ce a scris fostul Pedro, nu avem de unde să știm, dar citind această carte vedem de ce oamenii din toate categoriile sociale care i-au citit operele, care au știut cine a fost și ce a făcut, l-au considerat o figură notabilă a epocii sale.

Alfonso Daniel Rodríguez Castelaio a scris o proză cu amprentă personală, greu întrucîtvă de categorisit cu strictețe (fapt remarcant și în prefața cărții, intitulată *Castelaio – un om, o operă*, o epocă, prin intermediul căreia Mariana Ploac-Hanganu introduce cititorul, succint doar în opera autorului, ci și în problematica epocii, familiarizîndu-l pe scurt cu aspecte din activitatea sa socială și politică), marcată de umor, social dar și de pictural, despre care s-a spus că este mai curînd menită lecturării cu voce tare/ rostirii, decît citirii. Toate acestea într-un limbaj care poartă amprenta cotidianului, cu tot ce înseamnă acest lucru – social, politic, literar/ livresc ș.a. De asemenea, dată fiind și implicarea social/ politică/ locală (în opera lui fiind însă înîl-

nite și aspecte din locurile unde au ajuns galicienii, din Spania pînă în America de Sud ș.a.), trebuie avute în vedere și semnificațiile, simbolistica aferentă – dar care nu „încarcă” narațiunea, dată fiind și maniera directă în care-și construiește textul Castelaio.

O carte care oferă o imagine asupra operei unui autor care se bucură de o apreciere aparte, nu doar „la el acasă”.

Castelaio, *Memoriile unui schelet*, traducere, prefață și note de Mariana Ploac-Hanganu, Editura Semne, București, 2008, 348 p.

Note:

1. Castelaio prefera termenul *Galiza* pentru numele „țării” galicienilor, în loc de *Galicie*.
2. José Aguirre, n. 1904, avocat, politician basc, a fondat un guvern al bascilor în exil; președinte al bascilor pînă la moartea sa, în 1940.
3. *Castelaio – un om, o operă*, o epocă, Mariana Ploac-Hanganu, p. 5.
4. Deși a publicat destul de mult; iată parte dintre operele lui Castelaio, de diverse tipuri: *Cego da romería*, 1913, *Diario*, 1921, *Un ollo de vidro*, 1922, *Memorias dun esquelete*, 1922, *Cousas*, 1926, 1929, *Cincoenta homes por dez reás*, 1930, *As cruces de pedra na Bretaña*, 1930, *Os dous de sempre*, 1934, *Retrincos*, 1934, *Galicie Mártir*, 1937, *Atila en Galicia*, 1937, *Milicianos*, 1938, *Sempre en Galiza*, 1944, *Os vellos non deben de namorarse* (piesă de teatru reprezentată în 1941 pe scenă, dar publicată postum, în 1953), *As cruces de pedra na Galiza* (publicată postum în 1950).
5. Idem, p. 5.
6. Din momentul în care Galicia a fost alipită Spaniei, în 1479, de către regina Isabela a Castiliei. Atunci regina a pornit un proces numit de un cronicar al epocii „îmblînzirea și castrarea Regatului Galiciei” (Jerónimo Zurita, 1512-1580, aragonez, în *Anales de la corona de Aragon*, 1562-1580” și însușit apoi de alții.
7. Anxo Tarrío Varela, *Literatura galega. Aportacións a unha historia crítica*, Xerais, Vigo, 1994, p. 216 (*Castelaio – un om, o operă, o epocă*, Mariana Ploac-Hanganu, p. 6).

KEYNES RELOADED (I)

Tiberiu BRĂILEAN

După 39 de ani, Editura Publica reeditază la noi, în Colecția de economie, București, 2009, lucrarea fundamentală a lordului John Maynard Keynes, unul dintre cei mai mari economiști din toate timpurile, *Teoria generală a utilizării mîinii de lucru, a dobînzii și a banilor*, apărută inițial în 1936, lucrare ce a revoluționat știința economică și a produs o importantă schimbare de paradigmă, dominantă pînă prin 1980 și revenită în forță cu prilejul actualei crize economice globale.

Keynes s-a născut în anul morții lui Marx (1883). După ce începe ca liberal, în primele sale lucrări: *Moneda și finanțele Indiei* (1917), *Consecințele economice ale păcii* (1919), dar și în cele de maturitate: *Reforma monetară* (1924) și *Tratat despre monedă* (1930), confruntat cu realitățile Marii Depresiuni din 1929-1933 (cînd și-a pierdut și o mare parte din avere), el își schimbă radical concepția și produce în lucrarea menționată la început o nouă doctrină care va oferi capitalismului instrumentarul și politicile necesare ieșirii din criză și asigurării a mai bine de 30 de ani glorioși după al doilea război mondial, ani de creștere susținută.

Conferința monetar-financiară de la Bretton-Woods și New Deal-ul american au făcut rapid din Keynes un autor important în lumea ideilor economice atît în Europa cît și peste ocean. Concepția lui Keynes se rezumă la credința că statul are de jucat un rol important în economie și că guvernul și nu sectorul privat este artizanul politicilor economice. Aceasta pentru că, în funcționarea lor liberă, piețele pot înregistra eșecuri, genera crize, excluși etc. Pe cale de consecință, politicile fiscale trebuie concepute anticiclic, în sensul de a face economii în perioadele de avînt și a le cheltui în perioade de criză (idee împrumutată de la școala suedeză cu Knut Wicksell și Gunnar Myrdal), dar cheltuielile bugetare pot fi și discreționare în perioade de criză, cînd și dobînzile trebuie să scadă. Ideea centrală e că

trebuie încurajată cererea efectivă, aceasta incitînd mai apoi producția și crescînd ocuparea, iar cererea efectivă poate fi stimulată prin stimularea cererii de consum (creșterea veniturilor) și a cererii de investiții (prin creșterea ofertei de monedă și scăderea ratelor dobînzilor).

Lordul Keynes a făcut parte din delegațiile Marii Britanii la conferințele de pace de după ambele războaie mondiale, a lucrat la Compania Indiilor, în Trezoreria statului, profesor la Cambridge, a condus o viață revista „Economic Journal”, a fost ales președinte al Societății Economice Regale, a fost membru al excentricului Grup de la Bloomsbury. Preocupat de ezoterism, cumpără manuscrisele alchimice ale lui Newton. Homosexual pînă la 40 de ani, se căsătorește, în urma unei vizite la Moscova în care studiază sistemul bolșevic, cu o celebră balerină rusoaică de 19 ani, care-i va rămîne fidelă toată viața. Deci, avem de-a face cu un personaj foarte complex. Revista „Time” îl clasa între primele 100 de personalități ale secolului al XX-lea, scriind că „a salvat probabil capitalismul de sine însuși”.

Autorul britanic s-a ferit de etichetările ideologice; el și-a propus să rezolve probleme dificile ale teoriei economice și să ofere soluții practice pentru aplicarea propriilor teorii. Prin urmare, nu trebuie citit în cheie ideologică, deși el rupe cu promotorii paradigmei clasice și ai celei neoclasice, mai puțin poate cu David Ricardo, Thomas Robert Malthus, Jeremy Bentham și Alfred Marshal, pe care-i reeditează, deși a fost educat în termenii acestor teorii, pe care le și reprezintă o bună bucată de vreme. În *Îndrăzneala de a spera*, viitorul președinte Obama îl invocă și el pe Keynes, cu trimitere și la Roosevelt, al cărui urmaș înțeleg că se pretinde. Oricum politica anticriză a lui Obama e clar de inspirație keynesiană.

Scrierile lui Keynes pot fi încadrate în cinci categorii: în prima categorie intră cărțile pe care le-am

amintit deja; în a doua intră articole și pamflete cuprinse în două colecții: *Essays in Persuasion* și *Essays in Biography*; în a treia categorie se află articole, scrisori și pamflete publicate, dar nesistemate; în a patra categorie se încadrează scrierile încă nepublicate, iar în a cincea avem corespondența sa.

Originile *Teoriei Generale...* se regăsesc în condițiile crizei economice internaționale din 1929-1933, în insatisfacțiile autorului legate de ce oferea până atunci teoria economică și de suflul de aer proaspăt emanat de tinerii economiști de la Cambridge (R.F. Kahn, Joan Robinson, R.F. Harrod, D.H. Robertson, R.G. Hawtrey). Inițial, Keynes și-a propus să revizuiască bazele teoretice ale *Tratatului despre monedă*, în care nu se ocupase suficient de fluctuațiile producției în ansamblu, într-o lucrare de mici dimensiuni. Ulterior, pornind de la revizuirea cursului pe care îl predă, reîntitulat *The Monetary theory of production*, lucrarea s-a extins, incluzând legile sale psihologice, începând cu preferința pentru lichiditate, continuând cu cea pentru consum, respectiv investiții, multiplicatorul, fluctuațiile producției, importanța cererii efective, eficiența marginală a capitalului, rolul statului și.a.

Cartea a născut numeroase dezbateri, atât în anii concepției sale (1931-1936), cât și ulterior. Deschis dialogului, Keynes însuși acceptă că „toată cartea se dorește a fi regândită și rescrisă. Dar gândirea mea – spune el într-o scrisoare adresată lui Hawtrey – nu este încă suficient de schimbată, încât să fiu în poziția de a face acest lucru”. Scrie însă o carte în 1937, rămasă nepublicată, cuprinzând note de subsol la *Teoria generală...*, iar lui J. Robinson îi scria: „Mă distanțez din ce în ce mai mult de carte și mă îndrept atent către noi linii de expoziție”. Din păcate, în același an, autorul se îmbolnăvește și nu mai poate continua, dar notele sale de curs ar trebui publicate. Imediat după publicare, carte a fost tradusă în 11 limbi, printre care și în românește. Edițiile în germană, franceză și japoneză au beneficiat de prefețe separate din partea autorului.

Cartea se adresează economiștilor, e foarte tehnică în limbaj. În prefața originală, Keynes scrie: „În cazul în care știința economică convențională este greșită, eroarea este de găsit în lipsa de claritate și generalitate a premiselor, și nu în superstructura care a fost ridicată cu mare atenție pentru consistența logică. Astfel, numai cu ajutorul unui argument foarte abstract, susceptibil de a stârni multă contro-

versă, îmi pot atinge obiectivul de a-i convinge pe economiști să-și reexamineze critic unele dintre ipotezele de bază (...) Eu însumi am susținut cu convingere ani de-a rândul teoriile pe care acum le atac și cred că nu sînt ignorant în privința punctelor lor bine clădite”.

Keynes își propune să convingă mai întâi pe economiști și mai apoi marele public. Pentru el, există o continuitate, o evoluție naturală și nu o ruptură atât de mare cum cred unii între *Tratatul despre monedă* și *Teoria generală* (vezi și lucrarea mea *Monetarismul în teoria și politica economică*, Institutul European, Iași, 1998). Iată cum explică el lucrurile în aceeași importantă prefață: „Atunci cînd am început să scriu *Treatise on Money*, mă afluam încă pe liniile tradiționale care socoteau influența banilor ca pe ceva separat de teoria generală a cererii și ofertei. Odată cu terminarea cărții am reușit să prognez în a împinge teoria monetară pînă la a o transforma într-o teorie a producției de ansamblu (...) Cartea de față, pe de altă parte, s-a dezvoltat în direcția a ceea ce este în primul rînd un studiu al forțelor care determină modificări ale nivelului producției și ocupării forței de muncă în ansamblu; și, în timp ce s-a constatat că banii intră în schema economică într-o manieră esențială și stranie, în același timp, detaliul tehnic monetar constituie numai fundalul. Așa precum vom vedea, economia monetară este în principal aceea în care perspective schimbătoare cu privire la viitor sînt capabile să influențeze nu numai direcția, dar și nivelul ocupării forței de muncă”.

Autorul britanic consideră însă că metoda sa de analiză a comportamentului economic curent depinde de legea cererii și ofertei și aceasta o leagă de teoria fundamentală a valorii. El crede că teoria sa include teoria clasică, drept un caz particular, și duce o „lungă luptă de eliberare”, luptă la care îl invită și pe cititor, pentru a scăpa de modul de gîndire și de expresie obișnuit la vremea sa. Ideile sale, chiar dacă sînt exprimate extrem de laborios, sînt destul de simple și chiar evidente. Pentru autor, dificultatea nu e de a veni cu idei noi, ci de a scăpa de cele vechi. Interesantă mi se pare, în context, și considerarea economicii drept o știință morală (aviz amatorilor!).

ELECTIONES ROMAE

Anca MEIROȘU

Roma republicană a dat viață, cum ne prezintă în *Le elezioni nell'Antica Roma* Romolo A. Staccioli unei democrații echilibrate, în care alegerile politice au deținut un loc important în peisajul îndatoririlor cetățenești. Știut este faptul că, la romani, o carieră strălucită însemna, în primul rând, parcurgera unui *cursus honorum*.

Pentru a permite cetățenilor exercitarea dreptului la vot se constituiau adunările populare, în număr de patru. Cea mai veche dintre ele, *comitia curiata*, era organismul politic prin care patricienii își asigurau poziția dominantă în stat. Cea mai importantă, potrivit lui Cicero, era *comitia centuriata*, care deținea o funcție legislativă prevalentă și atribuții secundare electivă și judecătorești. Plebeii se reuniau în cadrul acelor *concilia plebis*, care la origine adoptau hotărâri obligatorii exclusiv pentru ei. Odată cu promulgarea legii Hortensia, la începutul secolului al III-lea î.Hr., deciziile adunării au devenit obligatorii pentru toți cetățenii, inclusiv pentru patricienii care începuseră să participe la lucrările ei pentru a-și apăra interesele. Cu timpul, *concilia plebis* s-au transformat în *concilia tributa*, adunarea tuturor cetățenilor romani, împărțiți în patru triburi urbane și rurale. Adunările populare din Roma antică aveau funcție electorală, legislativă și judiciară. Convocarea lor revenea magistraților care trebuiau să respecte calendarul. Uneori se recurgea la auspicii, și nu de puține ori adunarea era amânată.

În ansamblul lor, toate adunările populare aveau dreptul de a respinge sau de a aproba

propunerile de legi venite din partea acelor magistrați care aveau *ius agendi cum populo*. Proiectele de legi, *rogationes*, trebuiau afișate în public pentru *trinundium*, adică pentru cel puțin douăzeci și șapte de zile, pentru ca alegătorii să se poată familiariza cu conținutul lor și să emită o atitudine critică, ulterior materializată prin vot. Sediul electoral era construit la Roma, pe Cîmpul lui Marte, din ordinul lui Caesar și se numea *Saepta* (*saeptum*: „ocol”, „îngrăditură”). Această instituție a funcționat pînă cînd Tiberius a înlocuit votul public cu cel al senatului, moment în care clădira și-a pierdut funcția inițială, păstrîndu-și doar valoarea culturală.

La început, cetățenii își exprimau oral preferințele. Ei defilau prin fața unui *rogator*, chemați la apelul acestuia, în ordine alfabetică. Răspunsul se pronunța cu voce tare și era consemnat sub forma unui *punctum* pe o *tabula*, unde figurau numele candidaților înscrși. Este limpede că în funcție de numărul punctelor cumulate se stabilea numele cîștigătorului alegerilor.

În a doua jumătate a secolului al II-lea î.Hr., grație legii propuse de tribunul Aulus Gabinus, s-a trecut la votul secret și consemnat în scris, *per tabellam*. *Tesserula* se numea buletinul de vot, pe care erau gravate inițialele candidaților romani și siglele corespunzătoare opțiunii fiecărui alegător în parte: VR, *uti rogas*, „după cum ceri” (în caz de aprobare), sau A, *antiquo*, înțelegînd *iure utor*, „fac uz de un drept vechi”, (în caz de refuz). Votul de abținere era exprimat prin: NL, *non liquet*, „nu știu” sau „nu îmi este

clar". Apoi buletinul de vot era depus într-o urnă, *arca*, supravegheată de câțiva *custodes*. Intra în responsabilitatea acelor *diribitores* (« numărători de voturi ») să extragă buletinele de vot și să efectueze scrutinul.

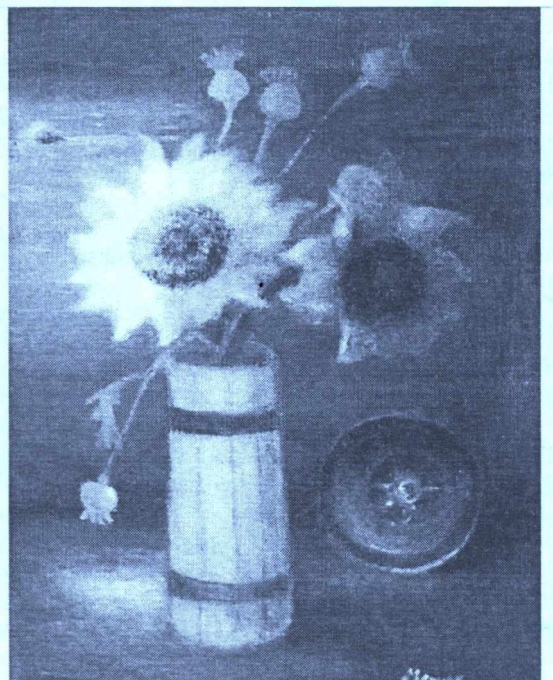
Înscrierea în cursa pentru câștigarea alegerilor era condiționată de prezentarea unei declarații publice, *professio*, pe care fiecare candidat, îmbrăcat în *toga candida*, o susținea în For, urmărind atragerea de partea sa a opiniei publice. Din momentul în care erau aleși pînă la data intrării în funcție, magistrații erau numiți *designati* și dețineau puterile conferite de demnitatea lor. La intrarea în funcție, magistratul trebuia să fie aprobat și de zei. O procesiune solemnă în cinstea lui Iupiter Capitolinul încheia ceremoniile de învestitură, în cursul cărora magistrații depuneau jurămîntul de respectare a legilor.

Propaganda electorală romană era denumită *petitio* și putea începe imediat după publicarea listei cu candidați. Campania electorală se pregătea *de facto* cu mult înainte, și se numea *ambitus* (de la *ambire*: „a merge în jurul”). Pe durata campaniei electorale, candidații se strîngeau zi de zi în For. Aici, în cadrul ritualului strîngerii mîinii, sugestiv denumit *prensatio*, fiecare dintre ei își întîmpina partizanii. Față de problemele confrăților, candidații manifestau o solidaritate exagerată: totul era permis, începînd cu lingușelile dezonorante și continuînd cu denigrările la adresa rivalilor. Propaganda scrisă, așa-numita *programmata*, se ghida după aceleași principii: crearea unei imagini favorabile a candidatului. Desenate pe ziduri, mesajele erau adesea însoțite de imagini. Din păcate, la Roma nu a supraviețuit nici o mostră de mesaj electoral. Singurele mărturii pe care le avem provin de la Pompei, unde au fost descoperite o sută cincizeci de astfel de manifeste. În general, ele conțineau un mic text stereotip, care se limita la a aminti numele candidatului și numele funcției la care țintea acesta. Se îndemna la alegerea unui

anume candidat prin mesajul OVF, *oro vos facitis*, adică „vă rog să alegeți”. În mod natural, dincolo de formularistica indispensabilă, mai existau și cazuri frecvente de adăugiri care făceau aluzie la meritele sau calitățile viitorilor demnitari. Circulau în epocă și manuale destinate propagandei electorale. Cel mai cunoscut dintre ele a fost redactat de Cicero, fiind dedicat fratelui său Marcus, candidat la alegerile pentru consulat din anul 63 î.Hr.

Privind spre trecut din locul în care ne aflăm noi acum, am putea spune că formele candidaturii politice s-au perpetuat în decursul veacurilor, nediferențiindu-se substanțial de cele promovate în antichitate. E în firca lucrurilor ca unui popor neolatin să îi șadă bine în straițe romane; posteritatea mai are însă de așteptat pînă să se scuture de vechi obiceiuri: coruperea fățișă a electoratului sau lansarea campaniilor electorale fastuoase care încă mai sfidează legalitatea.

Romolo A. Staccioli, *Le elezioni nell'Antica Roma*, Tascabili Economici, 1996

DIONISYAKA II

Mihail-George HÂNCU

După cum se indică și în titlu, volumul *Dionysiaka II – Actele Seminarului Bacchic*, 2008, Editura Universității din București, 2009, coordonator Florica Bechet, reprezintă o continuare a direcției concretizate în publicația din 2008, *Dionysiaka*. Seminarul Bacchic și-a avut punctul de origine într-o amplă teză de licență pe tema verbului *baccheûein* (ale cărui sensuri se leagă, firește, de zeul Dionysos, cunoscut și prin epitetul asociat lui, Bacchos) în tragediile lui Euripide, lucrare publicată și ea în primul volum. *Dionysiaka* reușea să concentreze în jurul lui Dionysos și, prin extensie, a viței-de-vie, un număr de articole care acopereau o arie deosebit de largă, cu teme neașteptate pe alocuri.

Dionysiaka II nu schimbă în niciun fel formula propusă în anul precedent: cartea cuprinde comunicările susținute în anul 2008, fiecare tratând câte un segment al vastului domeniu. Volumul este deschis de lucrarea Elizei Lăzărescu (în prezent, masterandă), *Masca lui Dionysos*, o formă dezvoltată a unei părți din teza de licență (susținută în 2008). Autoarea oferă o prezentare a zeului și a relațiilor sale cu alți zei, dar și cu oamenii. În acest context, ea face referire și la puterea lui de travestire, diferită de a altor zei prin faptul că el se amestecă printre supușii săi și îi contagiază cu nebunia sa caracteristică. Din acest motiv, măștile au devenit un element important în cultul lui, ceea ce se leagă, în cele din urmă, de nașterea teatrului antic. Tot pe tema tragediei grecești scrie și lect. drd. Cezar-Octavian Tabarcea în *Apollon paradoxos. Despre aparițiile zeului în tragedie*. Legătura dintre Apollo și Dionysos, dincolo de concepția lui Nietzsche, pare a se regăsi chiar în cultul celui dintâi de la Delfi, unde era cinstit și Dionysos. Autorul îi prezintă funcțiile mai puțin cunoscute publicului larg (cum ar fi aceea de aducător de moarte sau de păvază a destinului), după care se oprește asupra felului paradoxal în care este descris în tragedia greacă, fie ca avocat în *Eumenidele*, fie ca stăpîn al oracolelor în *Oedip rege*, fie ca fiind făcut de rușine în *Ion*. Este o viziune care poate fi înțeleasă ca revoltă a Atenei împotriva cetății Delfi, centru cultural al lumii grecești din acea vreme.

Despre o concepție filosofică privitoare la vin scrie Claudiu Sfirschi-Lăudat în *Eros și beție în Banchetul lui Platon*. Pornind de la acest dialog, autorul ajunge la concluzia că, alături de boală, de nebulie și de iubire, beția este una dintre stările care ușurează trecerea dincolo de lumea simțurilor, către acea cunoaștere mai presus de fenomene. În cele din urmă, Alcibiade și Socrate, figuri complementare, reprezintă cele două laturi ale vieții omului: aceea comică a plăcerilor (cum ar fi iubirea sau vinul) și cea trag-

ică, a sufletului condamnat să fie îngrădit de trup. Tratarea practică a subiectului o găsim descrisă în lucrarea conf. dr. Ioana Costa, *Vii și vinuri catoniene*. În cel mai vechi text latin în proză păstrat pînă în zilele noastre, *De agri cultura*, Cato Maior scrie și despre îngrijirea vici și facerea vinului. Cititorul va găsi aici sfaturi de bun simț valabile încă și pentru viticultura contemporană, dar și leacuri care conțin vin și alte ingrediente diverse. Vinul este văzut în această scriere ca o necesitate, alături de apă și untdelemn. Liviu Stroia abordează o temă asemănătoare în *Toate curg: vinul – considerații asupra calităților vinului în societatea modernă și în cea romană*. Autorul prezintă felul în care se oglindesc elemente ale concepției omului modern despre vin în societatea antică. Unele idei sînt punctate cu citate din Goethe, pe care cititorii textului original le vor gusta cu siguranță. Această analiză comparativă a valorilor vinului în cele două societăți acoperă concis un domeniu deosebit de larg, oferind informații esențiale cititorilor.

Despre vinuri autohtone scrie conf. dr. Ana-Cristina Halichias în *Ambrozii și nectar... la Cotnar*. Dedicîndu-se întregime vinului și podgoriei moldovene, articolul își propune să ofere cititorului o imagine completă. Lucrarea conține un istoric al etimologiilor toponimului, dar și unul al așezării, pornind de la atestările ei documentare, străine sau nu. Nu este neglijată nici cultura clasică, autoarea referindu-se și la „Schola Latina”, instituție de învățămînt înființată de Iacob Despot Eraclide în 1563. În chip de concluzie sînt citați scriitorii care au vorbit în termeni laudativi despre virtuțile vinului de Cotnari. Lucrarea care încheie volumul, intitulată *Simbolismul cosmologic al teascului mistic în iconografia medievală* îi aparține lect. dr. Ioana Munteanu. Fiind în principiu un simbol al miniei divine (în *Vechiul Testament* și în *Apocalipsă*) sau al împărtășaniei (în *Noul Testament*), teascul capătă o interpretare nouă în *Hortus Deliciarum*, fol. 241r. Autoarea identifică o *machina mundi* cu ajutorul căreia Iisus Hristos săvîrșește transsubstanțierea mustului în vin și a vinului în sînge răs-cumpărător.

În concluzie, volumul de față nu este o culegere de articole disparate, ci un întreg veritabil, în care se distinge strînsa legătură dintre elementele individuale. Pornind de la originile bacchice ale teatrului antic, cititorul este adus pînă la urmele lăsate de Antichitate în iconografia medievală și în cultura modernă. Volumul descrie astfel un cerc a cărui arie, atît culturală cît și geografică, este una cu atît mai impresionantă cu cît nu există în el o lucrare care să nu evidențieze aspecte inedite ale culturii clasice, mai vie ca niciodată în paginile acestei cărți.

ANTICHITĂȚI ACTUALE

CONVORBIRI LITERARE

CONCURS DE COMEDII

Mircea GHIȚULESCU

Circa șaiszeci de scenarii dramatice au fost trimise anul acesta la a VII-a ediție Festivalului Comediei Românești (festCO) organizat de Teatrul de Comedie din București în perioada 6-13 mai. Mai important este că cel puțin zece dintre ele meritau un premiu dar nu se acordă decât trei premii și, cu greu, două mențiuni. Cel mai norocos a fost de data aceasta Valeriu Butulescu, renumit aforistician din Tîrgu Jiu. Piesa lui (*Lady Robinson Bar sau Insula femeilor*) a avut unanimitate de voturi pentru că este scrisă în ritm rapid, contra cronometru, cu efecte de replică instantanee, dure, inteligente. Tipuri sînt alese pe sprînceană și pot oferi situații comice savuroase. Sînt cinci naufragiate pe o insulă fără bărbați în frunte cu doamna Crusoe îi zicem noi sau lady Robinson (cum îi spune autorul) la care se adaugă Elen divoțată de cinci bărbați (toți în ierarhia religioasă, de la țircovnic la episcop), Ala – visătoare și alcoolică, Venera dansatoare de bar, mereu în controverse cu Lady Robinson, etc. Toate au un fel specific de a spera: Ala se îmbată și citește basme cu Ileana Cosînzeana, Elen poartă în sîn o carte cu rugăciuni iar Lady Robinson formează numere la un post telefonic suspendat. În așteptarea bărbaților care nu mai vin, Ala se tra-vestește în ofițer de maină dar este atît de beată încît crede că un cuier este iubitul său Marco venit de departe. Sigur, pînă la urmă este vorba de homosexuali și lesbiene, dar perspectiva este atît de comică încît nu te jenezi nici o clipă. „Mi se pare normal ca un bărbat să iubească un alt bărbat, este o chestiune de solidaritate masculină” spune autorul. Valeriu Butulescu are un fel de simț al rîcoșului care îl ajută să fie și just și ironic în același timp.

O comedie adevărată a scris Olga Delia Mateescu. *Canapeaua*, dramatizarea propriei

povestiri comice cu același titlu, pe locul al doilea în preferințele juriului. Dragoș și Ancuța sînt în pragul căsătoriei. Și-au comandat o canapea extensibilă care nu poate fi urcată la etaj decât cu mari sacrificii, uși scoase din balamale, etc, o întreagă harababură comică, bine condusă, cu ticuri verbale bine plasate. Ancuța privește îngrozită și, brusc, simte nevoia să se expatrieze în Canada dar transportatorii canapelei au rămas blocați în spatele mobilei afurisite. Este și un plan patriotic duos despre „cei care pleacă și lasă țara la greu”. Socrul mare înfășurat în prosop semnează pentru o telegramă dar scapă prosopul și rămîne în pielea goală spre disperarea postăriței etc. O comedie normală, plină de gaselnițe și cadențată. Actul I se încheie cu poliția care îi duce pe toți la arest. La fel se va sfîrși actul al doilea pentru că aventura canapelei se reia după întoarcerea din luna de miere. După călătoria de nuntă, Dragoș și Ancuța tot necăsătoriți au rămas.

O excepțională comedie neagră *Matineu la Barbarossa*, a scris Radu Macrinici, cu foarte multe personaje, tot atîtea cîte litere are alfabetul. Piesa se putea numi așa cum a intitulat-o autorul sau, la fel de bine, *Trenul care nu oprește nicio dată* sau *Tot ce-ți trece prin minte* sau *Omul călător*. Imaginația este dezlănțuită. Un cuplu ce pare normal dar este fantast este doar începutul acestei nebunii. El citește, ea doarme, în timp ce pereții dormitorului se năruiesc pentru că năvălește un tren care traversează camera în goană. Din Soția adormită n-au mai rămas decât niște resturi pe care un legist le clasează și le rînduiește în frigider. Bărbatul, norocos, doarme liniștit mai departe. În plus, aflăm că Soția era însărcinată în luna a treisprezecea astfel că textul capătă o cruzime comică pe care doar Gellu Naum a mai practicat-o la noi.

Legăturile raționale sînt eliminate pentru că, ne sune Radu Macrinici „au fost tratate bolile incurabile care sînt raționalismul și naționalismul”. Piesa se dezvoltă și pe plan narativ dar fără legături cauzale evidente între episoade. Un Călător se urcă în trenul care a sfîrtecat-o pe Soție și întâlnește o vrăjitoare care va fi condamnată la moarte în cazul în care vorbește în somn. Apare și un voiaj la Paris unde Călătorul din prima scenă este caștit cu un crocodil gonflabil. După o scenă cu homosexuali, o alta cu groparii. Groparii se ocupă cu deshumarea morților din cimitire după termenul de șapte ani. Ei sînt colecționari de epitafuri pe care le difuzează prin sms. Macrinici e foarte cultivat, scrie despre toate cîte știe și știe multe. Este o sinteză culturală, o comică sinteză culturală (literară, filozofică, religioasă, medicală, mai puțin muzicală) a omenirii. El lucrează cu sute de cuvinte în plus față de nivelul mediu al literaturii împrumutînd cuvinte mai ales din medicină, ceea ce este cum nu se poate mai comic. Călătorul caută copilul nenăscut pe care îl cheamă Cezar, fiindcă urma să se nască prin cezariană. Replicile sînt bune de tot, situațiile comice la fel, doar subiectul este nerelevant. Este bun și refrenul cu cartea lui Michaux, poate prea des invocat.

Mircea M. Ionescu a avut o prezență prestigioasă cu două comedii sociale, cum va scrie totdeauna gazetarul care este, prin vocație. În *Mansardă la subsol* doi bătrîni de 88 de ani veniți chiar din Ionesco sforăie într-un acord perfect regizat. Un Polițist cară saci în chilia bătrînilor care ies pe furiș. Spre deosebire de cei din *Scaunele* lui Eugène Ionesco, ei nu vor să transmită un mesaj planctar, în schimb vorbesc despre sex. Bătrîna e mulțumită că nu a rămas gravidă. Acțiunea se petrece pe o saltea peste care trec toți și toate, ceea ce nu este lipsit de sens. *Bătrînii sînt tineri*, aici e descoperirea. Autorul știe că în America nu mai există bătrîni și tineri, numai vii și morți. Americanul venit cu salteaua care e și tren și vapor și limuzină, vrea să mute *american dream* în *european dream*, poate pentru că primul s-a cam risipit. Așa cum apare el în *Mansardă la subsol*, Mircea M. Ionescu este autorul român cu cele mai multe ținte internaționale. Sigur că ar putea fi jucat la Ruse dacă vorbește despre Ruse, și în America

fiindcă este un și un american. Dar americanul este transfrontalier, s-a născut ca Fernandel (din celebrul film *Legea e lege*) pe podul care leagă Asia de Europa. Bine scurtată, lăsată numai replicile cheie, absurdă *Mansardă din subsol* poate deveni un spectacol satiric de excepție pentru că reprezintă prea bine lumea pe dos în care ni se pare uneori că trăim. Este și o foarte bună și foarte ilustrată piesă cu jurnale actuale scrisă de un ziarist cu fină ureche care știe să transforme ideologia în filozofie. Scrie despre captivitate și libertate, despre deosebirea dintre America Unită și Europa Unită... Piesa pierde teren pe măsură ce se cufundă în conversație irelevantă și, nu de puține ori, alături de ideea de bază. În schimb, *Filozofia bășcăliei*, mult mai simplă este și ceva mai teatrală sau mai seducătoare. În tren, în cușete, Fata nimerește în compartiment cu Ateninul, un tînăr furios. Situația comică este tot timpul foarte activă pentru că fata vorbește în paralel și cu iubitul ei pe un telefon mobil.

PREFAȚĂ LA O CARTE MAI MULT DECÎT UTILĂ

Bogdan ULMU

Dacă în ultimul deceniu, cînd am avut ocazia să predau niște cursuri în cadrul unor discipline complementare pregătirii mele, aș fi avut în mîna *Mediopolisul* lui Gabriel Mardare, sarcina mea ar fi fost mult mai simplă; fiindcă volumul, bine documentat, echilibrat, în care informația se împletește cu reflecția și sobrietatea – cu umorul discret, va deveni un jalon în activitatea studenților de la *Jurnalism & Științele comunicării*; ba chiar și-n activitatea cotidiană a ziariștilor profesioniști.

Dar o să-ncep prin a prezenta autorul, pe care l-am cunoscut acum aproape două decenii, cînd era redactor-șef la o cunoscută editură a Moldovei. Pare un om retras, dar care socializează... cînd nu te aștepți; e un om de carte, de catedră, dar știe să închege o conversație umoristică, fără rețineri; este un doct, dar și un ludic, *à la maniere de* Luca Pițu; poate scrie profesionist despre orice, și o dovedesc multe cronicile de carte, teatrale, ori mondene, sarcasmele politice și cursurile de jurnalism, semnate cu numele său real, ori cu pseudonime care de care mai năstrușnice (*Master X*, *Dr. Kulakov* și multe altele, pe care încă n-am apucat să le identific).

Despre carte: repet, este dedicată unui domeniu în care Gabi Mardare nu are mulți concurenți – analiza socio-politică a conceiverii și editării publicațiilor. Și, de fapt, este o analiză meticuloasă a *întregului* fenomen *mas-media*. Deși cuprinde tabele și scheme grafice, deși utilizează – nu o dată – termeni din structuralism & semiotică, volumul se citește cu plăcere, fără dificultăți de receptare. Fiindcă autorul are grijă să altezeze informațiile seci, cu comentariile ironice. Titlurile multor capitole sunt atent/ acroșant concepute – *La început a fost cuvîntul... în multe exemplare*, *De la publicul bine temperat, la masa nediferențiată*, *Dincolo de parabolă, antenele parabolice* ș.a.m.d., trecerea în revistă a tuturor genurilor și subspeciilor jurnalistice, făcîndu-se cu exemple credibile și gîndire personală.

Mari teoreticieni ai genului sunt citați cînd aprobativ, cînd ca pretext de a intra în polemică: informații selectate de G.M. trezesc în lectorul cvasi-avizat uimire, ori dorință de nuanțare; „Forța presei este cea mai mare din lume” – afirma magnatul Hearst. Dar la noi se știe că presa *doar* a patra putere în stat. Atunci cînd chiar e.

„Două modele-i obsedează pe ziariștii noștri – Eminescu și Caragiale”. Pe cei instruiți, desigur: ceilalți, nu pușini, din păcate, nu cunosc activitatea gazetărească a marilor clasici...

Alt citat celebru, inclus în carte, spune că gazetarul „seduce, pentru a educa”; eu m-aș mulțumi doar cu prima jumătate a definiției, zău așa, deoarece *seducția își ajunge sieși*, nu mai are nevoie de o motivare suplimentară!

Altă meditație, a lui Gide, sugerează că jurnalismul înseamnă sacrificarea *mînelui*, pentru *azi*: ideea există și-ntr-o piesă a lui M. Sebastian, *Ultima oră*. Cu toate acestea, îmi aduc aminte de unul dintre gazetarii care m-au format, acum aproape patru decenii – Valentin Silvestru – și care susținea contrariul: publicațiile serioase nu-s perisabile! Cîte monografii apărute-n 1970-2000 nu se bazează pe cronicile și știri din ziarele perioadei interbelice? Și cîți umoriști celebri – Hasek, ori Caragiale – nu au satirizat figura gazetarului infirm deontologic, ale căror elucubrații nu aveau valoare nici *azi*, d’apăi *mîine*?

Dar nu pot fi epuizate toate ideile acestei minunate cărți, în doar cîteva rînduri! Cumperi ziar, cumperi prestigiu interior – sună altă sentință a volumului. Așa e. În *Mediopolis* înveți asta.

Și dacă *la-nceput a fost cuvîntul*, la final ce poate fi? Poate *înțelegerea lui competentă*. Fiindcă Gabriel Mardare formează nu doar jurnaliști, ci și cititori de ziar/ telemani profesioniști.

Presa înseamnă *putere*: decriptarea mecanismului ei, la fel...

CRITICUL ÎN PEISAJ

Ștefan OPREA

CARTEA DE TEATRU

Fiind, de regulă, reținut în a-și aduna în volum cronicile dramatice – socotindu-le efemere, ca și *spectacolele* asupra cărora referă, M. M. consideră că alta e condiția *cărții de teatru*: aceasta rămîne în bibliotecă, are deci o existență durabilă și, odată cu ea, capătă durabilitate și comentariul critic referitor la ea. Respectîndu-i punctul de vedere, nu-l împărtășim, socotind atît comentariul critic asupra spectacolelor, cît și pe cel asupra *cărții de teatru* un act de creație de sine stătător, cu rol deloc neglijabil în configurarea tabloului general al mișcării teatrale dintr-o perioadă dată. Avînd, în primă instanță, misiunea discernerii, clasificării, comentării și promovării valorilor, precum și pe aceea a respingerii și stopării pseudo- și nonvalorilor în scopul obținerii unei imagini de ansamblu a creației, al unei ierarhizări corecte a operelor și creatorilor, al întreținerii unei atmosfere stimulative în cîmpul creației și, nu în ultimul rînd, în scopul orientării judicioase a spectatorilor și cititorilor, cronica artistică dă seama, totodată, despre criticul însuși, despre calitatea lui de creator și despre *programul lui critic*; căci, cum spunea cineva, criticul se edifică pe sine în actul de a face critică, pe sine ca factor constitutiv al mișcării teatrale. Oricît am fi de modești, nu ne putem sustrage de la acest statut. Iar istoria teatrului va voi să știe nu numai care au fost dramaturgii, regizorii, actorii, scenografiile unei perioade, ci și care au fost criticii prin activi-

tatea cărora imaginea de ansamblu a mișcării se transmite posterității. Cine – în afară de cercetătorii împătimiți – ar mai ști, de pildă, că G. Topîrceanu a făcut critică teatrală, dacă nu ar exista volumașul de cronici realizat de C. Paiu? Sau cine și-ar mai aminti de excepționala activitate de critic teatral al Aicei Voinescu și, implicit, de tabloul general și de calitatea spectacolelor din anii interbelici, dacă Dan Grigorescu n-ar fi editat volumul *Alice Voinescu – „Întîlniri cu eroi din literatură și teatru”*? Și exemplele pot continua.

Iată de ce socotim că este de o absolută utilitate – atît pentru prezent, cît și pentru viitor – volumul *Teatrul și cărțile lui** publicat recent de Mircea Morariu (ca și anterioara sa carte despre spectacolele regizorului Mihai Măniușiu): de utilitate pentru teatru în general, dar și pentru definirea corectă și completă a statutului unuia dintre cei mai competenți și mai prolifici critici ai domeniului.

Într-o vreme nu prea îndepărtată, se vorbea frecvent despre penuria de carte de teatru. Acum, nu mai e cazul; apar, slavă Domnului, multe cărți (chiar dacă anumite zone ale teatrului – cum ar fi, de pildă, reeditarea dramaturgiei clasice românești și universale – încă nu intră în atenția editurilor, deși absența acestora e resimțită tot mai acut). O dovadă că apar cărți de teatru într-un ritm mulțumitor e tocmai acest volum al lui Mircea Morariu, în care sînt adunate nu mai puțin de 67 de comentarii de cărți apărute între 2006 și 2008, fără a epuiza, bineînțeles, peisajul editorial teatral.

Criticul se ocupă atît de cartea de dramaturgie, cît și de cea de critică, istorie, teorie și memorialistică teatrală, cele două domenii dictînd structura volumului. În prima parte, rezervată dramaturgiei, este comentată (cu excepția a două volume de teatru de Iosif Vulcan) dramaturgia română contemporană, de la Dumitru Solomon și Matei Vișniec, la valul mai nou de scriitori de teatru alcătuit din scriitori mai mult sau mai puțin tineri: Vlad Zograf, Dumitru Crudu, Ștefan Caraman, Alina Nelega, Dan Miha, Geanina Cărbunariu, Dan Lungu, Cătălin Mihuleac, Lucian-Dan Teodorovici și alții, cărora li se subliniază caracteristicile particulare și tonalitățile înnoitoare. Tot aici sînt grupați și cîțiva dramaturgi străini din opera cărora au apărut noi traduceri: Luigi Pirandello, Samuel Beckett, Milan Kundera, Lars Norén, Valère Novarina, Jean-Luc Lagrange, Bryan Reynolds. Analizele de piese – în ambele cazuri – sînt succinte (cît îngăduie o recenzie de carte), dar pertinente și convingătoare, atrăgîndu-ne atenția asupra valorii lor și a utilității traducerii în limba română.

Mai substanțială – cel puțin ca număr de cărți comentate – este partea a doua a volumului. Sînt alese lucrări semnate de Camil Petrescu, Matei Călinescu, Eugen Simion, George Banu, apoi ale unor regizori și actori precum Valeriu Moisescu, Andrei Șerban, Mihai Măniuțiu, Mihai Mălaimare, accentul principal căzînd asupra cărților semnate de critici: Ana-Maria Narti, Anca Măniuțiu, Victor Parhon, Cristina Dumitrescu, Ștefan Oprea, Const. Cubleşan, Ioana Părvulescu, Sebastian Vlad Popa, Mariana Voicu, Sorin Crișan, Cristina Modreanu, Claudiu Groza, Iulia Popovici. Asupra acestui destul de bogat peisaj critic judecățile autorului cad cu precizie și onestitate, evidențiind, *sine ira et studio*, contribuția fiecăruia la diversificarea și îmbogățirea demersului critic și teoretic general. Nu lipsesc nici observațiile, acolo unde autorul consideră că sînt necesare în numele

adevărului. Prețuindu-le, pe măsura meritului, pe două dintre colegele sale mai tinere, Mircea Morariu nu ezită să observe și unele neîmpliniri sau exagerări de ton, de atitudine sau de autoevaluare. Despre Iulia Popovici, de pildă, notează că „scrie și cu stil – asta e incontestabil – și cursiv, dar și cu fanatism”. Dar „fanatismul Iulici Popovici ajunge să depășească marginile bunului simț critic atunci cînd într-un text [...] demolează ediția întîi a Galiei tinerilor regizori [...] de la Buzău și o face violent și fără probleme de conștiință că judecă ceva ce a durat șapte zile, dar din care ea a văzut, după propria mărturie, doar o zi. Și ca o adevărată dirigintă responsabilă, Iulia noastră îi ceartă vîrtos pe regizorii Radu Apostol, Radu Afrim, Theo Herghelegiu, Cristian Juncu, Sorin Militaru că au legitimat, prin spectacolele lor, *Gala* cu pricina, ba chiar lăsîndu-ne să înțelegem că au greșit necerîndu-i voie ei, colega lor de generație, cea care, în numele colegialității, nu s-a dezis de ei niciodată. Iar ca perdanța să fie complet, generalizat, total, Iulia Popovici îi ceartă și pe criticii care au apreciat manifestarea. Totul cu superioritatea omului atotștiutor și atotcunoscător”. Iar altei colege de breaslă, Cristinei Modreanu, la fel de responsabilă dirigențială ca și Iulia Popovici și la fel de doritoare de a avea ultimul cuvînt în critică, îi atrage atenția că „miezul cărții ei rămîne deocamdată preponderent jurnalistic”.

Strîns în chingi de rigorile „spațiale” ale recenziei, mă opresc aici, deși cartea lui Mircea Morariu merită aprecieri mai largi, conforme cu valoarea și utilitatea ei în peisajul criticii teatrale. Nu pot încheia însă fără a-mi exprima satisfacția colegială și – pe cît e posibil – sinceră față de recenta distincție (Premiul criticii) pe care Mircea Morariu a primit-o la Gala UNITER din aprilie curent.

* Mircea Morariu, *Teatrul și cărțile lui*, Editura Universității din Oradea, 2009.

MACBETH... UN NOU EXPERIMENT IEȘEAN

Cristina PREUTU

Numele Mihai Măniuțiu spune multe despre teatrul românesc: spune schimbare, simbolism, profunzime. Cîteva caracteristici definitorii ale artei sale regizorale. Cam aceleași trăsături le găsim și în piesa montată la naționalul ieșean, „Macbeth”. Cu o punere în scenă modernă, se înțelege, și un spațiu de joc destul de neobișnuit, piesa se vrea o sinteză a sentimentelor de curaj, lașitate, dragoste, loialitate, trădare, adunate toate într-un punct de unde se vor reflecta și se vor plia pe fondul emoțional al fiecărui personaj. Toate bune și frumoase... dar toate acestea îmi nasc în minte o întrebare: pînă unde ar trebui să mergem cu interpretarea unei piese clasice? Cît din ce e Shakespeare a rămas pe scenă? În afară de numele unor personaje... nu mai e aproape nimic. Întregul proces emoțional ce e prezentat nu mai are nimic din amprenta lui Shakespeare, ci sînt doar idei generale spuse în maniera lui Măniuțiu. În această ordine de idei mă gîndesc dacă nu ar fi fost mai bine să construiască o piesă nouă. E adevărat că fiecare regizor are dreptul să conceapă piesa în stilul său, dar cînd e vorba de Shakespeare terenul devine destul de nesigur.

Cei mai mulți spun că o interpretare este cu atît mai bună cu cît surprinde mai mult, dar și acest „a surprinde” are două fețe. Să vedem așadar ce ne surprinde la acest spectacol. Putem începe cu spațiul de joc, imaginat ca o groapă deschisă în mijlocul spectatorilor. Aceștia sînt așezați pe două rînduri, în jurul scenei. Întreaga scenografie, semnată Valentin Codoiu, este una sintetizată, simbolistă, militarizată, ce te aruncă în așteptarea continuă a unui pericol.

Urmează partea de început a spectacolului cînd se realizează acel joc de du-te-vino, din culise pe scenă, al actorilor și privirea lor aruncată cercetător asupra fiecărui spectator. Vedem

de pe afiș că mișcarea scenică aparține Vavei Ștefănescu, directoare a Centrului Național al Dansului din București. Dumneaci a mizat pe impactul emoțional... și dacă e așa, nu prea i-a reușit. Nu mulți dintre cei prezenți erau atenți să realizeze un contact vizual cu actorul, poate nu i-a impresionat sau poate pur și simplu dispunerea spațiului de joc le-a reținea mult din perspectiva pe care ar fi trebuit să o aibă... Apoi tot acest joc durează mult prea mult. E destul de dificil să pui 28 de actori să joace pe un spațiu de 4/8 m. Mai este și agresivitatea muzicii, ce acoperă vocile actorilor și agresivitatea jocului în sine: împușcături, bătăi, o continuă alergare pe scenă încît nu mai poți fi atent la ceea ce se spune. Cuvintele devin simple vorbe, atunci cînd le poți auzi. Păstrarea textului original face ca acest contrast dintre limbaj și montare scenică să producă doar o acțiune dezlinată ce nu te poate ține concentrat. Această fugă neîncetată de pe scenă diminuează mult din calitatea interpretării actricești. Un Doru Aftanasu în rolul principal este aproape de nerecunoscut. Este destul de greu pentru personaje să își păstreze din individualitate în acest vîrtej al violenței. Doar în a doua parte a spectacolului personajele par să fie mai concentrate. Abia atunci îl găsim pe Doru Aftanasu, profund, neliniștit, impresionant. Un Macbeth care are ambiția de a deveni un om mare, puternic, dar care este în căutarea răului, pentru că una fără alta nu se poate. Rolul este într-adevăr unul foarte solicitant din cauza dimensiunii sale foarte mari și poate așa putem scuza lipsa de continuitate a jocului.

Lady Macbeth, Tatiana Ionesi, un personaj care nu poate fi trecut cu vederea, nici cel din textul original al lui Shakespeare, nici cel creat de Măniuțiu. Puternică, măcinată de gînduri ce o

femeie din acele timpuri nu și le-ar fi putut închipui, Lady Macbeth se folosește de soțul său ca de un braț pentru a-și satisface dorința de stăpânire. Păcat că în această stagiune nu o putem vedea decât în acest spectacol și în „Audiția”, în regia lui Caludiu Goga.

Apariții misterioase, cele trei ursitoare, Oana Sandu, Diana Ignat Chirilă și Haruna Condurache, sînt prezente mereu în mijlocul acțiunii. Tolerate și de o tabără și de alta, ele par personajele cele mai insignifiante, deși prezicerile lor constituie intriga piesei. În jocul lor se poate vedea, într-adevăr, munca Vavei Ștefănescu.

Tot un martor al evenimentelor, un osîndit al neputinței, un slujitor al celui mai puternic, indiferent de cine e întrupat acesta, Constantin Pușcașu, Seyton, pare o umbră ce se strecoară pe lîngă fiecare perete ce i-ar putea oferi protecție de oricine și de orice. Aproape că ți-e milă de acest cîine umil aflat într-o veșnică căutate de stăpîn. Tot un personaj ce iese din tipare și îți atrage atenția, reușește să creioneze și în „Made in Est”, prin Andrei, „fraierul” cinstit ce se luptă cu un întreg stat corupt și are speranța că îl va învinge.

Parcă ruptă dintr-o altă lume, lady Macduff, aduce un element de surpriză. Deși are o apariție foarte scurtă, Doina Delcanu, în stilul ei caracteristic de joc al tragediei antice, atrage atenția spectatorului, obosit de prea multă agitație. Cred cu sinceritate că ea ar fi fost la fel de potrivită în rolul lui lady Macbeth, pentru că stăpînește personajul foarte bine, realizînd un joc curat și echilibrat.

Un tandem reușit, poate și prin coincidența asemănării izbitoare, reușesc să facă Constantin Avădanei și Emil Coșeru, Ross și Macduff. Atenți, mereu în căutarea adevărului, cele două personaje suspectează pe oricine iese în evidență cu ceva.

Poate că spectacolul ar fi decurs altfel, mai relaxat, mai concentrat, mai puțin agresiv dacă nu ar fi acest spațiu de joc mult prea mic pentru amploarea jocului scenic solicitat de spectacol. Nu cred că regizorul s-a gîndit la realizarea unui spectacol agresiv, la propriu, unde zgomotul armei acoperă replica actorului și unde alergarea pe scenă distrage atenția de la acțiunea în sine. Poate soarta rîde de Macbeth, dar cum să o auzi din spatele unei acustici prea puternice?

„Somos todos amantes de esta Tierra.”

Plácido DOMINGO

UN TRUBADUR PENTRU SONDRĂ

Dragoș COJOCARU

LORNIONUL GALACTIC

Din întregul repertoriu istoric al teatrului liric, opera *Il trovatore* a lui Giuseppe Verdi se detașează printr-un conținut emoțional paroxistic. Libretul compus de Salvatore Cammarano (autor al textului poetic pentru *Lucia di Lammermoor*, după romanul lui Walter Scott, aflat la baza melodramei lui Gaetano Donizetti, dar și al tragediei *Luisa Miller*, după piesa *Intrigă și iubire* de Schiller, transpusă pe portativ de Verdi însuși) conține izbucnirile și desfășurările unor pasiuni clocotitoare, exprimate prin înălțări de hiperbole infinite, unde dragostea, ambiția și setea de răzbunare se întrepătrund și se suprapun în supradoze halucinante, nerecomandate cardiacilor. Focul – de o cutremurătoare realitate faptică, ori de o nu mai puțin emoționantă sugestie metaforică și simbolică – arde neconținut în vinele, în inima sau în imaginația personajelor, cu o putere mistuitoare implacabilă. Avântul sîngeros al protagoniștilor înceștați în complicata intrigă cu dublă valență – erotică și politică – l-a captivat pe maestrul de la Busseto atât de tare, încît acesta l-a îndemnat pe libretist să-și înăbușe pornirea de a mai atenua din neverosimilele exacerbari ale piesei originale (drama *El trovador* a romanticului spaniol Antonio García Gutiérrez) și, dimpotrivă, să îngroașe și mai abtîr expresivitatea intensității maladive a trăirilor. Tratatamentul muzical nu a rămas mai prejos, astfel încît, una peste alta, în *Trubadurul* verdian avem de-a face cu o creație artistică menită, înadins și fără nici o rezervă, a ridica părul (ori, după caz, chiar și peruca) din capul spectatorului.

Pentru stagiunea 2008-2009, teatrul Metropolitan a pregătit o nouă montare a acestei capodopere, asigurată de David McVicar, posesor al unei impresonante cărți de vizită construite pe vechiul și pe noul continent (în 2007 i-am văzut montarea operei *Manon* de Jules Massenet, la Gran Teatre del Liceu, disponibilă acum și pe DVD, cu – slavă Domnului – una din echipele de vis posibile în actualitate: Natalie Dessay și Rolando Villazón). Regizorul scoțian debutează acum în cel

mai bine cotate teatru de pe mapamond. Cu acest prilej, McVicar, mare amator al transpuerilor temporale, a ales să strămute acțiunea, din cadrul istoric al începutului de secol XV spaniol, o perioadă a tumultuoaselor războaie civile, în epoca Războiului Peninsular dintre anii 1808-1814, cînd Spania lupta împotriva lui Napoleon. Peste binecunoscuta cortină a Metropolitanului a fost desfășurată, pe post de *show curtain*, o copie gigantică a unui detaliu din tabloul *Pelerinajul spre San Isidro* al lui Francisco de Goya, cu tipice fizionomii schimonosite, ca multe din acelea care au bîntuit contra-idealista fantezie a artistului iberic. Decorurile proiectate de Charles Edwards și costumele desenate de Brigitte Reiffenstuel slujesc cu fidelitate această concepție, în timp ce luminile asigurate de Jennifer Tipton pălesc

Foto: Ken Howard/ Metropolitan Opera

elocvent, în amenințătoare și lugubre penumbre.

Critica internațională de specialitate a lăudat, în general, fără rezerve, noutatea viziunii lui David McVicar. În ce mă privește, cel puțin unele – să le zic așa – amănunte au avut darul de a mă perplexa într-o oarecare măsură: astfel, după înfricoșătoarea narațiune inițială, cu vrăjitoare și fantome, a bătrînului Ferrando, atît el (relativ întinerit), cît și soldații asistenți izbucnesc într-un hohot de rîs colectiv care – m-am temut de pe locul meu din rîndul A –, prin efectul de *thriller* poate prea cinematografic, l-ar fi putut deranja pe bătrînul Verdi, determinîndu-i nemulțumite răsuciri în mormîntul său de la Casa de Odihnă a Artiștilor, întemeiată la Milano de generosul italian. Mai apoi mi-am zis că, poate, din contră, maestrul s-ar fi putut simți mîndru de o interpretare care adîncea și mai departe, la distanță de un veac și jumătate, intențiile sale declarate de a suscita emoții tari...

Imediat după visătoare evocare feminină a turnirului, încununată de sentimentală serenadă executată din culise de cîntărețul-soldat, prinsă de talie și brutalizată facial de neobositul conte de Luna, Leonora se eliberează aplicîndu-i împătimitului aristocrat o multiplă zgîrțitură pe obraz, semn ce îi va marca oricum încruntata figură pînă la final. Mai mult, încercarea de răpire pusă la cale de impetuosul nobil se va solda nu doar cu o rușinoasă nereușită, care îl face să spumege de furie în libret, ci și – ca bonus regizoral – cu o ploaie de ghionturi și de șuturi, prin care patrioții spanioli îl pedepsesc, într-o manieră populară arhetipală, pe acum napoleonianul inamic.

În continuare, pe durata scurtului interval cît îi va fi dat să-și însoțească amoresul războinic și muzical, iubita trubadurului va purta o verde-închis manta militară: de aceasta o va despuia rivalul lunar, cu nedisimulată voluptate, în clipa încheierii tîrgului fatal, presupunînd cedarea amoroasă a sopranei față de bariton, în schimbul eliberării din temniță a tenorului amenințat de secrete. Rămasă într-o grațioasă rochie precum cele purtate de Madame de Récamier, Leonora va bea otrava și va pieri, astfel echipată, în brațele disperatului trubadur.

Spectaculos cu deosebire, în actuala mizanscenă, e momentul celebrului cor al țigănilor, marcat prin năprasnic-profesioniste izbitori de ciocan în nicovală, cu scînteii copioase, firește, în ritmul prescriș de Verdi, și îmbogățit printr-o amețitoare – și, pecetea Metropolitanului: mîngîind perfecțiunea – evoluție coregrafică coordonată de Leah Hausman (la rîndul ei debutantă pe

cea mai însemnată scenă americană)...

Conducerea muzicală a lui Gianandrea Noseda (care a făcut carieră la Teatrul Marinski din Sankt Petersburg) s-a remarcat printr-o susținere de *tempi* adecvată, niciodată încetiniți sau grăbiți în exces, ca și printr-o solidă coordonare a orchestrei (cu o participare de invidiat) cu soliștii și corul (ca întotdeauna, excepțional) al Metropolitanului.

Circulă pretutindeni o butadă de-a lui Enrico Caruso, „zcul tenorilor”, care, cu verva-i napolitană, ar fi afirmat sugubăț, la un moment dat, că a pune în scenă *Il trovatore* e un lucru foarte simplu: ai nevoie de cei mai buni patru artiști lirici ai lumii. De această formulă ideală s-au apropiat, lăsînd gluma la o parte, nu puține producții ale miraculosului op verdian: atît în anele teatrelor de pe mapamond, cît și în nenumăratele realizări discografice ale caselor mari și mici, cu variante înregistrate în studio ori preluate *live*, din transmisii radiofonice ori din temerare (și pururi discutabile) piraterii. Am păcătui prin ingratitudine, față de scurta viață și de lungă artă, dacă nu am aminti măcar cîteva nume mari. Franco Corelli l-a întruchipat cu fascinant aplomb pe trubadurul Manrico, mai ales în antagonism cu legendarul conte de Luna al lui Ettore Bastianini, în timp ce Fedora Barbieri și Giulietta Simionato s-au numărat printre interpretele de frunte ale țigăncii Azucena. În fine, în rolul nespuse de dificil al Leonorei au strălucit cele mai importante dive ale universului liric, de la Maria Callas la Montserrat Caballé... Prezent în mintea colecționarului discografic e, cu fulgurent eroism și catifelat lirism, croul romantic întruchipat de Plácido Domingo, care, pur și simplu, mănîncă jar în amețitoarea cabaletă *Di quella pira* din trepidanta versiune discografică a lui Zubin Mehta (RCA, 1969),

Foto: Ken Howard/ Metropolitan Opera

avându-i ca parteneri de distribuție – în instanțanee bucurii și nesfârșite suferințe – pe Leontyne Price, Fiorenza Cossotto și Sherrill Milnes.

În seara de 24 februarie 2009, în magnifica sală cu lemn de trandafir și ascensionale candelabre a Metropolitanului, rolul titular a fost asumat de carismaticul Marcelo Álvarez. Înzestrarea vocală eminentă lirică a tenorului argentinian nu-l recomandă, cel puțin pe hîrtie, pentru caracterul *spinto* al protagonistului verdian. Însă, pentru surmontarea dificultăților din partitură, Marcelo mizează pe alte însușiri, pe care le posedă din plin: în primul rînd, pe timbrul luminos în registrul median, de o limpezime rară, dublat de un curaj admirabil în atacarea acutelor, acolo unde glasul își schimbă culoarea, pierzînd din armonice, dar cîștigînd în dramatism; în al doilea rînd, pe capacitatea sa cu totul ieșită din comun de a rosti cuvintele și frazele într-o italiană frizînd desăvîrșirea (perspectivă în care și-a întrecut, și încă de la mare distanță, colegii de scenă), nuanșînd pronunția și intonația și creînd astfel impresia că trăiește rolul respectiv de cînd lumea și pămîntul. Această calitate l-a ajutat să depășească cu succes diabolica *stretta* a lui Manrico, unde elanul interpretării și știința frazării i-au atras uralele dezlănțuite ale publicului new-yorkez.

Contele de Luna a fost interpretat de Dmitri Hvorostovsky, o prezență scenică deosebită prin virilitatea înfățișării și a atitudinii. Vocea sa (iarăși, una preponderent lirică) îl recomandă cu asupra de măsură pentru romanța „Il balen del suo sorriso”, unde baritonul rus a făcut dovada superclasei sale interpretative, în ciuda afurisitelor accese de tuse și foșneli de pungi cu bomboane ale cîtorva spectatori nepreveniți, parcă mereu la pîndă să-și manifeste metehnele atunci cînd frumusețea suavă a cîntului de pe scenă se rafinează excesiv. Pasajele dramatice și vindicative au fost abordate cu admirabilă prestație actricească, acutele sale în forte răsunînd hărbătește spre balconul teatrului și penetrînd reveriile sufletelor feminine.

Componența masculină a distribuției a fost completată de Kwangchul Youn, basul coreean care a înfruntat și tradus în fapt artistic, fără greș, pasajul narativ inaugural, încredințat de Verdi unui bas ce, într-o situație dramatică, trebuie să dețină o agilitate rossiniană, în timp ce comprimarii Robert Maher (Un țigan), David Lowe (Un mesager) și Eduardo Valdés (Ruiz) au contribuit cu profesionalism la reușita spectaculară a serii...

Am ajuns la doamne! Azucena, rolul cel mai complex dintre toate patru, a fost, încă o dată, Dolora Zajick (pe care, pe atunci debutantă, am urmărit-o, cu ani în urmă, în varianta televizată și de mult comercializată, dirijată de James Levine, alături de Luciano Pavarotti). Mezzosoprana americană nu și-a dezmințit renumele, configurînd un personaj tragic, zbuciumat între afectul matern și imperativul filial al răzbunării, în zăgăvirea căruia s-a prevalat de cele trei voci pe care, în chip miraculos (deși nu toată lumea vede în asta

un merit) le posedă într-un singur organ: gravele vibrante, mediul mlădios și acutele nelimitate.

Însă perla coroanei a fost Sondra Radvanovsky. O cunoșteam, și pe scenă și în afara ei, din ianuarie 2008, cînd, de la egal la egal, i-a dat replica lui Domingo în *Cyrano de Bergerac*, la Scala din Milano. De o veselie sportivă, contagioasă, săritoare, comunicativă, frumoasă și talentată de-ți dau lacrimile – nu de alta: în spirit verdian – cînd te gîndești la o asemenea comoară, soprana americană a creat o Leonora de excepție, umbrită doar de cîteva *t-uri* pronunțate americănește în textul italian („Di te, di te, scordarmi di te...”), de altminteri în prelungirea unei adevărate tradiții în materie (mă refer aici la cîntărețele americane). În fine... pete în soare, detectabile doar de unii italieniști mai circotași, precum subsemnatul... Aria Leonorei „D’amor sull’ali rosee” a însemnat punctul culminant al serii, vocea Sondrei creînd, ce mai încolo-înceace, magie în sala operei metropolitane. O mai auzisem în înregistrări și transmisii radiofonice, în cîteva spectacole cu *Trubadurul* din Europa și America, și rămăsesem uluit de interpretarea acestui andante de o tristețe iremediabilă. Dar, în seara de 24 februarie, iată că am resimțit, pe viu, perfecțiunea (impresie pe care, atît de definitiv și irevocabil, mi-o mai crease doar Renato Bruson, într-o *La traviata* de la Teatro Costanzi din Roma, în 2007). Sondra însăși, în următoarea seară cu *Il trovatore*, transmisă la radio, nu și-a mai egalat propria performanță, din simplul motiv că așa ceva ar fi fost imposibil. Cîntul ei, sfîșietor în frazare și în trăire, a fost cizelat în sunete *pianissimo* și în *diminuendo-uri* care au tăiat, fără drept de apel, răsufllarea celor 4100 de spectatori (cît cuprinde, la limită, cel mai mare teatru liric din lume). N-a mai foșnit nici o pungă, iar răciții de serviciu au uitat să mai tușească. Înlemniți în comodele fotolii, privilegiații din auditoriu au așteptat pînă la ultima respirație a sopranei, pentru a izbucni în ovații delirante. Momente de referință pentru oricine, dovedind că viața merită trăită. Mai cu seamă prin artă...

I-am scris sopranei americane, arătîndu-i recunoștința mea pentru clipele de neuitat pe care le-am trăit, sub înaltul patronaj verdian, prin mijlocirea sa fermecătoare. Nu a întîrziat să-mi răspundă, asigurîndu-mă că își vede împlinită vocația atunci cînd reușește să transmită emoții frumoase. Și astfel, dacă artista m-a emoționat prin vocea și prin înfățișarea ei seducătoare, prin evoluția ei actricească mișcătoare de pe scîndura scenei, ființa omenească Sondra Radvanovsky m-a cucerit – încă o dată, ca și cum ar mai fi fost nevoie – prin modestia și sinceritatea ei exemplară. Nu-mi rămîne decît, citîndu-l încă o dată pe inegalabilul Plácido Domingo (dintr-o nepieritoare amintire personală relatată și în paginile „Lornionului galactic”), să-i spun Sondrei, din inimă: „Mulțumesc!”. Însă, de această dată, fie vorba între noi, cu un *t* american...

Să fiu și eu, măcar o dată, pe o filă de revistă, un trubadur pentru Sondra.

MARCEL GUGUIANU

- SEDUCȚIA FEMINITĂȚII

Valentin CIUCĂ

ȘEVALET

Dacă arta a fost definită drept ceea ce place fără de concept, acest lucru nu înseamnă că artiștii nu-și configurează o viziune și o stilistică menită să individualizeze creația proprie și să sporească prin cunoaștere și sensibil inventarul vizual al umanității. *Marcel Guguianu*, artist preocupat de a face din real o ipoteză de lucru și din simbol o religie, a glosat cu aplicație și tenacitate pe ideea culturii corpului uman, fixându-i reperele semantice și axiologice în funcție de un antropocentrism tutelar. Ideea că omul este măsura tuturor lucrurilor l-a menținut permanent racordat la etalonul uman, iar prin figurație și metaforă a înnobilit permanent conceptul.

Încă de la începuturile creației, a crezut în desen ca rigoare a artei și studiile succesive n-au urmărit doar glosele pe un motiv esențial, ci a încercat spiritualizarea unei forme ideale prin viziune și tratament plastic. Astfel, morfologicul s-a convertit în sintaxe aplicate și expresive, fiecare nouă lucrare fiind, de fapt, o originală ipoteză asupra viului. Studiile libere de artă au avut avantajul de a nu-i bloca imaginarii în formule impuse de autoritatea unor maeștri ci, dimpotrivă, să-și configureze de timpuriu o siglă de identitate și stil. Indiferent că a lucrat în piatră, marmură sau bronz, a visat să plămădească o lume a feminității ca principiu esențial al regenerării organice. Viața seamănă în opera sa cu un veritabil și continuu elogiu adus feminității, maternității ca elemente consubstanțiale ale misterului lumii.

Afin soluțiilor plastice irimesciene, a știut să facă diferența prin idee și un mod personal de a se raporta la dialogul inefabil dintre volum și mediul ambiant, spațiul precis configurat în geometria lui naturală. Noțiunea timpului este nuanțată din perspectiva timpului ca un concept abstract, obiectiv și infinit, ale cărui racorduri cu umanul pot fi identificate în noțiunea mai nuanțată, aceea a vremii. Vremea este umană ca timp istoric sau ca desfășurare evenimențială individuală, personalizată, în relație cu existența umană inevitabil limitată dar și ca duh al ordinii cosmice. Într-un anume fel, dialectica ontologică se spiritualizează prin însuși faptul ființării. În expresie plastică, mai important ne apare însă faptul că Marcel Guguianu acordă privilegii relațiilor dintre volumul

sculptural și lumină. Artistul își gestionează identitatea, înglobând în substanța ei, succesivele lecții ale tradiției sculpturale românești și nu evită sporirile aduse artei sculpturii în succesivele sinteze propuse de arta modernă. Modelele artistice ale secolului al XX-lea l-au marcat în sensul în care a reușit să se despovăreze de ele după ce le-a identificat și virtuțile și limitele. Prin Giacometti a ajuns la efilarea volumului, prin dematerializare, prin Boccioni la asumarea mișcării interioare și structură animată de vânturi imprevizibile, prin Henri Moore a avut acces la dialogul dintre plinuri și goluri. Hans Arp și Calder i-au amplificat registrul conexiunilor posibile dar, știindu-le, a putut să le evite. Modernitatea lui Guguianu stă în recuperarea originarului, a formei care, prin metaforă și simbol, încorporează o atitudine în fața lumii sale interioare.

Asemenea oricărui artist autentic, a vedea simplu echivalează cu a vedea departe iar lecția lui Brîncuși i-a reconfirmat faptul că numai sintezele simbolice pot cu adevărat recupera arhetipuri, imagini ale unui fabulos illo tempore, ca dominantă a trecutului utopic. Caracterul original al sculpturii lui Guguianu stă deopotrivă în idee cât și în soluții. Astfel și-a configurat o viziune și un stil, ambele inconfundabile, bazate pe o filosofie unde a exista nu este aidoma cu a fi. Mesajele lui sînt în mare măsură veritabile glose despre condiția omului și umanitate, despre creativitate și perfecțiune. Consideră, probabil, că omul este cu adevărat liber doar prin gînd și inteligență și cu siguranță demiurgic doar prin creație. Structural solar și apolinic, face din elogiu feminității vectorul unei cordiale confraternități cu natura. Nu o exaltă din perspectivă misterului ca romanticii altădată ci, doar, o respectă și lucrează permanent în sensul ei. Vedem aici opțiunea unui lucid dublat de un spirit deschis spre lectura poetică a lumii unde simbolismul metaforei înlesnește accesul în metarealitate. Conceptul plastic al operei lui Guguianu se definește în relație cu valorile românești perene ale genului și, prin acestea, cu orizontul artistic european deschis către toate azimuturile.

DAN JITIANU

Ion TRUICĂ

O carte despre Dan Jitianu este pentru mine o sărbătoare. Am primit și citit cu multă bucurie lucrarea lui Ion Cazaban – *Dan Jitianu și bucuria comunicării*.

Autorul evocării a desfășurat o muncă metodică, tenace și a reușit să adune multe materiale teoretice, comentarii și confesiuni din care se conturează personalitatea artistului scenograf. A rezultat o carte documentată, alcătuită ca un colaj de texte, inspirat ordonată, din care descifrăm neobosita activitate a scenografului-profesor.

Doamna Geta Jitianu, soția artistului, îmi povestea despre efortul pe care-l făcea Dan să aducă studenților albume foarte grele – explica înclinarea corpului său în partea dreaptă –, din dragoste pentru studenții săi, pentru a-i informa cât mai bine despre fiecare temă, cu imagini de referință din istoria scenografiei și din arta stilurilor. Aceste efort care dovedește harul său didactic de *artist mărturisitor* a fost *crucea* pe care Dan Jitianu a purtat-o toată viața. Fiecare spectacol era pentru el o nouă aventură artistică și spirituală, în care cultura sa enciclopedică avea un rol esențial.

Pe coperta cărții lui Ion Cazaban exista un desen semnificativ realizat de Dan, o imagine complexă în care se simte că se dorește un *homo universalis*.

Dan a fost un vizionar, un neliniștit, care trăia cu maximă intensitate fiecare spectacol. Desfășura o documentare amplă, complexă pentru fiecare montare, pentru a avea o înțelegere cât mai profundă a epocii, stilului și ambianței în care se desfășura acțiunea. Descoperirea de fiecare dată elemente surprinzătoare, neobișnuite, care dădeau farmec spectacolului.

El trăia fiecare montare coordonând cu înțelepciune și tac atelierele. Planurile sale tehnice excelau prin claritatea și precizia lor. Nu lăsa nimic la întâmplare, totul era perfect proiectat până în detaliu.

Participa activ la repetiții alături de regizor, iar observațiile lui ajutau alții la folosirea adecvată a mobilierului, cât și la mișcarea în scenă. Ideile sale erau decisive pentru succesul unui spectacol.

Același lucru îl simțeam în felul în care-și coordona studenții. Avea curajul să schimbe, să modifice tot ce îl nemulțumea și devenea împovărat pentru spectacol.

Știa să descopere forme funcționale care să nu suprasolicite fizic actorul. A imaginat și concretizat în materialul cel mai adecvat decorul, neuitând teatralitatea lui.

Dacă tragem linie, aceasta ar fi una de demarcație istorică, spune Ion Cazaban, observată chiar de Dan Jitianu: „până în '89 ne puteam permite să gândim doi ani un spectacol și să-l pregătim minuțios, acum patru sau cinci luni pare deja un termen imens, într-un fel, asta înseamnă că avem dreptul să greșim mai des dar și să facem bine mai des”. Încă o dată, Dan știa să glumească pe baza despărțirii de trecut. Oare altă linie ar fi posibilă, când imaginea sa continuă să fie vie în mintea prietenilor, când decorurile sale pot să fie de referință iar ideile sale rămân valabile pentru orice profesionist care n-a uitat de cultura necesară?

Probabil tocmai logica practică, inevitabil foarte strictă a activității sale, provoca o definiție poetică a scenografului în metafore și hiperbole (suprarealiste): un enciclopedist al vizualului – un vizionar al provizoriului – un manipulator al solului teatral – un prestidigitator al luminilor, un instrumentist al culorilor, Un Gheppetto al obiectelor însuflețite și, mai mult decât atât: un constructor al mirajelor recognoscibile, un documentarist al caselor bîntuite, un restaurator al catedralelor scufundate, un cercetător de fata morgana, un ceasornicar al tensiunilor tridimensionale, un evocator al clipei de față.

Așa a fost totdeauna acest scenograf dorit „jumătate regizor”... nu-i nici o noutate – cred că ar observa, iarăși, Dan, cu ușurință, deloc mirat de metafore. La Dan Jitianu, scenograf-arhitect și profesor-teoretician, bucuria comunicării a stat în centrul activității sale frecvente, neîntrerupte. Cartea lui Ion Cazaban este un fascinant spectacol spiritual, o mărturisire de mare adevăr și frumusețe.

MITROPOLITUL VISARION PUIU A FOST DEMIS, NU A DEMISIONAT!

D. VALENCIUC

Volovăț, 10 mai 2009

Distinse Domnule Redactor șef

Prin bunăvoință, am primit un xerox de pe articolul semnat de Dl. Vasile Iancu – *O prietenie complicată de vremuri, dar statornică până la capăt – Mihail Sadoveanu și Mitropolitul Visarion Puiu*, „Criminal de război”, apărut în „Convorbiri Literare”, aprilie, 2009, p.186-188.

Cu surprindere constat că Distinsul autor este cu totul pe dinafară în ceea ce privește subiectul „Mitropolitul Visarion Puiu”, prezentând cu totul deformat anumite realități. Nu sunt eu „buricul pământului” în ceea ce privește istoria Bisericii din Bucovina, dar din respect pentru cititorii Dvs. și mai ales, pentru respectarea adevărului istoric așa cum ne este revelat de documentele epocii, îndrăznesc să Vă supun atenției rândurile care urmează, care, sigur, vor intra sau nu în atenția Domniei Voastre.

Mă ocup numai de două chestiuni departe de adevăr prezentate de Dl. Iancu. Ele sunt cu mult mai multe:

1. Mitropolitul Visarion, nu mai este „un nume pus la index” de B.O.R., de vreme ce numai eu am publicat vreo 6-7 articole închinare memoriei lui, fără să mai amintesc contribuțiile unor importanți cercetători.

2. Palatul mitropolitan de la Cernăuți nu a fost construit de Visarion Puiu, ci de episcopul Evghenie Hacman. Mitropolitul Visarion a contribuit decisiv pentru construirea Palatului cultural din Cernăuți, cu toată opoziția lui Ion Nistor. Și altele mai mărunte.

3. Cât privește relațiile cu Sadoveanu, pun o întrebare: dacă erau atât de buni prieteni, de câte ori a luat apărarea în zierele pe care le conducea Mitropolitului Visarion, atacat de presa de sub influența Partidului Național Liberal ?

Dumneavoastră, veți proceda cum veți găsi de cuviință cu aceste rânduri scrise în foarte mare grabă. Dar, cred eu, ar trebui să punem capăt amatorismului în ceea ce privește chestiuni serioase, așa cum este și cea abordată.

Apariția în nr. 4(160), aprilie 2009, al prestigioasei reviste „Convorbiri literare” a citorva rânduri despre legăturile dintre Mitropolitul Visarion Puiu și Mihail Sadoveanu, are darul să ne bucure, căci orice readucere aminte a acelor care au fost își are rost bine venit pentru lucrarea de mîine al unui Neam buimăcit căruia îi este sortit, parcă, să tot trăiască în tranziție dirijată de alții, și care, nădăjduim, nu se va constitui într-o permanență de viață românească.

Ne bucură, dar ne obligă să constatăm adevărul spuselor înțeleptului mitropolit Antim Ivireanu: „Nici binele nu-i bine, dacă nu-i bine făcut”. Cu respectul cuvenit distinsului autor, de aici, dintr-un sat uitat de Dumnezeu și lume, găsesse îndrăzneala, desigur nu ușor îngăduită unui biet popă de țară, să fac anume îndreptări, pentru o restabilire a adevărului în ceea ce privește pe mult pătimitorul mitropolit Visarion Puiu.

Stăruie o ceață bine așezată asupra momentului încheierii misiunii sale la Cernăuți și, deși de ani buni se organizează în orașul natal, Pașcani, „Zilele Visarion Puiu”, cu participare națională și ecumenică, totuși, anumite aspecte din viața și activitatea sa sunt încă trecute cu vederea, semn că nu toți istoricii Bisericii Ortodoxe Române au învățat că în știința lor, nu trebuie să fie „căutare la față”. Poate și de aceea am ajuns în situația absolut ridicolă, ca

istoria acestei instituții să ne-o serie străinii...

Aceasta trebuie să fie cauza care a îngăduit să apară și rânduri ca acestea: „Un episod încă enigmatic se petrece în viața înaltului arhieru de la Cernăuți: cu o lună și ceva mai înainte de invadarea Bucovinei, Basarabiei și Ținutului Herța de către hoardele Armatei Roșii, mitropolitul Visarion își dă demisia (aprobată cu mare regret, de regele Carol al II-lea, contrasemnată de ministru Cultelor, istoricul Ion Nistor) și se retrage la conacul de la Schitul Vovidenie din Vinătorii Neamțului, ridicată prin osteneala sa ca loc de odihnă pentru ierarhii din Mitropolia Bucovinei. Să fi avut acest iluminat păstor de suflete o intuiție (prevestitoare) în fața primejdiei? Era o formă de protest și, totodată, un avertisment pentru forțele politice ale timpului?... Un alt mister: cine l-a sfătuit să ia calea exilului înainte de a fi arestat și condamnat la moarte? Sau a avut informații din surse sigure și s-a decis să plece definitiv din țară? Se presupune că patriarhul Nicodim, care avea să fie scos din scaun și apoi trecut la cele veșnice în condiții nebuloase, l-a îndemnat să ia degrabă calea pribegiei”.¹

Textul citat, cuprinzînd mai multe erori, păgubitoare pentru veridica cunoaștere a vieții mitropolitului Visarion Puiu, din respect pentru cititorii „Convorbirilor literare”, trebuie îndreptat, pe bază de document istoric scris, lăsînd deoparte istoria orală, neconfirmată documentar. Desigur,

alte fiind preocupările revistei „Convorbiri literare”, voi fi foarte scurt. Chestiunea demisiei mitropolitului Visarion Puiu, am dezbătut-o, pe larg, editând jurnalul prof. Constantin Tomescu, *Prietenul meu, Visarion Puiu*, Suceava, 2005, iar, peste puțin timp, cu ajutorul lui Dumnezeu, va apare *Singur printre liene – Mitropolitul Visarion Puiu*.

1. „Mitropolitul Visarion își dă demisia”. S-a împămîntenit această părere de către adepții istoricului Ion Nistor, folosindu-se drept acoperire, scrisoarea de rămas bun pe care mitropolitul Visarion Puiu o adresează clerului și mirenilor din eparhia pe care a păstorit-o în vremuri deosebit de grele.² Era firesc ca, mitropolitul să-și ia rămas bun deoarece, în concepția sa, binele eparhiei era mai presus de binele personal.

2. Deși va trezi oarece nemulțumiri, adevărul trebuie spus: îndepărtarea Mitropolitului Visarion Puiu este opera ministrului Ion Nistor, care, profitînd de împăcarea lui cu regele Carol al II-lea³, se va preocupa în chip deosebit de „executarea” Mitropolitului Visarion, cel care reușise să scoate din ghearele Partidului Național Liberal, averile Fondului bisericesc ortodox al Bucovinei. Nu este locul să prezint toate mizeriile la care a fost supus Mitropolitul Visarion, începînd cu anul 1937, cînd refuză propunerea de afaceri venită prin intermediul Dr. Aurel Morariu. Ceea ce interesează aici este faptul că ministrul Ion Nistor, fără să aștepte rezultatul numeroaselor anchete desfășurate la Mitropolia Bucovinei și la Fondul bisericesc, se adresează Regelui Carol al II-lea, mințind ordinar că „Înalt Prea Sfințitul Mitropolit al Bucovinei Visarion Puiu a arătat în scrisoarea din 15 Septembrie 1938 că este nevoit a ceda resemnat și a prefera alternativa retragerii în pensie, cu atîta mai mult că după o muncă grea și nespusă de 36 de ani și în pragul vîrstei de 60 ani, are un fizic slăbit și este fără perspectiva unei reîmprospătări de putere necesară acțiunii de îndreptare ce se impune.” și că „În ședința Sfințitului Sinod din 2 noiembrie 1938 comisiunea canonică juridică, depunînd raportul asupra însărcinării primite, a găsit cererea de demisie a mitropolitului Bucovinei întemeiată și a propus Sfințitului Sinod, să roage respectuos pe Majestatea Voastră să binevoiască a primi demisia Înnalt Prea Sfințitului mitropolit Visarion Puiu din demnitatea ce ocupă pentru caz de boală”... Pentru curmarea acestor stări de lucruri îngrijorătoare, am onoarea a supune Înnaltei semnături a Majestății Voastre alăturatul proiect de Decret, prin care Înnalt Prea Sfințitul Visarion Puiu, arhiepiscop de Cernăuți și mitropolit al Bucovinei, este pus în retragere din demnitatea ce ocupă, pentru caz de boală, urmînd a-și regula drepturile la pensie.

Sînt cu cel mai profund respect, Sire, al Majestății Voastre prea plecat și prea supus servitor, Ministrul Cultelor și Artelor I Nistor”⁴

2. Conținutul acestei motivări pentru semnarea Înnaltului Decret Regal, după cum se poate ușor observa, are anumite

„ambiguități”, care nu reușesc, însă, să ascundă faptul că ministrul Cultelor și Artelor nu avea nici un temei scris în ceea ce privește dorința de pensionare a mitropolitului Bucovinei.

a) Comisia canonică juridică în acea sesiune a Sfințitului Sinod era formată din: Mitropolitul Nicolae al Ardealului ca președinte, episcopii Lucian a Romanului, Ghenadie al Buzăului, Tit al Hotinului, Andrei al Aradului iar ca raportori Nicolae al Clujului și Partenie al Armatei⁵. La sesiunea din toamnă comisia era descompletată, președintele ei, mitropolitul Nicolae Bălan, fiind în concediu. În această situație, Sfințul Sinod în ședința din 28 octombrie 1938, numește ca membri ai acestei comisii pe Visarion, Mitropolitul Bucovinei, episcopul Vasile al Caransebeșului și arhiepiscopul Eftrem Tighineanu, însărcinat ca raportor. Lovitură de teatru însă: mitropolitul Nicolae Bălan se reîntoarce din concediu pentru a urmări lucrările comisiei canonice juridice și care nu putea să nu plătească o poliță Mitropolitului Visarion, acela care, fără știrea lui, lucrase pentru înființarea Episcopiei Maramureșului. La 2 noiembrie 1938, deschisă „la orle 17 în Palatul patriarhal, sub președenția I.P.S. Patriarh D. D. Dr. Miron, de față fiind și Ministrul Cultelor P. S. Episcop Nicolae Colan al Clujului”⁶ este supus dezbaterii Temeiul Nr. 2545/ 938 „P.S. Episcop Tit al Hotinului raportorul comisiei canonică juridică și pentru disciplină citește referatul comisiei asupra adresei Ministerului Cultelor Nr. 44532/ 1938. În urma discuțiilor la care iau parte toți PP.SS. Membri prezenți, Sfințul Sinod în unanimitate absolută, hotărăște: Aprobă propunerea comisiei”⁷.

Fac precizarea că Temeiul nr.2545/1938 îl constituia o scrisoare de protest a Mitropolitului Visarion prin care denunța starea de lucruri din Biserica Ortodoxă Română, amestecul obraznic al factorului politic în viața internă a Bisericii.

Chestiunea era prea sensibilă deoarece la dorința regelui, cu numai două zile înainte, fusese alungat din scaun episcopul Vartolomeu al Rîmniceului Nouului Severin, faptul fiind motivat că acesta ar fi cerut concediu pe doi ani⁸ iar mitropolitul Gurie Grosu al Basarabiei își cerșea pîinea zilnică prin București pentru vina de a fi cerut îndepărtarea Duduii de la Palat.

Membrii Sfințitului Sinod au înțeles că scrisoarea Mitropolitului Visarion prin care își exprima dezamăgirea față de starea lucrurilor în Patriarhia Română nu reprezenta cîtuși de puțin, o cerere de retragere în pensie. Modul în care a fost prezentată însă patriarhului Miron și apoi Sfințitului Sinod era rezultatul unei intrigi a mitropolitului Nicolae Bălan, care l-ar fi voit pe cumnatul său, Policarp Morușca în scaunul de mitropolit al Bucovinei, scaun dorit, de altfel și de Tit Simedrea, episcopul Hotinului, lăsînd chestiunea nelămurită. De altfel nici miniștrii Cultelor care au urmat (Nicolae Colan, 30 martie 1938-1 febr. 1939 și Nicolae Zigre, 1 febr.1939-23 nov. 1939) nu au considerat

rezolvarea problemei scaunului mitropolitan al Bucovinei, în sensul pensionării Mitropolitului Visarion.

b). Ministrul Nistor își motivează cererea sancționării I.D.R. pe așa zisă „declarație” prin care Mitropolitul arată că „de îndată ce va dobîndi un Vicar corespunzător, căruia să-i treacă conducerea Eparhiei Bucovinei, va repeta din nou cererea retragerii Sale din înalta ierarhie”. Las deoparte faptul că mitropolitul nu se putea retrage din înalta ierarhie, chiar la pensie fiind, dar el nu a depus niciodată o cerere de retragere. O afirmă singur și o confirmă atitudinea Sfîntului Sinod din 1942 atunci cînd a fost rechemat între membrii Înaltului for bisericesc, care avea aproximativ aceeași componență ca cea din 1940. În ședința din 2 decembrie 1942, mitropolitul Visarion afirma: „La 11 mai 1940, apare în Monitorul oficial al statului nostru un decret regal prin care se aduce la cunoștință publică neadevărul că eu mi-aș fi dat demisia din postul de mitropolit al Bucovinei, spre a trece la pensie și pînă astăzi eu, încă nu știu lămurit pentru care motive s-a făcut acel Decret, nici cum a privit Sfîntul Sinod asemenea act, deoarece nu am primit din partea nimănui vreo comunicare în legătură cu acel Decret fals al Guvernului politic de atunci iar în cancelaria sinodală nu este nici o demisie dată de mine. Am aflat numai că Sfîntul Sinod ar fi luat pur și simplu cunoștință de publicarea acelui decret, iar unii dintre ierarhi [...] cu deosebită bucurie, și s-a procedat apoi într-o regretabilă și neobișnuită grabă la ocuparea catedrei mele, ca și cum ar fi fost canonic vacanță.”⁹

3. În memoriul către generalul Ion Antonescu, datat 16 septembrie 1940, mitropolitul Visarion arată că: „Între faptele ilegale săvîrșite sub vechiul regim politic, vin a vă aduce la cunoștință unul de o samavolnicie rară, cu atît mai de neînțeles, cu cît nu e întemeiat pe acte de cercetări sau sentințe, și privește situația unui înalt demnitar bisericesc.

Vin a vă ruga să binevoiți a vedea considerațiunile expuse în rîndurile de față pe temeiul cărora cer anularea Decretului Regal din 11 Mai a. c., publicat de fostul regim, fără știrea mea, după o procedare nemaipomenită, spre a putea fi astfel pe viitor reabilitat în fața clerului și a opiniei publice și a mi se îlesni retragerea în pensie printr-o formalitate legală, corespunzătoare și cu munca depusă în slujba bisericii noastre vreme de 38 de ani și cu demnitatea de Înalt ierarh al ei, cum am fost din voia lui Dumnezeu.”¹⁰

4. Răspunzînd unei scrisori preotului Casian Bohatyreț, la 28 aprilie 1957, din exil, Mitropolitul Visarion, scria: „Știut este cum preluarea eparhiei mele Bucovina, s-a făcut de Regele Carol II și guvernul liberal, cu Tătărașcu în frunte (din stăruința evreilor speriați că am chemat pentru exploatarea pădurilor Fondului, o firmă germană, ce făcea mare concurență prețurilor ridicele cu care exploatau dîșii) și de politicieni locali în frunte cu Iancu Nistor (pentru că nu țineam seama de dînsul cum ar fi vrut și s-a făcut unealta regelui), printr-un decret regal fals, în care se spunea că mi-aș fi dat demisia. Dar eu, demisie nu am dat nimănui, adică,

nici Patriarhiei, nici Regelui, nici ministerului Cultelor, iar amenințat fiind eu cu felurite măsuri polițienești, silindu-mă să plec, am lăsat scaunul Mitropoliei cu pace (mai cu seamă că prietenii de la Curtea de Casație din București, m-au sfătuit să nu fac recurs în zadar în Justiție, ea, fiind sub comanda Regelui și a guvernelor politice.”¹¹

Din cele prezentate, rezultă clar că Mitropolitul Visarion, nu a demisionat ci a fost demis cu complicitatea regelui Carol al II-lea, patriarhului Nicodim și a cîtorva membri ai Sfîntului Sinod, de către ministrul cultelor și al artelor, Dr. Ion Nistor.

În ceea ce privește relațiile cu patriarhul Nicodim, pe scurt, ar fi de precizat:

1. Trebuie să aduc aminte faptul că Patriarhul Nicodim, locțiitor al scaunului patriarhal în martie-iunie 1939, ales patriarh la 30 iunie 1939, investit și înscăunat la 5 iulie 1939, nu era capabil de o prietenie sinceră cu un caracter atît de puternic ca al mitropolitului Visarion.

Distinsul autor Vasile Iancu, face o afirmație absolut neadevărată, verificabilă prin consultarea oricărui manual de Istorie a Bisericii: „Se presupune că patriarhul Nicodim, care avea să fie scos forțat din scaun și apoi trecut la cele veșnice în condiții nebuloase, l-a îndemnat să ia degrabă calea pribegiei”.

Patriarhul Nicodim, senil în ultimul an de viață, a murit în Palatul patriarhal din București, nu a fost scos din scaun, iar, uneori, în scop nu tocmai cinstit, moartea lui este prezentată ca un asasinat. Cred că avem destui martiri ai Bisericii Ortodoxe, fără să fim nevoiți să inventăm!

Plecarea în vest a mitropolitului Visarion fusese planificată ca urmare a unei invitații oficiale, venite din partea statului croat, pentru zilele de 18-19 august 1944, cu care regimul Antonescu era interesat în păstrarea unor relații normale, deși familia regală română era înrudită cu cea sîrbă.

Este știut faptul că un decret al poglavnicului Ante Pavelici din aprilie 1941, îndată după proclamarea statului croat a închis toate bisericile ortodoxe, începînd o aspră prigoană. „În timpul celui de al doilea război mondial, pe lîngă mai bine de un milion de vieți de sîrbi, peste 400 de biserici ortodoxe sîrbești au fost distruse. Numai în eparhia de Gornji Korlovac, din 203 biserici și paraclise, 116 au fost distruse și 39 au suferit mari stricăciuni în timpul celui de al doilea război mondial. În eparhia Slavoniei, 54 de biserici au fost distruse și 21 au suferit grave stricăciuni. Pe suprafața Eparhiei de Banja Luka, 64 de biserici au fost distruse, 21 suferind stricăciuni.”¹²

O serie de episcopi au fost martirizați: episcopul Platon de Banja Luka, împușcat la 3 mai 1941; episcopul Sava Trlajic de Karlovac, arestat pe 13 iunie, la mijlocul lui august a fost aruncat de viu în mina Jadovo de pe muntele Velebit; mitropolitul Petar Zimonjik, martirizat de ustași pe muntele Velebit; episcopul Irinej al Dalmației, deportat în Italia, într-un lagăr de lîngă Florența; mitropolitul Dositej Vasic de Zagreb, a fost arestat la 2 mai 1941, torturat

groaznic de ușași, a fost transferat de nemți la Belgrad, unde moare la 14 ianuarie 1942, cu mințile răvășite, et. Toate bisericile ortodoxe au fost închise imediat după proclamarea statului croat. Patriarhia Română era îngrijorată asupra viitorului Bisericii Ortodoxe Sîrbe avînd în vedere bunele relații de pînă atunci. După un an, 3 aprilie 1942, prin decret, poglavnicul Ante Pavelici, înființează prin decret „Biserica ortodoxă autocefală croată” în fruntea căreia stătea un patriarh și avea în componență patru eparhii (Zagreb, Brod, Petrovaț și Sarajevo). Ca prim patriarh a fost numit fostul episcop rus Ermoghen de Ecaterinoslav, înscăunat la 7 iunie 1942. Canonicitatea acestei noi „patriarhii” era discutabilă. Se pare că mitropolitul Visarion Puiu, a fost ales, tocmai pentru că, nu avea nici o responsabilitate eparhială, ca pensionar, nefăcînd parte din Sfîntul Sinod, conform legislației de atunci și era însoțit de consilierul patriarhal Ștefan Vasiliu și de arhidiaconul Spiridon Milca.¹³

Se pare însă, că Patriarhul Nicodim, nedorind să se expună prin participarea la hirotonia unui episcop a cărui numire nu era canonică, a mimat că dorește să-i vină în ajutor Mitropolitul Visarion, pentru tratarea bolii de ochi de care suferea de multă vreme. Că era reală suferința lui, o confirmă prof. C. Tomescu, apropiat colaborator și prieten: „Într-una din zile vine magistratul Tarnavski să-l viziteze pe vlădica. Și în convorbire magistratul își arată regretul că el, deși bucovinean, n-a văzut încă unele mănăstiri, și-l roagă pe Visarion să-i dea o recomandatie în acest scop. Vlădica avea o rară eleganță și multă atenție mai ales față de intelectualii bucovineni. Îl pofteste să vină într-o zi, că vor călători amîndoi. Se așează în automobil și pornesc. După un timp, magistratul roagă să se oprească mașina ca să fumeze. Vlădica iarăși amabil, îl invită să fumeze pe loc, în cupeu. Și magistratul scoate o țigară – două - trei și tot fumează. Vlădica, pe neobservate, ca să nu-l jignească, deschide puțin portiera dreaptă, să mai iasă fumul. Dar curentul din mers, i-a atins pupila ochiului drept, i-a înghețat-o chiar. Simțind dureri, s-a arătat d-rului Blat, oculistul din București, și cum tratamentul lui nu l-a vindecat, d-rul l-a trimis la un vestit specialist din Viena, unde a fost nevoit să meargă de mai multe ori, pînă ce s-a vindecat”.¹⁴ Lucrul acesta era cunoscut în Cernăuți, de vreme ce presa anunța, cu o undă de ironie: „*I.P.S.S. Mitropolitul Visarion al Bucovinei fiind suferind de ochi și de urechi*, (s.n.) și-a luat un concediu de mai multe săptămîni, pentru căutarea sănătății. Deocamdată Înaltul Chiriarh a plecat la București dar e vorba să se ducă apoi în străinătate, unde va consulta un specialist”.¹⁵

Asigur, ne mărginim aici numai la aceste două aspecte, din care rezultă netăgăduit faptul că, Dumnezeu așa a lucrat, pentru plecarea Mitropolitului Visarion din România, înainte de invazia sovietică. Îi va încredința o altă misiune, mult mai grea, cu realizări foarte importante pentru

Diaspora cinstit românească și care, din păcate, îi este și astăzi contestată.¹⁶

Pentru contemporani, samavolnicia aceasta (demiterea Mitropolitului Visarion), nu a rămas fără urmări. „Profesorul N. Iorga s-a mirat mult de acea întîmplare a plecării mele și mai găsea vinovată și indiferența clerului local: Cum se poate să privească doctorii bucovineni afît de rece un asemenea act strigător? Și i-am spus: Preoțimea bucovineană a trăit în atmosferă străină, dar superioară, austriacă; ea este înmărmurită de frămîntările politice văzute acum!. Protestul său la rege a rămas fără urmare: la palat erau vreo trei bucovineni sus-puși, și cuvîntul lor era zilnic auzit de rege. De rolul vlădiciei Tit, să vorbească alții... Dar a venit valul mare istoric al schimbărilor politice mari, care a măturat pe toți cei vinovați. Kaisarul Iosif II, deși catolic, rămînc ctitor, iar Carol II, ortodox și român, și cîrmuirea lui română, din 1940, dușmană bisericii bucovinene.”¹⁷

Odată ce obținuse Î.D.R. nr. 1498/1940, privind primirea demisiei mitropolitului Visarion, Nistor pleacă, la 11 mai, de la conducerea Ministerului cultelor, dar nu înainte de a smulge regelui decretul datat 9 mai, și publicat, la 11 mai, cînd el nu mai purta oficial responsabilitatea. În locul său este numit profesorul universitar de la Chișinău, Ștefan Ciobanu, cu un ministeriat scurt (11 mai-4 iulie). I. Nistor va reveni în guvernul Gheorghe Tătărăscu pentru o săptămîna ca ministru secretar de stat (28 iun.- 4 iul. 1940).

La fel va proceda și cu Fondul bisericesc, coroana samavolniciei ministrului Ion Nistor împotriva Bisericii ortodoxe din Bucovina. La 28 iunie, Ștefan Ciobanu părăsea Guvernul. Cu o zi înainte, contrasemna Înaltul Decret Regal din 27 iunie 1940, prin care regele Carol al II-lea reorganiza Fondul Bisericesc din Bucovina, decret apărut în „Monitorul Oficial” din 29 iunie 1940. Nu trebuie uitat: în 28 iunie 1940 Uniunea Sovietică își revărsa puhoaiile coto-pitoare peste Basarabia și Nordul Bucovinei și Ținutul Herței, fără ca România să opună vreo rezistență. În acele ceasuri tragice, politicienii bucovineni se foloseau de starea de uluială care cuprinsese societatea românească pentru realizarea planului mai vechi de subordonare a Fondului Bisericesc voinței politice.

Prin art. I al acestui Î.D.R., Fondul bisericesc este pus „sub Înaltul patronaj al Maiestății Sale Regelui” asigurînd acestuia dreptul de a numi membrii Eforiei, administratorului și subadministratorului, prin aprobarea bugetelor anuale și prin „afectarea excedentelor bugetare pentru scopuri sociale și culturale în Bucovina” (art. 3).

Prin aceste prevederi, practic, Mitropolia Bucovinei era lipsită de orice ingerință în folosirea proprietății sale, în totalul dispreț al legilor Regatului român. Momentul ales pentru promulgarea acestui Decret-Lege, era deosebit de grav și pentru Mitropolie. Mitropolitul Visarion era demis iar suplinirea era asigurată de episcopul Lucian Triteanu care, anunțase că nu va candida la scaunul vacant și abia în 13 iulie 1940 a fost ales Tit Simedrea, fost episcop la Hotin.

Indepărtarea mitropolitului Visarion era, așa cum am văzut, un fapt așteptat. Motivul principal este subliniat în broșura „Averile bisericești din Bucovina”, publicată după noiembrie 1939: „În zilele noastre, însă, Fondul acesta este cunoscut mai mult din faima neplăcută, datorită chipului abuziv în care s-au făcut exploatarea sale forestiere după revenirea Bucovinei la patria-mamă, adevăratii politicienismului, cum și cu prilejul încercărilor deghizate ce se fac uneori, oglindite în presă, pentru ca aceste averi să fie luate sub administrarea statului, în socotința că ar fi mai lesne folosite de diverși profitori, ceea ce ar constitui și o nouă secularizare de averi bisericești, tocmai într-o vreme când ele printr-o mai bună gospodărire pot da roade nebănuite de însemnate.”¹⁸

Răspunzând la 20 aprilie 1958 părintelui Casian Bohatyreț, mitropolitul Visarion afirma: „Se vede bine acum motivul politicienilor ce a subminat situația mea de atunci (urmărit ani de zile să fie îndeplinit, în complicitate cu câțiva sinodali, îndeosebi Mitropolitul Bălan pentru că îi luasem eparhia Maramureșului, de care el nu se îngrijea). Apoi isprava Partidului politic liberal, dorind tot de mult să pună mâna pe Fond, iar ca să-l poată avea mai lesne agăța și pe rege. (În proiectul lor dintâi, pentru „patronatul” aceluia prevedeau cinci milioane anual.)”¹⁹

Se încheie, trist și murdar o epocă de mare înflorire a Bucovinei. Protagonistii acestei dureroase pagini din trecutul românesc al Bucovinei își vor urma destinul, într-o lume care dincolo de aparențe, avea să devină, pentru amândoi, vrăjmașă. Semnificativ, la 1 februarie 1946, scria mitropolitul pribeag: „Ce rost are ocuparea Filandei, a statelor baltice, a Poloniei, a României, Ungariei și Bulgariei? Ce rost are pretenția absurdă de a cuceri teritorii din Turcia și Iran?... tot la Dardanelele și gurile Dunării. Ce rost are pre-

tenția fantastică a Sovietelor de a ocupa Dodecanesul și Tripolitania?... Dacă Sovietele cer retragerea oștilor engleze din Grecia, dorite și cerute de această țară, a fortiori se impune retragerea trupelor sovietice din toate țările ocupate de dînsele, arătate mai sus.

Dar nu numai atât. E timpul ca năvălirilor dinspre răsărit să li se pună definitiv un zăgaz peste care ele să nu mai treacă. Instinctelor de cuceri teritoriale străine și nedrepte să li se pună sfârșit.”²⁰

Rămas în țară, I. Nistor se iluzionază cu ideea că se poate colabora cu noii stăpîni. Nicolae Grămadă ne dă o mărturie eclatantă în acest sens: „În vara anului 1946, în preajma conferinței de pace, situația, sub raportul propagandei în străinătate, se prezenta destul de trist. M-am gândit că ar fi utilă cauzei românești strecurarea în străinătate a prezentului proiect de rezoluție, ca fiind votat de asociația foștilor voluntari bucovineni din armata română în războiul de întregire națională. În scopul acesta în vara anului 1946 am plecat la București, unde am luat contact mai întâi cu prof. univ. I. Nistor, căruia i-am expus planul meu. Prof. I. Nistor, mi-a răspuns însă ironic: *Cine vrea să devie erou, n-are decât să încerce realizarea unor astfel de acțiuni, ca cea proiectată. Iată, de pildă, Gheorghiu Dej a luptat, a suferit și a izbutit.*” Răspunsul acesta m-a mirat și m-a întristat adînc. Prof. Nistor avea în acel timp o situație personală admirabilă: era secretar gen. al Academiei Române, cu locuința în edificiul acestei instituții și era în același timp și președintele Consiliului de administrație al unei bănci.”²¹

Acum, însă, cînd sunt amîndoi trecuți în lumea cea fără de dor și parcă uitați în mormintele lor, prețuirea noastră trebuie să-i îmbrățișeze pe amîndoi, recunoscîndu-le meritele și roadele muncii lor în slujba Neamului românesc.

Note:

1. Vasile Iancu, *O prietenie complicată de vremuri, dar statornică pînă la capăt – Mihail Sadoveanu și Mitropolitul Visarion Puiu*, „Criminal de război”, în „Convorbiri literare”, an CXLIII, 2009, nr.4 (160), aprilie, p.187.

2. ANIC, fond Visarion Puiu, Dosar 10, f.166.

3. Vezi despre aceasta: Grigore Nandriș, *8 ani din viața României (1940-1948). Pagini de jurnal*, Ediție îngrijită și prefață de I. Oprea, Editura Saeculum I. O., București, 1999, p.334-335.

4. Olga Ștefanovici, *Documente inedite din arhiva personală a istoricului Ion Nistor*, în „Suceava. Anuarul Muzeului Național al Bucovinei”, XXII-XXIII, 1995-1996, p. 445 – 447.

5. *Dezbaterile Sfîntului Sinod al Sfintei Biserici Ortodoxe Române. Sesiunea ordinară din anul 1938*, în „BOR”, an LVI, nr. 1-4, ian-apr. 1938, p. 4

6. idem, în „BOR”, an LVI, nr. 11-12, nov-dec. 1938, p.78.

7. ibidem, p. 78-79.

8. Decret -Lege nr. 2751/1938 în „MO”, nr. 178 din 5 august 1938.

9. Dezbaterile Sfîntului Sinod al B.O.R., 1942.

10. ANIC, Fond Visarion Puiu, Dosar 10, f.182.

11. D. Stavarache, *Mitropolitul Visarion Puiu...* Doc.104,

p. 256-257.

12. Slobodan Milescu, *Genocidul spiritual. O privire de ansamblu asupra bisericilor și mănăstirilor distruse, devastate sau pângărite în timpul războiului 1991-1995*, apărută în lb. română cu titlul *Ruinele Ortodoxiei*, colecția „Prigoana”, Editura Scara, București, 1999, p.11.

13. „Biserica Ortodoxă Română”, an LX, 1942, nr. 5-6, mai-iunie, p.256-258.

14. C. Tomescu, *Jurnal din viața mea*, ANIC. Fond C. Tomescu, Dosar 52, cap. 26. „Prietenul meu Visarion Puiu, p. 267.

15. *Glasul Bucovinei*, an XXI, 1938, nr. 5238, 14 ianuarie, p.3.

16. Vezi unele lucrări ale fostului activist de partid de la Suceava, Pau! Leu, acum cetățean american!

17. D. Stavarache, idem, Doc.124, p. 286.

18. *Averile bisericești din Bucovina*, 1939, p. 6.

19. D. Stavarache, op. cit. Document 124, p. 285.

20. Idem, *Pentru întregirea Organizației Națiunilor Unite*, Doc. 3, p.89-90

21. Mihail Aurelian Cărintu, *1941 – un nou început pentru Bucovina. Anexă*, în „Suceava. Anuarul Muzeului Național al Bucovinei”, XXI, 1994, p. 314.

GURA PĂCĂTOSULUI...

Alexandru CIOLAN

Stimate domnule Cassian Maria Spiridon,

În numărul din 8 mai a.c. al revistei „România literară”, Mircea Mihăieș a publicat un articol scris pe colț de masă (deh, e un om ocupat... catedră universitară... Uniunea Scriitorilor... „România literară”... „Orizont”... „Evenimentul zilei”... Institutul Cultural Român... – să-i dea Dumnezeu sănătate, să se ocupe de toate!) în apărarea prietenului său Vladimir Tismăneanu și împotriva lui Mircea Platon, a lui Paul Gottfried și a celor (inclusiv eu, ca editor al lui Mircea Platon) care gândesc asemenea lor, îndrăznind să conteste locul olimpic al autoproclamatelor elite. Întrucât „România literară” nu îndrăznește să publice dreptul la replică în lipsa domnului Manolescu, vă rugăm să publicați cele două articole semnate de Mircea Platon și de mine, Alexandru Ciolan, ca umil reprezentant al unui domeniu care reprezintă, totuși, în pofida unora, cultura română – făcută nu pe banii statului și ai soroșilor finanțști sau petroliști, ci pe banii celor care cumpără ceea ce citesc (da, încă mai există asemenea oameni). Și care vor și altceva decât ceea ce le oferă Tismăneanu & Mihăieș & Manolescu.

Cu mulțumiri,
Alexandru Ciolan

În „România literară” nr. 18, din 8 mai 2009, domnul Mircea Mihăieș își face datoria de a sări în ajutorul prietenului său Vladimir Tismăneanu. Datornicului nu i se poate cere tragere de inimă atunci când își plătește datoria. Domnul Mircea Mihăieș poate (și a dovedit că poate) să scrie mai bine decât a făcut-o răfuindu-se cu Mircea Platon numai pentru că îi este obligat lui Vladimir Tismăneanu (care, aflăm, le trimite mesaje indignate confracțiilor care nu se grăbesc să-l apere atunci când se simte „atacat”). Serisul silnic nu-i iese domnului Mircea Mihăieș. Se bîlbîie și gafează... era să zic impardonabil, dar mi-am luat seama. Nu eu trebuie să iert...

Prima gafă ne întâmpină chiar în titlu, care este o întrebare retorică: „De ce suntem atît de ticăloși?”. Chiar așa, domnule M.M., de ce sunteți atît de ticăloși?

De la primele rînduri pricepem că articolul este supt din degete. Necitindu-i nici pe Mircea Platon, nici pe Paul Gottfried, M.M. (de aici înainte îmi voi permite să nu-l mai domnesc) deschide abrupt controversa de idei prin... descrierea unei fotografii a lui Mircea Platon. Trec peste impresia (neplăcută pentru heterosexualul din mine) că acordă o prea mare importanță înfățișării „ade-

menitoare” (sic!) a lui Mircea Platon cel din fotografie (*Honi soit qui mal y pense*). Voi remarca doar că nici Paul Gottfried, nici Mircea Platon nu au făcut, după știința mea, vreodată, referiri la fizicul cuiva. Ei discută idei și doctrine. M.M., pentru a suporta duritatea dezbaterii doctrinare (atîta de cîtă e în stare), trebuie mai întîi să se încarce cu energie contemplînd o poză, în a cărei admirație fiind, comite o tautologie: „Cel care a stat în spatele obiectivului camerei...” („În spatele camerei” sau „în spatele obiectivului” ar fi fost suficient. Deh, reveria deșteptată de un Anthony Perkins la tinerțe, bat-o vina...!) M.M., care își declară/declamă „centrismul” și aversiunea față de fundamentalism, apelează fără jenă la arsenalul vadimist (crede că delimitînd-se, declarativ, de Vadim Tudor ne va face să uităm că și vadimismul, și „elitismul intelectual” de după 1990 sunt efectele jocului la două capete al celor care ne-au condus în ultimele două decenii), în speță referirea la aspectul fizic al adversarului.

Trec peste minciuna cu „centrismul” în care M.M. se scilifosește a fi îmbătrînit. M.M. nu e centrist (aproso: centrismul nici nu există în stare pură), e stîngist. De ce s-o fi ferind să recunoască...? Dar asta e altă discuție.

Vine apoi chestiunea cu „fundamentalismul” care, chipurile, i-ar repugna. M.M. a auzit un șlagăr și a prins refrenul. Fluieră însă fals, ca un canar care nu a avut de la cine să învețe arta trilu-lui. Adevărurile și valorile fundamentale se insuflă la vârste fragede. Iar cel care crede în ele nu e fun-damentalist, așa cum insinuează M.M. și cei asemenea lui, amestecînd termeni politici recenți în chestiuni care țin, de cînd lumea, de bunul simț.

Peste lipsa de probitate de a declara fățiș că nu a citit cărțile lui Mircea Platon și de a le lua totuși peste picior am să trec fără alte comentarii. Ăștia ne sunt elitiști...! Nu am să las însă nesancționată infatuarea cu care M.M. își permite să cate-gorisească, în vrac, editurile care l-au publicat pe Mircea Platon: „*Sunt [...] edituri marginale, dar asta nu contează prea mult*”. Dacă nu contează „prea mult” de ce mai aduce vorba? Apoi, ce înseamnă „edituri marginale”? Edituri mici? Edituri *underground*? Edituri de nișă? Edituri de provincie? Sau, pur și simplu, altele decît editurile la care publică Vladimir Tismăneanu, M.M. și elitele „centriste”? (E de la sine înțeles că aceste elite lucrează doar cu edituri... „centrale”).

Cu adevărat grave sînt paragrafele în care M.M. „își înăsprește glasul” și, după ce i se pare a-l fi strivit pe Mircea Platon sub eticheta de sărăn-toc în-telectual aflat în căutarea unui sponsor (tot intelectual), îndreaptă țcava puștii către Paul Gottfried, cel cu care, de fapt, ar fi trebuit să polemizeze, dacă îl țineau curelele, Vladimir Tismăneanu. Vajnicul nostru Volodea nu are însă... știți dumneavoastră ce pentru a polemiza cu un paleoconservator pe care nu îl poate acuza de antisemitism sau de fundamentalism.

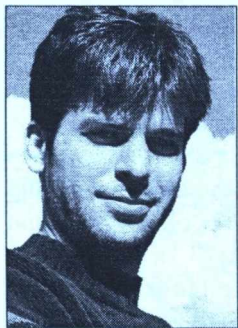
M.M. crede a fi descifrat la Paul Gottfried frus-trarea pentru că nu i s-au publicat la Princeton University Press (editura la care Vladimir Tismăneanu, ei da!, are acces), lucrări critice la adresa valorilor stîngiste. Dacă ar fi avut subțir-imea intelectuală al cărei posesor se socotește, M.M. ar fi priceput că fraza lui Paul Gottfried e un mod eufemistic de a califica o orientare ideologică, cu eleganță numită „prea progresistă” (reamintim, Paul Gottfried este paleoconservator). Nu e nici o frustrare aici – cum să fii frustrat, dacă te știi de dreapta, că nu te publică o editură stîngistă...? Aș

zice, chiar, că e un motiv de satisfacție – înseamnă că te-ai făcut înțeles, că ești inconfundabil. M.M. nu pricepe sau se face că nu pricepe că tocmai acesta este motivul pentru care Mircea Platon pledează pentru despărțirea apelor: stînga să-și asume stîngismul și să se înghesuie pe malul stîng (ce-i drept, e mare aglomerație acolo...), părăsind malul drept al rîului, pe care îl ocupă în mod fraudulos. Pretenția aceasta de bun simț îi apare „elitei” reprezentate de Vladimir Tismăneanu și de M.M. drept... frustrare. Iar criteriile ideologice după care Princeton University Press respinge lucrările unui Paul Gottfried ne sunt prezentate, cu un truc ieftin, drept academice sau științifice. Relativizați, relativizați, ceva definitiv amestecat tot rămîne pînă la urmă...!

Înainte de a termina, să-l ajutăm pe M.M., cel atît de atent la eufonii, să priceapă un text în engleză. Paul Gottfried spune, referindu-se la cartea lui Vladimir Tismăneanu: „A thin, discursive volume” iar M.M. se lansează în demonstrația că nu e nicidecum vorba de un volum subțire, pen-tru că are... 220 de pagini (sic!) scrise mărunt... M.M. ori nu știe bine engleză (specialitatea sa, totuși!) ori vrea să ne ducă de nas cu argumentul autorității. Și *thin* în engleză, și *subțire*, în română, au, pe lîngă sensurile proprii, sensuri figurate. *Thin* = *without solidity or substance*; *flimsy*: *a very thin plot for such a long book*. Subțire = puțin consis-tent, sărac în substanță. Paul Gottfried, în schimb, știe bine englezește și are și o gîndire logică. Nu ar pune niciodată pe „subțire” în sens cantitativ ală-turi de „discursiv”, care descrie o calitate. Cartea lui Vladimir Tismăneanu, ar fi trebuit să traducă M.M., este discursivă și nu foarte consistentă (o zeamă chioară pentru Paul Gottfried, un studiu în tehnica „razelor concentrice” pentru M.M.).

Mă opresc aici, nu înainte de a-l ruga pe M.M. să nu se mai includă printre „noi, români” dacă ne socotește defecti. Și, mai ales, să nu se mai creadă profund și îndreptățit să ne dreagă. Prin articolul acesta lipsit de har se dovedește, dimpotrivă, superficial. Și, așa cum involuntar se autodefinește în titlu, ticălos.

Alexandru Ciolan,
editor marginal

DREAPTA CU FILTRU: RĂSPUNS INSULTELOR FUNCȚIONARULUI PUBLIC MIRCEA MIHĂIEȘ

Mircea PLATON

În numărul din 7 mai al revistei *România literară*, domnul Mircea Mihăieș găsește de cuviință să intervină, aidoma și ca opțiune stilistică (atonală), și ca substanță (lipsă), lui Mihail Neamțu, în polemica dintre Paul Gottfried/Mircea Platon și Vladimir Tismăneanu. Avînd în vedere cît de mult datorează profesional domnii Mihăieș și Neamțu dlui Tismăneanu, e normal să intervină în apărarea profesorului din Maryland. Dincolo însă de aceste aspecte care țin de prietenie sau clientelism politic, și asupra cărora nu voi insista, ceea ce rămîne nerezolvat, în ciuda profesionalismului cu care numără dl Mihăieș paginile cărților profesorului Paul Gottfried, e problema (re)definirii dreptei românești. De aceea, în loc de inutile polemici brodate pe margini de poze, înjurături și cărți necitite, voi încerca în cele ce urmează să clarific ce înțeleg prin dreapta și unde anume greșesc domnii Tismăneanu și Mihăieș. Pentru că am observat că dl Mihăieș are obiceiul de a nu citi cărțile preopinienților domniei-sale, voi încerca să-mi desfășor argumentul pe puncte.

1. Profesorul Gottfried mă citează pentru a spune următoarele: „Tismăneanu e, de asemenea, vizibil supărat pe politicianul ultranaționalist român Corneliu Vadim Tudor (...) După cum aflu de la prietenul meu român Mircea Platon, a fost exact cruciada pornită de Tismăneanu și de cercul lui împotriva dreptei tradiționale naționaliste (dar nu expansioniste) cea care i-a permis lui Vadim Tudor să iasă din umbra colaborării cu Ceaușescu spre a forma o mișcare naționalistă agresivă. Războiul dus în România împotriva vechiului centru-dreapta și încercarea de a-l înlocui printr-o clonă a GOP a deschis drumul ascensiunii lui Vadim Tudor ca naționalist român prin excelență.”

2. În replică, dl Mihăieș mă întreabă: „Despre care Tismăneanu vorbiți? Despre apropiatul lui Corneliu Coposu și-al ideologiei sale nu tocmai de stînga? Despre cel pe care, recent, îl defineați drept un „guru al dreptei «populare»”? Despre neîmpăcatul adversar al ideologiilor extremiste? Despre subiectul atîtor atacuri ignare desfășurate tocmai în revistele lui Vadim Tudor? Sau despre intelectualul a cărui strălucire nu vă lasă să moțâiți pe prăfuitele bucoavne interbelice? Pe ce vă bazați cînd deschideți atît de larg barierele dezinformării? Ce probe aveți? Unde și cînd a atacat Vladimir Tismăneanu «dreap-

ta tradițională»? La ce personaje, evenimente, formațiuni politice faceți trimitere?”

3. Tot ca replică, dl Tismăneanu își republică un articol din 2005 în care arată cît de mult l-a prețuit pe Corneliu Coposu pentru „verticalitatea” și pentru „onestitatea” sa. În viziunea dlui Tismăneanu, liderul țărănist ar fi fost anticomunist din următoarele motive: „Pentru Corneliu Coposu, comunismul a fost un calvar impus de un ocupant străin unui popor umilit și martirizat. Moartea tragică a lui Iuliu Maniu, modelul său existențial, propria sa detenție de 17 ani, victimizarea sistematică a elitelor politice și culturale, distrugerea economiei de piață și exploatarea sălbatică a țărănimii, au fost tot atîtea elemente care au susținut viziunea radical anticomunistă a lui Corneliu Coposu.”

În ceea ce-l privește pe dl Tismăneanu însuși, mărturisește că l-a admirat pe Corneliu Coposu, cot la cot cu Alexandru Bîrlădeanu, pentru următoarele motive: „Pentru mine, opțiunea lui Corneliu Coposu, prețuită pînă și de veteranul comunist Alexandru Bîrlădeanu în omagiul publicat în urmă cu zece ani pentru ilustrul dispărut, a fost să se mențină consecvent de partea valorilor democratice și occidentale (...) *Corneliu Coposu a simbolizat ceea ce numesc patriotismul luminat (ori, în termenii filosofiei politice, naționalismul liberal).*” Desigur că între viziunea politică a dlui Tismăneanu și cea a dlui Coposu existau și diferențe: „Evident, puteam să avem dezacorduri, dar pozițiile noastre erau convergente, dacă nu identice, la captolele cu adevărat importante. Cînd m-am referit, într-un volum de dialoguri cu Mircea Mihăieș, la radicalismul lui Corneliu Coposu, aveam în vedere verticalitatea sa nedezmășită.”

4. Ajunși la acest punct, ne vom opri pentru a observa că, pe toată durata acestei polemici, dl Tismăneanu și ciracii domniei-sale nu au spus nicăieri, niciodată, că în 1998, cînd a publicat *Fantasmale salvării*, dl. Tismăneanu era de stînga, dar că acum e de dreapta. Că s-a răzgîndit. Din contra, ceea ce afirmă dl. Tismăneanu, susținut de confederații domniei-sale, e că atunci, ca și acum, a fost un om al dreptei și că pozițiile domniei-sale sunt consecvente cu valorile dreptei pe care pretinde să o reprezinte acum.

5. Dar dacă lucrurile stau așa, atunci să ne uităm, de exemplu, în chiar volumul pe care l-a recenzat profesorul

Gottfried, în *Fantasmeme salvării*. În toată această carte, în care Ion Iliescu, Antonescu, Corneliu Zelea Codreanu, Pavel Coruș sau Corneliu Vadim Tudor apar de nenumărate ori, Iuliu Maniu ori Corneliu Coposu nu sunt menționați niciodată. Cît despre PNȚCD, apare o singură dată, lăudat ca un susținător al „naționalismului civic” sau „naționalismului liberal/luminat” (dau citatele în engleză pentru a nu fi acuzat că „trișez”): „Civic nationalism recognizes individual rights as fundamental for the construction of a liberal order and locates the sovereignty of the people in the defense of individual rights for all members of the political community, regardless of ethnic origin and any other differences (...) This vision allows for nationality to be acquired, and rejects the 'genetic' definition of ethnic belonging (...) It is not xenophobic and stresses the need for inclusion and tolerance of minorities. Especially in countries with a turbulent history, this trend should be seen as a constructive development.” Mai departe, dl Tismăneanu ne spune că naționalismul liberal recunoaște „the elective dimension of personal identity, and refuses to see the individual as a prisoner of his or her communal belonging. In a certain sense, to the extent that it does not exalt the superiority of the national ideal over any other one, and does not sacralize the nation as the ultimate and indisputable source of human identity, liberal nationalism can be seen as post-nationalism’.”

Așadar, ceca ce laudă dl Tismăneanu la Corneliu Coposu e „naționalismul liberal”. Dar acest „naționalism liberal/luminat/civic” e, de fapt, un „post-naționalism”. Departe de a fi definită de memoria unei origini comune, de o istorie comună, de o limbă comună, de o cultură comună, națiunea civică/liberală/luminată e definită prin faptul că împarte același teritoriu și că apără aceleași „valori” constituționale. După cum e ușor de observat, acest înțeles legalist al națiunii e bazat pe valori abstracte și universale, impuse de elita de guvernământ maselor recalitrante. E un mod de a nivela și, ca atare, nu e conservator pentru că nu respectă realitatea locului. Acest tip de naționalism civic-constituțional poate fi considerat de dreapta doar acolo unde legalismul și constituționalismul sunt parte a culturii naționale. Dar la români nu sunt, și de aceea acest „naționalism civic” nu poate apărea decît ca un import liberal, ca o inginerie socială pentru că își propune nu să exprime cultura națională, ci să creeze în mod artificial o cultură națională „civică”. În Germania, acest tip de patriotism constituțional a fost folosit la reeducarea nemților după 1945. În SUA, cei care susțin acest înțeles al naționalismului sunt stînga democrată și neoconservatorii, care vorbesc de America nu ca de o țară cu un miez etnic anglosaxon, ci ca de o „țară dedicată unei propoziții”, ca de o țară definită doar prin constituția ei, fără nici o trimitere la specificul cultural, la tradițiile WASP, la realitățile fiecărui stat în parte, care au făcut posibilă această Constituție, această rînduială.

Mai mult, „naționalismul civic” e o creație a Revoluției

Franceze și, ca atare, responsabil de războaiele civile și europene pe care le-a adus după sine 1789. Dacă naționalismul etnic poate duce la războaie „tribale”, naționalismul civic poate duce la războaie ideologice, așa cum a fost masacrul țăranilor din *La Vendée*. Redefinirea națiunii în termeni constituționali, ideologici în ultimă instanță, atrage după sine epurarea nu etnică, ci politică: a monarhiștilor de către republicani, a creștinilor de către atei, a fumătorilor de către nefumători etc. Rămîne, de exemplu, de discutat dacă regimul „național-comunist” de care vorbește dl Tismăneanu mai tot timpul nu a fost (și) o formă de „naționalism civic” de vreme ce abaterea de la linia partidului, de la socialism, de la „orînduirea socialistă”, aducea după sine acuza de „trădător de țară”. URSS i-a persecutat pe ruși, în anii '20, pentru a inventa „națiunea sovietică”, o ficțiune legală destinată a ajuta la eradicarea națiunii etnice, culturale, religioase, istorice rusești. Națiunea, sub stăpînire sovietică, era definită constituțional, ideologic. Și ce anume a fost „epopeea națională cinematografică” dacă nu o încercare de a rescrie istoria românilor în termenii unui continuum nu doar etnic, ci mai ales ideologic? Boierii, deși români, erau zugrăviți ca trădători dacă nu împărtășeau valorile eticii și echității socialiste medievale, în vreme ce Burebista sau Mircea cel Bătrîn aveau toate virtuțile unui secretar de partid apropiat de mase.

6. În contrast cu acest „naționalism civic/liberal/luminat” bun, bun pentru că e „post-naționalism”, dl Vladimir Tismăneanu așază formele de naționalism dăunător. Și una din ele e „naționalismul conservator”, descris astfel: „Conservative nationalism is often associated with Christian democracy and folk traditionalism. Although its proponents formally recognize the importance of individual rights, they tend to exaggerate the role of the past, the influence of the Church, and the nefarious impact of Western mass culture and liberal institutions. In many cases, these groups and parties praise premodern values, especially the agrarian communal bonds, and lambaste the role of financial capital and industry in destroying the pure ethno-religious community. Whether they confess it or not, conservative nationalists have a serious grudge against liberalism, which they portray as soulless, atomistic, and mechanical.” Ca exemplu de conservatori naționaliști, dl Tismăneanu îi dă pe Franjo Tuđman și alte „revivalist, traditionalist, 'third-way' parties” din România, Ungaria, Slovacia și restul Europei de Est.

O altă formă de naționalism rău e, conform dlui Tismăneanu, „nostalgia etnocentrică” și „naționalismul liturgic” legat în România de „ideologia unor gînditori conservatori-populiști ca poetul romantic din secolul al nouăsprezecelea Mihai Eminescu și filosoful interbelic Nae Ionescu”, și în Polonia de gînditori catolici. Dar dacă dl Tismăneanu denunță acești „conservatori populiști”, nu o face fără ajutorul unor marxiști precum Slavoj Žižek sau G. M. Tamas, citați admirativ de nenumărate ori pe parcursul cărții și considerați adevărate autorități în privința

„patologiilor” societăților est-europene. Sigur, asta era pe vremea când încă nu ni se cerea în *Idei în dialog* să luptăm împotriva lui Zizek. Zizek trebuia mai întâi popularizat și folosit împotriva românilor, așa cum a făcut dl Tismăneanu, pentru ca apoi să putem inventa o dreaptă de carton care să fluture, așa cum face dl Tismăneanu și ucenicii săi de teapa unui Mihail Neamțu, stindardul „luptei” împotriva lui Zizek și a „comunismului”.

6. Așadar, ce observăm din aceste fragmente luate chiar din cartea în discuție (aș putea continua exercițiul și pe alte cărți ale dlui Tismăneanu)? Că, așa după cum am spus eu și după cum a arătat și profesorul Gottfried în articolul său, dl Tismăneanu favorizează, ca și Habermas, o ideologie liberală axată pe apărarea unei ordini constituționale clădite pe identificarea rațională și extinderea legislativă a „drepturilor” individuale care nu au nimic de a face cu tradiția, invocată de gânditorii conservatori de la Burke la Russell Kirk. Națiunea etnică, istoria, tradiția, biserica, familia, morala, toate sunt supuse abstracțiunilor iluministe împotriva cărora s-a definit conservatorismul în ultimele două veacuri. Comunitatea istorică e dezmembrată în numele „drepturilor individuale” și caracterului electiv al propriei identități. Dar caracterul electiv al propriei identități, odată legiferat, a stat și stă la baza extinderii „statului dădăcă” (*welfare state*) precum și a dezastrului multiculturalist și al corectitudinii politice datorită căruia, de exemplu, dacă dl Mircea Mihăieș decide mine că vrea să devină femeie, mamă, sau mare scriitor, statul român sau supras-tatul european are obligația de a-i respecta și subvenționa împlinirea acestei dorințe.

7. Mai mult, PNȚCD și Corneliu Coposu sunt lăudați pentru ceea ce ar putea caracteriza orice social-democrat sau stângist (în engleză, „liberal”, termen de a cărui ambivalență americano/europeană profită dl Tismăneanu) anticomunist, în vreme ce caracteristicile cu adevărat conservatoare, cum ar fi creștinismul lui Corneliu Coposu – sursă a „radicalismului” sesizat cu profund disconfort de dl Tismăneanu –, tradiționalismul ardelean, interesul pentru mica proprietate țărănească amenințată nu doar de stat, ci și de marile corporații sau de mari proprietari, distributismul, cinstirea eroilor istoriei poporului român, toate sunt trecute sub tăcere sau demonizate sub acuzația de „pascism”, „naționalism liturgic”, „falocrație”, „populism fascist” etc. Orice „deviație” conservatoare e stigmatizată de dl Tismăneanu în termeni care aduc aminte de patologizarea inamicului „patriarhal” practică de Theodor W. Adorno în lucrarea *The Authoritarian Personality*. Astfel popoarele Estului Europei sunt descrise de dl Tismăneanu ca fiind pline de „patologii”, „obscurantism”, „tribalism”, „nevrotice sentimente de autovictimizare”, „antisemitism”. Ca echivalent american al acestor „patologii” fasciste, dl Tismăneanu menționează discursul acelor oameni politici americani care militează împotriva lui „Big Government”!

Cît despre „radicalismul” lui Corneliu Coposu și al opoziției anti-Iliescu, el e concediat de dl Tismăneanu ca

fiind: „vindictive and moralizing”, „răzbunător și moralizator”, un „mit al decomunizării” care, adus la îndeplinire, cu eventuale procese ale liderilor comuniști sau cu adoptarea punctului 8 de la Timișoara, ar duce, ne previne dl Tismăneanu, la „renașterea practicilor corupte, maligne și autoritare ale comunismului”. Așadar dl Tismăneanu ne spunea ceea ce spunea și dl Iliescu, ambii considerînd că opoziția, și PNȚCD în special, era „răzbunătoare” și, cum altfel, „dictatorială”. Comunistă sau fascistă.

8. Acesta, i-am spus dlui Gottfried și e evident și din această carte, e tipul de discurs care, venit de la persoane cu autoritate profesională și politică precum dl Tismăneanu și multiplicat de ecourile peșterii societății civile, a intimidat orice încercare a PNȚCD de a se defini ca un partid de dreapta conservatoare. Ca atare, tema naționalismului cultural-conservator, sau figura poetului Mihai Eminescu, „demitizat” feroce de presa „elitei”, a rămas pe mâinile unui Funar sau ale unui Vadim Tudor. Care au folosit-o pentru a combate și a distruge PNȚCD.

9. În concluzie, nu cred că cineva care a scris aceste lucruri și multe altele care au dat o direcție de stînga dez-baterii politice românești din ultimele două decenii poate apărea acum pentru a susține că a fost și este de dreapta. Dacă acceptăm ideea patriotismului civic/liberal/luminat, de ce atunci ne-ar păsa de românii din Basarabia, de vreme ce nu împărtășim aceleași valori constituționale cu ei? Dacă originea comună, istoria comună nu contează, atunci ce ne leagă de basarabeni? În 1998, dl Tismăneanu scria, în *Fantasmele salvării*, că naționalismul civic e bun pentru că „nu arată prea mult interes sentimental trecutului”. În *Evenimentul zilei* din 6 mai, sub titlul obamianic de „conservatorismul schimbării” (!), dl Tismăneanu laudă o recentă carte a dlor Valeriu Stoica și Dragoș Paul Aligică pentru faptul că: „Nu am găsit nici un nici un grăunte de pascism romantic în această carte.” Dacă în 1998 dl Tismăneanu era de stînga, atunci, din moment ce astăzi susține aceleași idei în același fel, înseamnă că și acum e de stînga. Sau poate că s-a răzgîndit și că încearcă să ne vîdă sub denumirea de „dreapta populară” o dreaptă economică, liberală. Dar asta, așa cum am arătat în cartea *A treia forță*, nu e dreapta politică. Dreapta cu filtru a dlui Tismăneanu seamănă prea mult cu neoconservatorismul. Ca atare, e deja fumată.

10. Cît despre întrebarea dlui Mihăieș („De ce suntem atît de ticăloși?”), îl las să și-o pună, mereu și mereu, atunci cînd se întîlnește cu prietenii domniei-sale.

P.S. În afară de noi injurii, închei aici șirul intervențiilor mele pe această temă. Din punctul meu de vedere, echipa Tismăneanu & Co. instrumentalizează filosofia politică. De aceea, nu poți polemiza cu oameni care nu caută adevărul, ci puterea, și care, ca atare, modifică în permanență înțelesul cuvintelor.

COMISARUL TISMĂNEANU SE ÎNTOARCE

Mircea PLATON

Profesorul Paul Gottfried, reputat istoric și gânditor conservator american, autor de cărți despre conservatorii romantici germani, despre multiculturalism, despre statul dădăcă, despre Carl Schmitt, despre istoria conservatorismului american, a scris un articol în care, pornind de la cartea *Fantasmele salvării*, a dlui Vladimir Tismăneanu, arăta că dl Tismăneanu e un om de stînga, o stîngă habermasiană, preocupată de reeducarea est-europenilor după modelul reeducării postbelice a germanilor. Profesorul Gottfried sugera și că, fără națiune, nu e posibilă o viguroasă democrație participativă. Or, tocmai națiunea e principala victimă a ideologiei îmbrățișate de dl Tismăneanu, ideologie care distruge națiunea de dragul unei „societăți civile” preocupate cu persecuția sau cel puțin cu deconstrucția majorității în numele minorităților reale sau închipuite și cu distrugerea elitelor, criteriilor și modurilor de viață organic-istorice în numele unor egalități în „drepturi” artificiale și a pseudo-elitelor birocratic-activiste.

M-aș fi așteptat ca articolul profesorului Gottfried să-i aducă profesorului Tismăneanu satisfacția dezbaterii cu un egal. În definitiv, dl Tismăneanu a refuzat de multe ori dialogul sau polemica pe motiv că preopinienții erau sub demnitatea domniei-sale, că nu au doctorat, că nu sînt profesori, și că nu au publicat la edituri de prestigiu. Acum deci, cu ocazia articolului profesorului Gottfried, era timpul ca profesorul Tismăneanu să sesizeze ocazia și să strălucească doctrinar. De aceea, mare mi-a fost dezamăgirea cînd profesorul Tismăneanu, în loc să se adreseze chestiunilor ridicate de un egal al domniei-sale, a ales să polemizeze cu un blogger care a semnalat articolul, cu un student care a înjurat pe forumul blogului, și cu mine care, cum nu obosesc să mi-o amintească ciracii dlui Tismăneanu, nu am nici măcar doctoratul și ar trebui să tac (asta pe lîngă numeroasele acuzații grobiene pentru care nu îl fac răspunzător pe dl Tismăneanu).

Din păcate, nefiind ventriloc, nu pot să tac răspunzînd în același timp întrebărilor pe care mi le adresează dl Tismăneanu și la care îmi cere, imperativ, răspuns. Dar voi încerca să împac și capra și varza dacă profesorul Tismăneanu acceptă următorul tîrg. Promit să tac după ce îi răspund sincer la întrebări dacă și domnia-sa îmi răspunde sincer la o întrebare care mă frămîntă.

Așadar, chestiunile pe care le ridică dl Tismăneanu

sînt următoarele:

1. Mă acuză de ipocrizie arătînd că, deși scriu împotriva neoconservatorilor români, am tradus și publicat în revista „Rost” un text despre *Tragedia multiculturalismului* semnat de Irving Kristol.

Da, e adevărat că Mihail Neamțu și Claudiu Tîrziu mi-au cerut permisiunea de a publica, pe website-ul neoconservator „Antiteze”, respectiv în revista „Rost”, acel text și altele. Textul respectiv provenea dintr-o serie de traduceri pe care le-am făcut, prin 2001, pentru revista „Convorbiri literare” încercînd, într-o vreme cînd nu vorbea mai nimeni despre mișcarea conservatoare americană, să legitimez cu ajutorul ei o eventuală mișcare conservatoare în România. În anii '90, profesorul Vladimir Tismăneanu și o mare parte a „dreptei” românești de astăzi ne-au dat de înțeles că a fi occidental înseamnă a fi de stînga, a fi multiculturalist, corect politic, social-democrat, Soros-ian etc. Dreapta conservatoare era socotită atavică, reacționară, antisemită și era asociată abuziv extremismului lui Corneliu Vadim Tudor. Dl Zigu Ornea înfiera, săptămîină de săptămîină, în revistele „România literară”, „Dilema” și pe unde mai apuca, dreapta românească interbelică. Fără nuanțe, ni se dădea de înțeles că, abia ieșiți din comunismul real, trebuie să ne denazificăm de urgență pentru a intra în comunismul adevărat. De aceea, atunci cînd mi s-a oferit oportunitatea, am tradus din conservatorii anglo-saxoni, din Kristol, dar și din William Schlamm, William F. Buckley, Clinton Rossiter, Peter Viereck sau T.S. Eliot. Traducerile respective erau menite a reprezenta o mostră din gîndirea conservatoare americană, de toate nuanțele, evrei, catolici, protestanți, conservatori și neoconservatori. Scopul publicării acelor traduceri era de a arăta că dreapta e legitimă. Din păcate, din momentul în care a devenit legitimă, dreapta a atras, conform principului „la plăcinte înainte, la război înapoi”, mulți oportuniști, oameni care nu ar sacrifica nici măcar un suspin pentru ideile și realitățile de pe urma cărora vor să trăiască.

2. În al doilea rînd, dl Tismăneanu pare a crede, împreună cu ciracul său Mihail Neamțu, că vreau o „dictatură teocratică”, că sînt nazist „Blut und Boden”, și că mă exprim periculos de „ambiguu” atunci cînd spun, într-un interviu din revista de cultură religioasă „Tabor”, că drumul României trebuie să fie de la lărgie la

liturghic. Îl asigur pe dl Tismăneanu – pe dl Neamțu nu îl pot asigura de nimic, se învîrte prea repede – că nu are de ce să se teamă, mulți dorm și în timpul liturghiei. De aceea nu vreau o dictatură teocratică în care oamenii ar fi încolonați și duși la liturghie cu sila. Acest lucru e străin de duhul Ortodoxiei. Ceea ce vreau însă e o recentrare a realității – politice, economice, sociale, educaționale – românești pe persoană. Consider, tocmai pentru că nu am uitat tragediile secolelor XIX-XX (comunism, nazism, două războaie mondiale, colonizare/decolonizare/recolonizare), că doar recunoașterea realității persoanei ne poate feri de tiranii ideologice care ar așeza ca „bine suprem” fie clasa, fie rasa, fie imperiul, fie „piața”. Consider că antropologia creștină nu trebuie înlocuită cu antropologia lui *homo oeconomicus* sau cu orice altă înțelegere reduționistă a realității umane. De aceea, cred eu, creștinismul nu trebuie să fie prezent în Europa doar ca tradiție culturală, ci ca realitate liturgică vie, ca afirmare a prezenței lui Dumnezeu, a Persoanei lui Iisus Care vine cu Trupul Său la Sf. Liturghie, a naturii noastre creaturale și a sensului istoriei ca răstimp al mîntuirii. Mi se pare că, în afara acestei înțelegeri a istoriei, cădem în încercări facile de a meșteri o utopie, de a făuri, cu ajutorul ideologiilor, raiul pe pămînt. Singura stavilă împotriva acestei tentații eshatologice e creștinismul. Nu creștinismul-cultural, ci creștinismul- liturghic, nu memoria, ci prezența realizată prin închinarea înaintea Dumnezeului celui viu. Istoria ca prezență a lui Dumnezeu. De aceea, nu pot accepta ca Liturghia să fie răstălmăcită de dragul politicii, așa cum ar fi vrut „societatea civilă” în „cazul Corneanu”. A face ceea ce ar fi vrut societatea civilă ar însemna instrumentalizarea politică a liturghiei, ar deschide drumul fie statului-biserică, fie bisericii-stat. Nu toate lucrurile care sînt în lume pot fi tratate ca și cum ar fi din lume. Dl Tismăneanu tratează pe oricine recunoaște și trăiește acest lucru drept „fabricitant”. E dreptul domniei-sale. Dar e și dreptul meu să consider că a defini „dreapta” în absența tradiției nu ca memorie, ci ca prezență în sens creștin înseamnă de fapt a fi de stînga. Diferența dintre cele două sensuri ale tradiției este diferența dintre o mumie și sfintele moaște, dintre cei pe care-i comemorăm de Ziua eroilor și cei pe care-i pomenim la fiecare Sf. Liturghie.

3. Dl Tismăneanu îmi cere să denunț clar și să mă disocieez fără echivoc de afirmațiile lui Ilie Catrinoiu. Ieftinul sicofant Neamțu face legătura între dl Adrian Costea, site-ul lui Ilie Catrinoiu, Mircea Platon, Ovidiu Hurduzeu, ortodoxie și asasinii lui Stelescu. După cum am mai spus, despre asasinii lui Stelescu sînt convins că „fabricitantul” dl Neamțu știe mai multe, ca unul care și-a petrecut tinerețile scriind articole legionare. După care a devenit de stînga. După care a devenit de dreapta. După care cine știe – poate dl Tismăneanu ? – ce va mai

deveni.

Am spus în cartea *A treia forță* – pe care știu că dl Tismăneanu a citit-o –, și am spus și în lansările de carte pe care le-am avut la Timișoara sau Costanța: nu gust nici antisemitismul și nici teoria conspirației. Nu sînt nici rasist sau white supremacist, așa cum e Revillo P. Oliver, unul din autorii menționați apreciativ de dl Mihail Neamțu în *Idei în dialog* (probabil că, iarăși, Neamțu a citat fără a citi, motiv pentru care l-aș ruga pe dl Tismăneanu să-i verifice atent referatele și referințele de acum încolo). Am vorbit împotriva antisemitismului, am scris împotriva nazismului, am fost atacat de autori neolegionari pentru modul în care înțeleg Mișcarea Legionară. Nu am folosit injurii antisemite. Nu cred în legitimitatea creștină, politică, antropologică etc. a rasismului.

Ceea ce i-am reproșat și îi reproșez eu dlui Tismăneanu nu are legătură cu rasa, clasa casa sau masa domniei-sale. Are legătură cu politica domniei-sale. De aceea nu înțeleg de ce îl tot aduce în discuție dl Tismăneanu pe profesorul Moshe Idel. M-am întîlnit cu profesorul Moshe Idel o singură dată, la o conferință. Îl admiram pe profesorul Moshe Idel din scris. Întîlnindu-l, mi-am dat seama că, pe lîngă erudiție, profesorul Moshe Idel e un om modest, cu umor, de mare caracter. Un adevărat *mensch*. Dar prezența publicistică a dlui Tismăneanu nu mi-a lăsat niciodată această impresie. Așa că nu i-aș spune profesorului Moshe Idel, după cum nu i-am spus nici profesorului Vladimir Tismăneanu, după cum nu i-aș spune nici profesorului Gottfried nici o mîgărie antisemită. Dar nu pentru că se încruntă dl Tismăneanu la mine. Ci pentru că nu mă interesează antisemitismul. Ceea ce mă interesează e că dl profesor Tismăneanu, un om de stînga, pretinde că e de dreapta și încearcă să redefinească dreapta românească în acord cu valorile stîngii. Asta e tot. Mă cert sau mă împac cu dnii Gottfried sau Tismăneanu avînd în vedere nu rasa domniilor-lor, sau religia, ci sinceritatea angajamentului politic.

* *

Și acum, că mi-am clarificat poziția, îi pun și eu dlui Tismăneanu o singură întrebare. Domnia-sa deplînge astăzi „înmulțirea mitocanilor pioși”, a „focarelor de infecție” și a „putreziciunii”. Tatăl domniei-sale a fost preocupat în anii ‘50 de lichidarea „bandiților mistici”, a „putrefacției burgheze” și a „năpîrcilor veninoase”. Dl Tismăneanu nu e răspunzător pentru ce a făcut tatăl domniei-sale. Dar se face vinovat de folosirea aceleiași retorici. Ieri de stînga, azi de „dreapta”, două generații de Tismăneni au folosit această retorică pentru a pune lăcata pe conștiința românească. Deci întrebarea mea e: pînă cînd?

NEOCONII DE LA DUNĂRE

Paul GOTTFRIED

Profesorul Paul Gottfried (n. 1941) e Raffensperger Professor of Humanities la Elizabethtown College, Pennsylvania și „adjunct scholar” la Ludwig Von Mises Institute. Descendent al unei familii evreiești de cultură germană din Budapesta, educat la Yale și la Yeshiva University, Paul Gottfried e un reputat istoric al mișcării conservatoare, bucurându-se de-a lungul vieții de prietenia lui Richard Nixon, Pat Buchanan, John Lukacs, Christopher Lasch și Murray Rothbard. Beneficiar al unei burse Guggenheim, profesorul Gottfried a publicat zece cărți și sute de articole, în reviste de specialitate și în presa din SUA și din Europa. Printre cărțile sale se numără: *Conservative Millenarians: The Romantic Experience in Bavaria*, Fordham University Press, 1979; *The Search for Historical Meaning: Hegel and the Postwar American Right*, Northern Illinois Univ Press, 1986; *The Conservative Movement*, Twayne Pub, 1992; *Carl Schmitt: Politics and Theory*, Greenwood Press 1990; *After Liberalism: Mass Democracy in the Managerial State*, Princeton University Press, 2001; *Multiculturalism and the Politics of Guilt: Towards a Secular Theocracy*, University of Missouri Press, 2002; *The Strange Death of Marxism: The European Left in the New Millennium*, University of Missouri Press, 2005; *Conservatism in America: Making Sense of the American Right*, Palgrave-Macmillan, 2007. Ediția germană a cărții despre *Multiculturalism* a fost considerată de „Frankfurter Allgemeine Zeitung” drept una dintre cele mai importante cărți ale anului 2005.

Profesorul Gottfried, una din cele mai importante figuri ale mișcării conservatoare americane, e un adversar tenace al neoconservatorilor, pe care îi consideră responsabili pentru deturnarea mișcării conservatoare americane.

Materialul care urmează este o traducere a unui articol apărut pe takimag.com. Sperăm că vor profita în urma lecturii lui atât cei care nu îl pot citi în engleză, cât și cei care par a discuta mai mult reacții marginale de pe un blog care a semnalat articolul decât articolul în sine. Am inclus, ca note de subsol, câteva informații necesare pentru înțelegerea articolului. Nota numărul 2 reprezintă ceea ce i-am spus profesorului Gottfried referitor la situația din România. Informațiile din aceea notă sînt verificabile pentru oricine citește presa și pentru oricine nu e lovit de amnezie. Mai mult, am făcut acele afirmații în repetate rînduri, ultima dată în cartea *A treia forță: România profundă*, iar dl. Vladimir Tismăneanu nu a protestat. Acum, domnia sa și „sclavii fericiți” care îi duc lectica, Mihail Neamțu și Mircea Mihaieș, mă acuză de „delațune” pentru simplul fapt că i-am spus profesorului Gottfried, în engleză, ceea ce am afirmat public, în repetate rînduri și în limba maternă, în țara mea, România. Nu-mi rămîne decît să arăt că, în conformitate cu această logică, toți cei care, pe vremuri, vorbeau de la microfonul „Europei libere” încercînd să atragă atenția, în libertate, despre ceea ce se întîmpla în România ocupată erau turnători.

Un tînăr prieten român implicat în traducerea unor scrieri de-ale mele în limba română mi-a trimis recent o carte a lui Vladimir Tismăneanu, politolog român și profesor de științe politice la Universitatea din Maryland. Intitulat *Fantasies of Salvation* (*Fantasmel salvării*), volumul, subțirel și discursiv, a fost tipărit de Princeton University Press – editura care mi-a publicat cartea *After Liberalism*, dar a găsit că următoarea mea carte, cuprinzînd o analiză a multiculturalismului, e insuficient de progresistă ca să mai merite patronajul ei. *Fantasmel salvării* e clar diferită de lamentațiile mele. Tismăneanu a adunat pentru coperta a patra slogane publicitare de la social-democratul Adam Michnik și de la alți susținători ai liniei actualului guvern liberal-democrat din România, un regim suficient de „pro-occidental” încît să fi decriminalizat incestul. În orice caz, Princeton preferă acest

imn adus glorioasei *Pax Americana* (chiar sub oblăduirea lui Obama) reflecțiilor mele pesimiste despre problemele democrației occidentale. *Semper sursum*, cum spune dictonul latin sau cum obișnuia să trîmbeze General Electric: „Cu toții sutnem fiii progresului”.

Tismăneanu are buni tovarăși de drum. Se poate lăuda cu teancuri de bani neoconservatori, cu un institut în Maryland, finanțat de suspiecții de serviciu, institut a cărui menire e să le aplice românilor ultima versiune a valorilor „democratice”. Nu că această țară sărmană nu ar fi avut destule probleme ieșind de sub ruinele sadicului, opresivului regim al lui Nicolae și al Elenei Ceaușescu. Acum, rezidenții din Obamaland trebuie să o dădăcească, pentru ca această țară să-și creeze o formă de guvernămînt cu adevărat democratică și o „societate civilă” care să corespundă valorilor

celor care o reeducă. Un proiect care a dat atât de bune rezultate cu nemții, umplîndu-i de o atât de profundă ură pentru identitatea lor națională, încît e musai să fie aplicat din nou, de data aceasta asupra est-europenilor.

Acum, că am lămurit acest lucru, trebuie să arătăm că diatriba lui Tismăneanu împotriva antisemitismului european, împotriva deficitului de democrație din societatea civilă românească și veșnic amenințătorul exemplu al lipsei de liberalism a germanilor e la fel de comestibilă ca o cutie de carton. Spus fără ocolișuri: cartea lui Tismăneanu are prospețimea unui cadavru din care se ospătează viermii. Întîlnim în ea obișnuita galerie de tilhari „nedemocratici”, începînd cu Franjo Tudjman, premierul Croației post-comuniste care, ni se spune, a reușit să fie și leninist, și un continuator al ustașilor croați pro-naziști; mai întîlnim figuri de șefi de stat autoritari din Europa Centrală și de Est precum Miklos Horthy din Ungaria, Jozsef Pilsudski din Polonia sau quasi-dictatorul român din al doilea război mondial, Ion Antonescu, și, în fine, pe oricine de pe scena balcanică actuală care nu se potrivește modelului democratic global. Ni se oferă de asemenea ample porții din Fritz Stern declamînd împotriva *Sonderweg*-ului german¹ și întortocheate avertismente ale lui Habermas despre trecutul colectiv german.

Tismăneanu e, de asemenea, vizibil supărat pe politicianul ultranaționalist român Corneliu Vadim Tudor, care insistă că toată Moldova (și nu doar partea vestică) ar trebui să aparțină Românicii. Ceea ce uită să menționeze Tismăneanu e că Vadim Tudor a slujit regimul comunist înainte de 1989. Acest politician oportunist a fost reinventat ca român expansionist post-comunist doar după ce Tismăneanu și alți liberal-democrați și social-democrați de-ai președintelui Ion Iliescu² au hăituit Partidul Național Țărănesc pe motiv că ar fi o relicvă a unui trecut agrarian, pre-modern. După cum aflu de la prietenul meu român Mircea Platon, a fost exact cruciada pornită de Tismăneanu și de cerul lui împotriva dreptei tradiționale naționaliste (dar nu expansioniste) care i-a permis lui Vadim Tudor să iasă din umbra colaborării cu Ceaușescu spre a forma o mișcare naționalistă agresivă. Războiul dus în România împotriva vechiului centru-dreapta și încercarea de a-l înlocui printr-o clonă a GOP³ au deschis drumul ascensiunii lui Vadim Tudor ca naționalist român prin excelență.

Mai sînt și alte probleme ridicate de analiza lui Tismăneanu. Chiar dacă aș accepta concluzia unei Germanii funciar naziste, așa cum o declară Stern-Habermas, de ce să cred că identitatea națională a

tuturor e, ca și a germanilor, funciar nazistă? Nici măcar neoconservatorii nu ne spun ceva atât de radical negativ. Auto-declarații democrați globali sînt îngăduitori cu actualul guvern naționalist anti-german și pro-israelian din Polonia, iar neoconservatori de vază au susținut vehement cauza turcilor atunci cînd armenii au încercat să determine Congresul S.U.A. să recunoască existența unui genocid împotriva armenilor în timpulul primului război mondial. La urma urmelor, turcii, fie că au creat sau nu o cultură politică „democratică”, sînt cei mai buni prieteni ai Israelului în acea parte a lumii. Și nu am observat ca neoconservatorii să scrișcască din dinți la numirea unui naționalist de extrema dreaptă ca ministru de externe al Israelului. În mod clar, din punctul de vedere al neoconservatorilor, israelienii au dreptul de a fi cît de identitari vor. Cît despre acuzația că românii ar fi pierdut dreptul la identitate națională din cauză că au fost antisemiți în trecut, ei bine, cum rămîne cu excepția poloneză de la această regulă? Vădit lucru, presa americană neoconservatoare a încetat de mult să-i mai acuze pe polonezi pentru trecutul lor antisemit, văzînd în Polonia un aliat politic util. Să sperăm că naționaliștii români vor învăța să joace după aceleași reguli.

Națiunile care nu se simt parte a unei comunități naționale sînt de obicei subjugate de națiunile care se simt parte a unei comunități naționale. Astfel, guvernul polonez naționalist, teutonofob, a interzis explicit cancelarului german să instaleze în Berlin un centru de cercetare a crimelor de după 1945 comise în Polonia împotriva minorității germane. Deși aceste crime s-au soldat cu milioane de morți și deportați, germanilor li s-a interzis – și și-au interzis ei înșiși – să exprime ceea ce presa germană și guvernul polonez consideră a fi resentimente „revanșarde”. Iar în vremea aceasta guvernul polonez avansează iar și iar germanilor cereri de daune-interese pentru muncitorii polonezi duși în Germania în timpul celui de-al doilea război mondial. Cînd cele două state abordează, în cadrul unor conferințe comune sau în publicații din cele două țări, subiecte delicate, germanii oferă, îndatoritori, o versiune a propriului trecut care să fie pe placul naționaliștilor polonezi. Românii ar trebui oare să urmeze exemplul germanilor ca să arate întregii lumi că sînt „democrați”? Sau poate că au dreptul să fie „democrați” ca polonezii, fără a deveni o cîrpă de spălat pe jos.

Oricum, germanii au făcut pașii necesari pentru a deveni post-naționali și în curînd ar putea înceta să

mai existe ca națiune. De exemplu, germanii nu își mai reproduc sămînța păcătoasă, deși Habermas speră că poporul său va mai exista exact atît cît să poată oferi întregii lumi exemplul unei penitențe inconsolabile. Mai mult, germanii îngăduie, fericiți, guvernului lor să îi predea, fără referendum, superstatului UEuropean. Și apoi mai e și actul suprem al suicidului național german, care constă în a abandona centrul orașelor și a-l preda imigranților musulmani, majoritatea needucați și de multe ori fanatici. Fascismul și naționalismul neliberal german pot fi așadar eliminate dintr-o lovitură, eradicînd poporul în chestiune.

Problema cu acest proiect de îndoctrinare democratică globală, pe lîngă evidentul caracter arbitrar al permisiunii ca unii să aibă voie iar alții să nu aibă voie să-și manifeste sentimentele identitare, e încercarea de a lipsi de viață națiunile istorice. De ce ar trebui țările Europei de Est să fie transformate în variante locale ale actualei vieți politice și culturale americane? New York-ul e bun așa cum este (pentru cei cărora le place cum este). Dar de ce ar trebui ca Bucureștiul sau Tallinul să adopte modelul de viață și moravurile urbane americane, contravenind tradițiilor și gusturilor înrădăcinate acolo?

Rețetele de modernizare pe care le propovăduiește Tismăneanu sînt luate din societățile occidentale moderne tîrzii și sînt bazate pe individualism și pe extinderea continuă a „drepturilor omului”. De ce, însă, ar trebui românii să se judece pe ei înșiși după aceste standarde, cu atît mai mult cu cît trăsăturile americane pe care Tismăneanu pretinde că le prețuiește, cum ar fi individualismul, sînt tot mai contestate în Occidentul actual? În ce măsură tendințele cultural-politice dominante în Vest, reprezentate de multiculturalism, și culpabilizările colective, care învinuiesc la grămadă, sînt

Note:

1. Teorie conform cărei întreaga istorie a Germaniei nu ar fi decît o pregătire pentru nazism. Interpretare teleologică a istoriei germane din perspectiva nazismului.

2. FSN-ul lui Petre Roman, Traian Băsescu și Ion Iliescu s-a rupt în două partide, unul condus de Petre Roman și unul condus de Ion Iliescu. PD-ul lui Petre Roman, aliat la guvernare cu PNT-CD în 1996, a fost principalul sabotor al guvernării Ciorbea. Principalul instrument al acelei sabotări a fost Traian Băsescu, pe atunci ministru PD, acum „pleașca” PD-L-ului și a dreptei tismăniene. Să mai amintim doar că Petre Roman și Ion Iliescu sînt responsabili pentru punerea pe picioare a revistei lui Corneliu Vadim Tudor, „România Mare”, creată cu scopul expres de a hăitui opoziția democratică, mai ales PNT-CD. Prins între discursul extremist al lui Vadim Tudor și cel al unor analiști politici, al ONG-urilor unei societăți civile de centru-stînga, dominată de voci precum cea a lui Vladimir Tismăneanu, care nu încuraja reînvierea discursului tradițional al PNT, nici reînvierea unei drepte românești, acest partid s-a dezintegrat – părea slab, șovăitor, minat de infiltrări securiste, lipsit de vigoare în apărarea ideii naționale.

3. „Grand Old Party”, denumire a Partidului Republican american, dominat, astăzi, ideologic de neoconservatori, care au abandonat discursul tradițional al vechiului Partid Republican în favoarea globalizării economice, a democrației globale, a susținerii „egalității în drepturi” etc. Pînă și ideea „statului minimal” a devenit o victimă a politicii neoconservatoare, dispărînd ca temă legitimă a discursului politic „republican” neoconservator.

o extensie a dreptului de a fi judecat ca individ? Drepturile individuale sînt cele privilegiate de administrațiile publice care, deseori, acționînd prin entități politice nedemocratice, cum ar fi UE, decid arbitrar cui dintre cei aflați sub controlul lor trebuie să le fie acordate și cui să le fie retrase.

O ultimă precizare: sarcina pe care ar trebui să și-o asume est-europenii nu este aceea de a-i imita pe germani sau de a deveni americani de mîna a doua, ci ceva mult mai practic: să concilieze două interese, specificul național și cooperarea regională. Polonezii îl urmăresc pe primul dar nu și pe al doilea atunci cînd profită de actualul masochism german. Popoarele baltice își satisfac ambele interese atunci cînd își celebrează independența națională și tradițiile etnice dar încearcă să coexiste cu largi minorități etnice pe care sovieticii le-au adus în țările lor după ce au deportat populațiile native.

S-ar putea ca balticii să nu aibă nici o alternativă cu ursul rusesc la graniță. S-au dovedit însă, oricum, remarcabil de toleranți cu cei care le-au fost impuși de opresorii lor. Și au făcut și tranziția către societăți post-comuniste, subiect în care Tismăneanu pretinde că e expert. Numai că națiunile baltice au făcut această tranziție sub guverne patriotice, care se bucură de sprijin popular. Mai mult decît atît, popoarele baltice par a fi mai interesate de ceea ce le-au făcut comuniștii, de exemplu, omorînd milioane de compatrioți, decît să dea lecții de sorginte UE referitoare la fascism și homofobie. Un asemenea comportament mi se pare însă total nesănătos, incorect politic și de natură a bloca finanțările neoconservatoare.

Prezentare, traducere și note
de Mircea PLATON

Mihai Eminescu, Opere Politice, ediție integrală, îngrijită de Cassian Maria Spiridon, Timpul, Iași, 2008, 1570 p.

Această ediție Mihai Eminescu, *Opere Politice* este o realizare notabilă din multe puncte de vedere. O lucrare de amplitudine care, serie editorul, este „o primă încercare de redare integrală a articolelor cu profil politic” publicate de Mihai Eminescu, „după finalizarea și apariția ediției de Opere îngrijită de Editura Academiei”.

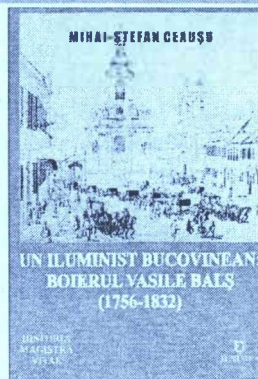
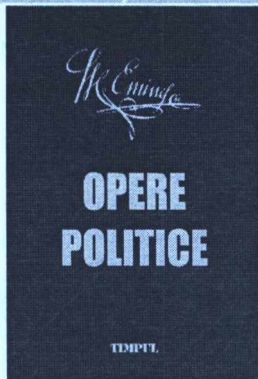
După ce în 1941 a apărut ediția Mihai Eminescu, *Opera politică*, vol. I – 1870-1879, vol. II – 1880-1883, realizată de profesorul I. Crețu, și după ce, tot la editura ieșeană Timpul, a apărut, în trei volume (între 1997-1999), o ediție Mihai Eminescu – *Opere politice*, aceasta recentă își propune, spre deosebire de cele anterioare, gruparea articolelor pe mari tematici, ținându-se cont de criteriul temporal. Acolo unde ponderea articolelor nu era suficientă pentru a justifica gruparea pe tematici distincte, s-a preferat „aflierea acestora spre Addenda”. Temele pe care a ales editorul să grupeze articolele din opera eminesciană (este interesant de observat proporția dintre acestea, în ce privește cuprinderea, de pildă) sînt: *Unitatea românilor, Românii din Basarabia, Românii din Bucovina, Românii din Dobrogea, Românii din Transilvania, Românii din afara țării, Independența, Teorii și opinii politice, În contra socialismului, Teoria muncii, Problema țărănească, Monarhia constituțională, Teorii și opinii economice, Observații și teorii istorice, Problema culturală, Învățămîntul românesc, Politica guvernului, Politica Parlamentului, Religia, Problema izraelită, Chestiunea Dunării, Observații polemice și Addenda*.

Cartea, frumoasă și ca o obiect tipografic, oferă variante de facilitare a accesului/ înțelegerii articolelor eminesciene și, poate mai ales, pune la dispoziția doritorilor, indiferent de motivația lor, să se documenteze concret cu privire la cele scrise de Eminescu.

Mihai-Ștefan Ceașu, Un iluminist bucovinean: boierul Vasile Balș (1756-1832), Editura Junimea, Iași, 2007, 462 p.

Despre activitatea culturală, socială și politică din Bucovina s-a scris și se scrie după 1989, din fericire, urmărindu-se diverse aspecte, printre care viața unor personalități marcante, cu rol semnificativ în epocă. Una dintre aceste cărți este și cea a lui Mihai-Ștefan Ceașu, intitulată *Un iluminist bucovinean: boierul Vasile Balș (1756-1832)*, structurată pe capitolele: I. *Familia, ascendența, orizontul intelectual și politic*, II. *Începuturile stăpînirii habsburgice în Bucovina și implicarea lui Vasile Balș în viața politică*, III. *În serviciul public la Cernăuți și Viena, boala și dizgrația*, IV. *Revenirea în viața publică, căpitan al Bucovinei, ultima parte a vieții*, la care se adaugă *Anexe* (care cuprind și două memorii ale lui Vasile Balș, unul către contele Halk, președintele Consiliului Aulic de Război din Viena, datat 13.11.1780, și un altul, adresat împăratului Leopold al II-lea, datat 5 noiembrie 1791), un rezumat în limba germană și convenitul indice de nume, dat fiind și faptul că este o lucrare elaborată în concordanță cu normele științifice.

Rezultat al cercetărilor autorului în documentele vremii aflate,

printre altele, în Arhivele Naționale de la București și Viena, cartea prezintă viața și înfăptuirile unui personaj aparte, astăzi prea puțin cunoscut, dar pe care au fost voci care l-au situat între mari personalități, Petru Maior, Gh. Șincai ș.a.

Vasile Balș a fost, pe scurt, unul din marii boieri bucovineni, provenit dintr-o veche familie din Moldova, ajuns baron austriac (apoi șambelan, consilier intim al împăratului – cea mai înaltă distincție pe care a primit-o un român bucovinean), om de cultură de factură iluministă (a propus înființarea a peste 300 „școli populare”, a elaborat, împreună cu Ion Budai-Deleanu, 16 manuale școlare ș.a.), militant politic – ajuns deputat al stărilor bucovinene, dar și fiind înalt funcționar al imperiului habsburgic. A fost și membru al unei loji masonice renumite în vreme („La adevărata înțelegere”, fondată în 1781), care sprijinea reformele împăratului Iosif al II-lea.

Hățișurile istoriei epocii sînt, probabil, mai puțin cunoscute marelui public. De pildă, printre ideile pentru care a militat Vasile Balș, amintim că, în contextul de atunci, el susținea scoaterea inclusiv a Moldovei, inclusiv Basarabia, și Țării Românești de sub suzeranitatea Porții, dar și aria de influență a Rusiei, concomitent cu includerea lor în Imperiul Habsburgic (în dorința de a preveni ocuparea lor de către ruși), fapt care i-a adus deservicii chiar din partea habsburgilor, politica avînd și atunci meandre. Asta deși, o vreme, a cunoscut diverse onoruri, ocupînd varii funcții – responsabil cu editarea și difuzarea publicațiilor și patentelor imperiale pentru Bucovina, înalt funcționar în Consiliul Aulic de Război din Viena, căpitan al districtului Bucovina pentru anii 1792-1808 ș.a.

O carte documentată, care conturează portretul unui personaj important al țării, pe fundalul epocii lui, cu problemele ei.

Ion Cernat, Doina Candrenilor, satul de la poalele Oșurului (pagini de monografie), Editura PIM, Iași, 2008, 504 p.

Un studiu de amplitudine, aprofundat al unei comune din Ținutul Dornelor, anume Doina Candrenilor, cu o istorie veche, legată de a zonei în care este situată, deși lipsește un „document de atestare”, de „danie” ori de „întemeiere” (dincolo de dovezile arheologice, cu diverse semnificații și interpretări amintite/ analizate de

autor, există, printre altele, o legendă a „întemeierii satului” de către Alexandru Candruș, venit din Ardeal, din zona Năsăud, în 1661). Pentru alcătuirea acestor „pagini de monografie”, autorul a consultat un material arhivistice de anvergură, valorificînd la nevoie și datele culese din teren, întregind studiul și prin considerații cu caracter general sau, uneori, unde a considerat că este cazul, racordări la situația macro-geo-politică și/ sau la condițiile actuale. Structura cărții este următoarea: după un *Cuvînt*

înainte semnat de Petru Țăranu, o *Notă a autorului*, „spovedanie și iertăciune către cititor”, urmează capitolele: I. *Un plai de legendă și dor*, II. *Lupta Candrenilor pentru apărarea vechilor drepturi și libertăți la schimbarea stăpînitorilor*, Imperiul habsburgic acaparează nord-vestul Bucovinei, III. *Economia pastorală între tradiție și modernitate*, IV. *Revoluție și conștiință națională*, V. *Resurse materiale ale comunei Dorna Candrenilor*, VI. *Dinamica resurselor umane*. Unele precizări și contribuții la cunoașterea fenomenului demografic în Dorna Candrenilor, VII. *Dorna Candrenilor în circuitul economiei capitaliste*, VIII. *Politici administrative în comuna Dorna Candrenilor*, IX. *Manifestări ale spiritualității populare specifice*, X. *Manifestări ale spiritualității populare specifice*, XI. *Pe coordonatele europene*. Într-o integrare și păstrarea identității naționale, la care se adaugă o *Bibliografie*, *Sumar* în limba engleză, *Indicele de locuri și nume*.

Ion Petrovici, Prejudecată și adevăr, Ediție îngrijită, studiu introductiv și note de Richard Constantinescu, Casa Editorială Demiurg, Iași, 2008, 170 p.

O carte care cuprinde și texte de Ion Petrovici, dedicată lui Ion Petrovici (1882-1972), filozof, eseist, memorialist, scriitor, om politic, membru al Academiei Române, profesor la Universitatea din Iași, dar și lui Grigore T. Popa (1892-1948), medic, membru corespondent al Academiei Române, titularul catedrei de Anatomie și Embriologie la Institutul de Anatomie al Facultății de Medicină din Iași (a lucrat aici pînă în 1942), cu realizări profesionale de anvergură internațională. Gr.T. Popa a fondat în 1936 (propusese înființarea unei publicații de cultură la Iași în 1934), împreună cu M. Sadoveanu și George Topîrceanu, revista „Însemnări ieșene”.

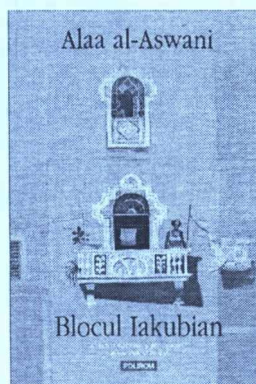
Tot Grigore T. Popa, sprijinit de relațiile de afecțiune ale filosofului cu membrii redacției, a fost cel care a deschis calea textelor lui Petrovici în revistă – și Richard Constantinescu redă, într-o secțiune intitulată *Despre Ion Petrovici dinspre Grigore T. Popa*, aspecte ale acestei colaborări, pagini dintr-o interesantă corespondență, considerații despre epocă, rolul unor personaje în destinul lui Ion Petrovici (de pildă, cel malefic al lui Iorgu Iordan) ș.a.. O altă secțiune a cărții, intitulată interviu, la fel de interesantă, este, în fapt, o autobiografie Ion Petrovici, alcătuită pornind de la întrebările lui George Călinescu („D-sa a compus, după întrebările mele, o parte din autobiografie” – scria autorul *Istoriei literaturii române*) (texte publicate în *Însemnări ieșene*, an V, 1940). Mai sînt în carte secțiunile: *Petroviciene* (texte ale lui Ion Petrovici publicate în revista ieșeană), *Cronici* (comentarii – publicate în „Însemnări ieșene” – asupra unor texte, cărți, scrieri ale lui Ion Petrovici, semnate de Grigore T. Popa, Mircea Maneaș, Traian Gheorghiu, N. Rahova), și un *Epilog*, semnat de Daniel Mazilu.

Alaa al-Aswani, Blocul Iakubian, roman, traducere în limba română de Nicolae Dobrișan, Editura Polirom, Iași, 2007, 326 p.

În literatura arabă se vorbește din timp în timp, mai ales după începutul secolului al XX-lea, în diverse forme, despre prefăcările, „renașterile” (de tipul Al-Nahda) modernizările, apropierea de literatura occidentală dar și maniera în care poate fi/păstrată tradiția,

nu doar în poezie, care are haine cu totul particulare, în multe privințe. Și romanul a cunoscut etape spectaculoase aducînd, pentru Egipt, un Premiul Nobel prin Naguib/ Nagib Mahfouz, 1911-2006.

Egiptul propune nume interesante în ce privește proza, unul dintre acestea fiind Alaa al-Aswani, al cărui roman, *Blocul Iakubian*, arabă – *Imarat Ya'qubian*, apărut în 2002, tradus în engleză în 2004, ecranizat în 2006 (cel mai scump film egiptean), tradus la noi în 2007, a fost cel mai bine vîndut roman în limba arabă al ultimilor ani. Toate se leagă de un bloc din centrul orașului Cairo, care există în realitate, pe strada Suleiman Pașa/ Basha, azi Talaat Harb Street, nr. 34, construit în 1934 de către „milionarul Hagop Iakubian, decanul comunității armenilor din Egipt”. Aici „a locuit elita societății din acele zile”, dar revoluția din 1952 „a schimbat totul”, blocul ajungînd să fie populat de cine punea mîna pe camerele părăsite, aducînd apoi pe alții – ofițeri, ospătari, bucătari, tinere servitoare. „Unele dintre soțiile noilor locatari aveau origine modestă și n-au văzut nimic rău în creșterea micilor vietății (iepur, rațe și găini) în cămăruțele de fier”.

Tot felul de personaje (de la Zaki Bey el Dasuki, „unul din cei mai vechi rezidenți”, fiul unui cunoscut fruntaș wafdist (de la Partidul Al Wafda/ Delegația), hătrîn și îndrăgît inginer, Taha el Shazli, fiul portarului – speră să ajungă la Academia de Poliție, prietena în copilărie a acestuia, Busayna el Sayed, Hatim Rasheed, din tată egiptean și mamă franțuzoaică, Hagg Muhammad Azzam, cel venit de la țară, homosexuali, vagabonzi, „artiști” de tot soiul ș.a.) joacă într-o partitură complexă, interesantă. Sînt atinse multe subiecte controversate în lumea islamică, pentru Egipt în speță: extremismul islamic, corupție, problematica poziției bărbaților și femeilor în societate, sexul – hetero și homosexualitatea, exploatarea, avortul, brutalitatea excesivă a poliției, ipocrizia religioasă, falsa religiozitate, extremismul ș.a.. Într-un bloc pentru unii închiisoare, pentru alții labirint al supraviețuirii, poate universul în sine, autorul construiește o lume în mic, în care fiecare luptă în felul lui pentru supraviețuire. Fără a fi o narațiune cu valențe deosebite, dar plăcută, romanul cîștigă prin atmosferă, coloratură și problematica propusă într-un mediu anume, întrefășînd poveștile de viață ale unei galerii de personaje, e drept, poate mai dificil de urmărit de un cititor mai puțin familiarizat cu limba arabă (deși traducătorul a adaptat numele pe cît posibil la fonetica limbii române).

Alaa al-Aswani, născut în 1957, dentist, romancier, critic, publicist cu educație francofonă, studii și în SUA, un fondator al mișcării Kefaya (din lb. arabă – „destul”), cum este cunoscută mișcarea de opoziție *el-Haraka el-Masreyya men agl el-Taghyyer* (*Mișcarea egipteană pentru schimbare*), arată cu acest roman de ce mulți îl văd drept viitor candidat la premiul Nobel, iar alții văd în acest roman o altă perspectivă critică asupra societății islamice.

Mircea Popovici, Variațiuni rococo, versuri, Editura Alfa, Iași, 2008, 82 p.

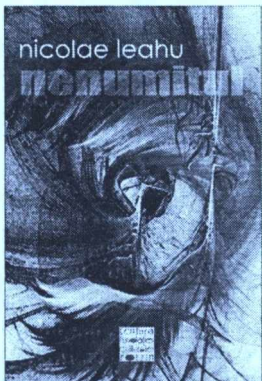
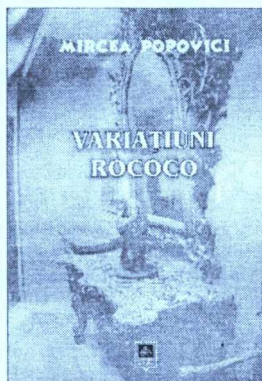
Tot la editura ieșeană Alfa, Mircea Popovici publica, în 2005, o nouă ediție la *Izobare*, care are, scriam, o poveste. În aprilie 1945 autorul (născut în 1923) a primit, împreună cu Geo Dumitrescu, un premiu al Fundației „Regele Mihai I”, (din juriu făceau parte Tudor

Vianu, Camil Petrescu, Petru Comarnescu, Perpessicius, Vladimir Streinu, Șerban Cioculescu, Pompiliu Constantinescu, Ion Biberi) care i-a facilitat debutul. Așa a văzut lumina tiparului, în 1946, *Izobareii*. Despre versurile lui au scris George Călinescu, Al. Piru, Adrian Marino, Șerban Cioculescu, Laurențiu Ulici ș.a.

Reamintim – considerat în diverse studii/ tomuri un reprezentant al „generației pierdute/ a războiului”, de cei care îl cunosc, astăzi, unul dintre suflutele frumoase ale Iașului, Mircea Popovici a publicat alt volum (*Licențe emotive*), în 1987, la Editura Junimea apoi alte 3 (*Poezii*, 1988, *Paletă în amurg*, 1991, *General Museum*, 2001), reeditând, spuneam, în 2005, *Izobareii*. Acum revine cu aceste „variațiuni rococo” (cu nuanțele de pe o frumoasă și fină paletă de culori lirice), din care cităm: „Orașul meu frumos e-n exil/ și debarcă la țărnuț înalt/ la farul stins al speranței/ E ora când seara arde-n fitil/ și-iarba cosită, ce piedică/ pune tălpilor duse/ să calce blesteme,/ la marginea lumii,/ la marginea humii”.

Nicolae Leahu, *Nenumitul*, Editura Fundației Culturale Poezia, Iași, 2008, 64 p.

Nicolae Leahu (unul dintre coordonatorii – alături de Mircea V. Ciobanu, Nicolae Leahu, Eugen Lungu și Mihai Papuc – unui proiect interesant și mult discutat, *Literatura din Basarabia în secolul XX*, care vizează editarea unei colecții de antologii ale literaturii române din Basarabia secolului XX (*Poezia, Nuvela, Traducerile* ș.a.), născut în 1963 în Bîdicu Moldovenesc, județul Cahul, profesor la Universitatea din Bălți și redactor, publică a doua carte a sa la Iași, anume volumul de versuri

Nenumitul. Autorul este una dintre vocile care contează și în domeniul criticii.

În acest volum Nicolae Leahu relevă un eu poetic în varii ipostasuri, de la reflexiv la ironic ori livresc, uneori chiar cu nuanțe de experimental, de la metafizic la o oarecare haină a dramaticului/ ludicului, generând impresia că pendulează între a fi spectator, dar și actor pe scena lumii. Volumul, deschis cu o întreagă pagină de secvențe (citate din autori, de la Augustin, Wittgenstein, Noica, La Vasile Vasilache și Ion Mircea ș.a.) care alcătuiesc *motto*-ul, adună o serie de poeme / cicluri de poeme, care se înșiruie în următoarea ordine, după un *prolog* (*Ce-i de făcut*): *Capătul (I)*, *Elegii pentru streazăină și păienjenis*, *Vag*, *Elegiile de apoi*, *Capătul (II)*, *Baladă* (*epilog*). Un poet interesant de dincolo de Prut, care folosește tropii într-o gamă largă, creînd imagini aparte (împărăginit, reînținu, pilitură de verbe, metonimic a paradisului ș.a.), din care cităm, în încheiere: „blestemul de a-ți plînge părinții/ cu pilitură de verbe străine/ cu stil/ asediind palisadele spuselor/ provocînd efemeritatea sunetelor/ și instinctele calofile/ atunci cînd însăși tăcerea/ e un exces”.

Vasile Flutur, *Rezervat pentru visători*, micropoeme, Editura Cronica, Iași, 2009, 154 p.

Vasile Flutur, autor a mai multe volume de poeme și proză, din 1996 pînă azi, publică acum la editura ieșeană „Cronica” un volum de „micropoeme”, rimate și nerimate, întreșute de cîteva poeme într-un vers (amintind întrucîva de cele pillatiene, pe care autorul, care are la activ și cîteva volume de poeme în stil haiku, probabil le cunoaște), dintre care cităm cîteva: „Trilurile copilăriei adormeau pe-aripi de rouă”; „Amintirile-nviau într-o ceașcă de cafea”; „M-aș fi vrut surîsul tău prefăcut într-un poem”; „De durere ruginise chiar și seva din stejari”. „Stoluri negre de-așteptare umezeau privirea-ți dusă”.

Peregrinus

EDITURI IEȘENE / AUTORI IEȘENI

CONVORBIRI LITERARE

HIMERA TIMPULUI

Tudor NEGOESCU

Foamea de timp (Editura Cronica, Iași, 2006), reprezintă cel de-al patrulea volum de poezie al ieșcanului Ștefan Amariței, celelalte trei fiind, în ordinea apariției, *Plaja* (1996), *Pe malul Aheronului* (1999) și *Psalmi* (2004).

Este un volum unitar, ca viziune și tematică, plasat de autorul prefetei, Ioan Holban, într-o relație de continuitate, de consubstanțialitate cu anterioarele apariții editoriale: „Faptul că Ștefan Amariței își gândește cu migală propriul univers poetic îl dovedește și structura de continuitate (teme, motive literare, poziționarea poetului față de sine și de realul văzut sau, încă, necreat) cu volumele precedente”.

Pătrunzînd în universul poetic al autorului, descoperim un contemplativ care, întorcîndu-se în trecut, încearcă să se vindece de anxietate, de avatarurile unei vieți trăite departe de divinitate.

În primele două secțiuni ale cărții, *Umbra de împrumut* și *Avatarurile văii de nisip*, actantul liric trăiește în mod acut o stare de rătăcire prin hățișurile unei lumi sterpe, pustii. Este un topos apocaliptic, un „ținut de zei și de oameni uitat”, sumbru, neprimitor. Asistăm la descrierea unor peisaje dezolante, „tărîmuri cu umbră puțină”, populate de ființe devitalizate, inconsistente, „zei bătrîni și chiriciți”, „bătrîni care trag să moară la poala de zid”, personaje mitologice.

Actor, dar și regizor omniscient, Amariței „pune în scenă” monologuri încărcate de dramatism, rostite cu o tonalitate gravă, teatrală, elegiacă: „O de lumină nu mă tem! Doar de priveghi/ și somnul în duhoare. Atunci îmi caut o/ vină și-n cerc să o strig, dar nu știu ce-mi/ umple de țărîni și frig tăcerea din gură” (*Casa descuiată*).

Umbra (aici un motiv poetic de extracție blagiană) este văzută ca o stare intermediară între întuneric și lumină, menită să accentueze incertitudinea, înstrăinarea ființei: „Umbra-i fără noimă, asudă pereții./ lunecă-n piept. Plutind ea își rotește picirea, se-mparte cu sine, ascultă/ flămîndă și oarbă foșnetul tîrîtor al surpării în sine” (*Surparea în sine*).

Tot acest eșafodaj poetic, construit cu migală de bijutier, este „împănăt” cu o seama de aluzii istorice și religioase. El se sprijină pe cîteva perechi antinomice, printre care antiteza dintre lumină și întuneric sau cea dintre teluric și celest: „Am vorbit, am vorbit despre lumina ce vine/ din întuneric, nimeni n-a înțeles nimic./ Am strigat: Luați aminte! Nu lăudați lumina,/ nu lăudați întunericul, căci ele sînt învelișuri/ aurii și albastre ale altei lumi”

(*Drumul de noapte*).

Evitînd transferul direct de biografie în text, Ștefan Amariței realizează un exercițiu ontologic, o aventură a cunoașterii: „Citesc în noapte, știu destul despre faptele/ omului, dar vreau să aflu mai multe,/ chiar și despre întunericul orb, de dragul luminii profunde” (*De dragul luminii profunde*). De fapt, rezultatul acestui demers cognitiv este limpezirea, revigorarea sentimentului religios.

Parcursul acestui topos enigmatic conduce la o ade-vărată metafizică a devenirii *ființei întru viață*: „Acestui suflet i-am fost odată trup,/ ca pîinea caldă, în liniște mă despărteam/ de el plutind pe ape și-i căutam prin/ neguri strigătul înfometat de-noarcere „(*Îngerul tîrziu din mine*).

Ofranda adusă timpului este, de fapt, ofranda adusă trecutului viu, legătura indestructibilă cu înaintașii, efortul acestui demers introspectiv fiind direcționat spre mitologic, spre căutarea obsesivă a originilor: „A trecut vremea cînd părinții te sărutau pe/ frunte. A trecut timpul cînd noi schimbam/ destinele. Privește-te înlăuntru și în afară,/ caută-ți arma și scutul, ferește-te de steaua/ trecătoare, oricît de strălucitoare ar fi ea” (*Ofrandă timpului*). Dacă analizăm textele acestui volum din punct de vedere al punerii în pagină, al construcției, constatăm ca versurile o tăietură surprinzătoare, nefirească uneori, fapt ce îngreunează întrucîtva lectura. Trecînd peste aceste minore inadvertențe formale, descoperim multe versuri care îndeamnă la meditație, pentru că poetul îndeplinește un ceremonial, luîndu-și în serios sarcina de îndrumător spiritual pentru neofiți.

Pendulînd între contemplație și vizionarism, „personajul” liric propus de Ștefan Amariței descoperă un nou sens al existenței, se regăsește pe sine. Pe parcursul celei de-a treia secțiuni a volumului, intitulată *Laudă timpului*, el evoluează spre o poetică a sacrului, descoperind lumea intens spiritualizată a celor „care nu dorm”, lumea credinței: „Cei care nu dorm bat din aripile gîndului/ înlăuntru Lui, înfășurați în propriile aure/ cu mișcări ce urmează semnul Său și toate/ celelalte semne, ce se regăsesc numai înlăuntru Lui” (*Ecleziast cosmic*).

Venind dintr-o lume materială, ce pune mare preț pe exactitatea cifrelor, economistul Ștefan Amariței renunță la rigurozitatea calculelor și, sedus de muză, urmează sfatul poetului cu același nume: „Aleargă mai bine după ceea ce nu vezi, aleargă/ după o himeră, e mai sigur”. Aceasta poate fi himera credinței, dar, tot așa de bine, și himera timpului.

Mihai Cimpoi, Critice, vol. VII, Șansa cercului, Editura Fundația Scrisul Românesc, Craiova, 2008, 198 p.

Continuându-și aventura critică prin literatura română și cea universală, Mihai Cimpoi, publică un nou volum din seria *Critice*, al șaptelea din această serie, sub titlul *Șansa cercului*. *Doina* lui Eminescu și teroarea istoriei, Faze de receptare a lui Ion Creangă, în care se preocupă de exegeții cei mai de marcă ai acestui genial humuleștean (Leca Morariu, Jean Boutière, G. Ibrăileanu, N. Iorga, E. Lovinescu, G. Călinescu) constituie prima parte a acestei cărți deschisă, cum era și firesc, desigur, știindu-se faptul că Mihai Cimpoi este unul dintre cei mai importanți eminescologi contemporani, cu: *Eminescu înaintemergătorul*. *Șansa cercului*, în vizinea lui Nietzsche, este un bun prilej pentru Mihai Cimpoi de a spune: „Nu există adevăr, există numai interpretare (interpretări). Acesta-i postulatul-cheie nietzscheian, care prevestește cele două morți: aceea a lui Dumnezeu și aceea a metafizicii și a ontologiei (probleme ce-l preocupă pe Heidegger). Pornind de la acest postulat, Mihai Cimpoi ne avertizează: „Accasta-i piatra filozofală pe care ne îndeamnă s-o aflăm în condițiile unei postmodernități relativizante, care duce interpretările la extrema unor subiectivisme radicale, absolute”. Fiind un savant al culturii, Mihai Cimpoi aprofundează această temă cu mare seriozitate și cu multă aplicație, aducând-o în perimetrul național românesc. Despre Dorul infinit, despre Eminescu și Ion Creangă, dar și despre Grigore Vieru, Dan Mănuță, Ștefan Petică, G. Ibrăileanu și Vasile Vasilache ne vorbește Mihai Cimpoi, în acest al șaptelea său volum de *Critice*. De menționat, în mod cu totul special, capitolul *Martirajul cultural basarabean*, ce se constituie într-o precisă și severă radiografie a fenomenului cultural din această parte de Românie. „Parcurend întreaga cultură basarabeană, spune autorul, se conturează un tablou fenomenologic, al cărui linia esențială este revenirea spectaculoasă la românitate (și bineînțeles la europenitate, ca în cazul lui Hasdeu și Coșeriu) și la estetic. E o cultură care s-a născut din rezistența intelectuală, manifestată în situații-limită, cu adevărat existențiale de înstrăinare, de *mankurtizare*, de ștergere a identității”. Greutatea spuselor lui Mihai Cimpoi constituie un argument serios pentru parcurgerea celor șapte volume de *Critice*, ca și pentru întreaga sa operă critică și de istorie literară.

Ioan Adam, Povestea vorbelor, Editura Paralela 45, pitești, 2007, 208 p.

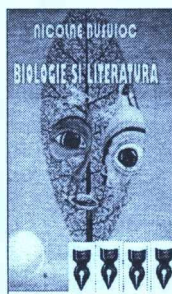

Subintitulată și *O istorie secretă a limbii române – Povestea vorbelor* de Ioan Adam este mai mult decât o provocare, un fel de mânășă aruncată cititorului, spre lectură. Este un traseu prin lumea inefabilă și atât de interesantă a vorbelor de duh care sălășluiesc de o veșnicie în savuroasa limbă română, vorbe de duh care uneori, din grabă sau chiar din neștiință, sînt folosite, mai mult decât anapoda. Poveștile lui Ioan Adam au darul de a face puțină ordine în acest domeniu atât de... ușor, dar în fond atât de dificil. Cartea poate fi considerată drept un bun instrument de lucru și pentru învățați și pentru profani spre cunoașterea avatarurilor limbii române în aceste vremuri cînd prea multă lume crede că stăpînește această materie. Aflăm din *Povestea vorbelor*, cu încîntare, sorgintea unor expresii

care circulă în limba română, adesea luate *ad litteram*, fără a ști prea multe despre de ce și, mai ales, cum au apărut ele. „A fi (a ajunge) la aman, A prinde cu arcanul, A-și găsi bacăul, A bate bărbunța, A spune brașoave, Opt cu-a brînzei nouă, A-și lua lumea-n cap, După ploaie căpeneag (chepeneag), Cu căfel, cu purcel, ...etc.... sînt doar cîteva din titlurile acestor povești ale vorbelor, decodate de Ioan Adam. Și nu e anapoda intitulată această carte drept povestea..., pentru că Ioan Adam, acribios, comentează cuvintele pînă la originea lor îndepărtată, dar le și exemplifică ancorîndu-le în operele unor scriitori clasici. Textele au darul de a pune în adevărată lor valoare aceste exemple, adesea utilizate de unii, pe post de panaceu universal, spre a părea altcineva, fără a le ști în detaliu sensul adevărat. Fără a cerceta cele sensuri ale vorbelor de duh pe care le folosești poți fi pus lesne în situația de: a înghiți hapul. Și tocmai de acest incident neplăcut încearcă Ioan Adam să-și ferească cititorul fără : A-i fîgădui marea cu sarea.

El spune verde în fuță și nu caută nod în papură.

Nicolae Busuioac, Biologie și literatură, Editura Princeps Edit, Iași, 2008, 236 p.

Cu un titlu mai mult decât provocator, noua carte semnată de Nicolae Busuioac propune o așlă modalitate de a aprofunda marea literatură, dar și pe scriitori prin știința numită interdisciplinaritate, știință pusă în tipare profunde de savantul român Basarab Nicolescu. Știind foarte bine că în lume „cultura împlinește natura umană” Nicolae Busuioac, cărturar remarcabil, încearcă să demonstreze interdependența dintre natură și cultură bazîndu-se, mai ales, pe operele marilor clasici, fie din România, fie din lume. Fiind o carte aproape de știință mai mult decît de literatură, deși materia primă este chiar literatura, bazîndu-se pe multiple informații, șansa comentatorului de a fi cît mai aplicat și de a construi un comentariu decent este destul de grea. *Biologie și literatură* face parte dintre cărțile care trebuie, obligatoriu, de citit cu creionul în mînă și cu foaia de hîrtie alături. Bogăția de informații trebuie asimilată și reținută. Nicolae Busuioac descoperă în operele comentate adevărate „saloane ale naturii”, saloane adesea devenite rituale, în care „sămînța luminii” dă roadă bogată. El descoperă o adevărată metafizică a comunicării plantelor cu omul, deci: natura întră în structura naturii umane ca parte integrantă. În definitiv omul se contopește cu natura și acest aspect este surprins de marii creatori. *Natura dincolo de natură!*, *De la biologie la filozofie*, *Ființa umană – intelectul și procesul de creație*, *Principii și teorii biologice în corelație cu evoluția culturii și literaturii*, *De la antici la civilizația lumii contemporane*, *Scriitorul și sentimentul naturii sau Omul împotriva naturii?* sînt doar cîteva dintre capitolele mari ale acestei cărți care pot deveni tot atîtea porți de intrare în acest vast univers. Nicolae Busuioac, aproape un pionier al acestui domeniu în literatura română, lansează o interesantă provocare spre cunoașterea naturii umane prin cultură și mai ales prin literatură.

Bogdan Ulmu, Codul manierelor elegante, Editura Opera Magna, Iași, 2008, 120 p.

Un adevărat ABC de comportament civilizat, o adevărată operație de chirurgie morală, poate fi considerat acest... *Cod al manierelor elegante* pe care Bogdan Ulmu îl pune la dispoziția cititorului, tot mai rafinat, dar și mai bulversat din cauza

„mesajelor” transmise pe diverse canale de „propagandă”. Fin psiholog și bun cunoscător al unor „tertipuri”, aflat de necesare pentru viața de fiecare zi, Bogdan Ulmu ridică la rang de artă dar și de profesie moralizarea, dând sfaturi, mai mult decât utile, pentru cei care au urechi de auzit. Tarele de comportament ce s-au cuibărit în manierele unor cititori mai ales tineri și foarte tineri dar și în mintea unor cititori apropiați de...senilitate (să-l citez pe autor). Un sfat bun este valabil la orice vîrstă, dacă are pe cine se plia, dar cu un singur amendament: să fie urmat. Dacă nu, e doar o vorbă goală precum vîntul din traista săracului. Mult zgomot pentru nimic, ar spune autorul. Nu aș spune că Bogdan Ulmu, regizor, dramaturg, eseist, pamfletar (uneori și... pamblicar), instructor și coordonator teoretic de bucătari, panseist de vocație și, mai ales, inventator de cuvinte și de...rețete ale fericirii, nu are dreptate cînd prezintă cititorului și un Cod al manierei elegante, urmat de teste de supraviețuire în mileniul pe care tocmai am început să-l traversăm. Sper că rezultatele testelor le vom primi imediat ce intrăm în mileniul patru. Am intrat cumva în registrul scriiturii autorului, dar acum să ne revenim și să ne re-întoarcem la...oile noastre. Bogdan Ulmu reușește să surprindă, cu maximă, acuratețe, tarele unei societăți care comunică tot mai mult pe internet și uită de conviețuirea reală, adică față în față. Codul manierei elegante este carte care trebuie nu numai citită ci și pusă în practică. Cum să devii elegant fără a citi Codul pe care ni-l pune la dispoziție cu atîta generozitate Bogdan Ulmu?

Traian Drăgănescu, *Reînvierea lumii*, Editura Fundația Scrisul Românesc, Craiova, 2009, 112 p.

După o carte de eseuri despre opera și viața lui Mircea Eliade, o carte extrem de bine documentată și cu multe argumente autentice, eseistul și filosoful Traian Drăgănescu din Galați, se reîntoarce, la cititor, cu această carte *Reînvierea lumii*. Este un amplu studiu despre fenomenul religios la Mircea Eliade, fenomen aflat de prezent în opera excepționalului nostru scriitor, care din diferite motive, cu o anume pasiune greu de explicat, și după moarte este marginalizat și ca om și ca operă. Nu stăm acum să scotocim aceste motive pentru că s-ar putea să descoperim motive care duc mai ales cu gîndul la alte vremuri. Pentru a defini fenomenul religios, Mircea Eliade notează: „În definitiv, despre sacru în general, singurul lucru ce se poate afirma este conținut în însăși definiția termenului: și anume că el este opus profanului”. Fenomenul religios a însoțit omul de la prima lui ființare și nu s-a întrerupt niciodată, chiar dacă el a evoluat de la religiile arhaice, „primitive” la cele evolute, cum ar fi creștinismul și aceasta pentru că sacral s-a manifestat „din chiar clipa în care omul a dobîndit conștiința situației lui existențiale în sînul Universului”. Aceștia ar fi parametrii sub semnul cărora își construiește Traian Drăgănescu cartea *Reînvierea lumii*. *Fenomenul românesc și spiritualitatea lumii, Perenitatea omului arhaic, Mitul fundamental al românilor, Balada românească în centrul mitic al lumii, Sfînta Fecioară și folclorul românesc sau Căderea în istorie a omului modern* sînt temele pe care autorul le abordează și le propune cititorului spre aprofundare și meditație în cel mai curat cultivat la noi de Constantin Noica, pentru a demon-

stra perenitatea poporului român și genialitatea lui Mircea Eliade. Traian Drăgănescu se atașează celor care, din respect dar și din înțelegere a fenomenului, susțin, în integralitatea sa, întreaga operă a lui Mircea Eliade și, cum spune, într-un capitol al acestei cărți, pentru:

„A fi în lume”

(4) Constantin Mănuță, *Cocor de fum*, Editura Timpul, Iași, 2008, 172 p.

Poeme de însingurare, de meditație filosofică și de sever inventar al timpului trecut, prezent și mai ales viitor scrie Constantin Mănuță. Versurile din poemul care dă și titlul volumului: „Că singur sînt și un cocor de fum/ Sub țîmpla mea se frînge zi de zi...” pot constitui un adevărat moto, un fel de profesiune de credință a autorului. O melancolie bine dozată, cu un ușor regret, asupra iremediabilei treceri a timpului sînt esențiale în această adevărată aventură a cunoașterii naturii umane prin intermediul poeziei. Prozodia clasică, versul calm gardat, ca în filigran, de metafore liniștite, dau o bună cursivitate și coerență textelor, făcîndu-l pe cititor să înțeleagă faptul că și autorul are viața sa, scrisă într-o carte: „Mă pierd și parcă nu mai am putere/ Viața mea e scrisă într-o carte/ Numai Dumnezeu mă-nvie în tăcere/ Și nu mai cred că moartea e departe” continuînd parcă alte versuri: „Enigma albă, învăluită-n zhor/ Eterna vină pe un nor de vată/ Brazii se-ascund în acele de dor/ Zîmbește frunza antică de piatră”. Chiar dacă această frunză, metaforic vorbind, zîmbește, zîmbetul ei este asemenea zîmbetului înțeleptului, care știe că totul, în afară de arta adevărată este efemer, trecător și perisabil. Poezia din noua sa carte *Cocor de fum* este o lungă reflecție asupra vieții și mai ales asupra morții, asupra lumii viitoare în care de la un timp înainte fiecare din noi va locui. Scrisă cu multă sensibilitate, în dulcele stil clasic în cele mai multe din cazuri, fără experimentalisme inutile, poezia lui Constantin Mănuță produce cititorului un benefic prilej de a medita prin lectură.

Petrus Andrei, 101 sonete, Editura Sfera, Bîrlad, 2007, 112 p.

Demersul scriitorului de a-și verifica virtutea în poezia clasică, în mod cu totul special, sonetul este eterna provocare. Doar așa se poate afla „meșteșugul” care să-i acrediteze statutul de poet. În acest exercițiu se vede mîiestria, harul dar și știința de carte. „Nu poți scrie sonete fără să ai lecturi temeinice din marii clasici ai genului și, „har Domnului”, sînt destul de mulți și suficient de mari creatori. Andrei Petrus spune într-un sonet, cu pioșenie aproape: „Primiți-mă-n tre voi cu a mea liră/ Să-nsuflătesc cîntarea vestejită./ Eu cînt de-a vetei flacăra păzită/ Sub stelele ce și-astupă-mi licărirea”, cu modestia omului și creatorului autentic ce privește menirea de poet cu demnitate dar și cu respect. Petrus Andrei spune în același sonet: „Nu sînt nici Pan și nu sînt nici Apollo/ iar de Orfeu sînt încă mai departe”. El se distanțează de poeții furioși care mai mult țipă decât creează, mai mult fac teoria teoriei și uită de adevărata poezie. Stăpînind pe deplin prozodia, cu muzicalitate tonică și cu o imaginație bine temperată

Petruș Andrei se înscrie în rândul sonetiștilor români remarcabili, ca o voce distinctă. „Mă lupt să tai în marmură sonetul/ Și mă frământ de zor să-i iau măsura/ Îmi cade, însă, pe-un picior cezura/ Și-o altă haină-mi cere epitetul// Mai trebuie să șlefuiască sculptura- / În artă se lucrează cu încetul/ Astfel te ceartă mai târziu regretul/ Că piesa multe ironii îndură...// (Mă lupt să tai..., p. 94) Și Petruș Andrei, în această carte de 101 sonete, se grăbește încet și ia măsura cea mai bună spre întocmirea sonetului.

Anica Facina, *Prizonierul visului*, Editura Augusta, Timișoara, 2008, 194 p. Co-prefată de Adrian Dinu Rachieru.

Prozele scurtisime din *Prizonierul visului* sînt încărcate de lirism, demonstrînd că autoarea vine dinspre poet spre prozator. Poate și de aceea prozele sînt fără acțiune ci doar constataive și mai ales descriptive, prezentînd în primul rînd stări. Descrierile sînt cele care dau farmec aparte acestor „piese” care, așa cum remarcă și criticul și istoricul literar, venind dinspre sociologia culturii, Adrian Dinu Rachieru, el însuși un veritabil prozator, cînd spune că sînt: „o infuzie lirică, infuzie care scaldă aceste texte, colecționînd întîmplări mărunte, parcă lipsite de miză epică”. Așa cum spuneam și despre o

altă carte de proză a Anicăi Facina, și în aceasta se remarcă, în mod special, spiritul de observație și descrierile pînă la detaliu, descrieri adesea cu un caracter didactic și educativ, a întîmplărilor care altfel ar fi fără valoare. Este, am putea spune fără să greșim prea mult, un mod atipic de a scrie proză, o proză dusă spre reportaj lirico-epic sau mai precis spre proza eseu. Partea a doua a cărții *Prizonierul visului* cuprinde chiar un jurnal american, jurnal în care autoarea notează, cu lux de amănunte, impresii, fapte și întîmplări, întîlniri cu oameni remarcabili sau simpli cetățeni americani. Ca titlu informativ tipul de jurnal practic de Anica Facina este interesant. În ce mă privește nu sînt de acord cu o asemenea literatură. Dar această chestiune este o altă poveste. *Prizonierul visului* de Anica Facina se înscrie în perimetrul reușitelor de gen și nu ne rămîne altceva de făcut decît să citim.

Emilian MARCU

LEGENDĂ:

MAI PUȚIN ACCEPTABILĂ –
ACCEPTABILĂ –
BUNĂ –
FOARTE BUNĂ –
EXCEPȚIONALĂ –

NOMINALIZĂRI PENTRU PREMIILE USR PE 2008

Juriul Uniunii Scriitorilor (USR), alcătuit din Gabriel Dimisianu (președinte), Daniel Cristea-Enache, Mircea A. Diaconu, Dan C. Mihăilescu și Cornel Ungureanu (membri), întrunit în ședința din 5 mai a.c. a stabilit prin vot următoarele nominalizări:

Secțiune Proză: Daniel Baăulescu, pentru volumul *Cel mai bun roman al tuturor timpurilor*, Editura Cartea Românească; Virgil Duda, *Ultimele iubiri*, Editura Polirom; Filip Florian, *Zilele regelui*, Editura Polirom; Doina Ruști, *Fantoma din moară*, Editura Polirom și Eugen Uricaru, *Cât ar cântări un înger*, Editura Cartea Românească.

Secțiunea Poezie: Andrei Bodiu, *Oameni obosiți*, Editura Paralela 45; Vasile Igna, *Lumina neagă*, Editura Limes; Ștefan Manasia, *Cartea micilor invazii*, Editura Cartea Românească; Anca Mizumschi, *Poze cu zîmți*, Editura Brumar; Liviu Ioan Stoiciu, *Craterul Platon*, Editura Vinca.

Secțiunea Critică literară/ Eseu/ Istorie literară: Paul Cornea, *Delimitări și ipoteze*, Polirom; Dan Cristea, *Poezia vie*, Editura Cartea Românească; Alexandru Mușina, *Poezia: teze, ipoteze, explorări*, Editura Aula; Eugen Negrici, *Iluziile literaturii române*, Editura Cartea Românească și Iliana Gregori, *Știm noi cine a fost Eminescu?*, Editura Art.

La **Dramaturgie** nu s-au făcut nominalizări

Secțiunea Traduceri din literatura universală și Premiul "Andrei Bantăș": Ilie Constantin – Eugenio Montale, *Oase de sepie*, Editura Paralela 45; Liviu Cotrău – E.A. Poe, *Căldătorii imaginare*, Editura Polirom; Sorin Mărculescu – Miguel de Cervantes, *Galateea*, Paralela 45; Rareș Moldovan – Harold Blom, *Anxietatea influenței*, Editura Paralela 45; Anamaria Pop – Péter Esterházy, *Harmonia caelestis*, Editura Curtea Veche; Horia Florian Popescu – Philip Roth, *Viața mea de bărbat*, Editura Polirom; Mariana Ștefănescu – Milorad Pavić, *Mantia de stele*, Editura Humanitas Fiction; George Volceanov – John Updike, *Întoarcerea lui Rabbit*, Editura Humanitas Fiction.

Secțiunea Debut: Svetlana Cârstea, *Floarea de mîghină*, Editura Cartea Românească – poezie; Iulian Costache, *Eminescu. Negocierea unei imagini*, Editura Cartea Românească – critică literară; Vlad Moldovan, *Blank*, Editura Cartea Românească – poezie; Oana Soare, *Petru Dumitriu & Petru Dumitriu*, Editura Fundația Națională pentru Știință și Artă – critică literară; Simona Sora, *Regasirea intimitatii*, Editura Cartea Românească – critică literară; Ioana Vasiliou, *Receptarea critica a lui Eminescu pana la 1930*, Editura MLR – istorie literară

Secțiunea Premii speciale: Valeriu Anania, *Memorii*, Editura Polirom; Aurel Dumitrașcu & Adrian Alui Gheorghe, *Frig. Epistolar (1978-1990)*, Editura Conta; Gheorghe Florescu, *Confesiunile unui cafegiu*, Editura Humanitas; Ovidiu Hurduzeu și Mircea Platon, *A treia forță. România profundă*, Editura Logos; Ion Iovan, *Ultimele însemnări ale lui Mateiu Caragiale însoțite de un inedit epistolar precum și de indexul ființelor, lucrurilor și întîmplărilor/ în prezentarea lui Ion Iovan*, Editura Curtea Veche; Gabriela Omat, *Modernismul literar românesc în date (1880 - 2000) și texte (1880 - 1949) vol. 1*, Editura Institutului Cultural Român;

Comisia pentru literatura minorităților a USR a nominalizat următoarele cărți: Mikola Korsniuk, *Nici Dumnezeu, nici om*, Editura RCR – proză în limba ucraineană; Jancso Noemi, *Emotikon*, Editura Hirado Kiado – proză în limba maghiară; Bogdan Laszlo, *Tatjana*, Editura Hirado Kiado – proză în limba maghiară; Kiraly Laszlo, *Ploaia de la miezul nopții*, Editura Mentor Kiado – poezie în limba maghiară.

MIC JURNAL DISCONTINUU

Ioan PINTEA

Înainte de a intra în Ierusalim Domnul Iisus dovedește o milă copleșitoare. Îi vindecă pe cei zece leproși, tămăduiește pe orbul din Ierihon, intră și *mîntuiește* casa lui Zahau vameșul, face popas în familia lui Simon Leprosul și, corolar la toate acestea, îl ridică din puterea morții pe Lazăr cel mort de patru zile. Domnul e atât de milostiv, de uman, de devotat ființei umane întrucît atunci cînd, fiind la gura gropii, îl strigă cu toată ardoarea și forța lui dumnezeiască pe Lazăr, plînge pur și simplu. Prin lacrimile vărsate pentru prietenul său drag, Domnul Iisus, e atât de copleșit de sentiment încît dumnezeirea lui e trădată, la modul sublim, de o înaltă și înduioșătoare omenitate. Acest Dumnezeu *slab* care plînge sincer; nu retras, nu ascuns, nu în singurătate ci în fața oamenilor; a surorilor lui Lazăr, Marta și Maria, a vecinilor, a iudeilor, îmi place la modul absolut. Pare prea puțin preocupat de patima Sa, de ceea ce se v-a întîmpla în curînd cu El în Ierusalim. Grijă lui Iisus rămîne *omul*, cu toate problemele, necazurile și dilemele lui. Chiar și clipa Învierii Sale din morți o v-a dedica lui. Dovadă de devoțiune supremă față de om. Ezdra: Dumnezeu e *credincios* omului.

*

Către prietenul T.

Hristos te învie precum l-a înviat pe Lazăr, prietenul său, te eliberează de patimi, orbire, neputințe, moarte, însă – tu, cel înviat, cel trezit, cel ridicat din adîncul fărădelegilor – trebuie să te păzești în stare de curăție, de puritate, de pocăință și smerenie, în ipostază de om înviat și conștient pe deplin de această înviere, pentru că păcatul, diavolul răcnește și te caută precum arhieriei pe Lazăr, să te omoare a doua oară.

*

Către prietenul O.

Nu fi trist! Tristețea e păcat. Ea este *umbrirea bucuriei*, spune Petru Creția. Sfinții Părinți enumără între cele opt patimi: lăcomia pîntecelui, desfrînarea, avariția, mînia, lenea, slava deșartă, mîndria și... tristețea. Tristețea, întristarea...

Iisus Hristos e cît se poate de clar în această privință: *Nu fiți triști; n-a murit ci doarme... Nu fiți triști ca fățarnicii... Adu-ți aminte de Ezdra: ziua aceasta este sfîntă. Nu fiți triști!*

*

Către prietenul V.

Ce face Hristos pentru omul păcătos care se pocăiește? Cum îl cercetează pe acesta și *ce poștește* de la acesta?!

Sfîntul Efrem Sirul: „Mai înainte de a ajunge el la ușă îi deschizi lui, mai înainte de a-Ți cădea el la picioare îi întinzi mîna, mai înainte de a vărsa el lacrimi îndurările Tale i le întinzi; și, ca pe un neguțator care cu multă bogăție s-a întors, așa primești pe cel care vine la Tine din tot sufletul; căci dorești să vezi pocăința și *poștești* să vezi lacrimi și te bucuri de sîrguința robilor tăi celor care se nevoiesc să găsească curăția”.

*

Comparație + „codul samuraiului” + „codul creștinului”.

*

Ispita sau portretul lui Dorian Gray.

Doamna M. îmi spune, oarecum în șoaptă, că trebuie să urc urgent în balconul Catedralei, de unde să privesc cu atenție chipul Sfîntului X, care, surpriză, seamănă perfect cu chipul... meu. Au tre-

cut de la această „veste” câteva luni. Încă nu am urcat în balcon, încă nu am curaj să dau curs observației Doamnei M. E o ispită față de care sunt absolut indiferent; o ispită care nu -mi stârnește nici o curiozitate. Chipul meu e chiar în mine, nu în altă parte. Schimonosit, însîngerat de păcate, neputincios, frumos și arătos afară, urîțit și desfigurat de păcate înlăuntru.

*

Sunt de acord cu S. D. Nu murim singuri. Nu murim *imitînd* moartea lui Hristos. Murim asumînd, apropiînd. Murim *împreună* cu Hristos.

Pentru asta însă, există o condiție cardinală: dacă *ne-am răstignit* împreună cu el!

*

Ioan Petru Culianu: [din punct de vedere etimologic *filozofia* (cu z!) vine de la *filia* și de la *zofos*, ceea ce înseamnă, nici mai mult nici mai puțin, decît *iubire de întuneric*].

În perioada comunistă doar interbelicii, doar trăiriștii și discipolii lor, respectau înțelesul primar și adevărat al cuvîntului, scriind, în ciuda tuturor „regulilor”, negru pe alb: *filosofia* (philosophia).

Prin urmare, o literă, litera S, este cea care determină transformarea *filosofiei* în *iubire de înțelepciune*.

Constantin Noica socotește litera Z o literă care, pur și simplu, smintește cuvîntul.

Cît de mult mă bucur că Luca Pițu filosofează și azi, ca și ieri, în duhul lui Pierre Hadot, cu S nu cu Z! Aferim!

*

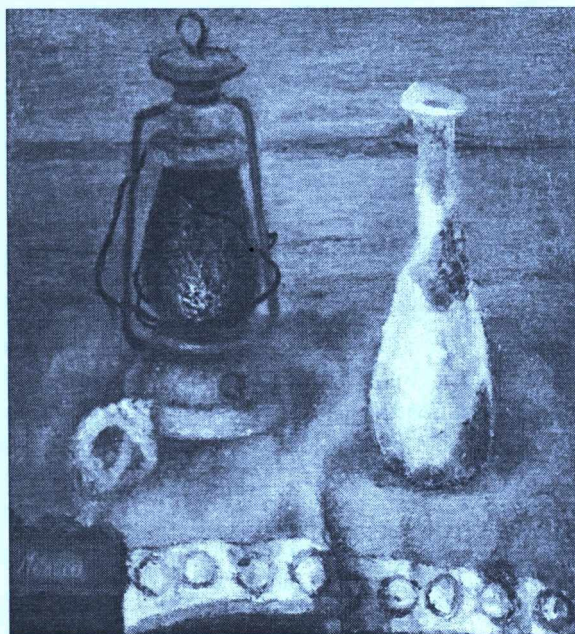
Laudele, slăvirile, vorbele numai de bine, în general encomiasmele de la înmormîntări, mă lasă perplex și mă înfurie. Ele se petrec, deșăntat și pălăvrăgit, mai ales la înmormîntările cu fast, cu pompă. „Recunoștințele” și un întreg corpus de fariseisme, fără pic de inimă și sentiment, nu mai conțin... Cetățenii de onoare post-mortem, străzi și instituții botezate cu numele defunctului, etc. etc. etc. Adevărate spectacole grotești. Nu are importanță că adormitul în Domnul, cel mutat de la noi, în timpul vicții sale, scurte sau lungi, s-a

bucurat de prea puține onoruri, a fost șicanat, a fost izolat cu bună știință, i s-au făcut, tocmai de cei care acum îl slăvesc peste măsură, necazuri peste necazuri. Nu contează! Despre morți numai de bine! Lustruirea de sine pe primul loc!

Umberto Saba: *Eram viu și vorbeam unui popor de morți. /Mort refuz deci laurii și cer să fiu dat uitării.*

*

Citesc *Jurnal extim* de Michel Tournier. Un jurnal, pe ici pe colo, concupiscent... Găsesc câteva bune reflecții/referințe creștine. Rețin o anecdotă, inventată chiar de M.T., despre credință, în care personaje sunt Nikita Hrușciiov și Papa Ioan al XXIII-lea, o adevărată pagină de Pateric pe dos și o scurtă întâmplare pascală. „Paște ortodox. Îmi telefonează Julian Negulesco: Am să-ți dau o mare veste: Hristos a înviat!”. De ce îmi place Michel Tournier?! Pentru că stă la țara, e paradoxal, locuiește într-o fostă casă parohială undeva foarte aproape de Biserică, e superîncîntat de propria-i grădină, a scris cea mai frumoasă carte despre cei trei/patru magi de la Răsărit, a dat cea mai exactă poetică definiție a vîntului (*marea respirație a cerurilor*) și a produs o apoteogmă: *Ca să fii sănătos e bine uneori să fii și bolnav.*

MANUALELE ȘI COMUNIȘTII MUTANȚI

Constantin COROIU

Cîndva, într-o vară, am participat la o dezbatere condusă de profesorul și criticul Nicolae Manolescu privind manualele de literatură română. Ea avea loc la Onești, în cadrul „Zilelor culturii călărescilor”. Participanții la acea dezbatere – reputați critici și istorici literari, profesori de liceu, dar și scriitori – ajungeau cu toții la concluzia că manualul trebuie să fie o expunere clară, obiectivă, dar și expresivă, a unor evenimente, curente, opere, biografii. S-a vorbit atunci chiar de *necesitatea locului comun* pe care o impun condiția și scopul oricărui manual. Ceea ce nu înseamnă însă clișeu și mai ales clișeu de limbaj. Mi-am amintit recent de acea animată discuție fiindcă sistemul nostru de învățămînt se află tot mai mult sub semnul confuziei, nu doar curriculare. Într-adevăr, mai ales în ceea ce privește manualele de istorie și de literatură română, numele cel mai propriu al mult trîmbițatei *alternative* este *confuzie*. În fond, așa-zisele manuale alternative nu sînt decît expresia revizuirilor pe diverse criterii, în afara celor axiologice, în primul rînd politico-ideologice, întreprinse de cominterniști de tip nou, ori a incapacității celor care le întocmesc sau le avizează. În epoca postdecembristă, lumea românească a putut vedea – consternată, revoltată sau trist-amuzată – cum niște personaje gogoliene de prin birourile cu aer stătut ale ministerului de resort, dar, din păcate, și de prin catedrele universitare și cancelariile liceelor se joacă iresponsabil nu doar cu „sufletele moarte”, sub umbrela numită reformă, dar și cu cele vii. Despre un roman de istorie scandalos, o maculatură imundă, autorii lui și cei care i-au „selectat” afirmau cu seninătate că este un *altfel* de manual. Rosteau acest *altfel* cu o mină triumfală, ca și cum el ar fi sinonim cu *valoros, modern, educativ* etc. Din păcate, manualul nu era decît *derizoriu, anti-*

național și chiar *agramat*. Nu mai puțin de cinci oameni care-l semnavă și-și propuneau să scoată pe banii noștri din capul elevului de clasa a XII-a miturile întemeietoare și faptele însemnate ale istoriei românilor, precum și ideea de patriotism, nu putuseră să scrie o frază corect, în care, de pildă, timpul verbelor să concorde. Sînt propoziții, formulări, sintagme în manualul cu pricina pentru care un elev al școlii generale ar risca să rămînă repetent. Faptul nici n-ar trebui să mire prea mult, de vreme ce în textul programului unui instructaj care pusese – nu-i așa? – bazele așa-zisului manual, existau în numai cîteva rînduri un grosolan dezacord (*Ce fel de istorie predăm: una de tip mobilizatoare...? și o ineptie („Prezentarea istoriei României... un gest oferit minorităților”*)).

Era și este de așteptat ca față de plămuirile aberante, numite abuziv, manuale, să ia poziție, înaintea Parlamentului – unde, fie vorba între noi, sînt mulți care au trecut prin școală și și-au obținut diplomele fluierînd, dar au frecventat-o riguros pe cea a învîrtelilor și a bătăliei pentru ciolan – înaintea presei, *Academia Română*, care este și a fost încă de la fondarea ei forul cel mai înalt al cercetării și salvărdării limbii, istoriei și culturii naționale. Dar a organizat Academia vreo sesiune științifică de anvergură consacrată manualelor școlare? Într-o vreme cînd al noi a devenit totul „alternativ”, inclusiv istoria și literatura română, a intervenit Academia să pună ordine în harababura din acest domeniu atît de important, fundamental, inclusiv pentru viitorul Academiei?... La mîna cui sînt lăsate manualele și instrucția tineretului din România? La mîna cicicovilor gogolieni din ministerul așa-numit al educației naționale și din inspectoratele de învățămînt care primesc zi de zi și ceas de ceas indicații prețioase de la niște politi-

cieni centrali și locali mărginiți? La mîna unor editori, interesați în primul rînd de profitul financiar? La mîna unor „bursieri” care au primit sarcini clare privind „implementarea” (pun în ghilimele acest barbarism, de altfel definitoriu pentru epoca și țara *formelor fără fond* în care trăim) în conștiința tinerilor români, a ideii că aparțin unui popor fără trecut, unui stat național artificial constituit, unei culturi minore și unei limbi așijderca? Am urmărit, din pură curiozitate, evoluția unui astfel de „bursier”, tînăr cadru didactic la Facultatea de Istorie a unei prestigioase universități – un prestigiu pe care i l-a conferit trecutul, tocmai acel trecut pe care autorii de manuale îl disprețuiesc. Întors acasă de undeva de peste Ocean, de printr-un Caracal american, el a publicat într-un cotidian un serial de așazise cseuri despre Imperiul austro-ungar. Erau în textele sale, scrise de tot sîngaci, totuși în limba română, o nostalgie a defunctului „lagăr al popoarelor”, că își venca să-i plîngi de milă bietului „eseist” care „suferea” profund. „Mie să-mi suferi Cecilia!” – zice un personaj, dintr-o piesă a lui Theodor Mazilu, înțegînd prin aceasta prețul plătit iubirii. „Mie să-mi suferi, publicistule, dacă vrei să te plătesc!” – am putea parafraza. În general, cei plătiți cu cîțiva arginți trebuie să plîngă și să sufere la statui de carton și la morminte străine, chiar dacă acestea sînt ale unor călăi...

Mai sînt și alte cuvinte goale, pe lîngă *altfel* și *alternativ*, în spatele cărora se ascund și pe care le lasă să cadă ca o ghilotină peste orice observație de bun simț autorii de manuale. Unul dintre ele este *opțional*. El și-a extins alît de mult raza de acțiune încît frizează absurdul. Că optezi pentru un manual sau altul, redactat cu competență științifică și responsabilitate pedagogică, este firesc și profitabil. Nu cred să existe om serios care să neghe influența benefică a principiului opțiunii. Numai că la noi – ca la nimeni – el a ajuns să creeze anarhie, haos. Dacă nu vrea să *opteze* pentru limba și literatura română ori pentru Istorie (*magister vitae*) la bacalaureat, Gigel iese în stradă, protestează, se ia de gît cu autoritățile, fiindcă așa a învățat el de la cine o fi învățat (nu spui cine, persoane importante!) că merg lucrurile într-o democrație și într-o țară care urcă în zbor spre capitalism. Ca să nu mai vorbim de scîrba față de

marii scriitori români, cultivată cu o asiduitate ridicolă, dacă n-ar fi de-a dreptul criminală, și în manuale. Într-unul din anii precedenți, am putut constata la absolvenții de liceu care s-au prezentat la bacalaureat o astfel de scîrba față de Creangă. Evoc aici doar o secvență. O fată drăguță îl întreba puțin iritată pe un reporter TV: „Ce să comentezi la Creangă?” După căpșorul ei simpatic, trecut prin 12 clase, genialul povestitor ar fi *inactual* dimpreună cu copilăria (eternă) pe care a monumentalizat-o! Mă gîndeam: cum ai putea să o scoți din enorma eroare pe simpatica absolventă? Să-i spui că satul antic e mai vechi cu mii de ani decît Humuleștii lui Creangă, dar *Iliada*, *Odiseea* sau operele marilor tragici greci sînt mereu actuale? Să-i spui că pe „învechitul” Creangă cu al său *realism magic* îl poți regăsi în romanele și în povestirile unor mari scriitori contemporani, cum ar fi, de pildă, Gabriel Garcia Márquez? Dar a citit ea ceva din literatura autorului *Dragostei în vreme de ciumă*? Mă tem că nu. Mă tem că percepția ei se oprește la „actuala” *Inimă de țigancă*... La așa manuale – alternative – așa absolvenți!

PE UNDE MAI SUFLĂ SPIRITUL JUNIMIST

Simona MODREANU

Am trăit zilele acestea o cruntă dezamăgire. Una din acelea care te obligă să reflectezi, așa cum cotidianul nu prea îți mai lasă răgaz, asupra lucrurilor cu adevărat importante.

Nu mă consider un om curajos, dar manuscrisul și apoi apariția cărții *Puterea din umbră* a lui Ovidiu Ohanesian mi-au provocat niște reevaluări de fond, pe toate planurile. Decizia publicării nu a fost una ușoară, iar efectele ei, asumate, m-au făcut să constat, cu mare tristețe, că în plan personal am pierdut, probabil, pe drum unu sau doi prieteni, iar în plan general, metafizic așa spune, dincolo de contextualizările istorico-jurnalistice imediate, m-am confruntat cu o hidră care ne bântuie încă și ne macină ființa intimă. Capetele ei se numesc Frică, Indiferență, Comoditate, Superficialitate, Amatorism, Prostie, Agresivitate. Pe rînd sau la un loc ne mușcă voluptuos și, adesea, cu acordul nostru tacit.

Nu intenționez să fac vreo pledoarie *pro domo* și nici să mă adîncesc într-un subiect pe care îl cunosc prea puțin, iar atît cît cunosc mă îngrozește... Iar Ovidiu Ohanesian nu este o figură carismatică și nici una care să caute cu tot dinadinsul simpatie sau milă. Nu e nici vreun „intelectual”, sau vreun jurnalist care să-și cultive cu ostentație stilul (uneori, e păcat că nu o face, impactul ar fi mult mai mare). Dar el scrie sub imperativul urgenței, cumva simte că nu mai e timp de zorzoane și note de subsol. Și oricît de simpatice sau antipatice ne-ar fi personajul, oricît de înverșunat și necruțător ni s-ar părea, oricîte rezerve am avea față de grozăviile depistate de domnia-sa, ori de legăturile pe care le face între lumea serviciilor secrete, a politiciii, a afacerilor, a finanțelor și mass-media, nu putem, cred, să refuzăm măcar să ne punem niște întrebări. Pentru că el atinge niște răni ascunse pe care le purtăm cu toții, și degeaba ne vom lamenta în varii forme și medii asupra crizei, a irosirii și corupției vizibile la cel mai înalt nivel, a rătăcirii și a ghinionului nostru endemic. Fără să deschidem ochii, vom rămîne cu cărcotca și ne vom roade unghiile la marginea istoriei.

Sau, dacă ne temem să ne adresăm nouă înșine unele întrebări, să le punem celor care chiar caută răspunsuri

de ani de zile. Ovidiu Ohanesian se expune fără teamă, cu toate convingerile lui abrupte, prezentînd fapte și documente, nu verdicte. Sigur că are părerile sale, sigur că stilul său rece, nud, poate șoca prin duritate, dar e un om care ridică niște probleme deosebit de grave, de care nu sîntem străini, chiar dacă avem impresia că nu ne privesc pentru că nu le cunoaștem.

Ovidiu Ohanesian s-a aflat la Iași timp de două zile, a fost prezent pe ecranele principalelor posturi de televiziune locale, accesibil oricui, dar mai ales, credeam eu cu naivitate, intelectualilor noștri, formatorilor noștri de opinii și caractere. Unde au fost aceștia? Cu cîteva excepții, notabile, ale celor care oricum sînt demult convinși de lucrurile evocate, sau care le-au trăit pe pielea lor, și care s-au retras în umbra scenei mediatice, toți ceilalți s-au fofilat, au încetat să mai răspundă la telefon, sau pur și simplu au ales să ignore momentul. Am crezut că se vor repezi ca vulturii asupra domnului Ohanesian, sfîșindu-l cu întrebările și comentariile lor sofisticat argumentate, demontîndu-i sinistrele scenarii și limpezind frumos lucrurile, astfel ca preacredula minte a moldoveanului să nu rămînă cumva impregnată de asemenea monstruoziități. Sigur, dacă îi întrebi, probabil că vor răspunde că ei nu se coboară la un asemenea nivel și că a intra în dialog cu un personaj controversat e sinonim cu a-i caușiona spusele, sau măcar cu a-l credita cu oarece autoritate... Dar, iertată fic-mi comparația, Ovidiu Ohanesian nu e Gigi Becali, nu vine să vorbească despre oi, fotbalști și milfoane de euro pe care le cheltuiește nonșalant în fiecare lună. Ohanesian nu are mașini de un lux sfidător și palate aurite. Nu are nimic. Nici nu știm prea bine cum și din ce trăiește de cînd a fost fugărit din presa centrală, și nu discută despre aceste lucruri, pentru că, printre altele, e un om de mare decență și discreție personală. Și e un om privit, citit, ascultat (în toate accepțiunile cuvîntului!), o persoană publică, care, în grade și moduri diferite, ne modelează conștiințele. De ce n-au venit intelectualii noștri să-l certe, să-l tragă de mîncă, să-i ceară toate explicațiile incomode pe care le-ar fi putut imagina? Probabil că studiau și cercetau în aerul rarefiat al seninelor biblioteci...

Trăim, totuși, într-o urbe unde s-a plămădit spiritul României moderne, unde Pogor, Carp, Maiorescu, Negruzzi, Eminescu și toți ceilalți erau și scriitori și cercetători, dar și o societate civilă extrem de combativă și puternică, perfect conștientă de necesitatea definirii unui cadru funcțional (ideologic, politic, legislativ, educativ etc.) pentru ca țara să iasă din Evul mediu și să prindă Europa din urmă. Și au reușit.

Dar pe noi nu ne mai interesează acest gen de dezbatere. Și mă întreb dacă ne mai interesează adevărul. Ascultându-i pe cei care au intervenit în discuțiile de la lansarea cărții lui Ohanesian, mă gândeam că noi, ieșenii, oscilăm între registrul emoțional-lacrămos și cel al derizoriului mai mult sau mai puțin inteligent. Și că nu e de mirare că nu ne mai ia nimeni în serios când ne auto-intitulăm „capitală culturală”, sau când se împart banii europeni și guvernamentali...

Înghițindu-mi nostalgiile oricum nevindecabile, mă pregăteam să trec mai departe, cu pasiva și înțelegătoare înțelepciune a românului și moldoveanului dintotdeauna, când am fost extrem de surprinsă să descopăr, sub pana unui distins germanist și subtil publicist, în partea a doua a unui altfel foarte pertinent articol despre penibilul majorității talk-show-urilor autohtone, o acidă demontare a emisiunii lui Stelian Tănase, 3x3, în care, alături de Sorin Roșca Stănescu, l-a avut invitat pe Ovidiu Ohanesian, cu prilejul apariției volumului susmenționat. Distinsul condeier își exprimă indignarea față de ignoranța „habarnistului” (oribil cuvânt!) Tănase, care nu a avut măcar minima curiozitate de a verifica credibilitatea invitatului său, care, iată, se face vinovat de colaborare la oficiosul voronian, „Moldova suverană”. Intrigată și neplăcut surprinsă la rîndul meu de asemenea erezie neașteptată, am citit atent „sursele” invocate, și am identificat două: imprecisul „aflasem” și o „Decizie” publicată pe Internet de numitul cotidian!

Sînt absolut convinsă că prețuitul publicist nu se inspiră (doar) din Wikipedia pentru studiile mai serioase ale domniei-sale, deci știe foarte bine cam cîtă încredere poate fi acordată unor texte care circulă în eter, pe care nu poate fi verificată vreo semnătură sau ștampilă oficială. Dar dacă tot ține la asemenea fiabile surse de informații, îi putem indica faptul că tot pe Internet va afla despre dreptul la replică al împrișinatlui, care dezmente categoric a fi semnat vreun contract sau a se fi integrat în vreun fel redacției amintite. Tot ce a făcut a fost să permită respectivului oficios, ca de altfel oricărei publicații care l-a solicitat în acest sens, să reproducă fragmente din articolele și cărțile sale. În fine, același redutabil Internet îl mai poate informa pe revoltatul publicist ieșean de faptul că, în ajunul Paștelui, dl. Ohanesian a depus o sesizare penală împotriva lui Voronin și a

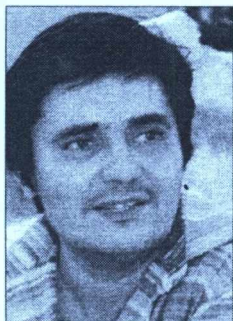
camarilei sale (pe motiv de reținere abuzivă și molestare a unor jurnaliști români) la Parchetul General al României, în atenția DIICOT, lucru verificabil, desigur. Or, în aceste condiții, chiar și pentru greu încercata logică românească, ar fi cam anevoios să explici cum un angajat al unei publicații pro-Voronin își permite să-l dea în judecată pe însuși președintele republicii vecine... Și nu mai comentez aici halucinantă insinuație a unei filiere „Moldova suverană” (Voronin) – Primăria Iași – Editura Junimea, demnă de cel mai fantezist (și mai ridicol) roman de spionaj de gară...

Mă doare sufletul s-o spun, dar o astfel de „știre” urechistă l-a băgat în pămînt pe mult mai fragilul Cezar Ivănescu acum un an...

Nemaivorbind de faptul că exact în perioada în care publicistul își redacta articolul, Ovidiu Ohanesian se afla la Iași! Dar e mult mai comod, nu-i așa?, să scriem direct la calculator, de acasă, decît să înfruntăm personajul incriminat și să-i cerem răspunsuri fără echivoc. Eu l-am întrebat. Și mi-a povestit cele de mai sus.

În plus, a folosi adjectivul „temerar” lingă numele său într-un context evident ironic, îmi pare, totuși, o impietate. Nici unul dintre noi nu știe, din fericire, ce înseamnă să trăiești două luni într-un beci, cu o pușcă (de fabricație românească!) așintită în permanență asupra ta. Cred că o experiență la limită determină o mutație ontologică la un om normal constituit. Confruntat zilnic cu perspectiva morții, ajungi să privești altfel viața. Sau, poate, să o privești pentru prima oară în față. Debarasată de ornamente și de false poveri. Redusă la esență. Și poate că un om normal, scăpat dintr-o asemenea situație, începe să caute adevărul. Desigur, metodele pot fi discutabile. Încrîncenarea în legea Talionului, de asemenea. Dar nu cred că avem dreptul să tratăm astfel drama unui om. Și nu știu ce fel de ființe am ajuns, cît de departe pot merge blazarea și suspiciunea, devreme ce ni se pare suspectă orice angajare gratuită, devreme ce nu mai concepem că un om poate renunța la viața personală, la siguranță, la slujbă, la tot ce ni se pare nouă indispensabil, pentru a se arunca într-o furtună inegală, dar necesară, fără a-l bănuși de a fi plătit de americani, de ruși, de moldoveni sau de cine știe ce structuri la fel de secrete ca cele pe care le denunță? Evident, suferința nu e sinonimă cu probitatea, și nici curajul cu iresponsabilitatea. Nimeni nu e obligat să creadă fără a cerceta. Dar cine a trecut prin infern știe mai bine decît noi, ceilalți, ce greu poate atîrna un cuvînt în soarta unui om și cît de important e să verifici cît se poate de minuțios o informație, mai ales cînd te aventurezi pe un teritoriu atît de periculos și alunecos.

În rest, somn ușor mai departe, dulce tîrg al Ieșilor...

SEMNELE ȘI ÎNFĂȚIȘAREA

Nicolae PANAITE

Franț, acest trăitor de ispravă al văii Stavnicului, deși are peste șase decenii de viață, e și astăzi precum în anii '60 ai secolului trecut: inventiv, prietenos, răbduriu, șturlubatic, isteț, bun dribleur al jocului de fotbal. Pe atunci, la începutul deceniului șase, încă nu intrase în clasa I, dar vorba lui era rară, bine potrivită și deloc aglomerată, funcție de situație. El nu vorbea doar ca să se afle în treabă, pesemne s-a aruncat bunicului său, Iordache Dinu, și el om de pus la rană, cum se spune.

Moș Iordache a făcut ucenicia cu Sandu Novețki, proprietar a două mori, al unci batoze și a vreo 140 ha de pământ. Oamenii, de mic, i-au spus că parcă l-a născut mamă-sa în batoza lui Novețki. Atît vara cît și iarna, moș Iordache, însoțit de Franț, nepotu-su', îngrijeau de această uriașă „cămilă”, cum obișnuiau să-i mai zică. În nopțile de vară, dormeau deasupra ei, înveliți cu o pătură nemțească, rămasă de la război. La vremea treierîșului, batoza lor era cea mai căutată. Moș Iordache, așa o mai regla, așa o mai potrivea, încît, recunosc oamenii, ieșea cel mai curat grîu. Bătrînul avea o vorbă: cum mîngîi șoldurile femeii iubite, la fel trebuie să te apropii de „cămilă” și s-o îngrijești...

Anii au trecut și Franț s-a însurat cu Anișoara, o nepoată a lui Sandu Novețki. Femeia lui Franț era rodul dragostei dintre un ofițer neamț cu ochii nespuse de albaștri, ca ai lui Franco Nero, cum îi plăcea să spună moș Iordache, și o fată de-a lui Novețki. Anișoara era cea mai bună din clasă, bunicul ei îi zicea că o așteaptă frumoase perspective și să nu aibă grijă de ziua de mîine și nici de bani...

Din iubire pentru Franț, Anișoara nici pînă azi nu a pus vreodată piciorul în Iași. Căsnicia și gospodăria lor sînt un model în vatra satului meu, din Valea Stavnicului. Dacă ajungi în crucea nopții la casa lui Franț și-i bați în poartă, vara sau iarna, pentru a-i cere un lucru pe care numai el îl are, ți-l dă fără șovăire și supărare, dar te întrecă ziua cînd i-l înapoiezi. Cei care nu au respectat convenientul, i-a mai așteptat șapte zile, apoi s-a dus la casa lor și-a cerut obiectul fără prea multă trîncăneală. A doua oară, cei care nu și-au ținut cuvîntul n-au mai îndrăznit să-i mai bată în poartă. Franț e făcut parcă pe un calapod de omenitate, transmis, cred, genetic de la bunii și străbunii lui, veniți în părțile noastre la începutul secolului al XVII-lea, din Tesalonic.

Nu știu cum se făcea că în gospodăria lui Franț găseai toate obiectele de tăiat lemne, zdrobitorul și teascul pentru struguri, cîngile pentru scos gălețile din fîntînă. Apa din fîntîna lui Franț era cea mai bună din sat. Femeia lui le întrecea pe celelalte la chip și în grădinărit. La vreme de durere, găseai în casa lor ceaiuri și medicamente tămăduitoare, iar carmolul era cel mai căutat. Vorbele lui pline de duh au alinat și încă mai alină și azi multe suflete: „Adună-ți comori în ceruri și nu pe pămînt”; „Dumnezeu va face să strălucească dreptatea ca lumina, și dreptul tău ca soarele”; „Puțin lemn ajunge ca să-mi încălzesc o sobă mică; de ce să mă plîng că n-am toate pădurile?”; „Cojile de la un măr dulce sînt mai bune decît un întreg măr pădureț”.

Cînd Doanca, baba care făcea de ursită la fetele nemăritate ale satului, a scăpat un sac plin

cu volbură în bulboana din Vlanic, în care ne scăldam noi, moș Iordache Dinu a spus că nu-i a bine; *s-a pus* deja de-o cumpănă! Zilele au trecut și, după vreo două săptămîni, eram la scăldat în amiaza mare. Vacile, sătule de iarba primeniță de ploaie, stăteau culcate și rumegau, la vale de bulboană. Noi, copiii, vreo cinci, toți dezbrăcați de haine, ne-am aruncat în apă. Afară, zăpușeala amiezii, ca o pălărie mare de pămînt încins, ne acoperea capetele. Era sfîrșitul de iulie al lui '62. Acei dintre noi care știau să înoate săreau și de la trambulină, adică de pe malul drept al apei, înalt de vreo trei metri. Ne luam și la întrecere: care săreau în picioare și care cu capul în jos; ce mai, concurs de-a binelea, nu altceva! În acest timp, baba Doanca a trecut pe acolo (noi fiind goi, de rușine, ne-am aruncat în apă) spunînd: măi ghidihoilor, aveți grijă că bulboana e adîncă, iar astăzi și mîine, fiind lună plină, ar fi bine să nu vă mai scăldați... După plecarea babei Doanca, flăcăul Viorel a lui Frunză a venit și el la scăldat, apoi s-a dus la deal de bulboană să cosească un coș de iarbă pentru caii lui suri. Pe acești cai, Viorel le-a urcat cu brațele sale fierbinți și vînjoase pe unele din fetele satului învățîndu-le trapul, iar galopul doar pe Elvira, fata croitorului, care a și ajuns vice-campioană națională.

Acrul amiezii, care parcă scăpăra scînteii, ne făcea să nu mai ieșim din apă. Franț, fără să știe a înota prea bine, sări și el de la trambulină; își plesni burta de apă, apoi se duse la fund; o dată sau de două ori, i-am văzut doar creștetul capului. Apa se bulbuci deasupra lui. Dorin a lui Zbîngu și cu mine l-am strigat pe vlăjganul Viorel, spunîndu-i că se înneacă Franț. Fără nici o ezitare, huiduma de om se aruncă în bulboană, îl apucă pe băiat de păr și îl scoase la suprafață; pe malul înclinat al bulboanei, l-a pus jos, pe iarbă, cu capul în vale; din gura lui Franț a curs mai multă apă, după care îl cuprinse un somn adînc. Odată cu seara, se trezi... În drum spre casă, Franț îi mulțumi salvatorului, spunîndu-i: „bădie Viorel, îți mulțumesc că m-ai scăpat că, dacă mă înneacam, ce mă bătea tataaa...!”.

În săptămîna mare a Paștelui din acest an, mînat de un viscol lăuntric, m-am dus în Valea Stavnicului. Am ușărnicit pe toate coclaurile copilăriei. Aluviunile, în decursul anilor, aproape au acoperit bulboana, a mai rămas din ea doar o mică baltă înconjurată de stuf. Deranjate de prezența mea, cîteva broaște post-moderne s-au aruncat de pe mal, tulburînd apa amintirilor... În acel moment, în inima mea s-au întîlnit la colindat trei vremi: a copilăriei, cea de acum, și cea care va veni... M-am îndreptat spre casa părintească, aruncînd o ultimă privire în jur... În drum (nu știu de ce!), așa, dintr-odată, mi-am amintit că Einstein credea că nimic nu este întîmplător în natură; toate au fost create pe baza unui plan și că Dumnezeu nu joacă zaruri.

M-am întors la Iași, mînat de cîii putere ai mașinii... Urcînd dealul Copoului, spre locuința mea din vecinătatea casei Sadoveanu, mi-am zis: atîta timp cît nu voi uita copilăria trăită în Valea Stavnicului, nimeni nu mă va putea da jos de pe pămînt...

GRACQ, VLAMINCK, MAX ERNST, SKÁRMETA, SIMONE WEIL

Nicolae CREȚU

Ce legătură între ele ar putea să aducă toate aceste cinci nume alături, în lanțul verbal al unui titlu? Nimic altceva decât întâmplarea succesiunii lor, a unor evenimente culturale asociate lor, într-un interval de timp limitat la câteva săptămîni, dense.

„Journées de la francophonie”, la Iași, ediția 2009. „Generic evocator: 150 de ani de la Unirea Principatelor, sigur, în conjugare cu problematica raporturilor româno-franceze. La deschiderea din Aula Magna «Mihai Eminescu» a Universității, istoricul bucureștean Lucian Boia combină analiza rolului jucat atunci de Franța, de Napoleon al III-lea, cu «portretul» acestuia. Mai tîrziu îl ascult pe profesorul Hervé Menou de la Universitatea din Angers, vorbindu-ne despre Julien Gracq și opera sa (mai ales *Un balcon en forêt*). Convingerile politice (comuniste) ale acestuia nu duc la înverșunări „vigilente” în analiza și evaluarea operei celui care, de altfel, nu se arată deloc obedient în *La littérature à l'estomac*. Îl întreb pe oaspete despre convergențele și delimitările *Le rivage des Sirthes* vs. *Il deserto dei Tartari*, de Dino Buzzati, apărut cu aproape un deceniu mai devreme. La cina de la Casa Pogor sînt împreună cu un grup de profesori de la Lille și Angers. Sînt încințați de Iași, a doua zi vor vizita mănăstirile nemțene, își doresc o colaborare mai susținută, ritmică, substanțială, cu noi. La una din ultimele secțiuni, două comunicări foarte bune: una, a Danei Monah, despre teatru în teatru și universul carceral la Matci Vișniec, în discuția asupra căreia intervine și directorul Centrului cultural francez, José-Maria Queiros, cealaltă – a kolegei Simona Modreanu, de la Catedra de franceză, privind strategia și rolul francofoniei, al cărei nivel excelent, ar fi meritat o audiență în plen, la deschidere.

Vom pleca spre Madrid cu un zbor de seară-

noapte, pe 2 spre 3 aprilie. Pentru cele trei săptămîni „madrilene” am făcut cursurile cu anticipație, cu acordul studenților și aprobarea Decanatului: știu bine că în mai, în prag de sesiune de examene, e riscant să-ți mai propui „recuperări”. La aeroportul Barajas ne așteaptă Irina și cu un taxi ajungem curînd acasă la ei, pe Calle Antonio Larrazabal. Irina nu conduce, Philippe pleacă dimineață, devreme, la Valencia. În camera noastră găsim un *Bine ați venit!*, trilingv (*Soyez les bienvenus!*, *Welcome!*) din partea unei sirene – „purătoarea de cuvînt” a Anastasiei. Ne ferim s-o trezim, a doua zi, ultima de școală, înaintea vacanței de Paște, are programată (clasa ei) o *évaluation* – tema? *Les volcans*. Îmi aduce aminte că acasă, la Iași, înainte de plecare, am coborît de pe unde erau toate obiectele fragile, de teama unui eventual cutremur.

Alegem din *Guia del ocio* (în franceză ar suna așa: *Guide des loisirs*; e echivalentul spaniol al *Pariscopes*-ului parizian) să începem vizitînd, la *Caixa Forum*, nu departe de Muzeul Prado, o expoziție temporară *Maurice de Vlaminck*. Admirabilă reunire de pînze ale artistului, din toate perioadele creației, dominînd „vîrsta” *fauve*-istă și cea „cezanni-ană”. Ca întotdeauna la astfel de expoziții este proiectat și un film, consacrat biografiei și operei lui Vlaminck. Afluența de vizitatori – de toate vîrstele – e mare. *Entrada libre*.

Dar sîntem la Madrid, capitala unei țări vestite pentru procesiunile sale din *Semana Santa*, în pragul Paștelui. Printre cele dintîi, aleasă de noi anul acesta, una care pleacă spre seară, de la Catedrala Almudena, vecină Palatului Regal: e cea numită „a halebardierilor” (*alabardos*), între care remarcăm și cîteva... *alabardas* (halebardiere). Muzică de trompete și *fifres*. *Penitentes*, desigur. Noaptea

mergem să vedem procesiunea care pleacă de la o biserică situată pe colina din spatele Muzeului Prado. Mașini ale poliției deschid calea, procesiunea începe cu opt călăreți pe cai albi și negri, apoi mai multe eșaloane de *penitentes*, în final – muzicanții. Oprirea ale întregii procesiuni, la care auzim voci cântând flamenco. Ne grăbim să luăm metroul spre casă. În duminica Paștelui catolic mergem, toți, la biserica *Saint Louis des Français*, unde Anastasia, în fruntea unui mic grup de copii cu lumânări pascale în mâini, îmbrăcată într-o robă albă pentru accastă *Messe* specială, ne dă o emoție aparte, cu expresia grav-luminoasă a chipului încă de copil, la cei zece ani ai ei de acum.

După întoarcerea lui Philippe de la Valencia, vizităm, împreună cu el, cele trei expoziții temporare oferite publicului de Fundația MAPFRE (asigurări): Pablo Picasso, *Suite Vollard* (grafică), Max Ernst, *Une semaine de bonuté* (colaje) și Nicholas Nixon, *The Sisters Brown* (fotografie). Pe primele două simțim nevoia să le revedem încă mai pe îndelete, după câteva zile. Institutul francez din Madrid (IFM) condus de Serge Fohr, organizează o dezbatere asupra ciclului de colaje *Une semaine de bonuté*, deschisă de dialogul spaniolului Pablo Jiménez Burillo (inițiatorul expoziției, din partea MAPFRE) cu, invitat special, criticul și istoricul de artă parizian Werner Spiess, de origine germană, cu contribuții deosebite privind sculptura lui Picasso și colajele lui Ernst. Se evocă inițial contextul primei expuneri la Madrid a ciclului (războiul civil spaniol: 1936), secretul mult timp păstrat, al tehnicii colajului, ascuns deopotrivă criticii și publicului, coerența alegorico-simbolică a ciclului, implicațiile supraréaliste și ironice. Din sală – întrebări despre „romanul” în imagini, apoi despre Picasso și femeile... Le propun celor doi critici de artă o abordare care, subliniind inspirația de roman-foileton al secolului al XIX-lea (gen *La Martyre*, de d'Ennery), vede în ea punctul de plecare pentru o poezică a *ambiguității* prin excelență, glisînd între parodie și pastişă, nerezolvate în vreo „sinteză”, nici măcar oximoronic, ci menținute într-o tensiune fecundă. Discuțiile continuă și la *cocktail*-ul de după dezbatere, în foaierea teatrului IFM, la capătul acestei memorabile *soirée* Max Ernst.

Văd la *Casa de America*, nu departe de Banco de Espana, programul unei săptămîni consacrate scriitorului chilian Antonio Skármeta, cunoscut și prin filmele ale căror scenarii pleacă de la proze ale sale. Am văzut dintre ele, la una din televiziunile noastre (probabil TVR2), *Il Postino* (Poștaşul), cu Philippe Noiret în rolul lui Pablo Neruda, exilat politic în Italia, film splendid: scenariu inteligent și seducător prin umor, dialoguri firești, regie și actori de nivel excelent. În prima seară, colocviul *Desnudo in tejado: los cuentos de Skármeta* (Gol pe acoperișul de olane: povestirile lui Skármeta), susținut de universitari spanioli și hispanoamericani, dintre care se detașează, ca „nerv” hemencutic, Rodrigo Fresan. Totul – în spaniolă, fără traducere la cască, dar înțeleg aproape integral, grație termenilor teoretici (naratologie) și ai criticii literare, de fond internațional, și orientării mai puțin analitice, de detaliu stilistic etc., a abordărilor. Urmează proiecția filmului *Ardiente paciencia* (1983), prezentat de Skármeta însuși, dar din păcate nu pot rămîne. Apoi, zi de zi, alte colocvii, filme, dezbateri, lecturi publice: *La velocidad del amor. El amor como eje en la novela de Skármeta*, urmat de *Il Postino*; *El baile de la Victoria* (Dansul victoriei), în regia lui Fernando Fructa, și dialogul: autor-regizor, *mena redonda* cu tema *El show de los libros: la literatura en la television chilena y espanola* (Show-ul cărților: literatura la televiziunea ciliană și spaniolă), *Conferencia y conversacion – La poezia espanola: un personaje de mi obre narrativa* (Skármeta – Randolph Pope, Chile), în fine o lectură dramatizată: *El plebiscito/ o como derutar a un dictador con poesia/ Plebiscitul (sau cum să derutezi un dictator cu ajutorul poeziei)*. Iată ce înseamnă să focalizezi atenția unui anumit public (domină într-o sală de cca 100 de locuri, universitarii, profesorii, studenții): o concentrare de „linii” ale abordării analitico-interpretative și comparatist-evaluative, pe măsura operei unui contemporan proeminent, „situat”, asociat/ disociat, cu nuanțe importante, în compania unor nume mari, nu numai din aria hispanofonă: Cortazar, Marquez, dar și Cehov, sau Lovecraft. Dominantele: „polilogul” demersurilor critice și mediatizarea (tv, în special). „Efectul”, rezultatul: stimularea lecturii și a studiului, o consacrare „în haine de lucru”, neapologetică, analitică și de confruntare a punctelor de vedere, perspective și argumente. Se poate învăța din asta cum să pro-

movezi o literatură de calitate într-o lume invadată de „imagine” și, încă și mai mult, de „comunicare”.

Unii vin în Spania pentru *corridos*, alții pentru faimoasele procesiuni din *Semana Santa* (printre aceștia ne numărăm și noi doi), dar nimeni n-ar trebui să treacă prin această țară fără să viziteze monumentele istorice și religioase, muzeele extraordinare, să vadă ceva din viața teatrală și, mai larg, artistică a Madridului, dacă se poate chiar dezamăginit: a Spaniei. Am văzut anul trecut Palatul Regal din Capitală, acum vizităm Escorialul, nu prea departe de Madrid: mănăstirea, dar și palatul lui Filip al II-lea (*Felipe Segundo*), celebrul rege, fiul Împăratului Carol Quintul. Edificiu copleșitor prin proporții (proiect, tehnici și inginerie, ale unor timpuri în care se gîdea și acționa cu o grandoare sobră). Anastasia are de pregătit o lucrare școlară despre mohorîtul rege-ctitor (și „locatar”) al Escorialului. Comori de artă (domină scenele biblice și portretele) – nume mari, nu numai spanioli: Velasquez, El Greco, Ribera, Zurbaran, Rubens, Tițian, Tintoretto..., o bibliotecă impresionantă și o colecție de hărți ale vremii care, ea singură, arată ambițiile imperiale, geopolitice, ale Spaniei, și după trecerea de la Carol Quintul-*Imperador* la Felipe Segundo – numai *Rey* și, în fine, sălile funerare în care stau, cînd aliniate, cînd dispuse într-o altfel de ordine geometrizzantă, atîtea *sepulturas*, nume de rezonanță istorică, împărați, regi și regine, prinți și prințese, infante și infanți...

După Escorial – escapadă auto la Chinchon, orașel ce păstrează încă memoria unor timpuri, de mult apuse, în care a fost capitala unuia din micile regate din Spania. Mergem să vedem *La Passion de Cristo*, interpretată în *plein air*, în mai multe spații ale Chinchon-ului. Pe drum cerul se arată de un plumburiu amenințător, dar nu plouă, avem noroc. Hoinărim pe străduțe în pantă. În *Plaza Mayor* e deja multă lume: se bucură de soare, beau cîte ceva la mesele din piață, ale restaurantelor, barurilor. Pe balconul *Ayuntamiento*-ului (Primăria) se va juca scena *Cinei cea de taină*. La apusul soarelui piața e deja arhiplină, însă abia după ce se înnoptează de-a binelea se ocupă locurile de protocol, chiar din fața Primăriei, și după lungă listă a sponsorilor și a tuturor celor implicați, actori și realizatori ai spectacolului, începe: un Cristo arătos, cu trăsături și voce vir-

ile, replici alternînd cu narațiunea biblică neotestamentară, spălarea picioarelor apostolilor, pe rînd... Spectatorii, în picioare, imobilizați în mulțimea din *Plaza Mayor*, „îngheață” aproape. Mișcarea spre spațiul următoarei scene (Pilat din Pont, decizia și începutul Calvarului) ne face bine, ne dezmoștește și încălzește. Anastasia nu dă semne de oboseală, e numai ochi și urechi, îi place, o interesează. Treccm pe lîngă soldați „romani”, pedestri, conduși de comandanți călare. La o intersecție, în balconul unci case – Pilat din Pont și alți cîțiva, în stradă – „arestații”, Crist și ceilalți, torționarii, iar noi sîntem mulțimea de „atunci”. Apoi revenim în *Plaza Mayor*, unde pe o mică ridicătură de pămînt se află deja două cruci, cu trupurile răstigniților. Între ele ajunge, purtată de interpretul lui Crist, sub „escortă” (*Via Crucis*), și cea de a treia: răstignirea, replici, momentul expierii – însoțit de fulgere și tunete, coborîrea de pe cruce. Irina și noi, pe rînd, o susținem pe Anastasia, instalată – à *califourchon* – pe umerii lui Philippe, care continuă să filmeze, ea e cea care are cea mai bună deschidere a privirii spre ceea ce se petrece pe „Golgota” din piață. Va urma, altundeva, învierea lui Iisus, dar nu mai rămînem, e tîrziu și avem încă drum de făcut, spre casă. A fost, din nou, o zi plină.

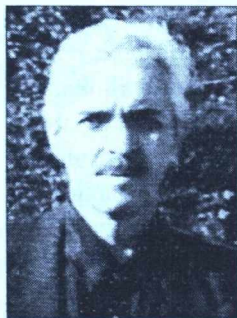
La IFM este anunțată o dezbatere *Simone Weil* (centenarul nașterii), seara. Pînă atunci vedem împreună (cu îl revăd, l-am vizitat și anul trecut) *Museo de America*, bogat în piese de mare valoare, bine organizat, de asemenea. Ajungem cu metroul într-o stație apropiată și de acolo, pe jos, în zece minute la muzeul situat în vecinătatea campusului *Universidad Complutense de Madrid*. După vizită ne despărțim, am de cumpărat cîteva cărți (între care un volum de poeme de Celan, bilingv: germană și franceză; și o antologie de poezie spaniolă) de la *Libreria Internacional „Pasajes”*, de pe Calle Genova (nu departe de *Plaza Colon* și de ITM), după care văd, la *Fondacion Juan March*, o expoziție de pictură și grafică a braziliencei *Tarquila do Amaral*, remarcabilă: artistă de avangardă (cofondatoare a grupului „antropofagilor”), politic de stînga. Rămîn apoi la biblioteca IFM, unde lucrez, citesc, îmi fac note, pînă la ora dezbaterii despre Simone Weil.

Ambii vorbitori, prezențați publicului de către Serge Fohr, directorul IFM, o spaniolă, universitară

madrilenă, și Robert Chenavier, *Président de l'Association pour l'Etude de la Pensée de Simone Weil*, insistă asupra convergenței și corespondențelor biografice-operă, vorbitoarea inițială privind ansamblul acestora ca pe un mare „gest” existențial – moral-filosofic, însă unul deloc „didactic” sau teatral, de o severă austeritate, celălalt subliniindu-i intransigența cu care se delimita de curente de gândire, forțele politice, și instituțiile de care se simțea atrasă ori chiar atașată, niciodată însă la modul obedienței: Marx și implicarea în social, totalitarism și Holocaust, catolicism. Mai ales expunerea lui Robert Chenavier nu e deloc una înecată în superlative, panegerică, dimpotrivă, are nerv și, fără a fi lipsită de accente ale unui acord entuziast, argumentat însă convingător, introduce și destule „distanțări”, nu numai de nuanțe, creînd tocmai astfel o impresie de prezență *vie* Simone Weil – biografic, idei și atitudini, scrieri, nu de „actualizare” aniversară, comemorativă. După dialogul cu publicul rămîn, împreună cu Philippe, la discuția care continuă, acum într-un cerc mai restrîns. Îi întreb pe cei doi vorbitori despre scriitorii preferați ai Simonei Weil și mi se răspunde că sînt mult mai cunoscute preferințele ei muzicale. Domnului Chenavier îi mărturisesc că, fie și cu puținele mele lecturi din scrierile pe care ni le-a lăsat, Simone Weil îmi apare ca o figură paradigmatică – emblematică, în linia unui ethos, social în primul rînd (în care responsabilitatea morală, filosofia și religiozitatea se conjugă), „ineficientă”, chiar utopică (în ciuda, sau tocmai ca urmare a singurătății „gestului”), într-o lume dominată de imperativul acaparator al unui *to have* fără *to be*, e axa reflecțiilor unor Gabriel Marcel și Erich Fromm. Pînă și reverențele admirative pot funcționa ca o „strategie” de marginalizare a unei asemenea *gîndiri-act*, pe care chiar exemplaritatea ei (independență, intransigență) o face „suspectă” unor partide, instituții, *mass media*, ideologii „modelatoare” de opinie și totodată „inumană” în ochii unui *average man* (insul obișnuit, omul oarecare), prin gravitatea ei funciară, atașamentul profund față de valorile morale eterne, esențiale, tradus în comportament existențial-social-politic *de toate zilele*, refuz al oricărei lășități, oricît ar fi de mică și de „pasageră”, așadar în stare să elimine și ipocriziile „difuze”, culpabile „amnezii” și „miopii”, eventual și profitabile social, adormitoare pentru conștiință. La întrebarea dacă sînt în curs, nu numai

la Iași: în România, cercetări universitare, academice (teze de licență, dizertații de Master, doctorate, studii, cărți) consacrate acestui model de ființă-conștiință *în continuă veghe*, autoexigentă în marea sa discreție, în umilitatea asumată sincer a unei „imagini” distanțate de fic și doar schița unei aureole „eroice”, de „martiră”, „legendă” personală, mediatică etc., promit să mă informez, odată ajuns acasă, și să-l țin la curent cu astfel de date pe domnul Chenavier (prin d-sa și Societatea de studii Simone Weil, pe care o conduce). Gîndul meu e, în primul rînd, la colegul și prietenul, prof.univ.dr. Wilhelm Dancă, rectorul Institutului Teologic romano-catolic din Iași, conducător de doctorate interdisciplinare (teologie-filosofie) în cadrul Facultății de Filosofie și Științe politice de la Universitatea „Al.I. Cuza”. La Iași va trebui să acționez repede pe linia promisiunii făcute. Și dacă voi scrie și publica despre seara Simone Weil de la IFM, voi face să-i parvină domnului Chenavier și acel text.

Cu puține zile înaintea revenirii în țară, vedem împreună cu „madrilenii” noștri un spectacol de neuitat, *Lluvia*, de dans (și muzică) flamenco ale Companiei Eva Yerbabuena (e numele coregrafei – dansatoare star, care a conceput și coordonat întreg spectacolul). Împreună cu cei doi dansatori – bărbați – ea (nici celelalte două, mai tinere, dansatoare nu sînt deloc de ignorat), ei toți electrizează sala mare de la Teatro Espanol, plină, receptivă, încîntată. „Dimensiunea” muzicală a spectacolului (trei cîntăreți-soliști, voci diferențiat timbrate și modulate, care se „provoacă” reciproc, într-o neistovită competiție-„ștafetă”, plus ghitariștii-„acompaniatori”, deveniți din cînd în cînd soliști și ei) e la același excelent nivel, de mare virtuozitate și putere de captație. După ce, în repetate rînduri, s-a aplaudat frenetic la scenă deschisă, în final ropotele de aplauze țin zeci de minute în șir. Philippe ne spune (i-a auzit, din loja noastră, pe alții spunînd-o, în spaniolă) că e ultimul spectacol *Lluvia* din stagiunea curentă. Știu că ne-am umplut sufletele, ochii, auzul de relieful, climatul și combinațiile ritmico-melodice ale spectacolului flamenco: mai frumoasă despărțire de Madrid și de Spania nu mi-aș fi putut dori. La revedere Irinei, Anastasiei, lui Philippe (care ne va conduce la aeroportul Barajas). La revedere, Madrid!

HAINA. CHEF CU TURȚ

Radu TĂTĂRUCĂ

Martinaș, sau Negru, cum îi spune lumea după porecla lui taică-su, trage cu grijă ușa să nu-și trezească nevasta și iese în curte. Controlează buzunarul de la piept, nu cumva să fi uitat...

– Ai luat basmaua? se aude prin tocul fereștii deschise, înroșit de mușcate, glasul somnoros al femeii.

– Luat, n-ai grijă, dormi. Înainte de a ieși pe poartă, privește cu duioșie alcătuirea părăginită a gospodăriei. Noroc de liliacul vînăt, de verdele năvalnic al cătiniî din gard și de minunea proaspătă a dimineții, spălată de ploaia din ajun. Nici restul satului nu este mai arătos. Cînd vine acasă, minerul numai de săpat nu are chef – nu mai are – de plivit buruienile sau de îndreptat balamaua care nu lasă ușa cotețului găinilor să se închidă. Scapă găinile și ciupesc roșiile piper-nicite din straturile prăvălate de pe coasta săracă a muntelui. Spune soacră-sa, nemulțumită, punînd pe masă un vrej cu roșiile vătămăte: Ori găină, ori grădină! E mult spus că are principii? Poate are doar standarde. Și asta o fi puțin? Sau sînt numai niște dogme femeiești? Nu cu așa ceva își bătea Martinaș capul; după ce ea întorcea spatele, îndepărta cu lama cuțitului partea zdrelită, presăra niște sare din solniță, rupea o bucată de pîine și proceda la distrugerea probelor.

Cînd a venit în '75, copil, cu Negru bătrînul, cu niște mobilier, scule de butnar și purceaua Marița, cu tot cu coteț, în vagonul de marfă, aici au găsit livezi, magazin cu de toate, cămin, biserică, 1 Mai, 23 August, Ziua Minerului și o casă aproape gata.

Cam o săptămînă au făcut pe drum din Vlădeni, agățați la garnituri de marfare, care nu se știa bine cînd apăreau, cu halte la Cucuteni, Pașcani, Adjud, Ciceu... Prin ușa deschisă larg, privea cinetica peisajului care i se părea mereu același, urmărea pînă la amețire sinusoida sîrmelor de telegraf și se întrecea la somn cu Marița. Adormea în povestirile despre tranșee și marșuri, moarte și camarazi și își închipuia războiul el însuși o poveste contrazisă de malurile îndulcite ale fostelor poziții de luptă, de poznele ostașilor între două atacuri – prețioase amintiri ale unei generații mitice.

Într-o dimineață ploioasă au transbordat bagajele pe o platformă de mocăniță. Negru a pipăit îmbinarea scîndurilor de sub cotețul Mariței unde, învelită cu molton, într-un sac de mușama, era ascunsă sclipitoarea lui sabie de fost soldat o vreme în regimentul de gardă, sfințită la fiecare 10 Mai pe ascuns de părintele.

– Cum ai s-o iei cu tine, Negrule?

– Nu știu, părinte, dar nu mă despart de dînsa. Am dat onorul la rege.

– Dacă te prind, nu mina, ocna te mănîncă! Nici nu știi cum te verifică la transbordări ori dă de ea vreun hoț.

– Nu m-au prins pînă acuma, m-o ajuta Dumnezeu și de aici înainte. Nu vezi că ei sînt tot mai proști și noi tot mai deștepți?

Și celor tot mai deștepți le-a venit ideea cu purceaua și cotețul. Cu hîrțiile de la Combinat, cu actele de strămutare, Negru s-a dus pentru ultima dată la raion.

– Tovarășul secretar, de-acum plec, mulțumesc pentru ajutor și sfaturi (Care ajutor,

care sfaturi?), numai că am o rugămintă.

– Ia s-aud, face amabil secretarul, cu gândul la butoiul miniatură, de cinci-șase litri (cu cinci-șase litri), cu canea, cep deasupra, găletușă, cănițe, o masă țărănească, numai bună pentru păpuși, toate adăpostite într-o colibă din trestie, stuf și pănușă, înaltă de jumătate de metru – recunoștința minii și priceperii meșterului pentru că nu i s-au pus bețe-n roate. Se încadrează de minune pe latul de fostă casă boierească al per-vazului din biroul de alături, camera lui de taină, socoteli politice, somn uneori, numai potrivită pentru o haltă pe linia partidului. După plecarea omului o să-i dea un telefon lui Ana de la ICRA, el să aducă numai o pîine și niște salam. Poate și niște mastică, ai? Atunci și o măslină, o scrumbie, cașcaval? Pentru satisfacție. Are să vadă. Și mai ales are să aibă mulțumirea de a-i vedea ochii lui Ana sărindu-i din cap cînd o da cu ei de „crama” lui, păzită de steagul biruitor al partidului și cel al republicii! Marta și Ana – tartorii roșii ai orașului.

– Ia s-aud.

– Aș, vrea, dacă se poate, în vagonul cu calabalic să iau și purceaua. Nu-i lasă loc de mirări sau de vreo întrebare. Vrem să o tăiem acolo, să nu mai cheltuim; pe femeie și fată le trimit cu personalul iar eu și băiatul zic să mergem cu marfarul, păzim lucrurile, avem grijă de purcea. Eu, cu războiul, am văzut lumea, am fost și unde n-am vrut, dar feciorul, dacă ajungem acolo, îl fac miner și cine știe cînd și cît o mai vedea din fața pămîntului. Măcar așa să vadă țara, se poate?

– Se poate, Negrule, de ce să nu se poată, aprobă secretarul, bucuros că nu are de pierdut vremea cu cine știe ce mofturi țărănești.

Pînă în dimineața asta i-a fost lui Martinaș mineritul.

– Îți dau basmaua de la mama, nu cumva să o prăpădești că atîta ne trebuie.

De cîte ori vine pe la ei, soacra nu uită să întrebe unde este cutare și cutare lucru de la ea, deși lampa cu picior de bronz stă neclintită pe polița de lîngă sobă, cei trei căței de porțelan

unguresc o au în grijă, ca niște paznici de far, întregeste inventarul albumul chinezesc pentru fotografii, care nu s-a dat jos de lîngă almanahul Urzica și Noua maternitate a lui Cohl și Șapira, cum nu i-a dat prin cap Sfîntului Gheorghe să descalece în icoană fără aprobarea donatoarei, să-i dea cavalește primul ajutor balaurului. Cu basmaua se îmbrobodește nevasta cînd se duce la biserică.

Dacă și-ar cunoaște străfundurile propriei sale firi așa cum le cunoaște pe cele ale zecilor de kilometri de galerii, Martinaș ar afla că undeva stă scrisă o frică nedeslușită de prelungirile acestea ale bătrînei în viața lor. Numai că de data asta basmaua nu are să-i mai istorisească nimic soacră-si, nici altcuiva – poate să jure; nici de cîte ori se duce nevastă-sa la biserică, nici dacă dă pomelnic și pentru ea, cu atît mai puțin despre bani; nimic. De îndată ce are să iasă de la casierie cu cele douăzeci de salarii, le va înfășura strîns în basma, basmaua are să o îndese în buzunarul de la piept al hainei, se va duce la haltă și va urca în mocăniță. Acasă, pe cînd nevasta are să numere a douăsprezecea oară banii, nevenindu-i să creadă, o să iasă în curte, o să ia un pietroi pe care o să-l înfășoare în basma și o să le arunce în Tău care curge colea, în stînga grădinii. Și haina e tot de la soacră, pomană; de haină nu s-ar îndura, ba chiar crede că haina ar trebui să-i țină nu numai de cald, ci să i se lipească și de suflet, fiindcă nu o lasă pe nevastă să o bată de praf cu nuiaua, ci o scutură el însuși – i-a întărit și un nasture de la mîneca dreaptă, cu mîna lui l-a întărit.

La mocăniță s-a întîlnit cu Moise Plugar și cu alți doi, pe care îi cunoștea din vedere. Dacă vorbește, Moise vorbește cam așa: M-a rugat inginerul Ferentș să-i aduc păstrăvi m-a rugat. Sau: S-au răsturnat două vagonete s-au răsturnat; l-au prins pe Cherciș și i-au rupt piciorul i-au rupt. În altele este om econom.

Au urcat tuspătru pe platforma descoperită de la coadă, s-au așezat cum au putut mai bine pe lemnul brun lucios și au tăcut, legănați de mersul tragăna-tragăna al trenulețului. Îl ardeau

banii la piept, ar fi vrut să le povestească celorlalți ce afacere va pune cu farmacistul din oraș, care la rîndul lui are o afacere cu niște nemți care caută plante rare. Să le curme îndoielile: Cu nemții nu pierzi niciodată! Dar războiul? Decît așa cîștig, mai bine lipsă! și ar fi dat din mînă exact cum dădea Negru bătrînul. De cîte ori trece peste un pod deasupra Tăului, zgomotul cadențat al trenului se rupe, cade în hău de pe zidurile defileului, iar de acolo răbufnește într-o interjecție colosală: O, o, ce de mai bani! Revine apoi țacănitul mărunț al roților și bătaia harnică a pistoanelor; e bun și mărunțișul, dacă nu vine picuș.

Se simte înghiontit. Înainte de a se întoarce, îl trăsnește mirosul mai tare decît cel dulceag al fumului de cărbune. Duce la gură sticla de tuț de alimentara. Oare nemților le-ar plăcea asemenea șnaps? Arsura din dreptul pieptului a coborît în stomac iar de acolo băutura a luat-o către cap. Repede ai mai învățat drumul! o ceartă prietenește Martinaș. Unul din cei doi, Vasile, s-a pus pe cîntat:

– Hai na și hai na, tașca plutonierului bate buca curului.

– Hai na și hai na, țin ceilalți doi ascuțit hangul.

După cîteva minute sînt în picioare toți patru, s-a mai găsit o sticlă, unul și-a scos vestonul și îl rotește deasupra capului.

– Zis-am plutonierului, hai na și hai na.

Stau în picioare, chiar joacă cei trei, cu mîinile pe sus, aplecîndu-se cînd trec pe sub un umbrar țîșnit din stîncă. Martinaș s-a dat cîteva pași într-o parte, să nu-i stingherească; el este afacerist mîine, poimîine, om de prestanță, nu se face să se apuce de țopăit, la banii lui. Curentul îi umflă glorios pulpanele hainei. Și-o scoate și o pune pe braț, de unde i-o ia îndatoritor, ca un valet stilat, vîrfurile crengi. Se învîrte și se uită prostit la distanța care se face tot mai mare.

A izbucnit într-un țipăt neomenesc:

– Haina! Haina!

– ... fu pe coana lui, hai na și hai na, îl acoperă ceilalți, fără să se întoarcă.

Martinaș a sărit între linii, a sărit prost, ba mai prost nici că se putea, cu capul de șină. Cîntăreții au coborît la Furci, s-au înfundat într-un birt, uitînd de tovarășul lor. Haina s-a legănat ce s-a legănat în creangă, ca după melodia tot mai stinsă, apoi greutatea banilor a tras-o în jos și a picat în Tău.

Martinaș a fost înmormîntat cu banii de la soacră și cu ajutor de la mină. Plugar, Vasile și celălalt au fost condamnați pentru tîlhărie și omor, au fost bătuți pînă ce le-a dat polițiștilor sîngele prin pielea pumnilor, dar nu au vrut să spună ce au făcut cu banii. De unde să spună? Ce mai țineau minte? S-au urît unul pe altul, bănuindu-se, toți anii de pușcărie, mai rău decît i-a urît lumea și n-au înțeles niciodată ce-a vrut viața de la ei. Lui Moise Plugar, singurul care a ieșit viu din închisoare și vindecat de nărav, îi vine cîteodată să cînte: Cin' i-o ști, să mi-i dea mic, hai na și hai na, Cinc nu, ai lui să fie, hai na și hai na.

CONSEMĂRI

ZILELE „CONVORBIRI LITERARE”

EDIȚIA A XIII-A, IAȘI, 23-25 aprilie 2009

PREMIILE REVISTEI „CONVORBIRI LITERARE”

Premiul pentru reviste literare:
Revistei „**Observator Cultural**”, pentru calitatea demersului publicistic și cultural (reprezentată de redactorul șef, doamna **Carmen Mușat**)

Premiul pentru Debut: **Emanuela Ilie**

Premiul pentru Cartea de știință: **Tiberiu Brăilean**

Premiul pentru Memorialistică: **Dan Ciachir**

Premiul pentru Traduceri: **Geo Vasile**

Premiul pentru Cartea Eveniment „A treia forță. România profundă”: **Ovidiu Hurdzeu și Mircea Platon**

Premiul pentru Eseu: **Dan Puric**

Premiul pentru Critică: **Daniel Cristea-Enache, Mircea Martin**

Premiul pentru Poezie: **Dinu Flămînd**

Premiul de Excelență: **Eugen Negrici**

Opera Omnia: **Irina Mavrodin**

PARTENERII ȘI SPONSORII

U.S.R.

PRIMARIA MUNICIPIULUI IAȘI

CONSILIUL JUDEȚEAN IAȘI

APLER

PALAS

TEATRUL LUCEAFĂRUL

UNIUNEA ARMENILOR DIN ROMÂNIA

EDITURA TIMPUL

EDITURA POLIROM

SEDCOM LIBRIS S.A.

BLUE SIM IMPEX S.R.L. IAȘI

FUNDAȚIA „PETRE ANDREI”

LISTA OASPEȚILOR ZILELOR REVISTEI

Constantin ABĂLUȚĂ
Angelo MITCHIEVICI
Lucian ALECSA
Carmen MUȘAT
Lucian ALEXIU
Gheorghe NEAGU
Adrian ALUI GHEORGHE
Eugen NEGRICI
Corneliu ANTONIU
Emil NICOLAE
Horia BĂDESCU
Lucia OVEZA
Bianca BURTĂ CERNAT
Eduard Filip PALAGHIA
Val BUTNARU
Nicolae Redi PETRESCU
Paul CERNAT
Ioan PINTEA
Dan CIACHIR
Mihai POPA
Alexandru CIOLAN

Adrian POPESCU
Bogdan Alexandru CIOLAN
Dan PURIC
Constantin CARBARĂU
Francisca RICINSKI-MARIENFELD
Nicolae CORLAT
Adrian G. ROMILĂ
Mihai CUCU
Horst SAUL
Mircea A. DIACONU
Nicolae SAVA
Gellu DORIAN
Daniel SĂUCA
Daniel Cristea ENACHE
Gheorghe SÂRBUR
Iulică ENE
Christiaan W. SCHENK
Dinu FLĂMÂND
Vlad SCUTELNICU
Radu FLORESCU
Teodora STANCIU

Valeriu Remus GEORGIONI
Costel STANCU
Ovidiu HURDUZEU
Amelia STĂNESCU
Olimpia IACOB
Chris TANASESCU
Miron KIROPOL
Ion TOMESCU
Cristian LIVESCU
Daniela TOMESCU
Gheorghe MANOLACHE
Adrian TUDURACHI
Viorella MANOLACHE
Dragoș VARGA
Mircea MARTIN
Geo VASILE
Irina MAVRODIN
Sterian VICOL
Clara MĂRGINEANU
George VULTURESCU

comPRESA REVISTELOR

Valentin TALPALARU

Privighetoarea și liliacul au fraternizat oximoronic cu omul supus vremilor, florar toarnă ca în Blaga polen amestecat cu nuanțe tipografice pastel în ochii pohtalnici de frumuseți campestre și novitele literare. Iar noi, la limita unci narcoze de sezon, căci oameni suntem, întindem oblovian mîna spre raftul cu prieteni și reviste proaspete.

Așadar, nălțăm visător ochii la „Antares”, număr nou, prevestind zilele și nopțile de frumos dezmăț literar de la sfîrșitul lunii, la care Corneliu Antoniu adună vajnici combatanți din punctele cardinale autohtone și de import. Pînă atunci să limpezim viziunea lui Iulian Grigoriu, care îl vede pe Eminescu „instituție”. Populată de bibliotecari, miniștri, ba chiar de „paznici îmbătați de fireturi”. Instituția este ideală, precum a visătorului Campanella, dar ce mai contează cînd avem „șansa” unui concret ICR cu a sa debara! Iată și o nouă abordare a operei lui D.R. Popescu. O face din perspectivă paremiologică Loredana Turchilă în *Proverbul în opera lui D.R. Popescu*. Sunt găsite circa 80 de proverbe, dintre care cîteva se repetă obsesiv. Cui prodest rămîne să stabilizez domniile voastre. Valeria Manta Tăicușu propune o carte interesantă cel puțin ca titlu, generată de lucrarea de doctorat a Dianeî Vrabie, lector principal la Catedra de limba și literatura română a Universității „Alecu Russo” din Bălți, *Drama cunoașterii și tentația autenticității în literatura românească interbelică*. De remarcat, conform aprecierilor criticului, cantitatea și calitatea informației. Precum și cele două pagini de istorie literară dedicate Alexandrinci Scurtu, poetă și animatoare literară de notorietate, încă o pagină recuperată din istoria sonetului. M-a surprins titlul autoritar, pe care nu l-au riscat nici exegeții de calibru ai operei ori biografiei lui Eminescu: *Adevărul despre Eminescu – la 120 de ani de la uciderea lui*, sub semnătura lui George Roncea. Domnia sa nu aduce informații noi în afara celor deja vehiculate, pedalînd pe varianta acțiunii comandate de reprezentanții austro-ungari și Societatea „Carpați”. Articolul va intra sau nu în morișca specialiștilor, dar dincolo de subiectul care nu șochează decît prin aroganța titlului, îmi permit să atrag colegial atenția asupra retoricii păguboase de tipul: „Așa-zisele „interese de stat” l-au nimicit pe tânărul redactor – potențială mare figură politică a României Mari, tocmai în anul cînd împlinea 33 de ani, vârsta jertfei lui Ioan Botezătorul și a lui Isus”.

Promiteam în precedenta comPRESĂ că voi reveni asupra „Caietelor Silvane”, revistă ajunsă la numărul 50. În ciuda faptului că nu am simțit nici măcar o undă de miros de țuică de Zalău, nici aromă de coltuc, îmi țîn promisiunea, alăturînd încă o dată firitiselile celor care s-au grăbit să o facă în scris, adică Viorel Mureșan, George Vulturescu, Adrian Alui Gheorghe, Tiberiu Vanca, Olimpiu Nușfelean, Lucian Vasiliu, Cassian Maria Spiridon și mulți alții, prieteni pe care Daniel Săuca et comp. au reușit să și-i facă discret și persuasiv. Revista crește de la număr la număr și are toate argumentele pentru o rezistență serioasă în timp. Au avut pînă și „curajul” să facă un indice bibliografic pe vreo patru-cinci ani, care dă samă despre colaboratorii pe care i-au convins, ceea ce este un veritabil barometru valoric pentru orice revistă. *Ut pictura poesis* conchid amicii noștri ilustrînd cu reproduceri după tablourile lui Gheorghe Ilea. Pentru că numărul este unul festiv și nu „de lucru” nu îmbrăcăm nici noi salopeta salahorului critic, în speranța că poate la numărul 100, aburii aceia de care scriam la început vor prinde consistență!

Să facem un popas **tomitan** cu un nou și variat număr al revistei directorate de Ion Țițoiu și păstorită de Bogdan Papacostea. Pe coperta primă, George Enescu avertizează că luna mai este cea în care încă se simte aniversat, iar invitația la o audiție a ceea ce a numit *Vox saeculi* o face Beatrice Lăudat. Dar să nu trecem ușor peste „Creditorialul” lui Bogdan Papacostea, care ne avertizează că un moloh colectiv, cumplit la vedere, „care-și duce zilele între pereții întunecați ai unei existențe lipsite de conștiința formatoare a orizontului (...) prinde contur și consistență în absența unui proiect național coerent și eficient”. Dincolo de tonurile coborîte dintr-un tablou de Bosch, lipsa programului pîrit este reală, dar optimismul nostru proverbial dă cu alb peste negrul previziunilor. (Și atunci, întreb și eu în paranteză, de ce albul este simbol de doliu pe aiurea?) Pentru o lămurire suplimentară, adaug că toată această tevatură a fost iscată de un interviu publicat în presa centrală de „unul dintre cele mai sinistre personaje ale scenei mediatice neaoșe” pe care nu ni-l spune, lăsîndu-ne să supsonăm vreo duzină cel puțin, din rara specie! Și uite așa răpim din spațiul pentru alte semnale, de pildă avertismentul lui Daniel Clinci, *Actualitatea futurismului*, ca o consecință a unci cifre de exact o sută de

ani de la publicarea primului manifest al lui Marinetti. Sau proza lui Alex Potcoavă, *De florile mărului*, ori grupajul de versuri al lui Cosmin Perța.

„**Observatorul cultural**” pune o întrebare dificilă: va scăpa Republica Moldova de comuniști? Cu aceeași lucidă înțelegere a evenimentelor ar trebui să răspundem sibilingic: Ne znaem! Nu mai zgîndărim rana căpătată pe podul de flori, din care se pare că au crescut mai mulți spini și vă lăsăm în preajma textelor mai inspirate ale lui Mihail Vakulovski, Vasile Gârnet, Vitalie Ciobanu ori Ovidiu Drăghia. Interesant și plin de „învățătură” este interviul acordat de Daniel Bănulescu, la care subliniem afirmația-titlu: „Literatura, să nu ne mințim, nu este o muncă pentru oameni obosiți”. Un surprinzător recurs la memorie semnează Geo Șerban, evocînd ultimii doi ani de viață ai lui Ionel Teodoreanu, cel abandonat de manuale și exilat la Medeleni. Aflăm cu surprindere și plăcere că la Facultatea de Litere a revenit gustul redacțional și, par consequence, au apărut reviste precum *Doamna grasă*, *Texte*, pe care le așteptăm și noi în redacție cu sincer interes, sperînd la o recidivă a unor momente echivalente cu cele guvernate de *Echinox* ori *Alma mater*, devenită *Dialog*. Succes!

„**Cafeneaua literară**” ne întâmpină cu o veste tristă. Un echinoxist stabilit la Curtea de Argeș, criticul literar Al.Th. Ionescu, și-a luat rămas bun, alăturîndu-se lungului șir de nume în bernă din acest an. Facem cuvenita reverență în fața memoriei sale și trecem la cele lumești, cum ar fi de pildă sancțiunea administrată de Gheorghe Smeoreanu lui Călin Vlasie, indignat – acesta din urmă – de faptul că scriitorii și criticii argeșeni nu s-au aliniat, cumînți, spre lauda lui Nicolae Manolescu și a *Istoriei* sale. Scrie editorul într-un ziar local cum că (citez după citat!) „...alții s-au manifestat agresiv greșos împotriva celui mai important critic literar al României postbelice (...)”. În consecință, Călin Vlasie și-a strîns jucăriile din filiala piteșteană a Uniunii Scriitorilor și s-a mutat! Invitatul „Cafenelei” este Gheorghe Grigurcu, metodic, dezinvolt lexical și... sincer. Petruț Pîrvescu, Ion Lază și Ion Toma Ionescu își asumă paginile de poezie. Petruț Pîrvescu amenințînd cu un volum în pregătire în care veți da piept cu jocul de-a majusculele, Ion Lază „comite” trei sonete reușite „pentru/ contra Ion Murgeanu”, iar Ion Toma Ionescu începe *În metru antic* și termină *Între Yin și Yang*.

Facem și o cură de „**Scrisul Românesc**” pentru a afla, de pildă, prin intermediul lui Florea Firan cite ceva despre aforismele lui Brîncuși via Constantin Zărnescu, cel care le-a selectat și ordonat, și care sunt retipărite, după cum am aflat, grație „**Scrișului Românesc**”.

Ștefan Vlăduțescu îngroașă rîndurile celor care au primit cu aplauze cartea lui Eugen Negrici, *Iluziile literaturii române*, despre care afirmă tranșant cum că „*Iluziile literaturii române* provin din adevărul fără simț critic la o aceeași inertială doxa. Paradigmaticul clinic critic care

este E. Negrici renunță la consimțirea în minciună, fantasmă și mit, dă la o parte perdeaua de iluzii de pe literatura română, ne arată să vedem aparențele”. Și gata!

Ion Buzerea ne invită la o întâlnire cu proza lui Costache Olăreanu cu un început de articol insolit: „Fără să fie un autor de forță, Costache Olăreanu (1929-2000) a fost cît pe ce să fie distribuit într-un rol de primadonă a postmodernismului în literatura română” Se pare că arhiva Scrișului Românesc este fără fund, pentru că ni se oferă alte pagini inedite din Marin Sorescu, de data aceasta de jurnal, într-un serial ajuns la acela de-al patrulea episod și se pare că va continua. Din albumul editat cu prilejul centenarului Uniunii Scriitorilor, *Actori poeți – Poeți actori* sunt reproduse cîteva nume ale celor din zona Olteniei, printre care și cel al lui Tudor Gheorghe.

Revista „**Vatra**” face un bilanț al douămiismului plecînd de la un chestionar care propune întrebări pentru toate gusturile și pentru toate afinitățile, de la argumentul titlaturii pînă la cel legat de genurile și speciile abordate, destinatarul – că doar n-o să pronunț infamul termen *target* – creației generației, rezistența douămiismului la o comparație cu alte generații etc. etc. Răspund nume serioase ale literaturii și criticii noastre, de la Al. Cistelean, Ion Pop, Paul Cernat, Daniel Cristea-Enache, Andrei Bodiu, Irina Petraș, Claudiu Komartin la Mihai Iovănel, Elena Vlădăreanu, Alexandru Matei, Nicolae Bărna, Cosmin Ciotloș, Florina Iliș, Radu Vancu și lista continuă. Răspunsurile sunt și variate și surprinzătoare. De pildă, Florina Iliș consideră că „Punctul slab al creației de azi e poezia”. Radu Vancu este în limita normalității celor care consideră că „Nu există o literatură douămiistă, ci doar literatură scrisă de douămiști”. Ioana Cistelean conchide și ea, în același ton realist: „Boom-ul douămiist s-a datorat în mare parte conjuncturilor, contextelor”. Paul Cernat este convins că este „Un termen-umbrelă aplicat unei realități literare eterogene”, Sanda Cordoș este tranșantă: „Generația 2000 există”, pentru ca, puțin mai încolo, Bianca Burța-Cernat să afirme: „Nu sînt încă sigură că generația 2000 există”. Luați cu douămiismul am ratat ocupația lirică a Ruxandrei Cesereanu: „mestec ceară mestec pene cu urme de lîmă/ cumpăr păr cumpăr demoni tineri cu limba dulce – acrișoară/ îi șlefuiesc doar ca să le tai mîinile și părul” (*arteziana*), dar și textul inedit de jurnal al lui Gheorghe Crăciun, fragmentul „zgîrcit” al lui Ion Mureșan sau poemele lui Emilian Galaicu-Păun.

Finalul îl rezervăm pentru „**Limba Română**”, binecunoscuta revistă din Chișinău, care vine către noi cu un chip melancolic și blînd al lui Grigore Vieru pe copertă. Întrucît numărul este unul dedicat în integritate poetului, nu studiile, eseurile și autorii care le semnează, luați separat, îmi atrag atenția, ci strigătul-plîns al tuturor, care se suprapune peste imaginile venite de la Chișinău, unde tinerii scriu cel mai cutremurător poem dedicat limbii române.

CURIER DE AMBE SEXE

Nicolae SAVA

Dimitrie Anilina din Ianca, Brăila, om cu două cărți la activ (cum afirmă în scris

oare), ne înștiințează că ne-a trimis printr-un prieten, prin internet, trei piese de teatru, iar la scrisoare anexează un grupaj de versuri. „Aici mulți cred că odată ce a scris Sebastian teatru, nu mai își are rostul apariția altui dramaturg. Nu știu dacă voi fi vreodată dramaturg, dar parcă pot scrie” – Domnule Anilina (mă rog, asta vă e pseudonimul), vă credem că simțiți, la 42 de ani, nevoia de a scrie și teatru – după ce ați publicat două volume de versuri –, dar noi n-am primit încă nimic prin internet de la dumneavoastră. De om primi vom citi și ne vom pronunța. Cît despre versuri, ele sînt foarte slabe, ca să nu folosesc altă expresie mai dură. Din cele 11 texte trimise am ales pe cel care are, cît de cît, coerență, cel intitulat „Punctul ca un nod Gordian” (sic!): „uimit ești Doamne/ că ai creat punctul/ cel fără de ieșire/ fără de intrare/ cu o genă în miez// te rotești cu toată creația/ în jurul lui/ încă nu știi pe unde/ să-i golești conținutul”. Nu e rău să frecvențați un cenaclu, dacă aveți prin preajmă, pentru a vă confrunța și cu părerea altora despre ceea ce scrieți.

Năzărel Lucaci ne trimite un manuscris paginat, cu cuprins la sfîrșit, în care a caligrafiat de mîină, cu stiloul, 3 fabule (bine scrise, dar prea lungi), 9 poezii (semănătoriste, pline de locuri comune, de nivel mediocru) și trei proze scurte (destul de consistente, de nivel mediu). Năzărel are talent, însă nici unul dintre textele „cărții” sale în manuscris nu este, încă publicabil. Ne-ar interesa și niște referințe biografice. Pentru că, după caracterul scrisului său pare a fi un pensionar, iar în acest caz singurul sfat pe care i-l putem da este să-și adune textele sub o copertă și să și le publice într-un album pentru uzul său personal.

Alt client al nostru, mai original decît toți, **Tudor Mihai Valentin** din Ploiești, ne îndrumă spre blogul său, de unde să ne înfruptăm cu texte: „Numele meu este Mihai Tudor, am 33 de ani și de curînd mi-am construit un blog unde intenționez să-mi public o parte din lucrările mele. Vă rog respectuos, dacă aveți amabilitatea, să îmi citiți lucrările și să îmi transmiteți sugestii și propuneri de îmbunătățire a conținutului și stilului lor” – I-am urmat sfatul dar am dat: doar de niște articole de ziar. Ne pare rău, dar astfel de texte nu fac obiectul curierului nostru. Însă cum și noi ne ducem traiul din munca cotidiană la un ziar local, ne dăm cu părerea din calitate, de jurnalist: articolele sînt bine scrise.

De la **Monica Ergas** din Pitești primim o proză istorică, „Mireasa pierdută”, scrisă în stil sadovenian, cu

boieri, cu voievozi din neamul Mușatinilor, cu slugi și jupînese, cu iubiri tainice sau pierdute. Textul nu e rău construit, dar subiectul prozei cu pricina fiind atît de bătătorit de zeci de scriitori, unii cu geniu, el devine comun. Textul în sine ne demonstrează că Monica știe să scrie. Doar atît. O așteptăm cu o proză scurtă de vreo 2-3 pagini, cu un subiect original. Dacă vrea să publice la curierul nostru.

Un semn pentru **Gabriel Nedelea** din Craiova: nu am uitat că ți-am promis publicarea unui text la antologia din acest număr, dar s-a ivit grupajul altui client căruia i-am rămas dator mai demult, Ștefan Ciobanu din București, poet „cu acte în regulă”, pe care îl propun luna aceasta cititorilor. Gabriel, de la tine aștept să-mi trimiți, cum te-am rugat luna trecută, un grupaj de poeme cît mai consistent.

„Bună ziua! Mă numesc **Popescu Roxana-Andreea** și sînt elevă în clasa a X a la Colegiul Național „N. Bălcescu”, Brăila. Aș dori să public în revista „Convorbiri literare” cîteva dintre creațiile mele proprii (sic !). Am atașat acestui mail 5 poezii, precum și CV-ul meu pentru a afla mai multe date despre mine. Sînt la început de drum în acest domeniu, așa că orice fel de critici (și bune și rele), le primesc cu cel mai mare entuziasm” – Dacă orice fel de răspuns îl primești „cu cel mai mare entuziasm”, cum ne spui, înseamnă că nu prea te interesează răspunsul nostru... Lăsînd gluma, din fericire pentru tine, răspunsul este mai mult decît favorabil. Ai talent. Încă nu ți acordăm „certificat” de poetă adevărată, dar ești pe drumul cel bun și asta contează. Citește mult, ia-ți talentul în serios, uită lista (onorantă, de altfel) de premii luate și scrie cît mai mult ca să ai de unde arunca după. Un sfat: caută să transmiți aceleași lucruri în propoziții mai scurte, mai concentrate. Multe din versurile celor 5 poezii pot fi tăiate, fără ca textul să sufere. Sînt convins că vei ajunge un nume în poezie. Deocamdată, pentru încurajare, voi alege un text din cele trimise pentru antologia din iunie. Te așteptăm și cu alte texte.

DACĂ HÎRTIA RABDĂ, NOI DE CE NE-AM OPUNE... * **LENUȚA DOLINSCHI**, studentă, Suceava: „Din bun simț, nu am să spun mai multe lucruri, decît că îmi pare nespuse de rău de atitudinea infantilă manifestată de d-voastră în paginile revistei. Nu am nevoie să publicați poeziile mele dacă nu vă plac, iar pentru ceea ce ați spus nici nu vă mai permit vreodată să faceți acest lucru, căci chiar în paginile revistei d-voastră mi-au fost publicate poeziile și apreciate, dar atunci cînd d-voastră nici nu figurați în colecțivul de redacție”. * **NICOLAE POPOV**, pensionar, București: „Negustorii de imagini și idei/ caută febril tutur-

or/ potrivite chei./ Televiziuni, programe colorate xeroxate, piper ieftin și scandal/ obligatoriu o încăierare săptămînal./ Este suficient și eficient/ din pălării să iasă jonglerii/ trepăduși și jucării, murdării,/ știri picante, sufocante, bucurii gonflabile./ evident, aproape non-stop/ panglici și mișto gagicii/ pentru mari și cei mici..." (Nu va urma).

Curierul de ambe sexe este al cititorilor care doresc să se afirme în literatură. Cei care au îndrăzneala să ne convingă că au ceva de spus, cu talent pentru asta, trebuie să ne trimită câteva texte (poezie, proză, teatru, eseu critic), scrise citeț, lizibil, cu respectarea normelor gramaticale clasice, pe suport de hîrtie sau electronic (obligatoriu cu diac-

ritice) și să aștepte un răspuns, care nu va întîrzia mai mult de două luni (în funcție și de aglomerația de texte care există). Ne interesează și cîteva date despre autor. Cei ale căror texte ne vor convinge prin originalitate, concizie și, mai ales, talent literar, vor intra în atenția noastră, promovîndu-i cu texte la „Antologia curierului” sau, în caz excepțional, la rubrica de „Debut”, iar în final ne vom bate să poștală, la sediul redacției sau pe două e-mail-uri nicu_sava@yahoo.com sau convlit@mail.dntis.ro. Toate scrisorile își vor afla răspuns doar în fie publicați și în paginile specializate ale revistei. Textele se pot trimite pe adresa paginile revistei.

ANTOLOGIA CURIERULUI

ȘTEFAN CIOBANU

ȘI SOARELE STĂ PE CER CA UN COPIL

dimineața ne spălăm cu mîini pe față
alungăm lupii de pe cearcane
ne încălțăm în pantofi de parcă am vrea
să intrăm cu totul

în colțul camerei stă pisica
precum un început de igrasie

PE EA O CHEAMĂ TOATĂ LUMEA

a lipit cu lacrimile ei pe o planșă mare
multe confetti

oamenii veneau ca atrași de magnet se uitau
și intrau în tablou repede prea repede
spre supărarea publicului
care se manifesta sonor în fundal
mai apuca doar să îi sărute pe tălpi
ca să nu le mai înflorească riduri

din rama tabloului au ieșit păsări ca furnicile
atunci a zîmbit a simțit
pentru prima oară în viață că în piept îi bate
o inimă în care este o altă inimă
care ascunde o altă inimă
zîmbetul ei uni soarele cu luna
și se putea uita la nori ca într-o fîntînă

îngerii plămînilor ei
ai rinichilor ai pielii ai degetelor
ai gemetelor ai sînilor și tot așa
aruncau de plictiseală pietricele
în mare sperînd să ridice nivelul apei
și să începe pe toată lumea

STAI CINE ESTE

de la balcon se vede cum
păsările intră în soare cum
din coșurile uzinelor ies norii cum

ANTOLOGIA CURIERULUI

aerul e o pătură care se lasă ușor peste lume

cum pietrele par niște hîrtii mototolite
cum luna este o pastilă efervescentă
așteptînd să o pui sub limbă
cum nici un munte nu e mai înalt decît tine

cum oamenii sînt ca bulele de aer
într-un pahar cu apă minerală
cum cerul este prins
în bolduri de tavanul de traforaj
și boldurile scilipsește noaptea a stele
cum există avalanșă de aer care
te apasă încercînd să te facă
de grosimea unei foi de scris

cum luna vrea să intre sîrînd gardul
ca un soldat întîrziat din permisie cum
soarele își trimite sosia sub forma
unui soare de hîrtie cum oamenii așteaptă
autobuzele
de parcă ar aștepta un vapor de lapte
să îi ducă înapoi cu cîțiva ani.

ȘI AFARĂ

ea
merge pe treptele în spirala
zici ca merge pe marginea unui surub
deasupra ei
norii mari și grei
par niște bolovani
lipiti pe o coala de hîrtie

jos stă el
de mărimea unui punct
pare că se roagă sau că își
trosnește degetele

ea
sigur va merge așa
pînă cînd
pînzele de păianjeni
se vor lipi de pielea ei și se vor transforma
în riduri

el va rămîne acolo și după ce va muri
ca o stea

RADU CANGE

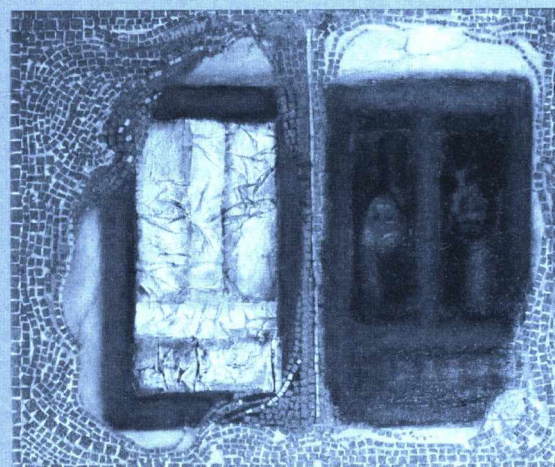
Radu CANGE s-a născut la 1 august 1943, în comuna Piua-Petrii, sat Brăilița, Județul Ialomița.

Bacalaureat la liceul Matei Basarab din București. A urmat cursuri postliceale de limba franceză timp de doi ani.

Cărți publicate: *Un Bărăgan îndepărtat*, versuri, editura Albatros, 1989; *Sufletul în palmă*, versuri, Editura Eminescu, 1995; *Rîsete în infern*, versuri, Editura Eminescu, 1998; *Un poem pentru cel care vine*, versuri, Editura M.L.R., 2003; *Paznicul muzeului*, microroman, Editura M.L.R., 2005; *Lebăda și magnolia*, versuri, Editura M.L.R., 2006; *Trece e blondă, trece o brună...*, Editura Deliana, 2006; *Elegiile negre*, versuri, Editura TIBO, 2008;

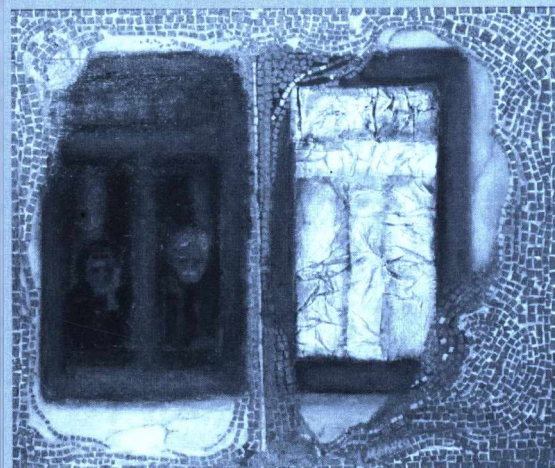
Despre poemele sale au scris: Gheorghe Grigurcu, Cezar Ivănescu, Mircea Martin, Cezar Baltag, Geo Vasile și alți poeți și critici literari.

A publicat versuri, proză și cronici literare în revistele: „România literară”, „Luceafărul”, „Viața românească”, „Contemporanul” (ideea europeană), „Ziua literară”, „Convorbiri literare”, „Cronica”, Ateneu, „Argeș”, „Cafeneaua literară”, „Poesis” și alte reviste, ziare sau almanahuri.

RADU CANGE

Bătrînul fotograf

Cum să vă spun...

L-am iubit pe acest maestru
al tristeții, deși, la început,
n-am putut să-l sufăr.

Da, chiar îl văzusem undeva,
pe la abator, unde sîngele
cald se scurgea la canal;
Sau prin suburbii, pare-mi-se,
aureolat de propriu-i cer;
Ori poate cînd iubita îi cerea
să vină mai aproape, ca
frageda ninsoare să-i poată îngropa.

O, desigur, l-am văzut
cum îl invoca pe Rollinat.

Era și el cu noi mi s-a părut
că se simțea bine între poeți.

Era evident, o, cît de evident că,
în subțioară purta o vioară, din care
tocmai se oprise din cîntat.
Chiar atunci, parcă o dăruise
unui cerșetor; și așa mi s-a părut
că aud ciudatul cuvînt : Nevermore!

Dar și mai ciudat mă simțeam, uneori,
în compania lui, de parcă i-aș fi
îmbrăcat propria-i haină, dar cînd
m-am uitat mai bine,
era doar hăinuța mea cu tristețea lui
așezată pe ea.

O zi

În lumina soarelui,
mai fiecare dintre noi
duce în spate o zi mohorîtă.

Așa am ajuns să-l văd
și i pe dușmanul meu
și să plîng pentru el.

Și atîtea lacrimi am vărsat
peste păduri și munți,
atîta am plîns,
O, Doamne, încît stîncile s-au
prăvălit din înaltul munților,
iar din ele aș fi putut ridica
o cetate, în care să locuiască,
o mie de ani Singurătatea.

„Femeie cu balanță”

Lui M.M.

Și tu care-ai fi murit
de dorul unei culori puse pe o balanță,
numai să fii acolo, impregnat
în tablou, asemenea unei tușe
închipuite pictorul doar gîndind la ea,
iar tu să fii doar visătorul.

Da, da, spuse, cinic, realitatea,
tu nu ești decît privitorul, admiratorul,
iar eu, balanța ființă în ființa ta;
Mă cuibăresc în muzee,
ținută de mîna unei prea frumoase
doamne, doamnă ce, cu iubire,
scrutează, prin mine, scurgerea secolelor.

... Și zici că nu se vedea nimic
pe talgerele balanței?
Nici nu are cum. Eu doar
cîntăresc frumusețea culorilor, iar aici
toate, dar absolut toate,
sînt la fel.

Înspre puritate

În stîncă, uscată
aud cum șoptește rîul,
cum în încrengătura șuvoaielor
se strecoară și visele mele,
eliberat fiind de toată apăsarea.

Pe noapte pun mîna
și ziua adorm cu un nor albastru
deasupra capului, simțind, totodată,
cornul lunii înfipt în pieptul meu.
„Unde ești, copilărie,
cu pădurea ta, cu tot ?”
Undeva se naște un refugiu,
stăpînesc mai bine apariția zilelor
și moartea nopților.
O idee mă renaște.

Poem

Ce vămi mai aveam
de trecut din scurta mea istorie?

Trecuseră prin aceea, a chinului
Sub zîmbetul înșelător al bisturiului,
dar nu aflasem puritatea dragostei
și nici minunea pruncului zîmbitor.
Eram ființă în neființă,
un mers singuratic de pribeag
ce ispitește luna.

Începeam să orbesc, visînd întuneric.

Orgoliu

Mîinile mele
care-mi sprijină capul...
Mîinile care-mi văd ochii
doua oglinzi.
Mîinile mele, nebunilor,
cele care, chiar dacă voi nu
ați fi, oricum sînt doar două
semnale, dar în fața unuia
dintre ele ați putea să cădeți
pe gînduri.

Doar ea, una singură, scrie
durerea zilei de mîine.

Cer cufundat

Mă plimb printre singurătățile
mele ca. printre plopi,
printre frunzele aplecate
sosii ale iluziilor răcoroase;

Viața și ea, fără ecou,
atîrnă asemenea ploii
de cerul neștiut, cer cufundat
în gîndurile lui Dumnezeu.

Pentru a-i ghici

Mîna mea
se povestește mie.

E de-ajuns să pun
un deget pe cer
pentru a-i ghici conturul.

Întîi, simte lumînă, apoi
o zbatere a genelor tale.

O clipire... mai multe...

Pleoapele tale sînt două aripi
ce stîrnesc gelozia păsărilor.

Poem

variantă
În balansoarul lacrimii,
păsările înstrăinate;

Luntrașul,
cu vîslele lui,
îndepărtînd
țărmlul de mare.

Bătrînul fotograf

Fragment

În spate, în față, pe podul de lemn, se aude tropăitul silabelor și al verbelor.

Iar te-ai rătăcit în bietul tău tărîm, bătrîne fotograf, unde un lucrător anacronic zidește puritatea. Apatia ta, indiferența ta lunară ce cărări (!), pacoste pe delirul tău interior, pe halucinația interviurilor pe care nu le-ai luat niciodată.

... Te vei duce în spelunca spirituală, bătrîne fotograf, și vei observa aceiași colcăială a viermilor obișnuiți tu colcăi singur la altă masă la adăpostul istoriilor literare, a licorii vinului sau a berii. Îți vei aminti desigur de doamna G. ca și cum te-ai crede un alt Camil și vei petrece, a cîta oară? năzdrăvăniile ei trupești, cu tine de mîină, bătrîne fotograf. După aceea, o, cum îți va reproșa mersul scamatorului pe sîrmă!

Nu ziceai tu că: te așteaptă ziua, bătrînă senilă, și-ți va bijbîi prin suflet după cine știe ce comori închipuite sau despre scafandru cu tălpile de aur, neastîmpăratul scafandru... Qui prodest aceste neîncetate coborîri ale lui, în infernul acvatic, străveziu, bătrîne fotograf? Îți spun, mai mult rău îți faci. Lasă primitivii și insensibilii în seama zilei de mîine li se va tăia gîtul.

Treci nepăsător pe lîngă trompetele gălăgioase care vor rugini cît de curînd, căci vine iarna. Se vor pierde și ele într-un tărîm aproape pustiu, sub mantiile fotografiate chiar de tine. E-adevărat se mai aud desuetele strigăte ale tîrfelor cu blazoane, însoțite de mormane de maculatură roșie sau de altă culoare, însoțite de mormane de orgolii răsuflăte.

Se aud și risetele ghidușe ale noilor veniți.

Descoperi un copil pe o stradă, alături de o trotinetă; mai tîrziu, un adolescent visător ca oricare altul sub fustele apretate ale tinerelor tîrfe. Viață despicață de nedumeriri. N-ai zis tu: pe vremea mea și tîrfele aveau onoare? Totul se iubea la mica înțelegere, de dor de pustietate și de anacronism socialist.

Vedeai urmele poetului B. ce călcau pe urmele Marelui Magistru așa credeai. Pe bulevarde, îți cîntau versurile în urechi greieri de platină, nevăzuți, alături de claxoanele mașinilor, rare ca speranța. Rîdeai de hălăciuga tînărului brunet ce se privea, pe furis, în vitrine. Trăiai încă vremuri eminesciene, bătrîne fotograf. Dar ar fi timpul să-ți schimbi obiectivul aparatului, căci vine postmodernismul peste tine.

Ca și cum T.S.E. nici n-ar fi existat. Dă-te și tu huța în comedia asta postmodernistă, îți va produce o plăcută amețeală. Hai, încearcă!

... Și nu te mai îndrăgosti de orice copil schilod cu rimă. Face rău la frumusețe.

Doamne, Doamne, ce femeie, ochi avea de orhidee, trupul zvult de propilee etc.

Citează-ți amicii pe care-i detești, este chiar o formă a supraviețuirii, bătrîne fotograf.

Ordonează-ți amintirile, bătrîne fotograf, căci desenatorul și acum mai aleargă, zănatic, pe străzii prin cimitire și prin spitalele nevroticilor, cu trepidul în brațe, după o himeră? Doar generalul, o, bietul general, cu bocancii peticiți roșcat îți mai bate la ușă. Dă-l afară ca pe o măsea stricată.

De asemenea, ai grijă și de nebunul de la etaj, trage cu urechea pe la uși și pe la ferestre; fii vigilant.

O sanie, o iarnă cu zăpada pînă mai sus de genunchi... Săreai de la etajul unu în troianul de zăpadă o prăbușire în puritate. Pixului i se face dor de acele timpuri.

Trece pe lîngă tine trupeșă Margot. Nu are decît optsprezece ani. Dantură ei de actrița mincinoasă... Mirajul subfustelor ei și trădarea cu infamul frate... Dar nu te-a durut. Ai rămas nedumerit, bătrîne fotograf. Ți-aduci aminte cîntecul: Așa e viața-aa? Nici nu apăruse pe atunci. Schimbă filmul, s-a sfîrșit pelicula.

Coabitezi într-o casă străină, în mai multe case străine, uncie, un copil, ce va deveni străin, îți face cu mîna. Mînuța lui va deveni o ghilotină pur franțuzească.

(În decursul anilor, ți-au fugit, din memorie, o groază de poeme iuți de picior copii de aur avortați, ajunși pe mîinile nimănui.)

(Cele mai frumoase poeme sînt cele pe care nu le-am scris... Ai priceput și tu, bătrîne fotograf minte înceată măcar acum.)

Și ce zicea bătrînul Lautréamont: „Toate apele mării nu pot spăla o picătură de sînge intelectuală.” citat din memorie Păi, domnule, la vremurile noastre trecute, comuniștii au iscat, din chinurile oamenilor pierduți prin închisori, valuri de sînge intelectual. Pe ei pe comuniști, nu-i spală toată eternitatea Bătrîne fotograf, îți șoptește un spiriduș, nu mai face politică. „Nu dă bine”.

ISTORIE

Gheorghe I. FLORESCU – *Alexandru Averescu, omul politic* / 101

LITERATURĂ UNIVERSALĂ

Graham Vivian LANCASTER / 106

Traduceri și prezentare de Olimpia IACOB

ESEU

Anton ADĂMUT – *Sfântul Augustin și filosofia istoriei* (II) / 108

Ion PAPUC – *Cei doi frați Fărcășanu* / 111

Dan CIACHIR – *Fuga lui Petru Dumitriu* / 118

Bogdan CREȚU – *Direcții în literatura română de după 1990* (III) / 122

Caius Traian DRAGOMIR – *România – 2009* / 129

CARTEA DE ETNOLOGIE

Petru URSACHE – *Cartea-document biruie diktatele* / 133

CARTEA DE RELIGIE

Elena BĂLTUȚĂ – *De la broaște fluorescente la liberul arbitru* / 136

CARTEA DE FILOSOFIE

Florin CRÎȘMĂREANU – *Despre actual și inactual în metafizică* / 138

CARTEA STRĂINĂ

Marius CHELARU – *Memoriile unui schelet* / 140

CARTEA DE ȘTIINȚĂ

Tiberiu BRĂILEAN – *Keynes reloaded* (I) / 142

ANTICHITĂȚI ACTUALE

Anca MEIROȘU – *Electiones Romae* / 144

Mihail-George HÂNCU – *Dionisyaka II* / 146

ARTE

Mircea GHITULESCU – *Concurs de comedii* / 147

Bogdan ULMU – *Prefață la o carte mai mult decât utilă* / 129

Ștefan OPREA – *Criticul în peisaj* / 151

Cristina PREUTU – *Macbeth... un nou experiment ieșean* / 152

Dragoș COJOCARU – *Un trubadur pentru Sondra* / 154

Valentin CIUCĂ – *Marcel Guguianu – seducția feminității* / 157

Ion TRUICĂ – *Dan Jitianu* / 158

CONVORBIRI POLEMICE

D. VALENCIUC – *Mitropolitul Visarion Puiu a fost demis, nu a demisionat!* / 159

Alexandru CIOLAN – *Gura păcătosului...* / 164

Mircea PLATON – *Dreapta cu filtru: răspuns insultelor funcționarului public Mircea Mihăieș* / 166

Mircea PLATON – *Comisarul Tismăneanu se întoarce* / 169

Paul GOTTFRIED – *Neoconii de la Dunăre* / 171

PANORAMIC EDITORIAL

Peregrinus – *Edituri ieșene, autori ieșeni* / 174

Tudor NEGOCESCU – *Himera timpului* / 177

Emilian MARCU – *Vitrina cărților* / 178

CONSEMNĂRI

Ioan PINTEA – *Mic jurnal discontinuu* / 181

Constantin COROIU – *Manualele și comuniștii mutanți* / 183

Simona MODREANU – *Pe unde mai suflă spiritul junimist* / 185

Nicolae PANAITE – *Semnele și înfățișarea* / 187

Nicolae CREȚU – *Gracq, Vlaminck, Max Ernst, Skármeta, Simone Weil* / 189

Radu TĂTĂRUȚĂ – *Haina. Chef cu turf* / 193

ZILELE REVISTEI CONVORBIRI LITERARE:

Oaspeți, premii, sponsori / 196

VARIA

Valentin TALPALARU – *compRESA REVISTELOR* / 197

Nicolae SAVA – *Curier de ambe sexe* / 199

Biblioteca revistei **CONVORBIRI LITERARE**,

nr. 5, MAI 2009

Radu CANGE – *Bătrînul fotograf*

Ilustrarea numărului: Maria MĂNUCĂ

CONVORBIRI LITERARE

MEMBRĂ A ASOCIAȚIEI PUBLICAȚIILOR
LITERARE ȘI EDITURILOR
DIN ROMÂNIA (APLER)

CUI 10809077

Redacția: Str. Gh.I. Brătianu nr. 22, etaj 1, Iași, 700037

Tel./Fax: 004-0232-260390,

e-mail: convlit@mail.dntis.ro, convlit95@yahoo.com

CONT IBAN RO17RNCB0175033572460001, BCR Iași

Administrația: Casa cu absidă „Laurențiu Ulici”,
Centrul Civic Iași

Persoanele sau instituțiile care vor să sprijine financiar revista pot
depune sumele în unul din cele trei conturi deschise la B.C.R. filiala Iași:
IBAN RO17RNCB0175033572460001 (lei),

Abonamente

Pe adresa redacției, prin mandat poștal, în contul revistei :

108 lei/an + 30 lei taxe poștale,

54 lei/6 luni + 15 lei taxe poștale.

Revista *Convorbiri literare* găzduiește opiniile, oricât de
diverse, ale colaboratorilor.
Responsabilitatea pentru conținutul fiecărui text aparține,
în exclusivitate, autorului.

editură și tipografie

Bd. Carol I, nr. 21A, Iași, 700040
Tel. 0232 411021 • 0238 104033 • 0232 521395
editura@blue-sim.ro

S.C. SEDCOM LIBRIS S.A.

pune la dispoziția dumneavoastră
– prin cea mai mare rețea de
librării din Moldova carte de cea
mai bună calitate, din diverse
domenii de specialitate, de la cele
mai mari Case Editoriale
românești și internaționale, precum
și o gamă diversificată de produse
de hirolică și papetărie indigenă și
din import;
– servicii complete, competente și
profesionaliste de editură,
tipografie, serigrafie – cărți, cop-
erți și reviste, format divers, cu o
grafică atractivă (afișe, pliante),
ambalaje din hârtie și carton pentru

produse de larg consum, plicuri cu
antet, legăturații, ecusoane,
decupări cutting-plotter, copertine,
acoperiri terase, firme luminoase,
panouri, bannere, prelate auto etc.;
– imprimate tipizate cu regim
comun sau special.

Șoseaua Moara de Foc nr.4,
Iași, România

Tel.: 0232.234.582; 259.680;

239.218; 235.861

Fax: 0232. 233.080

e-mail: sed@xnet.ro;

editurasedcomlibris@yahoo.com

TIPĂRIT DE **KOLOS GROUP** S.R.L. IAȘI
0232 261555

APARE LA 20 ALE FIECĂREI LUNI
200 PAGINI – 9 LEI

ISSN 0010-8243

ISSN 0010 8249

<http://convorbiri-literare.dntis.ro>